Volum îngrijit de *MITZURA ARGHEZI* și *TRAIAN RADU*

TUDOR ARGHEZI

SCRIERI

43

PROZE

FUNDAŢIA NAŢIONALĂ PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI ARTĂ
ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU"

EDITURA C.N.I. „CORESI" S.A.

Bucureşti • 2001

Redactor: DACIANA VLĂDOIU

Acest volum continuă seria: Tudor Arghezi, *Scrieri*,
apărută la Editura Minerva

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII ŞI CULTELOR

ISBN 973-21-0540-2
FUNDAŢIA NAŢIONALĂ PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI ARTĂ

ISBN 973-570-194-4
EDICURA C.N.I. „CORESI" S.A.

TABLETE DE CRONICAR

V

(1946-1967)

OAMENII LUI CARAGIALE

Din ce în ce mai actual Caragiale. El nu a copiat viaţa şi limbajul unui timp trăit, el a creat anticipat schema unei societăţi în înfiripare. Tiparele lui dau serii imense de personaje după câteva modele, atât de noi încât par inventate de el. Epoca e a lui şi cum durează de o bună bucată de timp şi prieşte tot mai mult înmulţirii exemplarelor în carne şi oase, ea nu pare să sfârşească aşa de curând şi merită câte o menţiune, verificând din când în când puterea scriitorului de a face, ca Dumnezeu, oameni cu niţel noroi.

Îl întâlneşti pe Caragiale în discursuri, în declaraţii, în proiecte, în presă, în literatură, pretutindeni unde se scrie şi se grăieşte, prezent şi la catedră. În absenţa unui control public şi a unei critice care nu poate decât să aplaude şi să admire, ciracii lui se lasă în voia focului sacru nemaifiind stingheriţi de nici o teamă şi siguri că tot ce spun şi fac se bucură de nemurire.

Dacă i-ai striga pe numele lor adevărat, în mijlocul elocinţei: Agamiţă! Trahanache! ei s-ar simţi ofensaţi şi n-ai scăpa cu una, cu două, de rigurosul lor spirit de răzbunare. Lumea îi aude, îi ştie, înghite conferinţa sau discursul, zâmbeşte şi ţine minte, pentru că impresiile nu se mai uită şi episoadele grase fac plăcere să fie povestite în onoarea lui Păcală şi a interpretului formelor lui variate.

Comicul bun nu e atât al umorului cât al genului serios şi grav, care oferă cele mai izbutite mostre de literatură specială: comicul tragic. Prostul dă naştere hazului candid, veseliei nevinovate, ilarităţii naive, cu efecte, desigur, originale, dar el e întrecut de râvna neobosită de factotum a varietăţii lui cu veleităţi, cretinul pseudocultivat sau ţâcnit. De opiniune activă şi exbiţionistă, el are o judecată şi o sentinţă pentru toate cazurile imagi-

nabile, gata să dea soluții de grotesc cu atât mai definitive cu cât nu admite obiecție și discuții.

Cine nu e de părerea mea îl ia mama dracului!...

Tot ce suflă e de părerea lui, înfricoșat de această mamă.

E un mare noroc că imbecilul serios nu capătă niciodată puterea la care consimte că are dreptul, căci ar depăşi toate limitele umorului, şi din Caragiale ar intra de-a dreptul în personajul dublu al lui Claudiu şi Neron şi s-ar plimba cu luntrea, ca să se răcorească, pe o baltă, care şi-ar primi alimentarea cu lichid de la o sută de ghilotine în funcțiune permanentă jur-împrejur, amestecat cu sângele maică-sii, al copiilor şi nepoților lui.

În fond, Caragiale a fost un creator trist.

1946

PROCEDEE CULTURALE

Semnalam odată un gen de editori prin fraudă, autorizați cu titlul de antologişti, necesari, dacă permiteți culturii – cul-tu-rii – să fure legalmente pe scriitori, strecurați printr-un articol din Legea proprietății literare.

Ultima lege a nefericitei atari proprietăți, opera lui Hamangiu, fost ministru în cabinetul Iorga, atât de mult dorit şi aşa de iute uzat. Un cabinet, a căruia culturală activitate a început cu două acte de stat: Întâiul, însărcinând portarii ministerelor să caute funcționarele la ciorapi, dacă sunt de mătase, şi să refere. Era un guvern de severă disciplină calvinistă, preocupat de picioare şi partizan, pentru femei, al ciorapilor de bumbac mat, iar pentru bărbați al încălțămintelor cu talpă de lemn, cunoscute la țăranii francezi subt numele de *sabots*. Acest pantof rigid obligă la umblatul răscăcărat şi fiind cu trei numere mai mare decât piciorul se poartă îndopat cu paie.

Hamangiu fusese numit de câteva zile ministru al Justiției şi m-a chemat la minister să-mi spuie:

– Dumneata te-ai ocupat multă vreme de raporturile dintre editori şi scriitori. Am citit articolele dumitale şi le-am găsit justificate. Cum şi eu m-am ocupat de asemenea chestiuni şi vreau să fac o lege serioasă a proprietăţii literare, te-aş ruga să mă ajuţi. Adu-mi lista obiecţiunilor dumitale, coroborate cu orice observaţii, şi vom face o lege bună, ca să se sfârşească odată cu scandalul ăsta.

I-am răspuns ministrului Hamangiu:

– Făcătorii de legi nu se inspiră, domnule ministru, din nevoile meşteşugurilor cercetate corect, ci din interesele partidelor de la guvern, adică ale indivizilor de partid. Eu vă aduc o listă, un registru, dar sunt sigur că nu puteţi face nimic. Se preferă miniştrii fără idei şi atitudini personale.

– Îţi dau cuvântul meu de onoare că dacă şi de astă dată va fi, în ceea ce mă priveşte, aşa, demisionez, a încheiat ministrul.

Nu trăiam, de o zi, două pe lume şi mai auzisem asemenea accente de renovare şi de bravură. Totuşi, i-am dat lui Hamangiu un fel de memoriu. El va fi fost poate găsit între hârţoagele defunctului autor de coduri de către ilustrul lui succesor, Alexianu, fost guvernator al Transnistriei şi admirator patetic al aviatoarei Burnaia, proclamată prin afişaj public de la guvernământ, la Odessa, Regină a Văzduhului.

Legea a rămas aceeaşi de mai nainte, cu câteva modificări de ortografie. Spolia cine vrea pe scriitorii morţi şi vii, lua pâinea de la gura copiilor scriitorului orice belfer anonim şi fără nici un merit propriu, scriitorii n-aveau nici un drept de control al tirajului etc., etc.

În răspântia Bulevardului şi Universităţii mă uitam într-o zi, după promulgarea noii legi, la forfota interesantă a publicului de pe trotuare, când iată o splendidă limuzină cu, înlăuntru, Constantin Hamangiu. Ochii ni s-au încrucişat. Am salutat. Ministrul a găsit oportun să oprească maşina în dreptul meu, voind să scoată pe uşe un crac.

– N-aţi demisionat, Excelenţă, i-am spus cu toată politeţea de trebuinţă. E-aşa de grea despărţirea de portofoliu!...

– Vreau să-ţi explic, s-a pripit să răspundă ministrul... Suie-te în maşină, mergem la minister. Ministerul era în partea cozii calului de bronz al lui Mihai Viteazul şi ministrul era într-adevăr turburat.

– Să mă iertaţi, domnule ministru, explicaţiile sunt inutile. Am făcut reverenţa şi m-am întors.

Dacă s-ar căuta felul cum a fost insinuat în lege dreptul profesorilor nescriitori de a fura proza şi versurile scriitorilor, pentru a le vinde unui editor drept operă personală şi şcolarilor constrânşi să cumpere anumite antologii, cum sunt constrânşi să cumpere toate cărţile semnate de câte doi, trei titulari ai clasei, plus un inspector al învăţământului, organizat cu tantieme, nu ar fi prea dificil de găsit pe nume şi cu dregătoria şi servilismul lui de atunci insul care reprezinta pe lângă guvern interesele hoţilor de literatură, ambuscaţi în antologii.

Cititorul, obişnuit cu bunele procedee şi civilităţi dintr-alte negustorii, ar putea să creadă că cel puţin autorii de antologii au năravul unei educaţii civilizate; întreabă vreau să zic pe autor, măcar de formă, dacă primeşte să fie comercializat în beneficiul exclusiv al fabricantului de manuale sau să devie glorios gratuit. Puţin le pasă lor de procedee. Odată ce legea le dă o fărâmă de drept, cântărită cu bunul-simţ, ei îndătinează jaful, înţelegând să exproprieze, să confisce şi să stăpânească. Ei nu au nici obrazul să trimită scriitorilor, cărora le fură manuscrisul, vlaga şi inteligenţa – singurul caz de criminalitate integral în lumea creaţiei industriale – un exemplar tipărit. Măgarul didactic nu cunoaşte nici procedeele de amabilitate, dacă nu-l împinge cuviinţa să ajungă până la sentimentul datoriilor elementare.

Te pomeneşti din întâmplare că ai apărut într-o sumedenie de ediţii şi contribuind la cumpărarea unui bloc care aparţine unui domn profesor de oareşicare limbă română.

Această spurcată specie juridică nu a constituit încă obiectul nici unui proces.

Aceleaşi procedee sunt remarcate în presa mai mult sau mai puţin literară, în revistă, în ziare. Societatea

Scriitorilor n-are un biurou de poliție literară, însărcinat cu identificarea numeroaselor fapte de furt şi cu chemarea lor în judecată.

Dar procedeele se întind la concerte şi la Radio. Un domn sau o doamnă te ia în întreprindere şi te face ilustru fără să vrei şi fără să te întrebe, te citesc, te compun, te cântă... Nu e vorba de un comentariu sau de o judecată critică, e vorba de o exploatare de-a dreptul.

La 9 decemvrie o cititoare mi-a adus la cunoştință că o doamnă gospodină cântă la un concert «strigări» de Tudor Arghezi... Acest Tudor Arghezi fiind eu, m-am silit să-mi aduc aminte dacă am comis vreodată aşa ceva şi am constatat că nu, că niciodată n-am scris strigăte, zbierete sau răcnete de căluşari.

Doamna a dorit să fie originală pe socoteala mea şi nu s-a ostenit, în actul de indelicateță de a mă escamota, nici să mă consulte dacă accept. Ceva mai mult, doamna face parte dintr-un menaj artistic. Domnia sa m-a strigat iar soțul domniei sale m-a compus. Şi ceva mai mult: nu mi s-a trimis nici invitația anodină, ca să asist la felul cum sunt preparat în bucătăria conjugală.

Se aude că s-ar fi pregătind o nouă lege a proprietății literare şi artistice. E de dorit ca de astă dată să nu se facă iarăşi compoziție cu uşile închise. ,

1946

OCHI ÎNGHEȚAȚI

Cum îmbătrânesc ochii şi se sleiesc!

Unele figuri nu le-ai mai văzut de ani de zile şi nu le mai recunoşti. Vocea rămasă vine dintr-un alt ambalaj. Fusese domnul sau doamna Cutare şi nu mai e. O ladă, aproape un coşciug. Inscripțiile, chenarele s-au şters, etichetele s-au ros. Uzat, geamantanul e ca toate geamantanele vechi; s-au strâmbat copcile, urechile: una atârnă. Doamnele se salvează cu o tinctură, care dă părului un surâs reconstituit, de medicină legală.

Îndeobşte, bărbaţii, caricaturizaţi de ironiile duratei, sunt mai aproape de ce erau odinioară. Ah! mă urmăreşte şi mă obsedează hârca mustăcioasă a unui poet, ieşită prin ceara pielii topită. Dacă l-aş fi atins în obraz, ar fi sunat. Ce trebuie să fie trupul lui, înfăşurat într-un costum, în care scad conturele până la schelet! Mi-a dat o mână de mort şi n-am îndrăznit să i-o strâng pe cât mă îndeamnă inima, să nu-mi rămâie falangele-n palmă ca nişte cârlige de rufe.

Mă impresionează însă mai mult decât senilitatea precoce a liniei şi a structurii privirea unora dintre mijlocii şi tineri, gelatinoasă şi rece, îngheţată, încremenită, cu luciul speriat. Ochii vor să vorbească dar se uită, ca şi cum ar voi să ţi se aproprie de ureche cu o şoaptă a lor, care ar fi o lacrimă uscată.

Am trecut pe dinaintea atâtor ochi: elocvenţi şi muţi, ca printre icoanele bizantine cu căutătura exagerată de un chin interior! La vârsta seninătăţilor virginale, copiii, neraşi de câteva zile, cu bărbia mâzgălită ca de un cărbune, suferă de o panică mocnită. Ei fac figură de acuzaţi şi de vinovaţi. Au ceva să-şi impute? O mustrare ascunsă? O mâhnire nespovedită?

Aş fi vrut să-i fac să râdă cu hohotul zgomotos al tinereţii. S-au înfricoşat. Ochii le-au îngheţat şi mai mult. Îi văd umblând, pipăind pământul cu talpa şovăitoare, cu o băgare de seamă de paralitici sufleteşti... Parcă ar merge într-un convoi, către un cimitir abstract, după propriul lor car mortuar.

Ce au aceşti băieţi cu buzele mute, dar gata de o mărturisire ascunsă, că nu pot vorbi nici cu graiul, nici în versuri şi proză deplin? Le-a lipsit, şi în bine şi în rău, o credinţă, o credinţă teafără şi adevărată, o rădăcină, un fir de rădăcină, care te fixează de personalitate. Le-a lipsit o cârmă, o frână. Le-a lipsit de multe ori şi prietenul cel mai sigur în copilărie, un părinte de toată nădejdea.

Ei şi-au înjghebat părinţi fără inimă şi datorie din aventurierii pe care i-au slujit, azi pe unul, mâine pe altul, pe orişicare. Le-ar trebui opintiri de giganţi şi un curaj neîntinat de slăbiciunile necesităţii ca să se zmucească şi să sară îndărăt din alunecarea lină în mâlul tenace şi

leneş. Nu mai au vlagă şi timp şi li-i frică. Ar trebui să se adune din sfărâmături haşchii şi coji, să se facă trunchiuri la loc. Care-i în stare de eroism pentru simpla căpătare a liniştii, a sensului şi a seninătăţii de sine?

La câte uşi nu bate toba de faliment a morţii morale, în uniforma cu şapcă de factor poştal?

– Am pentru dumneavoastră un aviz de scadenţă.

Scadenţă cotidiană.

1946

O COMEMORARE

Au trecut doi ani de la moartea poetului Minulescu. Îi doresc să fi găsit în capitala Paradisului, unde sălăşluieşte, o *Maison Capşa* bine aprovizionată şi un chelner în frac alb, care să-i aducă pe o tavă de aur cu aripi o porţie de dulceaţă «mai mare» şi un şvarţ cu o picătură de rom adevărat.

În vreme ce poetul trăieşte atât de agreabil în regiunile abundenţei, cei rămaşi în urma lui sunt preocupaţi, aici jos, pe pământ, în Bucureşti, să facă amintire despre el, tipărind un număr postum al fostei lui reviste, «Insula», de acum nu mai puţin de vreo treizeci de ani, o foaie literară de un fel de avangardă, apărută şi iute dispărută.

Probabil că poetului i-ar plăcea să o citească la cafeneaua din Betelgeuse, sorbindu-şi cafeaua şi muşcând dintr-o brioşe, cu coatele pe un vraf de reviste ilustrate primite din Europa. Nu mai sunt nici ele atât de spirituale ca în epoca Terasei, dar, în lipsă de talent, cititorul, plictisit de dispariţia umorului, se slujeşte şi cu surogatul prost, exploatat în hebdomaderele ţinutului neruşinărilor literare dintre Universitate şi Cişmigiu.

Doamna Minulescu, autoare ca şi fostul domniei sale camarad de-o căsnicie de autori, mi-a cerut pentru numărul proiectat un manuscris, pe care i l-am pus deoparte. Mi-am permis să o cercetez cu ce bani îl scoate şi am cam priceput că banii se adună chiar în inflaţie greu şi că o broşură meschină, de vreo şaisprezece pagini, ar necesita, cum se

spune la firmele comerciale serioase, aproape două milioane de lei de mare tiraj. Pe franţuzeşte întrebarea ce se naşte sună cam aşa: *si le jeu vaut la chandelle.*

Unui scriitor i se cuvine, dacă i se cuvine unui scriitor, chiar defunct, ceva, altceva, nu o foiţă: o carte. Materialul celui mai bun monument comemorativ e acelaşi, de care s-a folosit scriitorul ca să se facă ştiut. I-am propus doamnei poetului să caute un editor pentru o «Antologie Minulescu».

Nu s-a mai tipărit o antologie propriu-zisă de nu se ţine minte şi cel mai scurt mijloc, de a face cunoştinţă cu scriitorii unei limbi şi de a-ţi aduce aminte de impresiile pe care le-ai avut citindu-l în bloc, e antologia. Fericita întâmplare, că nimereşti o singură pagină bună într-o viaţă încărcată de volume, intră armonic într-o colecţie de pagini caracteristice culese din toată literatura.

Autorii, dacă se poate spune, consacraţi, jumuliţi şi furaţi sistematic de antologiştii didactici, sunt gata pregătiţi; cei încă în viaţă sau tineri vor contribui, nici nu încape îndoială, cu dragoste la un volum de antologie.

Criticii vor face benevol culegerea potrivită. Rămâne de găsit un editor. Desigur că drepturile de autor vor fi rezervate familiei.

Care-i editorul, sau care sunt editorii dispuşi să colaboreze la cheltuielile implicate de iniţiativă?

În Germania de odinioară, casele de editură făceau mai mult, asociindu-se la un an o dată câteva, şi tipărind în pierdere cu cheltuieli mari şi fără beneficii opera unui scriitor remarcabil, defunct, în condiţii optime de lux. Ei socoteau că au câştigat cu prisosinţă dreptul acestei datorii, din editarea scrierilor de duzină.

E cazul editorilor noştri, al căror enorm efort cultural e bine cunoscut: autori exclusiv străini, traducătoare, dactilografe, zeci şi sute de milioane de lei, blănuri, bijuterii, înfumurări, limuzine şi... nimic.

Ar putea crede cineva, fiind vorba de antologii, că în atâţi ani de când a fost asasinat profesorul de la Văleni, al cărui mare activ literar echivalează cu munca unei sute de scriitori cu merite incontestabile, nu s-a gândit nici un editor să publice o «Antologie Nicolae Iorga»?

1946

PAUZA REA

N-am ştiu niciodată ce este talentul, cum n-am ştiut ce-i Dumnezeu: numai îl simt.

Îţi vin, că nu te cruţă nimeni, sumedenii de manuscrise, primeşti ziare şi reviste – şi cărţi. Cu cărţile lucrurile stau şi mai greu. Şi autorii se escamotează în sutele de pagini mai uşor şi nici nu vrei să te angajezi într-o lectură lungă din care vezi, pe la sfertul sau jumătatea volumului, că ţi-ai pierdut un timp, fără să-l răscumperi cu o mulţumire. Probele se fac pe texte scurte.

Din zecile şi sutele de pagini, aduse de poştă sau de către un tânăr începător, se alege puţin. Unul are «talent», o sută n-au nici mişcare. Toţi au citit cam aceleaşi scrieri, au cam aceleaşi studii, aceeaşi limbă, aceleaşi câteva sute de cuvinte. Compozitorii au mai puţine: şapte. Din şapte silabe au ieşit Bach, Beethoven şi toate splendorile muzicale. Materialele şi cuvintele se cunosc, le cumpără cine vrea – inutile, dacă nu sunt purtate de o putere obscură: talentul. Cele mai frumoase versuri ajunse până la ochelarii mei au fost ale unui cizmar; nu ale unui muncitor fals intelectualizat şi care-şi uită sculele în discursuri: bietul om se istoveşte la sulă, ac şi cocan, cincisprezece ore pe zi într-o periferie. Accentul poeziei lui e înalt, aristocrat şi pur.

În schimb, producţia literară, fie în manuscris, în foaie tipărită sau carte, de la o bucată de timp încoace a căzut subt un nivel general, oarecum înjghebat iar, scrutat în parte, dedesubtul de asemeni şi al nivelului personal. Aceleaşi flaute scot alte stridenţe şi aceleaşi viori par strepezite. Uneltele nu sunt mai bătrâne, s-au dogit.

Se impută scriitorilor «turnul de ivoriu», o locuinţă ieftină pentru plasarea invectivei critice fără argument. Eminescu atinge punctul just:

> Voi credeaţi în scrisul vostru, noi nu credem în nimic.

Talentul fiind un întreg şi credinţa alt întreg, amândouă se compară cu două discuri şi ceea ce lipseşte dintr-unul se împrumută din marginea neştirbită a celuilalt. Credinţa în scop, adevărată şi nemăsluită, are accen-

te de expresie şi la oamenii de rând, identică cu talentul. Nu poţi cere unei conştiinţe bolnave o plutire autonomă în spaţiu şi fructificare fără vierme.

Sunt, probabil, şi sezoane favorabile ca în livadă, cu belşuguri inexplicabile, strălucite în toţi pomii. Istoria talentului dă uneori pilda marilor coincidenţe, grupate parcă-ntr-adins într-o singură epocă, urmată de secetă, de bălărie şi omidă.

Cu toată plăcerea îmbătării de sine, prezentă în suficienţa orgolioasă cu care ne manifestăm fragmentar şi pe apucate, ca nişte actori de a zecea mână, ai sentimentul că suporţi, în ceea ce priveşte valoarea, o pauză şi un antract şi la cei mai iubiţi scriitori.

1946

DE PAŞTI

Paştile acestui an au dat uitării Paştele nostru.

Am trecut prin Bucureşti... Prăvăliile goale, goale în rafturi, goale de cumpărători. Miercuri, a treia zi din săptămână, forfota voioasă din trecut am văzut-o tristă. O bursă neagră la Sfântul Gheorghe, alta în Lipscani, a treia în Calea Victoriei, una mai neagră decât alta. Unde sunt strânşi câteva sute de oameni, e bursă neagră. Acolo se negociază între muşte nevoia de toate zilele şi suferinţele cetăţii.

Joi, vineri, sâmbătă, a fost la fel. Nu a luat nimeni rândul de haine, ghetele, cămăşile, ciorapii şi pălăria de Paşti de odinioară, când omul trebuia să se înnoiască măcar pe dinafară. Îmbrăcămintea proaspătă şi curată răspundea în moral. Floriile n-au mai fost colindate, în porţile caselor, cu crengi de sălcii înmugurite.

Piaţă stearpă. Ouăle scumpe, de la găina noastră. Nu e unt, nu mai e vacă. Toată hrana e rară. «Băcanul», frumoasa spoială vegetală de roşit, e o plămădeală murdară. Piperul e pâine uscată, râjnită cu ardei. Scorţişoara e pilitură de lemn. Boiaua, o vopsea otrăvită. În câteva insule

de barace, se vinde în cutii şi etichete şoricioaica multiformă, care ucide încet, prin otrăvire, două milioane de clienţi ai capitalei.

Darurile pentru copii, pentru soţie, pentru logodnică s-au isprăvit. Vitrinele vaste ale unui mare şi vestit magazin alimentar, de obicei încărcat cu bunătăţi şi fericiri pentru toate pungile şi mesele de sărbători, ale familiei, erau o expoziţie, parcă simbolică, de insecticide. S-au înmulţit varietăţile de păduchi.

La varul casnic pentru încondeiatul căminelor albe, aşteptat să vie din California, în căruţe, coadă, ca la gaz, ca la cartofi, ca la ceapă. Un ţăran în zdrenţe, urmat de un purcel rahitic, legat de piciorul dindărăt şi dus cu sfoara ca un căţel, îl oferea prin dreptul Universităţii: trei sute de mii de lei. Tot ce n-a mai fost s-a făcut marfă şi se vinde ce nu s-a vândut niciodată. A rămas inexploatat şi liber singur văzduhul. O inginerie activă în beneficiul statului şi al Comunei ar putea să născocească robinetul de aer şi aparatul de taxat nouăzeci de respiraţii pe lună, în abonament, ca la telefoane.

Laptele e ticăloşit, vinul e o reminiscenţă, zahărul un praf de farmacie. Inflaţia şi devalutarea generală degenerată în surogate dau şi un om falsificat, pe omul-erzaţ, cel mai ieftin articol din târg, fără căutare. Celofibră şi umplutură.

În acelaşi timp, însă, pomii îşi văd de treaba lor îndătinată, înfloriţi la Duminica Mare. La ei nu s-a schimbat nimic. Aceleaşi denii, privegheri şi orchestra de clopote la biserici aduc aminte că vremile trec şi, flacăra, ca un ghiocel din vârful unui fir de ceară, purtat în noaptea sfântă cu două degete strânse pe el, a rămas originală, ca un foc al vestalelor, nestins. Sufletul dă şi el floarea lui de văpaie: nădejdea. Mai avem sufletul. Şi nu avem numai lacrimi, avem şi un grai, un murmur al nostru de buze, înţeles ca şoaptele duhovniceşti ale primilor creştini din catacombe.

Mierla nu ştie ce s-a întâmplat cu stările noastre până să ajungem prăvăliţi din stâncă în stâncă, din mocirlă de sânge în mocirlă de sânge, aci, unde am căzut. Nici sticletele nu ştie, nici scatiul, nici ţintezoiul, care-şi bate

cu ciocul, în grădină, o coardă de cristal de la cobză. Nici plopul din zare. Rândunelele se întorc la cuiburi, cocorii şi berzele de unde au plecat.

Paştele din 1946 e numai Paştele gingaş al conştiinţei: păstraţi-o teafără şi cinstită. *Evanghelia* spune drept: Calvarul şi Răstignirea pregătesc Învierea.

Nu mă trage inima să fac pentru cititorii de Paşti o poveste de idilă cu jocuri de copilărie, cu minciuni în zulufi, cu palete de vorbe trandafirii, cu hore diafane, cu berbeci pudraţi, parfumaţi şi frizaţi cu maşina, cu iepuri şi iezi.

Nu mă mai simt în stare. Am uitat. M-am prostit.

1946

ONOAREA CÂINELUI

Eram la 10 martie la Ploieşti, printre ruinele rămase încă intacte de la marele bombardament de acum doi ani.

Vă aduceţi aminte... Aparatele de radio anunţau că avioanele se apropie de zona Bucureşti... Se auzea prealarma...Se auzea alarma, sinistrul chelălăit multiplu de sirene modulat cu accente de jelanie deznădăjduită... Mahalaua spunea: «urlă măgăoaia». Precipitarea coloanelor de automobile, camioane, căruţe, biciclete, pe barierele de ieşire din oraş, de multe ori pe întuneric, semăna în fluxul şi vârtejele ei cu o ipoteză de infern dement. Fuga pe jos, în periferie, se izbea cu convoaiele de motoare, care treceau peste oameni, orbeşte, strivindu-i cu păturile şi plăpumile-n cap, cu saltelele în spinare, desculţi, treziţi din somn. Singurul lor avut, la întoarcerea în căminul spulberat.

Ridicolul camuflaj, condus de un domn colonel Repanovici, împăratul beznei şi despre suveranitatea bine aprovizionată a căruia o să mai vie o dată prilejul să mai povestim, nu slujea la nimic. Argintiile escadre aeriene de la Foggia veneau de preferinţă în toiul zilei, pe soare, şi număram unităţile pe sus.

Din gura adăposturilor, îndopate cu promiscuităţi enorme, copii, bolnavi, aduşi pe tărgi, bucureştenii ieşiţi să respire, asfixiaţi de duhorile din galerii, care compuneau un complicat năduf de secreţii, excremente şi putregaiuri, se închinau: «Trimite-i, Doamne, la Ploieşti»... Mi-aduc aminte de o doamnă recitând cu mâinile împreunate, de zeci de ori, fără să se oprească: «Miluieşte-mă, Doamne Dumnezeule, după marea mila ta» şi *Tatăl nostru,* şi rugăciuni murmurate două, trei ore cât ţinea adăpostul, în leitmotivul mistic «Du-i, Doamne, la Ploieşti».

Acum vedeam şi eu acei Ploieşti, unde dragostea aproapelui expedia cetăţile zburătoare, să ucidă pe alţii. Hectare de dărâmături alternau cu câte o insulă de clădiri scăpate de prăpăd. În doi ani de zile s-a mai ridicat din pulberea ei, pe ici, pe colo, câte o locuinţă.

N-am putut să văd mai mult. Seara trebuia să fim înapoi, în Bucureşti, cei care plecasem de dimineaţă, pe câteva ore. Am cunoscut între altă lume aleasă, din învăţământ, medicină, magistratură şi armata locală, un Ion Slavici redivivus. Ion Slavici leit, în fizionomie şi statură, doctorul Botez, şeful chirurgiei unui mare spital, om de gust, de spirit, de o vervă neîmpiedicată de scânteierea ei de a fi argumentată, solidă şi sobră.

Eram în frumoasa casă cu cărţi, tablouri şi lucruri diafane a chirurgului, căruia nu i-am exprimat încă până azi excelentele impresii cu care am primit ultima strângere de mână la plecare. Mă uitam pe fereastră la străzile prăbuşite jur-împrejur. Din casa mare vecină, mai erau zidurile oarbe în picioare, fără acoperiş. În golul unei foste ferestre, un câine în picioare, ieşit pe jumătate afară, lătra trecătorii de peste drum, un câine mare, de culoarea ruginei, proprietar al domiciliului fostului stăpân.

El a primit bombardamentul cu bravură şi nemirămânând nimic din toată casa, decât zidurile exterioare, a luat în posesiune locul, ca un girant răspunzător şi nu s-a mai mşcat de pe ruine de doi ani, iarnă şi vară, pe vânt, pe zloată, pe ger, hotărât să-l păzească în eternitate.

Câinele, mai teafăr ca omul, ştia că are o misiune şi onoarea l-a împiedicat să fie un transfug.

1946

ELEMENTE DE POLITICĂ EXTERNĂ

Pe când conferinţele se înmulţesc, trec dintr-o ţară într-alta, din capitală în capitală şi diplomaţia călătoreşte, ţine discursuri, formulează principii, iar stenografii scriu, tâlmacii traduc, presa din două continente interpretează şi produce comentarii în zeci de limbi şi posturile de radio sunt în plină acţiune, pacea întârziază.

Controverse, amânări, declaraţii, frontiere, Palestina, Veneţia, Giulia, Transiordania (câteodată Transilvania), Indiile etc., etc. fac o impresie de caleidoscop şi dau naştere unei nerăbdări universale: Cum putem avea pace mai curând?

Bucureştii au găsit o doctrină nouă, care ar trebui studiată serios. Ei dau soluţia mult aşteptată, înregistrând, în fiece săptămână, cel puţin câte o pace separată, contrarie, dacă nu mă înşel, Chartei Naţiunilor Unite – şi cu toate că trebuie forţat niţeluş pluralul încheind în câte o duminică vreo câteva păci...

Instanţele internaţionale, care împăciuiesc părţile adverse şi anulează atât faimoasa declaraţie de război a regimului precedent cu Statele Unite, cât şi efectele bombardamentelor cetăţilor zburătoare, sunt Ofiţerul Stării Civile, Domniţa Bălaşa şi Sfântul Spiridon. România, înţeleasă neoficial cu America, dă diplomaţiei şi cancelariilor o lecţie majoră. Dacă Londra, anul trecut, şi actualmente Parisul s-ar fi inspirat de la noi, pacea generală s-ar fi încheiat demult, isprăvită cu garoafe, domnişoare de onoare, banchete, orchestră şi dans.

Căsătoriile româncelor cu americanii au intrat în moravuri. Aliaţii noştri abstracţi de peste Atlantic preferă unei soluţii tărăgănite o alianţă personală imediată, cu inele, beteală şi preoţi ortodocşi. Prima căsătorie a constituit un caz senzaţional, a doua şi a treia erau cazuri interesante, celelalte au încetat să mai fie nişte cazuri şi, de la ele încoace, trăim în normal, mirându-ne să mai întâlnim uniforma kaki despărecheată. Dacă ritmul se accelerează, cu mijloacele actuale de transport prin văzduh, s-ar putea ca toţi nepoţii Unchiului Sam, bene-

ficiari ai unui concediu de douăzeci şi patru de ore, să aterizeze dimineaţa la Mitropolie, cu naşii respectivi, iar seara să bea şampania la Filadelfia, cu socrii şi mireasa, înainte de a se fi veştejit buchetul nupţial.

Desigur că o consecinţă a exodului fetelor noastre peste ocean ar fi o stare de ambiguitate morală a flăcăilor mai juni şi tomnateci, din România, nehotărâţi dacă vor trebui să se călugărească sau să facă invazia Statelor Unite, pline de fecioare melancolice şi abandonate. E de crezut că o soluţie politică mai bună decât cununia n-ar fi uşor de găsit şi, în ce le priveşte, americancele bănuiesc că n-ar fi prea nemulţumite de compatrioţii noştri masculini. Până una-alta, la bomba atomică românii au răspuns cu Marioara.

Cu toate că inima nu a fost pusă oficial între instrumentele de diplomaţie internaţionale, ea face parte de sute de ani din realităţile naţionale româneşti. Mi-a povestit odinioară Ion Slavici metoda deplasării românilor ardeleni, din periferiile comunale rezervate lor, ca unor ţigani, către centrul cetăţii, populat de gospodăriile puritane şi avare săseşti.

Ţiganul era oacheş, abil şi simpatic, şi săsoaica rumenă şi blondă, sătulă de culoarea cânepii în familie, se îndrăgostea de ochii şi de buzele lui, la nebunie. Apoi, la o cunoaştere mai de aproape, valahul nu era chiar atât de negru şi de rău, pe cât pretindea superstiţia locală. Instrumentul politic a funcţionat atât de satisfăcător şi pentru români, încât aceştia, în vreo cinci veacuri, de vreo zece, douăsprezece generaţii, au ajuns de la vreo cinci sute de mii la vreo optsprezece milioane, ceea ce nu-i de neglijat.

Felul de viaţă al românilor, elasticitatea lor, politeţea lor înnăscută, surâsul lor în calamitate, gustul şi o remarcabilă înclinare către luxul distins, o inteligenţă amabilă, dovedită în toate împrejurările istorice, au pulverizat, rând pe rând, vrăjmăşiile, piedicile şi timpul, ca o vocaţie obscură, a unui instinct naţional fără greş. Dealtfel, nasul Cleopatrei, care a scos din minţi doi mari suverani ai Imperiului Roman, şi despre al cărei profil a spus o vorbă adevărată şi Blaise Pascal, pledează îndeajuns valoarea dragostei în afacerile internaţionale.

Marioara îşi pune, după Cristofor Columb, frumosul ei picior, încălţat cu eleganţă la Bucureşti, pe pământul american şi îşi zornăie salba veche într-o poşetă, la un loc cu puful de pudră şi rujul. Poate că Marioara nu e cel mai slab ambasador.

1946

FINANŢE ŞI PENITENCIAR

Analiza fiind mijlocul cel mai obiectiv critic pentru a desluşi compoziţia unui complex chimic, economic, politic sau literar, laboratorul e obligat să aibă, în suficientă cantitate, materiale concrete.

În finanţe însă, de pildă, ele nu ajung până la necesarul laborator. Lipsesc cele două materii prime principale, contribuabilii şi organele de execuţie. Analistul e nevoit să distileze aspecte, aproximaţii vagi şi calificative filtrate. Nu ştii, aşadară, câţi contribuabili corespund la un inspector-controlor sau câţi controlori stau călare cu pinteni pe un contribuabil dat. Un negustor din Calea Victoriei se spunea că primeşte vreo zece pe zi din aceşti magistraţi ai finanţei. Că-i primeşte e un eufemism de politeţe, pe negustor trăgându-l inima să-i dea mai degrabă afară. Se prezintă un domn cu o figură cam aşa, nici prea fotogenică nici prea asortată, şi scoate un carton, ca de abonament. Din momentul ce şi-a declinat competinţa, el e stăpânul absolut al prăvăliei, al conştiinţei şi al libertăţii negustorului, indiferent de certificatul şcolar. După imperii, dictaturi şi revoluţii, tronul despoţilor e ocupat de Ducele fiscal.

La ora aperitivului, cifrat la minimum o sută de mii de lei, cei zece mareşali cu ghiozdan îşi dau întâlnire la bodegă, pentru confruntarea proceselor-verbale cu idealul financiar.

Într-o bună zi, din aceste personalităţi ale unei elite neaşteptate, afli că au fost arestate şaptezeci şi unu la sută.

Probabil din greşeală. Nu am vrea să se înţeleagă că trebuia arestată suta întreagă sau o sută cincizeci la sută. Doamne fereşte! Vrem să sugerăm altceva, şi anume că se cerea ca ei să fie decoraţi. Nefericiţilor oameni, care au găsit reţeta, fără capital, fără industrie, fără infama bătaie de cap şi de oase a muncii, să realizeze miliardul din nimic, şi să strecoare tiptil averile ticăloase, agonisite cu aşa-zisă trudă, din casa burgheziei cu firmă în buzunarele unui proletariat cu servietă, statul le este dator şi o statuie.

Dealtfel, cazul celor şaptezeci şi cinci aleşi, băgaţi la închisoare, capătă o supremă consacrare. A trece prin penitenciar, căruia de la emanciparea omului de valoare nu i se mai poate zice puşcărie, dacă nu e întodeauna glorios, o fărâmă de nimb tot rămâne aninată de meritele pedepsite. De vreo douăzeci de ani încoace închisoarea face tot felul de vizionari, de profeţi şi de sus-puşi, care fără atributele şi privilegiile ei nu ar fi reuşit în viaţă, cum se spune, niciodată.

Nu mai departe ca zilele trecute am văzut într-un convoi, transportat între gardieni cu pistoale, două superbe specimene de eroi, călcând cu mândreţe, eleganţi, cocheţi, admirabil echipaţi în ceea ce priveşte croitorul şi frizura, răsturnată poetic peste cap, cu lanţuri de picioare. Conştienţi de plămada lor aristocratică, nu cred că era cineva mai vesel şi mai arătos ca ei în ziua aceea. N-are a face că erau două energii cu ghiozdan ori doi asasini. Demnitatea orgolioasă a ţinutei frontale, sfidătoare, putea sluji de model atitudinii resemnate şi triste a profesorului, prezent în coada brutăriei cu cartele de pâine în mână, ca la un ghişeu de paşapoarte.

Când vom putea căpăta un tablou complet al materiilor prime, poate că vom ajunge la o concluzie de egalităţi. Adică, la constatarea că bugetul de venituri al statului se balansează cu bugetul de cheltuieli, intrând în total şi rezultatele sforţărilor personale. Atunci poate că pentru salvarea şi a vistieriei de stat, şi a comerţului, şi a populaţiei, ar fi de propus o soluţie nouă: suprimarea Ministerului de Finanţe.

Să rămână pentru perfecţionarea fiinţei umane o singură instituţie: Penitenciarul.

1946

O PROFESIE HILARĂ

Există o profesiune ridicolă din punct de vedere al profesiilor propriu-zise. O profesie fără instalație lucrativă, fără depozit, fără utilitate cotidiană, fără clienți, fără furnizori. Ea nu e nici a medicului sau a chirurgului, foarte activ în a reduce stomacul şi a scurta persoana umană contra onorarii masive, nici a inginerului patron de atelier, nici a maestrului advocat, profesii care ocupă în cartea de telefon cele mai multe litere de la Depărățeanu la Ştefănescu.

Nu e profesie nici ca sculptura sau pictura, realizate în obiecte pozitive şi pipăite, bune pentru păreți şi răspântii, nici măcar ca muzica lăutarului binevenit la ospețe pentru dilatarea bunului apetit şi a rânzei. E o meserie de vorbe goale, cele mai goale din univers. Cui i-a venit întâi să le ia de pe limbă cu condeiul şi să le treacă pe hârtie, nu se poate spune că n-ar fi fost nițeluş nu ştiu cum. Profesia să faci aer şi să-l presari anapoda, pe toate întinderile unei cărți, nu-i o meserie de luat în seamă. Profesie de scriitor!

Pentru atâta lucru cât face el, nu i se recunoaşte atâta merit eficace cât frizerului dumneavoastră, dar la o adică e băgat şi-n puşcărie, ajunge vinovat concret din pricina unei fărâme de abstract, care irită omenirea de mii şi mii de ani, când relativ la Dumnezeu şi Mahomed, când fiindcă vântură ceea ce se cheamă o idee. Numai pentru atât, pentru absurd, pentru vânt. Mai poate să jure cineva că animalul, semenul lui, nu-i sufletesc şi mistic?

Totuşi cu farmecele şi făcăturile vorbelor goale, după ce au trecut furtunile peste trândavul şi necăpătuitul care le-a iscălit, se grozăveşte statul, se împăunează Universitatea, bat în tobă epocile şi cultura. Imaterialul dă materie şi material. Ba chiar în timpul vieții, ticălosul de scriitor chiar necitit e cunoscut după nume. Se ştie ca de cuc, pe care, din apartamentul cu ascensor dintr-un bloc, nu-l auzi niciodată.

De pildă, eram martor la Tribunalul Poporului. Prezidentul m-a întrebat câți ani am, dar nu s-a întrebat ce

meserie am. Ştia. Ştia că sunt făcător de vorbe goale. Dar pe domnul Dinu Brătianu, martor şi domnia sa, l-a întrebat: «Profesia domniei voastre?» De-abia atunci, la şaizeci şi şase de ani şi într-o sală de şedinţă, am aflat că totuşi scrisul e o profesie. Însă cum? Numai comparativ cu altă profesie şi mai inexistentă decât a scriitorului, a omului politic. Domnul Brătianu a trebuit să răspundă după o şovăială: «Sunt agricultor», cum ar fi trebuit să zic şi eu, dacă eram întrebat, «daţi-mi voie să mă gândesc».

Am luat-o cum vedeţi pe ocolite, stimate domnule ministru, ca Păcală, dar n-aş vrea să nimeresc tot ca el. Uite unde vreau să ajung. Daţi un ordin, domnule ministru de Justiţie, să fie scutiţi scriitorii de rechiziţia camerelor pe care le ocupă... Să tot fie vreo douăzeci, scriitori de vorbe prea goale în Bucureşti – şi ca să le facă bine goale ei au trebuinţă de goluri împrejurul călimării lor. Scriitorii sunt ceva cam ca nişte bolnavi, nişte bolnavi ai nostalgiei aripilor frânte: au nevoie de spaţiu.

Un confrate, ameninţat să fie pus pe fugă de un conlocuitor neaşteptat, propus de un comisar de poliţie, m-a rugat să vă fac semn cu gazeta. M-am executat.

Ştiţi destul de bine de acasă ce-i un scriitor cât şi din nărav personal. Ştiţi că boala asta nu trece niciodată, ba că se agravează. Aveţi şi câteva volume.

1946

MARIOARA VENTURA

O ştire vine să turbure imaginea de seninătate, în care ne închipuiam că trăieşte departe de noi, în Franţa, ciupind frunzele îngălbenite, dimineaţa, ale florilor unui parc de castel, o mare artistă româncă şi una din marile figuri ale teatrului francez.

Dacă generaţiile nu se dezmint măcar în gramatica gustului şi dacă sensibilitatea pentru lucrurile frumoase nu se perverteşte în ţeapănă ignoranţă, o cunoaştem cu toţii: Marioara Ventura.

Afişul parizian a fost vreme îndelungată proprietatea acestei prinţese a scenei. Aplauzele izbucnite din sălile de spectacol, neîntrerupt animate de prezenţa ei între celebrităţi, se mai aud şi azi, când un Yehudi Menuhin, financiar al viorii, trece dintr-o capitală în alta, escortat de berzele cerului şi aşteptat pretutindeni ca un suveran. O glorie se ridică, alta decade. Violonistul spunea deunăzi la Bucureşti că, de la noi, se gândeşte să zboare şi să-şi prelungească vara, în familia lui, regeşte, într-un peizaj elveţian, pe când Marioara Ventura îşi duce zilele la Paris, în sărăcie. Refuză condeiul să spună cuvântul mizerie, dintr-o dată.

Ventura dă lecţii...ce fel de lecţii, în ambianţa catastrofală de azi, fără elevi, se înţelege: de declamaţie. E ca şi cum José Maria Hérédia, dacă ar mai trăi, ar da lecţii de sonet cu poanta în versul impar, unui amator plutonier. E trivial pentru artistă şi ruşinos pentru noi, care avem un stat cu buget de mii de miliarde.

Ca întodeauna, ambasada de presă şi de difuziune a individualităţii româneşti, peste tot locul, în Europa e deţinută de secunzi, de terţi şi de quinţi. Nici o personalitate certă literară sau artistică nu figurează şi nu a figurat pentru expansiunea noastră intelectuală, în punctele nervoase ale Occidentului. Statul îşi păstrează cu zgârcenie valorile apte să reprezinte geniul naţional, acasă la vatră, lângă pirostrii cu mămăligă, ca să sufle-n foc şi să amestece cu făcăleţul. Dacă ar trăi şi Eminescu, nici el n-ar fi utilizat pentru ţară într-un scop dincolo de bucătăria spălătorului de vase. Tot ce au dat mai caracteristic ataşaţii noştri pe continent a fost opera unuia din ei, recentă, de insultă a magistraturii şi armatei.

Propagandei nu i se poate acorda dreptul de a nesocoti, la Paris, prestigiul agonisit României de Marioara Ventura. Acestei femei de talent şi de influenţă, statul e ţinut să-i ofere mijloace optime de existenţă, pentru onoarea lui şi în folosul lui.

Guvernul trebuie să ştie, în propriul lui interes, că el aparţine tuturor şi nu numai unora din cuprinsul unei ţări şi al unei însufleţiri.

Nu ne facem prea multe iluzii... Scrisul la gazetă şi scrisul în sine a fost todeauna ascultat cu o inatenţie,

distrată de infailibilitățile rangului ocupat. Dar o iluzie tardivă tot suntem obligați să improvizăm, cel puțin pentru firmă, vitrină și fațadă.

Domnule ministru, Marioara Ventura nu cerșește nimănui nimic, dar moare de foame... Notați-vă pe calendar.

1946

NOTE CU CREIONUL

Nu aș dori să ofensez simțul și scrupulul de echitate social, dar de vreme ce după o așteptare de zeci de ani de la moartea lui Eminescu, decedat la spital, se discută în sfârșit de către guvern și consiliul legislativ niște drepturi, continuu refuzate unei categorii, convenită a se numi a scriitorilor, mă simt oarecum justificat să mă amestec în vorbă.

Dacă n-ar fi patruzeci sunt în orice caz aproape treizeci de ani și poate că și ceva mai mulți, de când în indiferența generală și a statului și a diverselor academii și a însăși societății profesionale guvernată mai mult de chefuri orgolioase decât de intereșele membrilor ei, m-am însărcinat de unul singur cu vânturarea problemei. Am semnat numeroase articole de asemenea specialitate.

Statului nostru îi place să se cheme cultural. Cultura ne bate capul și urechile neîntrerupt și sistematic, prin graiurile unor indivizi de o intelectualitate de a zecea mână, plasați la toate răspântiile dintre câteva locuri comune bine retribuiți. La nici una din variile inițiative cu înțeles mental, aduse la împlinire, n-a fost chemat nici un scriitor. Culturalii fără operă și fără exponent personal au invadat pretutindeni, ocrotiți de un servilism sau de o gașcă de mediocrități. Ar fi de ajuns de citat una din ùltimele creații semnificative, stația de radiodifuziune, teatrul celor mai suspecte enormități. Mai marii ei ori s-au numit Mavrodi, ori au fost un contabil, un advocat.

E adevărat că starea de lingoare a scriitorilor noștri considerați în categorie se datorește și trădărilor succe-

sive ale colegilor parveniţi. Notorietatea mai multă sau mai puţină, ajutată de contingenţe politice sau similipolitice şi de patronări linguşite agreabil, a dat unora dreptul să se îmbuibeze într-o colectivitate de golani, uneori cu merite bine acuzate. Camaraderia nu s-a arătat niciodată în ţigănia noastră literară. Dacă unul dintre noi a fost deputat, ministru sau membru în câteva consilii de administraţie, el s-a mulţumit să rumege şi să se dilate aproape ruşinat când un coleg nefericit îşi permitea să-i aducă aminte că a ieşit lăbărţat şi lacom, dintre coatele goale. Pe el nu-l mişca sentimentul unei solidarităţi, nici la spirit, nici la triviala nevoie de existenţă brută. Unui scriitor occidental i-ar veni greu să creadă că niciodată, nici unul din scriitorii români ajunşi nu a protestat – măcar atât: o atitudine platonică – atunci când un camarad a fost închis pentru o sinceritate de condei, când i s-a interzis să publice şi să scrie, când socotindu-se liber să slujească limba, ideile, sentimentele sau noţiunea de caracter, a înţeles că nu este dator cititorului numai o lirică de împăcare a conştiinţei dormitive cu orice împrejurare.

E vorba la minister să li se acorde scriitorilor monopolul sau diplome de traducători. A traduce nu e a scrie, decât în foarte rarele cazuri, bine clasificate: Plutarh – Amiot, Homer – Leconte de Lisle, Edgar Poe – Charles Baudelaire. Restul, aproape restul întreg, în toate literaturile, afară poate de cea germană, în care stilul e o inginerie de piese lexice, accesorii, e o treabă de tehnicitate. Ar trebui altceva făcut: ca fiecare traducere întreprinsă de oricine vrea să nu poată fi publicată fără revizuirea unui scriitor calificat. Scriitorul nu poate face munca penibilă a unui traducător, mizerabil plătit, nici traducătorul nu poate da unui manuscris translat *vernis*-ul decenţei literare. Sau numai excepţional scriitorul luând însuşi corvoada de la început.

Reforma raportului dintre scriitor şi editor, din proiectul Ministerului Artelor, are contiguitate însă şi cu proprietatea artistică. Ar fi de dorit să se suprime din lege dreptul belferului cultural de a pune stăpânire pe opera literară, derivată în antologii pe seama lui, subt pretextul, poate, că el dă cu literatura altora copiată de el şcolarilor

mai mult gust artistic decât autorii direct. Dreptul antologiilor, desigur necesară pentru orientarea tuturor cititorilor, în şcoală şi dincolo de şcoală este să aparţie exclusiv autorilor şi editorilor fără samsar intercalat parazitar între ei. Belferii se împroprietăresc violent şi brutal în opera scriitorului care se vede jefuit cu protecţia abuzivă a unei legi lipsită de obligatoriul bun-simţ şi respect. Evident că a cita într-o gramatică sau într-o istorie literară un model nu e acelaşi lucru cu o antologie care despoaie zece autori în folosul ei personal.

Trebuie definit răspicat şi anume cui aparţine proprietatea artistică la căderea în domeniul public a unei cărţi. Domeniul public are un singur rost normal şi trebuie corectat în sensul că începe nu după treizeci sau cincizeci de ani de la nu mai ştiu care dată de calendar, ci că el coincide cu stingerea ultimului vlăstar de autor, nepoţi şi strănepoţi. Tot atât de normal domeniul public trebuie atribuit unui singur moştenitor de drept corect, nu colectivităţii industriale şi comerţului de editură, ci Societăţii Scriitorilor Români, pentru agonisirea treptată a unor fonduri cât mai mari în beneficiul scriitorilor viitori.

Ceva mai mult. Ar trebui atribuită Societăţii Scriitorilor Români zestrea totală din domeniul public al literaturii semnate de o ereditate firească, oricât ar părea de antijuridic unui contencios principiul retroactivităţii.

Constituiesc ori nu scriitorii o categorie de elită? Dacă sunt într-adevăr o elită, ea trebuie privilegiată pentru cel mai mare şi mai substanţial randament, singurul care onorează cu adevărat viaţa unui popor, în orice soi de regim. Ministerul Artelor e o centrală de mari iniţiative, dacă-şi ia rolul în serios. El trebuie să scutească nefericirile variate ale categoriei, de toate regulile de stat, de taxe, de fisc, de atâtea şi atâtea poveri, care împiedică linia de creştere a unui talent pe traiectoria lui naturală sfărâmată de contingenţe.

S-ar putea să ni se reproşeze că în epocă democratică propunem o aristocraţie. Mi se pare că reproşul nu e neîntemeiat. Dar vezi, aristocraţiile se tot fac şi se tot desfac şi există orişicum şi orişicând. Singure rădăcinile arborelui genealogic se schimbă.

Un coleg, odinioară, apăra într-o şedinţă a Societăţii Scriitorilor Români drepturile scriitorilor cu un argument adus din Bulgaria, unde scriitorii caracterizaţi erau asimilaţi cu profesorii de universitate. Calitativ poate că nu e întodeauna o măgulire, dar în ce priveşte un drept, asimilarea nu riscă să fie absurdă, poate că ar fi locul să se facă şi mai mult: catedrele de literatură analitică ocupate de scriitori, pur şi simplu scriitori.

De câtva timp încoace, profesoarele şi profesorii candidaţi la capacitate şi cărora le-au fost distribuite de către comisii subiecte din autorii în viaţă au intrat în panică neputând să discearnă într-o pagină dată intuiţia, punctul de plecare al unui masiv de imagini, perspectiva şi săgeata cardinală. Vizite intimidate solicită de la scriitorii propuşi la examene explicaţii şi documentări. Acestea n-ar putea să facă parte dintr-un program de cursuri ţinute la universităţi de poeţi şi prozatori în persoană?

Notele cu creionul în marginea proiectului ministerului ar trebui să se înmulţească. Domnii colegi n-au de adaos reportajelor din ziare nimic?

1946

ŞCOALA UCENICILOR

Iniţiativă excelentă. Cursurile de seară ale viitorilor lucrători împlinesc teoretic pospăielile şcolilor primare, lipsa unor părinţi, obligaţi să-şi crească fetele şi băieţii cu demnitatea sacrificiului personal şi lipsa cărţilor de acasă, care ocupă în toate gospodăriile muncitoreşti din străinătate cel puţin un dulap, lângă acordeon şi pian.

De la graniţa Cehoslovaciei înainte, o casă e şi o şcoală, iar un părinte, un pedagog informat. Se poate vorbi cu orice mecanic, dulgher sau ceasornicar, de toate: literatură, muzică, pictură, politică, filozofie... Cea mai mare bibliotecă particulară dintr-o mare capitală, pe care o cunosc, aparţinea unui tâmplar. Ucenicul de azi poate fi

alegătorul de mâine, cuminte, nepripit, cumpănit, cu neputinţă de minţit cu aspecte şi slogane, şi părinte, la rândul lui, al unor vlăstare crescute la nobleţea inteligenţei.

Acum câţiva mulţi ani, însărcinat cu o conferinţă la Radio îmi permiteam să sugerez studenţilor să înveţe paralel cu cartea o meserie şi condiţionam, între altele, diploma bacalaureatului de carnetul de şofeur. Auditoriul se simţea jignit profund şi azi un şofeur câştigă o sută de mii de lei pe zi, iar un profesor de latină două, trei mii. O personalitate socială dublă, de intelectual şi manual, împacă şi viaţa şi inima cu o evoluţie sănătoasă. O spun dintr-o lungă experienţă, a unei familii, care citeşte şi pe Descartes, dar dă şi cu sapa în brazde, cu ferăstrăul şi ciocanul în atelier. Mâna lucrează şi creierul gândeşte: echilibrul e bun şi nici o nefericire nu-i prea mare pentru o grupă de oameni şi copii, disciplinaţi de un criteriu teafăr, mutual.

Dar dacă iniţiativa e bună, organizarea e nechibzuită şi superficialităţile, de care suferim de zeci de ani, continuă, se permanentizează.

Am stat de vorbă cu un profesor de istorie, bine pregătit, şi de natură şi de învăţătură, pentru catedră. El a socotit că menirea lui simţită nu era să inculce unor clase de şcolari indiferenţi, la liceu, postulatele vieţilor milenare, trăite de la începutul statelor până azi, şi a cerut o şcoală de ucenici mai apropiaţi de spiritul de adevăr, care se găseşte mai mult în scule şi materiale tangibile decât în ficţiunea umanioarelor. A căpătat ceea ce urmărea de ani de zile.

Profesorul e adânc decepţionat.

Cursurile au loc între orele cinci şi nouă seara. Din trei sute de elevi înscrişi pentru patru zile pe săptămână, vin numai şaptezeci sau optzeci şi o singură zi, şi niciodată aceiaşi. Studiile nu pot avea nici o continuitate. Uneori într-o clasă, profesorul face cursul cu un singur elev, alteori stă în clasa goală patru ore, aşteptând să bată orele nouă. Copiii sunt flămânzi, sunt goi, sunt desculţi. La atelier, de acasă, ei fac două drumuri cu tramvaiul = şase sute lei. De la atelier la şcoală, alte două drumuri în

cazul cel mai favorabil, alţi şase sute lei cel mai puţin. Total o mie două sute de lei numai transportul unui ucenic. De fapt, e mai scump, căci la nouă, la ieşirea din şcoală, biletul de tramvai costă patru sute de lei şi dacă până să ajungă de la şcoală acasă, târziu, pe la zece, unsprezece, nemâncat şi surmenat, pentru a fi prezent a doua zi de dimineaţă la atelier, ia două sau trei tramvaie, şcoala gratuită costându-l, odată cu viaţa, mult prea mult, ca să mai poftească la ceea ce statul numeşte cultură. Rezultatul excelentei iniţiative = zero.

– Ce vrei să faci? l-am întrebat pe profesorul meu, înfierbântat de o râvnă sacră pentru ucenici.

– Trebuie să-mi sfărâm toate idealurile. Voi cere să mă întorc la liceu.

1946

CONŞTIINŢA

Am mai povestit odinioară, poate că acum vreo douăzeci de ani, faptele de mai jos. Repetarea în scris nu e de prisos într-un timp când unicul criteriu de viaţă şi de comportare rămâne, pe deasupra oricăror interese personale, conştiinţa.

Nu-mi mai aduc exact aminte prin ce oraş treceam cu motocicleta spre Paris: Dijon, Grenoble, Nancy... Trebuie să fie notat pe undeva, prin pod, dacă din fiţuicile mele bombardate a mai rămas petecul de hârtie respectiv.

M-am odihnit de drumul parcurs, la terasa unui café, sorbind un pahar de bere rece. Bere searbădă, de Alsacia, dar odihnă bună. Pe vremea ceea, motocicleta era grea cât un camion încărcat. Erai obligat să alergi cu ea pe jos, de coarne, câte un kilometru până să scapere scânteia la dinamo. Cădeai de câteva ori pe spate din pricina lipsei de coincidenţă riguroasă a pornirii cu săritura pe şa şi ajungeai, acolo unde te opreai, tot anevoios, hărtănit şi dezarticulat.

Dinaintea cafeului contemplam o statuie mare de preot. Am citit pe soclul monumental o inscripţie confuză şi un nume necunoscut. Chipul cioplit nu aparţinea nici unei celebrităţi: era un oarecare Dubois sau Poitier. Am întrebat garsonul, am verificat la patron. Statuia era semnul unei împrejurări cu totul extraordinare, pe care imaginaţia literară nu poate să o construiască din fantezie cu o veracitate egală.

Preotul de pe soclu fusese ghilotinat la vârsta de vreo douăzeci şi cinci de ani. Era, bineînţeles, catolic: singură Roma a putut să dea exemplare de substanţa preotului condamnat la moarte şi glorificat. Acuzarea categorică era stabilită pe dovezi, tânărul preot asasinase un paroh dintr-o localitate vecină, un preot bătrân, ca să-i ia locul... La toate probele şi vehemenţele procurorului, preotul a răspuns monoton şi invariabil: «Nu am ucis eu». Şovăiala în apărare venea ca o dovadă concretă în sarcina vinovatului.

Execuţia s-a făcut în arondismentul local. Populaţia revoltată a fost satisfăcută, iar familia osânditului, dispreţuită că a dat naştere unui atare monstru, a trebuit să fugă şi să-şi schimbe probabil şi numele, într-altă localitate. În Franţa, drepturile omului, în special în provincii, păcatul unuia cade peste toţi ai lui, numele familiei ajunge odios şi ispăşirea o suferă părinţii, fraţii, copiii, două, trei generaţii.

Au trecut zece ani peste mormântul odios al tânărului preot decapitat.

O femeie bătrână se zbătea pe moarte într-un cătun apropiat şi nu putea să moară. În agonie a chemat pe preotul care luase locul celui ghilotinat, să se spovedească.

– Eu l-am ucis pe paroh, acum zece ani, a spus bătrâna.

– Cum ai lăsat atunci să fie osândit un nevinovat? a întrebat-o preotul. Trebuia să te duci la judecată şi să te dai pe faţă.

– Mi-a fost frică, a răspuns muribunda, dar preotul condamnat ştia că am asasinat eu. Mă spovedisem lui...

1946

O VORBĂ

Directorul Fundației Regale pentru Literatură și Artă a fost bine inspirat adăugându-i «Revistei Fundațiilor Regale» o anexă de poezie.

Desigur că poezia e pretutindeni, chiar și în sociologie. Nu e vorba de latența ei continuă în viață, ci de expresia ei literară și mai ales de acel compartiment al literaturii în care cuvântul e măsurat cu versul și colorat de rimă: *Ce bijou qui ne vaut qu' un sou*, sau, cum i se spune, alb; ceea ce nu înseamnează incolor. De multe ori e mai multă poezie într-o pagină de prozator decât în cincizeci de poeme, dar printr-o eroare, probabil de nivel, s-a numit poezie cu deosebire versul și nomenclatura s-a conservat căpătând și un plural. De atunci încoace un volum de versuri e de «poezii». Urât, dar nu e nimic de făcut. Când un confrate ori o consoră, din ce în ce mai deasă în literatură, te ia deoparte și-ți spune că vrea să-ți citească o poezie, asta înseamnează că are în manuscris o romanță în stihuri, din care poezia poezie poate să fie și absentă, ca dintr-o soluție de borax.

Revista de față e rezervată pentru poeți, publicației de bază lipsindu-i tot mai mult spațiul de orchestră pentru împărecheat liră și harpă. Atleții Altairei și Casiopeei și torcătoarele caierului lunii sunt-oarecum incomodați și incomozi între două catedre de doctrină sau de considerente din paginile revistei mari. Le trebuia o încăpere a lor, vecină mai repede cu firmamentul decât cu Universitatea. O icoană pe un părete e o fărâmă prea mică de altar. Poeții au azi o biserică întreagă. Toate riturile și eterodoxiile pot să grăiască de acord, indiferent de cler și de treaptă, neofiții laolaltă cu preasfințiții.

Poeții făcuți se vor întâlni aci cu poeții în metamorfoză, în camaraderie egală și cu cât orientarea lor va fi mai contradictorie și mai slobodă, cu atât cuvântul va fi mai variat în sensurile lui și limba mai bine slujită. Programul acestor *Caiete de Poezie* rezultă clar: nici o școală literară, numai talente. Desigur, talentele de dimensiuni, variate și ele, așa cum le dă epoca, și sateliții.

O publicaţie trebuie să urmeze topografia inegalităţilor contemporane, fiind o ridicare de plan, cu cote date.

Mişcarea literară implică o activitate utilă timpului actual. Fără scriitorii succesivi, mai mari sau mai mici, dar care toţi au muncit să acopere petecul de hârtie cu o frumuseţe nouă, limba românească n-ar fi ajuns la încovoierile, ductibilităţile, plasticitatea şi rafinamentul cunoscut, în stare să exprime idei şi sentimente, încă acum cincizeci de ani socotite cu neputinţă de redat în valah. Şi poate că cea mai concretă contribuţie au dat-o poeţii.

Numărul acestora sporit permite selecţiunea mai exactă: evoluţia e mai valoroasă. Oamenii prea serioşi, de la un anumit venit sau scaun în sus, au luat în derâdere sentinţa riscată că românul se naşte poet. E un adevăr: fiecare ţinut românesc are în folclorul lui o avuţie de poezie, care neajunsă la tipar şi ţinută minte ori uitată, dar mereu proaspătă, nu e mai puţin onorabilă ca aceea confecţionată de cărturari.

Tinerii poeţi, atât cei mai puţin tineri cât şi cei încă dibuitori, timizi ori impertinenţi, cu o cheie ascunsă ori cu un şpiraclu dinaintea lacătului cu şapte sucituri ce trebuie descuiat, au, de aci nainte, o certitudine. Orice încercare va fi primită bine şi cuviincios, întrucât singur faptul strădaniei de a strânge cuvinte alese pe albul hârtiei constituie un merit, care nu poate fi ironizat de corpolenţele literare infatuate de sine şi în genere adipoase.

Băgaţi însă de seamă, mi-aş permite să le spui ultimilor copii turburaţi de harul reveriei. Voi aveţi un stilou cu pana de aur autentic (paisprezece carate), un bec electric (două sute vaţi), un biurou lustruit, o cameră la etaj, o redingotă, iar colaborarea vi se plăteşte. Băgaţi de seamă să faceţi onoare măcar acestui confort. Unui oarecare Eminescu i-a lipsit. Sunteţi, nu mă îndoiesc, dificili, capricioşi, complicaţii: ar displăcea o singură eventualitate, să fiţi orgolioşi de crâmpeiul mai gros ori mai mărunt de literatură izbutit. Forul vanităţii e inestetic, fudulia ininteligentă şi inumană. Cu cât vă simţiţi mai tari, cu atât înţelegeţi la examenul din miezul nopţii că sunteţi mai provizorii şi mai slabi.

Siliţi-vă să nu daţi de ruşine nici pe baciul care a gândit cu băţul în ţărână *Mioriţa*, nici pe meşterii vechi, ai opaiţului cu fundul rânced şi ai candelei cu feştila grasă. Cântecele, din toate cele mai frumoase, au fost scrise pe întuneric.

1946

AMINTIRI

Îmi place de mai mulţi ani să-l citesc pe domnul profesor E. Grinţescu, care ocupă cu o activitate neîntreruptă un întreg sector al horticulturii. Nu-l citesc cu sentimentul de curiozitate al scriitorului, dar ca grădinar – şi nici atât, ca grădinar; ci în virtutea unei încă proaspete şi candide aduceri aminte, care datează de vreo patruzeci de ani.

Mi-am închipuit că domnul Grinţescu e aceeaşi persoană cu Monsieur Grintzesco de la Geneva, un eminent ucenic al botanistului Chaudat de la Universitatea cantonului, „Post tenebras lux" (care i-a fost mai târziu şi socru) şi directorul laboratorului farmaciilor populare din Elveţia. Cred că nu m-am înşelat, cu toate că de la întoarcerea mea în ţară – de o viaţă – unde, renunţând la o carieră în Occident, s-a întors şi profesorul de azi, am şovăit, adeseori cu telefonul gata pregătit, să-i pui o întrebare. Dacă s-ar fi întâmplat să-mi răspundă alt Grinţescu, un anonim, aş fi încercat o mare decepţie.

De câte ori îi văd numele într-o gazetă, indiferent ce semnează relativ la copaci, pomi, îngrăşăminte, legume – citesc. E un fel de necesitate care mă face să cumpăr «Journal de Genève», «La Tribune de Genève», «Gazette de Lausanne», «Neue Zuercher Zeitung», măcar ca să mă uit la aceste foi paralele cu tinereţea trăită pe lacul Léman, la Ouchy, Vevey, Rolle, Yvoire. Mă interesează şi faptele diverse şi până şi publicitatea comercială; toată acea viaţă netedă şi uniformă, fără nici o asperitate, caracteristică Elveţiei, cu parcuri fotografice, cu lebezi,

cu munți de frișcă și cu douăzeci de secte religioase. Într-un teritoriu minuscul umblă umbra lui Jean-Jacques, ironia lui Voltaire, de la Ferney, unde te lasă tramvaiul lângă olărie, într-o singurătate de gravură cu o culoare de toamnă și pasul atâtor personalități ale istoriei, Jean Calvin, Agrippa d'Aubignè, De Bèze... Figura rumenă și delicată a românului Grințescu, feciorelnic și emotiv, e amestecată cu peizajul și cu mierlele din parcul universității, în biblioteca primitoare și elegantă a căreia un alt român, ceva mai tânăr, își consolida devoțiunea pentru imagini și slove.

Din când în când, cad într-o transă elvețiană, de somnambulism al suvenirei. Am într-acolo, spre Léman, o pornire, pe care trebuie să o frâng. Și de vreun an și jumătate încoace am și o părere de rău, care mă complică, mâhnirea că am supărat, fără voie și tendențios informat, cu condeiul meu, pe distinsul ministru al lui Wilhelm Tell la noi, un scriitor substanțial, domnul de Weck.

Pribeag printre aspecte și senzații, condeiul tot slujește câteodată la ceva, îți înfrăgejește trecutul și-ți permite să te scapi de obsesii într-o coloană de ziar.

1946

O PROPUNERE CUMVA

Un camarad a trecut, acum vreo câteva zile, pe la Mânăstirea Cernica. Starea de totală degradare, în care a căzut, în cincizeci de ani, acest sat călugăresc, unde viața comunismului creștin a fost întemeiată pe vremuri de starețul pribeag Ioil, l-a speriat. Caria, sifilisul și cancerul zidăriei au devastat, chilie cu chilie, așezământul, și umbra umedă a cuprins și puținele suflete de strigoi în anteriu, rătăcitoare între biserică și cimitir.

Patriarhul Mircea Cristea înființase acolo și o tipografie care stă (dacă nu a fost vândută) precum și o școală de tineri monahi. Din amândouă nu s-a ales nimic.

Mânăstirea nu-i o instituție de lepădat. Maici și părinți, câte și câți au mai rămas, ocupă în toată țara vreo două sute de ctitorii domnești și schituri. Mult mai multe odinioară, unele din ele dezafectate și întoarse de la scop, au devenit pușcării. Nici sfatul, nici biserica nu s-au mai priceput, în epoca de cultură culturală, să le ție decent în picioare, ba încă și mai puțin să le utilizeze pentru o evoluție în acțiune. Erau și poate că mai sunt, între monahi și monahițe, energii admirabile, supuse unui regim de osificare fosilă. Călugărițele izbutesc încă să trăiască într-o mizerie spălată, descurajarea femeii fiind întodeauna mai rezistentă decât a însului bărbat. La călugări mizeria înfioară.

Sunt multe mânăstiri frumoase: câteva din ele, unice în toată lumea, cu toate că nu-și împrumută monumentalitatea de la piatră și arhitectură. Câte un paraclis, aruncat într-un boschet de pomi, face cu bârnele, cu șindrila și cu clopotnița lui, pitită printre gutui și stupi, cât o catedrală medievală cu săgeata turlelor aruncată la stele.

Cernica e situată într-o dulce panoramă de câmp, ca un sfârșit de lume în papură și stuh. Încălecată pe un eleșteu din drumul de apă al Mostiștei, care înșiră pe șerpuirile lui oglinzile albastre, ca niște lacuri elvețiene, Snagovul și Căldărușanii, mânăstirea are două biserici și o insulă, legată de continentul lui, peste unda adormită în trestii, cu un pod de buturugi. La cincisprezece kilometri de București, zace o frumusețe care moare, pe zeci sau sute de hectare. Peste alți cincizeci de ani vor mai rămâne clopotele, într-un schelet de turn, să murmure, atinse de zimții vântului de iarnă, deasupra unei pustietăți de ruine, ori sparte peste morminte.

Mânăstirea Cernica ar putea să intre în zestrea Societății Scriitorilor Români... Între scris și închinăciune nu-i o deosebire prea mare și a gândi e adeseori sinonim cu a te ruga. N-aș cuteza să spui dintr-o dată mai mult. Un proiect de unificare și de activitate nu ar fi prea greu de schițat. Să ne gândim...

1946

ACADEMIA ROMÂNĂ

Mai multe ziare încep să afle de existența unei Academii Române, după zeci de ani de la întemeierea ei. E şi logic. Între presă şi Academie a fost întodeauna o singură legătură, obligaţia pentru editor şi tipografie de a trimite Academiei, fără plată, câteva exemplare din tot ce tipăresc, Academia Română având pe lângă şedinţe importante, la care se dezbate câte un purice de problemă, o bibliotecă şi o sală de lectură.

Presa nu s-a întrebat niciodată câţi cititori au dreptul la un paşaport de intrare şi de ce biblioteca e interzisă marelui public, o latură de contact normal şi necesar al presei cu Academia. N-a interesat-o. Acum, după vreo şaptezeci de ani, îşi bagă nasul în ceva ce nu o priveşte: câţi academicieni şi anume au dreptul să mai ocupe un fotoliu de nemuritor, confruntat cu actualitatea politică. E prezumţios şi nedelicat şi straniu.

Trebuiesc, după opinia presei, eliminaţi din această anticameră a cimitirului, altă instanţă de onoare nemaiaflânduse pe drumul dricarului, o serie de academicieni şi înlocuiţi cu alţii mai la zi şi cu nemurirea întârziată. Într-adevăr, unii confraţi, scriitori totuşi de sezon, umblă cu limbile scoase după o imortalitate cu număr de ordine de telefon şi de adresă în registrul imobilului din Calea Victoriei. Se face toamnă şi cine ştie, cimitirul se poate intercala brusc şi la netimp. Un discurs de recepţie şi o nouă publicitate parcă-ţi dau poftă de mai mult.

Rămăsese de râvnit boieria Academiei. Cuiva i-a venit în gând să se tolănească şi pe moalele fotoliilor ei. Altfel te scarpini, nu e vorbă, pe un jilţ rezervat câtorva privilegiaţi şi te simţi la mai largul dumitale subt o cupolă, decât la lustragiu.

Erau destul de interesante şi mijloacele mai vechi prin care puteai să ajungi academician. Nu trebuia numaidecât să fii autor de ştiinţă sau de literatură, era suficient o inspiraţie să publici de pildă pentru a divulga maselor

ignorante, de câte ori intră cuvântul *adică* în bibliografia românească, de la Vasile Lupu până azi. Dacă ai numărat timp de zece ani de zile, zi cu zi, puteai să publici Enciclopedia lui Adică, examinată din cinci puncte de vedere, cu o prefață de Chicoş Rostogan, membru al tuturor Academiilor din lume.

De asemeni activități presa nu s-a ocupat. Pe ea o priveşte câți academicieni sunt de dat afară. Dacă se proceda întodeauna aşa, fiecare guvern şi-ar fi schimbat academicienii ca şefii de cabinet şi în loc de patruzeci de nemuritori ar fi avut țara câteva mii, orice tambur-major putând să se mângâie că a fost un semestru egal cu piramidele şi cu obeliscul.

Dacă e vorba de reforme pretutindeni, apoi e locul să se modifice şi alte instituții vinovate de spirit retrograd. De exemplu, jocul de şah ajunge monoton şi nu-i în spiritul vremii. Ce caută între piese calul perimat, înlocuibil cu motocicleta – şi turnul, când sunt la modă blocul şi vila din Predeal?

Conştiința e vexată de tot ce s-a făcut subt dominația rigidă a îmbâcselii din trecut: salutul cu pălăria, încălțămintea cu vârf, mănuşile, ciorapii, scaunul cu picioarele în jos şi atâtea vestigii ale unui întuneric opac. E de reformat calendarul, săptămâna de şapte zile, luna de treizeci şi unu (auzi: treizeci şi încă una?) etc., etc., cât şi vocabularul. Pe mine personal mă jigneşte şi vorba dumneavoastră. De ce dumneavoastră? Eu înțeleg, într-o societate în sfârşit luminată, să-i zic profesorului *bă*! iar ministrului: *tu* şi *mă-ta*.

Contradicțiile sunt numai în procedee. Pe când unii doresc să fie eliminați de către prefectură, alții vor ca academicienii să fie eliminați de Academie. Prima metodă e cel puțin clară. Cealaltă suferă de oarecare încâlcire, confundându-se localul cu membrii lui. Deocamdată şi până ce se va stabili o autoritate peste Academie, undeva, prin vreun minister la Arte, sau la Direcția Penitenciarelor, Academia... sunt academicienii.

1946

OMUL CU FRANZELA

Pe o stradă din centru s-a ivit un fenomen: un domn cu o franzelă. Probabil că domnul era un funcţionar. După costum şi încălţăminte, criteriu aproape fără greş în ultimii câţiva ani, se poate identifica, mai bine ca în trecut, profesia unui personaj. De pe la şef de biurou în sus aspectul aduce şi a profesor de liceu şi se poate improviza pe dinaintea vitrinelor şi în tramvaie o clasă culturală la nivelul butonierei de la revers, armată de oarecare simbol.

Surpriză generală. Un bărbat cu fustă şi cu barbă n-ar fi interesat atât cât o franzelă purtată ostentativ. Din senzaţional în senzaţional, fericitul proprietar al obiectului de cel mai mare lux cu putinţă în zilele de azi, intrase în gloata dintre Teatrul Naţional şi Bulevard, unde pe un asfalt îngust se înghesuie o lume cu o capacitate de zece trotuare. Uimirea publicului, hrănit de ani de zile cu pită neagră, obţinută din frământarea şi coacerea unor amestecuri gelatinoase, acre şi amare, i-a înlesnit deocamdată franzelei o trecere uşoară. Opriţi în loc, trecătorii s-au dat la o parte, ca la defilarea unui baston de mareşal cu care franzela, crescută în coaja de aur, avea asemănări de prestigiu.

Dar zvonul că o franzelă circulă pe Calea Victoriei în văzul tuturor, neascunsă măcar de misterul unui automobil, în care se cară, uneori, la unele mese: icre negre stacojii, banane, ciocolată, untdelemn de măsline şi alte bunătăţi, ajunsese pe la Palatul Poştelor mai iute decât franzela. Momentul trecerii pe partea Casei de Depuneri a fost oarecum supărător, cu toate că succesul care-l întâmpinase pân-acolo dăduse domnului purtător al bijuteriei de cocă prăjită o siguranţă de sine, surâzătoare.

– Nu ţi-e ruşine să umbli cu ea dezvelită, mă, păcătosule, a strigat de pe capră un birjar.

Orice revoluţie are trebuinţă de un consemn, de o singură frază anonimă.

În 1789, poate că tot un birjar, ori un hamal a răcnit: «Les Tuilleries» şi excitată de «cozonacii» la care o

poftea să-i mănânce, în loc de pâine, Maria Antoaneta, toată mulţimea s-a dus grămadă la reşedinţă.

În răspântie, domnul cu franzela s-a văzut împresurat şi ameninţat de un public agitat. O doamnă gospodină i-a dat cu cartela ei peste nas. Vreo patru, cinci trecători l-au luat de scurt: de unde e franzela? Unul l-a lovit în coltucul de sus al franzelei, altul i-a îmbrâncit coltucul celălalt basculat în subţioara din spate. După mai multe bobârnace date cu palma, din faţă şi din dos, alternativ, franzela a cedat. I s-a rupt un capăt, s-a frânt în două, în trei. Mai rămăsese strânsă cu cotul o bucată: a sărit şi ea în rigolă, aruncată cu botul picioarelor publicului adunat. De la sine înţeles, păgubaşul nici n-a crâcnit...

Morală: franzela se transportă cu limuzina.

1946

PESTE DRUM DE ACADEMIE

Odinioară, mitropolitul Iosif, naşul de chinovie şi tizul ierodiaconului Iosif, îl trimitea pe acest foarte tânăr cuvios la biserica Sf. Niculae Tabacu, să facă slujbele din săptămâna Paştilor cu preotul Lăcureanu, parohul bisericii din Calea Victoriei, de peste drum de Academia Română.

Părintele paroh nu prea ştia să citească, fie că scăzuseră dioptriile sticlei, fie că găsea molitvelnicul întors cu literele în sus. Era un bătrân scurt cât o ploscă, însă vioi în ochelari. Într-o Vinere Mare, în timpul unei slujbe lungi, preoteasa i-a strecurat prin uşa din dosul altarului, crăpată spre grădina cu trandafiri şi cu un stup de albine, un pachet turtit. «Uite, frate Iosife, zise fericitul preot, adormit mai târziu întru Domnul, întrebuinţând un verb călugăresc, nu vreau să te *sminteşti.* Mie mi s-a făcut foame şi cu toate că azi e post negru, să-mi ierţi păcatul de neiertat, că o să mănânc plăcintă cu carne... Gustă şi fraţia ta şi ai să vezi că e bună. E de la „Zapa".» Vinul,

care merge cu mâncarea de dulce, era în altar, într-o damigeană lângă proscomidie, unde se pregăteşte în zilele de liturghie Sfânta Cuminecătură.

Preotul Lăcureanu avea şi un gâscan, Constantin, căţelul lui credincios care-l însoţea de multe ori până în biserică şi se uita la el cum îşi pune odăjdiile şi-l asculta încercând sonoritatea vocală cu vreun condac sau tropar pe glasul al patrulea. Ca să-l lase să-şi vadă de treabă, Constantin trebuia să fie alintat într-un chip nemaivăzut. Popa îi zicea: Constantine! şi gâscanul îşi întărea câtămai gâtul şi era dat hopa şi uţa, cu mâna pusă subt cioc de trei, patru ori. După aceea gâscanul pleca din biserică bucuros lărgit în satisfacţiile lui ca o cumătră cu scurteica desfăcută.

Acolo, la Biserica Sfântul Niculae, am luat întâiul contact de cunoştinţă cu Academia Română. Din tinda bisericii vedeam clădirea, grădina vastă şi nişte domni înghesuiţi pe ghiozdan, intrând în grilaj.

Cunoştinţa cu profesorul Ion Bianu, bibliotecarul Academiei, de faţă la slujbele de zi şi de seară, mi-au înlesnit-o atât popa, poreclit Licurici, cât şi gâscanul Constantin, obiectul de mare admiraţie al bibliotecarului Bianu, personaj tuns în creştetul capului, drept şi în răspăr ca o perie de haine.

Recrutarea membrilor Academiei s-ar părea că trebuie făcută pe temeiul unei personalităţi şi al unei opere substanţiale. Din întâmplare s-a petrecut şi aşa ceva. Îndeobşte, criteriile au fost ori politice ori de obsecvios servilism. Un lung moment, acceptarea în Academie a vanităţilor fără alt plasament şi a oamenilor de cauciuc atârna de o atitudine de adulaţie faţă de un staroste, anumit, condiţii derizorii pentru a te putea mulţumi de o distincţie inexistentă pe care nu o exclude ineluctabil valoarea ta.

Cei care râvnesc să fie academicieni, ca o supremă încântare grotescă de sine, şi n-au putut să-şi aşeze destul de strategic la timp piesele de domino într-o formulă, vor căuta întodeauna şi neosteniţi alte timpuri şi formule. Cea mai tristă şi mai cinică e aceea care vine cu inspiraţia de a elimina o serie pentru a o înlocui cu o serie încă flămândă

de lauri, prin mijlocirea unei circumstanţe fără legătură cu meritul curat, recunoscut de alţii şi nu de ahtiaţi.

Vrei să fii căpitan? Ucide un căpitan, ia-i veştmintele şi îmbracă-te cu uniforma şi încalţă-te cu cizmele lui. E o expropriere, care arată mai puţin lipsa de legitimitate a celui decapitat decât mizeria morală a călăului, destul de sinistru ca să treacă, de la ghilotină la Panteon cu decoraţiile pe piept ale victimei, culese din coşul cu tărâţe.

1946

UN JUBILEU

Citesc ziarele întocmai ca dumneata, domnule cititor, din depărtare, fără contact cu redacţiile unde sunt făcute. Cunosc, ca şi cititorii, foarte puţini confraţi şi mă ţin departe de ei, nu atât de distanţele de coincidenţă, cât lungimea drumului meu până la centrul în care se fabrică gazetăria: dreptunghiul Sărindar, Millo, Brezoianu. Locuiesc într-o periferie servită de un tramvai nr. 21, detestabil. Dacă vreau să vizitez o expoziţie de pictură, aştept vagonul până mi se urăşte şi mă întorc la domiciliu. De teatru nu mai vorbesc: de şaisprezece ani nu mai ştiu nici o piesă, nici un autor şi nici un actor. Când vor începe repetiţiile comediei mele *Vera*, la Naţional, o să trebuiască să-mi aduc o saltea de acasă şi să mă mut într-o cabină de peruchier.

Tot aşa citesc şi «Adevărul»; ziarul în care, cum se zice în jargon profesional, scriu tot de la distanţă. Se întâmplă şi altceva. Câteodată iau cunoştinţă de articolul meu publicat la patru zile după apariţia lui şi nu am niciodată ştiinţă de ce se petrece la ziar.

Vreau să spun, pentru edificarea cititorului care ar putea să mă creadă pervers, că nu sunt amestecat câtuşi de puţin în publicarea articolului prietenului meu din eternitate, părintele Gala Galaction, ieşit în gazetă joia trecută. L-am citit. Fiind vorba în el despre insignifianta

mea persoană literară, mi-a cam venit pe dos... Am aflat că am ajuns la... jubileu. Asta înseamnă că am cincizeci de ani de literatură, pe care i-a numărat cel dintâi domnul Şerban Cioculescu, profesor de universitate, autor şi al unui volum răspândit de curând, încărcat de teoreme elogioase pentru ceea ce criticul numeşte poezia lui Tudor Arghezi. Am făcut şi eu ce am putut, şi-atâta tot. N-am nici o veleitate şi mi-e frică de laudă, ca lui Paul Verlaine de o sărutare:

«Je souffre et je veille
Sans me reposer.»

După datele domnului Cioculescu s-a luat şi condeiul domnului Teodorescu-Branişte, directorul ziarului «Jurnalul de dimineaţă». Sunt mojic, nu i-am dat măcar un telefon, dar un mojic intimidat. E forma exterioară a unei spaime cumplite: era vorba de activitatea mea şi de talentul, aşa-zis, al meu, de cincizeci de ani de examene cotidiane, săptămânale şi mensuale; başca un extemporal sau două pe an, de câte trei sute de pagini.

Ce bine mă simţeam când mă insulta toată lumea cu pană academică. Contrastul mă îngrijorează. Mi se pare că încep să capăt dreptul să nu mai fiu în stare de nimic şi că evoluez candidat la o clasificare socială de trândav cu idei şi de nulitate cu fotografie din faţă, din spate şi profil. Lovitura de anul trecut cu Premiul Naţional, nu o mai uit. A fost primul pas.

Domnul Branişte a sculat scuturile lângă mormântul Domnului şi a îndemnat sutaşii adormiţi să le întoarcă şi să-mi aducă pe ele, ca pe nişte tăvi, ofrande, bunătăţile lumii acesteia pentru jubileu... Îmi frec mâinile de plăcere; nu e vorba pentru darurile ce vor începe să se îmbulzească. Dar sunt şi speriat, de vreme ce şi părintele Galaction ţine să mă facă atât de repede statuie. Epoca bronzului va să spuie: «Ne-ai bătut capul destul, e timpul să te cauţi». Şi nu mă caut. Sunt un bolnav sănătos.

După scuzele de mai sus, mai vreau totuşi să le spui cititorilor mei că nu mă dau bătut, că m-am încăpăţânat să-mi exasperez contemporanii constant, solidar şi cu năravurile şi cu fricile mele. O să primesc, desigur,

cadourile mai interesante, odăjdii de catifea, cămăşi de mătase, o lectică subt baldachin: cămile, izvoare, munţi, vreo bucată de mare.

Statul îmi va dărui probabil o turmă de oi, un bucium şi o strungă, poate că o mânăstire, poate că un spital, poate că un cimitir, tot ce-i mai scump, afară de ce-i gratuit.

Dar nu mă voi lăsa de sculele din chilia mea. Încât jubileul e prea timpuriu. Încă n-am isprăvit. Îmi mai lipsesc vreo alţi cincizeci de ani...

1946

PROFESORII ÎN BANCĂ

Iată-i, domnii profesori şi doamnele profesoare stau cuminţi în bănci. Examen de capacitate. Candidaţii aplică dinaintea unei comisii de alţi profesori, cu mai multe diplome, doctrinele pedagogiei experimentale. Fiecare dintr-însele şi dintr-înşii va face o lecţie cu o clasă de liceu şi va dovedi cât se pricepe.

Majoritatea profesorilor, astfel veniţi din toată ţara la Bucureşti, sunt, unii, ca nişte găligani repetenţi, nedeosebiţi aproape nici prin vârstă de elevii lor, din câte un fund de provincie amărâtă. I-am văzut codindu-se şi sfioşi, alergând coridorul pe lângă pârete, ca nişte călugări în civil, veniţi de prin Australia, la Vatican.

Denumirea veche de dascăl, din pricina celor două meşteşuguri, pe vremuri conexe, isonul din strană şi învăţul abecedarului cu nuiaua, nu e anacronică, nici în 1946. Viitorii capacitaţi au, în bună parte, figuri de popi de ţară, veniţi în capitală cu preoteasa de braţ, o cucoană mahalagioaică, fardată cu cosmetice locale şi cu o buză rânjită de alifie roşie în sus la nas, pe de lături la urechi.

Candidaţii se interesează... E preşedintele nervos? Ce adresă are? Cum se comportă cu studenţii lui, de obicei? ... Pare distrat?... E indiferent? Candidaţii ar dori să aibă cu ei o broşură biografică şi temperamentală. Poate că

vreunul ar fi adus un burduf de brânză de la popa socru-su, patru rațe, o șuncă, ceva. Ei auzeau pe-acasă că se putea obține câteodată bacalaureatul la București cu un pachet voluminos de bancnote. Părinții își vindeau, s-a spus, o sfoară de moșie ca să facă din odrasle funcționari titrați și să evolueze familia spre rangul de «Domnule profesor», plătit mizerabil.

Nota se dă pe merit și tot așa capacitatea... «Dumnezeu știe!» zice unul. «Nu vezi că nici nu se uită la noi comisiunea?» «Ce ne facem?» se întreabă un grup, ai cărui componenți vădit au dat uitării în tren tot ce știau și se înfricoșează de chestiunile de nuanță. La litere un examinator a cutezat să întrebe: «Vorbiți-mi despre Leconte de Lisle și de *Iliada*»... și candidatului îi venea sfârșeală de zece zile de post, de când răbda de foame prin București. Examinatorul e băiat bun, cam trecut, dar bun băiat – însă cu certitudinea pe care o manifestează bucuros, pare să fi mâncat la prânz o friptură la grătar și să fi băut un vin mai generos decât catalogul, cifrat mai mult cu fracții, cu verigi și cu baloane, articulate la mijloc pe pivotul lui trei.

Reduși la rolul de elevi, domnii din bănci redevin elevi, cu mentalitatea numărului de la braț și al șepcii. Parcă-i îmboldește dezonorarea să «copieze» la lucrările în scris. Un mare profesor de universitate îmi spunea la o sesiune de bacalaureat, prezidată de autoritatea lui: «Ți-aș mărturisi că aș fi incapabil să mai dau un bacalaureat. Ce nenorocire! Mulți absolvenți, tobă de carte, nu pot să îngâimeze un răspuns ori spun prostii, încleștați de o timiditate retractilă. Tracul actorilor, la școală, e permanent.»

Observația profesorului-președinte am făcut-o și eu ori de câte ori am avut de dat un bacalaureat cu vreunul din copiii mei sau alt examen cu câte un camarad mai tânăr la vreo specialitate universitară. Unul citea curent, pentru plăcerea lui estetică pe Tacit, a cărui lectură constituie o plăcere numai pentru savanți, și cădea la limba latină. Știu un candidat ajuns, după spusele criticii, scriitor cu exponent, și care în adolescență a luat trei la limba română. Laissant, care prezida un juriu la Școala

Politehnică din Paris, pentru profesorii de matematici consacrați, povestește că la o problemă: «Am șapte metri de ștofă, și tai din ea un metru pe zi: în câte zile am tăiat-o pe toată?» – toți profesorii, crezând că au de-a face cu o șaradă glumeață, au răspuns: «În șapte zile».

Se va încredința vreodată oficialitatea, că un examen nu demonstrează nimic și că bacalaureatul, licențele și capacitățile eternizează o farsă?

1946

MOARTEA CLASICĂ

Pe vremuri, oamenii aveau răgazul să moară cum și trăiseră, liniștiți. Moartea clasică se petrecea ca un final regizat. «Simțindu-se că-și va da duhul» – scrie biograful biblic – împăratul chema boierii și le ținea un discurs de despărțire, își împărțea avuțiile și câteodată și țara, la cei doi, trei, patru copii câți avea și adormea împăcat întru Domnul.

Am învățat acest admirabil sfârșit de viață, încă din întâia clasă de școală și mi s-a lipit fraza de ureche. Un lucru nu am înțeles: cum vine această simțire că va trece la oră fixă în viața viitoare, ca să dai ultima reprezentație de adio și să-ți prepari o cuvântare, ca din fereastra unui vagon, dintr-o gară, stilizată bine.

Tablourile istorice s-au inspirat adeseori din asemenea chip fericit de a intra în Paradis. Ce poate fi mai confortabil într-adevăr, după o viață plină de satisfacții, decât o trecere armonioasă din veac în vecie? Ai făcut în calitate de Domnitor patruzeci și șase de războaie și patruzeci și șase de mânăstiri și ai domnit patruzeci și doi de ani: se cuvine să ia sfârșit această binecuvântată activitate, ca un peizaj bucolic, cu o linie de orizont în fund, senină, deasupra unui lac luminos.

Civilizația, după ce a inventat votul universal, lama de ras, tirajul într-o sută de mii de exemplare, umbrela și

hârtia, odată cu tihna existenței, tulburată cotidian de brici, de pămătuful cu pudră, de peria de dinți și de toate binefacerile care îți aglomerează programul cu tot soiul de nimicuri, când higienice, când culturale sau vestimentare, a modificat și ținuta clasică a morții, în patul tău de acasă.

Că ai murit la spital subt seringa surorii în uniformă albastră, injectat cu un serum de apă cu sare, zgâit între câțiva bolnavi, înfricoșați de un spectacol în care vor juca peste câteva ore și ei rolul principal, e încă acceptabil. Medicul de serviciu constată decesul, un pat pe rotile ori o targă te scoboară la un beci cu șoareci numit sală mortuară și pe franțuzește, mai frumos, *chambre ardente*. N-ai avut vreme să-ți faci discursul dar, orișicum, ai bâlbâit ceva, o amintire, o mâhnire, un sentiment de singurătate morală, poate că o rugăciune, care în ultima secundă vine pe buzele vinete și ale unui ateu confuz la o încrucișare de spații, de neguri și eternități.

Timp de șase ani, clasicismul morții din abecedare și cartea de citire a degenerat în ceva care nu a mai semănat o moarte de om. Uragane, viscole și furtuni de foc au nimicit milioane de oameni într-un singur vârtej, venit din poftă și nebunie. Moartea clasică s-a isprăvit de mult, dar parcă nu e cea mai cumplită pe linia de luptă, sau într-un «adăpost» unde două sute de asociați în teroare sunt pulverizați de un proiectil.

1946

VIERMELE AUTORITĂȚII

De obicei căprarul e mai autoritar decât colonelul și omul de la ușe e mai riguros decât ministrul care i-a încredințat demnitatea de clanță. Evident, uneori puterile cameristului, cum i se mai zice, pe baza codului de prestigii, sporesc până la dreptul unui prefect, de a «elibera» un pașaport de intrare. Contra unei petiții cu

efigia Băncii Naționale în transparență, titularul departamentului se pomenește cu un domn nepoftit în fața biuroului Excelenței sale, încovoindu-se grațios.

Nefericții cărora o șapcă, un salariu și un ștat nu le acordă nici un crâmpei de autoritate și-o creează de la sine. Unii se fac colaboratori neștiuți ai unei autorități, emițând scrisori anonime și denunțuri. Părinții încă nedistinși cu o însărcinare țin vehement de scurt pe copii, prin administrarea unor cursuri de morală și predici de înțelepciune interminabile. Le dau și bătaie, dacă nu «ascultă». Ascultarea nu se dovedește numai cu auzul, ci și cu spinarea.

Știam o babă destinată de conștiința ei unui rol de conducătoare ratat. Baba avea o pisică și un cățel: le ținea prelegeri cu mătura ridicată și-i bătea toată ziua, o dată pe amândoi și alternativ. Expresia adevărată a binefăcătorului sentiment de autoritate și fără de care autoritatea n-ar avea nici un farmec, e că ai facultatea să te superi, să constrângi, să dai și să asuprești. Ridică-i Justiției dreptul de a face urât și plăcerea pedepsei, și colecția Hamangiu, magistratura și bara își pierd poezia.

După o tabletă relativă la Bursa intelectualmente neagră a picturii, mi-a venit un document al cărui spirit de autoritate lasă cu mult în urmă și pe odăiașul ministerial și pe baba cu mâță și cățel. El emană de la «Sindicatul Artelor Frumoase», al Bele-artelor, care produc suflete profesionale mult mai puțin bele, decât obiectul lor. Primitorul circularei e un pictor nemulțumit de felul cum i-au fost expuse tablourile la Salonul Oficial recent. De regulă, o lucrare picturală a dumitale, la care ai muncit câteva luni, decât să o atârni într-un beci, unde nu se vede, mai bine o ții acasă. Iritat dimpreună cu alți colegi de ai lui, puși în aceeași situație, pictorul și-a luat picturile îndărăt.

Sindicatul artiștilor plastici nu-i o banală organizație a meseriei, înjghebată pentru apărarea intereselor membrilor ei. Numai atât ar fi fost prea puțin și s-ar asemăna cu toate celelalte rânduieli meșteșugărești. Pictorii sunt o elită, comitetul sindicatului e o aristocrație dogală și el înțelege să cumuleze mai multe autorități, de obicei pen-

tru evitarea confuziei de puteri separate unele de altele. El e şi juriul care alege tablourile la Salon şi pe deasupra s-a constituit şi în tribunal. Până ce îşi va face o armată şi o poliţie personală cu reteveie de cauciuc, o să avem poate plăcerea să-l întâlnim purtând şi toga de hermină pe stradă.

Iată textul punerii în vedere umoristic al acestui Comitet de paiaţe grave trimis artiştilor, care şi-au retras lucrările de la Salon.

«Avem onoare să vă aducem la cunoştinţă hotărârile luate de Comitetul Sindical cu privire la incidentele de la Salonul Oficial la expoziţia din mai 1946.

1. Eliminarea din sindicat ca membru pe timp de trei luni, cu începere de la 17 iunie 1946.

2. Cu pierderea dreptului de vot la alegerea juriului al Salonului Oficial.

3. Nu mai au dreptul de a expune la Salonul Oficial pe anul 1946 şi 1947.

Comitetul condiţionează revizuirea sancţiunilor de mai sus, dacă până la 15 iulie a.c. cei pedepsiţi (sic) vor recunoaşte culpa lor în scris.

Comitetul intervine la Ministerul Artelor, a nu se mai aplica alte pedepse mai grave, ca de exemplu: a nu se face de către minister poprirea sumelor acordate pentru cumpărarea operelor lor sau a premiilor, a nu li se aplica sancţiuni cu putere retroactivă.»

Copie textuală. Pe lângă absenţa bunului-simţ şi a sfielilor de ridicul, înfumurarea veninoasă a unui comitet de personaje alese izbuteşte să dea un model de analfabetism integral.

1946

UN OM SÂCÂIT

De la ţâţă până la bacalaureat nu sunt mai puţini ani de optsprezece şi douăzeci, şi epoca e destul de grea în gradaţiile vârstelor din două decenii. Fără să ştie nici maică-sa,

în nouă luni cât ține starea de crisalidă, pruncul retrăiește și reface toate fazele pe care le-a petrecut omul între starea de larvă acvatică și de vertebrat vertical, năpârlit de lâna maimuței. Dar părinții, legănându-l în albie, cu piciorul, în murmurul fusului care deapănă din furcă fuiorul, acordat cu torsul pisicii, ascunsă după sobă, învață de la creșterea copiilor istoria veche, medievală și nouă, sintetizată și treptat revelată între doi termeni de viață.

De la cinci ani, când nasul încă n-ajunge la masă, copilul îți pune întrebări, uneori deconcertante, ca și pe la optsprezece ani. Un torent de chestiuni te asaltează din gurița roză cu patru dinți, pe care când n-ai alt răspuns o săruți și o faci să tacă timp de cinci minute cu o prăjitură. În vremile fără cofetărie îi fluieri sau îi cânți, ceea ce îi place lui Țuțu, mai puțin.

Dar la cinci ani, întrebările sunt mai mult comparative. De ce Grivei are patru picioare și curca numai două? De ce găina face ouă și mâța nu? De ce?... De ce?... Mai răspunzi, mai taci, mai schimbi vorba, mai te uiți pe fereastră, mai faci de-a bușile ca broasca și tot ajungi până la urmă să ocolești o problemă afară din cale de indiscretă.

Pe la șaisprezece, șaptesprezece, optsprezece ani nu mai merge. Atunci întrebările au sens analitic. Spiritul critic și melancolia lucrurilor inexplicabile apar odată cu o umbră a buzei, care va fi peste vreo alți doi ani o mustață și, la copile, cu nedeterminata reverie a ochilor ca o ceață de adolescență. Ochii aceia fenomenali care, în bizara lor coincidență expresivă cu constelațiile depărtate ale nopții, provoacă un zguduitor sentiment de infinit și eternitate...

Ce e presa și libertatea ei m-a întrebat, așa brutal, un băiat care venea de la un examen, unde un profesor, desprins de programe, vânturase câteva noțiuni extrașcolare pentru oamenii viitori.

Răspunsul meu începea oblic... Să vezi... Să vedem... Să mai vorbim de asta altă dată... Vezi, acum sunt foarte ocupat. Examenul lui ca examenul lui: examenul cel mai dificil era acum al meu... Codeala, incertitudinea, tangenta, simțeam că dovedesc ignoranța mea adevărată și mă feream... A trebuit să încerc o deslușire pe riscul prestigiului pretențios al părului alb și al zbârciturilor, reputate a fi ale înțelepciunii.

Să vezi, ziceam... Fraza trebuia să înceapă neapărat cu «Să vezi» sau cu «Vezi că». La urma urmei, presa e o prelungire a literaturii, însă cu subiecte cotidiane. Un subiect de ziar e un lucru petrecut, şi el încape în câteva rânduri, după ce vine alt subiect, alt lucru petrecut şi verificat. Presa e ziarul şi ziarul oglindeşte realităţi obiective. Dă ştiri, cu sau fără comentarii, care pot să lipsească. Cum să nu fie libere ştirile, de vreme ce ele sunt opera vieţii? A le opri este a zăticni viaţa şi adevărul, care-i fotografia faptului petrecut.

Presa polemică, de idei, de doctrine tot presă e, dar de altă natură. Libertatea ei condiţionează un echilibru şi scuteşte de clandestinism. Miniştrii de Justiţie zeloşi ai regelui Carol I au voit să-i apere suveranitatea prin arestări şi procese anulate de rege pe motivul că lucrurile spuse pe faţă şi la lumina zilei garantează pacea socială. Mi se pare, îngâimam eu, că rolul politic al presei e şi mai însemnat prin aceea că ea confruntă zi cu zi ineleganta abatere de la idealurile proclamate şi contribuie la stabilirea moralităţii naţionale. Contrastul dintre ce spui şi ce faci, dintre sacrificiu propovăduit şi opulenţa personală, dintre sărăcia plebei şi belşugul jignitor al unei clase conducătoare nu trebuie ascuns fără primejdie colectivă. El a dat în închiziţie Reforma, revoluţiile şi suferinţele istorice ale popoarelor celor mai multe...etc., etc.

Nu ştiu dacă răspunsurile au fost exacte, întrucât substanţa pare să fie politică, o specie în care sunt un nepriceput şi poate că un naiv. Şi nu ştiu nici opinia băiatului care mi-a ars întrebarea lui, dacă a rămas mai proastă decât bănuiesc în ce mă priveşte. Vorba ceea: ce-am avut şi ce-am pierdut?

1946

ECONOMICUL

Trebuie să mărturisesc oroarea mea de «chestiunile economice», discutate cu competinţă şi chiar cu elan de confraţii mai cultivaţi. Uneori citindu-le articolele, orga-

nizate pe concepţii şi puncte de vedere, mă cuprinde un sentiment de gelozie. Am impresia melancoliei de care trebuie să sufere un poligon hexagonal fără o latură sau două expus în geometrie, printre figurile textului, gol într-o parte. Mi se pare că mi-am ratat cariera de ziarist şi că niciodată nu voi mai fi în stare să recuperez prin învăţătură ceea ce am pierdut prin ignoranţă.

Mă farmecă în dauna noţiunilor şi terminologia nouă a literaturii economico-financiare. Când citesc masculinele «economicul» şi «politicul» îmi vine o sfârşeală moldovenească, să *leşin*. Între aceşti doi poli se roteşte toată substanţa vieţii, de care eu unul sunt incapabil să mă bucur din plin. Dacă mai adaugi câte ceva, zicând devize, monedă, valută, emisiune, medalii etc., obiectul durerilor intelectuale ia forme din cele mai grave.

Desigur că, pe furiş, am căutat să mă instruiesc. Mi-am procurat cărţi şi dicţionare. Am mai întrebat, pe ici, pe colo, directori de bancă, profesori de o ştiinţă numită sociologie şi de economie politică. O mulţime de savanţi şi de specialişti trăiesc minunat de agreabil de pe urma acestor lucruri admirabile, menite să prepare într-un viitor al doilea, al treilea sau al patrulea, dacă deocamdată, de vreo treizeci de ani încoace e încă imposibil, fericirea omenirii, lăsată vreo câteva sute şi mii de ani, pe mâna unui empirism dezordonat. Ce să ne mai ascundem? Când omul avea ce să mănânce pur şi simplu, adică în epocile de materialitate brută ale istoriei, când pâinea şi mămăliga, ouăle şi carnea şi peştele se găseau în toate farfuriile, el trăia de fapt o mizerie dezorganizată, ca o bestie, habar n-având de chestiunile economice, politice şi financiare, de inflaţie de bursă, de *hossă* şi *bessă*, tot frumuseţi care completează evoluţia cerebrală şi l-ar face pe Stan Stăniş din Aluniş să trăiască o viaţă superioară, în cosmografie.

Rezultatele studiilor mele secrete au dat un lamentabil greş. Aş fi putut şi eu să învăţ pe alţii şi să-mi modific şi eu lista de mâncare, dat fiind că economicul contribuie satisfăcător la friptura, la gustările şi la deserturile specialiştilor de valoare. Un bun economist dispune, afară de zahăr, ciocolată, banane, untdelemn de măsline şi

alte coloniale, de şuncă, de icre, de şampanie şi rom. În cazul când sforţările mele culturale ar fi ajuns la concluziile juste superlativ, aş fi putut obţine pe lângă o consolidare meritată a situaţiei mele în presă, poate că şi un post de trimis extraordinar pe undeva, în Europa, în America, pentru problemele misticismului de industrie şi comerţ. Asta se plăteşte gras, cu guşe şi burtă.

Fatalităţile aninate de starea mea de brută mă refuză. Ele operează conform condiţiilor de primitivitate: untul patruzeci de mii de lei, mierea cincizeci de mii, pătlăgeaua vânătă cinci mii de lei bucata.

1946

«BANCA NAŢIONALĂ»

Polemica în privinţa desfiinţării sau păstrării aşa-zisului Institutul Nostru de Emisiune, zis şi Benerè aduce aminte, prin suprapunere şi simbolism, de un fost splendid guvernator.

El izbutise să se confunde cu instituţia, ca episcopul cu biserica şi unul şi celălalt purtând în creştet o turlă rotundă, bizantină, cu poleieli şi mărgele ca oltencele amfora de lut cu fiertură pentru oamenii de la câmp.

Mai marii băncii, ca nişte musulmani, au purtat întodeauna barbă, din principiu. Om ras: om neserios. Barba ideală a fost însă proprietatea unuia singur din toţi idolii cu principii de finanţe.

Era frumos ca un împărat. De o frumuseţe asiro-babiloniană, de taur într-aripat, fără ca, mi se pare, să fi beneficiat de toate privilegiile anumite din comparativ. El se comporta mai degrabă ca o cadână masculină, voluptuoasă şi lascivă şi nu interesa femeile sau vampele afară din cale de mult, cum ar fi lăsat să se presupuie mustaţa aspră şi capul de mare Decebal acoperit cu o impecabilă panamà.

Desigur, o capodoperă a naturii şi personajul se ştia superlativ atare. Mâna lui era de la sine o bijuterie cu câte

cinci tetine fragede, puse în valoare de câte un inel încrustat cu briliante. Când gesticula fără mânuşile lui de culoare imaculată a lămâiei, ţi se părea că în reflexele scăpărătoare ale giuvaerelor de la falange, îmbinate cu o socoteală studiată, se încrucişează, scoborâte din firmament, între manşetele lui sticloase, câteva constelaţii convergente.

Acul de cravată era un luceafăr ghicit într-un nor de mătase stufoasă. Cravata fină ca un azur prins într-un zefir. Nasturii veneau dintr-un orient fabulos, ştofa sosea dintr-altă parte a lumii, prin curier special, ţesută într-adins, urzeală şi nuanţă în unic exemplar. Nici un desen de pantalon nu trebuia să repete în Bucureşti motivele de gherghef alese de gustul triplu rafinat al puternicului personaj. Seminţia lui părea că se coboară din Florentini şi Burboni: se născuse cu un crin stilizat, undeva, în anatomia lui.

Ca să-şi puie în toată lumina carnea şi costumul, îşi comandase la Paris un automobil deschis jur-împrejur şi la picioare, ca un dric. El trebuia văzut şi contemplat de sus până jos, din vârful pălăriei până în vârful pantofilor de lac, ca într-o vitrină. I se zăreau şi ciorapii de Ypres. Barba rămânea totuşi atracţia lui deosebită, răsfirată fir cu fir şi, probabil, fir cu fir unsă separat şi parfumată dintr-alte flacoane.

Te uitai la acest soi de om îmbăiat, fireşte, de trei ori pe zi, ca la un monument, care nu asudă nici nu secretează. Curat şi neutru ca marmura albă. Nu strănuta, nu tuşea, nu scuipa niciodată. Intestinele lui trebuia să fi fost ca de sticlă, oasele ca de cristal, unghiile din încălţăminte de onix.

Trecând la Şosea în vitrina lui cu roţi de cauciuc se răspândea pe alee un miros de teatru cu evantalii şi dantelă. Cucoanele care-i cunoşteau detaliile măreţiilor aparente din şoptite şi-l arătau din trăsuri: «Banca Naţională»

Monstrul de frumuseţe suferea fără să ştie şi de alte lipsuri decât voinicia. Era prost.

1946

14 IULIE

Duminică, la Paris, Zece Maiul francez, cu particularitatea lui revoluţionară, ziua de Quatorze Juillet s-a petrecut, fără nici o îndoială, după tipic. Adăugându-se certitudinile, mai de mult absente ale unei victorii, concrete, ultima victorie franceză.

Traducerea în viaţa Parisului şi a Franţei întregi a evenimentului istoric pentru toate vremile şi popoarele din lume e cel convenit. Într-o imensă forfotă deluvială, în răspântiile străzilor şi bulevardelor, cu orchestre şi fanfare, nepoţii însângeraţi ai generaţiei din 1789 şi anemicii ocupaţiei recente dansează şi cântă. Pe locul unde [era] cetatea Bastiliei, în care legaţi cu mâinile la spate intrau fără să mai poată ieşi toţi câţi gândeau, scriau, murmurau şi scrâşneau, în suferinţa lor pentru ţară, au scăpărat stele de artificii. Un simplu bilet regal, cunoscut în timpul premergător revoluţiei subt numele de «lettre de cachet» şi adeseori şi fără această formalitate, de specia unei note de plată, era de-ajuns, ca părintele, fiul, fratele, câte unul sau toţi laolaltă, să fie luaţi de acasă şi făcuţi dispăruţi.

Dacă ziua de 14 Iulie ar fi însemnat numai atât, scăparea Franţei şi a francezilor de închiziţia civilă şi poliţistă a unei guvernări inaptă să-şi asigure autoritatea prin mijloacele care să o sugere mai mult decât să o impuie prin constrângeri şi evenimentul renaşterii naţionale tot ar fi avut semnificaţia lui universală. Dar faptul care ridică răscoala franceză la rangul de simbol şi împarte istoria lumii, de la începutul ei ştiut, până în zilele noastre şi de-a pururi, în două epoci distincte, una de mii şi mii de ani şi ceastalaltă, numai de o sută cincizeci şi şapte, de-abia începută, e stabilirea Dreptului Omului, până-atunci călcat, şi Dreptul şi Omul, în picioare.

Omul exista pân-atunci între animale zămislite în săptămâna Facerii, relatată de *Biblie*, amestecând degetele lui Dumnezeu un praf de ţărână şi o gură de scuipat. El n-avea altă legătură legitimă cu abstracţiile care îi condiţionează o stare civilă pe planetă. Apoi, începeau

numaidecât datoriile omului, făcut să servească un cler, o aristocrație, o suveranitate și carnea trebuincioasă războaielor și pușcăriilor de stat. Ce era statul? Statul sunt eu, putea să spuie cu drept cuvânt un prinț francez. El era statul, cum mai târziu statul au fost întodeauna temnița și ghilotina.

Doctrina Drepturilor Omului a supărat atunci, de când acestea au fost proclamate, toate stăpânirile cu tendințe de dictatură, proprii regimurilor care apucă să dureze. Câtă ironie de gazetărie mediocră și de searbădă elocință, n-au luat peste picior și la noi principiile romantice franceze: Libertate, Egalitate, Fraternitate. Libertatea nu-i făcută pentru om, egalitatea e absurdă, înfrățirea e o demagogie... Adevărul era în asuprire și în metodele Bastiliei dărâmată nu numai la Paris ci și în toată lumea.

Lupta din 1789 va fi încetat, poate, pentru francezii care au valsat și duminica trecută pe motive de Strauss la Tuileries și Versailles. În unele regiuni ale globului, drepturile se lasă așteptate. Omul e încă o caricatură și un invalid politic, iar Bastilia se repetă. Omul pur și simplu, omul elementar, peste categorii, caracteristici, naționalitate și credință, ființa respectată de toată gândirea și dragostea celor ce au lucrat cu geniul și însuflețirea unui ideal la noblețea lui ofensată.

1946

ZVÂRLUGA

Zvârluga e chișcarul... N-aș putea ști dacă nu se scrie mai onomatopeic: chițcarul, întrucât acest pește ca șarpele și care se cheamă pe mai puțin moldovenește țiparul, e numit așa pentru că, dacă-l calci, țipă. Nu țipă din gât, ca niște alte făpturi cu țiplă-n beregată, ci ca nelumea, de pe la coadă, unde chișcarul ar avea un fel de bășică, din care, când strângi, scoate glas. M-aș ispiti să scriu de aceea și chițcar, în loc de chișcar, care în Bucovina poate să vie de la chișcă, pișcă, după cum tot acolo pielea se cheamă pchiele. Băgare de seamă, la

condei, să nu o ia înainte cu alte pchilde, necuviincioase...

Ţiparul va să zică! El nu are nici icre, nici lapţi, nici parte bărbătească, nici femeiască. Nimeni nu a ştiut niciodată, până acum douăzeci de ani, cum se înmulţeşte; nici Aristoteles, nici Herodot, ajungând la credinţa că atarele peşte se naşte de la sine, ivirea lui din nimic fiind o dovadă că fiinţa lui Dumnezeu este.

Am auzit de doctorul Charcot, din Paris. Fiul Charcot, îndemnat de ilustrul său părinte să urmeze meseria de medic de nebuni a tatălui, dând un strălucit examen de doctorat şi ieşind întâiul, dar rămânând adânc mâhnit că Leon Daudet, colegul lui de clasă, zvăpăiat, a strigat în auzul aulei că izbânda fiului se datoreşte umbrei tatălui, de la spitalul La Salpêtrière, s-a scârbit. Şi-a cumpărat o corabie cu pânze şi a rătăcit toată viaţa pe oceane şi mări.

O bucată din Atlantic, încăpută într-o scorbură de continent, la gâtlejul celor două Americi, Mexico, se cheamă marea Sargasselor, din pricina buruienilor sargasse care o năpădesc. De acolo ia naştere şi vântul cald. Vântul cald străbate oceanul şi apucă, scăldând coastele pe unde trece, din colţul Marocului, pe două poteci, una spre miazănoaptea Europei şi alta prin Mediterana şi Marea Neagră spre România...

Charcot a îndemnat pe exploratori şi pe oceanografii prinţului de Monaco să scotocească bine, că marea tulbure şi grasă a Sargasselor e un cazan, în care fierb şi dospesc multe din tainele globului nostru.

Un învăţat danez, Johannes Schmidt, un năzdrăvan şi el, şi dezgustat şi el de pământ, călătorind şi el pe talaze, într-o corabie a statului Danemarca, ale căruia venituri sunt aduse pe a treia lor parte, din pescuitul uriaş al ţiparului, pândit la trecerea lui îmbulzită în strâmtorile peninsulei, a luat profeţia lui Charcot în serios şi, căutând treizeci de ani, a descoperit înmulţirea zvârlugii... Peştele-şarpe se cheamă aşa, pentru că se zvârcole şi se azvârle, după cum izbucneşte şi izvorul Izbuc de lângă Oradea Mare.

Schmidt a văzut că acolo, departe, prin dreptul Bermudelor, marea geme de gloatele miliardelor de

crâmpeie străvezii, «ieptocefalii». Vântul cald le fură în drumul lui spre răsărit în toată lumea, şi ca să ajungă din locul de naştere, pretutindeni, ele călătoresc prin apă sărată până la gurile râurilor dulci şi până la Sulina, la noi, trei ani întregi. Ele dau năvală-n râuri, împotriva apei. Apa dulce preface crâmpeiele în pui de peşti, care sosesc în cele mai subţiri pâraie şi fire de undă. Într-o noapte neagră, fără lună, peştii ies din apă, orbeşte pe pământ, se târăsc prin bălării şi trec în nămolurile zăcute, unde se cuibăresc nemişcaţi, zece ani. Venirea ploilor mari îi răscoleşte, ca în Suceava, şi sătenii îi prind în coşuri de nuiele, ca pe raci.

La vârsta de treisprezece ani, ca la un semn, ţiparul se trezeşte pretutindeni, din toate nămolurile Europei. El a crescut cât braţul de la cot în jos, i-au crescut şi ochii şi aripile de înot, culoarea lui nehotărâtă se face argintie. Părăseşte nămolul. Se târăşte iarăşi pe pământ, ia calea pârâului pe care a venit şi coboară îndărăt Siretul, Dunărea, Marea Neagră, Mediterana, Gibraltarul, Oceanul, cu o iuţeală de douăzeci şi cinci kilometri pe zi şi la o adâncime de cinci sute de coţi, timp de şase luni, înapoi la Sargasse. Pe drum, el se face bărbat şi femeie, gonind spre locul dragostei, ca regina stupului în mai, în tării, pentru fecundare. Îşi lasă icrele şi lapţii şi moare...

Acest miracol e povestit într-o carte necunoscută, necitită, nebăgată în seamă, apărută acum câteva luni, *Între artă şi ştiinţă*, de doctorul I. Weinberg, medic, muzicant, călător prin toată lumea şi explorator... Cuprinsul ei, muzică, medicină, îngrijire samariteană, animale etc., etc., o face preţioasă pentru bibliotecă şi cititor, căruia îi dă o senzaţie de înălţare şi o plăcere ca după o călătorie în eternitate. Asemenea scrieri, mult prea rare în limba românească, trebuiesc cu toată grija adunate.

1946

GRUPUL LUCHIAN – PACIUREA

Ziarul «Adevărul» a primit şi a publicat din partea nu ştiu cui să zic, a Sindicatului Artelor Frumoase, a comitetului expoziţiei Salonului Oficial sau a comisiei de

premii, câteştrele autorităţi plastice independente şi opuse, fiind întruchipate exact în aceleaşi unităţi, un răspuns la alte două tablete. Procurorul e şi Curte şi advocat, şi, în cazul premierilor de sine, şi împricinat, o babilonie de atribuţii, impermeabile la un simţ de corectitudine normal.

Răspunsul tace mort în ceea ce priveşte cauza fundamentală atât a sciziunii Salonului Oficial, a celor nouă expozanţi, pictori şi sculptori, de care s-au interesat prezentele tablete, cât şi a dării pe faţă a procedeelor inaugurate în grădina florilor de ulei şi a statuilor dintre ele.

Chestiunea e deplasată din centru la periferii, ca întodeauna când, luat de scurt, vinovatul se apără, împotriva unei isprăvi de materialitate categoric precizată, cu Sfintele Taine abstracte şi cu motive de sensibilitate improvizată, cu Adam şi Cain, socotindu-se descărcat de răspunderi cu un simplu purgativ. Tabletele au jignit, spune răspunsul, iar expozanţii, retraşi din colaborarea la o mascaradă cu profit, sunt reacţionari...

În folclor asta se exprimă că dai într-un loc şi crapă cu câteva palme mai jos.

Pricina nu pornea din câmpul politic, democratic sau reacţionar, ci strict din pictură, din expoziţie şi din neregula grosolan inelegantă a comitetului sindical. Nu încap două interpretări pentru o ticăloşie.

Dar «Adevărul» a primit şi a publicat şi replica grupului Luchian – Paciurea. Constituit din organizarea celor nouă artişti retraşi de la Salon, în vederea unor viitoare expoziţii ale grupului autorizat, cu ctitoria celor doi mari înaintaşi, un pictor şi un sculptor, unul chinuit o viaţă de aceleaşi tendinţe ca urmaşii lor de azi iar celălalt suferind şi după moarte de ingratitudinea factorilor cu misiunea de a ţine teafără candelea marilor noastre talente, grupul ţine să-şi dovedească legitimitatea.

Să precizăm, cel puţin pentru respectul ce li se cuvine oficial, că doi din ei, şi anume sculptorul Ştefan Baiesan şi pictorul Petre Suţianu, au meritat din partea statului câte o bursă la Paris. Ar mai rămâne ca după ruşinea de care s-a acoperit, comitetul să stăruie în poziţia lui meschină şi să instrumenteze pentru anularea burselor acordate.

Replica grupului Luchian – Paciurea nu s-a dat înapoi să urmeze comitetul pe terenul politic, străin rămâne ca după ruşinea de care s-a deplasat în lamentabilul lui răspuns. Şi iată că nu avem de-a face cu nişte «reacţionari» epurabili ci cu o majoritate de socialişti şi comunişti... Poate că partidele în cauză n-ar face rău să modereze excesul de zel ridicul al componenţilor riscatului comitet.

Răspunsul comitetului îmi face o declaraţie la sfârşitul adresei lui oficiale şi mă simt măgulit, cu toate că nu cunosc numele din comitet, ale celor care, după spusa lor, mă iubesc, ca să mă verific cât îi iubesc şi eu pe ei. Dacă e vorba numai de domnul Camil Ressu, singurul semnatar al răspunsului publicat, sentimentele mele de vechi militant pentru cauza talentului domniei sale de mare maestru, dintr-o vreme când era hulit cum huleşte azi comitetul pe tinerii altui început de epocă, domnul Camil Ressu are dovezi personale, autentice şi recente că liniile mele nu s-au frânt nici curbat în aproape patruzeci de ani de când sunt, cum ştiu eu să fiu, şi prieten şi adversar, şi că ele merg drept şi acum. Însă nu mă simt în stare să mă împac să-l văd pe Camil Ressu, la vârsta şi la exponentul lui, deghizând cu numele lui un atentat contrariu şi inteligenţei şi spiritului de independenţă, cu care m-a obişnuit – şi girând poate cu dezgust, dar public, o acţiune dezonorantă.

1946

CARACOŞTII ACADEMIEI

Academia Română, o veche adversară a înnoirilor literare, proprii să-i justifice inactivitatea, a fost onorată de noi, într-un moment de strâmtoare, înainte de a-şi fi dovedit lipsa de ţinută. Intimidată de un atac politic, care a slujit de marcă râvnelor îmbătrânite, ahtiate după o imortalitate inserată în «Monitorul Oficial», Academia s-a supus injoncţiunilor venite din afara Paradisului interior,

intrând pe calea strâmbă a compromisului şi a concesiunilor şi călcându-şi caracteristicile de for închis şi de cetate. O singură atitudine putea să fie compatibilă cu spiritul ei conservator, indiferent dacă se mai poartă cununa mistică, sau dacă s-a demodat. Cui nu ştie să moară frumos, i se acordă o viaţă mediocră şi inutilă. Ce putea să facă Academia? am fost întrebat. Să-şi încuie porţile şi să depuie cheia în mâinile regelui, ctitorului aşezământului din Calea Victoriei, nr. 125

Am toate atenţiile de sentiment minor – pentru domnul Caracostea, profesor de nişte oareşicare literatură în Universitate şi academician fără titluri de «creativitate», după terminologia domniei sale. Dar când fotoliile Academiei sunt ocupate de Caracoşti, etica degenerează şi actele de prim-plan rămân în competinţa unui servilism de sufleur.

Domnul Caracostea, un prototip al absenţei de personalitate, merită iată câteva rânduri, care fără să fie un contrapunct sunt un epilog.

Domnia sa e un emotiv al pancreasului. Într-o discuţie contradictorie pierzându-şi comodul echilibru, îi vine rău adeseori şi domnia sa trece în cabinetul de alături şi... varsă.

Pe vremea regimului trecut, mi s-a plâns odată că mareşalul Antonescu, căruia îi ceruse dictatura poeziei şi a prozei româneşti, şi care i-a acordat-o cu insistenţele profesorului Gamilschek, fuehrer pentru cultură la Bucureşti al ambasadorului Manfred von Killinger, nu-l înţelege şi că toate rapoartele trimise de la Fundaţiile Regale, unde scheletul intelectual al domnului Caracostea fusese impus cu violenţă, sunt eliminate cu o diagonală roşie, punctată cu semne de întrebare .

Fusesem şi eu ceva, cumva la Fundaţia de Literatură şi Artă şi am fost de părere, de vreme ce eram consultat, să închidem şi să lichidăm citând axioma morţii frumoase. Domnul Caracostea îşi iubea însă ficatul şi pancreasul şi prefera, decât să moară frumos, să trăiască urât, dar să trăiască. În realitate, domnia sa voia să rămână singur într-o autoritate şi într-un buget, care-i permiteau să-şi trăiască nuanţa de viaţă.

La Academie, domneşte, în lipsa ei de ţinută, spiritul caracostic. Vulgaritate, laşitate, confuzie şi reticenţă. În dezorientarea care-l face să tremure şi să vomiteze, spiritul s-a întins şi la critica literară. Simptomul caracteristic al ultimei deshidratări îl oferă două premii literare ale Academiei, atribuite unei literaturi de javre agramate, semnată de două lepădături ale condeiului, un oarecare stupid al versului şi un oarecare pseudo-folclorist care n-ar putea împlini într-o redacţie de ziar de provincie nici sarcina transportului corecturilor din tipografie, ori a ştergătorului de praf de pe ghete.

Moartea frumoasă a cedat alternativei: moarte prin oticneală.

1946

VĂLENII

Am citit un articol de ziar, semnat cred că de un profesor, pluralul «noi», adică noi profesorii, fiind revelator de meserie, că universitatea liberă a lui Nicolae Iorga se redeschide. În vreo cincisprezece zile de conferinţe şi cursuri se lichidează tot programul, de altfel neanunţat, al unei sesiuni.

După o vacanţă atât de îndelungată de mai mulţi ani, se cuvenea o proză de redeschidere însufleţită de pâlpâirea în slovele ei a unei stări sufleteşti. Nimic! Fraze de câlţi şi gânduri de iască: un arhivar de judecătorie de pace n-ar fi comis un mai searbăd text inaugural. Posteritatea intelectuală activă a omului de văpaie, care utilizând de preferinţă vreascuri şi surcele, le-a consumat pe toate, e o imensă cenuşe.

Sensul şcolii Iorga, de la Vălenii de Munte, a fost că, o dată pe an, participanţii căpătau o prospeţime, pierdută anual între catedră şi terfeloage. Profesia de dascăl, ingrată şi ameninţată cotidian de încremenirea fosilă, trebuie din când în când scoasă la aer şi vânturată, ventilaţia de sine fiind mai dificilă şi proprie numai temperamentelor de elită.

Diformarea pedagogică a omului trebuie deci compensată. Vălenii au fost în acelaşi timp o insulă de românitate. Contrariu decât la alte popoare, de a treia mărime sau de a patra, românii şi-au creat o cultură naţională, suficientă, la rigoare, pentru îndestularea semenilor necunoscători de limbi străine. Această noţiune, curăţită de şovinism, cei care n-au obţinut-o din cumpănire şi meditând au învăţat-o la Văleni, în acelaşi timp cu încrederea în propriile puteri. Nu e un secret, care trebuie ascuns, că naţionalii noştri s-au remarcat şi în ultimul război printre prizonierii de toate neamurile, prin hărnicia lor disciplinată şi un spirit de iniţiativă cert.

Universitatea de la Văleni nu trebuia să dispară cel puţin pentru sentimentul de ofrandă, adus întemeietorului ei şi spiritul care a fost în stare să o animeze trebuia recuperat în parte asupra indiferenţelor succesive.

Redeschiderea ei e făcută pe tăcute, cu şovăială şi, din ce s-a putut citi, fără râvnă, ca şi cum n-ar fi un eveniment. S-a împlinit mai mult o formalitate de scadenţă, de către succesorii de firmă fără clientelă. O largă răspândire a unui manifest propriu-zis nu s-a crezut utilă şi niciodată n-ar fi fost mai necesară decât azi, după un asasinat abject şi o uitare nepermisă.

Dar pentru ridicarea din întuneric a unei făclii înecată într-o mocirlă de sânge, ar fi trebuit, dacă nu geniu, talent şi dacă nu talent, entuziasm, o seamă de inteligenţe alese, un sobor de personalităţi, care să nu dea unui avânt întrerupt şi frânt o traiectorie oblică şi o continuare mediocră şi minoră. E trebuinţă de un gir demn de Iorga şi valabil, pe toate actele de creaţie de la Văleni. Academia Română în monumentala ei inactivitate ar fi fost poate indicată să tuteleze o înviere a intenţiilor fostului nostru mare contemporan.

1946

O VOCE DINTR-ALTĂ LUME

Dacă va fi odată şi odată o împrejurare, un loc, ca-n fabulă, porţile Paradisului, unde din fiecare om se alege un singur dram de ceva fără volum şi greutate, ceva ca un

fulg, ceva ca o fărâmă de ceață, un suflet, din miile de oameni care trec – spun *Sfintele Scripturi* – care trec dintr-o lume într-alta, care va să zică nu se isprăvesc odată cu viața, cu viața cunoscută de noi; dacă ar fi un moment din timpul nemărginit, dacă ar fi un punct în spațiul fără hotar, unde s-ar înfățișa omul la o nouă întocmire, unde ar fi măsurat într-un degetar de fildeș, cântărit într-o cumpănă cu două tirizii de păinjiniș, cercetat în ființa lui cu adevărat delicată și scrutat, Judecătorul a toate s-ar putea întreba de ce oamenii aceștia din cutia lui cu suflete cât niște fluturi, cât niște molii, s-au chinuit, urât și dușmănit.

Oamenii nu par să fie atât de răi și necruțători pe cât i-au făcut o împrejurare, o eroare de claritate, unghiul fortuit de aparențe subt care s-au înfățișat – vorba dusă din gură în gură, minciuna de voie și mai ales cea fără de voie, înfumurarea unora, necazul, pizma și nesupunerea altora, îndârjiți pe drept cuvânt să se apere și să răspundă cu singurul mijloc la îndemâna omului slab, nedreptățit și singuratic, atacul.

Într-o viață de biet om e atâta loc să fie umilit sufletul și necinstit, de cele mai multe ori în deșert, încât nu e de mirare că viața frumoasă, a văzului și a înțelesului, e o luptă de fiecare ins și un război în mic și în mare fără pace. Așa că oamenii, a căror durată e prea scurtă, n-au timpul să se cunoască, trec unii pe lângă alții ca niște comete aprinse și se ciocnesc cu focul, decât să se atingă cu răcoarea lor. Noi cel puțin, românii, trăim laolaltă ca pentru sine, ca fiarele iritate de o trufie sălbatică, ne sfâșiem și ne urmărim, ca să fim doborâți din lumina noastră a fiecăruia, cu prăjina. De cum un mugure răsare, cu o făgăduire a unui fruct mai mustos, facem tot ce putem să-i zădărnicim creșterea și pârga.

Dintr-o singură familie, cum ne sunt asemuirile, datina și limba, date uitării și răstimpurile de slavă și nesațiu, și cum ar trebui să ne recunoaștem, ne deosebim fără încetare în asupritori, călăi și căpcăuni. Doi oameni nu se pot răbda și suferi în aceeași meserie și pe aceeași brazdă. E un blestem să ne afle ceasurile grele împrăștiați în tabere și înăuntrul taberelor vrăjmași de personalitate.

Se iveşte deodată ceasul rău, omul e redus la ceea ce era întodeauna, fără să-şi dea seama: o frunză bătută de vânt, un pai, un fir de pleavă strâns în ființa lui ca un melc, se trezeşte într-însul întrebarea: poate că m-am înşelat. Socoate, gândeşte, compară, scade şi adună. Întâia oară, în zeci de ani, se ridică deasupra lui însuşi, face o pauză şi se referă la eternele nefericiri ale condiției umane. Atunci îi scapără, în marile îndoieli în care a căzut, un adevăr care trăia întreg cu mult mai înainte de a se fi dumirit.

Să nu ne închipuim în superbiu clipei de tărie că suntem ca o coardă de oțel, invariabil lucie, sonoră şi întinsă. Suntem nişte prăpădite bucăţi de sfoară şi de cânepă, desrăsucite numaidecât, îndată ce le ajunge umezeala. Şi dacă am fi nişte otgoane, rezistența noastră se macină de inelul care ne freacă şi roade, cu care am ancorat la un țărm iluzoriu.

Fac însemnările de față, trist, mâhnit, în urma unui telefon neaşteptat, care trebuia să mă găsească de acum patruzeci de ani şi care m-a descoperit de-abia acum când mi-e mustața albă, de vârstă şi mai ales de suferințele tăcute, cărora le-am făcut față uneori cu milă, alteori cu o facultate de disperare, cruzimea. În izbelişte şi calamitate, un bărbat care-şi putea da seama însă demult de firimitura mea de onestitate de-abia acum a descifrat în slovele mele o permanență şi, meritul lui, nu s-a dat înapoi să desconsidere orgoliul lui de odinioară, să-şi aducă aminte că nu e nici el o muiere de târg mic şi ridicându-şi frunzele galbene, închegate pe rănile lui, să le presare pe rănile mele. Telefonul e umbrit ca un confesional. Mi-a telefonat. I-am auzit glasul: nu i-l auzisem niciodată. Puteam să-mi simt stârnite durerile şi frământările de altădată.

Fără să ştie sau cu bună ştiință, personajul mi-a făcut, dimpreună cu alte personaje, cel mai mult rău cu putință în omenescul meu, care avea nevoie nu de hingheri, ci de samariteni. Nu m-am văitat niciodată, mi-am ascuțit cuțitul şi m-am aruncat cu el în tăvăleală. Dar l-am împlântat numai în față, niciodată în spinare. Mi-am împuțit mâna cu care purtam întâi o sfioasă pană de columbă, de sânge stricat. Am uitat.

Vocea din depărtare m-a emoţionat. Am tresărit. Un cititor ilustru mă urmăreşte de o bucată de timp în gazetă şi, în sfârşit, a dat de manuscrisul meu, de inima şi de conştiinţa mea dintr-un degetar de ivoriu. Îi mulţumesc. Nu se putea răsplată târzie mai melancolică şi mai duioasă.

1946

ANTICARII

Când am schiţat întâia oară figura anticarului Pohl, Pohl era în viaţă. Nu mi-aduc aminte câţi ani au trecut de atunci. Poate că vreo treizeci. Începi să numeri cu zecile de ani, după ce anii au trecut şi, în definitiv, nu e prea dezagreabil.

A venit atunci la mine şi mi-a mulţumit. După o activitate de o viaţă, nici un alt client al cărţilor lui vechi nu se învrednicise să-i facă un portret public şi elogiul unei cariere. I-a plăcut asemănarea pe care i-am relevat-o cu Sfântul Petru, din iconografia bizantină. Mărunţel, pergamentat cum îi stă bine unei gângănii umane de bibliotecă, în culoarea feţei lui intra, pe lângă umbra foilor tipărite şi legătura catifelată a miilor de cărţi venerabile, aflate în librăria lui, mai ales în cea de acasă unde-şi păstra volumele de mare preţ. Puţin la trup, şi simplu ca un apostol sărac, atent şi discret, primit pretutindeni, la toţi cărturarii, cu simpatie şi cuviinţă, plăcerea cea mai mare a decanului anticariatului nostru nu era să vândă o carte ascunsă subsuoară, dar să vorbească de ea, un ceas, două ceasuri, câteodată până la prânz, furat de amintirile lui cu profesori, cu episcopi, cu academicieni, cu mitropoliţi, pe care-i cunoştea pe generaţii. Stătuse de vorbă cu ei, peregrin neostenit, la Iaşi, la Bucureşti, la Galaţi, la Râmnic şi în toate eparhiile, unde-l purta pasul lui, încet ca al unui călugăr. Acest om de o şchioapă, cu barba lui mică, roasă şi cu un ochi defect, gesticulând bisericeşte cu două degete ridicate la tâmplă sau puse pe buze ca să facă

vorbele mai acoperite, ar fi putut lăsa şi o carte scrisă de el, divers documentată de biografii, anecdote şi ticuri.

Trebuia văzut cum deschidea Pohl o carte, cum căuta pagina voită, cum netezea cu palma foaia găsită, obişnuită să stea închisă în tâlcul ei, la pagina ei, şi nesupusă uşor să-i fie pudicitatea dezvăluită. Pohl nu era un negustor, era un preot şi un artist al chemării lui pentru şoaptele tipărite pe hârtia scumpă a trecutului, când călugării noştri, în tiparniţele de la Neamţu şi Căldăruşani, făceau câteva metanii dinaintea coalei de hârtie, ce trebuia strecurată deasupra chirilicelor în teascul de lemn al tipografiei de lângă paraclis.

– Cucoane, cred că azi am o carte pentru dumneata, spunea Pohl, surâzând.

Pohl scotea, de subt haina lungă ca un halat de rabin, cartea cu care venea să te ademenească dis-de-dimineaţă. Luai cu el o cafea, tulburat că banii nu-ţi ajungeau în aceeaşi zi şi pentru piaţă şi pentru bibliotecă, mai cu seamă că lui Pohl nu-i era prea greu să te încredinţeze că volumul trebuia neapărat să aibe un loc între cărţile raftului tău. Dacă-i destăinuiai adevărul, el îţi răspundea:

– Ei, asta te împiedică s-o iai? Lasă că plăteşti când vei avea. Bani să am eu de luat de la dumneata. Crezi dumneata că avea şi Kogălniceanu todeauna bani, când unchiul meu îi ducea, la Ieşi, câte ceva?

Să fi luat sfârşit, odată cu anticarii, librarii şi gospodarii de cărţi de calitatea lui Pohl, cu fraţii Şaraga din Moldova, cu fraţii Samitca din Craiova, cu Benvenisti, cu Socec, cu Ioaniţiu, cu Teclu, cu Miloşescu din Tg. Jiu, cu Müller, cu Storck şi generaţiile de mari demnitari, cărturari şi iubitori de slove frumoase, pentru ca să fim astăzi, după arderea bibliotecilor, în piaţă publică, la Berlin, martorii incalificabilei agresiuni a primăriei, împotriva dulapurilor cu ştiinţă şi literatură cu speranţă şi vis, ale anticarilor din Bucureşti, atacaţi milităreşte de gărzile municipale?

Ajuns-a cartea să irite pentru că îmbie la cugetare, asemuiri şi diferenţe? A devenit cartea odioasă? E cel

puțin, din aspectele de maidan clădit ale capitalei, singurul lucru plăcut dintr-un colț de uliță insalubră și murdară: o bibliotecă în aerul liber și la cer deschis.

1946

UN MEDIC ŞI UN PREFECT

Toată lumea care vine de pe Valea Prahovei povestește basmul unei realități ademenitoare, necunoscută în București. De cum au trecut limita care desparte cele două județe gemene, au impresia că se găsesc într-altă țară. La Ploiești și de-a lungul șirului de localități ale aerului tare și peizajului de răcoare ei găsesc, la lumina zilei și cinstit, tot ce se ascunde în capitală dedesubtul perdelei funebre a negoțului negru și se capătă anevoie.

Carnea se vinde la toate măcelăriile, măcelarii sunt măcelari adevărați, neimprovizați din hingheri și, lucru ciudat, politicoși! În loc să-ți dea cu pachetul de oase în cap, îți aduc mușchiul de vacă, pulpa de porc și vițelul de la rinichi, la mașină. Negustorii de fructe și zarzavaturi nu te iau la palme, băcanul, birtașul, lăptarul sunt cuviincioși, vinul și laptele nu cuprind optzeci la sută apă și douăzeci la sută otravă și murdărie.

În sfârșit, burghezul care mai are și un automobil nerechiziționat se simte la Ploiești ca în Bucureștii de altădată. Nu o să ne mirăm prea mult când ne vom pomeni că scumpii noștri vilegiaturiști, decavați la Sinaia, confratele muntelui faimos, de pe care profetul a primit din mâinile lui Dumnezeu *Decalogul,* nu se vor mai întoarce acasă și vor rămâne cetățeni de onoare ai republicii lui Popescu (Candiano).

Îți lasă gura apă. Jimbla și franzela sticloasă, crestată diagonal, se vinde pe toate drumurile și la toate brutăriile. S-ar putea localiza, mai concret, celebra zicală cu Pirineii: pâine neagră până la Pucheni și jimblă de la Pucheni înainte.

Diferența și contrastul merită o meditație cu cotul pe masa goală, de la domiciliu. Dacă trebuie să cheltuiești câteva zeci de mii de lei pe tren, ca să guști un cotlet la Poiana Țapului, n-ar fi mai ieftin să vină cotletul și chifla până la municipiul domnului Dombrovski?

Aici e aici (*That is the question*).

În Prahova e un prefect ca nelumea. Fără uniformă, fără cizme, fără mustăți până la urechi, fără sprâncene groase, încruntate, fără pumn de fier, care nu tună și fulgeră, care nu ține discursuri, care nu face declarații presei, a cărui fotografie nu-i scoate nicăieri ochii trecătorului, un prefect necunoscut și simțit în parohia lui numai prin acțiunea unui tact adaptat la susceptibilități, un medic, doctorul Victor Dimitriu. Metodele sale discrete, delicate, și atenta guvernare a unui județ variat și cosmopolit, în care se află și reședința Suveranului, au răspuns elegant la toate așteptările contradictorii ale populației capricioase, de țărani, de târgoveți, de intelectuali și de mari industriași, grămătiți din toate părțile lumii în Elveția românească. Și doctorul Dimitriu nu-i, cum îi stă bine la fotograf unui demnitar, un domn voluminos la vârstă și trup: e tânăr ca un student, nițel visător, nițel poet, nițel boem.

Fiindcă veni vorba de acest medic de neobosite inițiative, să notăm pe cea mai recentă. Începând de la minuscul, ca să ajungă treptat la definitiv, doctorul a înființat o bibliotecă, inexistentă pân-aci, pentru publicul Ploieștilor culturali și petrolieri în vederea deocamdată a funcționarilor prefecturii și a cui dorește să citească, deschisă pe o față de masă o carte răsfoită cu degetele spălate.

O atenție gratuită trebuind realizată cu mijloace gratuite, câteva case de editură au și dăruit câte un raft important de volume.

E de prevăzut că Bucureștii, lipsiți de foloasele județului vecin, vor fi ispitiți să ceară ca districtul Ilfov să treacă în competența districtului Prahova, și cât mai repede cu putință, mai înainte ca doctorul Victor Dimitriu să se întoarcă la studiile și cercetările sale medicale.

August 1946

«LUMINĂ ŞI COLOARE»

Titlul luxoasei reviste, editată la Cultura Naţională, poate să îmbrăţişeze toată activitatea, care începe să dateze şi să înjghebeze o tradiţie, a unui singur om, domnul Ionel Jianu. Iniţiativele în pictură ale acestui atât critic de artă cât şi maestru de expoziţii şi autor al primelor monografii şi reproduceri, demne de a figura alături de mapele executate în străinătate, i-au creat o poziţie şi un nume sinonim cu artele plastice româneşti.

Acţionând deodată pe amândouă laturile teritoriului artistic – comentariul, în scris şi în conferinţe, ca şi contactul practic dintre operă şi public – domnul Jianu împlineşte rolul mai multor specialişti indispensabili unei evoluţii estetice serioase. El nu dă numai definiţia mersului, care la unii critici, aşa-numiţi, e improvizat în echilibrul unei terminologii, culeasă din aproximaţiile adeseori bufone, jumătate oculte şi jumătate de obscur cazuism, vânturate prin cărţile şi studiile de alchimie subiectivă, puse în circulaţie continentală şi interurbană de doctorii în bele-arte germani, interpretaţi în Cişmigiu; el se scoală din biuroul cu fişe în cartotecă, face pasul, îl calcă din plin şi sănătos, şi umblă pe tălpile lui personale. La «Căminul Artei» din pasajul Creţulescu, care-i opera domniei sale de laborator experimental în văzul şi în prezenţa tuturora, domnul Jianu a făcut foarte de curând şi o expoziţie masivă de caracter demonstrativ, a picturii lui Ştefan Luchian, căruia îi este consacrat şi primul număr al revistei «Lumină şi coloare».

M-aş lega numai de o silabă, ca un filolog. Coloare, cu o, nu e un derivat. E un cuvânt *princeps* care trebuie păstrat şi pentru sens şi mai ales pentru ureche, cu sunetul lui francez, întrucât nu e moştenit de-a dreptul de la părinţii latini. Limba noastră nu are acest substantiv adoptat cărturăreşte şi înlocuit întodeauna cu obiectul. Avem un cuvânt pentru ştofe. El e luat dintr-alte accepţii. Noţiunea elegantă pretinde sunetul *u*, cu toate că superficial un timpan care primeşte vibraţia ideilor egal nu se simte obligat să distingă culoarea de colorit şi coloratură.

Reţinem de pe coperta revistei, dintr-o serie de nume cu specialităţi divizionare, mai uşor de perceput la filme, cu feluriţi directori experţi ai tonului, ai cartonului, ai peliculei, ai cernelii, ai şurupului de la obiectiv (reprezentarea grafică, supravegherea tehnică, aflate în treabă la o publicaţie de optzeci şi opt de pagini) reţinem pe lângă numele domnului Rosetti, numele domnului Aristide Blank. Acest om de finanţe, întodeauna frământat de neastâmpărul vocaţiei şi al depăşirii care-i singura nobleţe a unei vieţi închisă între neant şi urna funerară, prea puţin cunoscută la bancheri, a înţeles cu generozitatea adecuată intenţiile activului iniţiator de rezultate, şi i-a pus la îndemână numeroasele milioane trebuincioase, pe care cuminţii şi calicii miliardelor adunate la ciorapul de catifea le socotesc aruncate-n vânt.

Iată, rând pe rând, o seamă de acte de artă ale ostenelilor nerăsplătite, ale unui tânăr în stare să dea străinătăţii imaginea valorilor artistice româneşti. Aiurea, asemenea fapte şi dovezi sunt prezidate de stat. Are statul nostru, indiferent la expansiunea geniului naţional şi care, lăsându-se în toate timpurile păgubaş în dauna ţării, a fost continuu întrecut cu mai multe lungimi de activitatea oficială tenace a ţărilor şi popoarelor mai puţin înzestrate ca şi românii, cel puţin condescendenţa de a răspândi lucrurile primite de-a gata?

1946

UN CAZ

La un anume liceu din Bucureşti, ocupă catedra de istorie un profesor trecut de cincizeci de ani, dar departe de a fi un dascăl şi om proporţionat pe meseria lui.

Recent, în conferinţa de promoţie a profesorilor liceului respectiv el i-a scandalizat cu o atitudine, pe de o parte de pedagog absurd şi pe de alta de provocator. Era în joc viaţa şcolară a câtorva elevi, buni la majoritatea titularilor şi mizerabil notaţi la istorie, o disciplină care

interesează pe orice şcolar, ca o poveste din trecut, mai mult, de pildă, ca matematicile sau ca limbile clasice, mai aspre şi făcând apel la facultăţi mai dure.

Profesorii i-au arătat profesorului că greşeşte, demonstrându-i punctul fals în care încăpăţânarea lui îngheţase. Câţiva elevi lipsind de la lucrarea în scris de «sinteză», profesorul le-a pus în catalog nota 1 (unu)... Mi se pare că un regulament precis interzice asemenea ispravă. Elevii, care întârziaţi din motive de proastă circulaţie a tramvaielor, care bolnavi în ziua sintezei, s-au prezentat după aceea şi profesorului de istorie şi directorului liceului, cerând să li se anuleze o notă la care n-au concurat şi să li se dea o altă lucrare în scris.

Directorul a înţeles. Profesorul a făgăduit. Totuşi, el nu s-a ţinut de cuvânt şi elevii au ajuns în conferinţă cu o situaţie şcolară proastă, datorită profesorului care, odată cu obiceiul şi regulamentul, îşi călcase cuvântul. Plenul conferinţei insistând, el ameninţa pe profesori cu un raport calomnios către minister.

Un profesor, vechi om politic de stânga, îşi aducea aminte că, devenit subit, după 23 august, şi profesorul de istorie om de stânga prin camuflaj, după ce fusese în acelaşi spirit agresiv un înverşunat propagandist nazist, a trântit uşile şi a părăsit conferinţa. Cinismul maimuţăreşte şi virtutea.

Cazul merită o menţiune specială. Profesorul de istorie ar fi trebuit supus, mai devreme sau mai târziu, pe lângă examenul de capacitate, care-i conferă dreptul să terorizeze şi pe profesori şi pe şcolari, unui examen medical, util de altminteri în toate funcţiunile publice. Dacă Oficiul de stare civilă cere legal însurăţeilor certificatul medical de aptitudini de procreare sănătoasă, tot aşa şi profesorul trebuie cercetat dacă nu cumva un spirochet difuzat în creierul lui se opune practicii bunului-simţ, logicii profesionale şi sentimentului măsurii. Palida treponemă circulă cu intensitate şi se ştie că experienţele doctorului Grasset din Lyon au ajuns la concluzia că sifilisul cerebral colaborează, mult mai intim şi mai des decât e admis, atât cu principiile cât şi cu statul.

Cazul profesorului de istorie prezintă antecedente demne de luat în considerație științifică atentă. În timpul orelor de curs, el se îndeletnicea cu o vânătoare amuzantă dar suspectă. Cu o bucată de tibișir, el lua la ochi, de pe catedră, un cap oarecare, dintr-o bancă, și da cu tibișirul de-a azvârlita. Dacă nimerea ținta, el izbucnea într-un mare hohot de bucurie. Creta era schimbată uneori cu o nuia subțire de trestie de mare pe care profesorul de istorie o încovoaie chitind și căreia-i da drumul unde țintise.

Elevii erau obligați să râdă dimpreună cu profesorul. Într-un număr de cincizeci, șaizeci de elevi, aflându-se întodeauna și viitori oameni de caracter, cărora jocul de-a darea la semn în ora de istorie li se părea grotesc, aceștia nu luau parte la veselia profesorului și a clasei. Profesorul de istorie îi ochia într-altfel, în catalog.

Amănunt incredibil, profesorul de istorie a fost și părinte, având un fiu, elev chiar al lui. Acest nefericit copil, frecat de propriul lui tată, cum cer rigorile familiei, și exasperat, s-a sinucis.

Știam că la Ministerul Educației Naționale funcționa odinioară un serviciu medical. Nu crede ministerul că profesorul, care dă probe de un exces de fantezie, trebuie asistat în clasă de un medic psiholog și supus cu blândețe unui tratament neglijat?

1946

ADAM & COMP.

N-aș avea impresia că Geneza dă un raport absolut precis asupra săptămânii celei dintâi, în care Dumnezeu a făcut toate câte se văd și nu se văd: *omnia visibila et invisibila*, cum se spune mai boierește.

Sumedenii de pauze nedeslușite și de taine, ascunse cu o intenție, lipsită de amabilitate față de noi, oamenii, creduli și naivi, fac parte din *Cartea Facerii*, a *Sfintelor Scripturi*. Dezvăluindu-i lui Moise lucrurile știute numai de el însuși, el a fost nesincer și simbolist. Fie că, de fapt, nu s-a odihnit complet în ziua a șaptea și, ca bunul

gospodar, a mai robotit câte ceva şi în prima lui zi de sărbătoare inaugurală – fie că a strecurat o seamă de mistere nedeclarate, în zilele de lucru, nu s-a putut afla niciodată tot ce şi-a pus de gând să încerce şi să realizeze.

Să nu uităm că Dumnezeu a fost şi a rămas un poet, şi că orice poet, afară de indiscretul Boileau, care, nu e vorba, n-a dat nimic valabil ca operă personală ci numai poveţe şi reguli pentru alţii, a tăcut în ceea ce priveşte *Arta poetică* (*Ars poetica*), lăsând-o pe seama criticii literare şi a unui exeget, desigur proiectat, de vreme ce El a prevăzut toate, şi cele două războaie mondiale. Aşa, în *Apocalips*, inspirat mai târziu meşterului inefabil, Ioan Evanghelistul, sunt arătaţi în sine, şi pe dungă, după interpretările altor inspiraţi din zilele noastre, atât Hitler cât şi Winston Churchill (rostit de un excelent vecin al meu: Churchilă), nu numai timpul cetăţilor zburătoare şi al proiectilelor «V_2», când ei vor exista în carne şi oase.

Cu alte cuvinte, poezia Creaţiei are nevoie de un spirit abil, iscoditor şi înzestrat cu o meticuloasă răbdare, ca să dea la lumină toate obscurităţile biblice, într-o carte deosebită: de un Şerban Cioculescu, vigilent, nuanţat, stăpân şi pe echivoc, şi pentru rafinamentul căruia nu ar scăpa nimic, ci, dimpotrivă, s-ar invedera şi sămânţa ultimă din sâmburele unei presupuneri aproape absente.

Biblia povesteşte cum a fost făcut omul, Adam şi scumpa lui soţie, cu care va avea de furcă pe vecie, viaţa, romanul, dramaturgul, regizorul, politica, expertul juridic, muzica şi sculptura – dar şi-a rezervat dreptul să nu spuie o vorbă despre când şi cum a făcut Dumnezeu şi pe prost, multiplicându-l liber şi pe faţă în mii şi mii de exemplare.

Prostul ocupă mult mai mult loc în biologie şi istorie decât nefericitul Adam, izgonit întâi şi întâi din Paradis, apoi în toate zilele, de pretutindeni, şi gata să fie definitiv eliminat din viaţă, de la cartelă. Dată fiind însemnătatea din ce în ce mai evidentă a marelui personaj, denumit de către Alfred Jarry *Ubu Roi* («Regele Bă»), aş înclina să cred că prostul genial a fost zămislit duminica, în delectare, ca o corectură tardivă dar în continuu progres, a unui Adam prea deştept şi neaşteptat de revoluţionar

față de principii și de porunci. Emoția cu mărul acrișor, furat din pomul făgăduinții, nu i-a trecut bunului Părinte nici până azi, și el l-a încadrat pe todeauna într-un comitet de supraveghere și siguranță.

Fără binefăcătorii proști, cine știe la ce s-ar mai fi dedat neastâmpăratul Adam, ajutat de dactilografa lui, asociată cu șarpele elastic și subtil, dacă el a cutezat să facă dintr-o gioarsă de condei un meșteșug, din ce-i trece stricatului prin cap idei, și din foaia de hârtie de împachetat, gazetă cotidiană?

1946

CIVILIZAȚIA

Circulă un cuvânt pe care ne-am învățat să-l luăm din conferințe și articole de ziar și care trece din gură în gură ca o țigară la cazarmă și, în recreația clasei a șaptea, la liceu. Îl citim în declarațiile oficiale, ne batem pentru el, ducem războaie, și-n fraze rotunde îl sonorizăm pe toate vocile și ne gargarisim cu silabele lui.

Civilizația!

E un cuvânt cu semnificații supreme. El vine în bolborosirea vorbelor umflate odată cu celălalt cuvânt, cultura. Asta însemnează că aduni diplome și cărți, tablouri, că te duci la teatru și la concert, că vorbești la telefon – Alo! Alo! – că zici mersi, că ai învățat latinește, că poți construi o nouă teoremă, că te specializezi în câte și mai câte științe și meșteșuguri, capabile să întortocheze o idee simplă și să-i dea toate sensurile, pentru și contra, pentru-contra și contra-pentru. Civilizația permite să scrii versuri și proză, poeme și romane, tratate de filosofie, teologie; să faci polemică mistică, să reformezi viața, în răspăr cu datinile și obiceiurile moștenite de-a dreptul, să le analizezi, să le amplifici, să dai alte pravili și codexuri, mai bune – zici – decât niște stupide, barbare deprinderi de ignoranță, empirice – brrr!

Pe nesimţite, am trecut prin clasicism, romantism, naturalism, existenţialism... Orice epocă mare vine cu *ismul* ei, care dărâmă sau contestă *ismele* precedente. De-aci nainte vom fi, în sfârşit, fericiţi şi mai înainte de a se verifica o fericire pe cale de a se stinge, examenul nostru intelectual cercetează o altă formulă, de fericire mai nouă.

Treci pe la mine, să-ţi arăt câteva lucruri extraordinare. Vasul ăsta etrusc (care are o ulcică de băut) l-am cumpărat chilipir. E autentic: nu mă poate nimeni păcăli cu o imitaţie vulgară...În vitrina de alături ai să admiri unul din braţele Venerei, pe care l-a găsit în pământ un mare arheolog. Avem speranţa să-l descoperim şi pe celălalt. S-au mai găsit, de bună seamă, şi altele, dar toate sunt nişte excrocherii italiene sau greceşti. Braţul ce-l vezi se articulează exact pe original. Dar ţineam să-ţi dai seama şi de valoarea acestui mobilier, cumpărat de la un prost de anticar, pe nimic: zece milioane. Face o sută de milioane, pe puţin. Şi covoarele acestea, ce zici?... Am o şansă la achiziţiile artistice şi istorice, nemaipomenită. Îţi semnalez şi aceste douăsprezece peizaje, ale unui pictor, care-i va face praf pe toţi. Culorile lui degradate par că nu sunt luate din paleta, obişnuită atâtor agramaţi din timpurile de falsă celebritate, din trecut... Acum studiez vocalele lui Rimbaud: a, e, i, o, u... Mi se pare că s-a înşelat asupra tonului pictural, evocat de ele, cu câteva nuanţe...

Civilizaţia e suma tuturor acestor aberaţii, perversităţi şi preferinţe artificiale, care transportă viaţa pe hârtie tipărită şi fac din ea o izmeneală grotescă. Nimeni nu aduce nimic şi totul împovărează existenţa bietului om, visător, naiv, falsificat sau prost, cu sumedenii de zdrenţe pentru bacalaureat, licenţă, doctorat şi publicitate. Cât ridicul înfăşură mumiile noţiunilor de drepturi ale omului, de libertate, de egalitate, masacrate sistematic şi călcate în picioare, atât de către rafinaţi cât şi de brute!

Cititorii pot să constate ce valoare poate să aibă atâta civilizaţie de iluzii şi aproximaţii, cântate cu toba când au deschis robinetul din care nu mai curge apă, când setea lor chinuită caută un pahar ca să o bea, când cerşesc trei

sute de grame unui brutar, care-i dă afară; când seacă râurile şi puţurile şi nu s-a făcut porumbul; când seceta arde câmpul, usucă livada şi stârpeşte grădina.

Civilizaţie: apă, grâu şi porumb.

1946

ŞTIINŢA UNUI VIITOR

Între ştiinţa care documentează şi dovedeşte şi între spontana intuiţie, acest unul din simţurile suplimentare, peste cele cinci, nu se poate face nici o confuzie demonstrativă. Dintr-o sută de medici, de pildă, cu o ştiinţă egală şi urmând cu decalcul unui spirit standardizat, tiparele învăţate, în cazul unui diagnostic de stabilit, unul are ceva mai mult decât semenii lui, cunoaşterea secretă, inspiraţia adecvată cazului examinat. Asta nu se capătă; te naşti cu o antenă personală, absentă din anatomie.

Dar sunt unele ştiinţe care n-au atâta nevoie de o intuiţie de adaos. Ele servesc materiale omogene şi continui care trebuiesc administrate aproape după sistemul metric: vinul se măsoară cu litrul, ştofa se vinde cu cotul, kilogramul corespunde întodeauna, la balanţă, greutăţilor tip. Dacă dai cu degetul, dacă micşorezi piatra de la cântar, dacă strâmbi pârghiile de la tirizie, în toate limbile asta se cheamă înşelătorie.

Operaţiile de administraţie nu au o basculă tot atât de recunoscută ca aceea pentru echilibrat marfa cu ponderea controlată. Cântarul judecăţii e stricat de mai nainte de a fi fost pus în funcţiune şi arbitrarul ţine de loc de gradaţie exactă. Pricina vine de acolo că în anumite compartimente de activitate examenul şi cercetările nu au avut timpul ştiinţific să fie duse până la ultimele consecinţe, nici elementele obţinute n-au fost îndeajuns de asimilate.

Sunt semne că materialele tangibile ale vieţii sociale, inventariate în laboratorii, vor îngădui formularea unor principii necerebrale, care să permită în activităţile utile

din grupe şi serii de unităţi, confruntate şi comparate, excluderea intuiţiei, ca inutilă şi primejdioasă. Omul politic e un intuitiv.

Politica implică şi indică absenţa unui inel în lanţul vieţii sociale, şi, acolo unde se afirmă mai presus de fapte, omul politic, fantezist, temperamental, valoros ori nu, lipseşte ceva, ca în scheletele lui Cuvier, un organ inexistent trebuie imaginat şi construit, ipsos lângă os. Nu mai e romantism în chimie, în biologie, în filologie; teritoriul romantic a rămas pe dinafară şi în literatură. Socialmente, romantismul e în floare. Va veni timpul, şi el nu e prea depărtat, când o problemă socială, naţională sau profesională va fi rezolvată cu una din cele patru operaţii simple ale unui fel de aritmetică, aflată în studiu. Atunci programele, concepţiile şi demagogiile respective vor fi rămas ca răpirea la cer, ca umbletul pe valuri, ca oprirea soarelui din drum sau vindecarea de scrofule în erupţie, cu o rugăciune. Socialismul a făcut un mare pas, netăgăduit, din laborator în viaţă, dar drumul trece înainte, doctrina e depăşită de viaţă; viaţa deformează şi risipeşte, inteligenţa merge, experimentul continuă şi veacul nu poate să fie încremenit într-o atitudine *ne varietur*.

Istoria e o ştiinţă, în sensul că adună, ca şi muzeul, fără concluzii, exclusiv împrejurări şi fapte petrecute, concrete şi falsurile istoriografilor au o durată scurtă. Apoi ea prezintă, ca boalele cele mai banal cunoscute, folosul că se repetă; dictonul e o axiomă. Toate cazurile de scarlatină se tratează la fel, supraveghind numai consecinţele. Serii de crize identice au un leac identic. Într-o ordine socială ştiinţifică un codex precis va reglementa medicamentul necesar, şi orice politică va ajunge desuetă. Căci oricum s-ar schimba ambalajul, boarfele şi bagajele rămân aceleaşi.

Până ce pravila obiectivă va fi corect aşezată pe date certe, ca mecanica, şefii şi conducătorii vor continua, ca şi în trecut, să nu deducă, să nu înveţe nimic din trecut şi să se socotească la fiece câţiva ani că au descoperit arta de a mâna caii şi de a întoarce căruţa, fără hamuri, definitivă.

1946

LIMBA TRĂDĂTOARE

Probabil că multe cuvinte care se târăsc în vorbire şi dicţionar, aplicate la împrejurări mai slabe, au trăit sensul lor mai tare în epocile când au fost create. Ele sunt portretele unor înţelesuri pierdute şi adeseori fraze, şi pagini, şi cărţi întregi ajung prin derivaţia cuvintelor active şi lenevite sau decalcate să nu mai însemne nimic.

Dar alte epoci, similare, restabilesc uneori spontan o parte din semnificaţia momentului care le-a născut. Ivite în timpul revoluţiei, cele trei lozinci ale doctrinei republicane franceze, Libertate, Egalitate, Fraternitate, au fost repudiate atât de violent chiar de către francezi, încât unii din ei, ruşinaţi de romantismul unui timp de expansiune verbală ardentă, le-ar fi şters bucuros de pe frontispiciile monumentelor revoluţionare. Nu mai vorbim de ironia şi dispreţul, adeseori cu plată practicate în presa care pregătea spiritul de ofensă, premergător războiului încheiat.

După război, noţiunile decolorate ale trinităţii din formulă au recăpătat tonul defunct. În orice caz, şi gândul şi urechea le acceptă.

Se decolorează şi ideile, stinse o bucată de vreme şi înviate în văpaia lor adevărată subit. Perioadele de ateism alternează cu cele de credinţă în Dumnezeu. Sigur de ştiinţa lui, omul studiului analitic îşi pierde intuiţia mistică în epocile de pace, ajunse nişte simple intervale, când faptul divers al vieţii îl absoarbe sporindu-i vanitatea. E suficient un talaz de sânge şi triumfătorul certitudinilor negative îşi leagă armăsarul de plopul din uşa bisericii, intră cu capul plecat şi cade în genunchi. Observat mai de aproape, ceea ce nu s-a putut face de-ajuns în trecut, din lipsa evenimentelor dese de contrast violent din timpul unei vieţi, omul îşi pierde stima de care se bucura prin exagerare, pe temeiul unor înţelesuri antice, de ordin mai mult abstract.

În interiorul aceloraşi cuvinte permanente, trecute fără pauză prin istorie, se petrec iarăşi schimbări şi de substanţă, atât de ciudate încât sensul lor ajunge la diametralul opus, însemnând alb şi negru, negru şi alb, după

vreme şi după naţii. Însuşi acest cuvânt, naţie, care pare mai stabilit pe determinarea lui, variază, iar spiritul critic, care mână şi cârmuieşte sensurile, strică fizionomia intimă a cuvintelor şi a ideilor, în concordanţă cu o concepţie contrarie, care, lipsită de vocabule, sau sincere sau noi, uzează pe cele perimate până la o confuzie care te rătăceşte. Rasa, poporul, patriotismul etc. reprezintă ca nişte vase, cu doagele pe dinafară, rezistente, capacitatea lăuntrică de a nu refuza nici spirtul, nici vinul, la nici un grad, limpezi ori tulburi, nici apa gratuită. Pân-acum vreo douăzeci şi cinci de ani, fără instalaţiile sanitare actuale, butoiul prefăcut în sacă trecea din pivniţa cu etichete precise la transportul în timpul nopţii al haznalei.

Sunt, astfel, cuvinte pahare, cuvinte de beţie, cuvinte căldări şi hârdaie, cuvinte castroane, cuvinte flacoane, cuvinte cu pulverizator, cuvinte fiole, din ce în ce mai fine, până la un volum capilar. Scriitorul, cât şi cititorul, îşi pierd încrederea în materialul verbal, care-l trădează, şi încearcă să se exprime cu interjecţii – ah! oh! valeu! – sau renunţând şi la ele, se bâlbâie şi încep să se rostească prin gesturi de surdomuţi, cu deştele, cu umerii, cu strâmbătura obrajilor şi făcându-şi unii altora cu ochiul şi cu nasul.

E de căutat o metodă de învăţământ, care să confere diplomele, distincţiile, demnităţile şi catedrele, după mobilitatea şi indicaţiile anatomiei.

1946

CORESPONDENŢĂ

Se grămădesc manuscrisele şi scrisorile pe masa mea şi trebuie să mă hotărăsc să răspund în bloc, ceea ce nu-i afară din cale de politicos. Fiecare cititor-autor, care mi se adresează, doreşte un răspuns personal, fără să-mi acorde dreptul de opinie separată şi stabilindu-şi criteriul de relaţii prin corespondenţă, unilateral. E destul de problematic dreptul să deduci obligaţii din faptul că intri în

perimetrul cuiva, sărind peste linia frontieră subînţeleasă. Asta nu mă împiedică să-mi placă unele scrisori, unele stihuri, unele manuscrise. Tot ce aş putea face, drept orice răspuns, ar fi să le public, dacă aş avea o foaie personală, dar dreptul acestora, de care se poate folosi în voie orice subaltern prin vocaţie, mie unuia mi-e interzis.

Mulţumindu-le corespondenţilor mei necunoscuţi, sunt silit să observ că unii din ei mă consideră ca un automat de staţie ferată, gata să dau drumul unei bomboane, dacă mi se strecoară în puşculiţă un timbru poştal.

Trebuie să fiu penibil de indiscret şi să le dezvălui că unica mea îndeletnicire nu e numai condeiul, care nu mă fericeşte prea mult, ca să vorbim drept şi rotund. Mai sunt la casa omului nesubvenţionat, fără consilii de administraţie, fără însărcinări plătite, fără intervenţii remuneratorii şi fără nici un fel de legături care dau naştere la reciprocităţi de rentabilitate, tot soiul de scule de muncă.

Sapa, cazmaua, foarfeca de grădină, stropitoarea, găleata, toporul, ferăstrăul, rindeaua, menghina, pila, cleştele şi ciocanul solicită şi la o vârstă înaintată pe scriitorul nevoiaş, care dacă nu se plânge niciodată, nu trebuie socotit ca un trândav al slovei şi ca un ciocoi fără treabă. Din douăzeci şi patru de ore câte cuprind o zi şi o noapte, el se străduieşte mai mult cu uneltele plugarului decât cu acelea ale artistului complicat, şi pe când fiece muncitor salariat lucrează opt ore, el ar fi mulţumit să muncească numai şaisprezece şi să se folosească de o hodină de opt. Dimpotrivă, el se răsfaţă numai patru, iar optsprezece le dă strădaniei de toată ziua, peste orice program acceptat şi organizat. Şi asta ţine neîntrerupt de vreo cincizeci de ani.

Educaţia personalităţii copiilor intră şi ea în diversele obligaţii majore ale scriitorului. Copiii e obligatoriu să fie oneşti, drepţi, sănătoşi; să aibă o judecată proprie, o atitudine rectilinie, să nu falsifice, să nu mintă pe alţii şi să nu se mintă pe sine. O temă sufletească mai dificilă, o problemă de viaţă, o lecţie de camarazi teferi, o explicaţie după priceperea părinţilor, o lectură comentată, un accident moral care trebuie lichidat fără întârziere. Părinţii treziţi la implicaţiile familiei nu-şi mai aparţin lor

decât în clasele sociale parazitare, care n-au fost în stare să dea țării un tineret de cumpăt și nădejde. Părinții sunt sclavii răspunzători, conștienți și binevoitori ai copiilor care n-au cerut să vie pe lume, ca să fie înlăturați din viața strictei solidarități, să devină epavele dansate la o muzică de jaz, ale doamnelor și domnilor cu ereditate, sau figuranții fără onoare ai unui teatru de manechine și păpuși comandate de o sfoară jucată din culise.

Ce timp îți mai rămâne să trăncănești în scris cu corespondenții tăi, interesați să capete o părere avantajoasă despre inspirația lor de eventuali scriitori?

Noi, cei din generația mea, sau cel puțin unii din noi, n-am călcat niciodată pe nici un autor notoriu cu versurile sau cu proza lor. Dacă sunt bune vor fi victorioase. Rele, pier. Marea se înfruntă pe riscul exclusiv al celui ce vrea să o străbată înot. E regretabil, dacă te biruie talazul, dar nici nu e mare lucru dacă l-ai biruit, însă numai în singurătate și îndoială se încearcă tragica plutire. E o condiție de viață și de moarte. Opinia altora e superfluă și fără temei și ea folosește numai vanității, care se umflă cu aer gol, ca un cauciuc, nu durează la drum lung și crapă tocmai pe o înălțime cu prăpăstii, de unde mașina fără frână o ia vertiginos îndărăt și te dă peste cap.

1946

VARIANTĂ

Când la o distanță mai mare de timp judecata posterității noastre, abătută de la drumul întodeauna parcurs cu preferință, al evenimentelor străine, în șuvoiul cărora merge agățată de o ață și barca noastră de hârtie, cu un amiral de dop de plută vopsit stând turcește la fund, se va opri cu deosebire asupra timpului românesc, ea va fi silită să-l împartă în două epoci: a ignoranței și a cărturăriei.

Cea dintâi e și cea mai lungă. Că a durat trei mii sau două mii de ani intercalând în continuitatea unui neam și strămoșia veche, necreștină, e din punctul de vedere al posterității viitoare aproape egal. Cu toate concesiile

făcute istoriei mărginaşe ţărilor româneşti, se pare sigur că românul calcă pe al o mie şi cinci sutelea an al vieţii lui naţionale.

Epoca proştilor poate să fie evaluată, fără risc, la vreo paisprezece veacuri: douăzeci şi opt de generaţii, cu toate că generaţiile vor fi fost mai multe, întrucât condiţiile de viaţă, năvălirile, războaiele, bolile, robiile nu permiteau o vârstă mijlocie de cincizeci de ani, de cap de om. Prostimea, fără cărţi, fără reviste şi ziare cu a doua pagină culturală, dovedeşte că a fost în stare să facă ceva, de vreme ce şi-a păstrat personalitatea, vocaţia, limba, datinile, intacte.

Într-o mie patru sute de ani literatura, muzica şi portul au fost ţărăneşti. Politica nu a fost a ţăranului, care ştie în politică două singure atitudini comandate de un instinct verificat: să rabde, cum nu e în stare să rabde nici un alt om şi când, vorba lui, ajunge cuţitul la os, să devasteze şi să distrugă. Biserica a fost şi ea străină, grecească; străină i-a fost şi litera rugăciunii: chirilică. Dar la toate examenele istoriei omul cu cojoc şi căciulă cu moţ a trecut...

Epoca de cultură organizată e de aproape o sută, poate de o sută cincizeci de ani. E sigur că ultimii optzeci de ani au dat valorile intelectuale concrete zăcute în eroica ignoranţă a neamului românesc şi, vai nouă! o elită, ale cărei opere ajung până la ultimele formule de artă şi gândire de import, până la complicativism şi confuzionism.

Dar, în privinţa aia, ştiţi care, a caracterului, poate că sunt mai multe privinţe, în privinţele alea cărora ignoranţa a ştiut să le facă onoare, coconii noştri intelectuali n-au ştiut să aibă o rezervă, un stil, o ţinută şi la toate examenele date în toate limbile sufletului nostru poliglot au căzut.

1946

PUŞCĂRIA

Locuind de mulţi ani peste drum de o mânăstire schimbată în puşcărie, grădina familiei şi temniţa se găsesc înconjurate în acelaşi orizont de câmp. De departe,

se desluşesc, transformate de distanţă, nenumărate schiţe de frumuseţi liniştite, aşternute şi culcate pe zare, o biserică albă, firimituri de sate, câteva beţe: coşuri de fabrici. Uneori, se străvede marea, o imitaţie înşelătoare de nori adormiţi în marginea pământului vânăt. Noaptea aruncă-n văzduh discul de cristal sau vechea margine a secerii de argint apare printre scânteierile de spice.

Pe la zece dimineaţa, pe la patru după-amiază, câte trei rare rostiri metalice, ale limbii de fier, lovită de doaga clopotului de bronz, ridică peste zgomotul minuscul al câmpului şi al grădinii, susurul lăcustelor, greierişul din iarbă, ecoul gângăniilor pe jumătate mute, un accent repetat. Trei ecouri, urmate de o pauză şi iarăşi câteva rânduri de câte trei ecouri sonore.

Locuitorii satului meu sunt obişnuiţi cu apelul clopotului la tăcere. Ei zic: «A mai murit Unul». Unul e întodeauna un deţinut, un vinovat ori un nevinovat, închis acolo, în zidurile ce se văd albe ale fostei mânăstiri, temniţa de azi. Îi recrutează din temniţă spitalul şi din spital supraveghetoarea bolnavilor, infirmiera de zi şi noapte, moartea.

Când stau să moară, câinele, mâţa, păsările se ascund. Vecinătatea vieţii care biruie şi cântă le întristează: vor să fie singure cu nimicul din care au ieşit şi în care se pregătesc să se întoarcă. Omului, în ceasul morţii, îi e groază de singurătate. Ar mai dori o mângâiere, pe care omului solitar sau închis i-o acordă spitalul, direcţia, grefa, arhiva, ofiţerul stării civile...

Moartea în închisoare e din toate morţile cea mai grea şi mai puţin asemenea morţii, o moarte placidă, stupidă, o moarte inumană. Cine a fost în puşcărie, în lagăr, în arest, mai ales nevinovat dar şi vinovat! – a căpătat o dilatare a sensibilităţii şi o lărgire a noţiunilor aproape inexistente în starea de libertate. Definiţia libertăţii e cea mai simplă din toate definiţiile cu putinţă: să nu-ţi fie uşa încuiată pe dinafară şi păzită. Cu uşa slobodă ai putea răbda închisoarea toată viaţa, ca o binefacere de vacanţă, ca o vilegiatură...

Îmi făceam în tinereţe un vis, neîmplinit în epoca mea... Să fii prizonierul fără gardă al unui potentat. Să ai

o chilie, o bibliotecă, un prânz, o baie, un dulap cu hârtie, creioane şi un anteriu. Să te obligi să faci o literatură mai bună decât n-ai fi fost în stare în libertate. Cu o condiţie: stăpânul să nu fie nici prost ca tine dar nici mai prost.

Orişicum, în puşcărie moartea e atroce.

1946

OMULE

De când am apucat să aflu că tu nu mai eşti un animal şi că ai încetat de mii de ani să mai fii o brută, sculată de pe brânci pe două labe, încălţate, e vorba numai de tine în cărţi, în teatru, în conferinţe, în filosofie.

Nu pot aţinti urechea că aud numele tău, definit în *Larousse*, pe ocolite. Ţi-aş putea cita din ediţia mea: «caracterele specifice ale omului sunt verticale, dimensiunile mari ale craniului şi vorbirea articulată». Nu pot deschide fereastra că mă izbesc pe afişe laudele ce ţi se aduc ţie, singura jivină politică de pe lume.

Probabil că ceea ce interesează la tine, e poziţia verticală. Craniul şi vorbirea articulată, dă-mi pace cu aceste subiecte de cenzură. Poziţia verticală e utilă, deoarece permite să iei prăjina şi să aperi cu ea ordinea stabilită, a cărei definiţie e şi mai turbure decât a omului însuşi.

Ştii tu, omule, că eşti unica preocupare, de la Dumnezeu încoace, care te-a făcut după chipul şi asemănarea lui, care te-a împroprietărit cu întreg Paradisul şi apoi te-a expropriat în folosul suveranităţii Măriei sale, că eşti preocuparea tuturor oamenilor de bine. Probabil că vârât până la frunte în mămăliga cotidiană, tu habar n-ai de pasiunea consacrată ţie, a oamenilor de bine idealişti. Limuzina lor trece cu nouăzeci de kilometri pe oră, cu ei răsturnaţi pe canapea, prin faţa bordeiului tău.

La ce crezi că se gândesc profeţii grăbiţi să ajungă mai repede la Sinaia? La tine, omule! La Dumneata! La fericirea ta, la fericirea ta viitoare! Pentru tine, din lipsă

de altă gramatică mai rapidă, ei au născocit şi viitorul în care trăieşti, iubitule, permanent. Omule, tu nu-ţi dai seama că ei lucrează azi pentru ziua ta de mâine şi pentru omul nou, adică prea fericit. Păzeşte-te însă din drumul lor pe şosea, că s-ar putea să te calce, fără să te fi claxonat.

Dar numai ei te pot face fericit, nu alţii şi nici dumneata singur. Ei ţin cu atâta râvnă să fie ei autorii exclusivi ai fericirii tale, încât dacă pun mâna pe putere, sunt în stare de orice numai să nu scape mijlocul direct de a te face fericit. E drept, că oarecare neghiobie te orbeşte în privinţa luminosului tău destin. Fără să alergi şi tu cu aceeaşi viteză cu el, eşti grăbit şi tu. Ai vrea o fărâmă de bine azi, pe care ai prefera-o binelui total şi general de mâine. Dar în filosofia fericirii s-a stabilit o axiomă de mică întârziere, ca la bodegă: «azi cu bani, mâine fără bani» şi acest mâine continuă să fie azi, până ce va intra în funcţiune Viitorul I, la toate persoanele, modul speranţei şi al făgăduielilor fără jurământ.

Te pizmuiesc, omule, că dintodeauna îţi aparţine ca un bun preferat ziua de mâine, fără partaj. Ori de câte ori te-ai prezentat în anticamera mea de azi, fie personal, fie prin interpret, fie grămadă, ţi-am spus: Te felicit, se apropie ziua ta, de mâine. Cât e până mâine? Culcă-te şi mai aşteaptă niţel: ai să te trezeşti fericit. Ca să nu mai dai bani la tren şi să nu te mai osteneşti până la mine, ţi-am pregătit o telegramă care te va încunoştiinţa într-o zi că eşti fericit. Am scos pentru tine şi un ziar, ba chiar mai multe. Citeşte. Se apropie ziua ta de mâine. Te instruiesc prin învăţături gândite şi spiritualizate. Dacă nu ţi-s de-ajuns deocamdată, e vina ta, că nu eşti om de ştiinţă, cultivat cu marile principii şi orientări. De ce te pripeşti şi vrei cu tot dinadinsul să mănânci azi în loc de mâine?

Ce naiba! Eşti atât de puţin raţional? Mă aşteptam să înţelegi mai limpede virtuţile ce-ţi incumbă şi să-mi dai răgaz să cuget la splendidul tău viitor şi să vorbesc inspirat la banchetele mele de tine şi de el.

Omule, specie inferioară şi vulgară, tu vrei să te îndopi şi să te saturi. Tu vrei să te îmbraci şi să pui ghete bune, să ai primeneli şi albituri şi un pat bun într-o casă a

ta, gospodărie şi cămară. Eu mă gândesc la fericirile tale şi tu, în schimb, nu-ţi muţi gândul de la varză, de la pâine, de la salam, de la cartofi, de la zahăr...Şi tu le vrei pe toate, şi acuşica nu mâine, poimâine, răspoimâine...Nu mă înţelegi. Tot animal ai rămas. Păcat!

La urma urmei, să nu mă sileşti să-mi pierd răbdarea, că întorc şi foaia şi te elimin din idealurile mele. Geniul meu de organizare nu va mai avea de-a face decât cu viitorul absolut şi cu omul în sine mecanic, numai minte şi teorie, fără stomac, montat şi demontat, oţel, caroserie şi tinichea, ca limuzina mea: un bidon de benzină şi o cană de ulei. Lucrezi: mănânci. Nu lucrezi: economiseşti.

1946

BOEMA

Cititorul n-a dat uitării, desigur, tava conică, rotundă, agăţată cu degetul de un cârlig, şi care colporta prin biurouri şi magazine gustările, de câte două, trei ori pe zi. O fată cu şorţul alb, un băiat în uniformă, zeci de asemenea fete şi băieţi umpleau Lipscanii şi Sărindarul cu coliviile lor de bunătăţi aproximative. Construite pe două şi trei rânduri, cafelele, ceaiurile şi laptele ocupau mai grele în pahare şi ceşti parterul, etajul fiind rezervat îmbucăturilor mai uşoare, cornuri, prăjituri, portocale. Pentru redactori şi poeţi, domnişoara punea pe biurou prânzul întreg, două cornuri şi o chiflă, date pe gât uscate. Când găseai în cafea o muscă, te interesa să ştii dacă a fiert în ibric ori a căzut la rece. Domnişoara o scotea cu unghia, schimba ceaşca, şi dumneata îi dezvoltai un principiu de psihologie:

– Toată problema, domnişoară, este să nu o vezi. Căci dacă te gândeşti mai mult, nu mai bei niciodată.

Domnişoara învinovăţea culoarea. În lapte se observă mai uşor şi o dai afară de cum a căzut.

– Să le ia dracul, domnule director! De ce-o mai fi făcut Dumnezeu şi lighioanele astea?

– Ca să sâcâie pe bieţii directori, domnişoară. Nu ne ajungea musca de pe căciulă.

Pentru chelneriţă orice redactor trebuia să fie director şi avea, din pricina călimărilor şi a sticlelor de la ochi, respectul cuvenit «ăluia de scrie».

Contactul dintre atare personaj de serviciu şi asemenea domni directori, care îndreaptă omenirea cu două cornuri în stomac şi o turcească, dădea naştere la complicaţii. Câte o scrisoare strecurată la franzelă, a unei admiratoare de la un biurou de bancă. Redactorul dormea, în lipsă de domiciliu, noaptea, pe biurou, dar ziua primea, cu cravata boţită şi cu gulerul suspect, audienţe. Un domn foarte stilat îi explica subiectul la ordinea zilei, tratat în ajun cu dezgust într-un articol de mântuială, şi consecinţele catastrofale ale informaţiilor greşite, care serviseră de substrat. Actriţele se socoteau nedreptăţite, oamenii politici calomniaţi. Pe vremurile încă ale duelului, nu lipseau nici martorii, plini de mănuşi, însărcinaţi de o susceptibilitate ofensată cu purtarea unui mesaj de onoare, de la senior la senior, urmat de proces-verbal. «Noi, martorii domnului A.B.C., constatând că domnul A + B refuză să dea satisfacţia cerută, declarăm că ne-am depus mandatul. Lăsăm clientului nostru libertatea să şi-o ia pe calea ce va crede d-sa.» Asta însemna o bătaie pe înghesuite.

Atunci, în mijlocul solemnităţii, apăreau băiatul în halat şi colivia cu cornuri. I se cumpăraseră domnului director şi două ţigări de damă, dar aplecat respectuos la urechea lui, băiatul repeta o frază auzită la fiece chenzină (de obicei încasată de mai înainte).

– Ştiţi, jupânul a spus că nu mai dă pe datorie...

Noroc că aducătorul de gustări era un confrate. Îşi lăsase să-i crească şi lui capelura, ca la domnii directori, avea un pieptene în buzunarul de la piept pentru răsturnarea valului de chică, din când în când, pe deasupra cafelelor, peste cap, şi scria poezii...

1946

COPIII PRIBEGI

Mi se plânge la poartă o biată vecină muncitoare. Îmi ieşise înainte cu două găleţi pline şi uzul în satul nostru de periferie este să mulţumeşti cu un cuvânt de familiaritate.

– Îmi ieşişi cu plin, cumătră, să te ţie Dumnezeu.

– Ca să-ţi poarte noroc. Domnul...însă e gaz...

– Tot plin se cheamă şi cu gaz. Nu face nimic.

Vecina venea de la depozitul de petrol din partea locului nostru şi se odihnea cu găleţile-i grele. De la congratulări se trece uşor la confidenţe.

– Învăţaţi-mă ce să fac cu băiatul meu... A ajuns un hoţ...

– Adu-mi aminte, cum era băiatul dumitale...

– Fănică, nu ştiţi? L-aţi prins de câteva ori la struguri şi cireşi...

– Am prins atâţia, că nu mai ştiu să-l deosebesc. Câţi ani are?

– Treisprezece ani. Când a fugit de acasă, acum trei săptămâni, mi-a spart dulapul şi cufărul cu toporul. Ne-a luat leafa pe o săptămână şi s-a dus. Într-o zi mi-a furat basmaua de mătase cu ciucuri, cum purtăm noi în Ardeal, şi a venit să o vândă la cârciumar...

Femeia munceşte, palidă şi exorbitată, într-o bumbăcărie, unde trage-n piept mai multă scamă decât aer. Sfârşitul acestei meserii perfide îl povestesc cimitirele din apropiere. Bărbatul ei, om de toată isprava, cât şi soţia lui, lucrează la fabrica de chibrituri.

– Ce să mă fac? S-a înhăitat cu o ceată de ţigani tăbărâtă mai încolo şi fură şi din «centru».

O altă vecină bătrână ascultă vaietele nefericitei mame care, când vorbea, se uita instinctiv la turlele de biserică ale penitenciarului de peste drum. Vecina o întrebă:

– Păi nu-i prinde, mamă?

– Cine să-i prindă, dracul?

De aproape douăzeci de ani, de când am fugit dintre monumentele culturale din oraş, Universitate, Ministere, Teatre, Cinematografe, Patriarhie, Institute, Redacţii şi Librării şi m-am ascuns ca să-mi cresc copiii departe de

promiscuităţile elegante, într-o grădină sădită şi îngrijită cu palmele noastre, am dat într-o altă promiscuitate, într-o altă lume, care nu se deosebeşte în multe privinţe de omenirea dintre «Athénée Palace» şi «Hotel Boulevard».

De repetate ori, am luat note şi le-am publicat. Am stat de vorbă cu preotul din mahala, care, cum se zice la redacţie, nu sesizează problema; cu Primăria de Albastru de pe vremuri, cu deosebire sensibilă la implicaţiile de partid. Primarul şi consilierii lui ridicau din umeri ca toţi oamenii distinşi, cercetaţi o bucată de timp, încredinţaţi că fatalităţile inductibile împart populaţia în compartimente, fără alte infiltraţii între ele decât fetele frumoase din mahala, corupte de oferte pe trotuarele de asfalt. Am stat de vorbă cu medicii municipali...

Mă preocupa o idee: adunarea sutelor de copii pribegi şi contaminaţi de viciul hoţiei şi al trişajului, prezidat prin unghere de câte un expert în babaroase, care învaţă pe copii să fure salariul părintesc pentru a fi pierdut în joc. O doamnă medic din circumscripţia mea venind, speriată, de la o vizită sanitară, făcută acum câţiva ani în şcolile primare, mi-a comunicat plângând că a găsit copile şi băieţi bolnavi de afecţiuni venerice...

Trebuiau înfiinţate în mahalale grădini multe de copii subt vârsta şcolară şi pentru timpul vacanţelor pierdute în haimanalâc. Muzică, bibliotecă, lucru de mână, cantine gratuite. Am încercat în mahalaua mea câteva iniţiative cu caracter educativ. Din partea mea, aş fi dat maximum de osteneală. N-am putut izbuti. N-am avut nici un sprijin de nicăieri, prima mea condiţie pusă fiind excluderea politicii din asemenea activitate ţinută strict pe teren.

Aş mărturisi că nici entuziasmul enoriaşilor n-a fost exagerat. Ei bănuiseră la început că vreau să pornesc o acţiune deghizată pentru a mă alege deputat sau consilier municipal, ceea ce le lăsau speranţe. Când am înţeles şi m-am explicat, decepţia nefericiţilor oameni a fost din cele mai amare.

Sunt şaisprezece ani de când stau şi mă uit. Când mă felicită cineva cu «Să trăieşti» mă întreb de ce să trăiesc, dacă nu-s în stare de nimic? Ca să mă uit?

1946

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PARTICULAR

Am văzut într-un articol de ziar că învățământul particular ar fi o calamitate și că, prin urmare, ar trebui desființat.

Ce-i acest învățământ zis particular care trebuie, dimpotrivă, organizat?

Nu se poate instituție mai democratică, dacă trebuie utilizat acest adjectiv uzat și abuzat, cu dreptul la un examen și la o diplomă fără frecvență școlară. Ea trebuie păstrată și perfecționată, oricare ar fi inconvenientele de suprafață și cu toate că superstiția didactică pretinde că școlaritatea cu sute de ore pierdute fără folos, cu ceasuri de câte patruzeci de minute acordate unei materii pospăite, cu așa-numitele recreații de câte zece minute, cu țigări fumate la umblătoare, cu înghiontiri și insulte, constituie o atmosferă educativă.

Învățământul particular e de multe ori al trândăviei. Cărțile se citesc, dacă sunt citite, în săptămâna examenului și candidatul repetent rămâne cu un sentiment de grevist iritat pe toată viața. Pentru atare categorie de tineret meticulozitatea examenului e suficientă ca să elimine de la cartea științifică elementele ambițioase dar sterile, afară doar dacă vreo împrejurare în deficit de valori nu le facilitează o ascensiune neașteptată.

Dar copilul care muncește ca să subziste, candidatul serios, sluga constrânsă de regimul social să rămâie până la moarte slugă, fanatizată totuși de carte, găsesc în examenul particular o certitudine de clasificare, proporționată pe râvna și meritul lor. Din pătura celor dezmoșteniți au ieșit atâtea individualități, încât numai gândul de a vătăma o libertate încă în ființă, când altele au sucombat, constituie o profanare.

Un copil organizat al unei familii organizate câștigă mai mult lucrând acasă decât la școală, în clase de câte cincizeci de elevi pe care nu-i ajunge niciodată rândul să fie cercetați. O școală bună și eficace e școala elvețiană. N-am văzut în tot cursul primar, mai lung decât al nostru, clase de peste cincisprezece copii, dar n-am văzut nici

institutori care, râvnind să fie deputaţi sau miniştri, fac în şcoală diletantism, activi la club şi indiferenţi la curs.

Copilul bun, scutit de drumuri şi tramvaie, de epidemii şi oboseli, are timp acasă şi de învăţătură, şi de ajutor în gospodărie, şi de lucrările suplimentare care formează şi sporesc personalitatea, şi de distracţii, alt capital de acumulat pentru moral. Problema învăţământului privindu-mă de aproape, am comparat continuu, la vârste egale, la inteligenţă similară şi la temperamente apropiate, copiii din şcoală cu cei de acasă, paralel, şi rezultatele celor două metode. Copiii preparaţi acasă, dar sistematic preparaţi, erau superiori celorlalţi în toate privinţele şi moralul lor era mai confortabil şi mai liber. Le lipsea falsa disciplină, care terorizează sfiala şi îndoieşte timiditatea. În schimb, ei erau corecţi, teferi şi leali, neavând nevoie de şiretenia întreţinută pentru salvarea unei instituţii, la care colaborează, fatal, părinţii şi profesorii. Chiulul dublu, faţă de şcoală şi de familie, şi mai târziu general prin deprindere, e inexistent, din lipsă de cauză.

Învăţământul particular trebuie dimpotrivă dus până la ultimele lui consecinţe, nu comprimat. În Elveţia – iarăşi Elveţia – unde nu se simte nevoia de păpuşi sociale, de oameni de paie, de cozi de mătură şi subalternările făţărniciei politice, ci de persoane, de cetăţeni de fond, siguri, stabili şi neversatili, însuşi bacalaureatul e autorizat fără frecvenţă şcolară. Numai că maturitatea, cum i se spune bacalaureatului acolo, e dificilă. Maturitatea federală se trece la Berna, dinaintea unei comisii exigente. Ea comportă două sesiuni şi limba latină e de rigoare. Solemnitatea examenului, care nu se dă, fireşte, în toate zilele, ci numai la cererea, câteodată a unui singur candidat, nu e mai mică decât a unui doctorat. Dar această maturitate poate fi încercată de orişicine şi de un muncitor cu braţele, cum a fost cazul unui prieten al meu curelar, prezentat la maturitatea federală, în vârstă de patruzeci şi doi de ani, şi care a putut onora mai târziu cu strălucire o catedră universitară de geologie.

Evident că şi pentru limba latină, ca unic obiect de învăţământ, sunt şcoli speciale. Aşa, de pildă, a lui Gouin, frecventată seara de câte două sute de muncitori manuali,

făcea un latinist complet în trei ani; şcoală particulară, ca o şcoală de stenodactilografie.

Nu mai întrebaţi ce fel de tâmplar sau de lăcătuş e acela care citeşte pe Horaţiu şi pe Tacit în original. Vreau să demonstrez mai puţin, că învăţământul particular e trebuincios.

1946

IDILĂ

M-am apropiat nesimţit de gard, unde auzeam un murmur de răsfăţare şi m-am uitat prin gaura unui nod căzut din uluci. Idila era în plină desfăşurare şi alesese locul potrivit pentru taina ei nebănuită, în buruienile mari dintre salcâmi. Nu trece nimeni prin bozii şi chiar de-ar fi trecut cineva, nu se putea vedea nimic.

O femeie bătrână, bunica lui, şi un băiat de vreo patru ani. Au căutat amândoi timpul şi locul, ca să-şi ia fiecare din ei o porţie de fericire. Femeia mi-e cunoscută, o bunică mică, îmbrăcată într-o fărâmă de çojoc, fără mâneci, ca bondiţa bucovinească. De câte ori copiii mei, care acum sunt mari, o domnişoară şi un domnişor, dau prin faţa casei unde stă, bunica se desprinde, la ducere şi întoarcere, din peticul ei de grădină şi le iese în mijlocul străzii înainte. Le ia obrazul între palme, îi sărută pe ochi şi le urează, după timp, noroc, poftă bună... Şi le zice bătrâneşte: mânca-i-ar mama să-i mănânce! şi se uită după ei, până ce pier într-o sită de colb.

– Buni copii, ajută-i Dumnezeu! zice în surdină bunica.

Când lipseşte din drum, le lipseşte şi copiilor ceva. Întâmpinarea cu o vorbă bună, dimineaţa, face bine la suflet. Cei care se scoală şi înjură, umblă şi înjură, muncesc şi înjură, sunt năpăstuiţi dimpreună cu toţi ai lor. Lucrul bun se face cu cântece şi voiebună.

– Ieri nu te-am văzut, îi zice fata, şi mi-a părut rău.

– Am întârziat la pâine, bată-o-ar focul!

Incidentul se lichidează cu sărutările rămase din ajun.

Am stat de partea buruienilor mele, pitit în iarbă, pentru ca băbuța și nepotul ei să știe că nu-i vede om. Afară de Dumnezeu, care se juca și el prin albăstrimi cu niște fulgi de nori pe undeva.

Copilul, cu picioarele goale, cu o cămașă scurtă, de subt care se zărea ghinda lui trandafirie, se da câțiva pași îndărăt de locul unde-l aștepta bunica și se întorcea furios, ca să o prăpădească, făcând pe urâtul, deschizând o gură mare și spetindu-se a luptă, dar râzând cu hohot, pe cât ajungea mai aproape de ea. Gropițele din bărbia grasă și din bucălarea gurii, ochii albaștri și râsul lui dădeau o imagine adevărată de înger lăsat de norii albi ai lui Dumnezeu prin bălării.

Bunica se apăra din răsputeri. Ori voia să fugă, să nu o ajungă balaurul, ori umbla să-l împuște cu un vrej de dovleac, ori i se împotrivea hotărâtă să-l sfarme bucățele, să nu mai rămână din el nici atâtica, îl amenința maica-mare, arătând cât un purice între două unghii.

Dar tragedia se isprăvea, căzând copilul cu brațele deschise în brațele și în poala bunichii. El se culca acolo cu burta lui albă în sus, știind ce urmează, că mai făcuse așa de câteva zeci de ori, de când îi spionam de după zaplaz, și ostenit de mângâieri sta nițel să se odihnească și începea din nou.

Atunci auzeam:

– Hai, purceluș...pupă-mă, purceluș... ia-mă de gât, purceluș...

1946

FURNICILE

Dacă puricii, ploșnița și păduchii fac oarecum parte din omenire, cu care se identifică până la intimitate, lumea în totalitatea ei îl refuză pe om. Pentru toate soiurile de vietăți, omul pe fața pământului e un străin. Nici atât măcar: e ignorat și inexistent. Nu le interesează.

Ațâțat de indiferența lor, omul le asuprește zadarnic. Ele nu știu să cedeze.

Construim noi ce construim, ipoteze, teorii, monumente, orașe, civilizații, state: toate aceste caricaturi ale mândriei și necesității n-au la ele nici o valoare. Le ucidem, le stârpim. Ei și? Viețuitoarele n-au acceptat impurul contact cu omul și mor în individualitatea lor integrală, fără să fi comunicat cu noi. Singura făptură care a căutat să se apropie de om, câinele, împărtășește cu el pedepsele naturii.

La începutul lui octombrie, furnicile s-au retras în pământ. Mușuroaiele sunt astupate. Lumea lor s-a încheiat departe undeva, unde, adunate la rugăciunea de toată iarna, din catacombe, la marele priveghi, nu vor să știe de nimeni și de nimic. Ai vrea să afli cum rabdă ele câteva luni de schit și de întuneric, acolo în stupii lor ascunși, cum se ocrotesc de ploaie, de viscole, de îngheț și cum de ies tefere și sprintene din sihăstriile lor, după ce s-a ridicat zăpada.

– Bietele de ele, sunt în pielea goală!

Lipsesc din drumul meu și e un semn dezolant că anotimpul se înăsprește. Mai înainte, sute de mine și de șantiere în activitate febrilă se înșirau deschise printre pietre. Mii și mii de furnici scobeau în ocnele lor mai la fund, cărând materialele afară, pe un crater din jurul punctului de intrare în colonii. Mă feream să calc, întristat că nici una nu-și dă seama de grija mea respectuoasă și de neputința mea de a mă face cunoscut între tovarășele mele de grădină. Pactul e cu neputință.

Unor cuiburi le-a mai rămas câte ceva de rânduit. Pe la ceasurile zece când soarele, deslușit dintr-o încăpere de nor, se culcă vărgat pe alee, printre zăbrezele și duzi, trei-patru lucrătoare au părăsit odăile de subt rădăcini și deretică puțin împrejurimea. E o muncă de vacanță, înceată, șovăitoare, facultativă. În beciurile adânci surioarele neostenite au strâns, timp de șase luni pentru alte șase, provizii care vor fi consumate cu chibzuială, ca să iasă din iarnă. Vara strădanie, iarna răbdare.

Mă socotesc cu un inginer în privința felului cum se apără furnicile, mai ales de umezeală și înec și cum de nu

ajung apele până la ele. Avem înaintea noastră o carte franţuzească *La vie des fourmies,* cu scheme şi planuri, cu calculul kilometrilor parcurşi de o furnică într-o vară, al puterilor de care sunt în stare, raportate la puţinul lor trup fragil, cu numeroase amănunte ale vieţii de suprafaţă. Dar labirintul lor interior e numai închipuit, scările de coborâre şi urcare, turlele, etajele, apartamentele, sălile de adunare, depozitele, magaziile – arhitectură atât de strict garantată de intemperii – sunt imaginare. Am vrea documente, fotografii, certitudini... Am voi să ştim ce fel de limbă vorbesc, în şoapta lor neauzită surzeniei noastre.

Curiozitatea se plăteşte cu dispreţul meritat.

Iată, frunzele... se desprind una câte una. O tăcere nouă vine din golurile pomilor clătinaţi. Un câine urlă de urâtul toamnei, din depărtare. Octombrie pustiu şi sărac.

1946

ARTĂ PENTRU

Nu cred că ar fi excesiv să se reia din când în când, până la o degajare mai completă a noţiunilor încurcate în perifraze, un subiect cu atât mai puţin arzător, cu cât suntem mai sătui de literatură mediocră. Dar în timpurile de criză fizică şi morală, ce poate face omul mai bun, decât să-şi vadă de litere şi cazuism? Nici Dreptul n-ar fi de prisos, dar ce mai poate face şi un advocat, dacă nu tot poezie şi proză în vremile de acum? Cei mai veseli fac epigrame şi humor de trei coţi la un leu.

Fusese vorba de «literatura de concordanţă». Am citit asemenea formulă în câteva ziare, care voiau să spuie, şi nu prin penele cele mai calificate, că între lipsa de zahăr, de untdelemn, de lemne şi mămăligă şi, pe de altă parte, între belşugul de miliarde, automobile de mare lux şi afaceri şi poezie, trebuie, musai, să fie concordanţă. Adică la un economic de mizerie să corespundă mizeria literară adecvată.

În ce mă priveşte, în calitate de cititor, negreşit că aş da toate preferinţele mele unei literaturi în concordanţă

cu noua burghezie revoluţionară, evident, de un caracter adorabil, cu icre negre, şampanie şi bunătăţi. Jărăgaiul ospeţelor grase, terminate cu libaţii şi şartreuză, inspiră mai substanţial decât burta goală şi decât muzica armonicii dinlăuntru, cu două octave şi sufleuri.

Timpurile de revoluţie trebuie să determine neapărat o literatură de concordanţă? Întrebarea este cu care vârf de revoluţie trebuie concordată muza, cu cel care crapă de foame ori cu cel care plesneşte de bine, cu tramvaiul sau cu limuzina? Scoborând din tramvaiul lui obişnuit, şeful guvernului suedez a murit. Era extenuat de muncă. Automobilul de mare lux e odihnitor şi concordant. Ştiu, teza comandă să utilizăm gloatele, masele, flămânzii, golanii, pe care unii n-am aşteptat revoluţia ca să-i punem să se scalde în cerneala noastră, căci, Doamne dragă, suntem scriitori şi noi şi spunem ce ne doare, e dreptul nostru să ne privească îndemnurile la concordanţă şi să reacţionăm cu nepriceperile căpătate în cincizeci de ani de poezie şi proză şi să ne schiţăm părerea obligatoriu, nefiind foşti, în această epocă lungă, nici aristocraţi sau boieri, nici bancheri, ci simpli muncitori cu condeiul.

Dacă te...concorzi cu masele, trebuie să fii logic şi veridic, eşti nevoit să ţii de rău pe suprapuşi, ori iată că nu eşti concordant decât pe jumătate. Iar dacă îţi lipsesc sufletul şi inspiraţia de vârful de aur te hulesc masele mute şi iarăşi nu concorzi.

Soluţia e tot vechea soluţie, să concorzi cu tine însuţi, cu simpla ta sinceritate. Astfel, te bucuri poate să te găseşti în cel mai preferabil adevăr. Nici artă pentru artă, cu excluderea omului dintr-însa, nici artă cu tendinţă, eludând puterea inconştientului, singurul regizor acceptabil din toată arta.

Arta nu e niciodată pentru cineva sau pentru ceva, ea e fără *pentru*. Publicul e socotit mai prost decât este, pe când toată inteligenţa şi toată sensibilitatea sunt ale lui. Problema nu e să deschizi fabrică de literatură cu anumite tipare şi etichete, ci să scrii frumos, ceea ce-i mai greu decât să exploatezi maximele şi locurile comune date. Mie unuia, ori de câte ori în lunga mea durată profesională mi s-a sugerat o idee, o temă, am fost incapabil

să o execut. Dacă mobilul unei pagini scrise nu vine de la sine, pagina iese proastă. Şi ce interesează în definitiv pe cititor, să scrii prost, ori să scrii bine? Scrisul prost nu onorează nici ideea, nici pe autor şi, din prost în mai prost, ajunge tocmai la ceea ce trebuie condamnat, la neant.

1946

PILDA NU FOLOSEŞTE

E o vorbă adevărată, că nimeni nu învaţă nimic din trecut.

Îndată ce o împrejurare face dintr-un individ de toate zilele un personaj şi-l pune cu o treaptă mai sus, îndată ce o caricatură se înavuţeşte, îndată ce un club de aventurieri pune mâna pe o putere, nu-i mai cunoşti.

Ei capătă un sentiment de supraoameni şi se aliază cu eternitatea. Se cred inamovibili şi veşnici.

Am trăit câteva generaţii şi câteva dictaturi. Am îndurat jignirea celor mai excesive abuzuri. Am cunoscut oameni de nimic, aruncaţi dintr-o dată din ţărână tocmai în vârful carului cu fân, cu pepenii, furaţi la marginea drumului din bostană. Unii n-au avut vreme să ajungă deasupra, opriţi în traiectoria de lansare de un pai. Boala, moartea i-au zăticnit pe alţii, în plină desfăşurare. Ei puteau să-şi aducă]aminte, surbt cloroform, pe masa chirurgului, care le despica stomacul amăgit de la tocana de cârciumă la oticnirea de după stridii, caviar şi homar, cuvintele de agonie ale lui Neron: Câtămai meşterul piere!

Ei redevin oameni de simţire, de-abia după ce cad, orice ridicare nemotivată de o personalitate ducând într-însa ameţeala şi precipitarea. Atunci, desprinşi cu înălţimea măcar, la o trecere prin ea, instantanee, izbitura îi doare şi mizeria morală, care însoţeşte contrastul, îi arată meschini şi laşi, în stare de orice turpitudini, şi inconştienţa adaugă insului lor, funciarmente stupid, o sensibilitate furată de la martiri.

În ultimii vreo treizeci de ani, civilizaţia, cum i s-a zis, iritată că găsise şi ea, în sfârşit, un lucru bun, într-o revoluţie, libertatea opiniei şi a omului, pus în drepturile demnităţii lui, dar geloasă de veacurile de teroare şi sclavie, a convertit meritele în acuzaţii, a reînfiinţat puşcăriile pentru credinţe, rafinată cu o delicateţe nouă, temniţa administrativă, lagărul, o instanţă fără culpă juridică şi fără sentinţă. Omul era ridicat de acasă, noaptea, din familie, şi transportat nu se ştie unde şi de ce. Judecata deschide, pe lângă procesele de gândire şi sinceritate, procesul de intenţie], servit de o interpretare conformă cu un regim.

Nu mai e o ruşine închisoarea. De treizeci de ani încoace, lumea oscilează continuu între muncă silnică şi guvern. O atitudine onorată ieri, astăzi ori mâine te necinsteşte. Dacă ai avut nenorocul să pierzi, indiferent că vederile tale au fost valabile, şi rămân bune, eşti vinovat. E riscul, dacă se poate spune, profesional, şi orice om care militează pentru o convingere şi nu pentru o situaţie e conştient că odată cu exprimarea ei se poate aştepta la revers.

Sunt azi închişi unii oameni care au trăit admirabil, au adunat bunuri şi avuţii. Într-o ambianţă propice s-au dilatat, au domnit, au dictat pedepse, le-au provocat, au denaturat intenţiile, au denunţat vindictei guvernamentale năzuinţa şi buna-credinţă. I-au văzut arestaţi şi dacă n-au aplaudat zgomotos, nici nu i-au băgat în seamă, lăsându-i să sufere furia nedreptăţii.

N-au murit toţi din cei apăsaţi. Au mai scăpat unii din ei, şi astăzi, asupritorii de ieri au căzut în locul acelora. Profeţi falşi şi militanţi de bâlci, ei au impudoarea să se plângă că repetă la rândul lor, pe socoteală proprie, nefericirile pe care le-au provocat. Cinismul merge până la îngenunchierea înaintea victimelor spiritului lor poliţist de altădată şi ia forma rugăciunii de ajutor.

Ei au lăsat în chinurile sărăciei, după confiscarea bunurilor prin sentinţă, câte o familie nevinovată. Copiii nu-s vinovaţi de credinţele cinstite sau făţarnice ale părinţilor. Au avut o familie cu copii părăsiţi şi ocoliţi de toată lumea şi aceia la care vin azi să se roage, prizonierii

de ieri ai unui gând cu lumină. Ei nu sunt mustrați de nepăsarea lor din trecut.

Desigur că mila de oameni își va face toată datoria, fie că fără rezultat. Dar nici mila nu poate să înlăture un sentiment de întristată scârbă.

1946

CÂNTARUL

Ca scriitor și ziarist, curios de tot ce se publică în presă, citesc toate ziarele, atât guvernamentale cât și de opoziție, situat la o distanță egală de toate partidele și organizațiile politice și simili-politice și nefăcând parte din nici un fel de grupare nici așa-zisă culturală, afară de S.S.R., în care am fost înscris fără să cer, acum treizeci și ceva de ani, atunci când am atacat-o, îmi închipuiesc că am toată libertatea de spirit atât a observației obiective cât și a sincerității.

De cincizeci de ani, de când întrebuințez pe teren verbele a scrie și a publica, adică de când trăiesc peste viermele meu fizic, am militat pentru depășirea de sine, pentru bărbăția și dinamismul personal și împotriva pasivității și a infinitei răbdări, fără speranță. Cu alte cuvinte, am calificarea necesară pentru cumpănirea curajului cu legalitatea.

Fenomenul a fost constant următorul: mulțimile nemulțumite cârtind, ca slugile proaste, la coadă, dar supuse disciplinate de frică, minorităților active, *les minorités agissantes*.

Între încercările mele de a trezi măcar într-o fracțiune profesională un fragment de conștiință, mi-aduc aminte că voind să înființez un sindicat al scriitorilor, pentru impunerea unor drepturi virtuale (acum vreo douăzeci de ani), m-am dus la «Capșa», frecventat pe atunci de toată ginta literară, și am citit un manifest, ce trebuia publicat pentru edificarea lumii cititoare. Textul a impresionat. Un entuziasm fulgerător a făcut că în câteva minute

manifestul a fost subscris de patruzeci şi doi de colegi. Era doară vorba de onoarea, de pâinea, de libertatea şi independenţa intelectuală a fiecărui breslaş.

Colectivitatea noastră s-a improvizat pe la orele unsprezece şi jumătate, semnatarii au ciocnit la două măsline un pahar de ţuică în cinstea viitorului profesional. Pesemne, însă, că treburile care încep cu îmbătare de sine şi cu băuturi spirtoase dau faliment.

M-am dus acasă pentru a copia pe curat actul de înfiinţare, nu fără însă o constrângere sufletească, de ordinul scepticismului experimental. Până la orele trei după-amiază, din patruzeci şi două de semnături a rămas valabilă numai una, cea de jos de tot, a celui ce şi-a menţinut iscălitura singuratică o viaţă întreagă, până la slovele de faţă. Camarazii s-au folosit de telefon, venindu-le greu să dea ochii cu mine, siliţi să se uite în pământ. Fiecare şi-a retras, în fraze lamentabil îngăimate, stropul de cerneală, cu care mânjise hârtia albă. Unul a stat de vorbă cu nevastă-sa, altul cu portarul de la gazetă, unde ducea o activitate de slugă, alţii s-au sfătuit cu şeful. Prudenţa parcă reprezintă un grad de trivialitate mai mare şi decât laşitatea. Mai toate acţiunile, ca şi atitudinile pasive, sunt fructul cu viermi al sentimentului de prudenţă. Ah! cât suferă lumea de josnicia dezgustătoarei prudenţe! Durata omului peste vârsta de treizeci de ani, când încep băgarea de seamă, funcţiunea compasului, rotonditatea abdomenului, volumul muşchilor fesieri, lăbărţaţi pe o perină cu arcuri de fotoliu, e un balast. Nimeni nu mai vrea să «moară pentru Hristos», rezervându-şi hoitul pentru sine şi tinerii, înfometaţi de burduful de seu, s-au molipsit de la generaţiile cuminţi. Toţi se gândesc de preferinţă să asculte, să se supuie, asiguraţi cu situaţia, să nu supere pe nimeni şi să facă tuturora plăcere, îngropaţi într-o cratiţă cu sos şi într-o scumpă soţie sau amantă.

Cei mai dramatici şi mai morali vor invoca în apărarea lor Viaţa, cu misticismul mistificat şi, păstrându-şi strămoşii pentru un plasament istoric, vor cita şi copiii. În cazurile de sterilitate sau de avort sistematizat prudenţa e apărată de copiii celorlalţi...

1946

PANACEUL

Am citit, cât şi dumneavoastră, oarecare literatură despre binefacerile unei reţete, bună pentru toate neajunsurile vieţuitoarelor cu pălărie şi căciulă. Panaceul universal, după codex, e Statul. În Stat trebuie înţeleasă comuna, un Stat mai mic, care în Bucureşti se cheamă cu M mare Municipiu, şi al cărui Suveran este Primarul General, de astă-dată General Primar. Toate acestea trebuiesc scrise cu literă mare. «Unde îl găsesc pe domnul Primar General? întreabă cetăţeanul, copleşit de gunoaie şi de impozite. Vreau să mă plâng că n-am apă de băut şi de spălat şi că mi s-a împuţit casa.» Surâzând, un funcţionar sceptic al primăriei, răspunde: «E la vânătoare».

Nu ştiu cum se comportă exact statul într-alte state. Deocamdată Marea Britanie naţionalizează. A naţionaliza însemnează să iei din mâna particularilor afacerile bune şi să le treci la stat, adică să le dai pe mâna funcţionarilor, care, neavând, afară de o leafă de mizerie, nici un interes personal la prosperitatea unei industrii, o lasă să zacă. Oricât s-ar perfecţiona moralul animalului superior, omul, prin librărie, tribună şi presă, el suferă de o scădere eternă: interesul. Când interesul franc mărturisit al întreprinderii dispare, administraţia, prin oameni de stat, creează pe dedesubt alte interese, parazitare, problema în sine rămâne fără soluţie ideală şi statul pierde în beneficiul unei clici insignificante, fără valută morală, intelectuală şi iniţiativă, şi ceea ce câştiga mai nainte. Că publicul întreg suferă din ce în ce mai mult, e ştiut şi pipăit. Apoi, o soluţie de expedient dă loc la celelalte soluţii de expedient, controale, recontroale, supracontroale, sancţiuni – şi rezultatul: sărăcirea generală.

Eram în Franţa, când, în portul Toulon, unui mare transtlantic, în valoare de miliarde de aur, i-a trebuit un bulon de ax pentru strâns pântecele de oţel, lăbărţat, al marelui vapor, tras în aşteptare la un debarcader. Bulonul fiind o piesă importantă şi neputând să fie cumpărat de la fierărie, ca un cui din buzunarul unui marinar, s-a făcut un raport, urmat de alte rapoarte, de dosare, de anchete şi expertize. Bulonul a sosit la Toulon după doi ani. Vaporul se scufundase cu câteva zile mai nainte.

Alte anchete, furtună în parlament pentru stabilirea răspunderilor. Nimeni nu era vinovat. A fost vinovat sistemul. Un sistem poate să devasteze un stat, însă nu poate să fie dat în judecată; autorii lui se abstrag în filosofie.

Reţeta, cel puţin la noi, şi-a dovedit incapacitatea: e primejdioasă. Tot ce stăpânesc statul şi comuna merge la neant. În lucrările monumentale se adaugă şi o caracteristică lipsă de încredere şi de curaj pacific, manifestate în stil de concepţii şi execuţie meschin. Dobrogea, drumul nostru spre univers, a fost aninată de ţară cu un fir de aţă, în loc să fie Dunărea betonată pe o lăţime de kilometri. Căile ferate sunt permanent deficitare. Visteria statului e goală. Pe măsură ce o categorie de specialişti de ai ei strânge averi. Poveri îngrămădite cocoşează spinarea contribuabililor. Restricţiile de tot calibrul, dichisite în biurouri, sfărâmă răbdarea şi optimismul. Monopolurile statului circulă în comerţul negru. E ciudat că toată această activitate de ironie, sarcasm şi satiră, la care muncesc sute de mii de conţopişti în mare parte titraţi, nu e în stare să ne dea cel puţin un Juvenal de stat, ca o compensaţie de lectură la geniala neghiobie.

Aud, de când m-am născut, de-o conductă de apă Sinaia – Bucureşti, şi capitala e încă la discreţia puţurilor de la Bragadiru, scoase cu ţoiul şi cu paharul. De ce nu s-au captat torentele munţilor? Neîncrederea în sine amplificată cu mediocritatea ne-a făcut să umblăm câtva timp după altă capitală, dar să rămânem pe loc. De ce? Pentru ce? Statul face tot.

Iniţiativa particulară lucrează repede şi bine. Vezi Societatea de Telefoane. Vezi conducta de la Floreşti a Societăţii de Gaz şi Electricitate. Vezi şi conducta ei de gaz metan. Vezi Reşiţa, vezi etc., etc.

O soluţie elegantă şi binefăcătoare într-adevăr: statul să-şi dea în arendă monopolurile, ministerele, autorităţile întreprinderile, cum a procedat cu cazinoul de la Sinaia, de unde nu se aduce apă, dar unde se joacă la ruletă. Marile inteligenţe de la R.M.S., U.C.B., X, Y, Z, să facă literatură, piese de teatru, critică plastică, politică şi să se ducă la vânătoare.

1946

CULTURĂ

Eticheta «cultură» cuprinde un infinit număr de ambalaje şi mărfuri, transportabile din ce în ce mai greu, în toate vehicolele la dispoziţia omului, orgolios de a fi «modern», ambele cuvinte din ghilimele învârtindu-se într-un satelitism reciproc. Pe roate, pe rotile, în roabă, camioane şi motoare, milioane de oameni cară cu mare iuţeală splendida marfă demontabilă şi accesorii.

– Unde se grăbesc şirurile astea de căruţe cu cai şi auspuf de motociclete şi biciclete? se miră biet omul prost, frate cu omul cultural, dar mai întârziat şi îndărătnic. E întrebuinţat, în această unanimă alergare de curse, până şi măgarul cu desagii îndopaţi cu hârtie făţuită.

– Vor să ajungă mai repede la fericire.

Dar scopul nu e ajuns niciodată, pentru că nu e fixat nicăieri, văzut şi pipăit, cum ar fi la potoul din faţa tribunei, unde pursângele ar fi aplaudat şi măgarul încoronat cel puţin cu un joben. El fuge mai iute ca şi limuzina, şi ca avionul, se strecoară, se face aburi şi se risipeşte. Şi călăreţii se tot duc, se tot înghesuiesc, se multiplică şi nu se mai întorc. Drumul, sau cum îi zice în termenii tehnici, pista, e semănat cu etichete, în toate culorile şi aurite: Cultură, Cultură, Cultură...

Cultură egal tipografie.

Dumneata scoţi o carte de douăzeci de coli a şaisprezece pagini, volum de trei sute douăzeci de pagini, în cinci mii exemplare: total un milion şase sute de mii de pagini. Un estet ori un critic citeşte şi dacă-l inspiră convenabil, şi ea îl inspiră neapărat, se apucă şi scrie şi el o carte, dublând numărul de pagini iniţial. Presupunând că descoperă un sistem ori o metodă de judecată, cartea lui inspiră la rândul ei un critic mai puţin estet şi mai mult filosofician, care va scrie şi el o carte de privelişti amplificate, surprinse în găoacea orizontului interior.

Aceste trei volume au pricinuit cronici, dări de seamă, articole abstracte, laude şi înjurături, conferinţe şi cursuri pentru ascuţirea dialecticii universitare, tot materialul acestei mişcări ondulatorii mai poate da naştere la încă

vreo două, trei, cinci, sau zece opere de literatură şi de gândire. Fiind în România optzeci de edituri şi din fiecare editură pornind un volum princeps şi alte câteva volume agăţate unele de altele, nu e greu să ne închipuim câtă cultură iese dintr-o sămânţă într-un an de zile şi ce cantităţi de dovleac din atâtea grădini de zarzavat.

Nu era de-ajuns. Ca să meargă cu o velecitate înmiită, cultura trebuia să născocească şi rotativa, care, pe plan cultural, corespunde cu două sute de kilometri pe oră ai locomotivei, lansată pe şine magnetice. Cultura se aseamănă cu săpunul de ras care sporeşte pe cât e frecat şi bătut în loc mai mult.

S-a simţit nevoie, în regim de civilizaţie culminantă, de un antidot la intoxicarea prin exces de alimentare, ameninţat de congestii. În atare tratament, medicina trece în competenţa clinică a doctorilor din guverne.

Agenţia Esculap telegrafiază: «Cultură = rotativă. Stop. Rotativă = Cenzură».

1946

A FI ORI A NU FI

Sunt variate moduri de a fi idiot şi nu-i chiar atât de simplu, pe cât credem, să fii din categorie. Idiotul perfect e împiedicat să-şi facă toate ouăle lui, de mare randament, când de o naştere cu moaşe alese, când de educaţie cu nemţoaică şi automobil. Dacă-l cheamă de mic Totó sau Cocò, în loc de Costică, sau Jeanette şi nu Marioara, modelul e derivat către calificativele ambigui şi mijlocii, politicos, tânăr cu ţinută, om de societate. Noţiunile sunt încurcate, iar idiotul scapă de analiză, fortificat într-o dregătorie sau domiciliu somptuos.

Idioţia e o materie primă, supusă, ca păcura, rafinajului succesiv pentru obţinerea unui succedaneu care merge până la incolor şi volatil, urmând, ca şi victima ei, inteligenţa, toate operaţiile menite să o derive pe o continuă tangentă în zigzag.

E idiot domnul cu care stai de vorbă, ori inteligent? E idioată sau inteligentă, tinere, care treci cu ea de braţ, prin scuturarea castanilor de toamnă, aleasa încă platonică a inimii tale? Ea îţi recitează versuri de Musset, va să zică s-a distilat, şi le rabzi cu plăcere. N-ai fi şi dumneata, ceva, cumva, ca un perfecţionat?

Controversa, care începe la vârsta smoching şi cravată papilion, e cea mai insolubilă, după un bacalaureat căpătat cu jertfe, după o licenţă sau un doctorat cornut. Într-un salon cu un parchet sticlos dau din copite şi se leagănă din articulaţiile verticale părechile de inteligenţe aproximative, elegante. Când ai tras cu urechea ce le preocupă şi interesează, în colţurile de conversaţie colectivă, vezi că ai încăput într-o lume gentilă cu plastroane şi lorgnon, de idioţie deasă.

Genul cugetător aparţine salonului alăturat, unde nu se vorbeşte, unde se tace profund, cu ochii aţintiţi pe figurile cartoanelor dreptunghiulare cu birlici. Inteligenţa de-abia o descoperi în camera următoare, unde s-au asortat treptat, prin selecţie naturală, câţiva nefericiţi, care şi-au lăsat femeile să sară după orchestră şi s-au separat să ducă repetat la gură paharele sugerate de urâtul de-a evolua din vertebrat în caricatură.

Nu-ţi închipuiai până la o vreme că universul poate fi atât de bine organizat în vederea semenului idiot. Tâmpitul gândeşte şi el, e orator şi el, scrie şi el, are şi el o viziune «de ansamblu», face şi el reguli de viaţă, cheamă şi răspunde la telefon, pictează, sculptează, muzicalizează, face ştiinţă şi legi, administrează, permite şi interzice. Admirabila specie e gata, gata să dea inteligenţa peste cap. Poate că spre fericirea îndopată cu cocă putredă a neamului omenesc.

1946

DOCTORATUL

Şcoala germană, întinsă încoace, spre Est, căci nu putuse să treacă nici Vosgii unde păzea şcoala franceză, nici granița către Italia, interzisă de statuile romane, a

cuprins până la Carpaţi, unde începea totuşi încă de acum douăzeci de ani să-şi piardă valoarea de clasificare.

Şcoala germană era plină de «doctori». S-au dus mulţi români la München, la berlin, la Charlottenburg, de unde, făcând studii bune, s-au întors doctori în câte toate. Doctor însemnează doct şi românului i-a displăcut, afară de cazurile de simplicitate personală, să se recunoască pe o firmă, pe o carte de vizită, pe un contract. Românul nu gustă titlul şi afişul, şi doctor însemnează, în sensibilitatea şi limba lui, medic.

Am povestit cândva că sosiţi, proaspăt îmbătaţi de doctorate, căpătate pe la Atena, pe la Cernăuţi, pe la Tübingen, acum vreo patruzeci de ani, mai mulţi călugări şi arhierei, adăpostiţi la fosta Mitropolie din Bucureşti, prânzeau la popota monastică a mânăstirii, îngrijită de un civil Ion, bărbatul Anichii.

Anica zăcea de câtva timp bolnavă, cu abdomenul umflat, într-o cameră despărţită de trapeza unde se ospătau călugării, printr-un coridor. Auzind Ion, printre farfurii şi tacâmuri, că are atâţi doctori la ciorba lui, de borş, s-a bucurat, servindu-i cu o cuviinţă ştiinţifică religioasă. Îl văd şi azi cum îi străluceau ochii de o idee ce şi-o pusese în gând. Pimen zicea: Doctore! Melchisedec răspundea: Doctore! Era doctor şi preasfântul Partenie şi archimandritul Chesarie.

La isprăvitul unei mese de seară, sculându-se de la masă, toate odată, potcapiile, culioanele şi cămilăvcile, birtaşul opri cu o metanie pe preasfinţiţii, care ieşeau în grup, în săliţă şi îi rugă să aştepte o secundă. Le deschise uşa de la camera pacientei îmborţoşate, îi pofti în odaie şi ei intrară cu toţii, pe când Ion dete brusc plapuma peste cap. Spectacolul şi-l închipuie şi omul cel mai pătruns de frica lui Dumnezeu: patru bărbi se găsiră pe neaşteptate faţă în faţă cu o a cincea. Jigniţi, dar gata să se şi spargă de râs, în vreme ce restauratorul cantinei îi implora să-i prescrie bolnavei o doctorie urgentă, arhiereii se îmbulziră să iasă mai repede din vestibulul îngust, urmaţi de Ion, consternat.

– Cheamă un doctor, zice sentenţios, cu vocea lui spartă, enormă, fostul mitropolit Pimen Georgescu, mic şi scurt, cu potcapul în vârf, ca o damigeană cu dop.

– Păi, nu sunteţi doctor, înalt preasfinte? întrebă stupefiat şi frecându-şi mâinile Ion.

–Noi suntem doctori în teologie, răspunse scurt viitorul cârmuitor al Moldovei.

Birtaşul rămase zdrobit. Nu mai auzise niciodată de teologie şi încă mai puţin o atât de stranie împărechere verbală.

1946

TOT EL ERA

Cetăţeanul conştiincios, onest şi simplu, dar împovărat, urmărit de haita evenimentelor minore de toată ziua, care-l înţeapă, îl latră şi-l muşcă şi rupe din el câte o bucată din suflet şi din pantalon, mă întâlnesc cu el în tot locul.

Rabdă, tace şi o duce, animalul corvezilor şi întristatul tuturor decepţiilor cu putinţă, strigătul şefului, mojicia subalternului, dispreţul mut al nevestei, opinia copiilor, grosolănia tuturora printre care se strecoară, frecându-se de blănuri, mantouri şi vitrine, etern călător de-a lungul continentului unei zile, resemnat şi obişnuit cu vrăjmăşia destinului meschin, amara lui disciplină.

Brutalitatea vieţii mişună împrejurul lui, cu inconştienţa celeilalte mizerii, biruitoare, lamentabil ironică, de prost sarcasm şi de suficienţă nemotivată şi te supără pentru el pretutindeni, în piaţă, unde omul sărac şi melancolic îndrăzneşte să întrebe de preţ, în vagonul de tramvai tixit. Nici la ghişeul poştal nu e primit cu mai puţină necuviinţă. Şi-a încercat şi el norocul cu o scrisoare gândită şi redactată de sute de ori pentru a fi mai convingătoare, către un fost coleg ajuns şi indiferent. Îşi pune speranţa în ipoteze, în combinaţii absurde, sporind în familia lui opinia mediocră şi de atâtea ori agravată, despre incapacitatea lui de a face ca alţii.

E funcţionar pe undeva. Nu poate să imite facilitatea celor mai înstăriţi ca el în cutezanţă şi neobrăzare. Mita îl înfioară, şperţul îl umileşte, zilnic şi-a îndoit silinţa dato-

riei, nebăgat în seamă. Viaţa lui se deapănă ca o lână ruptă mereu, topită de vechime şi inconsistenţă.

Fac ce fac, dar nu pot scăpa de obsesia fiinţei dumitale, iubitule, care pe gologanii de ziar preferi să cumperi tutun, ca să-ţi mai îngălbeneşti mustaţa niţel şi degetele prăjite de fumul mahorcii. Ţi s-au afumat câte trei falange şi unghiile-ţi sunt stacojii. Câte ceasuri sunt? Se apropie prânzul şi nu te-ai mai duce, ca să nu mai înfrunte căutătura dumitale blajină sentinţa mută a celor de acasă. Ai vrea să fii o mână de praf şi să te spulbere vântul. Nu-ţi mai vine să dai, nefericitule, ochii cu nimeni.

Ieri, te-am recunoscut după vocea moale, tărăgănată şi speriată. Căutam pe şeful dumitale la telefon şi mi-ai răspuns în absenţa lui. Nu ştiai cine sunt şi terorizat de sfiala că trebuie să răspunzi numai accentului răstit al oamenilor mari, todeauna iritaţi şi nerăbdători, mi-ai spus: domnule ministru... domnule preşedinte... domnule general... domnule profesor...

Te-am identificat numaidecât. Erai Popescu. Erai tot acel Popescu care, punctual şi prezent în toate biurourile, la primărie, la percepţie, în ministere, duci în spinare şi pe brânci, fără să te plângi, flămând şi cârpit, cu o ţigară lipită de buze, namila statului nepăsătoare.

1946

EREDITĂŢI

O vorbă franceză spune că nimeni nu e om mare pentru sluga lui. Valetul aducându-i stăpânului papucii, apa caldă, numărându-i ciorapii şi, cum le zice, izmenele, pentru spălătoreasă, şi uitându-se în fundul lor, are motive să fie decepţionat. Prestigiul se chirceşte şi se face meschin. Pudoarea, politeţea, discreţia şi nevoia de distanţă nu e de crezut să aibă alt substrat decât conştiinţa că eşti fără să vrei un infirm.

Jaurès, miraculosul creator al socialismului, asuda în timpul unui discurs atât de mult şi atât de des încât era silit să se întrerupă, ca să se ducă să se schimbe, într-o

cameră pregătită la Palais Bourbon. Camera ştia că în pauza lui deputatul se dezbracă, ia un duş, se primeneşte şi-l aştepta să reapară fulgerând. Orişicum, elocinţa îi era oarecum diminuată şi accentul mai puţin sigur de el. Era stingherit ca de un fir de păr în gură.

Regina Serbiei, Natalia, cea mai frumoasă femeie din Europa, fusese abandonată de regele Milan, din pricina unui defect extrem de tragic. Ea călătorea şi iarna cu ferestrele de la vagon deschise, ca să nu-şi impresioneze personalul însoţitor cu mirosul, în exalaţie permanentă, al părţilor ei ascunse.

Voltaire, genialul sarcastic al literaturii franceze, a fost un samsar aristocratic îmbogăţit din intervenţii şi diferenţe şi un avar, iar împăratul Vespasian se ştie că, în schimb, nu era sensibil la nici un fel de miros al gologanilor.

Probabil că în setea cu care caută istoria şi critica prin boarfele unui om reputat mare, se ascunde trebuinţa de a-l dovedi făcut pe măsura valeţilor lui, un sentiment de profanare, prezent şi la cărturari ca la cioclii.

S-a deschis de curând succesiunea Nicolae Iorga. Una din fiicele lui (scriitorul a lăsat opt herezi din două căsătorii) a provocat o publicitate nedorită de cititorul cronicii judiciare. Se ştia că savantul nu ducea o mizerie chiar atât de crâncenă pe cât nu-i prea displăcea să i se atribuie în general. Cererea de ieşire din indiviziune citează o serie de capitole de împărţit, al căror anunţ ocupă coloane de ziar.

De fapt, nu e mult de zis în această privinţă. Lui Iorga, care a trăit într-un timp de avuţii enorme, adunate de personaje care n-au adus nici o folosinţă, de nici un fel şi nici o uşurare nici omului de rând, nici meritului adevărat, i se aplică o altă vorbă decât cea franţuzească, latină: *Quod licet Iovi non licet bovi.*

Altceva impresionează în procesul ce s-a deschis: spiritul de adversitate în familia ereditară. Iorga a putut să influenţeze un popor de optsprezece milioane de oameni, dar din familia lui a fost, după cum se vede, absent. Reclamanta bate cu pumnul în masa la care fraţii erau adunaţi de două ori pe zi, la prânz şi la cină, şi cere

parale! vehement. Şi nemulţumită cu ce ar putea să dea partajul bunurilor concrete vândute cu toba, surioara cere şi cheltuielile fraţilor făcute la studii...

Nimeni din străini şi nici cei pe care Nicolae Iorga i-a urmărit cu înverşunare, să-l facă să sufere mult, nu s-au gândit să pângărească tragicul mormânt. De câteva zile el e acoperit cu gunoi.

Să-l măturăm repede şi să-l învelim cu frunză curată.

1946

INVITAŢIE LA COLABORARE

Un cititor, care-i şi un cunoscut scriitor, retras de la un timp în turnul de ivoriu cu maşinării, al unei întreprinderi infinit mai productivă pentru ţinerea zilelor decât nişte dâre de condei de-a lungul hârtiei, n-a putut încă ajunge la supremul scepticism şi la toate obişnuită indiferenţă.

Am primit cu plăcută surpriză de la distinsul mare domn o scurtă scrisoare în urma tabletei *Sociologie*. Cititorii îşi mai aduc aminte poate (nimic mai puţin obligatoriu) că se vântura prin rândurile numitului crâmpei de articol, necesitatea în sfârşit dovedită de contrastele succesive ale vieţii noastre politice, petrecute la suprafaţă, în vreme ce substanţa naţională zace dedesubt neatinsă, că poporul românesc are dreptul să-şi cheme cărturarii la o datorie neglijată. Care ar fi această datorie? Să-i facă un portret. Nu o fotografie de carte poştală, la fântână sau la carul cu boi al lui Grigorescu: portretul adâncimilor lui necunoscute dar bănuite. Pe documente şi cu toată răbdarea trebuie făcută analiza individualităţii româneşti şi punerea în cumpănă a rezultatelor cu principiile şi dezideratele filosofiilor sociale actuale şi de todeauna. O sută de ani de carte şi de ştiinţă nu s-a făcut nimic. Oamenii politici, orgolioşi de mica lor înţelepciune, încep întodeauna ţara de la ei.

Vorbind o limbă anumită, care-i şi dacă şi latină, nefiind nici una din toate acestea şi având caracteristicile ei vizibile *groso modo* pentru toată lumea, poporul nostru e un derivat evoluat până la individualitate. Nu cunoaştem misterul care prezidează la formarea unei limbi, dar de vreme ce misterul obscur a găsit necesară limba deosebită, însemnează că şi neamul acelei limbi se deosebeşte de toate celelalte. Poporul românesc merită devotamentul cărturarilor lui mai versaţi în Mallarmè decât în psihologia şi sensibilitatea particulară a neamului din care se trag.

Cazul nu poate fi suspectat de şovinism. El e un caz ştiinţific, cel puţin de ordinul biologiei. Ştim la câte săptămâni naşte o purcea şi câte calorii sunt necesare rezistenţei umane, dar nu ştim în materie de alimentaţie sufletească ce-i convine, fără indigestii repetate, unui român mijlociu. Ideologiile, se va dovedi într-o bună zi, convin unor popoare şi altora nu, simpla asimilare cerebrală fiind supusă unor mijloace şi influenţe romantice şi fiind artificială. Istoria viitoare va fi probabil cu timpul o succesiune de buletine, ca în meteorologie, sau de cote, şi omul politic, nelăsat în voia temperamentului şi fanteziei, se va orienta după un tabel de logaritmi şi exponenţi, condus şi controlat de un regulament precis, fără salturi, zguduiri şi catastrofe.

S-a crezut la noi, unde nu s-a pus câtuşi de puţin problema, că un fel de sociologie n-are altă sarcină decât să intercaleze în doctrinele de import o paranteză pitorescă şi oarecare culoare locală cu strigări, chiote şi iţari, de competenţa literaturii: monografiile, satul, cimpoiul. Crezând că face sociologie, un eminent profesor de oarecare sociologie a construit la ţară căminuri model cu *tout-à-l'égout* şi lanţ. La o vizită demonstrativă, mai târziu, când trebuiau să fie arătate efectele sufleteşti ale porţelanului şi faianţei şi culeşi laurii creaţiei, colacul de lemn a fost găsit neatins. Oamenii se dlestau după obişnuinţă prin prejurul casei şi în poiană. Cum să murdărim un lucru aşa de frumos? au răspuns ei la o întrebare. Alţi savanţi învăţau la radio pe ţărani, cum se face mămăliga.

Asemenea sociologie nu edifică nimic şi serveşte pe cărturarii diletanţi care vor să se afle în treabă.

Autorul scrisorii pomenite mai sus îmi trimite ceea ce numeşte o sugestie. Orientarea tabletei în chestiune a găsit-o trebuincioasă. Sugestia mă îndeamnă să las articolul intitulat *Sociologie* ca o prefaţă la o serie de articole de acelaşi sens.

Dacă se va putea, problema privindu-mă de aproape, întrucât, cer iertare, am pus-o întâia oară eu, voi urma sugestia binevoitorului meu povăţuitor. Cu următorul corectiv: cam toate cele vreo sută cincizeci de tablete apărute până azi şi ajustate, bucată cu bucată, pe toleranţa şi receptivitatea zilei în care au fost schiţate, s-au raportat, fără sistematizare desigur, şi pe apucate, la aceeaşi mare problemă, a individualităţii naţionale.

Poate că obligaţia pentru un scriitor de aspecte şi expresii, ar fi ca, dintr-un condei, să dea şi materialul de construit şi cu ceaţă să facă dintr-o fantomă o statuie. Nu. Lucrul trebuie distribuit după competenţă. De la chibritul tras în întuneric, să împrumute foc şi să facă lumină făcliile şi torţele uscate. Le aşteptăm.

Orişicum, neînsemnatul autor, semnat subt însemnări, are cuvânt să mulţumească. El doreşte ca personajul, aici anonim, să transforme sugestia generală în sugestii fragmentare, pentru ca seria să iasă cât mai aderentă cu prefaţa. Dealtfel, sunt invitaţi toţi cititorii interesaţi de problemă, să construiască la utila ei lămurire.

1946

BULGARII

S-a mai vorbit de regimul scriitorilor în Bulgaria, asimilaţi cu profesorii de universitate, fără să presteze o muncă de biurou pentru justificarea unui salariu suplimentar strictelor îndeletniciri de pană.

S-a mai vorbit şi de situaţia de care suferă sculptorii şi pictorii la noi, lipsiţi de ateliere şi de locuinţă, posibile,

cutezam să afirmăm, dacă statul risipitor s-ar îngriji de singurele justificări pentru state, valabile în toate timpurile şi pretutindeni: cele câteva puţine arte – şi ar pune la îndemâna meşteşugarilor de asemenea lucruri, cu plată spuneam noi, localuri şi încăperi adecuate.

E adevărat că-n podul şcolii sucursale de bele-arte, câţiva studenţi, cu creştetul capului dând de tinicheaua unui acoperiş aproximativ, au beneficiat un timp de nişte boxe de vreo şaisprezece metri pătraţi, convertite în camere-ateliere. În odaia dureros de meschină, artistul locuia claie peste grămadă, între patru păreţi cu materialele meseriei, pământ de modelat, ipsos, vopsele, un cufăr, o ladă, un pat, farfurii, cinci piroane bătute într-un părete cuier, un imens calabalâc pe o palmă de loc.

Însă, pe când o ceată de pictori şi sculptori de-ai noştri vizitau Bulgaria, studenţii ospitalizaţi şi ajunşi unii din ei diplomaţi ai statului, săraci, primeau ameninţarea să părăsească podul, într-o epocă de scumpete sufocantă. E regretabil că acest oficiu de portărei executori a fost împlinit de artişti parveniţi la situaţii oficiale, după ce şi-au câştigat o reputaţie cu picioarele goale în nişte pantofi fără pingele. Oamenii devin uituci şi duşmănoşi în toate profesiile, chiar în acelea care trec prin site de mătase fantomele unei viziuni, ogărită în starea profetică de hipnoză a unui talent.

Artiştii noştri s-au întors din Bulgaria şi, ca răspuns la vizita lor, au venit să le întoarcă politeţea artiştii bulgari. Contrastul între ce au văzut românii în Bulgaria şi ce văd în România semenii lor de pensulă şi modelaj e lamentabil – afară dacă, acoperiţi la ochi pentru aspectele de fond, li se lasă liberul văz numai la intrarea în casele somptuoase ale doi, trei, patru confraţi, bogaţi din familie sau prin snobism.

Unii din vizitatorii Bulgariei ne-au făcut o dare de seamă obiectivă. Artiştii de peste Dunăre au, fără distincţie de opinie şi atitudine, fiecare un salariu de opt sute de mii de leva pe lună, atelier gratuit şi apartament gratuit, în schimbul unei unice condiţii, să dea statului, tot gratuit, dacă se mai poate repeta şi aci cuvântul, o lucrare pe an. În ce priveşte valoarea levei ea nu suportă nici o

comparaţie cu incapacitatea leului nostru, viaţa din Bulgaria fiind ieftină şi negoţul negru necunoscut.

Popor de a treia parte mai puţin numeros decât al nostru şi de mai multe ori mai sărac, lipsit de genialităţile noastre superficiale şi de trăncăneală, sobru, hotărât şi tenace, bulgarii au fost în stare să ne-o ia înainte şi să ne dea o usturătoare lecţie de umilinţă.

1946

NEHOTĂRÂRE

Avea patru nasturi la palton şi a ieşit din tramvai fără nasturi la palton. I s-au furat. Cum i s-au furat? Îi ţinea în buzunar? Nasturii de la haine nu se poartă-n buzunar, erau cusuţi la locul lor. Atunci? Uite cum: nasturii se fură prin răsucire. Încearcă şi dumneata.

Îi mai căzuseră doi nasturi de la pantaloni. Alţi patru de sidef lipseau, după spălat, de la cămaşă. Nu are nasturi în casă, nu are aţă, nu are ace. N-a mai cumpărat, dinainte de război. Cumpăra cineva ace? Era ridicol.

Toate mărfurile au devenit lexicale, atârnând de două verbe: a se rupe şi a se încovoia. Fabricaţi din zer de brânză, nasturii se pierd numaidecât. Aţa de hârtie. Acul se frânge. Zece lei unul cu gămălie. A cumpărat rufărie şi-n albie s-a topit. A cumpărat o părechе de ghete: erau de mucava.

Curg robinetele gârlă. Du-te şi cumpără garnituri. Uite-le. Nu ţin, sunt de cocă. Închidem apa definitiv. Ai luat fitil? Am luat. I-am dat foc şi s-a dus numaidecât, şi s-a spart şi sticla de lampă. Alta nu se mai găseşte. Dar săpunul? Nu face clăbuc. Supărat, am intrat într-o berărie şi am băut o halbă de scursoare. Sare amară? Nu este. O să bem o sticlă de vin purgativ: două sute cincizeci de mii de lei flaconul cu muzică şi dizeur. Acasă n-are farmec. Lui îi place vin cu Maria Tănase la ureche.

Şi-a făcut câţiva prieteni de chef. Erau de tinichea.

Substitute, erzaţuri, surogate. Civilizaţia s-a intensificat. Nici principiile nu mai au acelaşi gust, ca pe vremuri, dar sunt în schimb mai avantajoase. Cauţi un om, încă din vremea lui Diogen. Are măcar lanterna lui fitil adevărat? Un om: un stăpân ori o slugă? Un camarad? Un frate? Franţuzul zice totuna: kif-kif – şi franţuzul ştie câte ceva, de pe la Montaigne, Rabelais, Pascal, Montesquieux. El a citit şi pe François. Ştii care François, nătărăul de Villon!

Aşa, va să zică, fără nasturi, fără lampă, fără cămaşe, cu picioarele goale şi fără prieteni, umblăm după mărfuri inexistente, rătăciţi de o firmă, păcăliţi de o aşteptare, induşi în eroare de călindar, de ora fixată, de întâlnirea făgăduită.

Îmi dai voie să aprind de la ţigarea dumitale? Bucuros. Ţigarea s-a stins.

1946

«TALENTUL MEU»

Talentul meu, îmi scrie un confrate străin, felicitat pentru o carte a lui, în sfârşit apărută, nu e ce pari a crede dumneata. De ce m-aş ascunde şi ţi-aş părea năzdrăvan? Talentul meu te farmecă, dar talentul meu e o tortură. De la mintea la condeiul meu e un drum de piedici şi de prăpăstii, ameninţat la fiece cotitură să mă prăbuşesc ori să cad în golul fără fund. Mă târăsc când ca Iov pe coate şi pe coaste, mă duc când pe brânci, când în cârji. Suişul e greu şi-l sui cu povara mea, încet, încet.

Dacă ar fi numai o muncă de suprafaţă, n-aş fi nefericit. Trebuie să ar prin buturugi şi să le smulg din locul lor zidit, cu plugul. Câteodată mă duc până-n adâncul pământului ca să le scot din el.

Nimic nu-i pentru mine lesnicios. Sunt blestemat să stărui acolo unde altul fluieră şi trece. Dacă nu stau neclintit, pana, cea mai uşoară dintre scule, îmi ajunge grea ca un bolovan de plumb.

Nu am odihnă, nici sărbătoare. Toate plăcerile mie-mi sunt refuzate. Mă gândesc: otrava mea, şi uit lingura în supă, ademenit nu de o idee distinctă, dar târât ca de un nor confuz, care mă ia cu el şi mă duce. Stau locului şi călătoresc. Carul a rămas pe loc şi roţile lui fug înainte.

Nu am talent, am o turburare. Cuvântul îmi vine greu în condei. Îl şterg de zece ori şi tot nu l-am găsit. Mă sângeră fraza, mă doare. Sunt bolnav de ceva, bolnav de nedesluşit şi dorm neîntrerupt. Un singur lucru le cer oamenilor care mă iubesc, să mă lase singur, să nu mă ceară, să nu mă cheme. Că dacă sunt în stare să fac ceva, nu pot izbuti în vuiet, în ropot şi alarmă: îmi trebuie liniştea de la început, aceea în care plutea peste ape cuvântul.

Dumneata crezi că lucrez ca o maşină de tipar, că pui hârtia, învârtesc de roată şi iese scris. Nu, dragul meu! Nu m-am născut înzestrat cu facilităţile pe care mi le-aş dori. Capul mă apasă ca o piatră. Am ajuns la sâmburele ţărânii pe dedesubt, pe unde trebuie să sfredeleşti şi să deschizi o galerie, pas cu pas, palmă cu palmă. Tot ce-i de mine: sunt un cuceritor tenace şi neînduplecat şi numai într-un etern întuneric. Mă lupt de moarte cu ogorul meu, din care ţâşneşte rar o vână de argint: mă duc până la ea cu lopata. Câtă sforţare îmi cere mie, ca nimănuia, orice bob de nisip, e de neînchipuit.

Lăsaţi-mă singur, le spun prietenilor mei, şi nu vă supăraţi. Numai aşa vă place condeiul meu, pe care nu trebuie să-l pierd.

1946

GORJUL ŞI «GORJANUL»

E aproape ridicul că şi ofensele, odată trecute în amintire, îţi fac plăcere să-ţi fie evocate.

Astfel, lagărul din Târgu Jiu, trăit în 1943, pe la sfârşitul toamnei şi începutul iernii, îmi trece pe dinainte, ori de câte ori ajunge până la mine un zvon sau mă întâlnesc cu câte unul din «colegii» de internare. Cei mai mulţi din ei pentru mine au dispărut. O simplă ştire banală de ziar,

că proprietarul unui cal furat, la Novaci ori la Bumbeşti, dă recompensă cui îi va conserva iluzia că-l mai găseşte, joacă rolul unui declic. Imaginile lagărului se îmbulzesc. Sumedenii de privelişti şi personaje se succed într-un film al aducerilor aminte, fără sfârşit.

Oamenii şi cei mai antipatici, cu care ai vieţuit un timp la închisoare, constrânşi la monotonia supravegheată a unui program jignitor pentru toţi, îţi reapar transfiguraţi, fiecare în dimensiunile şi culorile unei păpuşi, aruncată în sus şi jucată în labele de mâţă, ale destinului, amuzat să le zgârâie şi să scoată din tărâţele lor o picătură de sânge. Iată-i trecând unul după altul, în grupe şi convoaie, pe un petec de viaţă. Din cabanele lor de mucava la bucătărie, la ateliere, la zăbrelele porţilor interioare. Prin crăpături se zăreşte carul cu boi al ţăranului liber, pe şoseaua netedă, străbătută la pas cu copita şi opinca. A mai venit cineva de la Bucureşti cu două geamantane... Poate că-ţi aduce vreo scrisoare. E un nou deţinut, însoţit de agentul de poliţie, însărcinat cu depozitarea lui în loc păzit cu sârmă ghimpată şi sentinelă... Ce a mai făcut şi ăsta?... Nu a făcut nimic. I-a scăpat o vorbă către prietenul de încredere, care l-a denunţat contra unui bon de plată, achitat într-un biurou confidenţial. Lumea îl împresoară: ce mai e nou? Individul nu prezintă nici un interes şi încercând să paradeze eroic, îi bate inima de o frică ascunsă.

Nu cred să existe o instituţie mai eficace pentru educarea şi apropierea oamenilor ca puşcăria, în toate formele ei, născocite de civilizaţia becului electric şi a transformatorului motorizat. Arta de a guverna cu lacăt şi cu condeiul amorţit are nevoie de acest indispensabil adjutant. Un bun reformator; purtător de grijă faţă de seminţia umană, va putea să-şi facă un ideal din înmulţirea temniţelor, organizate cu o poliţie vastă pentru cultură în smerenia, umilinţa şi trivializarea sentimentului de independenţă, proprice condiţiei umane.

Alte închisori şi arestări din timpul îndeletnicirilor mele de scrib, aproape le-am uitat, ori îmi amintesc de ele incindental, din când în când, prin coincidenţă fortuită. Lagărul din Tg. Jiu îmi e constant şi periodic pre-

zent. La o săptămână, la două, poşta oltenească îmi aduce ziarul «Gorjanul». Cum sunt şi eu o ţâră gorjan, o dată prin lagăr şi o dată prin ascendenţă, mă reped numaidecât să-l desfac. Am neamuri de Tudori la Cărbuneşti, pe care nici nu le cunosc. Dar mi-e dor de ele. Materialul ziarului mă interesează orişicum şi orişicând, fie că un sătean are de vânzare două «dramuri» de pământ, fie că s-a sfinţit biserica din Huluba-Pociovaliştea ori că familia Pupăzan din Bârseşti face un parastas pentru ful ei Paulică, decedat acum un an, «după o suferinţă numai de două ore».

Directorul ziarului, domnul Jean Bărbulescu, îl scoate de douăzeci şi trei de ani. E un personaj scurtac, bondoc şi un om de mare ispravă, de care mă leagă o ineluctabilă suvenire. Lua drumul adeseori până la închisoare. Mă aştepta în biuroul comandantului, colonelul Leoveanu, – alt mare om cumsecade – şi scotea din buzunarul paltonului, pentru deţinut, o sticlă de «apă minerală». Clocea subt dop, de ani de zile, cel mai bun vin sau rachiu. La puşcărie o picătură de drojdie e animatoare.

Ultimul număr al gazetei domnului Jean Bărbulescu, care trebuie felicitat, descoperă şi un real talent de satiră strecurată. Semnătura Picador, din articolul *O recenzie cu reflecţii digitale*, e revelatoare. Gorjul e sărac şi chinuit. Gorjul a dat pe Tudor Vladimirescu. Gorjul e viu. Gorjul gândeşte. Sus, Gorjule, sus!

1946

OAMENI ŞI OAMENI

De unde a căpătat ţăranul nostru această maturitate care face de ruşine pe orăşeanul cărturar şi educaţia lui de domnişor! El a parcurs cantităţi de noţiuni, ajunse atât de familiare încât el nici nu le mai gândeşte, necum să le vânture, să le citeze, sau să pornească de la ele. Pentru că le tace, citadinul superficial îl crede prost, pe când prostul propriu-zis începe din Universitate: pe când sătea-

nul începe după ce bulevardierul, teatraleistul şi combinagiul s-au sleit. Educaţia acestora, după diplome şi doctorate, se face în instituţiile cu intrare şi cu mese asortate, la cafeu, în taxi şi în tramvai.

Dacă ai urmărit evenimentele petrecute într-o viaţă de om, ai văzut că întodeauna lumea noastră s-a despărţit în două lumi, o minoritate parfumată, zguduită de spaimă şi un popor pietrificat în certitudini trăite două mii de ani, indiferent la evenimente. Domnişorul are o memorie personală, improvizată din zdrenţe sufleteşti corcite. El seamănă cu biletul de tramvai, continuu reînnoit dintre două distanţe: la staţie se aruncă şi nu mai e valabil. Celălalt, ţăranul are ţinerea de minte milenară. Cu aceeaşi căciulă şi în aceleaşi opinci el vine mereu în pas egal, cu oile lui, din vremurile de dincolo de fruntariile mişcate neîntrerupt.

L-am văzut de mai multe ori pornind la război. Mă înşel. Cuvântul e falacios şi entuziast: l-am văzut plecând, l-am văzut ducându-se, nu pornind. Priveliştea se petrecea în capitală. Pe trotuare, domnii civili tremurau, dacă nu de o frică galbenă, de o îngrijorare negricioasă, şi prin faţa lor păşeau în uniforma lor prăpădită ţăranii, molcomi, liniştiţi, către foc; aceiaşi ţărani al voievozilor din timpuri, ai căpeteniilor de odinioară, de demult. Ca să prindă un succedaneu de colaborare şi un plagiat de bărbăţie, trotuarele aruncau pachete cu ţigări şi balcoanele flori, fără să emoţioneze gravitatea calmă a plugarilor în arme...

În 1907, răbdarea ţărânii a irupt. Ca la un semnal, pe care nimeni nu-l dăduse, ridicat din brazdă, flacăra ţâşnise odată din două puncte diametral opuse, la o depărtare de cinci sute de kilometri între ele. Parlamentul era în şedinţă de primejdie naţională. Şefii îşi pierduseră mintea şi partizanii nu se mai puteau ţine pe picioare. Un zvon: ţăranii din Vlaşca şi Ilfov au intrat în Bucureşti. Teroarea înfrăţi subit partidele politice, şi în aşteptarea morţii guvernul şi opoziţia au împins ridicolul până la îmbrăţişare şi sărut. Oamenii de stat mijlocii ştiu numai să guverneze prost, nu să şi moară frumos.

N-a fost nimic. Vlaşca şi Ilfovul aveau de furcă acasă, nu pe Dealul Mitropoliei.

Domnişorul ştie geografie, istorie şi politică. El se întreabă, în totala lui lipsă de poziţie morală şi de criteriu precis, ce face streinătatea, când izbucneşte evenimentul, dacă n-a apucat să-şi puie muşchii fesieri la adăpost în aceeaşi străinătate, mai dragă decât ţara lui de venetic.

Stan şi Ion nu se întreabă nimic: Ei ştiu ce ştiu, de la pământ şi neturburaţi cad sau se întorc cu acelaşi pas liniştit şi mut. Ei ştiu să aştepte. Ceasornicul lor, care nu-i de buzunar, nici de brăţară, e cel mai precis.

1946

PACEA

Parcă a început, în sfârşit, să miroasă a pace. De peste Ocean ne vin, în plină lună a lui decembrie, întâile adieri de primăvară.

Nu mă pricep nici cât pisoiul meu în politică. El mai pândeşte ascuns uşa şi fereastra cămării. E cam goală, nu e vorba, cămara, dar el ştie să mă scape cu dibăcie şi de ultimul coltuc de slănină.

Dar mă cam pricep, oarecum, în poezie... Parcă începe poezia. De astă dată, îmi aduc aminte cu o senzaţie de plăcere de simbolul ei, de columba albă cu o ramură-n cioc înflorită. Mă uit în sus, să o văd trecând peste călimărul meu, în care de ani de zile cerneala se-ncheagă cu sânge şi cu otravă, dar încă nu i-am văzut zborul inefabil. Aş primi de la ea, din văzduh, de bucurie şi un găinaţ, numai să o zăresc amestecându-se cu porumbieii mei, care de ani de zile, de vreo cincisprezece ani, chiar de vreo treizeci şi mai bine de ani, grunguresc a pace şi a bună învoire în deşert.

Socoteşte şi domnia ta dacă nu trăim în război de atâta timp. Am venit şi eu în ţară prin 1911, în războiul Italiei cu turcii. În 1913 a fost războiul balcanic. În 1914 a izbucnit primul război zis mondial. În 1916 intra

în războiul mondial şi România. A urmat o pace echivalentă cu un armistiţiu. Din nou război mondial, în 1938. În 1941 intrarea forţată a României iarăşi în război, până la 1944, când iarăşi ne-am războit. Etc., etc. Aceşti doi *et caetera* însemnează că s-a discutat pacea aproape doi ani.

În sfârşit, va să zică, pacea s-a apropiat. Peste câteva luni nădăjduim că Pacea va coincide într-adevăr cu primăvara. Să scrim Pace cu litera mare a lui Dumnezeu, care ne-a pedepsit îndestul ca să nu ne lase iluzia că merităm să fim iertaţi că am luat parte la atâta vărsare de sânge. Poate că iertarea e îndreptăţită mai ales de propriul nostru sânge vărsat tot cu atâta risipă câtă şi zădărnicie.

Îţi aduci aminte cum era pacea pierdută? Viaţa curgea molcomă şi lină – şi dulce. Prea dulce câteodată, scandalos de dulce, dar, evident, agreabil de dulce. Elita noastră şi-a uitat ca-ntodeauna datoriile. Această uitare, degenerată într-un afacerism scabros, elita a plătit-o scump, nu vreau să zic prea scump: un preţ proporţionat cu păcatele ei. Nu ştiu cum se face că bieţii noştri cărturari, permanent obedienţi şi asimilabili n-au fost niciodată nici înţeleşi între ei, nici de acord cu ţara proastă, dar multă a plugarilor. Să sperăm că s-au cuminţit. Dispreţul ce se arată intelectualilor e în mare parte justificat: ei n-au ajuns să fie mai mult decât nişte figuranţi. Rol vulgar, dar nici el niciodată jucat până la capăt şi fără implicita şerpuire şi implicitul zigzag.

Vine Pacea, iubitule! Trezeşte-te din păreri de rău şi din amărăciune! Omul are dreptul să fie bucuros, căci viaţa care-i a lui, nu-i va mai fi turburată. Dar omului social, poporului, neamului românesc, îi cade, după Pace, o altă datorie: să-şi deschidă bine ochii să-şi disciplineze elita, şi să-i ţie o socoteală riguroasă. Făcând abstracţie de tot şi de toate, România trebuie să reînceapă de la început. E ultimul soroc de renaştere deplină, în sănătate, cinste şi luciditate – şi el nu trebuie pierdut ca toate celelalte soroace din trecut.

1946

[PENTRU JUBILEUL TEATRULUI «ALHAMBRA»]

Nu reprezint oficial pe nimeni. Nu reprezint măcar pe cei de o meserie cu mine.

Aş spune chiar că nu reprezint nimic, dacă aş fi uitat că sentimentul care mă aduce astă-seară lângă domnul Nicu Vlădoianu aparţine unui scriitor. Aş reprezenta, dacă mi-este permis, un condei, un condei izolat care nu a reprezentat niciodată pe nimeni. Dar dacă nu a reprezentat pe nimeni, el reprezintă ceva, ceva care întrece orice însărcinare şi orice autoritate artistică: limba românească.

Condeiul şi limba pot să socotesc că îmi acordă autorizaţia să fiu lângă domnul Vlădoianu la împlinirea celor douăzeci de ani de activitate ai teatrului domniei sale. Domnul Vlădoianu este un scriitor şi un bun scriitor de limbă românească, iar teatrul domniei sale e un teatru de scriitor. E singurul teatru din numeroasele teatre neoficiale, condus de un scriitor şi întemeiat de un scriitor.

Întâietatea în teatrul domnului Vlădoianu o are, de douăzeci de ani, manuscrisul: textul, limba, inspiraţia. În acest punct, condeiele se întâlnesc şi se încrucişează simetric, ca limbile de ceasornic, pentru indicarea unui moment.

Am mai fost o dată alături de domnul Nicu Vlădoianu, alături de personalitatea domniei sale, distinctă şi bine precizată în teatrul nostru, la Teatrul Naţional, acum câţiva ani, când am făcut o introducere la avantpremiera lucrării domniei sale, dramatice, *Pământul*. Piesa fusese scrisă în colaborare cu adânc regretatul Soare Z. Soare. Parcă aş fi ispitit să-l reprezint astă-seară şi pe el...

Pentru jubileu, pentru slovă, pentru grai, pentru talent, în cinstea teatrului sărbătorit şi a ctitorului acestui teatru, să batem de câteva ori din palme...

1946

ŞAIZECI DE AMERICANI

Ne obişnuise trecutul cu antagonismul dintre negustorie şi arte. Condeiul şi taraba, muza şi băcănia, poetul şi proprietarul sau birtaşul se prezentau ca nişte factori de semne contrarii, inconciliabili în societate. Burghezia, care-i o stare sufletească mai mult decât o condiţie socială, cuprindea toată lumea comercială, industrială şi pe «sateliţi». Harul de a simţi ideea, litera, culoarea, cifra şi molecula în activitate de laborator, părea rezervat exclusiv compartimentelor din istorie aristocratice, prinţii şi papii. Burghezul era simţitor, din arte, la portretul personal flatat, şi la muzica de dans, care permitea digestiei o gimnastică fără aparate, la beţie.

Eroare! Dacă a fost mult adevăr în imaginea despre trecut, un aspect neaşteptat de nou o anulează pentru viitor. Încă o temă pierdută, în procesul de toate zilele dintre miliard şi boemă! Aspectul e american. Întodeauna acest continent, situat parcă într-altă planetă, a dat peste cap locul comun, cu un brusc bobârnac, în nas.

E aproape extravagant. Societatea de Maşini Comerciale din Statele Unite are o pinacotecă! N-aş putea să spui ce-i această firmă exact şi s-ar părea după titlu că ea are în exploatare toate acele aparate care înregistrează, calculează, contabilizează, copiază şi multiplică, intrate din ce în ce mai mult în comerţul general. Probabil că firma vinde şi cântare. În orice caz, pare că ea centralizează producţia uzinelor de asemenea lucruri, dacă nu cumva şi uzinele sunt ale ei.

Societatea de Maşini Comerciale nu şi-a încredinţat gustul artistic samsarilor de clasicism, cumpărând Partenonul sau Vaticanul, bucată cu bucată, transportându-le cu vaporul şi reinstalându-le, cum ar fi, în Dakota sau Kentucky. Cu averile şi tehnica lui, liniştitul şi bizarul Unchiul Sam ar fi putut cumpăra Elveţia cu munţii, cu monumentele şi populaţia ei, ca un cadou, şi ar fi transportat-o intactă cu un sistem de avioane tocmai în Florida, la o aniversare a Libertăţii. Dacă însă nu a făcut-o, probabil că s-a gândit să nu lase un gol prea adânc în inima

Europei, deplasând bijuteria lui Wilhelm Tell peste Pacific.

Nu. Societatea s-a dus pe înconjurul planetei, cum este probabil că peste câțiva ani va călători un tren interplanetar prin infinit, şi a cumpărat pretutindeni tablouri. Când am auzit, cu urechile mele, în Mărțişor, că pinacoteca numără între lucrările de artă şi picturi de Teodorescu-Sion şi Şirato, nu pot ascunde că am avut un sentiment de satisfacție, violent ca o crampă. E perfect adevărat.

Dar Societatea de Maşini Comerciale nu se mulțumeşte să ție o pinacotecă în stare de letargie locală. Ea vine de acum cu o parte din pinacoteca ei peste Ocean, în Europa, la noi. Nu chiar în România deocamdată, dar, după o expoziție la Cairo, va deschide primele expoziții la Roma şi Veneția.

Subt cuvânt că «Aspectul unei civilizații e incomplet fără cunoaşterea plasticei respective», Societatea trimite cu transatlanticul sau cu fortăreața zburătoare şaizeci de americani, de la anul 1800 încoace: un secol de pictură!

Când Statele Unite se vor hotărî să-mi ofere un automobil închis, de om bolnav, nu voi şovăi să mă duc de-a fuga înaintea pinacotecei ambulante şi să-ți fac dumitale, Domnule Cititor, desigur consternat, o dare de seamă detaliată asupra plasticei yankee.

Pentru moment, culege-ți din rândurile de mai sus plăcerile estetice cuvenite şi fă constatarea că izolaționismul definitiv abolit dă naştere unei atitudini de mare fertilitate pentru toată omenirea şi pentru noi, cu păcatele noastre.

1946

ÎN CRIZĂ DE CULTURĂ

Sunt momente în care se iveşte câte o chestiune. Ea nu vine de la sine, cum nici strigoiul şi fantoma nu se arată fără spiritul de controversă. Revistele şi ziarele trebuind să apară după calendar, ele născocesc ori pun în

evidenţă o împrejurare mai mult sau mai puţin existentă; când «chestia interzisă» de acum vreo douăzeci de ani, când un joc de contra-sentimente, când o vorbă goală cu sensul reminiscent.

De vreo câteva ori, în ultimii vreo cincisprezece ani, s-a vorbit de «datoria scriitorilor» din punctul de vedere al câte unui regim. Datoria scriitorilor trebuia să se conformeze regimului anumit. Fără pudoare, chiar unii scriitori – şi nu dintre cei calificaţi – uneori, preocupaţi să scape de o rigoare, de un serviciu militar de front, de pildă, şi protejaţi în mădulare de o îndeletnicire sedentară, luau de scurt pe scriitori, obligaţi după vederile de circumstanţă ale câte unui ratat sau ale unui înjghebat, să reflecte musai teoria şi situaţia oportună. Realitatea este că cei care s-au propus procurori şi au denunţat erau corciturile dintre literatură şi o concepţie adoptată cu atât la sută mai rea sau mai bună-credinţă, şi niciodată scriitori propriu-zis. Partitura e veche şi toţi câţi s-au repezit să o cânte cu gura căscată au executat-o fals, oricare ar fi fost regimul unui moment.

De astă dată chestiunea ia formă de problemă: criza culturii.

Trebuiesc definite două noţiuni: ce e o criză, şi ce-i o cultură? Cu cât s-a definit ori s-a nedefinit mai mult, cu atât ne-am înţeles mai puţin.

E cultură şcoala primară, e liceul, e universitatea? Acestea toate au fost supuse periodic unor practici neverificate la noi, fiind vorba de noi şi nu de alţii, pur şi simplu copiaţi şi plagiaţi. În acest caz, contrarietatea dintre două metode, una experimentală şi alta încercată la ordin, dă inevitabil naştere la o criză, care consistă în dificultatea de a se trece de la o metodă la alta şi de la profesori fără determinări voite la profesori improvizaţi.

Sau e cultură producţia de librărie şi editură? Adică în criză lipsesc poeţii, prozatorii şi criticii ale căror manuscrise par susceptibile de a da un bilanţ de cultură?

Aci e de văzut, întâi, dacă avem sau nu talente. Deocamdată, actualitatea stă pe temelia personalităţilor, care au trăit toată cultura activă din trecut şi au făcut-o, şi mai trăiesc pe formula lor naturală fără să se adapteze unei

alteia, propusă de amatorii de scripcă şi scriituri, dar nu de scriitori autentici. Talente noi nu s-au dovedit răspicat în ultimii cincisprezece ani. E regretabil, dar nu s-au ivit. Va să zică, ar fi un adaos de criză de cultură, venit de la fatalităţi. Orice recriminare e sterilă. Fără valoare nu se pot negocia valori.

N-au fost însă întrebate niciodată autorităţile. Unele din ele, continuându-şi formula îndătinată subt aspectul unui spaţiu de văz, primenit numai superficial, un afiş lipit peste alt afiş, n-au dat momentului de ridicare a problemei nici un randament conform. Văzul lor e prin urmare de circumstanţă, iarăşi: ori din circumstanţe nu se face cultură, se fac cel mult articole de ziar şi declaraţii discursive la un început de şedinţă şi de şezătoare. Celelalte autorităţi, şi aş cuteza să numesc autorităţi scriitorii cu un nume făcut şi cu o viaţă consacrată acestei mizerii, care s-a numit cultură, nu se ţin de declaraţii. Măsura le-a fost recunoscută într-alte epoci de indiferenţă, când însă nu li s-au cerut aptitudini de adaptare. Aş fi înclinat să cred că, întrebaţi fără ipocrizie şi răspunzând cu sinceritate, scriitorii ar spune că, vizibil şi invizibil, condeiul lor se simte stânjenit şi, ca să nu mintă faţă de conştiinţă – trebuie să admitem pe lângă salariu şi o conştiinţă – ei scriu prin derivaţie şi tangenţă, destul de străini de timpul lor, care-i stăvileşte, lipsiţi de o atitudine comandată sau în cel mai bun caz recomandată. Felurile de a fi din timpul tău sunt mai multe, nu reduse la felul tip.

Ei ar spune cam aşa: «Nu putem scri ce ne vine să scrim din pricina Cenzurii şi aşteptăm abolirea acestei închiziţii a singurei culturi onorabile, a sincerităţii. Dacă aţi fi mai inteligenţi şi mai identificaţi cu tradiţiile culturii, aţi desfiinţa definitiv cenzura şi ne-aţi lăsa să lucrăm după cum ne taie capul.» Tăiatul capului e unicul criteriu de cultură, dacă suntem nevoiţi să adaptăm cuvântul pentru întregul şi definitivul complex.

Socot, aşadar, că pana care ştie ce spune şi ştie exact, faţă de diversele făţărnicii şi timidităţi sinuoase intervenite în discuţie, a fost a domnului Ion Caraion. Acest scriitor tânăr şi cinstit, căci e un scriitor şi nu un chibiţ de aproximaţii, a dat răspunsul lapidar: lipsa de libertate.

Înțelesul sofisticatului cuvânt, interpretat după profesie și apartenență, e mai sensibil pentru scriitor decât pentru orice altă specialitate de intelect, scriitorul lucrând cu mai mult imponderabil și nedeslușit decât trecătorii opriți în dreptul vitrinei lui, lipiți cu nasul de sticlă.

Dar mai e de știut ceva: dacă este într-adevăr sau nu este ceea ce se cheamă criză, și dacă numita criză de cultură nu-i o criză de hârtie și editură, acum când editorii și-au suspendat activitatea și se gândesc să-și instaleze, în locul rafturilor de cărți și al mașinilor de tipar, războaie de țesut.

1946

COCORII

Bietule cocor, îmi vine urât să te plâng, după ce zeci de ani m-am uimit de tine. Te urmăream venind și plecând cu ai tăi, departe de noi, prin văzduhul cel mai de sus, de două ori pe an, pe întuneric. Graiul cârdului vostru mi-e cunoscut din copilărie și nu pot să mă înșel când treceți peste casa și livada mea. «Vin cocorii!» am strigat primăvara, înviorat. «Pleacă și cocorii!» mă întristam în lunile de umezeală și frig ale toamnei, întârziate, după ce plecaseră, rând pe rând, speranțele, iluziile, florile, prieteniile zadarnic așteptate.

Și nu era între mine și voi nici o legătură, ca să fi zis că mă despărțesc de niște zburători, cu care am trăit laolaltă, ca porumbieii rotiți împrejurul meu, ca găinile moțate, ca pisicile și câinii grămădiți pe lângă vorba desfătătoare, ca să ne mângâiem împreună de viață și de suferința că suntem. Noi ne-am întâlnit numai în fundul lumii, numai cum se întâlnesc pământul și cerul și numai în scris. Neavând aripi ca voi, eu rămâneam toamna la aceeași masă de lucru, la care mă mai găseați, după șase luni, cu cântecul meu și cârâitul meu încă neisprăvit, risipit pe hârtie. Zborul meu se ducea numai cu gândul și cu închipuirea. Omul e un cocor care zboară pe dinlăuntru.

Socoteam că voi ştiţi, frumoase cocoare, începuturile adevărate ale lucrurilor mari din lumea aceasta şi poate că şi de peste ea şi de peste ceasloavele din rafturile mele, înghesuite între păreţi; mai mult decât condeiul şi cartea. De aceea am pizmuit păsările cerului şi crinii ţărânii, pentru că toate câte cresc şi rodesc, câte dau rod şi parfum, ştiu ceva, pe care cărţile n-au de unde să le afle. Socoteam că ştiinţele voastre nu pot să dea greş niciodată.

M-aţi dezamăgit, iubiţii mei cocori. Anul v-a înşelat. Aţi plecat în septembrie spre ţările calde şi în noiembrie v-aţi întors acasă. «Uite-i că vin îndărăt», spunea mirată stăpâna casei. Într-adevăr, voi veneaţi de către miazăzi, pe drumul pe care plecaserăţi, când începea să tremure livada, drumul vostru de april. Dacă se întorc aşa devreme cocorii, e de crezut că iarna o să fie scurtă şi dulce, ne-am zis. Dar, de Sfântul Niculae, v-aţi îmbulzit într-acolo şi aţi mai plecat o dată, fără rânduială. A plouat pe voi câteva zile şi nopţi şi era frig. Cum ţi-aş fi încălzit, cocorule, picioarele reci în pătura mea, dacă binevoiai să scobori în chilia desluşitorului de presupuneri.

Dar am căpătat din greşeala voastră o ştiinţă, că voi sunteţi ai noştri, nu ai Cartaginei, ai Etiopiei ori ai Cirenaicei. Patria e aceea în care te grăbeşti să ajungi în viscol şi furtună şi cu icoana căreia îţi place să te înşeli şi să te minţi.

1946

REALITĂŢI

Iarăşi s-a sinucis un şcolar. Avea şaisprezece ani.

Nu reţin acest eveniment în calitate de gazetar. Am luat notă de el ca părinte. Am crescut şi eu copii ca toţi confraţii mei de stare civilă. Unul e cetăţean francez şi are, la Paris, o reputaţie făcută cu alte imbolduri sufleteşti decât ale unui sinucigaş. E patronul, la patruzeci de ani, al unei întreprinderi active. A lucrat în Africa de Nord

pentru guvernul francez şi în Olanda. Nu e nici medic, nici naturalist. A plecat din Bucureşti cu bacalaureatul şi fără parale. A muncit în toate felurile şi a biruit. A făcut războiul cu avionul în Flandra. E dezgheţat şi are iniţiativă şi gust. Dar mai avea şi ceva de acasă.

Al doilea copil e o fată. După bacalaureat face pictură, deocamdată desen şi, suplimentar, balet, pentru supleţă. E graţioasă şi se afirmă că e distinsă. Ştie bine româneşte şi franceza, iar engleza şi germana pasabil. Ştie limba raporturilor dintre situaţii, oameni şi idei. E inimoasă, suie munţii, cutreieră câmpiile cu fratele ei, curăţă gospodăria, face bucătărie, spală vasele cântând şi, seara, ne înviorăm cu toţii la un desert – comentarii şi reflexii – şi citim.

O colegă a ei s-a sinucis, aruncându-se la liceu dintr-al treilea etaj, pentru că o profesoară care chelise sta agăţată sistematic de frumosul scârlionţ de pe fruntea fetei. Doamna era agasată că domnişoarele nu adoptă tunsoarea de cazarmă. Însăşi fiica mea a fost agresiv ironizată de o comisie de babe de bacalaureat, fardate, intrând în hemiciclul Comisiei de examinare prezidată de un ţigan libidinos şi franţuzit, slugă a unui fost domn ministru totalitar, pentru că surâdea. Am scris atunci, acum trei ani, *Bacalaureatul Giocondei.*

În faţa liceului unde frecventase un an, o splendidă maşină aştepta, la orele de ieşire, o elevă şi câteodată mai multe eleve din «cursul superior». Intrigat, am cercetat ale cui erau fata şi limuzina. Aparţineau amândouă unui proxenet, proprietar a trei case de prostituate. Apartamentul, unde erau adeseori invitate colegele de liceu, era în prelungirea odăilor de trafic. M-am dus la doamna directoare a liceului, care a primit observaţiile mele cu placiditate, proxenetul subvenţiona gras liceul. Şi mi-am retras copila de la liceu.

Cam în acelaşi timp, am primit o dezminţire făţarnică de la un alt liceu de fete, de la comitet. Acolo se petrecea o altă murdărie. Cerusem socoteală autorităţilor şcolare că în mansardele şcolii se practica, subt protecţia maternă a direcţiei, avortul. Cinismul şi superficialitatea felului cum s-a făcut un simulacru de anchetă nu puteau să

merite decât revolverul părinţilor ofensaţi. Altă dată, tot în cazul unei eleve sinucise, de care mă ocupasem în scris, primind vizita părintelui dezolat, un colonel în lacrimi, l-am îndemnat, în lipsa altei soluţii, să utilizeze «Browningul», fără mustrare de conştiinţă. Nefericitul părinte căuta o soluţie pacifică.

Al treilea copil al meu e un flăcău voinic, frumos, teafăr la minte, fin intelectual şi priceput muncitor cu braţele la toate materiile. După bacalaureat, am suprimat universitatea; o tinereţe pierdută pentru o catedră în Sighetul Marmaţiei, un servilism pe toată viaţa sau o servietă de advocat. El se face tipograf şi experimentează cu autorul lui, mânjiţi de cerneală grasă până la nas, o mică maşină de imprimerie la care sperăm să scoatem o minusculă foaie cotidiană, scoasă şi acum optsprezece ani.

Tustrei copiii au învăţat acasă că cele mai multe prestigii sunt uzurpate şi false. Ei pot să deosebească pe dascălul admirabil de pedagogul gol, pe lichea de omul de caracter. Gândul sinuciderii nu putea să se intercaleze în disciplina de caramaderie devotată a familiei. Când, subt cuvânt de psihologie, o echipă dresată la universitate i-a strecurat odată între testele autorizate de minister, două întrebări: întâia, dacă i-a venit ideea să se sinucidă şi, a doua, dacă ar vrea să fugă de acasă, fiică-mea a aruncat testele de pe bancă şi a părăsit cursul de abjecţie psihotehnică, trântind uşile cu zgomot şi fugind ca dintr-o cloacă spurcată. Avea cincisprezece ani.

A da naştere unui copil implică o răspundere gravă, de care părinţii inconştienţi se leapădă cu o criminală seninătate, când le alunecă ochii sau bătrâneţile caricaturale după un nou amor de aventură, o femeiuşcă vicioasă, ori un valet de treflă manechin.

Unii copii au de suferit în plină adolescenţă, coincident cu asupririle didactice, demenţa de senilitate juvenilă a câte unui tată nedemn, sau din nefericire mai rar, dar la acelaşi potenţial, răscolirile tardive ale unei femele, care în momentul oportun, dintr-o cameră dosită după tripoul clandestin la o beţie sau la un pocher în tinereţe, şi-a uitat ingredientele acasă.

Un copil de vitalitate slabă nu poate să-şi curme viaţa fără o colaborare măcar indirectă a inconsolabililor părinţi. Elementul fundamental de educaţie, până la vârsta independenţei civile, e renunţarea severă la confortul egoismului personal, compensat cu satisfacţiile unei vieţi dusă în comun, fără nici o excepţie şi fără nici o denivelare.

Dar e de scris într-astă privinţă o carte şi nu un simplu articol de ziar.

1946

PREFAŢĂ: 1943

Tabletele din acest volum sunt scrise din april până la 30 septembrie 1943, când ultima pagină, *Baroane*, a fost urmată de arestare şi ziarul care a publicat-o, la coloana «Bilete de Papagal», suprimat. M-am folosit de acest titlu al meu treizeci de ani, când ca rubrică, un timp, când ca ziar cotidian, mai nainte şi mai târziu. El nu e un simplu cuvânt de lexicon şi nici nu se numără între instrumentele verbale din filologie. Ca şi cuvântul «Tablete», mai puţin creat. «Biletul» vrea să precizeze o concepţie literară şi, dacă se acceptă, un stil. Deviată de la sens şi distrată de moda puţinei putinţe de a se obţine din revărsările umflate cristale, critica de catedră a schiţau uneori intenţia unei imputări. A! vroia să spuie ea, la apariţia câte unei cărţi, nu sunt decât Tablete! Ca şi cum genul nu i-ar fi aparţinut autorului şi ca şi cum nu ar fi fost un gen al lui exclusiv.

Un arab, mort de sete în pustietate, ajungând târâş într-o oază cu izvorul secat, striga de bucurie, dând peste o pungă pierdută de o caravană şi în care spera să găsească smochine. Desfăcând-o, a rămas deznădăjduit. Erau mărgăritare...

Adeseori, în conductele de uzină şi rafinaj, un tub de diametrul unui butoi trebuie să-şi subţieze debitul printr-o derivaţie de ţeavă îngustă, presiunea şi lichidul sau vaporii constrânşi să dea intensitate, rămânând ce sunt. Tehnica numeşte această schimbare de dimensiune prin

gâtuire o «reducţiune», fără care cazanul locomotivei, dârdâitor, nu s-ar putea exprima la intrarea într-o gară şi la trecerea unui pod sau a unei primejdii, prin şuier şi alarmă. În scris, primejdia e lăbărţarea. Mai sunt şi altele... Scrisului cu bidineaua călindarul vremurilor succesive îi preferă, pentru păstrarea materiei conţinute, peniţa. Nici mătasea nu se transportă în care de coceni.

Ca să fiu dispensat de note şi explicaţii inelegante, din concordanţa unor obscurităţi, necesare în timpul când au fost intercalate şi strecurate în text, cu evenimentele în transparenţă, cititorul e rugat ca, acolo unde se iveşte nedumirirea sau o licărire crucişe trăsare din oglindirea tremurată şi clipită într-adins, să-şi aducă aminte că pana era supravegheată de un minister, de o cenzură şi de şapte poliţii adiacente, din care una, Serviciul Secret, trimitea presei de anumită ţinută note şi observaţii, aprecieri asupra gradului de conformism şi ameninţări.

Afară de articolele aci cuprinse, au mai fost şi alte «Bilete de Papagal», răspândite în felurite publicaţii, şi mai nainte şi după acestea de faţă. Ele vor fi strânse într-alte volume şi nu vor fi confundate cu acestea, care documentează o epocă distinctă.

În schimb, lipsa de originalitate, asociată cu lipsa de scrupul, dacă două lipsuri adunate pot să dea o altă cifră şi un alt exponent decât nul, a încerçat să speculeze în comerţul negru al aproximaţiilor şi similitudinilor de literatură periodică un titlu identificat cu activitatea mea, şi falsificat prin mistificare în vederea comercială a unei confuzii prin ambiguităţi.

Prefaţa vrea să afirme, în definitiv, că Tableta sau Biletul sunt nişte sinteze şi că pot să ia accente de la vers, clarităţi de la satiră, arome şi culori de la poezie.

1 decembrie 1946

CRÂMPEIE DE FRUMOS

Frumosul nostru e pătat şi chinuit, şi frumuseţea cere sânge şi jertfă pretutindeni: în artă, în viaţă, în credinţă. Fără tragedie, nici comicul nu pare deplin. Unde-i om, e

dramă. O durată de om, permanent senină, e o priveliște de confecțiune pe mătasea unei cutii cu bomboane. Asemenea frumos e *joli,* adică drăguț cu sensul de nostim. Statuara nu a făcut niciodată drăguț, arhitectura de asemeni, nici poezia. Homer e frumos pentru că doare. Iisus e frumos pentru suferință. Artele drăguțului și ale nostimului sunt ale unor artiști destinați să fie frizeri, să întoarcă elegant un scârlionț, să decoloreze o chică și să o vopsească în culoare antagonistă.

Frumosul bărbatului ține de spirit, al femeii de cruzime, de agresiune, de luptă, cu toate că bărbatului îi place să-și decearnă nobilul titlu de viteaz și să creadă că biruie când e întodeauna biruit. Femeia e un comprimat trandafiriu al naturii, cu vastele ei primejdii de frumusețe, viscole, cutremure, uragane, incendii. A venit mare Oltul și adună, în drumul lui de ape imense, turme, sate, cirezi, grădini, le-a smuls, le-a frânt și le-a înecat: Oltul e frumos! Robinetul și sifonul sunt, poate, drăguțe dar stupide.

Care să fie cel mai frumos spectacol? Măsurarea cu taurii, a junelui cu pelerină și floretă, între panglicile săgeților aruncate cu mâna, e mișelească și hâdă. Nici o bătătlie nu e mai frumoasă și mai profundă ca trânta omului de laborator și de spital cu infinitul minuscul. Pictorul André Brouillet are la Paris un tablou de o fericită frumusețe a omeniei. Cinci medici, în halate albe, înconjoară la spital patul unei copile difterice, de vreo patru ani. Doctorul Roux îi face injecția cu *serum,* salvatoare. Atenția atâtor învățați e concentrată crâncen asupra unei vieți de-abia îmbobocite; nu cumva înțepătura păpușii să dea greș. Copila se uită la profesor, amuzată de tichia lui.

Rugăciunea e un spectacol frumos. Ca să fie ceva frumos, trebuie să fie viu și surprins într-un moment al depășirii de sine ori să reproducă, șarjat pentru accentuare, lucrul viu, ca *Marsilieza* lui Rude, săpată-n piatra Arcului de Triumf al lui Napoleon.

E frumoasă *Biblia* cu Iov, cu *Evanghelia de la Ioan*, și cu *Apocalipsa*. E frumos *Hamlet*. E frumoasă noaptea de Înviere. E frumos urâtul război, în care două seminții se înfruntă cu certitudinea că una din ele va cădea în sabia celeilalte. Cel mai frumos spectacolul de groază

l-am văzut într-o fotografie instantanee, luată odinioară în Herțegovina. Tragedia era concentrată în ochii care absorbiseră toată ființa celor doi luptători la baionetă, într-o clipă de fulgerătoare scrutare. E frumoasă revoluția. Dar e frumoasă călugăria sinceră a omului, singur cu Dumnezeu.

Și e frumos baletul: femeia făcută fum, făcută torent și cascadă, făcută himeră...

1946

[CUVÂNTAREA DOMNULUI TUDOR ARGHEZI]

Vă rog să suportați și de la mine un discurs.

O grupare de tineri, care pretind că cincizeci de ani de activitate literară însemnează în mișcarea vieții un soroc și un destin, au luat, fără știrea mea, inițiativa unei sărbătoriri a ficțiunilor mele. Această petrecere cu vorbe, cu muzică și cu balet, are loc astă-seară la Ateneu, la ora cinci.

Vineri dimineață, adică alaltăieri, am primit acasă vizita domnului Ion Pas. Pot să-i vorbesc deschis domnului ministru al Artelor despre domnul Pas, fiindcă nu-i este prea străin.

Cu domnul Pas mă știu de vreo douăzeci și cinci de ani: pe ministrul Artelor l-am cunoscut abia de două zile. Intrând în căminul meu, am cutezat să-l întreb: «Sunt foarte încurcat, că nu știu cum să zic. Să vă zic domnule ministru, ori să-ți zic domnule Pas?...»

Dintr-o lungă și repetată experiență învățasem că un prieten ori un camarad când e atins de binecuvântarea guvernamentală se transformă brusc, în cincisprezece minute. Ochii lui nu mai privesc, buzele nu mai surâd, fizicul și moralul capătă o legănare distrată, absorbit adânc în *lucrul-în-sine*. Lucrul-în-sine se găsește situat cam pe la răspântia supraomului cu eternitatea.

N-am simțit că domnul Pas e ministru decât în momentul când mi-a spus că vrea să facă ceea ce nu a făcut

niciodată în țara românească nici un ministru. Cu simplicitatea domniei sale obișnuită, mi-a destăinuit că Ministerul Artelor, pe care-l conduce numai de câteva ore, vrea să mă cinstească și el cu o sărbătorire. M-am ușurat numai după ce domnul Pas mi-a explicat că festivitatea are doi mucenici și că sunt cuprins în aceeași sărbătoare, cu prietenul meu de o viață întreagă, părintele Gala Galaction. Într-adevăr, două sărbători într-o singură zi pentru unul singur ar fi fost prea mult și, cum am trăit șaizeci și șase de ani fără nici una, aș fi putut să mă tem că trecerea de la postul negru la ospețe să nu pricinuiască indigestia și îngreunarea personalității. N-aș zice că dacă m-aș fi vârât n-aș fi fost primit la banchetele oficiale prezidate de domnii Dictatori ai literaturii: cred că aș fi fost admis chiar cu precădere, printre purtătorii paharelor pe tăvi. Nu m-am vârât... A te vârî înseamnează să te bagi și a te băga înseamnează a intra la stăpân.

Dar pesemne că s-a schimbat ceva și la noi... Că s-a schimbat într-adevăr ceva iau martori câțiva predecesori: pe Antim Ivireanul, asasinat, pe Anton Pann, psalt în strană, pe Nicolae Bălcescu, mort în mizerie în exil, pe Mihai Eminescu, fără calificare, pe Creangă, pe Caragiale, pe Macedonski – și întreaga gloată a cântăreților și povestitorilor; unii cu nume mai obscure dar toți cu o văpaie în suflet, egală cu a tuturora uciși de indiferența oligarhiei intelectuale – flămânzii, prigoniții din trecut și tuberculoșii epocii noastre de cultură și petrol. Să le închinăm azi din Ministerul Artelor, care sărbătorește doi scriitori din seria lor, un gând de solidaritate. Am impresia oarecum grotescă. Mi se pare că aș fi călătorit toată viața prin buruienile pustietății cu un măgar și că el îmi ducea în desagă sculele și cărțile mele pe subt zodiac. Că ne opream din când în când amândoi și ne luăm alternativ unul pe altul în spinare, călărind când eu pe el și când el pe mine, după cum cădeam mai mult unul din noi de oboseală. A fost un măgar fără nici o analogie cu asina albă, pe care a intrat în Ierusalim Iisus. Un măgar ca de pe la noi, de prin Teleorman: un măgăruș.

Azi ni se dăruiește un cal de hipodrom cu zăbala de aur. Nu știu ce să fac cu el... La întrecere nu mă iau.

Parcă vine prea târziu... Aş dori, totuşi, ca festivitatea de astăzi să nu se echivaleze pentru mine cu o ceremonie funebră. Nu vreau să cedez nici trândăviei, nici satisfacţiei orgolioase, care e o trândăvie şi mai putredă decât trândăvia.

Ţiu să rămân acelaşi debutant permanent cum am fost cincizeci de ani în şir, încercat de aceeaşi înfricoşare de la început, a expresiei proaspete şi a gândului împietrit în cuvânt.

Galaction de o parte şi eu lângă el, adunăm azi, împreună, o sută de ani de literatură pentru neamul nostru de ţărani, care gândeşte de două mii de ani şi care scrie numai de vreo sută şi cincizeci, cifra merită să fie sărbătorită mai mult decât noi.

Adaosă la o vitalitate de milenari indică o maturitate câştigată. Datoria noastră, aci, la confluenţa vânturilor de secetă, de grindină şi de sânge este să o sporim. Să ridicăm graiul fluierului şi al opincii la un apogeu. Mulţumesc confratelui şi ministrului Ion Pas, vă mulţumesc dumneavoastră. Şi mulţumesc lui Dumnezeu.

1947

TOMEK

A murit şi omul fără de moarte.

Numele Tomek e pentru tipografia românească ceea ce-i Tutmes pentru Nil şi Egipt. Nu e nevoie să-i ştii şi pe cel de adaos. Tomek a fost un substantiv care a denumit un material precis. Tomek era tiparul, litera, corectura, paginaţia, tabla de materii, coperta, tirajul, şi s-a identificat cu ele timp de aproape şaizeci de ani de meserie, purtată ca un rectorat.

Dis-de-dimineaţă, el era înaintea tuturor, lucrători, meşteri, directori, zeţari linotipişti, maşinişti, puitoare, ucenici şi rotari, în atelier şi ieşea ultimul dintre toţi. După nume părea maghiar, după limbă neamţ, după nervozitate francez. El se cam confundă cu arta grafică aşa chemată de autorităţile nobilului meşteşug şi a participat, ca un strănepot al lui Gutenberg, la evoluţia continuă a

teascului la rotativă. Tomek şi Richard Sergies, un german, înfăţişează alături de românul Molin, care a dat un impuls nou tehnicii la noi, marile puncte de reper ale istoriei cărţilor din punct de vedere al imprimeriei, după cum începuturile editurii româneşti aparţin germanilor Müller şi Storck, aproape coincident cu Şaraga din Iaşi, Samitca din Craiova şi Miloşescu din Tg. Jiu. Evident nu trebuiesc uitaţi nici Socec, nici Teclu, nici Ioaniţiu, nici Sfetea, cu deosebirea că întemeietorii «Bibliotecii pentru toţi», o imitaţie onorabilă a editurii Universal-Bibliothek, condusă de un Stăncescu, decedat vremelnic şi care-şi înfăşura febrilitatea cu un şal în interiorul căruia îl încălzea şi un căţel de salon, au falimentat, pierzându-şi averea importată din Reich.

Tomek, un personaj de pergament, uscăţiv, osos şi dur ca un cuier construit din coarne de cerb, era sever, ciufut, supărăcios şi bun în fond cu toţi oamenii, ale căror capace se deschid cu greu, de o bunătate naivă, înfricoşată să cedeze unei sugestii şi ascunsă într-o faţadă rebarbativă. Îl cunosc parcă de trei, patru sute de ani, cu aceeaşi figură şi nu l-am prins râzând niciodată, păzit de un stil discret al pudicităţii. Când începea să se lase dus într-o idee, făceai din el tot ce-ai fi vrut, «în limitele rezonabile», cum spunea el, încolţit de o propunere simpatică. Atunci se ivea pe faţa lui de hârtie sugătoare şi un surâs, îndulcit de o căutătură filosofică albastră-cenuşie.

Acum vreun an şi jumătate nu mai găsea şuncă şi ouă, alimentul care-i ţinuse dreaptă bătrâneţea şi schela, întodeauna corect îmbrăcat şi cu o cravată bine legată, ca un cotor de volum în piele, cu o treflă de aur strivită sus. Fundaţia de Literatură era îngrijorată, unde să-i găsească mâncarea lui britanică şi i-a trimis lui Tomek un coş cu ouă şi câteva şunci. Tomek a fost consilierul ei punctual şi devotat.

În angrenajul uzinelor de tipar ale «Monitorului Oficial» rămase fără organul lor esenţial, s-a ivit un gol definitiv. Băgare de seamă! Dispariţia omului în aparenţă neînsemnat dintr-o mare întreprindere industrială, în mâna căruia nevăzută concordă elementele disparate, înseamnează uneori ruina treptată a iniţiativei.

1947

IMPRESII

Nu m-a mirat îmbulzeala de la Ministerul Artelor, cu saloane pline, unde veniseră confraţii mai mult sau mai puţin de aceeaşi meserie sau de acelaşi nărav aproximativ literar cu mine, cât sala populată până la ultimul loc în picioare, de la Ateneu.

La minister, cu toată precipitarea de ultimă oră a festivităţii, anunţată cu vreo zece zile mai devreme de către un cerc de tineret, care o pregătise pe îndelete, se manifesta oficialitatea şi, natural, intrarea era gratuită şi era cald. Dincolo, la Ateneu, locurile trebuiau plătite, preţul biletelor era destul de ridicat, instalarea festivităţii cerând cheltuieli exagerate, iar temperatura era la fel cu cea de afară, cu două grade mai puţin între zidurile îngheţate.

Un cerc aşa-numit Cercul liber de studii, înjghebat din râvna gratuită a câtorva băieţi şi fete, preocupaţi de problemele legate de viaţa şi traiectoria viitoare a sensului românesc, cerc necunoscut şi nepatronat, a fost de-ajuns să afişeze că sărbătoreşte poezia românească şi pe unul din reprezentanţii ei, ca publicul să răspundă într-un număr neaşteptat de impresionant.

Multă lume a fost silită să stea cu pălărie şi căciulă. Aburul respiraţiei se putea vedea, ca în staulul din Betleem, şi spectacolul nu a durat mai puţin de trei ore şi jumătate. Spectacolul cel mai ingrat cu putinţă: studii, aprecieri, recitări, lecturi, agrementate dispers cu muzică şi dans. Interesat ca niciodată, publicul a urmărit evoluţia seratei cu o atenţie concentrată, un public, trebuie să spun, care nu-i al teatrului curent, al balurilor şi sălilor de cinematograf.

Au vorbit pe larg, în lung şi în lat, domnii Vladimir Streinu, Şerban Cioculescu. Peste două ore au fost cheltuite în măsurători de stadii de înălţimi şi de nuanţe: asistenţa a mers pas cu pas prin peizajele accidentate ale acestor cutreierături de vârfuri, de vârteje şi prăpăstii. Domnul Streinu în coturni, domnul Cioculescu în pantofi muţi de Conclav. Conferinţa domnului Streinu, pe care l-am auzit vorbind întâia dată, a fost de un frumos echi-

libru. Vorbitorul a improvizat cu o luciditate lentă, muncită într-un stil de mistică eleganță, o lecție de vocație și de sensibilitate. Un critic de catedră nu putea să aibă nici același reflux, nici aceleași diafane intuiții.

Ei bine, publicului aceluia, care la sunetul unui afiș nu s-a dat înapoi să-și sacrifice o seară de duminică amuzată, să tremure de frig și să asculte – și să plătească! nu i-a scăpat nici o irizație de idee, nici o transparență de sentiment nerelevată. Niciodată tăcerile n-au fost mai adânc semnificative și aplauzele mai exact ajustate.

Dacă această situație indică o «criză de cultură», cum s-a putut afla din câteva voci aflate în criză de subiect literar valabil, e locul și timpul să fim prea mulțumiți.

1947

DRAGOSTE

Am cutezat, fără voie, să încerc o experiență, pus în fața faptului împlinit. Am fost, cum s-a spus, «sărbătorit». Cincizeci de ani de literatură este într-adevăr un eveniment, de care autorul, fără nici un merit personal de durată, face responsabil destinul, acel lucru nedeterminat și neprevăzut, care se ivește singur și se rostește obiectiv. Nu trăiește orișicine activ șaizeci și șase de ani și nu orișicine poate ține linia, întins și neîntrerupt, cincizeci de ani. Asemenea împrejurări nu țin de conștiință, care se vede pe sine de-abia după ce timpul s-a consumat și în ele se conține și superstiția prezenței unei ocârmuiri mai presus de puterile personale și de provizoratul cotidian.

Mi-au rămas două noțiuni din manifestațiile, al căror obiect am fost pe negândite și nebănuite. După o viață, voită cât mai geometric trasată și cât mai sustrasă de contingențe și influențe în ce privește paza de sine și respectul ipotezei, dar o viață de frământare, de violențe și nedreptăți, principiul capătă confirmare și autoritate. Fără demagogia personalității, fără profesie de credință expusă, fără să atragi atenția intenționat despre temeiniciile care te

stăpânesc şi te orientează, ţi-ai dat seama, după cincizeci de ani aruncaţi în sus pe o singură verticală, că substanţa activităţii tale a fost văzută, urmărită, confruntată cu ea însăşi epocă după epocă, şi aprobată, împotriva silinţelor de meschină adversitate de a se da vieţii tale o interpretare falsă şi sincerităţii un înţeles odios.

E o răsplată de acurateţă, un rezultat cuprins aproape matematic în ecuaţia rezolvată treptat. Atât şi nimic mai mult. Dacă pentru tine semnificaţia are o valoare apropiată de scepticism, ea e valabilă pentru pilduire. Sentimentul că dreptatea vine orişicum e tonic şi incitant pentru tineretul care urmează. El verifică morala egalităţii de sine, a opintirii neîntrerupte, a suferinţii conştiente şi a răbdării. A nu te murdări, când e atât de uşor să faci trafic cu însuşirile pe care ţi le-a dat, spune-i cum vrei, Diavolul sau Dumnezeu, este desigur o ţinută raportată la permanenţe.

M-a emoţionat altceva mai ales: dragostea ambianţei de la cunoscuţi, de la necunoscuţi, substantivul nu exagerează. Ai socotit cincizeci de ani că darul tău de dragoste a fost cheltuit numai de tine. Ai iubit, şi când ai urât şi te-ai gândit mai mult la rănile de sânge ale adversarului tău decât la vitejia ta şi la satisfacţia că spada nimerea exact. Am lacrimi acum când văd că m-am înşelat. Sunt, într-adevăr, oameni mulţi care te iubesc într-adevăr. Ai primit câteva zile atâtea dovezi, tu care în schimb nu poţi da nimic, tu care dai numai manuscris şi numai cuvinte gradate şi niveluri, încât după intensa emoţie trăită acum, aş putea cuteza să mărturisesc că viaţa şi activitatea au avut un rost, că faci parte din fiinţa contemporanilor ţării şi că nu eşti străin şi de prisos în ţara ta. Şi că ţara e ţara ta.

1947

DIVERSIUNE

O să vorbesc astă dată mai mult, dar făgăduind cititorilor mei că pentru cea din urmă oară.

În cincizeci de ani de literatură şi presă, de asupriri, de vrăjmăşii, unele justificate, altele odioase; de calomnii

acumulate, de otrava unora, de entuziasmul altora – nu mă plâng: extremele s-au compensat – am fost, pesemne, după câte am auzit, de trei ori nebun de fericire.

Întâia oară, calea-valea, dar de două ori certamente.

Întâi, acum vreo doisprezece ani, când în torentele de mocirlă, în care încercau să mă înece javrele şi saltimbacii cu flaşnetă şi tamburină ai Universităţii, instituţiilor şi Academiei, la comanda unui savant iritat, profesorul Mihail Ralea, unul din primii exegeţi ai debutului meu literar, a prezidat o protestare, publică, de conferenţiari, în amfiteatrul arhiplin al Fundaţiei «Carol I».

A doua oară, acum doi ani, mai către sfârşitul vieţii, care am un fel de presimţire că nu o să vie prea iute, aşa că vor fi obligaţi să mă mai suporte contemporanii mei de condei, acelaşi Mihail Ralea, numit ministru al Artelor, prezida Premiul Naţional acordat până atunci pe tovărăşie, însoţindu-l de ofranda unui milion de lei, şi un banchet.

A treia oară, luna trecută, am fost, cum zice terminologia, «sărbătorit». Ba de două ori sărbătorit în aceeaşi zi: de către un tineret, a căruia izbucnire m-a intimidat, pe cât m-a şi zguduit în sala, iarăşi arhiplină, de la Ateneu – cât şi de către ministrul Artelor actual, de-abia instalat în ajun, domnul Ion Pas, la minister. Mă uitam când la figura macerată de abate, a ministrului, care vorbea lângă mine, când la câteva binevoitoare rânjete colegiale, în seminuanţă, bine cunoscute în psihologie. Ministrul avea ca şi predecesorul lui la Arte, Ralea, o tradiţie, o constanţă şi o consecvenţă. Era acelaşi Ion Pas, care cu zece ani mai nainte, tot fără să fi ştiut, simplu gazetar pe atunci, consacrase o pagină de ziar împlinirii a patruzeci de ani de literatură ai mei. Domnul Pas mi-a dăruit în public şi cinci milioane de lei, adică optsprezece dolari.

Când eram diacon, mi se puneau în mână, la o cununie sau la un botez, de mai multe ori pe săptămână, şi nu la cincizeci de ani, o dată îndoit, două sute de lei. Nu exultam, ca nici acum, de bucurie dar banii daţi pentru credinţă şi poezie au un zbenghi de dragoste pe ei, sunt bani curaţi, în definitiv munciţi, şi bine primiţi.

Vi se pare anormal? Eu am avut dreptul tardiv să zâmbesc, dar peste măsură de absurd nu mi s-a părut.

M-am înşelat. Trebuia să-l iau la palme pe domnul Ralea, iar domnului Pas să-i trântesc cu scaunul în cap. Iar milionul de acum doi ani şi milioanele de deunăzi aş fi fost dator (nu m-am gândit) să i le cedez domnului Berkowitz – respect ortografia – directorul, intelectul principal şi sufletul anonim al ziarului naţional «Liberalul», organ al unui partid foarte cultural, care cenzurează actele de cultură ale altora, o cultură, confundată pentru zarafii lui cu politica şi slugărnicia. Partidul a făcut şi face altă cultură, ca şi în zilele lui Mihai Eminescu, în epoca lui Carada, Giani, Pherekidis, Chiriţopol, Cariagdi, Heramà şi alţi mari români, cultură a misticismului bancar, a extazului fabricilor de cuie, de hârtie, de carton asfaltat, a vinurilor şi ţuicii Sfintei Familii şi a celorlalte nenumărate idealuri naţionale.

Ziarul domnilor Berkowitz şi Dinu Brătianu îmi dă peste nas că m-am oficializat...

Împrejurarea putea să fie redusă la elementele fundamentale şi discutată din priveliştea, dacă o viaţă dură şi activă, de cincizeci de ani, fără dividente, fără club, fără participări, vizite, intervenţii, şantaje şi consilii de administraţie e un material de luat în seamă, la un scriitor, şi dacă insignifiantul meu personaj e un personaj, cum vine vorba, cultural. Asta, cu drept cuvânt, se putea analiza. Există un merit ori nu? Eu nu prea cred, la drept vorbind, dar am crezut şi cred că meritul există, sumedenii de martori şi nu numai miniştri. Pentru umilirea lor, şi pentru demonstrarea ilegimităţii, se putea face contestaţia cuvenită şi nu era nici o supărare. S-au mai făcut.

Adevăratele personalităţi culturale, pentru «Liberalul», sunt de o altă natură. Marea lui figură culturală, actuală, e defunctul Alexandru Alimănişteanu ale căruia capacităţi de înălţime şi adâncime apar, scrise negru pe alb şi cu fotografie din profil, în paginile ziarului, la fiece alt parastas.

Alimănişteanu a strâns la Slatina, în vremea valutei sterline, mi-a spus-o cu guriţa lui, şaizeci de milioane de lei. Din ce se poate aduna destul de repede, la Slatina, atâta avere, dacă nu dintr-o camătă serafică şi blajină? În capitală, Alimănişteanu (am uitat ortografia numelui exactă) a fost directorul Băncii Viticole şi administratorul revistei «Cugetul românesc», la care am colaborat amân-

doi, eu cu oarecare literatură şi el lipindu-i timbrele pentru abonamente, cu scuipat propriu, trăgându-le pe limbă. Nu s-ar putea spune că defunctul nu a luat un contact intim cu versurile, cu proza şi cu coperta şi că nu a fost o personalitate culturală. Dar, vedeţi, culturalitatea lui a cam fost de specialitate.

Nu ştiu ce i-a venit domnului Ion Pas să spuie, în discursul de la minister, că mă mai paşte şi o a patra fericire: Academia. S-au necăjit o seamă de valori astmatice, paralitice şi hepatice, care aşteaptă de la această anticameră a cimitirului să-şi termine tratamentele glorios. Unii au putut întrezări că dau şi târcoale crematoriului din Calea Victoriei, numărul 125, că sunt nerăbdător, că mă şi gudur.

Vai de mine! Nu vreau să întârziez pe nimeni şi nu mi-s învăţaţi pantalonii pe fotoliu. Fie jilţurile în perpetuitate ale lor, de vreme ce nici unul din dascălii mei, nici Anton Pann, nici Poetul, nici Bălcescu, nici Caragiale, nici autorul *Mioriţei*, nici unul, nu s-au răscăcărat pe ele. Sunt mulţumit cu scăunelul meu de acasă, pe care toarce pisica şi cu Academia câinilor mei analfabeţi.

Cât priveşte cele câteva sume, derizorii, încasate într-un răgaz, când subvenţiile deghizate, şperţurile şi bacşişurile de garderobă morală nu cleatină etica şi ambiguităţile de caracter ale celor ce au neruşinarea să-mi dea lecţii de ţinută – mie! – este clar evident că un scriitor se cade să renunţe. El trebuie să salveze, prin paralelism, impudoarea şi nulitatea făţarnică a celor îmbogăţiţi din prestigiul şi dezinteresul penei chinuite.

Un lucru m-a uimit întodeauna. Cum se prosteşte, când nu e murdar la conştiinţă şi lingău, intelectualul de profesie, amestecând politica şi literatura în Bucureşti.

1947

CRITICA MICĂ

Se încinsese odinioară o gâlceavă, nelichidată nici până-n ziua de azi, când revistele şi rubricile de ziar se depărtează tot mai mult de competenţe şi criterii. Orien-

tate şi dezorientate, în panica lipsei de inspiraţie valabilă, ele tind către un fel de a scrie şi gândi, care, în limitele lui, are un precursor, pe Mihail Dragomirescu, inventatorul «ştiinţei literare». Reţetele sunt însă pentru cazurile de boală şi literatura noastră actuală, anemică şi reminiscentă, trece mai repede printr-o fază de patologie decât prin criza indicată acum de curând.

Se spunea că anumită proză constituie ceea ce se cheamă un roman, pe când alta, etichetată pe coperta comercială a editorului «roman», nu era un roman. Critica, invitată să-şi explice suprasimţul de specialitate, a preferat să schimbe vorba. Încă nu se ştie cum se poate deosebi, atât de precis, încât să decretezi şi să iscăleşti un roman care nu-i roman, de un roman care este roman sigur, şi rămâne noţiunea că decide arbitrariul. Fireşte că şi provocarea la răspuns era prea directă şi brutală. În matematici, pe meandrele raţionamentului se poate eluda o problemă, abandonând drumul cel mai scurt dintre două puncte şi ocolindu-l pe la suburbiile ideii, unde cele treizeci şi două de cărţi de joc ale ipotezei, din figură în figură, ne pot ajuta să găsim numărul şi adresa şi soluţia, prin deducţii şi diminuări. Este a proceda prin cărturărească.

Dar cum nu ne aflăm în spaţiul matematic, ci pe teritoriul literaturii, demonstraţia prin viclenie şi ghicit e fără obiect. Se pare că evoluţia empirică dezleagă de la sine o problemă, care nici nu-i o problemă: proza e proză şi versul e vers. Vreau să spun că, pe nesimţite, variaţiile mereu inconstante ale terminologiei par să dea o definiţie adecuată. În limbajul literaturii, scriitorul de proză ia din ce în ce mai mult numele de romancier. Viitoarele clasificări generale par să fie de acum trasate în istoria literară pentru încă un stadiu de activităţi: romancieri şi poeţi. Alternanţa e justă.

Se mai pare însă că epocile, atât de darnice cu poeţii şi romancierii (avem numai poeţi vreo câteva sute, şi nu e rău), nu rabdă mai mulţi critici în acelaşi timp, cu toate că fiecare nouă publicaţie vine cu criticii ei noi, bogaţi în borcane şi inscripţii şi în autori obligaţi să se ajusteze prin comparaţii silite fără să cadă colţ pe colţ şi strâm-

bând unghiurile drepte, unii cu alții. Palide idei, cuvinte incolore, concepții insalubre și construcții pe dinafară, cu lipituri de cositor. Când ajunseseră criticii autorizați cinci, doi din ei au murit, unul de tânăr. Vraja implică întodeauna doi critici de sesiune. Fiți cu băgare de seamă și superstițioși. În cler pot să trăiască zece mii de preoți contemporani și tot atâți, la urma urmei, scriitori în literatură. În critică, ba.

Attention, s'il vous plaît. Danger de mort!

1947

TINERII FĂRĂ FRICĂ

Pe vaporul de azi-dimineață s-au îmbarcat la Constanța doi artiști, sculptorul Ștefan Băeșanu și pictorul Sutzeanu, bursieri încă de patru ani ai statului, la Paris.

Poate că la ora apariției ziarului, ei se apropie de Bizanț, lăsând acasă o amintire din cele mai calde. Peste câteva zile se vor întâlni pe Mediterană cu rândunelele plecate și ele din România către tărâmurile înflorite.

În două săptămâni ei vor fi la Marsilia, și vor cunoaște acele priveliști învăluite în ceață violacee, care, de la Toulouse mergând spre nord, dă peizajului francez, construit pe alte scheme decât cel românesc și cu orizonturi precipitate, caracteristica timpului vechi, estompat și a veacurilor de dantelă, așternute pe catedrale și sate unele peste altele ca o chiciură cenușie.

Băeșanu e un tânăr unitar și hotărât, afară de talentul lui, clar și franc, chemat la realizări însemnate. El are mâna abruptă și acerbă. Moț de neam, el a primit viața cum i-a venit, ca un brav, care nu s-a temut. Întors din două războaie grele teafăr, locotenentul încercat pe fronturi și-a luat halatul de atelier cu îndârjire îndoită, excitată de întârzierile la care războiul l-a obligat.

În ajunul plecării a venit să-și ia rămas bun, ca și colegul lui bucureștean, de la grădina noastră, albă de zăpadă.

L-am întrebat pe Băeşanu:

– Cum te simţi? Atmosfera Parisului e acidă şi caustică pentru un străin ca dumneata. Parisul e o moară care macină minţile şi voinţa. Dacă ai plecat, eşti ţinut să biruieşti şi să te întorci în ţară mai puternic.

N-am nici o grijă. Băeşanu a purces cu gândul să nu se dea înapoi de la nici o muncă grea, ca să-şi poată împlini destinul. Cel ce vrea să stăpânească, trebuie întâi să fie tuturora slugă: vorba e adevărată.

Nu toţi tinerii au norocul să se folosească de o bursă care, deocamdată, consistă în patul dintr-un dormitor de la Fontenay-aux-Roses. La Paris, există un delict monstruos, lipsa de domiciliu: şase luni puşcărie. Dar toţi tinerii trebuie să călătorească şi pot să călătorească, dacă pornesc din ţară tari în cuget şi pregătiţi să primească pribegia cu toate rigorile şi fazele ei, cu dificultăţi şi decepţii, alese pentru a fi doborâte.

Poate fi ceva mai plăcut decât să-ţi agoniseşti pâinea în mijlocul unei lupte aprige, în care-ţi faci loc cu sila şi poate fi mulţumire mai meritată ca victoria, într-o ţară străină, unde şi localnicii adeseori o pierd?

– În lipsă de altceva mă fac turnător, mi-a spus în pragul uşii, strângându-mi mâinile, sculptorul Băeşanu, şi tot o să răzbesc.

Am citit autorizaţia de expert a bagajelor celor doi artişti: «Efecte vechi şi uzate şi material de pictură şi trei kilograme alimente indigene, fără icre negre».

1947

MULŢUMESC...

Neplăcerile gazetăriei vin mai cu seamă şi de la împrejurarea că nu eşti înţeles în ceea ce nu spui, dar şi din alternativa mai brută că intenţia relei-credinţe refuză să priceapă ceea ce ai spus pe măsura ei...

Savoarea cititului printre rânduri, într-o pauză cu punct de tipar şi într-un interval de idei ajustat, e o fină delicatesă. La ea nu poate avea, fatal, dreptul lectura

plată şi lipsită de inițierile unui studiu de meditații şi singurătăți, care scoate figurațiile de subt nuanțe. Câte un cititor, uneori şi poet, cum a fost cazul deunăzi, când am primit o scrisoare de dragoste literară cu imputări naive şi groteşti salvate de o sinceritate primitivă, luat înot după brazda luntrii tale, despicată în ocean, fără măcar să-l fi ştiut înapoia ta cum lopătai înainte, îşi face iluzia că tu mergi în talaze la suflul lui şi monopolizându-ți vâslele şi nava, ca un proprietar şi al persoanei tale neaşteptat, te îndeamnă înecat pe jumătate să îndrepți barca după chiotele lui.

Întodeauna se găseşte unul mai năzdrăvan şi destul de sigur de sine şi de indiscret, gata să-ți dea o lecție de conducere, rezumând laturile de circulație la strabismul sau la cecitatea lui. Omul se naşte cenzor şi agent şi crede cinstit că numitorul lui sărăcăcios trebuie să guverneze. Dealtfel e o înfumurare, de care, în proporții variate, suferim cu toții. Meşteşugul e să nu te întinzi fără revărsare, să nu răzbați cu firul tău în alte ape, să te opreşti sucindu-ți pârâul şi să curgi pe albia ta, câtă ți-e dată.

Se mai adaogă la confuzia vieții şi propriul tău idiom, limba ta aceeaşi cu limba celorlalți, din care-i totuşi un dialect personal. Ne naştem streini şi ne isprăvim streini, iar unificarea printr-o regulă, lege sau *Evanghelie*, bună pentru toți, se izbeşte de neînțelesul fiecăruia. Limba gândului întârzie ca şi a ceasornicului din cureaua brățării. A venit cu două minute mai devreme sau mai târziu.

O persoană feminină, pe care nu am văzut-o niciodată. *Est-elle, brune cu blonde ou rousse? Je l'ignore*, m-a obişnuit să-mi scrie concis, din când în când, o dată, de două ori pe an, într-un plic dreptunghiular luxuos câteva slove de prietenie. Probabil că scrisorile vin din marile depărtări şi spații unde nu mai e pământ, nici frăgezimi veştede nu sunt, nici oseminte de om, ci numai amintirile lucrurilor care n-au fost niciodată.

E plăcerea adevărată a gazetarului cotidian.

Necunoscuta face însă o eroare. N-am voit să zic în tableta *Diversiune* că nu voi mai participa cu colaborarea mea la ziar. Am făgăduit cititorilor, pe care aveam scrupulul să-i socotesc nițel obosiți, că nu voi mai vorbi

de adiacențele publice cu numele semnat pe tabletă. Dar eroarea o repet fără voie și eu. Vorbesc de mine și acum. Poate că, fără fățarnică sfială, e și singurul sens al unui manuscris cu autor semnat. Felul cum se oglindește viața dimprejur în lama lui de cristal...

1947

PACE VOUĂ!

Cine, nu-mi aduc aminte, a spus că viața e o luptă. Ba da: toată lumea o spune, inclusiv aceia care duc o singură luptă, cu furculița și paharul.

Pe englezește, lupta se cheamă, cum spune domnul de la farfurie și tavă, pentru existență. Formula se găsește și în paginile roșii ale *Larousse*-ului: *struggle for life.*

E regretabil că viața trebuie să fie o luptă și nu o pace.

A fost odată cândva, pe țărmurile din Ghenizaret, un om cu hlamida din icoanele catapetesmei, urmat de o gloată sătulă și scârbită de luptă; infirmi și valizi se bucurau de făgăduiala pe care le-a aducea frumosul Străin, ridicându-și mâna către ceruri și binecuvântând câmpiile, cetățile și popoarele: Pace vouă!

Sunt aproape două mii de ani de atunci. Lupta s-a întețit, s-a însutit, s-a înmiit, s-a revărsat din câmpul de luptă peste neamuri, sângele s-a făcut deluviu și focul uragan. O nouă pricină de luptă se adaugă pricinelor trecute, tocmai făgăduința lui Iisus: Pace vouă! Și fiecare nouă făgăduială de pace a început cu luptă și s-a întemeiat pe luptă. *Civis pacem para belum.* Citatele vin din toate limbile ca să consfințească abaterea permanentă a omului de la visul lui permanent.

Atâta timp cât lupta înseamnează muncă, nu-i de cârtit împotriva ei. Tristul destin al făpturii omenești o silește să se scufunde în pământ până la fier și cărbune, să-l scurme, să-l răscolească, să-l semene și să-l culeagă; să rătăcească pe ape, să-și caute pâinea în scule, materiale și

meşteşuguri. E partea cea mai frumoasă a luptei, aceea care, printre războaie şi calamităţi, a clădit singură o viaţă, un artificiu şubred de bucurie, neîntrerupt ameninţat.

Dar lupta mai însemnează, mai ales, război, războiul care batjocoreşte munca şi demoralizează, şi paralel cu el, războiul interior, vrăjmăşia de la om la om, de la categorie la categorie. Când unul încetează, celălalt îl continuă şi îl readuce. Va putea omul să iasă, măcar acum, într-al doisprezecelea ceas de zvârcolire vecină cu agonia tuturor popoarelor, încleştate în ultimul război, din cercul de fatalităţi?

Adineaori, după doi ani de tocmeală şi ciorovăială, s-au semnat primele tratate de pace. Diplomaţia afirmă că ar fi un succes, logica implicând o aşteptare cu mult mai îndelungată. A ieşit din semnătură şi un cadou: patru peniţe istorice, distribuite martorilor importanţi, probabil «Wattermann». Şi pe când oamenii de stat se felicită, e război în China, în coloniile franceze, în Palestina, şi câteva nuanţe de război în multe alte regiuni ale planetei, atârnată de gleznele omenirii ca o ghiulea care-i sângeră la tot pasul călcâiul.

O statistică spunea că viaţa mijlocie a omului e de cincizeci de ani, şi un om de ştiinţă că viaţa poate să mai fie prelungită.

Acelaşi om care s-a ţinut cu picioarele goale, două mii de ani, după pacea lui Iisus, încă n-a învăţat să uite, să cruţe şi să ierte ca să lichideze o dată pentru todeauna eternul lui conflict de orgolii, de reminiscenţe şi de filosofii cu sine însuşi.

Sindicatul mărturisea acum vreo cincizeci de ani un început de speranţă. Dar oamenii s-au pus în grevă, când în docuri, când în transporturi, când în oţelării, pentru optsprezece şi douăzeci şi cinci la sută spor de salariu. Pentru refuzul de a se mânji cu sânge însă niciodată.

Pace vouă! Pace cui?

1947

BUNĂ ZIUA, MUŞIŢĂ

Fiecare om ieşit în vileag, fie prin merit, fie printr-o interpretare, mai exactă sau mai eronată a meritului presupus, e urmărit de praful ridicat în copita calului pe care-l călăreşte. Pulberea câmpiei se ridică şi cade şi se aşterne, până ce alt călăreţ sau o teleagă străbat şoseaua copleşită de arşiţă.

În peizajul intelectualităţii, colbul se stârneşte din hârtia scrisă şi tipărită, şi-i sufletesc şi durează. Cartea cade în puzderia morală ca un bolovan de piatră şi o răzvrăteşte; condeiul care striveşte viermele prins în activitate desfiinţează la figurat roiul întreg şi colcăirea e agitată; praful galben al urii stârpiturii, flămândă de o glorie imposibilă, rătăceşte în aerul de jos şi se descifrează în ceaţa lui siluetele dărâmate, obrazele descompuse, într-un tremur de stepă. Invidia e mizeria omului, dar a omului meschin.

– De ce nu-ţi prieşte, vierme, nimic? Ai cu ce te sătura şi în ce te întinde. Nici nu dormi, nici nu mănânci şi te ofileşti. Excrementul în care mişuni nu-i destul de moale, de stufos şi de dulce? Vrei şi nimb?

– Tu eşti un glotaş, dar ai tot ce lipseşte nobilei mele ambiţii şi chiar mai mult. Nu credeam că se poate; refuz să admit şi totuşi trebuie să suport. Tu faci cu vârful peniţei ceea ce o sută de pene ale mele, de aur, nu sunt în stare nici să înceapă. Cum să nu te pizmuiesc?

Cel puţin acest vierme e cinstit şi sincer, câtu-i el de îmblănit şi de legănat de robii lui, cu care se adună la ceai, ca să chibzuiască opere nemuritoare, măcar un crâmpei, măcar un stih:

„*Partir c'est mourir un peu*",

măcar o maximă, o sentinţă, un proverb păstrat în câteva guri de valeţi: „Carul statului pluteşte pe un vulcan".

Alexandru Iliescu, fostul vicerege al Olteniei, şi-a câştigat reputaţia parlamentară cu două cuvinte: „Biserica autofecală", voind să apere, luat de un avânt oratoric, impetuoas, prestigiul autocefaliei.

Muşiţa intelectuală e de obicei mai perversă. Ea îşi ascunde resentimentele şi în loc să se insinueze pe la minte îşi caută locuri mai adecuate sensibilităţii personale. Îţi cere măcar să te sărute şi s-a şi introdus. Dar te sărută pe întuneric, fără să se dezvăluiască, larvă puturoasă dar evoluată, luând cu şoapta murmurul albinei şi cu zborul vertical eleganţa libelulei.

Muşiţă, bună ziua!

1947

DOUĂ SUTE TABLETE

Dacă anii se socotesc cu zecii, zilele se numără cu suta. Tableta precedentă a fost al două sutelea articol publicat în rubrica mai jos iscălitului ascuţitor de creioane.

Când în primăvara anului trecut am fost chemat de direcţia ziarului reapărut după o vacanţă politică, forţată, de zece ani şi a căruia viaţă se cam confundă cu a libertăţilor în luptă, găseam la «Adevărul» o atmosferă mai bine armonizată cu o concepţie a condeiului slobod de contingenţe.

Vremea tinereţilor isprăvite la netimp a trecut. Odinioară, trebuia să te usuci de-abia înmugurit. O emanaţie înecăcioasă sufoca vârstele noi în literatură şi presă şi la treizeci de ani poetul se făcea om politic, iar gazetarul personalitate electorală. Nu se putea pricepe ca exerciţiul luat în glumă, al peniţei, să fie o îndeletnicire şi singura treabă pe o viaţă întreagă a unui om de rând.

Am stat cândva la închisoare, în zilele lui Ion Slavici, care la şaptezeci şi trei de ani, deprins cu temniţele ardelene, scria în celula lui, supraveghiindu-şi pe lampa de spirt fiertura de cartofi, zece ore pe zi. Tinerii căscau şi protestau, semnând memorii juridice, cristalizaţi în egoismul cauzei personale.

Erau vreo treizeci de scriitori şi ziarişti într-un dormitor cu zeci de paturi. Viscolul de afară se stârnea până subt pătură şi aşternut. O stropitoare de petrol scălda

prizonierii dezbrăcați la piele, pentru prevenirea în dormitor a epidemiei de tifos exantematic, cu câte zece morți la bilanțul cotidian al penitenciarului. Imperturbabil, Slavici nu-şi punea capul jos până ce nu împlinea ziua de lucru, citindu-ne uneori câte o povestire în genul descriptiv. Subiectele de *Dincolo* îl făceau să-şi retrăiască viața şi să rămâie în zidurile temniței şi între camarazii tineri singur şi abstract.

Îl văd şi acum pe dascălul nostru de răbdare, de o vitalitate intelectuală incomparabilă, teafăr şi voios pe baricada dintre expresie şi amorf. Iată-l, vezi-l, cu pana dintre cele trei degete din dreapta, al Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, toată ziua.

Chemat la «Adevărul» în virtutea unei vechi contribuții literare, unul din directori mi-a spus: «Dă-ne un articol pe săptămână», cu o ezitare că-mi cere prea mult. Se uita oarecum la părul meu alb, îmbătrânit mai tare decât pacientul, acum vreo nouă ani, de un an zăcut în morfina unei scabroase erori de diagnostic, medical, funestă.

I-am răspuns directorului: «Unul pe zi!»

El a făcut o mişcare din ochi, analogă cu azvârlirea unui zar într-un talger: fie ce-o fi! Putea să iasă pentru autor un dezastru. La urma urmei, corectivul e todeauna gata. «Vezi dumneata... timpurile... greutățile... evenimentele... guvernul... Europa... emisfera boreală... înțelegi...»

Nu a ieşit un dezastru. Parcă nici condeiul nu a mers prea prost. În orice caz, o datorie a fost satisfăcută, aceea de a nu fi absent din vremea ta, din țara ta şi din marile ei tragedii: datorie față de contemporanii chinuiți şi decență față de posteritatea interogativă. De bine de rău, niciodată n-am dat bir cu fugiții şi, fără să fac tot ce aş fi dorit, am încercat să pui în hârtie conturul unei siluete de filigran, aşa cum s-a putut.

Se face seară? Se luminează de ziuă? Nu ştiu. Deocamdată, nu s-a întunecat şi se cuvine ca noaptea, dacă va cădea peste noi opacă, să ne găsească la icoana siluetei cu lumânarea aprinsă. E un fir de ceară de albine, cu un crâmpei de văpaie-n vârf, care, în privelişti sau subt obroc, nu trebuie să se stingă niciodată.

1947

ARTA DE A NU SPUNE ABSOLUT NIMIC

În toate timpurile s-a remarcat acel stil anodin de presă care ocolind preciziunea se lasă-n voia cuvintelor, înşirate pe condei ca nişte scoici. Ele sună niţel, lucesc niţel dar n-au înăuntru nimic. Reportajul politic, aşa-zis, a excelat întodeauna în fumul peniţei având să menajeze toate părţile în cauză şi să ţie toate uşile deschise. Într-adevăr, cerneala se dilată vaporos şi fraza de bumbac e o ceaţă care se târăşte subţiată până la firul de aţă, de-a lungul, câteodată, al mai multor coloane, alternând litera generală cu caracterele compacte.

Aici e nodul chestiunii, îşi poate zice cititorul ajungând la liniile groase, numite în limbajul gazetăresc aldine. Cuvântul e muzical. Şi nu e nici un nod şi nu e nici o chestiune. O estetică deosebită a reportajului cere articolului un portret grafic, în casetă, alt cuvânt feminin frumos şi reporterul politic, fără jocul varietăţii de literă, se simţeşte nenorocit. Dacă nu mişcă ideile, să mişte textul cel puţin, idealul reportajului politic fiind să nu conţie nici o idee. S-ar supăra câte cineva şi atunci genul ar fi ratat, cariera stricată.

Se preferă ca principiu intercalarea, în curgerea sacadată a rândurilor scrise, cuvintele de specialitate, cele mai goale cu putinţă, cuvintele balon, cuvintele băşică, pneumatice, referitoare la sociologie, la economie (nici nu ştiu cât îmi plac asemenea substantive de eludare: economicul, politicul!), la finanţe, la buget, la criză, la conjunctură. Nu se mai vede ţipenie, nici viaţă, nici oameni, nici mărfuri, nici parale. Terminologia ştiinţifică, agrementată cu expresii ca: momentul oportun, dat fiind, considerând că, precum se susţine, rezervându-ne dreptul, viitorul va hotărî etc., etc., escamotează admirabil problema, cum i se zice nimicului iarăşi.

Reportajul, ca să nu fiu steril, numeşte şi domnii miniştri, care au pus de gând să...facă, să... dreagă.

În stilul de bun reportaj politico-socialo-economico-financiar stau bine şi cuvintele terminate în franţuzeşte cu *tion*, traduse pe valah cu *ţiune*: *administration*, adminis-

trațiune. Desigur că vorbele ca plecăciune, spurcăciune nu intră în clasa termenilor traduși.

În exercitarea continuă a reportajului anumit, ziaristul capătă o abilitate în a nu spune absolut nimic, egală cu geniul. Tot înlocuind cuvântul mai propriu cu unul mai impropriu, cuvântul mai tare cu un cuvânt mai moale, pe cei moale cu unul lichid, și pe cel lichid cu cel mai gazos, el obține un fel de a vorbi, care te-ar pune pe gânduri, dacă nu ar fi vorba de o artă. Ideile devin exclusiv zgomote în silabe, scârțâire, plescăit, hârș, mâr, ssst!

Cât am studiat pe texte autentice arta de a nu spune nimic, prietene, nici nu-ți închipuiești. Vream să scriu o carte de trei sute de pagini în acest jargon, o carte goală, goală ca o damigeană, cu jurământ, de la dop până la șezut, *d'a capo al fine*, mă rog! Și n-am izbutit încă să învăț divinul meșteșug, care atrage și asigură toate recompensele visate, decorații, consilii de administrație, subvenții, autoritate, relații, influență, misiuni în străinătate și, ca în nici o altă situație, exprimată în consecințe de ingratitudine, recunoștința continuă a forurilor competente.

O să mă mai căznesc.

1947

ABCESUL

Câtă vreme mocnește mut, puroiul ia forme exuberante și estetica lui de suprafață poate să înșele. Surâsul e inocent și fraged, căutătura e îngerească, de lobul urechii diafane atârnă boaba de rouă a unui safir și obrajii se leagănă între cercei, cu patru ochi deopotrivă de albaștri. Carnațiile sunt spelbe. Colierul de perle încolăcit pe un grumaz alb, delicat, încă nu pare un șirag de bube, gata să spargă. Degetele lungi, trase prin fine inele, cu capetele roșii, încă nu pot să fie asemuite, când caută pe fundul

poşetei, la teatru, ca într-un fibrom voluminos, ciubucul de sânge pentru buze, cu nişte viermi şi limbrici. Oglinda de buzunar pare lucidă şi neamăgită. Creionul de funingine vânătă, care face pleoapa mai lascivă şi adânceşte conturul, încă nu aduce aminte viitoarele goale orbite.

Mantaua Doamnei miroase iritant a bergamotă şi cade în falduri de blană dulce, în care suflul alege o cărare moale, răscolind nuanţe de parfum de alcov, păstrate în căldura încinsă dintre coapse. A fost vânată cândva prin Alaska sau adunată, piele cu piele, prin zona toridă, tratate cu argăseli rafinate de la cincizeci de cârtiţe sau şobolani de rasă. Modelaţi de mâinile unui expert pe silueta din limuzină, şoarecii au dat un animal feminin adorabil. Puful de pudră, cu care se maimuţăreşte gingaş într-o fărâmă de cristal, nici el nu cheamă reminiscenţa pulberei simbolice a ţărânei.

Ca o făgăduială de viitor sau ca o amintire, veche din generaţii, podoabele strălucite sunt adeseori de lanţuri. Timpul vă păstrează, poate, fără cutiile de catifea, domnilor, catene masive. Ce ai la picioare, domnule Dictator? Să mă ierţi, iarăşi m-am înşelat. M-a înşelat şi panglica de antilopă, de subt manşetă: în cătuşa ei bate inima unui minuscul ceasornic de aur încrustat.

Puroiul dă din când în când câte un abces, care nu mai poate fi ascuns în zibelină şi cosmetic.

Astupaţi focarele iute, că au crăpat. Încep să curgă şi put şi nu se ştie până unde se poate întinde duhoarea. Coptura se cheamă ieri nu ştiu cum, mâine într-alt fel şi azi Papazian. Ea e hrănită cu caviar şi şampanie originală. Un buboi de Anul Nou, unul de februarie, altul de Mărţişor, pe lună un buboi, buboaiele nu plesnesc toate odată, ci pe rând şi câte unul.

Celelalte supurează în mister şi se tămăduiesc prin autovaccin, nu prin exterminare: ar fi imoral. Iau sânge de la tine şi-l transport pe mine, scot din fesă şi altoiesc la conştiinţă. Abcesul se resoarbe prin abces.

1947

LIBRARII

Nu prea demult, am creionat pe o tabletă figura iconografică a fostului anticar, verhovnicul semenilor lui de vocaţie, Pohl. Pictorul în căutare de model pentru un portret al Sfântului Petru a pierdut singurul «cap de expresie» autentic al primului arhiepiscop de la Roma.

Anticarii, împotriva cărora autoritatea municipală, aducându-şi aminte că are o direcţie concurentă, pornise o prigoană culturală, sunt agenţii cei mai vii ai cărţii şi bibliotecii. Neaşteptând să fie vizitaţi cu întârziere, ies ei înaintea publicului la fiece cotitură, cu braţele încărcate de poezie şi poveşti. E un negoţ delicat, cu care se împacă firea contemplativă şi visătoare, cu ochii peste veac, a tânărului sau bătrânului de lângă rafturi, aşezat cu discreţia învăţată de la litera tăcută, pe un scăunel. În vecinătatea unui văxuitor sau tocilar, subiectul e pitoresc şi gata întocmit pentru gravură în culori.

Totuşi, faţă de librari, burghezii meseriei, anticarii sunt un proletariat, o lume oarecum anarhică şi cu atât mai simpatică, de-o seamă cu păsările cerului, cu intemperiile şi canicula, cu câinele pribeag, oprit dinaintea cărţilor şi căutând un adăpost de om sărac.

Încă nici un anticar, afară de favorurile primăriei faţă de tărăboanţa lui ambulantă, n-a fost ca librarul Iulius, vechiul coleg al scriitorilor din câteva generaţii, sărbătorit de confraţii lui.

L-am cunoscut pe Iulius şi nu-i voi zice Iuliu, cum şi-a zis de un timp încoace el. Dintr-o pleiadă de meşteri de librărie, iniţiată din dragostea de document şi arhivă, domnul Iulius e ultimul, mi se pare. Zahareanu a deces la netimp, Montaureanu, cel mai intelectualizat dintre librari, a trecut dincolo de baricadă, director de editură, Alfandary conduce o tipografie, Bandrevsky s-a făcut patron; ceilalţi au dispărut câte unul, fără necrolog.

Au fost mai mulţi. Nici o istorie a librăriei şi editurii româneşti nu le reţine numele şi masca. Evoluţia cărţii româneşti şi înavuţirea editorilor nu au mers însă paralel cu sporul, la propriu şi mai ales la figurat, al personalului

librăresc de calitate, îndatoritor, bibliograf, bibliofil, elegant în grai, cu acea onctuozitate rafinată, pe care o capeţi în contact cu ambianţa monastică a gândirii imprimată.

Domnul Alfandary are o idee foarte bine venită. După o mulţime de iniţiative personale, izbutite încă de pe vremea ministrului Muncii, Trancu-Iaşi, el vrea să facă o şcoală de librărie, din care să iasă şefii librari de mâine, pregătiţi pentru carieră şi pentru instruirea cititorului aglomerat de meseria lui şi doritor să-şi consulte într-un ungher librarul preferat. Era o vreme când fiecare om de bibliotecă avea un prieten la Socec sau Alcalay, căruia îi adresa pe şoptite o confesiune de cărturar. În ziua când n-avea bani de ajuns, cititorul ştia că în anume dulap volumele alese de el vor fi păstrate până se va înlesni să le plătească şi să le ia în ghiozdan. Librarul ştia ce cărţi sosite din străinătate îl interesează pe cititor: i le punea deoparte, i le împrumuta să le purice acasă, se informa la cititor despre valoarea unei cărţi cumpărate. A fost o atmosferă, o camaraderie, între cea mai frumoasă profesie, a librarului şi toate celelalte.

Librarul de azi e un simplu vânzător de marfă indiferentă. Raporturile şi aderenţele s-au isprăvit. Cititorul n-are nevoie de firmă şi vitrină. Îi trebuie librarului, inteligent, ager, amical şi erudit. Tradiţia trebuie restabilită.

1947

DRAGOSTE ŞI OMENIE

Dacă ziarul şi condeiul, destinate să pregătească o mulţumire pentru toată lumea, nu-şi pot ajunge scopurile întodeauna, atât din pricina indiferenţei forurilor, puţin simţitoare la vorbe tipărită, cât şi pentru motivul neruşinat că amândouă aceste scule de punere în mişcare a sentimentelor slujesc uneori deghizate scopuri personale, ale celui ce scrie şi ele celui ce editează, câteodată ele pot contribui să facă cel mai mare bine cu putinţă.

Acum vreo zece zile «Adevărul» a publicat o tabletă, la întâmplare, asupra cazului marelui talent dramatic al unui bolnav, întors de pe fronturile războiului, vătămat. Ion Marinescu-Calovia fusese, până-n ajunul zilei de apariţie a crâmpeiului de proză, necunoscut în exponentul lui, nu numai Spitalul Central de boli nervoase, unde zăcea anonim şi ameninţat să fie dat afară, dar nici Teatrului Naţional şi artiştilor din cele vreo douăzeci de trupe din Bucureşti. Calovia suferise cu o lună mai nainte o intervenţie chirurgicală la creier. I se scosese capacul craniului cu ferăstrăul, chirurgii i-au descoperit înlăuntru o tumoare, au extras-o şi i-au cusut osul capului şi pielea părului la loc. În pauza înfricoşetoare dintre operaţie şi convelescenţă, când misterele fiziologiei joacă încrucişate şi în două sensuri, renaşterea şi moartea, cu toate nuanţele intermediare de biruinţă sau de tragedie, artistul, marele artist viitor al scenei româneşti (e tânăr), se afla în cele mai grele condiţii, de la care se poate aştepta vindecarea, înspăimântat că va fi trimis acasă unde ar fi sucombat sau ar fi murit pe jumătate. Avea un frate şi o prietenă, amândoi deopotrivă de nevoiaşi.

Tableta a fost citită de secretarul general al Ministerului Sănătăţii, domnul doctor Cupcea, pe care n-am avut plăcerea să-l cunosc şi a cărui voce, hotărâtă şi promptă, mi-a fost revelată la telefon. Doctorul Cupcea a fost emoţionat. Inimosul director al Naţionalului, poetul Zaharia Stancu, s-a sesizat. Chirurgii operatori ai lui Calovia au văzut că milostenia lor creştină, de abili scrutători ai subtitului organ, diavolesc şi sublim de gândire, a căzut asupra unei valori umane mari. Ministrul Artelor, Ion Pas, n-a rămas străin de datoria omului oficial faţă de omul din spital. Toţi, fără înţelegere între unii şi alţii, s-au mişcat. Am speranţa că mişcarea va merge liniar până la concluzia necesară... Ionel Ţăranu, inspectorul Artelor, mi-a dat să înţeleg că se va face totul.

Domnul doctor Cupcea a procedat cu o nobilă generozitate şi cu o eleganţă de boier adevărat. Am fost mişcat adânc. Întrucât câmpul meu alb de zăpadă se duce spre orizont până în zidurile cu vaiete şi lacrimi, ale casei de sănătate, unde au gemut durerile artistului, în preludiul de

mari suferințe, frământate în spital, m-am informat de consecințele apelului meu. Îi rămâneam dator secretarului general un raport confidențial. I-l adresez public. Calovia se însănătoșește vizibil, puțin câte puțin, în noile condiții de viață în care l-a pus doctorul Cupcea.

Ziarul și condeiul îi aduc o patetică mulțumire și-i lasă scrisă dovada inalterabilei recunoștințe.

1947

VIAȚA LITERARĂ

Pentru că ne displace să spunem că viața e o porcărie, ne flatăm a prefera să spunem că viața e o luptă. Asta dă negustorului de situații și împrejurări răsturnat în fotoliu o iluzie de eroism pentru salvarea lașității. De la minele de sare și cărbune până la coada pentru petrol, unde trebuie zile întregi să-ți păstrezi locul cu tinicheaua, viața e într-adevăr o luptă, însă numai pentru omul de rând în luptă și cu perceptorul, cu noroiul Primăriei, cu Ucebeul cu Setebeul, cu bacilul, cu lăptarul, cu mălaiul și cu toate marile entități.

Dar aș vrea să știu, mă întreabă un cititor care-și cunoaște viața lui, ce este viața... literară și să se mângâie că cel puțin scriitorul e un animal, în sfârșit, fericit. El ar fi văzut într-o zi pe stradă o căruță cu franzele aurii și a bănuit, săracul, că sunt porțiile «artiștilor», răsfățații publicului și ai autorităților, actori, pictori, muzicanți, scriitori.

Dragă domnule Cititor, tot o porcărie e și viața literară, ba poate că mai rău. De unde începe această viață ca să se poată numi cu drept cuvânt literară? De la ziar și revistă și ea ține până la carte. Întâi nu ți se dă hârtie, adică nu ai de unde o cumpăra; adică ai de unde să cumperi cu prețul împătrit, ceea ce nu-i o viață, ci o moarte literară. Al doilea, trebuie, tu scriitor cunoscut și apreciat, ba câteodată și premiat cu titlul de național – și nu numai atât ci și sărbătorit, să ceri autorizație ca să scrii, cu-

vintele româneşti fiind încuiate în lada de fier şi cheile stând pe verigă în buzunarul unor domnişori care au învăţat să iscălească exact. Încolo, viaţa literară e liberă, cu condiţia să nu scrii. Autorizaţia cerută, dacă ai norocul să fii scriitor propriu-zis, ţi se refuză chiar sprijinită de un rector şi un ministru.

Singuri au dreptul să le fie acordată profesioniştii de a zecea şi a cincisprezecea mână. Apoi presa fiind liberă şi condeiul de aşişderi, trebuie să ceri voie şi de tipar, la cenzură fiecare slovă trecută din alfabet în manuscris. Fericirea scriitorului durează neîntrerupt de vreo cincisprezece ani.

Mă rog frumos de Alteţa sa să lase prezentul răspuns la o scrisoare despre aristocraţia socială, privilegiată a scriitorilor să ajungă subt ochii cititorului invidios şi nedumerit.

1947

TRIPTIC

De două ori am trăit într-o viaţă câte o împrejurare enormă şi de necrezut, relatate pe vremuri amândouă în ediţia literară a ziarului «Adevărul». Ele s-au petrecut în Franţa şi pot să le amintesc.

Un fermier din provincia Touraine (Indre-et-Loire) obişnuia în fiece toamnă să-i ducă fostului patron, la care slujise şi care l-a ajutat să-şi cumpere o grădină şi să se stabilească proprietar horticultor, un coş cu fructe din livada lui. Cei doi gospodari se aflau la o mare depărtare unul de altul şi nu se puteau întâlni decât o dată pe an. Fostul argat alegea şi punea deoparte cele mai frumoase roade pentru coşul aniversar, certificându-şi astfel progresele realizate şi marea lui recunoştinţă.

Ultima dată, horticultorul şi-a găsit prietenul pe catafalc...

Durerea familiei era, fireşte, mare, şi hohotele de plâns erau cu atât mai dese cu cât fermierul închisese

ochii numai de câteva ore. Bietul om s-a apropiat de coşciug şi a rămas încremenit pe loc, cu coşul în mână. Emoţia şi uimirea l-au zguduit atât de adânc, încât nemaiputându-şi stăpâni mădularele, vizitatorul s-a pus pe el...Curgea dintr-însul un nămol leneş, neîntrerupt. Încălţămintea i-a dispărut pe încetul într-un muşuroi, venit pe dedesubt, din pantaloni. Şi-i curgeau şi lacrimile în acelaşi timp, de mâhnire şi de ruşine. Nu mai încăpea nici o diversiune.

Familia, observând ce se întâmpla lângă catafalc, a izbucnit într-o stupidă ilaritate. În sufletul ei se încrucişa cu durerea cea mai chinuitoare cea mai penibilă veselie. Pentru demnitatea atitudinii dinaintea veşniciei şi a zădărniciei, soţia mortului îşi înăbuşea crizele de râs, aruncându-se asupra cadavrului şi sărutându-l ca şi cum şi-ar fi cerut de la el iertare; dar de cum îşi ridica obrazul din raclă, râdea din nou, cu toată gura şi din tot gâtlejul.

Horticultorul a fost luat de mână şi dus, mai mult mort şi el, decât viu, la baie... A fost spălat, primenit şi îmbrăcat cu haine de-ale mortului. A plecat şi nu s-a mai dus acasă, la familia lui din Tourraine, niciodată...

Al doilea episod se petrece într-o localitate din Bourgogne. O statuie înaltă de piatră, a unui tânăr preot, ghilotinat. În parohia lui fusese asasinat un alt preot, bătrân. Curtea cu juraţi l-a găsit vinovat. Apărarea lui a fost şi nepermis de simplă: «Nu am asasinat eu». Justiţia are nevoie de pledoarie. Preotul a mers la eşafod cu fruntea sus. El ştia de la confesional, precis, cine ucisese pe preot. Asasina i se spovedise, dar chemarea preoţiei îi interzicea să denunţe, ca să se scape pe sine. A păstrat secretul spovedaniei, şi a primit să fie osândit şi executat... Biserica Romei ştie să creeze asemenea conştiinţe şi Franţa să le reabiliteze. Adevărul a fost descoperit de-abia după zece ani, când asasina, pe patul de moarte, s-a spovedit şi preotului care luase locul celui ghilotinat.

De curând, mi s-a povestit un lucru petrecut tot de curând, însă în Moldova, nu mai ţin minte satul.

Din pachetele trimise de Crucea Roşie înfometaţilor moldoveni, un sătean mai cu suprafaţă, din localitate, şi-a

însuşit unul pentru el, răpindu-l de la gura muritorului de foame căruia îi fusese destinat de primărie. A dus pachetul şi l-a vândut cârciumarului pe rachiu. A băut rachiul şi a murit în cârciumă.

Sătenii au refuzat să-l îngroape timp de cincisprezece zile, însă i-au aşezat cadavrul în fereastra casei lui din sat, care da în uliţă. Au pus cadavrul în geam, răzimat în cot şi în bărbie, cu faţa către lume. Leşul îngheţând, a rămas aşa, în ocara satului, adunat cincisprezece zile la fereastră şi scuipat.

Se vede şi de aci că pusă-n cumpănă cu viaţa trăită, viaţa cerebrală şi a romanului e o caricatură.

1947

ÎNTREBĂRI FĂRĂ DE RĂSPUNS

Dacă nedreptatea e în toate vremurile aceeaşi, întrucât în dreptate nu sunt gradaţii ca în avuţie, sărăcia de odinioară, comparată cu sărăcia de azi, se apropie totuşi de o înfiripare, de o înjghebare, de o formă a mizeriei, concretizată într-un tip şi care putea să fie tratată cu un leac uniform. Neagra mizerie actuală e atât de variată, de la caz la caz şi de la individ la individ, încât în loc de o formulă aplicabilă grupurilor de mizerii asemănătoare sau cu afinităţi între ele, trebuie reorganizată ca un stadiu ascendent, sărăcia de odinioară, care era, cu inegalităţile ei numeroase, un început de tristă bunăstare.

Cum se va putea tămădui o epidemie în care fiecare bolnav, parţial defunct, reprezintă o necroză a lui şi un punct de pornire al unei alte epidemii, cu morb particular? Pentru o renivelare, ca să fie aduse golurile la suprafaţa de odinioară, trebuie să ne întoarcem înapoi cu acea sută de ani pierdută, în străbaterea căreia s-au adunat bunurile prăbuşite şi fiecare ins, mai bine sau mai rău, se înţolise. O educaţie se face în cincizeci de ani; o cămaşe dară se face în şase luni: trupul gol e cu picioarele goale iar deficitul de sănătate fizică, în care intră şaizeci

şi de multe ori nouăzeci la sută de perdiţie, nu se mai poate bizui pe hărnicia unui stomac dezvăţat, hrănit prin aerofagie frazată.

În răspântia la care se găseşte ţara, niciodată atât de penibil încercată într-un trecut de tot felul de izbelişti, toate drumurile de la kilometrul zero, ajuns, duc undeva, unde nu se descifrează pe orizontul cricular nici o stea, în pofida firmamentului plin de constelaţii depărtate. Iată-l pe călător neştiind încotro să apuce, zdrenţuit şi cu dăsaga din spinare spartă.

Ne-a rămas o singură avere abstractă, cuminţenia. E, poate, timpul să nu ne mai facem visuri şi să fim foarte băgători de seamă. Pe unul din drumurile zvârcolite în zarea vagă de imagini, putem pieri. Altul ne poate duce la robie. Al treilea sau al patrulea ne pot scoate dincolo de fiinţa noastră, lepădată de matcă. Încet, încet, fraţilor, pe lângă şanţuri! Să nu mai ascultăm. Să nu mai auzim ce ne spune urechea, ce aduce vântul. Şi să ne adâncim, să ne învârtoşăm înlăuntru. Să fim ca nişte statui de piatră, care nu vorbesc, nu surâd, nu plâng. A mai ridica un braţ, a ni-l smuci din subsuoară pentru a izbi, este a ni-l pierde. Primejdiile care au trecut ne lasă semnul altor primejdii. De-abia în ani de zile, poate că ne vom găsi din nou. Până atunci, muncă şi tăcere, şi voinţă îndârjită de nesimţire. Să renunţăm până va trece timpul rău chiar la dreptăţile noastre. E porunca înţelepciunii.

1947

TREI LUMINI

Reabilitarea cuvintelor aparent vulgare sau ridicarea lor la octavă şi armonie incumbă datorie peniţei.

Cu obsesia căpătată la şcoala trecerii condeiului din starea de mormoloc prin şase metamorfoze (şase clase, un liceu complet) la stările adulte, cuvintele sunt, unele, proletare. Vorbirea cu buzele ţuguiate era decent să se ferească de ele, ca să nu ofenseze cursul secundar, cursul

universitar şi eleganţa gâtului ţeapăn şi a gulerului scrobit. Câteva veacuri s-a vorbit cu Dumnezeu, după regiune, în două singure limbi, latina (8) şi greaca (repetent). Palestina îşi începe târziu aristocraţia, obligată să grăiască în hebraica veche. Auzul Făcătorului-a-toate nu trebuia jignit de o simţire de prostime, învăţată să se vaiete fără cravată.

Hârtia însă nu a fost născocită şi numită papirus de-a surda şi nici condeiul întrebuinţat numai de profesori şi scribi în sclavie. Pagina albă, de foaie de ivoriu, are harul să ia din periferie şi port, din cârciumă şi puşcărie, şi de la vizitii, strigătele triviale şi limbajul, şi să le dea cel puţin tot atâta nobleţe cât verbelor în halate de mătase şi în hermină, încălţate cu botine de catifea, cusute cu aur.

Toată problema e un meşteşug, nimic neputându-se face fără, el şi meşteşugul fiind stilul, cum i s-a zis, un stil de căsătorie, a fecioarei din turnul castelului de piatră cu mizerul trubadur în pelerină ruptă, cântăreţ pe scripcă beţivilor de la han. Cuvintele trebuiesc apropiate de nupţiile misterioase ale viermelui cu crisalida şi ajutate să le încolţească aripi şi să zboare prin livada de rodii, ca nişte îngeri, transparente şi virginale. Cuvântul beat, căzut subt masa tavernei, trebuie sculat de jos şi trezit cu parfume, în care condeiul a pus şi un strop de amoniac, şi încins pe frunte cu dunga unui fir de nimb.

Cu hârtia şi pana, nefericitul «omul modern» ajunge nesimţitor şi brut, tocmai când ar fi trebuit să se ridice şi el de jos, din vomitura lui. De la colet şi ambalaj, el s-a deprins să nu mai respecte coala de fildeş, să o murdărească, puindu-şi labele pe ea de-a dreptul cu mocirlă, şi nici condeiul care-i slujeşte să adaoge numărul de serie, taxa, preţul şi adresa nu-i mai spune mult. Cerneala i-a mânjit manicura. Ce frică mi-e să scriu! Câtă smerenie îmi frânge degetul ca un genunchi în secunda întâlnirii penei cu hârtia! Nu-ţi vine să crezi, domnule ministru. Mi-e frică în fiecare zi să nu o mâzgălesc în deşert şi-i caut cusături diafane şi aţă de safir pentru cinstirea ei imaculată şi a soarelui aşternut pe zăpadă şi pe manuscris... Se sărută trei lumini laolaltă.

1947

O PROBLEMĂ A TIMPULUI

Domnul maior S. Prefăcutu, preşedintele actual al Asociaţiei rebuşiştilor, Persoană Morală din Brăila, în calitate, în calitate de cititor al ziarului, mi-a trimis o scrisoare interesantă.

Fostul preşedinte a demisionat în octombrie 1946.

Asociaţia numără o sută şaptezeci şi doi de membri din toate categoriile sociale şi de toate vârstele, spune scrisoarea.

Scopurile statutare sunt de doctrină. Citez:

«De a propaga rebusismul.

De a strânge cât mai mult legăturile de prietenie între membri.

De a procura tineretului distracţii instructive şi sănătoase, distrăgându-l de la alte ocupaţiuni dăunătoare moralului său, prin iniţiative cu caracter cultural: reviste, concursuri, serbări etc.

De a da explicaţiile necesare noilor adepţi pentru compunerea şi dezlegarea jocurilor.»

Urmează activitatea manifestată la Brăila.

Concluzia: «Rezultatele sunt bune».

Altă parte a scrisorii domnului maior Prefăcutu conţine «două mari necazuri». Întâiul, primăria de Brăila, care oferise Asociaţiei localul, în urma unei «adunări generale» şi a neînţelegerilor «politice» iscate, a evacuat sediul prin «răzbunarea» unei minorităţi de trei la sută.

Al doilea: Asociaţia se găseşte în polemică acerbă cu un adversar de la o revistă din Bucureşti aducând «grave acuzaţiuni rebusismului» şi socotindu-l ca un «oficios al semidoctismului». Concomitent, a luat atitudine şi o revistă de specialitate, apărând poziţia rebusismului, însă cu dicţionarul lui Şăineanu, care nu constituie, pe cât se pare, o armă în stare să răpuie o ferocitate.

Ca în toate evenimentele de importanţă s-a impus întrebarea: Ce-i de făcut? Preşedintele Asociaţiei ar răspunde, dar îi lipseşte organul de publicitate. Această absenţă, din lupta piept la piept, «lasă să plutească asupra rebusismului acest văl de atmosferă viciată» .

Am căutat să înţeleg de ce domnul preşedinte se adresează mai jos iscălitului şi – vai mie! – am aflat. Am scris odată, solicitat de tânărul Popescu-Rebus, specializat pe vremuri în pătratele negre şi albe, definiţiile unui op de *Cuvinte potrivite şi... încrucişate*, cu bunul meu coleg Tristan Bernard, de la Paris, şi am căpătat, văd bine, autoritate. În şomaj intens, începusem şi o *Carte de bucate* şi făceam pregătiri pentru o *Carte de vise şi semne*: «Când ţi se bate ochiul... şi cal bălan de vei visa...» Dar, drept să spui, acestei nobile îndeletniciri nu i-am acordat întregul meu entuziasm. Am rămas numai stupefiat că definiţiile mele au putut să fie dezlegate, pe când eu n-am putut pricepe, la publicarea lor, nimic.

Întrebarea finală a onoratului meu corespondent constituie o problemă, care mă tortureazā acum şi pe mine: «Este rebusul apanajul semidocţilor?» Aici e aici. Întrebarea a fost neaşteptată pentru mine. E ca şi cum s-ar cere să răspund dacă rebusul trebuie luat în pastile sau construit din sârmă. Nu mă pricep ce caută semidocţia la un joc de-a vorba ori de-a mingea. Dar am rămas totuşi perplex, ca domnul cu barbă, pe care l-a întrebat cineva dacă doarme cu ea în plapumă sau pe deasupra.

1947

CORECTURA CITITORULUI

De la masa de lucru a redactorului până la pupitrul culegătorului de litere de plumb, se interpun tot felul de agenţi, susceptibili să devieze corecta linie a gândului şi a frazei.

Întâi, deficitul eventual propriu al domnului care-şi freacă mustaţa ori îşi scarpină lobul frontal, ca să poată cuvântul să se ţie după idee: arta fuge iute şi vocabularul vine mai încet. Uneori ai impresia că un călător s-a luat cu geamantanul în mână după tren şi vrea să-l ajungă pe jos. Poate că s-a agăţat cu o mână dar după două, trei

bălăngăniri cade în... vocabular. Gândul a plecat şi te-ntorci în staţie îndărăt să apuci un altul.

Apoi, creionul sau peniţa. Se rupe un vârf ori scuipă stiloul. Ai scris «se apropia», şi dintr-o ştersătură a ieşit «se apropie». Scrisul de nuanţă se resimte şi un capitol întreg capătă din prezentul substituit unui imperfect o altă diagonală şi alt ax de echilibru.

Domnişoara dactilografă, dinaintea unui manuscris detestabil, cum trebuie să fie orice manuscris necontabilicesc, are ezitări binecuvântate când îl copiază pentru zeţar. La rândul lui, zeţarul are nedumeriri şi distracţii, ca şi autorul, căruia-i vin, încălecate şi anulându-se una pe alta, câte două, trei, patru idei deodată încurcate cu imagini, din care ideea tangentă ia una răzleaţă. Cât despre corectoare şi corectori m-am jurat să nu mă mai refer la ei. Într-o dispută acum câtăva vreme, am luat cunoştinţă de negura în care lucrează toată noaptea între şobolanii tipografiei.

Cititorul e rugat să nu mai aştepte în articolul viitor rectificările aplicabile numărului precedent. Să-şi facă toate corecturile singur, ori de câte ori fraza e dubioasă, cazul scâlciat, modul fantezist şi timpul frânt, şi când aderenţele cu motivul articolului gramatical sunt obscure, iar lexicul întrerupt sau inegal.

Ori mai rapid: să-l ia la înjurători pe autor.

1947

PORTRETUL

Mai des decât ar fi să se aştepte, scriitorul cu oarecare stagii profesionale şi de o vârstă cu mai multe rânduri de generaţii îşi vede, cu neplăcere, fotografia în gazete. Tipograficeşte, clişeul ocupă un loc apreciabil, dispensând pe redactor să caute fraze şi dacă peste clişeu încalecă un titlu cu corpul de literă negru, obişnuit presei din Bucureşti, titlu continuat pe două rânduri, redactorul

câştigă fără să-şi frământe sintaxa o bucată de coloană. Dar, în general, portretul e cu treizeci de ani mai tânăr decât modelul...

Care-i reacţia cititorului faţă de contrastul scandalos dintre fotografie şi vârstă, când e ştiut că, mai mult sau mai puţin, de la cincizeci de ani în sus orice scriitor începe să semene cu Gandhi sau cu domnul profesor Parhon. Probabil că cititorul înjură bănuind că originalul cochetează şi face pe domnişoara bătrână, care contemplată din spate e graţioasă şi acortă, până ce apropiindu-te de faţadă un spasm te înştiinţează că te-ai speriat.

Babalâcul şi pârciul întineresc, dragă Cititorule, fără să colaboreze la punerea în valoare juvenilă a caricaturii lor actuale cu simpaticul redactor, căruia îi trebuieşte neapărat, după opinia lui, un cap intercalat într-un articol. Îl caută prin dulapuri, chiar dacă trebuie să confunde cu inocenţă, cum ar fi pentru teatru pe doamnele actriţe între ele, întrucât nefericitele ofense ale timpului se echivalează. Ba e trădător şi obiectivul. Ai văzut în albumele serviciului de antropometrie că cinci sute de clienţi ai poliţiei seamănă leit unul cu altul. Se pare că dintr-un om serios rămâne tânăr numai buricul degetului mare.

Tipograful are de toate şi clişee de tinereţe. Te-ai fotografiat odată, prin clasa a cincea, în vederea unui abonament de tramvai şi când ai ajuns, cândva, târziu, ori decan, ori cine ştie ce fel de preşedinte, ori autor dramatic, ba poate că şi ministru, eşti glorificat cu aceeaşi fotografie şi cititorul care nu ştie cum arăţi adevărat, te crede la şaizeci de ani de douăzeci, presupunând, bineînţeles, cum îi şade frumos unui om de idei, că ai rămas în toate clasele repetent.

Ar fi de propus o simplificare şi o reformă susceptibilă să nu dea tot la confuzii. Dacă ar fi să scot o gazetă pe numele meu, ceea ce am demonstrat că, fiind de meserie, e *streng verboten*, aş varia numai legenda în cazul când aş ţine puternic să-mi înfrumuseţez un text cu un portret, pregătind din vreme şi pentru toată durata gazetei câteva clişee tip, un actor pentru toţi actorii, un scriitor pentru toţi scriitorii, un om de stat pentru toţi oamenii de stat, simbolizaţi după aptitudinile comune, o bidinea cu

ochelari, un dovleac cu pălărie, un castravete cu cravată, o coadă de mătură sau de topor.

Rămâne de plasat o emblemă de înger cu monoclu sau de Cupidon cu arc şi săgeţi de săpun. Pe cea din urmă aş atribui-o polemiştilor tari de la gazete, model 1947 zero.

1947

UITE POPA, NU E POPA

În 1702, Marica Brâncoveanu a zidit «Biserica dintr-o Zi» din strada Academiei, zisă Biserica Enei. Ce Zi o fi fost aceea, că a meritat asemenea ofrandă, e de competinţa istoriei, cu toate că nu ne-ar supăra ca interpreţii ei să ne aducă aminte. Că nu a fost o zi ca toate zilele, pare verosimil. Picturile au fost scrise pe frescă şi, în două sute patruzeci şi cinci de ani, plouate şi năvălite de umezeala solului ridicată spre friză, s-au degradat. Orişicum, biserica Brâncovencei e clasată între monumentele istorice. Ne uităm la ceruri şi veacuri cu ce avem şi noi: în lipsă de piatră şi vârfuri gotice, cu cărămidă.

În 1911, comunitatea albaneză, care a înzestrat capitala cu tot felul de instituţii alimentare, a cerut Mitropoliei din Bucureşti autorizaţia să se facă slujbă în limba albaneză, cu cler albanez, într-o biserică românească, până ce se va înlesni să-şi construiască o casă de rugăciune proprie. Mitropolia, cu prea cunoscuta ospitalitate românească, uneori abuzată, i-a împrumutat comunităţii temporar altarul bisericii brâncoveneşti. Dragostea de Dumnezeu se plăteşte cu sentimente, din care recunoştinţa nu e cel mai neaşteptat.

Au trecut nouăsprezece ani şi negustorii albanezi înavuţiţi în Bucureşti n-au găsit cu cale să-şi clădească în atâta timp lăcaşul necesar. Mitropolia devenind Patriarhie şi Miron Cristea, făcând luare-aminte coloniei albaneze că şi-a luat o îndatorire de care nu s-a ţinut, i-a pus în vedere că biserica trebuie restituită cultului românesc.

Comunitatea albaneză s-a obligat încă o dată să-şi zidească biserica întârziată.

Când un lucru de seriozitatea bunăvoinţei creştine e luat în glumă şi derâdere, şi cuvântul dat de repetate ori e călcat, situaţia începe să displacă şi să semene cu o nesocotire şi jignire a generozităţii sânului care te-a primit. Cu toate acestea, au mai trecut alţi doisprezece ani în deşert, căci în anul 1942 Patriarhia revine asupra punerii în vedere, cu atât mai mult cu cât comunitatea albaneză ţinea biserica domnească, în timpul săptămânii, încuiată, ca nu cumva Patriarhia să cerceteze interiorul ajuns de nerecunoscut. Duminică, în vremea liturghiei, nu se fac inspecţii.

În 1945 Patriarhia numeşte, în sfârşit, la «Biserica dintr-o Zi» un preot român, care sluji dimpreună cu preotul albanez, albanez fără să ştie limba albaneză, întrucât, născut şi studiat în România, îşi uitase şi originea. Epitropul e de asemenea un albanez aproximativ, care dimpreună cu ginerele dânsului rezumă faţă de Patriarhie toată colonia, absorbită de alte îndeletniciri decât bisericeşti. Iar tatăl preotului albano-român, baba bisericii, vinde la uşă lumânări.

În 1946, preotul numit de Patriarhie e ridicat la rangul de paroh şi însărcinat să restaureze lăcaşul.

De astă dată, atitudinea albaneză trece peste autoritatea Patriarhiei, singura competentă să-şi administreze altarele, bunurile, clerul şi spiritualitatea, şi forţând simţământul de caritate şi cuviinţă face presiuni la guvernul civil, informat tendenţios, şi devine politică.

Faţă de acest exces, Patriarhia i-a luat bisericii antimisul, adică aşternutul simbolic de mătase, de pe altar, fără de care nu se poate liturghisi, care face parte din odoarele ei.

Am expus raporturile dintre autoritatea ecleziastică şi comunitate, obiectiv, deşi ar fi locul de precizat câteva conturi şi aspecte cuvioase. Este de văzut dacă, într-adevăr, comunitatea albaneză ştie ceva din toată această situaţie, care pare o ficţiune exploatată în paguba ei morală. Numeroşii albanezi, ortodocşi ca şi românii, îşi caută duhovnicia la bisericile româneşti din mahalalele lor, fără să

simtă nevoia imperioasă de o deplasare de kilometri până la impropriu numita Biserica Enei.

În orice caz, între albanezii din Bucureşti sunt multe inteligenţe, persoane distinse şi cărturari. Ar fi momentul ca după treizeci şi şase de ani de oblăduire delicată, să examineze raporturile, proporţiile şi dezechilibrul, şi să răspundă aşteptărilor îndelungate, frumos.

1947

MAREA ESTETICĂ

O spirituală scrisoare a unui cititor a reţinut substanţa tabletei *Arta de a nu spune nimic* şi ne sugerează obiectul unei alte tablete de simetrie, asupra altei arte, arta de a nu face nimic. Mă păzesc să dau pe cititor în vileag, publicându-i numele, cu care ar trebui să semnez rândurile de mai jos, nu cumva el să aparţie, în subalternarea noastră, a tuturora, vreunui funcţionar, ameninţat să-şi piardă postul din pricina unui exces de inteligenţă şi analiză ironică.

«M-am gândit că, în fond, spune corespondentul nostru, meseria de a nu spune nimic îi priveşte pe cei care o practică. E o chestiune a lor şi, la urma urmei, pe noi nu ne-ar costa prea mult.

Există însă o altă artă, care ne priveşte şi, de bună seamă, ne şi costă: arta de a nu face nimic.»

Cu alte cuvinte, între profesiile bine remunerate e şi aceea de a te afla în treabă, de a ţine lumea în loc şi de a încurca-o, simulând o activitate. Fericiţii epocii celei mai detestabil confuze din câte au putut fi vreodată trăite, ca să dea senzaţie golului total şi a nulităţii superbe, sunt împărţiţi în două ramuri mai generale, inocenţii şi energicii, şi, dacă am prins exact sensul gândirii personajului din scrisoare, culturalii sedentari şi dinamicii.

Culturalii ocupă rangurile statice şi nişte meserii de specialitate, numite în corespondenţa primită, institutologii, consiliologii, oficiologii, fiecare din ele caracteri-

zată când cu o emblemă, când cu un blazon, şi când cu oricâte trei-patru litere din alfabet, de care nu scapă nici unele grave iniţiative internaţionale. Fafa, Alabala, Berep, Socareca, Ciopac, Vilex, Bacada etc. Cartea telefonică dă sute şi mii de exemple de contragere a titlurilor severe în câteva majuscule. Nu cităm din ea, de teamă să nu fim traşi la răspundere că minimalizăm prestigiul organizat pe o fonetică de fantezie al unor instituţii care nici nu spun, şi nici nu fac nimic, omul aflat în treabă fiind susceptibil şi multiplicat. El sporeşte neîntrerupt, şi cu cât e mai inexistent, cu atât vrea să existe mai dârz şi, neputând să facă nimic, nu numai nefăcând nimic, se refugiază într-un mister de semne grafice, menite să scuze ramificatele capacităţi abstracte, remunerate, stipendiate şi subvenţionate.

Nici *alle gute Dinge* nu sunt numai trei, nici toate artele, numai cele bele. Artele de consistenţă sunt bugetare şi virtuozii lor, în ţară şi în echipele de taraf, risipite în străinătăţi, cântă *Dunărea albastră* pe jazul valutei, din cobze, cu entuziasm. Numărul lor ne-a dus la o dezvoltare artistică de invidiat, doborând toate limitele clasice de competinţă, în finanţe, în industrie, în economie, interpretate de diletanţi, executanţi şi amatori.

Pictură, sculptură, literatură? Prea puţin, pentru marile vocaţii şi străluciri! Lipsea harababura.

1947

RĂSCRUCEA

Întodeauna scriitorul cotidian e condamnat să fie rău înţeles, dacă în depănarea pe fusul condeiului a unei similitudini de idee învârteşte caierul ca să dea firul, după superstiţiile lui, mai frumos. Din lână nu trebuie să iasă altceva decât ciorapi şi târligi şi câteodată o flanelă peste cămaşă. Când torci mai subţire şi mai pui de-a lungul ghemului şi câte un nod decorativ, se strică în priceperea

cui nu trebuie armoniile andrelei. Nu poţi împleti, după regula consacrată, o mănuşe nici cu şase andrele, nici cu două. Trebuie să scazi ochiurile sau să le adaugi, după obişnuinţa deprinsă.

Întodeauna, sau am fost cârtit sau înjurat că n-am nimerit talpa exact pe picior, că ori strâng vârful prea mult ori lăbărţez călcâiul ori clientul are prea multe bătături. Am încercat să fac, pe tiparele îndătinate, şi batiste. Lâna nu merge la nas şi-l roade, e aspră şi supără fasonul mustăţii – sau lasă, prea moale, să treacă prin ea ce trebuie să rămâie în batistă. Atunci, cu degetele mânjite, la un oarecare guturai, omul şi le şterge pe ce apucă, pe zid, pe jiletcă sau pe gazetă.

Între litera şi pana dumitale şi cititorul de mai departe se intercalează un tâlmaci, care explică după capul lui o frază, o reflecţie, o tabletă. Meseria lui, pe care eu, unul, n-aş cuteza să o fac, este să comenteze şi să explice pentru anumite foruri, încredinţate că pulsul vieţii şi temperatura se iau mai sigur de la condei. Condeiul e, pesemne, un termometru şi un aparat de tensiune. Mintea interpretului, reglată pe un cadran mobil, e obtuză şi sărăcia ei denaturează textul şi cugetul scriitorului cotidian.

În toate dictaturile, unde se contabilizează suma ideilor, diferenţele şi zecimalele de dinaintea virgulei şi de după ea, în loc să fie lăsată slova în voia destinului ei de cincisprezece minute, am avut de îndurat spiritul de interpretare, din pricină că o idee, judecam eu, nu trebuie să fie otova şi proastă. Am învăţat din *Ars poetica* meşteşugul imaginilor complexe, care fereşte pe scriitor să semene cu o bucată de săpun, săpun omogen şi invariabil de la un capăt la altul al unui calâp. Scrisul, ca să fie gustat şi să onoreze tiparul, trebuie să fie împănat cu ingrediente de gust şi aromă, ca un *nougat*, ca o ciocolată cu cremă interioară, ca un *plumcake*, sau, mai româneşte, ca un corn cu nuci şi mac. Însuşi rahat-locoumul, dulce prin definiţie, capătă o tonalitate agreabilă de la fistic.

Cineva, cu care vorbeam deunăzi, despre dezgustul de a scrie în zadar, pentru a fi tradus numai anapoda, şi de-a-ndaratele, îmi spunea că scrisul meu are defectele calităţilor lui şi că nu se prezintă stabil, pe o singură

latură, cum ar fi un buletin de stare civilă, cu data, cu locul, cu părinţii, cu martorii şi cu primarul. Obligatoriu opac, el suferă de transparenţe. Propoziţia simplă, legiuită, cu subiect şi predicat, unul lângă altul, se dilată între două puncte peste măsură. Degetarul unui singur deget, cu care trebuie să împungi un singur ac o dată, cu o singură gaură şi cu o singură aţă, de o singură culoare nu trebuie să fie încincit. Stilul omogen cere să apuci de capătul firului cusut şi, dintr-o singură smucitură, să se desfacă pantalonii în două, să fie evidentă căptuşala, putându-se să restabileşti invers pantalonul întreg, în sinceritatea tuturor comisurilor lui. Se preferă în scris fermoarul, care închide şi deschide dintr-odată. Croitorul întreabă, când ia măsura: «În ce parte purtaţi?» El s-a învăţat cu purtarea în stânga. Decum eşti diformat de la natură, nu mai iese pantalonul.

O să mă resemnez... După cincizeci de ani de meserie, ori trebuie să mă las şi să-mi fac, aşa de târziu, o altă meserie, ceea ce încerc cu toată diligenţa de un timp, o meserie pe care o am fără să o fi profesat continuu şi deplin. În câteva zile, mă hotărăsc. O să dau drumul atelierului meu de tipografie care zace îngheţat, ruginit şi inactiv de zece ani, într-un colţ de odaie, să tipăresc înţelepciunile altora şi să le las prostiile mele, pentru o viaţă viitoare, când voi fi poate mai slobod şi mai calificat. Un mormânt, după o viaţă, inutilă contemporanilor, necăjiţi să te interpreteze şi să-ţi dea de fund şi să-ţi anuleze condeiul, ar putea să fie bine sfătuitor pentru o înviere postumă.

Or o să mă fac exclusiv liric, declamator şi de un optimism obez, amestecându-mi cerneala cu limonadă roz. Şi o să mă bucur de o stimă generală, de cofetar literar.

1947

PUTERE ŞI CĂDERE

În dreptul Palatului Regal, o doamnă de vreo optzeci de ani se apropie de noi cu mâna întinsă, o mână frumoasă, cu palma trandafirie. Schimbam câteva cuvinte cu

domnul Zambaccian cu care nu mă mai întâlnisem de ani de zile, şi nu puteam să cred ce-mi văd ochii.

Cerşetoarea era una din cucoanele încă acum treizeci de ani cele mai bogate din Bucureşti, o mare cucoană elegantă, de pe vremuri, cu domenii, cu castele, cu automobile şi carate. Când începea să-i displacă benzina, se suia în trăsură şi când o ajungea mirosul cailor, a cărora sinceritate nu ţine seamă de cuviinţa datorită persoanelor distinse, schimba birja cu limuzina. Numărul slugilor era imens, la bucătărie, în casă, la grajduri, şi cucoana răsfăţată de un soţ care o adora, cheltuind veniturile câtorva moşii ale lui, asociate cu coşul de zestre, trăia ca o păpuşe, purtată-n braţe, dintr-un apartament într-altul, din ţară-n ţară, iarna la Nisa, vara la Saint Moritz, şi legănată în câteva limbi. Demoazele, Misse şi Frailaine o însoţeau la fiece pas, pretutindeni, ca nişte «dame de onoare». Istoricele hoteluri «Baur», din Sviţera, rezervate prinţilor şi aristocraţiilor vătămate de melancolii incurabile, o primeau între argintăriile şi podoabele lor clasice regeşte. O simplă depeşă era de-ajuns. Se pregătea un etaj întreg la dispoziţia ilustrei părechi şi a «personalului» de serviciu.

Cucoana era preocupată exclusiv de fizicul ei, îngrijit cu de-amănuntul de către femeile ataşate persoanei sale, pentru a fi îmbăiată, unsă, trasă, frecată, frizată, îmbrăcată şi dezbrăcată de mai multe ori pe zi, iar domnul avea funcţionarii lui pentru toate mădularele ce trebuiau păstrate în bumbac şi catifea, ca o colecţie de scumpe bijuterii.

Moşiile, guvernate de către un «administrator» special cu «tehnicienii» lui, aduşi de prin străinătăţi, erau nişte principate la ordinul boierului de la Bucureşti, câteodată, şi de obicei de la Paris. În patruzeci de ani domeniile s-au micşorat, pădurile au fost dărâmate, grâul n-a mai dat la seceriş zecile şi sutele de vagoane de altădată, cirezile s-au rărit, hergheliile au dispărut, prisăcile au rămas goale, şi din vasta împărăţie a domnului şi a cucoanei s-au ales câteva sute de alte proprietăţi mai mici, care nu le-au mai aparţinut lor şi o nouă clasă de domni şi cucoane, substituită familiei absente, de la Nisa,

de la St. Moritz, de la Florenţa şi de pretutindeni, a stăpânit avuţiile prăbuşite.

Domnul aşteaptă învierea ce va să vie într-un cavou părăsit. Doamna cerşeşte pe Calea Victoriei, încălţată cu un şoşon şi un galoş cules din maidane şi târând cu ea o papornită încinsă cu sfoară murdară. E încă frumoasă pentru un tablou «Slavă şi Scufundare» şi mâna ei delicată se întinde şi pe dinaintea urmaşilor oamenilor de încredere care i-au furat puţin câte puţin, ca nişte şoareci, avuţia.

1947

MESERIA LUI PIERDE-VARĂ

Dedic tableta de faţă profesorilor, inginerilor, magistraţilor şi tuturor slujbaşilor de stat.

Pe la toacă, mi s-a prezintat un om cu o scrisoare şi un coş hărtănit. Dumneavoastră sunteţi domnul Acătării?... Eu sunt... M-a trimis părintele Radu...

Venea de departe, dintr-un sat de peste drum de o mânăstire, de la un prieten, călugăr şi mare viticultor. Un cultivator de vie, desigur, e mare când stăpâneşte cincizeci de pogoane de butuci şi pe de lături alte hectare de pădure şi pământ.

Introducerea scrisorii da un raport de rezultatele unui an de muncă ale unui alt început de an. Podgoreanul a băgat cinci sute de milioane de lei mai mari şi a scos, la urmă, numai două sute de milioane de lei, mai mici. Jumătate din vie s-a uscat de seceta trecută. Ceea ce a mai rămas din toamnă a degerat iarăşi jumătate. Dintr-un condei, o avuţie redusă la sfert. Din cincizeci de stupi, a trebuit să omoare douăzeci şi cinci, ca să poată scăpa cu viaţă, din iarnă, măcar atâţia. Operaţia e penibilă, să ucizi douăzeci şi cinci de popoare muncitoare! Albinele n-au prevăzut, în constituţia lor, că agonisita unui an de strădanie uriaşă în vederea hibernării le va fi furată cu capcana confortului mincinos a omului inteligent şi feroce.

Mai mult de jumătate din grâu a degerat şi orzul de toamnă în întregime. Au rămas bune numai grânele puse mai târziu, aruncate subt brazdă, adică foarte puţine. Multe vii, chiar îngropate, au pierit. Prietenul adaogă:

– Îţi trimit pe omul cu scrisoarea, ca să-ţi lucreze în grădină. E un nenorocit, i-a murit nevasta anul trecut şi fraţii ei l-au alungat din casă.

Mă uit la el. Numai zdrenţe. Zdrenţe vechi, petice de zeci de ani, înnădite cu sfoară. Pantalonul e prins cu nişte cuie acolo unde anticii puneau frunze de viţă. Îl întreb, ce a lucrat în viaţa lui: după acte are patruzeci şi cinci de ani. A fost la sonde, la vii, la moşii... Ai certificate? Nu avea. De ce? Omul e încurcat. L-am nimerit în punctul slab.

– De ce stricăciune suferi dumneata, că n-ai putut pune deoparte măcar un rând de haine cu lumea într-o viaţă? Vrei să faci gospodărie la altul şi dumneata nu ştii să te gospodăreşti. În halul ăsta nu te angajează nimeni.

Pe Buletinul lui stă scris: «Chior de un ochi». Într-adevăr, îi e ochiul vătămat. Dar, tăcut pân-atunci, i se dezleagă limba numaidecât la întrebarea următoare:

– Aşa o întrebare. Cât ceri pe zi?

– Mă bag numai cu luna.

– Şi cât ceri pe luptă?

– Puţin. Un milion şi jumătate, masă şi casă.

Suntem în anul 1947.

1947

ABSENŢII

Când mă găseam prin ţările străine şi voiam să văd pe câte un scriitor în coincidenţă literară cu subtiscălitul, nu-l găseam niciodată acasă. Era pe undeva, pe la sud, pe la nord, retras într-un castel, într-o gospodărie mare, unde lucra, la o fereastră, subt o perdea de glicine, care învelea casa de jur-împrejur, într-o broderie de ceaţă violetă. O carte sau o piesă de teatru trebuiau prezentate o dată pe an unui editor, care era şi bancherul pe durată lungă al scriitorului, proprietar de multe ori la mare şi la munte. Şi

el nu era, scriitorul, întodeauna dintre eminenți. Cei mai bine cotați aveau numeroase locuri de refugiu, pretutindeni în țara lor și peste fruntarii. Edouard Rod, autorul unei cărți cu titlul mai frumos decât conținutul, *L'ombre s'étend sur la montagne* și al unui volum *Les roches blanches,* într-o țară cu puține resurse, ca Svițera, trăia la Vevey ca un prinț. Anatole France, la optzeci de ani, strânsese tezaure artistice în valoare de miliarde. Citesc viața dansatorului Nijinski, care și-a scris fantezia, e-adevărat, nu cu condeiul dar cu silueta, asimilabil însă în expresia esențială cu scriitorul. El a trăit ca un suveran.

Nu-i de cerut, firește, timpului nostru, care nu știe să o dea de la sine, nici o favoare în România. Noi ne-am acomodat cum am putut, mai bine sau mai rău, cu editorii, cu cititorii și cu Cenzura, singura atenție adevărată pe care o acordă scriitorului de vreo douăzeci de ani neîntrerupt statul cultural. Dar mă gândesc la confrații risipiți de evenimente și izolații în câte un cartier, în câte o provincie; sau intimidați de tobele goale sau în nestare de asimilare, din exces de caracter ori prea delicați în sensibilitate față de stilurile ofertei sau, în sfârșit, ostracizați prin simultaneități, prin concurența deghizată într-o teză și voit înlăturați.

Toți scriitorii aceștia, ai unei singure limbi românești, sunt absenți din viața limbii și adeseori din propria lor viață. Dacă e adevărată criza de cultură, despre care – s-o potrivi, în anume sens, ori nu s-o potrivi într-altele – s-a vorbit, absenții lor contribuie la criză. Pe vremea lui Iorga, căruia îi plăcea să polemizeze cu toți scriitorii neîngenuncheați la patrafirul lui, i-au făcut, odată, în plină gâlceavă, propunerea să strângă pe toți scriitorii într-o disciplină de muncă literară națională și de vreme ce el se socotea indiscutabil, să rămâie cel mai marele. Mijloacele lui puteau să întocmească cea mai bună orchestră. A refuzat de teamă să nu i se știrbească poate nimbul.

Fatalitățile se reproduc într-alte forme și mulți din meșteșugul slovei stau deoparte, necăjiți, ofiliți și sterili.

M-am întâmplat deunăzi, la o masă, la Ploiești, cu domnul Bassarabescu, un scriitor în totală inactivitate. De la Bârlad, poetul Tutoveanu îmi trimite, din când în

când, câte un manuscris, cu care n-am ce să fac. Sunt scriitori la Craiova, la Braşov, la Iaşi, la Constanţa, la Cluj, la Timişoara şi parcă nu mai sunt. Nu-i caută şi nu-i adună nimeni, nu-i pune la lucrul meseriei lor, fără impozite şi dobânzi morale, nimeni. Şi trec vremurile peste ei.

1947

BURSIERII ROMÂNI

Din cercul studenţilor români, bursieri ai Ministerului nostru de Educaţie, calificată Naţională, vin ştiri care ne dezonorează. Bursierii României, cărora statul le-a dat o saltea la Fontenay-aux-roses, au plecat în străinătate fără măcar biletul de drum plătit. La ieşirea din ţară ministerul le-a spus: «Duceţi-vă cu mijloacele voastre şi o să vă restituim». De patru luni ei n-au primit nici restituirea milioanelor împrumutate de drum, nici bursa lunară. Ce fel de respect are ministerul de oameni şi de cuvântul dat? Şi de ce şi-a trimis tinerii la Paris? Ca să-i deporteze?

Nu ştiu dacă domnul Voitec, ministrul de resort, a trăit viaţa crâncenă a străinului, în mijlocul indiferenţei ambiante; dacă a cerut în Paris de lucru şi a fost refuzat, în calitate de «métèque»; dacă a trecut Sena prin faţa morgii, unde surâd în vitrină, preparaţi, în fiecare dimineaţă, câte o nouă serie de sinucigaşi. În asemenea caz îmi permit să-i aduc aminte că fluviul şi funia spânzuraţilor aşteaptă la fiece ungher de uliţă sordidă pe orice copil rătăcit, între Revoluţia din 1789 şi Sorbona, în frumoasa Luteţia modernă.

Un român vegeta destul de greu pe acolo şi înainte de ultimele două războaie. Francezul nu te acceptă la concurenţa intelectuală, nici fecior de bani gata. Noi găseam la Paris cu totul alt climat de sentimente decât îl aflau francezii la noi, fie ei cei mai insignifianţi gazetari, porniţi în excursie de «emolumente» în Orient. Poate că

aflaţi într-o atmosferă mai sulfurică şi împrejurări mult mai rele, chiar pentru localnicii naţionali, i s-ar refuza unui intelectual străin şi muncile minore de altădată, căratul, de pildă, din Hale cu spinarea.

Domnul Voitec are zâmbetul senin şi rece. Sunt oameni care i l-ar dori mai puţin fericit. Aş voi ca ministrul să citească proza de aci, să-şi frământe oleacă palma enervată, să bată cu pumnul în masă, să cheme la telefon pe casier şi să se holbeze la el. E nepermis să fie lăsaţi bursierii să moară de foame în cinstea regatului care i-a distins, când mai este un lucru ştiut, că o pagină de paşaport, acceptată ca o condiţie principală a ducerii oricărui român la Paris, prevede incapacitatea de ofertă lucrativă.

În schimb, directorii şcolii române de la Fontenay-aux-roses, doi la număr, olimpieni şi confortabili angajaţi pe socoteala ministerului domnului Voitec, primesc împreună două sute de mii franci pe lună, franci franţuzeşti. O întrebare: pentru ce calificări de valoare personală?

1947

PRESA

Ce e presa, măi Andrei?

Aveam la o revistă un încasator. Revista e o foaie cu sau fără copertă, cu sau fără copci, cusute, ilustrată sau chioară; trebuie să ne aducem bine aminte cum era, că n-am mai văzut-o, săraca, din vremea când o puteai scoate cum te tăia capul, în patru ochi cu tipograful. Proză, poezii, cronică dramatică, literară, universul nu s-a dezaxat din pricina presei, vaca rumega liniştit, pâinea creştea pe tăcut în cuptor, halba cu spumă era servită cu cârnaţi, cititorul umbla pe la chioşcuri şi librării, scormonind fără belciugul taurului atârnat de nas.

Şi cum era pe atunci, abonaţii preferau să ne plătească, mai ales abonatul de pe la a zecea treaptă so-

cială-n sus. Totul i se părea că i se cade, gratuit, literatura, spectacolul, funcţia, salariul, participarea la beneficii, automobilul... Cu cât un abonat era mai sus-pus, cu atât refuza mai violent un serviciu plătit, iar miniştri erau inabordabili.

– Ce să fac, că nu mă mai primeşte nicăieri? Stă la uşe un om cu şapcă şi galon. Omul vrea bacşiş, altul are ordin să nu dea drumul fără permis.

– Cum faci tu, Andrei? îl întrebam.

– Iaca, scot chitanţierul şi zic: domnul ministru are de plată un abonament. Zece lei pe şase luni.

– Eşti un prost, dragă Andrei. Faci exces de sinceritate. Nu trebuie să spui la uşe nimic. Intră în minister şi dă-te de gol numai în cabinetul Excelenţei sale. Excelenţa sa o să se codească, tu îi laşi chitanţa şi pleci. O chitanţă la om e ca un păduche la subsuoară.

– Păi, nu mă lasă portarul.

– Ia şi tu un aer, cum ştii tu, când vrei să fii obraznic şi zi aşa: «Presă!» Şi intră, fără să aştepţi răspuns.

Reţeta s-a potrivit ca un nasture la butoniera lui.

– Domnul?... întreba portarul prin crăpătura uşii.

– Presă! răspundea Andrei, arogant.

Numaidecât uşa se da de perete şi uniforma portarului se înclina de nouăzeci de grade.

– Ce crezi tu, Andrei, că e presa?

– Să mă bată Dumnezeu, dacă ştiu.

– Dar ai căpătat, nu poţi să te plângi, prestigiu... Să-ţi spui drept, nici eu nu ştiu. Oamenii de bine se îngrozesc de presă, fără să ştie ce-i presa, o revistă ori un jurnal. Tu vezi ce-i şi foaia noastră. O mizerie, Andrei, ne scoatem ochii cu litere şi cu vorbe goale. Tragem de redactori ca să ne dea manuscrisele, încropite în dezgust. Administratorul fuge de aconturi. Secretarul înjură şi scuipă. Cum s-o fi văzând presa de pe dinafară?

Toate guvernele s-au intimidat de un simplu cuvânt de două silabe. Când zicea «presă», preşedintele de consiliu tremura, învineţea şi întocmea o lege a presei, o direcţie a presei, un minister al presei, o cenzură, lagăre, deportări, puşcării şi câte şi mai câte.

E comic. Ce conştiinţă şi câtă slăbiciune trebuie să aibă pururea, ca să intre în panică dinaintea unui simplu cuvânt şi a unui petec de hârtie! Câtă mai calul! Viteaz, dolofan şi superb. Şi se sperie de propria lui scăpare din vedere...

1947

MILIONUL ŞI CARTOFUL

Aveam acum douăzeci de ani un document de milionar; un număr din «Frankfurter Zeitung»: un milion şi două sute cincizeci de mii de mărci. Nu e vorba că-l plătisem la chioşc cincizeci de bani, dar l-am purtat câteva zile ostentativ în buzunar, ca un certificat de mare solvabilitate. Constatând, însă, că nu pot nici emite cecuri pe baza capitalului meu, nici cumpăra haine, cămăşi, încălţăminte şi mobilier pe credit, am încercat o decepţie amară şi mi-am trimis titlul de milionar la pod. Administraţia podului casnic, care-i o cancelarie organizată, o încredinţasem încă de mult bunului meu arhivar cu ochelari de urechi, bătrânul Moş Aşteaptă.

Mărturisesc că mă simţeam plăcut impresionat să fiu unul din acei idoli odioşi ai prăbuşirii sociale medievale, prevăzuţi în sentinţele lui Karl Marx şi, până una alta, nu puteam decât să mă bucur a sfida proletariatul, cu o blană de biber în spinare şi vârât într-o limuzină capitonată, cu post de radio la volan. Cunoscută fiind în cercul relaţiilor personale pasiunea mea pentru muzică şi operetă, aş fi circulat ziua întreagă cu antena ridicată, cântând în auzul iritat al plebei, preparată de idealurile ultime ale genului omenesc să mă elimine radical. Când am văzut că pe milionul şi un sfert din căptuşeala pardesiului nu pot căpăta în piaţă măcar un cartof, mi-am dat seama cât fusesem de naiv şi m-am resemnat să pui noi petice la ghete şi la suflet, peste cele vechi şi uzate.

Filosofia abnegării mi-a prins bine, cum nici nu mă aşteptam. După douăzeci de ani, am redevenit, fără să

mai visez, milionar. De data asta sunt capitalist adevărat, cu bancnote reale, numerotate, cu serii şi semnături, indescifrabile, fireşte, dar aparţinând unui Guvernator şi unui Casier Central în carne şi oase, o carne, desigur, cu celulă superioară şi cu hormonii selecţionaţi şi nişte oase de ivoriu montate pe chilimbar. Nu numai atât. Toţi ajunserăm, cum spunea tată-meu, cu o intuiţie a pluralului oltenească, milionari. Ciudat fenomen al lumii acesteia! tocmai în momentul împlinirilor socialiste, lăptarul, cârciumarul şi salahorul, dimpreună cu băncile, tezaurizează solid.

M-am obişnuit şi cu situaţia de milionar. Nu-mi mai face nici cald, nici rece. Îi este dat omului să nu fie niciodată mulţumit. Uite milioanele, dar nu mai sunt cartofii.

1947

ACTUALITATEA LUI IISUS

Contrariu bisericii noastre, care ţine, de la o situaţie geografică în răspăr şi de la un popor continuu dezamăgit în aşteptările lui, o mare indiferenţă faţă de problemele de dincolo de bucătărie şi beci, Biserica Romei, neîntrerupt activă, de veacuri şi veacuri, nu rămâne străină de nici o preocupare la ordinea zilei. Independent de aderenţe şi obligaţii, Vaticanul, statul teoretic al globului şi singurul stat internaţional, un stat fără armată şi artilerie, dar cu o diplomaţie vigilentă, de mare împărăţie, ştie să insufle oamenilor ei, selectaţi în congregaţii şi societăţi religioase, starea de spiritualitate în continuă frământare, intactă. La orice epocă din istorie, Roma catolică a fost prezentă pretutindeni.

La Fribourg, unde într-un canton mai mic decât Bucureştii, se reconcentrează pentru regiunile nordice ale Europei centrale acţiunea de fiece zi, prestigiul şi energia papală, am citit în biblioteca Universităţii Catolice, cot la cot cu misionarii în zdrenţe, cu trapiştii şi jesuiţii din toate neamurile şi rasele cu putinţă. Ei erau, luaţi în parte,

eminenţi matematicieni, chimişti, naturalişti, medici, sociologi, filologi, filosofi, scriitori... fiind simpli călugări sau preoţi în acelaşi timp, tineri, bătrâni, animaţi de o râvnă dinamică, egală pentru menirea lor. Ei credeau într-adevăr într-o clară şi categorică menire – şi, savanţi cercetători şi descoperitori, ei rămâneau obscuri de bunăvoie şi anonimi.

Cum a putut întodeauna Roma să-şi asigure permanentele elite necesare, e un secret. N-am întâlnit niciodată nici un scepticism în sutană, nicăieri; dimpotrivă, un devotament crâncen sau rece, definitiv şi necondiţionat. Medici sau asistenţi, se autocondamnau la o moarte de chinuri necunoscute în Europa, îngrijind bolnavii în leprozeriile din China şi Indii. Depăşirea de sine e disciplina comună a educaţiei romane.

Iată de ce n-am fost câtuşi de puţin mirat de vizita părintelui franciscan Tătaru. Reprezentant al «Asociaţiei Generale a Românilor Uniţi» (Agru) din parohia Sf. Ioan Damaschinul (Bucureşti), tânărul monah ardelean, încins cu funia penitenţei şi cu umerii cuprinşi de pelerina scurtă a ordinului ilustrului Francisco d'Assisi, mi-a comunicat o intenţie a parohiei, în scopul de a se aduna fondurile pentru zidirea începută a bisericii parohiale în capitală. «Agrul» deschide la Ateneul Român o anchetă manifestată în conferinţe asupra întrebării: «Mai este posibilă azi credinţa în Iisus Hristos?»

E o problemă. Ea trebuie dezbătută. Vor răspunde în public într-un ciclu de disertaţii profesori de universitate, artişti, medici, literaţi... şi, de bunăseamă, tendinţa şi politica sunt radical excluse de mai nainte. Discuţia problemei a mai avut loc în Italia, în Franţa, în Belgia, şi publicul a urmărit-o de aproape, ceea ce, desigur, va fi cazul şi la noi, unde biserica noastră mută tace, între botezuri, cununii şi pogrebanii.

Pentru evitarea confuziilor trebuie spus că nimic nu se cumpără afară de biletul de intrare, nici credinţa, nici vorbitorii. E o discuţie supraconfesională. Aceştia sunt ortodocşi din născare, iar pentru osteneala lor nu primesc onorarii. Iisus e actual...

1947

ZINTÂI APRIL

E greu de priceput de ce s-a putut alege ziua de înflorire a salciei şi răchitei pentru păcăleală, când omul e păcălit şi minţit trei sute şaizeci de zile în şir şi de câteva ori într-o singură zi toată vremea. *Poisson d'Avril* e obişnuit şi de francezi. De zintâi, apar în curier miile de cărţi poştale anonime, cu o figură imprimată în culori, eterna soacră cu lacătul la buze, eternul soţ cu eternele coarne, şi toată gama vulgarelor stupide răzbunări, dimpreună cu bijuteriile de atârnat la grumaz: un porc, un birlic, un păianjen, o cucuvaie, dăruite la noi cu o lună mai devreme, în mărţişoare.

Mă uit pe câmpul mijind a verde. Câtu-i de frumoasă lumea pământului, din fereastră până în zarea depărtat albastră! În fundul priveliştei, pe linia măgurilor care deosebesc arăturile de cerul fosforescent, o turlă de biserică stă pitită printre scăpărările luminii de metal. Probabil că-ntr-însa sună clopotul de aduceri aminte, pe care nu-l pot auzi, al săptămânii pătimirilor pentru o reverie asemenea unui ideal: Învierea. O turmă de râmători, mereu risipită şi mereu adunată, paşte ivirea ierbii mărunte.

Câte vremuri pierdute, câte tinereţi îmbătrânite, câte copilării pervertite de o maturitate prea timpurie! La optsprezece ani, un băiat a început să fie «conştient», adică să nu mai simţească nimic, să asculte de o voce care nu vine din sufletul lui. A! Vocea sufletului tău nu mai vorbeşte şi graiul ei mut te intimidează. Parcă atunci când şoapta ei nemotivată ieşea din necunoscut, din necontrolatul tău ins nedefinit, parcă participai la văzduh, la ţarină, la lumină, la înmuguririle răchitei, şi te aflai într-o rânduială de veşnicie dulce. Cum s-a pierdut acest contact, pe care preoţia nu mai e în stare să-l apropie de omul de toate zilele?

Am cunoscut la mânăstire călugări tot atât de puri la şaptezeci de ani, cât erau alţii de impuri la douăzeci şi cinci. Fratele Petre fusese negustor la cântar şi a plecat la schit cu o ineluctabilă chemare, lichidându-şi marfa,

împărţind preţul vânzării la săraci şi trăind între icoane, sălcii şi cântecele rugătoarelor clopote de la toacă. Era un april ca şi azi. Se citea în chilii acatistul: «Bucură-te, Fecioară!» şi acatistul Mariei era un început de viaţă, un sfârşit de viaţă şi viaţa în inocenta ei întregime.

Mi-aduc aminte de ieromonahul Damian, care făcuse de zintâi un păcat complicat, o pancoşe din douăsprezece ouă, un crap la tava lui, adus cu lotca din eleşteul dintre ciucurii de trestii ai mânăstirii. Era un personaj de-o şchioapă, încins cu o curea aspră, cu barba până la genunchi – deştept ca un şarpe, înţelept ca o carte veche cu copci, şi bun, bun, ca un miel cărunt. Mă aştepta la o masă coborâtă pe trei picioare cât nişte pantofi, cu două scăunele, dinaintea unui butoi mare de vin, tras în ulcele.

În ziua de 1 april toată mânăstirea mirosea a micşunele, toată valea era acoperită cu parfumul lor albăstrui.

Se vor mai redeschide vreodată violetele de atunci?

1947

VOCAŢII

Viaţa e zilnic plină de mii de «subiecte», pe alese, şi o rubrică după modelul ziarului nostru, care publică un «cursiv» cotidian la locul de faţă, apare aproape în fiecare gazetă. E un prilej pentru arătarea nivelului de sus, unde ziua trecătoare şi mobilă are o fruntarie comună cu spaţiul judecăţii şi reticenţei. E un gen, inaugurat de alţii înaintea noastră, *Carnet d'un sauvage. Propos d'un Parisien, Au jour le jour* etc., etc., anticamera ideilor generale.

Dar e şi o problemă de «suflu». Respiraţia unora ţine până la etaj şi a celorlalţi durează ascendent, uneori, poate, până la constelaţii. Astmaticii şi gâfâiţii vor să urce şi mai sus, cu înecăciuni între voinţă şi putinţă. Când ne suiam o sută de alpinişti înscrişi pe Muntele Blanc (vreo patru mii două sute de metri) ajungeam în vârful gheţii eterne numai vreo treizeci. La o mie de metri unii

renunţau cu părere de rău. Sau, pe la două mii îi podidea sângele pe urechi, după ce începeau să se şteargă de sângele nasului de pe la o mie cinci sute. De câte ori unuia din caravana legată cu frânghie îi scăpau picioarele într-o viroagă de zăpadă şi el dispărea din linia noastră până la creştet, se auzea o comandă. Câteva zeci de şolduri opintite înaintea şi îndărătul lui smuceau de coardă şi dispărutul venea la suprafaţă dintr-o bucată, ca o surpriză cu capac, aruncată de un resort. Dacă s-ar fi rupt funia, putredă într-un punct, camaradul se ducea până la fund.

În excursiile peniţei redactorul porneşte şi rămâne singur. Dacă dă din colţ în colţ nu are cine să-l ajute şi să-l scoale. Colţul e blestematul de subiect şi colţul e gol. Ce ne facem, redactore? Vol alerga la cele câteva locuri comune ale inspiraţiei absente şi vom adapta unul, care a mai fost de multe ori adaptat, reluat şi silit să dea din el ceva, ca un sifon consumat, apăsat pe coadă, încă în stare de reminiscenţă gazoasă. Suflu mic, un strănut.

De câte ori nu te-am surprins în forme şi nume, dragă redactore, deficitar, maimuţărind în panica lipsei de obiect pe hingherul. Neavând ce judeca şi gândi, căci de potentaţi te fereşti, bineînţeles, şi te doreşti inofensiv, te dai, din timp în timp, la câini. Te ţii cu condeiul după pribegii aceia cu ochii adânci, care se uită din răspântia mare ce drum să apuce. I-ai acuzat, i-ai luat de scurt, câteodată ştiinţific, pentru Pasteur şi Babeş, pentru virusul ipotetic al turbării, pe când în intimitatea secretă te căutai de un sifilis terţiar.

În ce casă te-ai născut? Ograda matale a fost pustie? Nu te-ai dus la şcoală însoţit de câinele prieten, nu ştii că Ursu şi Puica sunt cei mai buni tovarăşi ai omului străin pe planetă? N-ai plâns la moartea nici unuia din câinii staului şi al târlei, n-ai fost cu ei în pădure, n-ai trecut prin porumbişti şi vii? Ai citit undeva de câine, dar nu l-ai cunoscut. Ce fel de liftă de român ai fi, dacă-l vorbeşti de rău?

M-am înţeles cu ciobanul meu flocos că de-o fi să te prindă vreodată prin ţinutul nostru să-ţi aducă dovezi, să

te învețe cum se croiește o părechе de pantaloni, câinește, până la piele, până la sânge și dincolo de el, mai pe dinăuntru. Te aștept să-mi faci o vizită de admirator pisălog.

1947

CITITORII ŞI PRESA

Curierul autorului tabletelor capătă caracterul unui instrument de măsurat mizeria și disperarea. Scrisorile se înmulțesc peste măsură și de unde câte un cititor, atins într-o susceptibilitate politică și foarte atent să rămâie anonim, îl lua la înjurături, acum, nefericitul i se plânge.

Stau dinaintea cutiei mele poștale cârduri de plicuri ca porumbieii, care vor să intre în columbar: le primesc pe toate, le desfac, le citesc cu un oftat dar mi-e cu neputință să răspund. Anvelopa, hârtia, timbrele, fără să mai socotesc elementul cel mai scump, timpul cheltuit în zadar și cu lectura, mi-ar ridica, pentru corespondenții mei, bugetul la un total peste puterile unui zgârie-brânză de redactor. Unii din cititori, cei mai tineri și cu care aș dori să stau individual de vorbă, în scris, – despre îndrumările literare cerute, îmi sunt cu totul aproape de suflet și-mi pare rău că mesagiile lor de încredere și speranță zac pe masa mea de lucru sterile. Acestora cu deosebire le adresez aci scuzele necesare.

Trebuie să fie neînchipuit de mare strâmtorarea, dacă bunii mei cititori îmi atribuiesc toate competințele închipuite. Ei mai cred, probabil, că presa are trecere și o putere, despre care s-a glumit odinioară că ar fi fost în stat cea de a patra. Starea lamentabilă a ziarului de azi, aproape interzis, ca o fărădelege comisă cu condeiul, o arată prețul în creștere continuă a unei foi și, ceea ce nu știu cititorii, scufundat fiecare din ei în propria lui mizerie, amenințarea zilnic mai acută a redactorilor concediați.

Ei au familie, încrezători în vechiul sfat biblic că omul nu trebuie să fie singur și fără răspunderi – și după

garanţia indirectă a *Evangheliei*, că păsările cerului nici nu seamănă, nici nu culeg, Domnul îngrijindu-se ca şi de crinii câmpului pentru ele. Asemenea asigurări optimiste erau bune pe vremea carului cu boi şi a pătulelor îmbelşugate, când starea de rob era preferabilă stărilor de stăpân de azi.

Trei, patru ziare sunt în preziua ultimului lor număr de apariţie cernită, cu chenarul negru împrejur. Altele vor pieri la rândul lor. Se va aşterne peste presă cimitirul dorit de oamenii care dau problemelor de viaţă, necuprinse de sinceritatea minţii şi de imperativul datoriei, soluţia morţii.

Indiferent de opiniile lui adevărate sau semuite, un ziar reprezintă foamea, răbdarea şi descurajarea a sute de oameni, femei, copii şi bărbaţi, reduşi în energiile lor de rezistenţă la sfert. Anii de război, de calamităţi, de incapacitate şi prostie înfumurată, cu cortegiul lor de cârji şi coşciuge fantome şi cu stolul de epidemii după ele, ca nişte fluturi, au secat vlaga scriitorului deopotrivă cu măduva cititorilor, care vin la presa derizorie şi deşartă ca la un refugiu amăgitor.

1947

CÂND N-AM CE FACE

O scrisoare din Turnul Severin, semnată de domnul Constant Răutu, director al revistei «Provincia» îmi aduce următorul text:

«Mult stimate domnule A.,

Vă trimit alăturat plicul şi conţinutul lui – o poezie – primite ca din partea dumneavoastră zilele trecute.

Neîncrederea în tot ce primim ne face să ne permitem a vă deranja. Mulţi tineri neserioşi îşi pierd vremea cu farse. Dacă eventual este a dumneavoastră vă rog să ne iertaţi de lipsa de încredere ce am avut la primirea ei.

Am fi foarte bucuroşi dacă dumneavoastră ne-aţi onora cu una din poeziile dumneavoastră inedite sau cu orice fel de producţie literară.»

În ignoranța mea obișnuită nu cunosc pe domnul Răutu, dar grație faptului că se lipsește la fiecare număr al revistei domniei sale de un exemplar și de costul francaturii, ca să mi-l trimită, mi l-a recomandat. Țin să-i mulțumesc.

Inițiativele literare provinciale, libere de alte preocupări, dilată cercul de selecționare și orișiunde apar stârnesc o undă de interes public și, din provincie în provincie, pot împânzi țara cu o urzeală de candele și împrumută mizerului cotidian o noblețe. Măcar împrejurarea colaborării dintre penele și tipografiile locale e dătătoare de o atmosferă. Apoi, Oltenia merită cât și capitala, lipsită de reviste nestandardizate, cel puțin o publicație de mărturie. Ba mi-a făcut și o plăcere comparativă revista domnului Răutu, că domnia sa izbutește să aibă la Severin o publicație personală, care mie, unuia, la București, mi s-a refuzat. Mă cheamă ca nelumea.

N-aș dori să vexez sensibilitatea revistei severinene și precizia intuițiilor ei la substanță și autenticitate, dar oarecum, din punctul ei de vedere, posibilitatea unei confuzii atât de bizare consternează. Trimiterea pentru verificare a unui manuscris, evident tendențios și vulgar ironic, ar putea să justifice farsa și încrederea limitată în spiritul de discernământ obligatoriu al unei reviste, destul de sigură de sine pentru a emite principii, a da directive estetice și a exercita controlul literar al unei epoci, mai ales atunci când contrastul e grosolan.

Îmi pare nespus de rău, mai ales că această corespondență a unui șoltic cu «Provincia» și a revistei cu subsemnatul a costat așa de mult, în deșert: opt mii de lei. Nu știu cine spunea că nu se mai găsește numerar. Dar mai spunea parcă cineva ceva că ne pierdem vremea și viața învârtindu-ne, ca bacteriile într-un centimetru cub de univers.

1947

MAREA RUȘINE, MAREA PROBLEMĂ

Bieții câini nici nu bănuiesc cât sunt în stare să inspire pe ingrații gazetari. Dezgustul lor de genul scribend nu i-ar mai lăsa să dea din coadă nici la trecătorii care, pe

Calea Victoriei, le surâd. De câte ori talentul cotidian îşi pierde combustibilul sunt de vină câinii. Redactorul tabără pe ei cu condeiul, manifestând o nobilă vocaţie municipală. Împiedecat să se bată cu miniştrii, confratele se găseşte satisfăcut să prefere o luptă, fireşte prudentă, de la mare distanţă, cu Grivei. Un câine absent nu e periculos ca un personaj oficial dintr-un biurou cu zece telefoane, care te dă în judecată dacă-ţi potriveşti fabula prost, pentru delictul de cacofonie.

Dragă Grivei, la injuriile vieţii, care te prigonesc din sat în sat şi din judeţ în capitală, la lătratul dulăilor sedentari, pe unde treci, la mizerie, la pribegie, la purici, se adaugă confratele meu ziaristul. Iată, citeşte şi tu un ultim ultimatum: «Pentru un oraş ca Bucureştii cu pretenţii de mare metropolă, e ruşine ca să vezi, în plină zi, câini dormind lângă „Capşa" sau Cercul Militar. Aceste animale, care poartă şi răspândesc diferite boli infecţioase, au devenit un mare pericol pentru sănătatea publică.»

O să-mi spui, câine dragă, că după Manualul de Stil şi Compoziţie al fostului nostru profesor de limba română, Manoliu, autorul e niţeluş cam analfabet. Dar o să greşeşti, căci vezi tu, Grivei, tu eşti un animal, pe când el, autorul, e o persoană. E un intelectual, un distins. Tu-i primejduieşti sănătatea – cu boli «diferite» şi infecţioase!

Oamenii din Bucureşti nici nu-ţi închipui tu câtu-s de sănătoşi la fizic şi moral. Trei mii de medici înscrişi, tot atâţia popi, câteva academii şi partide politice le supraveghează de aproape perfecta funcţionare a măruntaielor, de sus până jos.

Intelectualul din Bucureşti e un model, Grivei, un delicat, un estetic. El are o inimă pură, un oraş încântător, curat ca un pahar. I-auzi să dormi tu lângă «Capşa», catedrala demnităţii culturale! Păi se poate? Sau lângă Cercul Militar, aristocraticul bâlci cu vicleim, de cinematografe, teatre şi seminţe de dovleac! Nu te duceai şi tu mai încolo, să nu te vadă ochiul Domnului Ziarist?

Ce ruşine! E singura ruşine ce ne-a mai rămas, Grivei. Cu celelalte ruşini ne-am aranjat. Trebuie să ştii că noi, gazetarii, scriitorii, suntem extrem de simţitori la partea asta, a ruşinii şi a neruşinării. Am trecut prin multe, am

tolerat şi oameni şi regimuri. Ca să ne păstrăm intactă conştiinţa, am suferit să trecem de la unii la alţii, de la unele la altele şi înapoi, şi în zigzag, şi de-a valma, în pas alergător. Am zis şi noi, aproximativ pe franţuzeşte *Tout est perdu sauf l'honneur*, ca regele ăla, şi am primit, acoperiţi de un prestigiu secret, normative, cenzură şi gologani. Şi când vreunul din noi era băgat la beci şi surghiunit tăceam chitic, ba îl mai şi insultam. Arătând printre suspine şi lacrimi că suntem de aceeaşi părere cu el, colaboram la deportarea lui. Fiindcă, Grivei, noi suntem numai pe faţă contra, în fond fiind contra-pentru şi pentru-contra.

Însă superioritatea noastră este că îndurăm, că argumentăm, că motivăm şi cădem după fiecare epocă în picioare, vai de picioarele noastre, nu ne tolănim ca tine, la «Capşa», la Cercul Militar, ziua namiaza mare; noi facem toate celea cu decenţă, la umbră.

Ruşinea câinilor ne excedează. E prea mult! Pe asta nu o mai putem tolera. Domnule primar general, daţi-le hapuri, distribuiţi-le chiftele, otrăviţi-i, reînfiinţaţi instituţia hingherilor, şbilţul public şi groapa de câini de la Ecarisaj!

E marea noastră problemă naţională!

1947

UN ORAŞ NECUNOSCUT

S-a mai observat că pictorii noştri, aglomeraţi odinioară pe exploatarea litoralului, la Balcic, ignorau varietatea şi pitorescul bogat al punctului Bucureşti. Nici un oraş, de obicei uniform, din Europa mai recentă, nu prezintă interesantele lui contraste infinite. Cartiere întregi păstrează încă o caracteristică de provincie veche, alături de hâdele blocuri, copiate, cu câteva grade în gust mai jos, după streinătate, cariate în câţiva ani şi găunoase.

Fiecare parte a capitalei are o caracteristică personală şi mii de motive noi pentru ochiul pictorului, din nefericire, somnolent şi inatent.

Desigur că în primul rând pensula şi creionul sunt îndatorate să stenografieze omul şi figura lui, subiectul cel mai dificil şi care nu admite aproximaţia decât în dauna calităţii. Tendinţa lipsei de talent, argumentată cu puncte de vedere şi abstracţii verbale, ştiu că tratează echilibrul persoanei umane ca un peizaj dezordonat şi în stilul unanim adoptat de media desenatorilor care nu pot să se exprime. De la ignoranţa alfabetului anatomic ei trec de-a dreptul la compoziţii burleşti, neizbutind să realizeze uneori toată viaţa, nimic.

Cerându-mi-se acum vreo câţiva ani o schiţă a capitalei, privită mai de sus, m-am deplasat prin toate periferiile, bine cunoscute din trecut şi m-am întâlnit cu sumedenii de unghere şi aspecte noi, naive, proaspete, neaşteptate, care se vor publica vreodată într-o broşură subt titlul *Prin Bucureşti cu bastonul*. Uneori mi se părea că trec prin Piteştii amintirilor mele, unde viaţa se petrecea îmbelşugată şi dulce, alteori prin Craiova, uneori prin Ardeal, alteori prin grădinile succesive dintre Găvanele şi Oeşti, cea mai vastă luncă din câte am putut să văd, comparabilă cu pauza de teritorii, înghiţite de placiditatea râului Arva între Champel şi Etrembières. Monotonia sterpă a oraşului nostru principal începe de-abia în centrul lepros, căruia numai vitrinele sărăcite îi vatămă aspectul de leneşă agonie.

O împrejurare m-a dus acum câteva zile, dimineaţa, în gara de mărfuri Filaret. «Mărfurile» e un fel de-a grăi, căci afară de lemne, din care se fură sistematic şi fără nici o răspundere garantată, de cherestea şi de cărămidă, ele se reduc la foarte puţin. Din oarecare vagoane se descărcau saci noi, frumoşi, cu porumb (o sută de mii de lei kilogramul). Un bloc de calcar, de volumul unui camion, era mişcat cu binda, încet, pe tăvălugi – pentru câteva morminte. Scândurile de brad, frasin (opt milioane m^3) şi fag, erau mutate din vagoane în automobile. Un popor de hamali, un bufet al lor cu mămăligă, soldaţi, funcţionari, şofeuri, maşini, negustori în zdrenţe de fişicuri cu seminţe, oameni, oameni de toată teapa, şapca roşie a şefului de gară – câini pribegi, raţe, gâşte, printre roţile vehiculelor, aventurate pe uscat – o lume care se străduieşte, o

lume nevăzută aiurea, cu limbajul, cu spontaneitățile ei, între două stații de tramvai.

În scris, frumusețile plastice de peizaj sunt limitate și condeiul le bagatelizează. Pensula le dă forma și culoarea locală. Dar nici un șevalet nu circulă și nu se oprește între ele. Pensula e oarbă, pensula visează.

1947

O LIMBĂ, UN STIL

A Monsieur Jacques Bereilh

Pentru că nu sunt prea strein de ea, mi-am permis, împotriva definițiilor de filologie și gramatică, să judec o dată limba franceză și să tăgăduiesc că ar fi o limbă... Afară de substantivele și verbele directe ale dicționarului, care le «traduce» într-o altă limbă oarecare, cu un sens de dincoace de impalpabilul inexprimabil în silabe, desinențe și flexiuni, limba franceză e cu totul altceva decât o grăire cu echivalența. Asta se ghicește întrucâtva în ceața peizajului azuriu, care învăluie Franța, ca o dantelă aeriană de dansatoare: o formă de conture, urzită între Mediterană, mările de nord și ocean. Asta se străvede între catedralele din Reims și Nôtre-Dame de Paris. Asta se zărește în Montaigne, în Villon, în Courbet, în Corot.

Cunosc un francez, profesor la Institutul «des Hautes Etudes» din București. Nu vreau să-l numesc, ca să nu fiu indiscret. Sunt anume sentimente care pot fi atinse numai cu petale și parfume și aceste suave prezențe în viața noastră, ale unui har de nuanțe mai presus de animalitate, ca și ochii, ca și gândul, ca și vorbirea, ca vorbirea mai ales franceză – spațiul tremură de aripi de heruvimi și de serafi – nu pot ieși cum ai voi din condei.

El e pentru mine, în București, complexitatea și filigranul, trăite între francezi, la ei acasă, orchestrația contrariilor, armonizate într-un echilibru delicat. El e Franța, pe care poate că nu am timp să o mai văd, să o respir, să o aud, cu claviatura de orgă a suprasimțurilor deschisă turburătoarelor imperceptibilități și rugăciuni – țara celestă, de inspirație și de mergere din extaz în extaz.

În telefonul lui vorbeşte toată grădina neasemuită dintre Pirinei şi Vosgi şi-o ascult cu o mistică încântare, ca atunci când culcat între spiţele grâului, amintitor al celui din ţara mea, şoptitoare, mă lăsam topit în ambianţa miraculoasă a unei priveli̦şti fără comparativ, neant sublim al intuiţiilor, nemaiîncercate aiurea, de fericire.

Cuvântarea lui are murmurul de oglinzi lichide al pâraielor din patria frumoasă, ecourile împletite ale unui cer în sărutare cu pământul ei binecuvântat şi basul profund al unei inteligenţe geniale, care s-a intercalat în natura franceză ca un element structural. Îmi place să ascult jocul de undă, neîntrerupt variat de bijuterii de o secundă, căderea şiragurilor de perle, risipite şi reîntregite, snopul de scântei iscate dintr-o ciocnire de diamante, stinse şi scăpărate iarăşi, sunetul firimiturilor de aur în talgerul de aur.

Cher maître, veuillez bien m'excuser. J'ai relu Chateaubriand.

1947

UN DEBUT CÂŞTIGAT

La o lectură, la Teatrul Naţional. Decembrie.

Autorul citeşte textul în sala de consiliu, în mijlocul a vreo treizeci de actori convocaţi, urmărit pe copia fiecăruia. Ferestrele fuseseră sparte de bombardamente. Zidurile sunt crăpate. Curtea interioară a teatrului depozitează măguri enorme de fierărie, smulsă din dărâmături. Spectacol de ruină şi dezolare.

E frig cumplit, caloriferul nu funcţionează şi când ar vrea să-i dea drumul fochistul, nu e păcură în cazane. Stăm cu paltoanele pe noi, picioarele, mâinile sunt îngheţate, fila din caiet, pe care trebuie să o întorci la finalul paginilor citite, e ca de metal. Şi fumul ţigărilor se dezlânează altfel în ambianţa polară. Termometrul scade la oră şi oamenii adunaţi aci cu gulerele ridicate nu ajung să se încălzească laolaltă, cu caloriile personale, ca la Betleem călătorii din Emaus. Vorba iese din gură cu

ceață, falangele trosnesc. Se simte în carnea nehrănită scheletul rece.

Încă nimeni nu știe ce va face în piesa ce se citește. Sunt îndoieli dacă va putea să fie jucată pe o temperatură și mai scăzută în sala de spectacole decât în biuroul unde se improvizează lectura. O tăcere neutră, aliată cu înghețul, face încremenirea zâmbetului rigidă.

Mai rezistăm? ...Să amânăm pe mâine. A pornit o cisternă cu combustibil de la Mogoșoaia încă de alaltăieri; poate că o să răzbească. Troianul e monumental. Dacă nu mâine, poimâine. În sălile din București se joacă fără foc. Interpreții tremură, actrițele se gripează, publicul stă în fotolii cu căciula trasă pe nas, tusea din staluri anulează replicile, sfărâmă sintaxa. Ce nevoie morbidă de a ieși din tine însuți cu orice preț, împinge lumea să degere dinaintea cortinei ridicate și să-și mai și plătească supliciul?

Cine-i tânăra persoană strânsă colea, deoparte, într-o mantilă modestă, palidă și atentă la caietul răsfoit cu degetele nervoase? Severitatea totuși mobilă a figurii spune ceva deosebit. O spionez pe furiș. E de-abia ieșită din Conservator. Am impresia că i se potrivește un rol principal. A jucat în roluri mici. E prea tânără, o copilă. Ei și! Să facem ruptoarea. Or să se supere câteva figuri... Nu e nimic. Am intuiția că am găsit ce caut de câteva luni în arhiva cu actrițe, vechi ca niște dosare. Nu binevoiți să ne citiți un rol? Ba da. Lectura e inteligentă, diapazonul precis, pauza justă, tonul ideii așezat exact, masca adecuată. Vedeți că nu ne-am înșelat? E talent, indiscutabil talent. Să-l punem în linia întâia.

Prezintă directorul de scenă, emoționat: domnișoara Doina Tuțescu.

1947

DINȚII DE AUR

Rețin din povestirile de profesie ale unui tânăr magistrat un crâmpei de culoare locală.

Femeia era olteancă şi pe lângă cele patruzeci şi douăzeci şi două sau douăzeci şi patru de măsele obişnuite, după regiune, avea în gură două şiruri de impecabile mărgăritare, cu care râdea, fireşte, frumos. Din nefericire, după concepţia estetică a judeţului, îi mai lipsea surâsului însă ceva: un dinte de aur. Vanitatea noastră, a celor de pe Amaradia Ciuperceni nu s-a putut împăca niciodată cu mediocritatea comună a naturii şi fudulia ni s-a tradus întodeauna, cu o salbă, cu un cercel, cu un giuvaer; fie, la urma urmei, şi de tinichea suflată. Degetul precupeţului, când dă fasulea în cântar, şade prost gol şi trebuie împlinit cu o podoabă.

A făcut ce a făcut şi femeia şi-a înduplecat bărbatul să-i îmbrace doi dinţi din faţă. Şi-i scotea acasă, ca o încălţăminte, şi se gătea cu ei duminica, la horă şi la târg. Era prestigiul ei indiscutabil. De cum se găsea pe uliţa târgului, femeia începe să surâdă ostentativ, dezvelindu-şi preţioasa valută, în văzul respectului dimprejur.

S-a întâmplat însă ceea ce se întâmplă şi în cele mai bune familii neolteneşti. Bărbatul nu a mai iubit-o. El s-a îndrăgostit de o femeie, mai tânără ca legitima lui tovarăşă de viaţă. Bărbatul a divorţat. Instanţa de reconciliere s-a dovedit de prisos. Nevasta nu voia să se despărţească, bărbatul muncea din răsputeri să se scape de ea. Magistratul şi-a încercat toată bunăvoinţa; că nu e frumos; că o căsătorie trebuie să ţie cât ţin şi zilele omului căsătorit; că familia e baza societăţii; că doi soţi nu pot fi despărţiţi în bună doctrină, decât prin evenimentul morţii *et caetera, et caetera*... Soţul se încăpăţânase dârz şi inima lui mustăcioasă era consacrată definitiv viitoarei soţii. Răspunsul lui a fost invariabil: «Domnule judecător, e urâtă», ceea ce a jignit-o pe fosta nevastă.

– Un lucru nu pot suferi, se plângea biata femeie, sărut mâna, domnule judecător. Mi-a luat dinţii şi i-a dat ei. Ea-i poartă şi-i mândră. Mă întâlnesc cu ea şi rânjeşte la mine, ca să-i văd în gura ei. Să-mi dea dinţii îndărăt, domnule preşedinte!

1947

ELOGIUL POMPIERILOR

Ar fi tendențios și urât, denunțând seriile de incapacități, indiferențe și abuzuri, să nu le întrerupem cu laudele cuvenite instituțiilor bune. E regretabil că prilejul vine atât de rar, dar publicul, om de treabă, la binele de unde se ivește și nu poate trece cu vederea o datorie împlinită, mai ales dacă e făcută cu promptitudine și eleganță.

În mahalaua noastră, pe vântul de vinerea săptămânii trecute a luat o casă foc. Flăcările ridicate, până la cer, puteau să mistuie în câteva minute tot cartierul; închegat din biete locuințe îndesate unele într-altele și învălite cu carton și smoală. De casa incendiată era lipit sălașul unei văduve cu șapte copii. Alături de alt perete, într-o încăpere, la un alt vecin, era un catafalc: bătrâna decedată fusese în ajun călcată de un mare camion automobil, și târâtă dintr-o stație de tramvai câteva zeci de metri, într-un vârtej de mădulare masacrate pe șosea. Alte familii din preajma focarului lipseau de acasă și ar fi putut să nu-și mai găsească domiciliul prin cenușe. Într-o secundă s-a și ivit problema catastrofală unde vor putea să fie adăpostiți oamenii și copiii atâtor gospodării desființate, dacă văpaia roșie ațâțată de vijelie se va întinde prin acoperișe.

Vatra trebuia repede izolată. Oamenii de bunăvoință au lipsit: erau numai spectatori. Copiii autorului și un alt tânăr inimos din mahala n-au stat la chibzuială, s-au aruncat în flăcări și fum, s-au suit pe casa nefericitului vecin, cu găleți de nisip și cu topoare, au înăbușit nucleul central și au sfărâmat aderențele bârnelor cu podurile alăturate. Hotărârea impetuoasă și omenia energică a fiului au scăpat cartierul în primul moment și frumosul lui eroism l-a costat prăbușirea unui zid, în care i s-a zdrobit un picior, tratat la un spital.

Trecuseră numai câteva minute de la apelul telefonic lansat și s-a și auzit sunetul, ca un vaiet de clopot, al pompierilor sosiți cu iuțeală. În pauza accidentului jarul începea să biruie din nou. Tulumbele cu apă, în mai puțin de un ceas, l-au eliminat.

Organizat ostăşeşte, serviciul pompierilor poate sluji pilda de ordine, rapiditate şi curaj, de care au mare nevoie Primăria, Ucebeul, Setebeul, şi toate improvizaţiile de mântuială ale vieţii publice. Suntem aproape siguri că douăzeci de pompieri luaţi din cazarmă şi puşi în câteva biurouri ar putea să ne ferească de multe goluri şi decepţii. Pompierii sunt în tradiţia lor. Ei au mai scăpat o dată capitala, în Dealul Spirei, de o invazie anumită.

Nu pot fi însă congratulaţi toţi locuitorii pentru virtuţile lor de solidaritate. Spectacolul i-a amuzat şi atâta tot. Unii s-au încumetat să şi fure nefericitele rămăşiţe. La Messina, acum vreo patruzeci de ani, unde era de faţă şi subsemnatul, după un mare cutremur, bersaglierii, pitiţi în ruinele cetăţii, îi doborau cu carabina. Hoţirea aproapelui sărman nu e dealtfel o particularitate a canaliei sărace. Acum câţiva ani, la bombardarea, tot în părţile mahalalelor noastre, a punctului Apărătorii Patriei, din strălucitele limuzine venite după senzaţii, scoborau personaje ca să fure o lingură, o strachină, o tigaie, *porte-bonheur*.

1947

PE LÂNGĂ CEAUN

Dintr-un loc, de unde are şi un confrate dreptul să ia două sute grame de mălai pe zi, s-a făcut comunicarea că cei doi copii ai lui nu se pot folosi de acelaşi drept. Utilizez acest cuvânt derizoriu, ca să fiu oficialmente decent.

Dar e interesant motivul care le refuză copiilor mălaiul. Îl consemnez, ca să pot felicita geniul de creaţie în materie socială al forului; care, în lipsă probabil de alte opere de inteligenţă, s-a hotărât să le depăşească. Copiii pot să mănânce până la vârsta de optsprezece ani fără titluri academice. De la optsprezece la douăzeci şi trei de ani ei nu se pot bucura de acest suprem beneficiu decât ca studenţi.

Neînscrişi la universitate, ei n-au porţie la masă. De ce? Se presupune, mi s-a răspuns, că şi-au făcut un «rost». De unde rezultă că dacă nu şi l-au făcut, rostul, ei n-au voie să mănânce făină de păpuşoi. E ritualmente interzis.

Rostul pentru bacalaureaţi, cum e cazul, ar sta într-o funcţie la stat sau comună, în promiscuităţile birocraţiei; un rost bine cunoscut de către toţi înfometaţii şi tuberculoşii din profesorat, magistratură şi percepţii. S-a introdus aşadar în tehnica vieţii, principiul concret şi cert al lui «Se presupune». E o achiziţie neaşteptată a capacităţii de conducere şi planificare.

Presupunerea e şi falsă pentru sumedenii de tineri între optsprezece şi douăzeci şi trei de ani, rămaşi acasă pentru munca gospodăriei, întrucât nu oricine îşi poate plăti «personalul casnic», care ar mânca şi el, ca inventatorul dreptului limitat la mălai. Apoi, studiul nu se prea face în şcoală, studiul cel mai bun e cel de acasă, din atelierul profesiilor părinteşti, artă, literatură, grădinărie, bucătărie, spălătorie. Dacă Luchian, Grigorescu, Dante, ar trăi la Bucureşti, mâzgălind niscaiva păreţi şi hârtie, fără salariu, şi ar avea în zilele porţiilor condiţionate douăzeci de ani şi li s-ar tăia pâinea, biografii lor ar putea să constate, peste cincizeci de ani, că le-a flămânzit tinereţea ca să satisfacă stipulaţiile unei «decizii», semnată într-un biurou vizitat de o fantezie de prost-gust a unui moment istoric, proclamat la gazetă admirabil.

Unele salarii s-au înzecit. La ce folos? Părintele de familie trebuie să cumpere pentru copiii lui de anumită vârstă şi, la unele instituţii, şi pentru nevastă de cincisprezece ori mai scump la «negru», şi într-o săptămână să-şi mănânce salariul pe o lună, numai pe mălai.

1947

DOMNUL COMISAR

În seara de 8 mai, pe la orele zece, publicul Teatrului Naţional, din sala Piaţa Amzei, a fost cercetat după spectacol în foaier. Ca de obicei, operaţia putea să aibă

loc în stradă. Domnul comisar al circumscripţiei respective a preferat să lucreze în interior şi la întuneric, luminile stingându-se odată cu ultima lăsare a cortinei. Într-o înghesuială de incendiu, publicul amestecat cu poliţia se căuta prin buzunare, scoţând în loc de buletinul necesar bancnote şi scrisori indescifrabile fără lumină şi recunoscute oarecum după pipăit.

O parte din spectatori a fost «reţinută». O parte a silit uşile să cedeze şi a plecat. Un telefon în toiul nopţii, revoltat, îmi aducea la cunoştinţă balamucul din foaier, pe un ton de imputare. Se jucase o piesă a mea, la care publicul, spre deziluzia unei prese, căzută în ridicul, umple sala continuu până la refuz – şi eram făcut întrucâtva răspunzător de procedeele domnului comisar respectiv, ca un prefect, singura obiecţie la care autorul scăpase din vedere să se gândească. M-am scuzat pe cât am putut făgăduind că voi interveni undeva, nu ştiam unde precis, la Şcoala Politehnică sau la Patriarhie, ca situaţia să nu se repete. Dar l-am şi făcut atent pe binevoitorul meu informator, că într-un timp când carnetul de identitate şi ştampila fac mai mult decât persoana umană, să nu-şi uite acasă hârtiile cu număr şi fotografie.

Rezultatul raziei din teatru a fost în simetrie intimă cu procedeul. Publicul, un public select, mi s-a relatat a doua zi, arestat între două intrări, ar fi spart geamurile de cristal de la uşile închise şi s-ar fi dus pe aci încolo, abandonându-l pe domnul comisar.

Poate că n-ar fi cu totul urât ca Prefectura de poliţie să dea zelului personalului de control o pantă de canalizare lină şi oarecare sfaturi de prudenţă civilizată: căci nu este scris şi jurat că publicul trebuie considerat ca un permanent infractor şi făcător de rele şi tratat ca un borfaş. Până una, alta, dacă nu ne înşelăm, autorităţile sunt plătite din contribuţiile lui. Jignit sistematic când de fisc, când de primărie, când de fiecare din acele organizaţii de utilitate socială, a cărora denumire se tipăreşte cu câte trei majuscule, urmate de punct, el nu poate răbda cu voie bună şi ofensele fortuite, venite de la lipsa de civilităţi obligatorii unui serviciu de ordine şi pază.

N-aş putea şti dacă jignirea a fost împărtăşită oficial şi de Teatrul Naţional, pe terenul căruia, fără să fie înştiinţat din vreme, s-a petrecut lupta dintre hârtii şi anchetatori şi ale căruia interese pot să fie lezate grav. S-ar chema că teatrul invită publicul la spectacol ca să-l strângă la dispoziţia unui comisar de-a gata. E şi mijlocul cel mai eficace pentru a-l sili pe spectator să-i treacă gustul de artă dramatică pentru todeauna.

1947

UN CÂINE ŞI UN OM

Un vecin povesteşte:

Treceam pe bulevardul Brătianu. Un câine mare, frumos, zăcea în agonie de-a lungul unui bloc. M-am uitat bine la el: nu era rănit, nu-l călcase un automobil. Nu era nici otrăvit de serviciul de «higienă» al domnului general *à la suite* Dombrowski: în dreptul botului nu era nici o pată de sânge. Câinele murea de foame.

Mi-am dat seama că ar fi avut nevoie mai nainte de hrană, de un lichid. Ia-şi fi dat oleacă de lapte. M-am dus alături la o lăptărie. Prăvălia era închisă. M-am resemnat şi am lăsat câinele să se zbată, jucând în asistenţa gratuită a doritorilor de senzaţii dimprejur finalul spectaculos al unei drame, pentru care, de regulă, publicul plăteşte. Nu puteam să-l ajut cu nimic. Tulburat, am apucat-o pe strada din stânga, cu imaginea neştearsă în ochi a unei morţi în plină zi, la o distanţă de două sute de metri de bursa de aur.

Mă opresc dinaintea unui gang. Zăcea şi acolo oarece, în umbră, pe cimentul rece. Intru, examinez! Un om. Nu mai era un câine. Era un om. Apropiindu-mă de el, îl văd tremurând ca de un spasm neîntrerupt. Da din mâini şi din picioare, cu febrilitate. Aş fi crezut că era un caz de epilepsie, şi ce să fac? L-am apucat de un deget pe care i l-am strâns ca să-l deştept. Nici gând! Nu simţea, ca şi cum aş fi pus mâinile pe altul.

M-am întrebat, să aflu cum de se găseşte prăbuşit aci, în intrarea neagră a unui edificiu opulent, în care, la etajele suprapuse, cântau aparatele de radio şi, probabil, adunaţi la «jour fix» cucoanele cu sentiment şi sensibilitate jucau fantele şi birlicul, în vreme ce copiii rămaşi acasă cu servitoarea se apără de muştele de la gură şi se scarpină de păduchi. Societatea de ieri, de azi şi de mâine.

M-a lămurit un trecător: «Zace aci de două săptămâni».

Nu e nevoie de comentarii.

1947

STRATEGII

Paraschiva nu putea să priceapă ce se întâmplă cu ouăle găinilor ei, pe care le hrănea de-a surda. Din atâtea păsări câte ţinuse toată iarna, luând de la gura copiilor, ca în schimb, puicile mamii să le dea gălbenuşuri proaspete, de-cu-primăvară, ea nu se alegea cu nimic. Cotcodăceau găinile, aducându-şi laude, ca nişte artişti lirici, de isprava făcută, dar ouăle nu se vedeau nicăieri.

Cuibarele erau totuşi bine pregătite pentru ouat, cu oul fals în paie, reglementar, şi pipăitul atesta, de la orele cinci dimineaţa, că oul aştepta să vie. A căutat prin buruieni, unde viitoarele cloşti îşi pregătesc din vreme o comoară personală, bine pitită, de unde, clocind o bucată de timp, apar pe neaşteptate câte douăzeci şi cinci de pui, un întreg pensionat cu Doamna Directoare. Nicăieri, nimic! Gospodina necăjită pierdea în fiecare zi de scumpete o grămadă de bani, silită să cumpere ouă stricate, de la mâinile negre ale târgului clandestin.

Deodată, şi-a dat seama că în coteţul cel mare, hanul orătăniilor elegante, cu moţul creţ, cu pene picturale, cuibarele sunt înşirate prea jos. Probabil că fina şi aristocratica nevăstuică se ospătează pe furiş. Paraschiva s-a pus la pândă şi surpriza n-a întârziat prea mult. Vinovatul

nu fusese delicata zibelină, ci nevinovatul Zdreanță, cel cu ochii mari, îngerești, de majolică, simțitor la vorba mângâioasă și încolăcit de plăcere când îl chemai pe numele lui de lepădat.

În câteva zile, de când fusese găsit pribegind pe la zăplazuri, el învățase toate rosturile casei și prinsese și secretul, păstrat pentru sine, al găinilor din ogradă. Cotcodacul îl făcea atent, știind prin aflare experimentală că i s-a preparat într-un cuibar un ou proaspăt și cald. Da buzna în coteț, înșfăca oul și fugea cu el. Zdreanță și-a meritat numele de câine, exagerat de flocos, a cărui anatomie și formă se pierd într-o pătură de petice târâte de pâslă încolăcită, cu care merge acoperit ca un țol cu picioare.

– Te-am prins, hoțule, i-a spus cu degetul Paraschiva, dar te iert că ești băiat deștept.

Metodele ouatului au fost revizuite, cuibarele mutate, și gospodina procedează cu o păcăleală. Adună găinile cu câteva boabe într-o magazie, închide ușa, prinde găinile, le «caută» cu buricul degetului unde știe ea, și celor fără le dă drumul pe o ferestruică. Paiele întocmite rotund așteaptă sus, într-o umbră. Încuie magazia și pleacă. Peste un ceas ori două izbucnește corul cotcodacului revelator. Găinele și-au făcut toată datoria. Uite ouăle într-un paner de răchită: niște giuvaere.

Dar ce face Zdreanță în situația schimbată? Ce să facă? Ascultă cotcodacul și tace. E rușinat. E cel mai păcălit.

1947

OMENETUL

Te întristează atâtea fapte rele ce ți se aduc zilnic la cunoștință, atâta lipsă de omenie, atâta spirit de cruzime și vrajbă, atâtea ignominii, încât lupta omenetului pentru ceva mai bun, pentru ceva mai curat, mai cinstit și mai orânduit ți se pare, după ce ai trăit o viață de asemenea luptă definitiv stupidă și sterilă.

Omul e din ce în ce mai ticălos. După două războaie, încheiate cu o cernire a sufletelor imensă, că nu e casă şi familie să nu fi dat pentru deşarta încleştare a popoarelor, pe unul dintr-ai lor, cel puţin, că n-a fost un obraz fără lacrimi şi-o inimă nesuspinată; că nu e petic de pământ să nu fi fost un cimitir – omul s-a pierdut şi împărăţeşte instinctul. Ce derizorii şi vane îţi par acum acele proclamaţii eroice la tribună şi gazetă care împingeau naţiile să se răscolească şi pe om să sufere pentru un ideal străin sau de clică! Ele făgăduiau naivităţii populare, întodeauna minţită de perpetua demagogie a pungii suite la minte şi a spirochetului ajuns la creier, o primenire universală, o puritate a gândului şi a faptei, de asceţi. Neamurile s-au supus, s-au entuziasmat şi de două ori, într-o scurtă viaţă durută, omul de rând s-a lăsat purtat fără voinţă şi fără credinţă personală, la mizerie şi degradare.

Nu se poate afirma că el e nevinovat de prăbuşirea lui. Iată profesori, magistraţi, generali, preoţi şi cucoanele lor văitându-se la colţul străzii şi alergând din mahala în mahala cu o trăistioară, după un pumn de mălai. Mulţi din ei nu mai au nici ce să fumeze. Încălţămintele li-s plesnite, coatele cârpite, pentru o cană de ulei fac zile întregi la coadă, disciplinaţi ca niciodată, la prăvălia goală a câte unui «economat» profesional. Ce mândri, ce siguri de ei, ce înfumuraţi erau la catedră, la bară, la comenzi! Câte nedreptăţi n-au comis, câte nefericiri n-au provocat în jurul lor, în neamul lor de ţărani şi ostenitori, ţinut subt «legi» şi pedepse şi trimis în carceră şi puşcărie cu seninătatea inconştienţei.

Nimeni nu şi-a făcut simpla şi onesta datorie de dragoste, de cuviinţă şi milă. Am împilat văduva şi orfanul, ne-am lăcomit la câştiguri şi ranguri, târându-ne, lingând, făcându-ne loc cu pumnul, cu intriga, cu linguşul, cu vânzarea prietenului şi a cugetului, care de-abia începe să se trezească la decădere. Odinioară boierii şi după ei intelectualii – oh! Doamne, ce intelectualitate! – au falimentat rând pe rând, promoţie după promoţie, generaţie după generaţie.

Încet, încet, azi o fărâmă, mâine o fărâmă, rezultatele se adună şi scadenţa cade subit. Să mai nădăjduim că am aflat şi am asimilat-o în suferinţele de azi învăţătura batjocorită a lui Iisus?

1947

OAMENI BUNI

Oamenii, cum vedem, s-au înrăit. Fatalmente, fiecare fiind amabil şi concesiv cu egoismul şi scăderile lui personale, se recuperează tăbărând cu necazul şi resentimentele pe toţi ceilalţi, mâniaţi şi ei împotriva semenilor, făcuţi răspunzători de propria lor nerânduială morală. Harababura generală e beneficiul negativ al dezordinei particulare, tradus pentru o minoritatea şireată cu o bună stare concretă.

Dar mai sunt şi oameni buni. Când omul judecă şi se compară, se îmbunătăţeşte singur. Problema consistă întru a fi obiectiv şi aspru cu sineţi, a nu te autoflata şi supraestima. Cel care-şi face o gramatică a lui şi se ţine de regulile ce şi le-a impus, ajunge la mai puţină trecere cu vederea faţă de actele sale şi la o mai justă măsură pentru preţuirea lucrului omenesc: la bunătate. Omul bun rămâne ultimul deziderat al filosofiei, bun cu preţul de a fi chiar nedrept, dreptatea slujindu-se, ca o statuie de piatră fără inimă şi vedere, de recele instrument al balanţei.

M-am întâlnit cu un profesor de liceu, în convalescenţă. Fusese atins de pneumonie şi silit să zacă o lună de zile. E un profesor sărac şi un om de mare ispravă şi bunătate cu şcolarii lui. Bunătatea iradiază. Trezeşte, din gunoiul instinctului brut nerectificat în meditaţie, disciplină şi analiză, sentimente din seria ei şi tangente.

Încă necăsătorit până la o vârstă ce trece încet, profesorul locuieşte cu maică-sa într-o mică proprietate, cumpărată într-un cartier mărginaş, din economiile lui de om gospodar. Ca să ducă luna la capăt, orele neocupate de catedră le aleargă dintr-un capăt în celălalt al oraşului,

după lecţii. Rabdă şi iubeşte copiii şi e iubit de copii, egal cu sine şi cu zâmbetul de pe faţă. Cu neputinţă să-l supere ceva, e un perceptor dorit de orice şcolar, brutalizat de obicei de profesorime. Elevii se silesc să înveţe şi să ştie numai de dragostea lui.

Mi-a povestit emoţionat cum i-au purtat de grijă învăţăceii, părinţii acestora, colegii, directorul liceului în care profesează; cum îi aduceau cât puteau mai mult din porţiile lor mici, lui lipsindu-i din casă de toate. Mulţumită acestor admirabile ofrande ale sărăcimei, dascălul s-a putut hrăni, a putut birui boala şi surâsul lui a mai sporit în bunătate...

Învierşunaţi de asaltul baselor sentimente, de ură, de pizmă, de nedreptăţile intenţionate; revoltaţi de indiferenţa placidă; contrariaţi, secundă cu secundă, oamenii uită că între ei, rezervată, distantă şi nevăzută, trăieşte şi bunătatea adevărată. Cine va putea să scrie o carte a oamenilor buni, a bunătăţii totale, a voinţei de a fi bun, trecător cu vederea şi iertător, va face o faptă de mângâiere şi de speranţă aşteptată şi de cei mai răi şi meschini.

1947

MUZEOGRAFIE

Nu m-aş putea lăuda cu o mare atracţie pentru aceste cimitire închise ce se numesc muzee. Le-am ocolit, ca pe nişte localuri de morgă, în toate oraşele pe unde am trăit. Ramă lângă ramă, dulap lângă dulap de sticlă, tablourile par fotografiile unor cadavre de fiinţe şi peizaje, influenţate şi anulate reciproc prin alăturare, iar costumele, oricât de interesante, sunt ale unor oameni decapitaţi. Singure statuile din grădini se folosesc de o ambianţă prielnică, lumina sinceră a soarelui, boschetele dimprejur, salcia despletită peste ele... Un muzeu bine gândit nu ar trebui să fie un monument de săli de sanatoriu, ca

Luvrul vast, ca o enciclopedie, ci un sistem de vile şi cotaje, în interiorul cărora tablourile, vasele, portul, mobilierul, covoarele să aparţie unei vieţi vii, petrecută în mijlocul lor. Dar atunci n-ar mai fi vorba de muzee, ci de nişte localităţi ale artelor la domiciliu.

Omul se face colecţionar de toate celea, de timbre, de monezi, de ceasornice şi chiar de cutii de chibrituri. E o manie culturală şi nu lipsită de un caracter maladiv. Febra colecţiei preferă evolutiv zdrenţele, vechiturile, sentiment cu afinităţi pentru putregai.

Nu vreau să spun că muzeele nu sunt instructive: dimpotrivă; numai că sunt cam plicticoase. Se vede că n-am aptitudini pentru arheologia de vitrină şi că-mi lipseşte simţul *du faisandé*, o râncezeală selectă. Sunt un ţărănoi. Mă impresionează că un muritor fără operă personală şi avut cumpără şi adună icoane şi boarfe şi că, mai ales, îşi dăruieşte strânsura. Dar nu i-o vizitez. Parcă m-ar fi satisfăcut mai mult să ştiu că un om ca atare fără posteritate face un spital şi îngrijeşte de el, sau un cartier gratuit pentru nevoiaşi.

Simple arabescuri pe nisipul din faţa Muzeului Etnografic. Ştiţi, edificiul acela de la Şosea, pentru care, preţuit pretutindeni în străinătate, profesorul Tzigara-Samurcaş s-a străduit o viaţă, ca să-l ridice, să-l înzestreze, să-l îmbogăţească şi, în sfârşit, să-l piardă.

Deunăzi, s-au inaugurat două săli noi ale acestui muzeu, încă neisprăvit. Peregrinând prin apartamente vetuste şi prin magazii, în care băteau ploile pe vremuri, tezaurele adunate de profesorul, expropriat din munca şi osârdia lui, mărturisesc un trecut cu totul caracteristic. Ele stau şi acum în lăzile cetluite, adevărate sarcofage, şi cele două săli inaugurate acum, fără colaborarea celui care le-a întocmit şi le cunoaşte cu de-amănuntul, certifică şi ignoranţa sărăcăcioasă a beneficiarului unei moşteniri în disproporţie cu mijloacele lui naturale sau asimilate. Veselul hered fiind personajul care se cunoaşte...

1947

CECUL PERSONAL

De aproape optsprezece ani, de când vecinii mei nevoiaşi vin la mine să le iscălesc şi să le fac o «hârtie», actele pe baza cărora, cum e limbajul, sunt chemat să le construiesc dreptul de petiţionare, se prezintă deplorabil. O varză hărtănită, înghesuită într-un buzunar.

Bineînţeles, cetăţenii nu pot ţine o arhivă şi un contencios, cum ar cere fiscul, primăria, armata, ucebeul şi celelalte instituţii aşa de vitale pentru contribuabili care plătind holbează ochii la casieri şi nu prea pricep. De pildă, ei nu înţeleg salubritatea şi gunoiul neridicat, nici de ce plătesc o taxă negativă, pentru o ţeavă de apă inexistentă şi un robinet invizibil. O judecată subtilă obligă locuitorii să despăgubească municipiul, că nu pot cheltui câteva milioane la un bordei pentru tragerea unei instalaţii, inutilă, cea mai mare parte din zi şi noapte, chiar în cazul instalaţiilor gata făcute.

Bieţii oameni dau cât li se reclamă, văzând în fiece lună că banii aruncaţi în groapa comunei se îndoiesc, se împătresc, se înzecesc. Luna precedentă, locuitorii cu cişmele au plătit, toate taxele adunate, zece lei litrul de apă cu noroi. Apa la o anumită oră e galbenă, la alta roşie sau verde, şi în restul timpului nu e deloc. Probabil că pe luna în curs, când încă nici n-au fost contoarele citite, metrul cub de lichid murdar va fi ridicat, după cum se zăreşte în presă, până la incapacitatea de plată şi locuitorii vor continua să-şi care găleţile cu apă curată de la puţurile vecinilor binevoitori.

Dar halul hârtiilor interesează. Treptat, actele de proprietate, de naştere, de căsătorie, certificate de şcoală, recipisele de plăţi se topesc, zdrenţuite la îndoituri, sau ajung ilizibile, fie că dispare negreala, fie că sunt acoperite cu câteva cuneiforme şi abreviaţii. Din fugă sau de lehamite, biurourile primesc banii munciţi, fără să afle contribuabilul anume ce fracţiune din dajdia lui achită.

În ultimul timp, am fost nevoit să răsfoiesc tot felul de hârţoage, din care starea neîntrecut de lamentabilă a Cărţii de imobil şi a Buletinului de populaţie m-a dezo-

rientat, actele cele mai des necesare ale fiecărui om cu o identitate normală. Unele din ele bine păstrate au totuşi filele dezlânate şi paginile şterse. Posesorul nu poate fi acuzat că şi le ţine între pile, mistrii şi bolovani. Răspunderea cade asupra tuturor autorităţilor care le-au emis pe temeiul utilităţii, plătite şi ele de populaţie cu mult mai mult decât valoarea materialului mânjit la tipar şi cu peniţa distrată a funcţionarului de la ghişeu.

Atât din decenţă cât şi de nevoie, cel puţin poliţia, cea mai interesată autoritate la situaţia limpede a publicului cercetat din când în când pe stradă, are datoria să-şi îmbunătăţească hârtia şi cartonul la confecţionarea celor două broşuri ale sale, Cartea şi Biuroul – şi dacă la calitatea materialului, ales cu grija Băncii Naţionale la bancnote, s-ar adăoga şi o legătură rezistentă, cetăţeanul ar plăti bucuros un document pentru el esenţial.

Un om transpus pe o filă face măcar cât o hârtie de cinci mii de lei albastră cu portretele lui Decebal şi Traian.

1947

SĂ LUĂM PILDĂ!

Cititorul poate că şi-ar mai aduce aminte de relatarea impresiilor cu care am plecat anul trecut de la azilul «Elisabetheu», de bătrâni, vizitat din întâmplare.

Comparativ cu lăcaşurile de binefacere şi cu spitalele văzute la noi până atunci şi de atunci încoace, sumare întocmiri de faţadă cu miezul găunos şi putred, Elisabetheul, în modestia mijloacelor lui, cu ordinea şi acurateţea lui exemplară, e un refugiu model, care pe noi, decăzuţi din omenia, din mila şi cuviinţa de odinioară şi vrednici în ultimii vreo cincizeci de ani numai să degradăm aşezămintele domneşti, ne face de ruşine.

Direcţia gospodărească a instituţiei o are, nu un minister, nu un Sfântul Sinod, diriguitorul spiritual şi material, pe din două, al nefericitelor noastre mânăstiri,

de maici, de călugări şi de tradiţii depavate, ci un comitet fără cârje, mitră şi odăjdii. Însufleţirea magnetică a vieţii din interiorul acestui fel de schit, unde nu sunt acceptaţi, împotriva tuturor pasiunilor din afară, decât săracii şi cei mai săraci din sărăcimea evreiască, o dă domnul Sigmund Schwartz-Socec, autorul unor serii de reforme binevenite şi cutezătoare, ale expresiei negoţului bucureştenesc.

Am primit vinerea trecută, de la domnul Schwartz, cu care am aderenţe de editură, un telefon, raportat la vechea mea tabletă, din aluzia de mai sus. Fondurile azilului, adunate din contribuţia personală a iniţiatorilor, paralel cu cerşitul biblic, pentru nevoiaşii găzduiţi la Elisabetheul purtător al numelui reginii poete Elisabeta, au ajuns la fund. Comitetul a râcâit fundul până dincolo de sac... Nu se ajunge nicidecum ce dau membrii lui în toate zilele şi sunt în joc, pe lângă viaţa, redusă la limită, a bătrânilor, onoarea şi râvna descurajată a ctitorilor demoralizaţi.

– Mai «scriţi» câte ceva pentru noi, mi-a spus domnul Schwartz la telefon.

Animatorul aşezământului din strada Labirint e superstiţios. El crede că semnătura unui scriitor dedesubtul unui text de îndemnuri la bine trezeşte sentimentul datoriei, pierdut în forfota unei vieţi de euforie a snobismului şi de artificiu. Să fie adevărat că singure numai *verba volant* şi că şi nu *scripta?*

La 7 iunie Elisabetheul organizează în frumoasele încăperi ale azilului ceea ce ne-am deprins să auzim că se cheamă o *Kermessă*, destinată să aducă o variaţie interesantă în zilele monotone ale persoanelor cu dare de mână, plictisite.

E un pretext de adunare de fonduri noi la o petrecere delicată. Prin farmecul baghetei unui dirijor care a izbutit întodeauna din plin în toate încercările lui de a învia neantul somptuos, miile de bancnote de câte un milion vor trebui să iasă de la sine din casete şi să se strângă lolaltă pe masa de prânz a bunicilor din azil.

Dacă, într-adevăr, şoapta condeiului are, după credinţa lui, o fărâmă de trecere pozitivă, condeiul va găsi prilejul, destul de rar, să fie mulţumit.

1947

MIRAJUL

De câtva timp sunt întrebat atât din mahala cât şi din oraş, de către muncitori şi intelectuali, de-a dreptul, prin telefon sau în scris, ce ştiinţă aş avea despre o plecare în... Argentina. Se pare că guvernul argentinian s-a hotărât să-şi populeze ţara, bogată în resurse, dar săracă în oameni, cu străini, şi că imigranţii asiguraţi de cum sosesc cu o proprietate agricolă sunt stipendiaţi şi pentru lunga lor călătorie.

Condiţiile ar fi mai precise în ceea ce priveşte starea civilă, decât calificarea profesională, republica sud-americană având nevoie de tot felul de braţe, de mâini şi de inteligenţe. Candidaţii trebuie să fie căsătoriţi, întrucât argentiniencele fiind brune, frumoase însă puţine, au probabil îndeletnicirea citadină bine fixată de a juca tango la Buenos Aires cu castaniete. Mitică şi Ghiţă ar risca să rămâie flăcăi şi să se lingă pe buze, oricât de simpatici şi oacheşi ar fi şi ei, cu toate că două latinisme împărechiate, din două emisfere opuse, ar putea să dea o descendenţă creolă ispano-românească, de toată frumuseţea.

Atracţia e destul de îndreptăţită. Pe o suprafaţă de mai puţin de trei milioane de kilometri pătraţi sunt aşezaţi şapte milioane de oameni (mai mult sau mai puţin căsătoriţi) şi negoţul dintre Anzi şi Atlantic e remunerator: cereale, crescătorii, lână, piei, un belşug în schimbul aurului din toată lumea.

Se spune că un distins reprezentant al Argentinei, extrem de amabil şi îndatoritor şi care, ca orice spaniol de rasă, dispune pe cartea de vizită de un şir întreg de nume sonore, legate între ele cu mai multe particule aristocratice muzicale, a şi sosit în Bucureşti şi primeşte ca un mare senior.

Mirajul Americii de Sud a mai cutreierat odinioară tineretul nostru, prin copilăria generaţiei mele pe la vârsta de cincisprezece ani, când se prefera, temei latine şi exerciţiilor matematice, basmul fericit al lui Crusoe, servit de un vapor care te lua din Constanţa şi te ducea,

legănat într-o plasă de aur, să te facă *farmer* în țările de banane, ananas și ciocolată, unde omul, sătul de suculențe parfumate, e apucat de dorul mujdeiului de usturoi, după o ciorbă de burtă și o tuslama, urmată și de vrăbioara la grătar cuvenită.

Au plecat și atunci câțiva băieți de la școală, din care unii au nimerit-o, nu știu cum, și în Canada, în China, unii s-au întors după câte douăzeci de ani de peregrinare și aventuri, îmbătrâniți și decepționați. Unul, cu toate că portughez de naștere, din Chitila, anume Magel Beno, nu mai știa să numere banii romantici ai posesiunilor statului de origină, decât în milreiși, moneta națională începând de la zece mii de reiși în sus, echivalentul unei simple coroane; niște lăscăi.

Nădăjduiesc să se expatrieze ingineri, medici, lucrători, tehnici, salaori. M-au cercetat cerându-mi opiniunea.

Firește, călătoria e întodeauna bună, dar nu pentru dezrădăcinare. Românul care crede că neizbutind în țara lui poate să izbutească mai bine aiurea, cred, afară de cazuri cu totul speciale, ca talentul artistic (și încă, cine știe!), că se amăgește, eludând numai dificultatea cu o speranță. Dacă și-ar utiliza numai o fracțiune din imensele energii necesare în streinătăți pentru o izbândă, succesul în orice mizerie și meserie ar fi beneficiul cel mai ușor.

Stați acasă și biruiți acasă la voi.

1947

CONCURSURILE LITERARE

S-a întâmplat întâiași dată să fac parte deunăzi dintr-o comisiune de premii. Nu e situația cea mai plăcută pentru concurenți și nici pentru juriu. Concurenții cel puțin n-au dreptul să fie nicidecum supărați de un proces-verbal negativ, de vreme ce s-au supus anticipat verdictului, oricare ar fi el.

Contrarietatea membrilor unei asemenea grupări ocazionale trebuie mărturisită cu francheță. Aproape nici

unul din ei nu distinge manuscrisul care, într-altfel judecat, în afară de concurs, i-ar fi plăcut mai mult. Se deosebeşte şi se alege nu caietul cel mai substanţial ci cel mai omogen; aşa că valoarea intrinsecă rămâne cam pe dincoace de circonferinţă.

În vreo cincizeci de manuscrise citite găseşti pe ici, colea fulgere, înecate în neguri opace, inegalităţi uimitoare şi neînchipuite contraste. Ai fi redus o sută de pagini la douăzeci de versuri răzleţe, puternice, adunate într-o singură pagină; ceea ce nu intra în regula concursului. Inconvenientul examenelor e clar: trebuie să respecţi regulamentul. Aşa-ţi trebuie când cauţi note, consacrare şi opiniune şi te laşi purtat şi judecat.

Aş vrea să spui că premiile nu sunt câştigate de geniu dar de corectitudine. Nu e de-ajuns un stil admirabil într-o bucată execrabilă. O serie de zece într-un volum dat peste ochi. Talentul de creaţie se vede întrecut de talentul mediocru al unităţii.

Nu e prea de dorit dintr-un anume punct de vedere, situat însă mai sus decât celelalte, ca tineretul să se ia la întrecere, unde la o masă lungă şi dens înconjurată de sensibilităţi variate şi capacităţi contradictorii de a surprinde nativitatea reală, se decide cui aproximativ i se cuvine coroana şi nici nu trebuie să fie prea fudul încununatul. El riscă să aibă un laur prin infiltraţiile involuntare ale concurenţilor şi ambianţei şi să fie câştigătorul unui moment de oboseală.

Dar e obligatoriu ca poetul să condenseze, să arunce şi să şteargă mult, să păstreze puţin. Când acest câte puţin creşte şi reprezintă tot atâta dragoste câtă şi suferinţă, va hotărî scrutarea de sine despre merit, cu o autoritate mai greu de acordat unui juriu, în definitiv, glacial.

Debutanţii se pripesc şi profesează o părere prea bună asupra manuscrisului lor. Ei au învăţat din succesele altora, neanalizate sau uşoare, escamotarea străduinţei şi dispreţul îndoielii. Supuşi unei discipline personale neconcesive, unii din autorii caietelor, pe care le-am parcurs cu necazul neîmplinirii, ar fi putut să dea peste câţiva ani un nume nou literaturii bune. Îi împiedică ceva să-l impuie în viitor? Nu. Manuscrisele propuse la

concurs pot fi socotite de autori ca nişte mostre şi dovezi – şi făgăduieli.

Personal, nu mă pot lepăda de sfiala cu care răsfoiesc şi acum filele scrise ale unui necunoscut. Ele strâng într-un pătrat de hârtie, curată ca şi lumea oglindită în lumina lor, orele, nopţile, fulgii de iluzii, polenul astral, suspinul prometeic al omului, smuls de un elan dumnezeiesc din decreptitudinea cotidiană.

1947

HÂRTIE TIMBRATĂ

Cu toate că, din când în când, am fost obligat să dau un răspuns colectiv scrisorilor îngrămădite pe masa cotului meu, trebuie să mă repet, valul corespondenţei, fiind neîntrerupt.

I-am rugat pe cititorii care mi se adresează şi ale cărora neplăceri şi năzuinţe le prea bine înţeleg să aştepte timpuri mai potrivite cu discuţia sterilă şi cu taxele poştale, dacă argumentul pierderii de vreme nu are nici un efect. Probabil că numerele de ziar cu tabletele respective nu au putut ajunge până la ochii lor sau că punctul cazului ce-i interesează e, din toate, cel mai excepţional. Îmi pare tare rău.

Ştiu că o întreagă bibliotecă poate fi mobilată cu volume de corespondenţă literară; că scriitorii care cască şi se întind, în biuroul unde se şi fotografiază cu mâna la creier, au stat de vorbă în sute de mii de scrisori, cu domnii şi cucoanele din vremea lor. Desigur că vanităţii îi place să fie limbută în jurul mărunţişurilor susceptibile de intelectualitate. E o însuşire care, mie, unuia, individ incomplet, pân-acum îmi lipseşte. Poate că pe măsură ce-mi va scădea tensiunea altor simţăminte, să o capăt ca o recuperare. O să aibă grije natura să dea de veste cititorului corespondenţial despre fază, dar mă îndoiesc că i-aş mai putea fi de folos măcar pentru satisfacţia spiritului de laborator şi necroză.

Multe din scrisorile primite sunt pline de interes; altele, confidenţiale, privesc problemele eului turburat. Poate că n-ar fi inoportun să stabilim principiul că sfaturile şi comentariile sunt întodeauna sterile şi că răscolirile secrete trebuiesc potolite de conştiinţa fiecăruia, fiecine cunoscându-şi dimensiunile mai bine decât orice străin psiholog.

Apoi, uneori, eşti chemat să recurgi la facultăţi de spiritist, chiromant sau astrolog ca să determini poziţia în spaţiul mistic al unei sensibilităţi de la Slatina sau Focşani. Tabela logaritmilor şi coeficienţilor particulari, infinită, nu e de competinţa unui al doilea sau terţ, decât în mariaj sau divorţ.

Nu mă pot totuşi opri de a nu consemna din fugă paperasa unui domn saxon, care mi-a trimis, odată cu un exemplar dintr-un memoriu bătut la maşină, timbrele poştale şi până şi hârtia cu plicul necesare. Îmi cer toate scuzele că nu mă supun obedient excesului de reciprocitate, organizat de corespondentul ocazional.

Într-o bună limbă românească, şi se plânge că saşii expropriaţi şi lăsaţi pe drumuri nu-şi merită destinul; că ei n-au fost niciodată nazişti în masa lor şi că numai şefii politici, permanent oportunişti, poartă răspunderea situaţiilor regretabile.

Originalitatea revendicărilor şi răspunderilor formulate de el stă într-altă parte; anume.în afirmarea pasivităţii intelectualilor români faţă de compatrioţi. Dacă ei ar face propagandă pentru saşi, corespondentul meu are naivitatea să creadă că aceştia ar reintra în posesiunea averilor părăsite.

În calitate de gazetar apasă fără nici pic de îndoială asupra mea o mare parte din vinovăţia că nemţii din Siebenbuergen şi-au pierdut avutul. Dar mi se pare că protestul e rău adresat.

1947

AŞA VREA DUMNEZEU

Vorba care aproape se pierduse o regăseşte omul nevoiaş, covârşit de timpuri. O auzi pretutindeni, la toate porţile, în toate răspântiile, concluzie a mărturisirilor

şoptite de plângere şi alinare. Pe Dumnezeu îl îngroapă belşugul şi-l scoate la iveală sărăcia, rând pe rând uitat şi adus aminte.

Dumnezeu e înţelepciunea plugarului, care-l cunoaşte mai bine, ascultându-l în pământ, şi a femeilor amare, sfintele femei! E un cult şi un mister, înţelese mai cu seamă de ele – şi păstrate în tăcere la vatră. Răspunsul fără replică, argumentul adânc. Dumnezeu leagă şi dezleagă – şi pedepseşte.

Pedeapsa lui pare o jucărie de bijutier. Stârpeşte firul de porumb şi minuscula boabă de grâu, usucă genele ierbii, seacă roua de diamant. Şi-atât! Şi din atât, sute de popoare se ofilesc şi se împuţinează. Din atâta lucru, de trei ani încoace milioane de oameni pier şi alte multe milioane – de vite – îngenunche cu coarnele în ţărână. Un bob de mei se ciocneşte cu globul şi globul se descumpăneşte. Povestea firavului păstor cu namila şi buzduganul e întodeauna adevărată. Cine hotărăşte întâlnirea cu uriaşul şi biruinţa? Dumnezeu!

S-a supărat Dumnezeu. El are dreptul să se mânie; un drept recunoscut de toate femeile care ştiu mai multe taine şi mai mult adevăr decât bărbatul, brutal şi ignorant. Femeia, nu el, orgoliosul, unge pe stăpânitor. Ea poate să-l şi roage, încovoindu-şi amfora izvorâtoare de omenire, la altarele lui. Ea pune o lumânare la Maica Precista, femeie şi fecioară, ca şi dânsa: lacrimile ei i le duce Sfânta Sfintelor în palmă până la El, împăratul suspinelor al întristării, dragostei şi speranţei.

Dacă aşa vrea Dumnezeu, s-a isprăvit. Nu mai e de gândit, nu mai e de zis. Nimeni nu-i vinovat şi toţi ne recunoaştem răspunzători, voia Celui de Sus fiind singura răsplată cuvenită. Dar «aşa vrea Dumnezeu» înseamnă solidaritatea cu puterile mai presus de critică, încrederea în ele până la suprimarea voinţei proprii şi primirea sacrificiului de sine. E o certitudine peste certitudinile concrete şi o formă de încredere şi optimism, pe care nu o dă nici o doctrină. E doctrina celor fără doctrină şi, probabil, e vorba de acel imponderabil, veşnic eficace, chemat în anumit limbaj forţa morală.

1947

CHESTIE DE OBRAZ

Am primit o scrisoare inteligentă de la un invalid de război.

Invaliditatea e veche. În 1916 copilandrul Gheorghe Mateescu s-a dus să se bată pentru ţară, în uniformă de cercetaş. Cercetăşia era pe vremuri patronată chiar de viitorul rege trecut şi taberele copiilor, răspândite prin ţară, constituiau o premilitărie precoce de elită. Îşi aduce aminte toată lumea cu ce însufleţire au pornit băeţii din Bucureşti în convoaie şi câţi au ajuns din ei, scheletici, în retragerea pe jos către Iaşi.

Cât contingent a rămas în viaţă, din cercetăşie, a făcut faţă cu bravură îndatoririlor de front. Gheorghe Mateescu a primit cinci decoraţii, semnele cu care Patria şi-a legat în văzul tuturor onoarea de rănile lui. Trebuie uitată în toate cazurile onoarea? Se pare că morala evoluată o dispreţuieşte, de vreme ce uită de datorie, lăsând în 1947 să moară de foame, paralitic, un om de inimă şi jertfă, după douăzeci şi cinci de ani de suferinţă.

Nu ştiam că atât de aproape de locuinţa mea zace un om atât de încercat şi atât de uitat de forurile de specialitate. Din mână-n mână, scrisoarea lui a putut ajunge până la mine, răspuns la tableta *Omenetul.* Se spunea acolo că vina războaielor agresive o poartă, pe lângă propaganda imperialistă în epocile de saţiu, când stomacul satisfăcut şi buzunarele pline se urcă la un cap, nesupravegheat de o concepţie a cumpătului şi aventurieră, înfumurat de o iluzie bolnavă, obedienţa mulţimii, nepregătită nici ea de o judecată stabilă şi moderată de răspunderea faţă de naţie şi ţară. Căci orişicum s-ar pune problema, consecinţele oricărui război sunt acelea pe care le-am experimentat de două ori în treizeci de ani pe pielea noastră.

«Legea I.O.V.R. din 5 mai 1927 – scrie fostul luptător – recunoaşte dreptul acelor cercetaşi ce au rămas cu infirmităţi din război, să fie clasaţi şi pensionaţi ca invalizi». Anterior acestei legi, domnul Mateescu a făcut demersuri pretutindeni şi la toţi aceia care au avut influenţa

necesară pentru repararea unei scăpări din vedere, însă toate de-a surda.«Pasămite, adaogă el, că acolo unde e belşug, n-are ce căuta jelania flămânzilor.»

Mă simt obligat să aduc la cunoştinţă cititorilor cu trecere cazul, vreau să sper, de simplă omisiune, al corespondentului meu, mai mult decât într-o informaţie anodină la rubrica respectivă; advocaţi, înalţi funcţionari, generali şi, dacă ziarul are şanse să fie citit mai departe, şi mai sus. Poate că nici competinţa Patriarhiei nu poate rămâne străină şi indiferentă. Până deunăzi, paralizia invalidului cercetaş mai putea să fie ajutată de ostenelile maicii lui. De curând, biata bătrână a murit.

Dau adresa: Gh. I. Mateescu, Calea Văcăreşti, 301.

1947

NUANŢE

«La nuance avant toute chose.»
(Paul Verlaine)

Străbaţi câmpia, grădina, cu sapa pe umăr. Aici e grâu sau secară, orz ori ovăz: spice şi boabe; se deosebesc unele de altele printr-un amănunt de formă şi gust. A fost un plan stabilit, ori o întâmplare? viaţa căutând întâi variaţia şi frumuseţea. Probabil că întâmplarea, prevăzută de viaţă cu o imagine continuă pentru jocul dezvoltărilor libere şi capricioase. Schema fusese dată, sământa, rădăcina şi planta. Creşteţi şi vă înmulţiţi! şi toate au crescut, s-au înmulţit, s-au divizat la nesfârşit. Natura e guvernată de nuanţă.

Mii de ani, poezia fusese narativă şi declamatorie. Era poezie povestirea în versuri. Prin bălăria verbală s-a ivit un contur delicat, care s-a multiplicat de la sine: nuanţa.

Trandafirul, risipit în mii de nuanţe, e nuanţa măceşului brut. Vişina e nuanţa cireşei. Mâţa e nuanţa panterei. Aburul e nuanţa apei, cerul e o nuanţă, gheaţa, calcarul, granitul, creta: nuanţe. Cinci e nuanţa lui unu, curba e nuanţa dreptei, pătratul e un cerc. Nuanţă, ploaia,

nuanță, vijelia. Armonia lumii iese din nuanță, care echilibrează contrariile. Nu suntem prea departe de linia de mijloc, care, ca şi simplificarea stilului, nu e un punct de plecare, ci un rezultat.

Mijlocia, ca o concepție de pornire e falsă. Ea e cultura mijlocie, în spațiul căreia se petrece constrângerea cerebrală, fals cerebrală, stabilită pe antagonisme, a unei cerebralități care strâmbă viața şi o abate din matcă pentru satisfacerea unor principii voite. Nuanța totuşi se restabileşte subtil de la sine. Mi se pare că ermitul Antonie, în ispitele lui surprinse de Flaubert, doreşte să distrugă tot ce-i frumos şi delicat, pentru ca să tempereze dogoarea amoroasă cu un ideal teologic, văzut de el, al pustietății. Dar rozele secerate vor da din pământ din nou, vor îmboboci iarăşi, vor parfuma înserarea unde aşteaptă duiosul păcat, mai tare.

Ceea ce supără în activitatea omului sălbăticit prin suferință, prin nedreptate, nemoderat de o rezervă, de o îndoială, de o pauză a instinctului, e totala absență a spiritului de nuanță, monstruoasă. Îl văd luxuos exploatat, cu o volubilitate entuziastă şi patos agresiv în naționalismele izbucnite după un război, care se presupunea că le-a lichidat, şi mai fierbinți ca întodeauna. Îl surprind în câte o calomnie, în câte o insultă, în câte o scrisoare anonimă, adusă de poştă, ieşită din nepricepere şi nesimțire la nuanță. Scăparea tuturor erorilor, urilor şi asupririlor e nuanța.

1947

NUCA STERLINĂ

Am povestit cândva că un parlamentar român de odinioară, care trăia tot anul la Paris, din veniturile moşiilor din țară, se prezenta câteva zile, în Bucureşti, la deschiderea Corpurilor Legiuitoare, ca să ție un discurs. Cu primul tren se înapoia în Franța, satisfăcut că şi-a împlinit destinul.

Pe de o parte, accentul lui francez, aplicat, cu pauze celor câteva fraze stereotipe ce trebuiau debitate şi, pe de

altă parte, ideea lui obsedantă erau obiectul marelui haz al Adunării, exprimat în aplauze simulate. Să nu ne întrebăm dacă numai programul lui politic, şi nu mai ales succesul repetat al expunerii lui anuale îl făceau să părăsească pe câte o săptămână reşedinţa lui Champs-Élysées.

Discursul, cu toate că important, n-avea nevoie de prea multe cuvinte. «Domniloh, spunea deputatul, o mahe hăspundehe apasă asupha noastha. Trebuie să oblihem pe ţahanii noşthi phinth-o leje, se planteze fiecahe in a sa batatuha un nuch»...Oratorul făcea trei complimente în trei direcţii ale sălii, zâmbea elegant şi scobora de la tribună beatificat.

Va să zică, el cerea o lege şi o constrângere a satelor să îngroape în fiecare curte o nucă, din care o să iasă un nuc! Boierul, fără să ştie, era un economist. Ar fi fost astfel plantaţi cel puţin două milioane de pomi, echivalenţi cu două milioane de saci cu nuci, echivalente cu, socotiţi dumneavoastră, câte zeci de mii de vagoane.

O distinsă doamnă doctor Magheru, de la Institutul Cantacuzino, mi-a adus alaltăieri aminte de nucile parlamentarului de odinioară, vorbindu-mi la recepţia dată de Institutul Francez des Hautes Études în onoarea domnului Martin Chauffier, de nucii lui Petre Carp, de la Ţibăneşti. Se ştie că Ţibăneştii au fost întâia moşie împărţită la ţărani de către causticul şef al Partidului Conservator, fără declamaţie şi tirade şi fără să aştepte o lege a exproprierii agrare.

Moştenitorii lui Carp, reduşi la un conac rău încercat de război, au trăit ultimii doi ani din produsul nucilor recoltate dimprejurul lui, fără să simtă scumpetea. Se pare că subsistenţa n-a fost prea dificilă, de vreme ce actualii proprietari au afirmat că altădată recolta nu folosea la nimic. Nucile, prin urmare, s-au comportat ca valută aur. Deputatul de acum patruzeci şi cinci de ani avea dreptate.

Dar orice bine se prezintă şi cu reversul lui, şi pentru că tableta are nevoie de o încheiere, sunt silit să adaog că iarna trecută nucii de la Ţibăneşti au îngheţat.

Aşa că şi deputaţii aveau dreptate să-l ia la vale pe orator.

1947

UN BILANȚ

Nu am deprinderea să mă intercalez între manuscrisele mele și critica, în lipsa uneia majore, minoră cu toate că mai reușesc să mă intereseze, după o lungă experimentare a cupletului, sursele lui comune de inspirație, reaua-credință, pizma și prostia.

Succesul nu mă dilată, iar insuccesul, de care trebuie să constat că n-am avut parte niciodată, nu-mi schimbă temperatura, știind mai bine decât comentatorii încercărilor mele literare, elogioși sau insultători, ce poate să fie ales din ele și ce aruncat.

După epuizarea primei serii de reprezentații a pamfletului meu dramatic *Seringa*, am însă impresia că le sunt dator cititorilor, care mă rabdă, un raport obiectiv de bilanț. El precizează divorțul definitiv dintre presa tendențioasă și public, un public destul de psiholog, ca să nu observe pentru edificarea convingerilor lui față de punctualitatea eschivată și alte contraste. Aplaudând în sală, să și le rupă, din câte douăsprezece labe, după spectacol critica oportunistă a tăcut estetic.

În schimb, cu frazele și metamorfozele acesteia sunt, în ce mă privește, învățat, încă de pe vremea în care bravura se asocia, prin absență, cu o campanie unanimă de calomnii și ocări, regizată atunci din Universitate și Academie. Am fost imoral, trivial, pornograf, vândut, luat cu chirie de unii și de alții, chiar de către Cahal, după tarif; venal, exploatator, nu știu cum, al nu știu cui, nu știu unde etc., etc., etc. Numai tripou și bordel încă nu ținusem și m-am mirat.

Distribuția *Seringii* a fost purtată de douăzeci și doi de artiști, trei luni încheiate, de repetiții aproape zi cu zi, cu un elan egal. În tot acest răstimp, ca și după premieră, majoritatea pieselor reprezentate au căzut. Publicul le-a refuzat. Strădaniile coteriilor lui Linge-mă-să-te-ling s-au dovedit deșarte. Paralel, textul *Seringii* circulat pe subt pulpană, sensibilitățile pișcate și mimoza prestigiilor compuse s-au enervat. E o eczemă a moralului, care izbucnește, ca la desertul de fragi, blânda și mâncărimea epidermei, scărpinarea izolată se face în societate: *asinus*

asinum fricat. Presiunile, treptat accentuate la Direcţia Teatrului Naţional, complicate cu intervenţiile la autor şi la familia lui, cu ameninţările telefonice, cu scrisorile, desigur, anonime, cu târâtoriile triviale şi până şi cu ofertele de finanţe cele mai neaşteptate, au dat toate greş.

De la 4 april s-au succedat în program nouăsprezece reprezintaţii. La 20 mai, unul din artişti, dinamicul domnul N. Dumitriu, a trebuit să plece într-un turneu al lui cu consimţământul şi urările de rezultate mănoase ale tuturora.

Reţetă totală record: o sută cincizeci şi şase de mii, o sută patruzeci şi cinci lei.

Public: aproximativ cincisprezece mii spectatori.

Sala având numai şapte sute de locuri şezute şi publicul găsind în toate zilele casa închisă, alte mii de spectatori au rămas pe dinafară, oferind unii din ei o sută de mii de lei pe biletul de optsprezece mii.

Presa şi-a făcut toată datoria, atât faţă de medicina, care practică injecţia redactorului şi introducerea ştiinţifică a laminarei casnice, cât şi de alte argumente şi aderenţe, fără să uite nici legile teatrale imutabile, revelate pe cale mistică diletanţilor fără operă, însărcinaţi de destin să joace rolul muştelor cântăreţe.

Concepţia autorului a fost cea mai simplă. Evitarea cazurilor clasice şi istorice a existenţei bulevardiere, a stărilor sufleteşti cu limonadă crepusculară, de simili şi pseudo. Înlăturarea coarnelor şi a infidelităţilor conjugale, tratate cu psihologie – şi călcarea gramaticii de specialitate cu ciubota, dar transpunerea cu înţeles, pe scenă, şi cravaşarea vieţii reale. Teatrul poate să facă şi el oficiul din timpuri al amvonului vacant, indiferent dacă satisface sau ba prăvălia unor cronicari de inflaţie şi mărunţiş.

Formula a fost bine primită. În teatru decide publicul singur, eliminând opinia şi contrafăcătura imprimată.

Dar...e şi un «dar». S-a încercat să se prezinte *Seringa*, piesă strict socială, ca o piesă politică.

Figurată cu profesori şi doctori români, nu s-a găsit nici un zevzec să afirme că ar fi o piesă antiromânească. A fost de-ajuns ca să nu ştiu cărui imbecil să i se pară

ceva-cumva, ca *Seringa* să fie declarată antisemită, susceptibilitate acut maladivă, egală cu o cenzură rasistă. S-a comunicat la New York, de unde mi-a venit o întrebare la care răspund aci, că au fost şi tulburări, mi se pare că şi de stradă, provocate de *Seringa*. S-a spus la Radio Bucureşti cam acelaşi lucru. S-a repetat de o foaie rău famată şi între evrei. Un oarecare, aşa-numit Ludo, s-a bâlbâit într-o broşură cu intenţii de humor, «Ghiţă».

Admiţând că ar figura în distribuţie şi un personaj doctor evreu, din categoria medicilor români de tejghea, ce-ar însemna prezenţa lui în piesă altceva decât că şi el a dat o contribuţie la neruşinarea medicală? Român, medicul ticălos poate fi biciuit fără supărare; evreu, el trebuie flatat? El e neapărat sacrosanct, intangibil şi tabù? De unde asemenea trufaşe teorie, gen Rosenberg şi Gobineau? Cei mai ofensaţi de stupida insinuare, colportată cu cinismul inconştienţei de câţiva «căutători de antisemiţi» cum îi numeşte un confrate, au fost înşişi evreii care mi-au comunicat-o întâia oară cu dezgust. *Seringa* ar fi o piesă antisemită într-un singur caz: dacă ar pune în conflict pe români cu evreii, care au dat, şi unii şi alţii, medici eminenţi, nu pe escroci cu profesioniştii cinstiţi.

Personal nu împărţesc oamenii după neamuri sau geografie, ci după calitate şi caracter. Fie româneşti, fie evreieşti, javrele îmi repugnă deopotrivă.

1947

ASALTUL

Omul scapă cu viaţă prin strâmtoarea veacurilor, nu atât cu sporul lui de inteligenţă cât din absenţa şi gradul scăzut al acesteia la făpturile contemporane cu el. De todeauna, maica Natura şi logodnicul ei Dumnezeu au răspândit într-însele şi în raporturile dintre ele sentimentul fricii necorectat de influenţa judecăţii.

În jurul omului, fiarele şi dobitoacele sunt induse în starea dormitivă, care le face să viseze şi să se supuie

amorțite. Cu părechea lui de coarne boul, cu gheara ei pantera, calul cu copita ar fi mult prea de ajuns într-o singură săptămână pentru stârpirea elegantului stăpânitor, firav, provizoriu şi moale ca un vierme, neprevăzut cu nici o armă la născare.

Într-o bună măsură acelaşi fenomen se petrece şi la om, într-o elită selecţionată lent, prin naştere, educaţie şi disciplină, şi mulţimi. E de necrezut, dacă nu s-ar fi petrecut subt ochii noştri de mai multe ori, cum funcționează de animalic sentimentul de obedienţă al milioanelor de indivizi, la simpla poruncă, biciuşca şi boldul. Fără simțământul fricii, o pornire poruncită s-ar opri într-o oră, în prima secundă de solidaritate. De ce lucru poate să-i fie omului frică? De moarte? Nu tot o moarte îl aşteaptă şi nu tot un noroc îl ajută să iasă din războaie teafăr sau slut? În toate împrejurările, şansele sunt egale între viață şi moarte. Doarme conştiința!

Seceta într-al treilea ei an, alungă din câmpiile uscate şi din grânarele pustii fiarele mărunte ale țărânii, vizuinilor şi zidurilor povârnite, strânge la casa gospodarului nevoiaş ori distins, cu *jour fix* şi *menu,* vrăbiile, ciorile, şoarecii, furnicile şi gângăniile spurcate, gândacii. Abjecta jivină neagră, a unui Apocalips degenerat până la bucătărie, multiplicată în cârduri şi batalioane, s-a înfiltrat în cristale, în dulapuri şi saltele. Găseşti în cearceafuri, subt perină şi-n batistă. Îți pândeşte gura, îți murdăreşte crâmpeiul de pâine.

Mi-a rămas din copilărie amintirea unei armence, care frecând tacâmurile cu cenuşe, pe pământ, într-o curte umedă, din când în când, zdrobea cu lingura câte o lighioană, lovită-n spinare şi cânta. Mă urmăresc de şaizeci de ani, ca o lingoare a sufletului, stropii de puroi, săriți din abdomenele vărsate.

Jivinele se înghesuiesc şi ajung, asaltând pe om şi în bibliotecă. Un şoarice roade în *Enciclopedie*, coropijnița se împleticeşte în ghiveciul de flori, o urechelniță miriapodă fuge ca o flacără monstruoasă pe o reproducere după Sisley. În pânză, în lemn şi hârtie, se aude tictacul sinistru al tuturor cotropitoarelor flămânde.

Ce le lipseşte să se solidarizeze într-o voinţă la devastarea într-o noapte a omenirii şi a ceea ce-i place ei să fie civilizaţie, cultură şi confort? O fărâmă de minte.

1947

O PROBLEMĂ

Trăim tot soiul de probleme, ca în aritmetica elementară.

De pildă: am două sute de grame de mălai şi o familie de patru persoane; cât trebuie să mănânce fiecare din ele, ca să se sature, pe zi? Răspunsul e în concordanţă cu felul de calcul în care intră problema, regulă de trei simplă sau extragere de rădăcină. Probabil că soluţia se găseşte în trigonometrie, dacă nu e cumva de ordinul cuadraturii cercului sau de al pătratului ipotenuzei, care se cheamă în liceul repetenţilor puntea măgarului.

Am un cârd de şapte copii ai unei văduve de război şi în colţul odăii o pungă goală, în care au fost acum doi ani şapte sute grame de zahăr. Cum se poate umple punga din nou, când cota fabricilor de bomboane e de cincizeci de vagoane? Răspunsul nu poate să-l dea decât un expert, ca profesorul Ion Barbu-Barbilian, matematician şi autorul unui *Joc secund.*

O problemă *terre-à-terre*, dar capitală. Mahalalele sunt pline de copii pribegi, fii ai părinţilor din aceleaşi mahalale, absenţi ziua întreagă, la lucru în fabrici şi ateliere. Unii din ei şi-au isprăvit şcoala primară, destul de scumpită, şi aşteaptă vârsta de paisprezece ani, reglementară pentru o ucenicie. Cel puţin trei ani pierduţi în haimanalâc, săriri de garduri, furt de fructe şi spargeri eventual.

Alţii au depăşit vârsta uceniciei şi au ajuns la şaisprezece, şaptesprezece, optsprezece ani fără căpătâi. Adolescenţa cu îmboldirile ei îi găseşte pasionali, aventurieri şi orgolioşi de frumuseţea chicii date peste cap şi ţinută-n loc de o jartieră. Grupuri adunate în ungherele gardurilor,

cu participarea şi a câtorva adulţi, care trişează, joacă până la înnoptat barbutul. Aceşti copii şi flăcăi, adeseori în zdrenţe, pun jos miza de sute de mii de lei şi de milioane. Punct de întrebare: de unde sunt strânse asemenea sume?

Belşugul infracţiunilor relatate de presă, care nu se poate totuşi opri la toate sutele de isprăvi cotidiane, alegând de preferinţă jafurile mari, spargerile importante şi asasinatele, e în legătură, neapărat, cu temperamentele formate între şcoala primară părăsită şi lenea de braţe căpătată pentru meşteşuguri.

Rezultat: câteva zeci de procurori numai la Tribunalul Ilfov, o clientelă tot mai numeroasă pentru poliţie şi penitenciare. Munca, pentru care se risipeşte atâta vorbă grăită şi scrisă, a putut ajunge odioasă fără altă pricină decât dezlânarea şi scepticismul ocrotit.

E necesară o constrângere moralizatoare. O şcoală sau o prelungire obligatorie şi *gratuită* a şcolii, până la intrarea în ucenicie – şi o cercetare meticuloasă, cine munceşte şi nu, pentru trimiterea, dacă altfel nu se mai poate, la atelier sau la o şcoală de corecţie. Şi razii oneste pe străzile cutreierate de bande minore, ale periferiei, a căreia sănătate trebuie să intereseze ordinea socială de aproape, chiar dacă centrul ne ajunge indiferent.

1947

INIŢIATIVA

În mahalaua mea s-a deschis anul trecut o prăvălie de scânduri destul de spaţioasă şi bine construită, cu o tencuială interioară. Familia de oameni nevoiaşi, care au riscat înfiinţarea unui punct de vânzare, într-un spaţiu de cartier, lipsit de o modestă negustorie în apropiere, nesigură dacă izbuteşte, a trebuit pentru cheltuielile de instalare să se împrumute în condiţii oneroase.

Până atunci, condusă de un om de iniţiativă, de acel spirit de iniţiativă, proclamat de curând ca un drept şi ca

o necesitate, de aşa-zisă redresare – continuăm să copiem ca întodeauna măcar vocabulele din străinătate, dacă nu putem să ne asimilăm substanța – familia dăduse dovezi şi de alte forme de curaj. Fără capital, blestematul de capital, cele vreo zece mâini ale părinților şi copiilor munceau din zori până la înnoptat, în bordeiul lor, zidit din şipci şi noroi, la o industrie personală, necunoscută economiei politice, ingineriei şi finanței. Din nişte piele de oaie, argăsită, curățată de lână şi întinsă pe masa căsniciei, bieții oameni croiau nişte bice... Părintele lua subsuoară un snop de asemenea curele şi colinda cu ele târgurile din țară. Simplificând şi perfecționând tehnica inventată în gospodărie, familia a putut să biruie nevoile săptămânii şi să ajungă duminica şi cu o economie în buzunar.

Dar bicele nu se mai vindeau. Caii s-au împuținat, automobilele nu simt trebuință de bici şi războiul a împrăştiat şi ultimele gloabe.

Omul sprinten şi harnic nu-şi pierde însă vremea suspinând şi frământându-şi degetele de disperare. El se apucă de altă muncă şi mai riscă o dată, de două, de zece ori până ce, la întrecere cu ceasul rău, îl depăşeşte. Dacă nu s-ar fi făcut întodeauna aşa, civilizația, care-i o realitate de monumente, de catedrale, de oraşe, de biblioteci, de eleganță şi de industrii uriaşe, ar.fi o vorbă goală, popoarele ar muri de foame lipite de un pământ sterp şi America, de pildă, unde inițiativele cele mai extravagante sunt libere să îndrăznească şi să se multiplice, la nesfârşit, n-ar fi fost în stare să adune tot aurul din lume ca să-l puie acum, ca o răsplată a marilor ei avuții, la îndemâna Europei, istovită de războaie şi de experiențe.

Familia nu putea să aştepte sau să cerşească sau să-şi improvizeze nu se ştie ce drepturi la stat. Orişicine poate găsi o formulă parazitară de a evita strădanii şi opintirea. Şi-a închegat o prăvălie, alergând toată noaptea după o căruță cu zarzavaturi, cărate cu spinarea. Negustoria i s-a verificat utilă. Gospodinele sărace din cartier erau mulțumite că nu-şi mai tocesc încălțămintea. Inițiativa, şi ea, era oarecum prosperă.

Dar primăria care în toate privințele doarme de câțiva ani pe toate drumurile capitalei, ca un hoit intrat în

putrefacţie, se trezeşte ori de câte ori simte nevoia să turbure, să aţâţe, să necăjească şi să strice, să desfiinţeze ceva, nefăcut de capacitatea ei, zilnic absentă.

Prăvălia, brusc, a fost închisă pe un motiv dictatorial grotesc. De ce? Fiindcă e de lemn şi nu-i de cărămidă...

1947

MAZĂREA

Să ne scoborâm din foişor şi să dăm o raită prin piaţă.

Unde-i piaţa? Pretutindeni, ca punctul circonferinţei lui Blaise Pascal. Întâi, în mahalale. Anemicele negustorii mai expun, ca nişte buchete şi jerbe, ridicate veştede de pe nişte morminte, snopii de ceapă sfrijită şi de usturoi prăpădit, salade opărite, o iarbă morfolită cu titlul spanac. De trei zile n-a mai venit în oraş nimic.

Piaţa Regina Maria, piaţa din Obor... nimic. Săteanul cu care stau de vorbă e un plugar cuminte şi teafăr. Vine cu doi cai la căruţă de la vreo optzeci de kilometri, din Vlaşca. Animalele îi sunt nehrănite. Ca să-şi facă legumele de piaţă, pe lunca satului, uscată, a trebuit să care toată primăvara apa turbure dintr-o hârtoapă din satul de mai la vale. În piaţă s-a lovit cu capul, căruia i-ar fi dat mai bine acasă, înainte de a lua-o la drum, spunea el, câţiva pumni, să-l înveţe minte – de preţurile recente maximale. Aceste preţuri, de care se încurcă toată lumea şi dimpreună cu ea toate autorităţile, se stabilesc pe dinafară, în biurourile învăţate să împiedice viaţa cu texte şi false reverii.

Săteanul a fost silit să se scape de mazăre cu patruzeci mii de lei kilogramul şi să-şi despovăreze caii. Singuri caii au fost satisfăcuţi, că uşurându-li-se povara li s-a dat o bună parte din mazărea cărată, să o mănânce ei. Cocenii, dughia costă mult mai mult şi ovăzul e o sută optzeci mii lei kilogramul, aproape de cinci ori mai scump ca mazărea. Culesul a cinci kilograme de mazăre, cu consătenii «mă ţine, spune săteanul, două sute douăzeci mii lei. Eu nu mă

aleg cu nimic? Îmi mai ostenesc dobitoacele şi le tocesc potcoavele şi-mi stric şi căruţa degeaba? Arză-l focul de Bucureşti, că nu mă mai prinde pe aici... Le las pe câmp să se usuce şi o să bag vitele în luncă.»

În schimb, mare afluenţă de inspectori, de controlori, de jandarmi şi de vardişti, la cele câteva mizere «alimente» sosite din ignoranţă. Fiecare e plătit din punga şi sudoarea publicului, scumpindu-se cu o mare risipă de agenţi o contribuţie, compensată în abstract de economiile nule, de care ne bucurăm în mercurial. Pentru paza oraşului cutreierat de hoţi şi bandiţi şi rămas la discreţia brigandajului sistematic, autorităţile n-au fonduri. În schimb se plătesc brigăzi şi companii de agenţi pentru numărarea boabelor de mazăre, câte intră într-o păstaie.

De trei zile n-a mai venit în oraş nimic. La Turda, la Cluj, acelaşi fenomen. Însă pe căile piezişe ale trecătorilor negre, prin mijloacele prea bine cunoscute şi vămuirile la pungă, vom plăti nu patruzeci de mii kilogramul de mazăre, acum când leguma creşte din belşug, ci trei sute de mii de lei, numai pentru bucuria că satisfacem un text şi că înotăm până la înec în reguli, măsuri şi principii.

În schimb, ni se comunică cum că la şaizeci kilometri de Bucureşti şi anume la Ploieşti, piaţa este extrem de abundentă.

Nu mai înţelegem nimic.

1947

LIBERA CUGETARE

Sosise în Bucureşti patriarhul Rusiei, căruia i s-a făcut o primire în raport cu treapta.

Era în atmosferă un fel de ortodoxie. Sunaseră clopotele, cântaseră altarele şi bisericile şi, cu mic, cu mare, clerul era în picioare. Venea doară, în vizită, la chilia din Măgura Mitropoliei a patriarhului unei ţărişoare, suveranul duhovnicesc al unei ţări care ocupă a şasea parte a globului terestru; acelaşi glob, cu o cruce deasupra, din mâna Mântuitorului, din icoanele împărăteşti.

O venerabilă faţă bisericească, un preot de al nostru, călătorea cu tramvaiul. Agăţat cu o mână de cureaua de sus, părintele se legăna, la vârsta lui, pe câte un picior. Că nici un tânăr, solid aşezat pe banchetele vagonului, nu s-a sculat să-i dea un loc, e altă socoteală. Asta nu se mai obişnuieşte. Bătrânii şi bătrânele nu mai au dreptul la băgarea de seamă a fetelor cu buzele obscene şi a băieţilor cu chica superbă. Ministerul Sănătăţii nu a luat iniţiativa, pe vremea epidemiei de păduchi, să oblige tunsoarea la piele şi nici direcţia tramvaielor n-a inaugurat educativ, la suirea în vagon, cârpa de şters botul porcăit cu alifie.

Prin îmbulzeala publicului, iată înaintând un june berbec, masiv, cu cravată. Grăbit să se coboare îşi pune în agitaţie doi bolovani de carne cu unghii şi după somaţia: «Dă-te, popo, la o parte», preotul neputându-se clinti nici prin obrăznicie, flăcăul îl înjură de «biserica mă-sii» şi îi ridică bâta pumnului până la nas. O roşeaţă de mare ruşine se întinde pe faţa de şaptezeci-optzeci de ani a preotului stupefiat.

Era un preot cărturar. A răspuns decent, inteligent şi demn. Căpătând subiect, celălalt întârzia să se dea jos. După biserică, s-au intercalat Paştile, Maica Domnului şi însuşi Dumnezeul cel fără de moarte: *Zveti Boje, Sveti Krepki, Zveti Bez Smerdi.*

Văzând că bunii creştini din vagon nu i-au luat cuvenita apărare, preotul a oftat şi s-a resemnat.

Se înfiinţase pe vremuri o brigadă voluntară de tineri, pentru protecţia onoarei feminine, ofensată de câte un fante de pică agresiv, cu sancţiunea imediată: bătaia pe loc – formidabilă bătaie! Am asistat la câteva, între Ateneu şi Teatrul Naţional.

Văzând şi tânăra brută că nu e aprobată de public, s-a supărat şi a parcurs distanţa până la uşa din faţă, smucind braţele, ghiontind umerii şi şalele, luptându-se ca un erou şi înjurând fierbinte. E o laşitate a colectivităţii: nici o vorbă, nici o protestare, nici o alarmă. Coborând în Piaţa Mare, voinicul s-a oprit în latura vagonului. A mai înjurat o dată ţeapăn şi a strigat pentru lămurirea generală: «Sunt liber-cugetător».

Nu era beat. Era liber. Era şi cugetător.

1947

RENASC PRIVILEGIILE?

Scriitorul trebuie neapărat să rămâie gloaba anemică, răbdătoare a tuturor trândavilor, pe care îi duce în spinare de la un banchet la altul, beți, cinici sau indiferenți. Cultură? vorbă pentru alții, înscăunați confortabil între cărți. Stat cultural? o glumă. Se dau premii, foarte mulțumim. Sinteza unei activități și a unui raport între munca talentului și epocă: dreptul, e inexistentă. Scriitorului nu i se permite să aibă drepturi. El e un animal inferior, de cenzură și normativ.

S-a făcut de curând o lege a scriitorilor. Nu o discut. Sunt înglobate în ea, grămadă, drepturi amestecate cu dispoziții jignitoare și, deși inspirată din sugestii, repetate treizeci de ani de zile, ea a fost confecționată în confesional. Militanții pentru anularea privilegiilor unilaterale, anterioare, n-au fost invitați să participe la elaborarea ei; au fost numai interpretați. Dar, de bine, de rău, a funcționat câteva luni un regim al cărții și al autorilor și dispăruse una din abjecțiile metodelor de până la el. Nu s-a mai putut ca, subt cuvântul că se bucură de titlul de profesor, nulitatea didactică și afaceristă să fure literatura scriitorilor, fără măcar să-i consulte, să o puie pe numele ei, expropriind operă și autor și să încaseze în unicul ei folos personal și fără control veniturile cărților astfel fabricate, la care dascălul colaborează cu foarfeca și coca.

Motivarea acestui drept fusese cultura. Profesorul făcea cultură cu condeiul scriitorului. Fără misit, scriitorul nu făcea cultură. Jaful se chema antologie. Cumpărătorii obligatori erau școlarii cu listă de cărți.

Problema vieții scriitorului, căci e vorba de viață, domnilor miniștri și deputați, se reducea la o luptă între drepturi abstracte și privilegii precise.

M-am întâlnit cu unul dintre colaboratorii din confesional la legea încă actuală. El mi-a comunicat că toate firmele de editură sunt obligate, indiferent de condițiile contractate, să respecte participarea autorilor la beneficiile rezultate din sporirea valutară a prețurilor la cărți, lucru normal și prevăzut de autorii pățiți în contractele încheiate.

M-am întâlnit cu alt camarad cu legături mai strânse la Societatea Scriitorilor Români, administratoarea legii scriitorilor, decât subtiscălitul. Mi-a comunicat şi el că biuroul de contencios al Societăţii prepară o intervenţie la Casa Şcoalelor, care dispreţuieşte drepturile de autor la un preţ înzecit al volumelor editate de ea. Această Casă a Şcoalelor îşi ia şi alte libertăţi: nu încheie contracte.

Mi s-a editat şi mie o carte acum câteva luni la Casa Şcoalelor şi am pus atunci întrebarea necesară. Răspunsul a fost că selecta instituţie culturală nici nu se gândeşte la o participare de autor la beneficiile ei şi că s-ar socoti şi ofensată. Rămânea să fie hotărât de anume foruri dacă dreptul de douăzeci la sută, când preţul volumului e de douăzeci de mii de lei, încetează când volumul se vinde cu două sute de mii.

Am telefonat la biuroul Societăţii Scriitorilor Români. Mi s-a răspuns nu numai că nu s-a luat nici o măsură, dar că o nouă lege se prepară pentru înlocuirea ultimei legi şi că această viitoare lege de necrezut restabileşte raportul de oaie mulsă al scriitorului cu privilegiile acordate editurilor oficiale de a-şi tunde oaia şi de a-i lua şi pielea. Editurile aninate de stat vor avea dreptul să anuleze toate drepturile. Ce sens mai au munca, despre care ni se tot glăsuieşte şi cântă, şi meritul, într-un timp căruia îi place să proclame tocmai valoarea meritului şi a stăruinţei?

În trecut, puteau să exploateze pe scriitori editorii, profesorii şi cine poftea să-şi clădească reşedinţă cu sângele lor amestecat cu var. Azi vine statul la parte, incapabil să-şi gospodărească editurile în marginea permisă de jocul dintre capital şi muncă. Din munca ta, scriitorule, nu-ţi poţi hrăni familia şi copiii, dar eşti obligat să întreţii directori şi subdirectori parazitari subt o firmă de stat.

Nu, domnilor miniştri. Nu, domnilor deputaţi. Scandalosul privilegiu, echivalent cu furtul, acordat editurilor cu Domni Zero, cu Doamne Omega şi cu Domnişoara Ix, nu poate să fie admis.

1947

CAUT SAMSAR: CINE CUMPĂRĂ O ŞCOALĂ?

Ministerul Instrucţiunii Publice, ca să-i zicem Ministerului Educaţiei pe nume, a desfiinţat posturile de director şi subdirector ai Şcoalei româneşti de la Fontenay-aux-Roses, amândoi profesori universitari şi unul din ei membru al Academiei din Calea Victoriei, nr. 125. Probabil că suma salariilor acestor doi domni profesori, de trei sute zece mii franci (franţuzeşti) pe lună, contabilitatea respectivă crede că împovărează bugetul onoratului minister. Şcoala românească de la Paris are de altfel şi tată şi mamă, aparţinând pe deoparte sus-zisei Academii ca parte muierească, şi masculinului Minister, fiind însă întreţinută cavalereşte de acesta din urmă. Nu se poate spune că salariile nu sunt generoase, francii sunând în lei ca o mare orchestră.

E inutil să fie discutate amănuntele. E vorba de moartea Şcoalei româneşti de la Paris. Ministerul a dat ordinul să fie închisă, dându-se voie bursierilor, doi ori trei, să continue a locui şcoala goală, iar cheile apartamentelor, unde se păstrează mobilierul, văsăria, cristalele, rufăria – ale statului nostru – şi biblioteca, să fie încredinţate Legaţiei româneşti.

Directorul, un domn Marinescu, ar dori, mai mult ar dori, să fie ultimul titular. Domnia sa propune pentru cazul când nu s-ar putea menţine director prin activitatea intervenţiilor multiplicate la Bucureşti, imobilul şcoalei să fie...vândut. Motivul: întreţinerea costă prea mult! Monsieur Marinesco a învăţat destulă franţuzească aristocratică la Fontenay, ca să adopte pentru sine zisa unui suveran, că «*Après moi le déluge*».

Nu. România ar trebui să aibă în toate capitalele Europei, dacă nu şi mai departe, câte o insulă asigurată şi nu să-şi lichideze ostrovul din Paris. Şcoala de la Fontenay, cât şi cea de la Roma, trebuie neapărat păstrate. Numai că în locul administraţiei de până acum ar trebui adoptată o metodă, care-i şi mai logică şi cu mult mai ieftină şi mai eficace decât sistemul compromis.

Localul din Paris are peste treizeci de camere, atelier de sculptură, bibliotecă şi o grădină frumoasă. El poate adăposti patruzeci de studenţi, nu câte unul, din când în când supărători din pricina ochilor care văd şi a memoriei care păstrează. Idealul direcţiei ar fi fost un singur bursier, directorul, sau ca şcoala să fie un azil pentru cărturarii, pictorii şi sculptorii, orbi. Bursieri ori nebursieri, e penibil ca studenţii români să n-aibă unde locui, atunci când ţara lor risipeşte un buget pe un gol cu treizeci de uşi.

Studenţii şi-ar lua sarcina să guverneze ei localul, pe cheltuiala lor, contribuind fiecare cu câte cinci sute de franci pe lună pentru un ştat de douăzeci de mii de franci, necesar.

La reparaţii şcoala are o economie blocată de un milion de franci, prea suficient renovării unui local neglijat.

Un punct trebuie câştigat numaidecât. Obrazul ţării, onoarea Academiei, dacă o mai râvneşte, şi demnitatea ministerului îl implică: să nu fie scoasă şcoala la mezat.

Ceva mai mult, scriitorilor români, care s-ar duce pe micile lor mijloace în călătorie la Paris, li s-ar putea da, ca un prilej de incitare, dreptul să fie găzduiţi în casa ţării lor, deasupra căreia vindicta profesiunii de parvenit în dizgraţie are curajul să puie o cruce de vânzare, ca pe o vechitură.

1947

O EVADARE

Mă întreb adeseori dacă un spirit de legalitate înnăscut, de sclav istoric, sau simţul de simetrie, determină la mine o emoţie exagerată în faţa unei manevre clandestine, a unui furt văzut sau a nesupunerii la regulile admise. Deşi opozant prin temperament, am fost la închisoare cel mai docil deţinut. Protestările la ciorba de cartofi şi fasole, raportarea la drepturile omului pentru o saltea prea tare, invocarea principiilor în biuroul unui temnicer, mi se păreau puerile.

Dacă nu izbuteşti să desfiinţezi puşcăria de opinii şi nedreptatea atât timp cât eşti, cum se zice, liber, o dată pus în sârmă ghimpată, între sentinele şi la cazan, retorica e ridiculă şi suficienţa stupidă. Îţi consideri viaţa ca un experiment şi te promovezi spectator.

Odinioară, sunt mulţi ani de-atunci, într-o mare librărie goală, la orele prânzului, am fost martor cum un «client», dinaintea funcţionarilor prăvăliei, absenţi printr-o stare de reverie, poate că somnolenţi, răzimaţi cu spinarea de rafturi, îşi aproviziona ghiozdanul cu cărţi. Ochisem un volum elegant, mi se pare un Cervantes, bogat şi scump, îi inspectasem frumuseţile interioare şi, neavând bani destui în buzunar, aşteptam pe şeful raionului, dus la masă, ca să-l rog să-mi puie luxosul unic exemplar deoparte. Vizitatorii cunoscuţi ai librăriei obişnuiau asemenea raporturi cu librarii şi între liber-profesionişti şi aceşti excelenţi bibliotecari, ce sunt neguţătorii de cărţi, raporturile de perfectă amabilitate erau în trecut statutul îndătinat.

Amatorul de cărţi gratuite se pricepea. Cervantes a fost primul autor vârât în servietă. Mă uitam la el cum operează, încremenit. În asemenea împrejurări vreau să am impresia că mă înşel. Am închis ochii de câteva ori, i-am holbat, sperând să corectez o eroare: streinul, un domn cu barbă, continua să vâre, pe gura ghiozdanului de piele, cărţile, pe ales. Se muta de colo, colo şi încărca. O bună bucată de timp mi-au stat tălpile pironite. De-abia târziu, când era gata să plece, am fost în stare să mă apropii de el tremurând şi cu o voce stinsă i-am putut spune: «Scoate cărţile şi pune-le, te rog, la loc»...

O atare emoţie stupefiantă am încercat deunăzi, lucrând în grădină cu creionul. Am auzit o aruncătură, o precipitare, am văzut un om trecând în fugă pe lângă mine şi rugându-se din ochi să nu-l opresc, palid ca un strigoi şi înfricoşat, urmărit de un om cu şapcă, tânăr ca şi el, ca şi el de speriat şi de palid, dar mai greoi la sărit. Era un evadat din temniţa din faţă şi după el un gardian. Fuga a fost atât de iute încât urmăritorii şi-au uitat pistoalele şi puşca. Străbaterea grădinii de la un gard la celălalt a fost fulgerătoare. Am avut o senzaţie de sincopă, una de frig şi alta de moleşeală. Nefericitul a fost prins de vecini...

1947

PROVIZORATUL

Pe timbrele poştei franceze nu figura nici un portret de personaj politic. Profilul Republicii, inspirat de la frumuseţea neaoşă franceză, ţinea locul domnului cu barbete sau ochelari.

Îmi sosesc din Franţa scrisori cu alte poze pe timbru. Iată castelul din Roc-Amadour. Pe o coastă abruptă se ridică vârful apropiat de cel al unei clădiri, neatinsă de duşmănia timpului, protivnică omului de todeauna şi întodeauna victorios.

Noi nu ne mai luptăm în gratuitatea sforţării cu timpul, ci numai cu ora şi salariul. Cei dinaintea noastră îi opuneau acestui adversar nevăzut, actual în permanenţă, temple, piramide, statui, columne, obeliscuri, castele şi biserici, incoruptibile mii de ani în materialele lor ca o sfidare a omului provizoriu, că după ce-l leapădă viaţa, el continuă să fie ceea ce voise.

În călătoriile pe înălţimi, dai din când în când, în Franţa şi în ţările vecine, de întemeierile din vremuri de piatră, ale omului, ridicat cu sculele lui de lucru pe câte un vârf pleşuv de stâncă, accesibil eroilor de odinioară şi vulturilor ascetici. E de necrezut că omul discursiv, leneş, de mai târziu, îşi înmulţea piedicile şi dificultăţile, făcându-şi munca de mii de ori mai penibilă decât stricta nevoie, parcă numai cu gândul să le biruiască.

Transportul blocurilor de piatră de jos în sus, al grinzilor, al hranei cotidiene, al apei, cereau strădanii ale sutelor de oameni, care nu se uitau la ceas şi mâncau pe brânci. Calendarul lor cotidian începea odată cu ivirea sprincenii de aur a soarelui la marginea lumii şi se sfârşea la căderea globului de jar în infern.

Bună dimineaţa şi noapte bună!

Aşa ieşeau la muncă, în valurile de grâu şi se întorceau pe înnoptate la cămin şi plugarii noştri, liberi de iobăgie. Aurul din spice şi din lumină aducea la vatră aurul celălalt, tot o drojdie de soare, smântânită din piatră şi bătută cu chipul câte unui împărat.

Ce derizorie pare graba, sentimentul de provizorat şi incertitudinea epocilor de mai târziu. Încă de acum vreo patruzeci de ani găseam la Paris, Parisul Luvrului, al Versaliilor şi Tuileriilor, poeţi care scriau pentru o zi de douăzeci şi patru de ore, ingineri şi muncitori de opt ore, concepţii de viaţă ştiinţifice, o depopulaţie rapidă, conformă cu prevederile economice, o tristeţe adâncă şi un cinism de suprafaţă, informat în filosofie şi exploatat cu disperare de literatura romanului şi a scenei.

Materialele veacului prezent sunt fragile şi momentane, idealul lui e o mucava poroasă sau presată, de hârtie, de tărâţe. Marmora noastră e de ciment cu sârmă şi de ipsos, arama ne este foaia de tinichea. Mistria, tencuiala şi zugrăveala suplinesc granitul. Monumentele sunt de şipcă şi var. Sufletul nostru găunos e reprodus în industrie şi artă. Totul durează puţin şi mileniul vremii fiind tovarăşul nostru de muncă şi luptă ne-a părăsit. Trecutul? Posteritatea? Ne vine să râdem: noi suntem ziua de azi şi durăm până diseară.

1947

NU E NICI O RUŞINE

În coloanele uneia din foile de publicitate un fost ori actual membru al corpului didactic; şi fost, fiind todeauna absent din învăţământ, şi actual, fiind întodeauna de faţă la orice fel de gazetă cu o mâncărime – domnul e un select, – profesor sau institutor (nu se cunoaşte după surâsul ras) se îndeletniceşte continuu cu nişte idei care ar fi preferabil să fie mai mult aplicate în şcoală şi mai puţin jeluite la gazetă. Gazetăria o fac mai bine şi mai la locul lor gazetarii propriu-zişi, înzestraţi cu destul bun-simţ pentru a nu se propune la predarea cursurilor pe catedră, cu note în catalog.

Blajinul simili-belfer e cam iritant, nu pentru că îşi adaogă la patronimic un nume nemeritat, de văcuţă cu lapte, dar că-şi vâră cerebelul în toate chestiile aderente la furajul intelectual.

Iată-l făcând descoperirea că românii sunt patruzeci la sută analfabeți, denunțătorul fiind, de bună seamă, sută-n sută alfabet.

Analfabetul e reputat că nu ştie nimic, alfabetul fiind ştiutor, a toate, ceea ce-i permite să scrie, să fie tipărit şi să semneze. Nu se prea ştie, totuşi, dacă alfabetul are prea multe cuvinte să fie mândru de superioritatea lui asupra nefericitului analfabet, insultat de toată lumea cu o conştiință profesională, trează, ca o lepădătură.

Ia să vedem ce-i acest odios analfabetism, cu care ni se toacă urechile de zeci de ani, încă de pe când familia lui era de două ori mai mare: optzeci la sută. E analfabet plugarul fără carte ori cărturarul semidoct, spoit cu cerneală? Îmi aduc aminte de *Cumințenia pământului*, a sculptorului Brâncuşi, un om cam bleg, e adevărat, dar adânc ieşit din cer şi țărână, ca de un argument împotriva abecedarului, din care ce-i mai practic e seria celor patru operații utile: adunarea, scăderea, înmulțirea şi împărțirea. Abecedarul nu pare de ajuns. El trebuie complicat cu scrisul şi cititul. Doamne, cât se scrie! şi nu ştiu ce să zic, în calitate de scriitor. Parcă nu-i o fărădelege să se citească mai puțin decât se scrie. Ce ți-e că te citesc, de pildă, atâți «intelectuali» fracționați, care-ți fac dovada continuă despre cât înțeleg de slab. O fi şi vina ta, nu contest, dar nu întodeauna. De cele mai multe ori, golul vine de la cititorul fudul de cartea lui proastă, de mintea lui prostită. Instrucțiunea care se cheamă cultură e o calamitate pentru cititorul nepregătit din născare, de un puternic analfabetism. Alfabetul semidoct e ca semibelferul, care mă ațâță să-l introduc în tableta de față; un hibrid, un mahalagiu al periferiei dintre cugetare şi expresia ei, tipărită şi verbală.

Vreo două mii de ani analfabeții nu ne-au pricinuit nici un neajuns şi singura lor deficiență e că nu citeau ziare. Alfabeții însă, ai ultimelor generații, au falimentat de câteva ori. Ei au citit, au scris, au scos cărți, au ținut conferințe, lecții, discursuri şi au adus țara în halul în care se găseşte; oameni politici, jurişti, generali, dascăli, miniştri, economişti, financiari, industriaşi, scriitori etc.

Ne trebuie neapărat o cură de dezintoxicare, o universitate de analfabetism.

Pân-atunci, să ne păstrăm cu toată grija proporția de patruzeci. La elita ei sănătoasă și disprețuită e scăparea și a celeilalte câtimi de șaizeci la sută.

1947

AVUȚIILE SUSPECTE

S-a spus și s-a repetat ca o axiomă primită și trecută intactă de la minte la minte că în timpurile de neagră mizerie se construiesc averile cele mai vaste. Martori ai mai multor războaie succesive am putut verifica temeinicia acestui adevăr, care a sfârșit prin a face școală și a constitui o calamitate. E universitatea liberă a tuturor aventurierilor, de toate pozițiile.

Desigur în afară de rețetele individuale, vecine cu hoția elementară, cu furtul rufelor de pe frânghie, cu buzunăreala în aglomerații, cu săritura peste uluci și care implică riscul puiului de bătaie sau al unui cartuș – oarecum compensate chiar de primejdia îndrăznelii – «afacerile», pseudonimul marilor pungășii cu instalații, se compartimentează după organe și prin afinități, ca în patologie. Instalația poate să fie și o fabrică, și o firmă fără activitate declarată sau și un sistem de biurouri. În vreme ce precupeții sunt urmăriți și confiscați pentru că au vândut un castravete mai scump, briganzii aurului, asigurați cu aderențe bine stabilite, sunt salutați cu o admirație servilă.

Dar se pare că tezaurele putrede ale epocilor în general dramatice sunt ineluctabila lor fatalitate. Mâine uită pe azi și de-abia izbucnește puroiul peste un timp, fără să-și mai aducă omul de pe stradă aminte de originile adevărate ale câte unui eveniment de detracare. Mai deunăzi, un tânăr a furat de la taică-su, pensionar, câteva sute de milioane de lei și printr-o complicație de împrejurări s-a sinucis. În orice caz profesiunile zise libere, industria și negoțul, nu pot fi trase la o răspundere strictă

decât indirect, cercetându-se de către magistraţi, plătiţi regeşte, ca să nu mai fie ispitiţi, legăturile, anumitele importante legături, unde puroiul e prezent în luxul scandalos şi într-un belşug de risipă iritant.

Ideea responsabilităţii aplicată la funcţionarii de stat (nu, evident, la nefericitul agent fiscal, tuberculizat între registre) e la locul ei şi facilă. Ea fusese ventilată din când în când, însă influenţele şi presiunile au silit iniţiativele să o abandoneze. Puterea guvernamentală e cea mai slabă dintre puteri. Câte un deceniu se lichidează cu câte un acar adormit la macaz – şi iată apărând din neant o seamă de noi miliardari.

De obicei, traficantul cu mandatul lui se denunţă singur. Lipseşte numai procurorul, calificat pentru un post de observaţie cu consecinţe. E în firea parvenitismului şi a conştiinţei, redusă prin natură, să paradeze cu contrastul unei situaţii anterioare. Pe neaşteptate, încălţămintea cârpită, mâneca ferfeniţată de la cămaşe, pardesiul friguros şi tramvaiul cu lungile aşteptări pe ploaie şi frig în staţii, dau loc pantofilor de antilopă şi ciorapului de mătase, ceasornicului de aur cu zgardă la încheietura labei, şubei profunde şi limuzinei. Apartamentul, de un gust dubios, e o expoziţie de bricabracuri noi-nouţe, cumpărate atunci cu ghiotura. Doamna are bijuterii, odată, brusc sumedenii de «toalete», câteva blănuri, pentru mai multe spectacole de sindrofie pe zi, bucătăreasă, jupâneasă, fraulein, şofeur, fecior, rândaş. Trebuie mai mult pentru a cita pe un slujbaş public la duhovnicul Parchetului, când până mai deunăzi el înnoda subt un guler murdar o zdreanţă de cravată? Şi să-l asculţi ce cinstit e el şi ce hoţi sunt egalii şi superiorii lui, în ierarhie! Să-l auzi măcelărind reputaţii, dispreţuind, făcând el procesul, pe care procurorul nu i-l deschide lui!

Cunosc un ministru, căruia unul din subalternii lui mai mari îi declarase un război de corectitudine politică şi naţională, pe faţă. Îi trebuia un alibi pentru momentul când se vor fi descoperit numeroasele lui hoţii, fără să ştie că erau scrupulos urmărite şi notate încă demult. Cu un dosar plin, individul a fost dat afară şi trimis la

Parchet. A doua zi, aproape întins pe burtă, ruga pe ministru să-l cruțe.

I se va controla și averea agonisită în câteva luni la autoritatea unde se înjghebase.

E prea puțin un singur control. Toate averile improvizate ale personajelor aflate în dregătorii trebuiesc controlate fără întârziere.

1947

CARTĂ POȘTALĂ

Nu știu dacă ți-a trecut pe subt ochi o telegramă, din nu mai știu ce țară. Din România nu cred să fi fost, odată cu numele unei localități străine. Ziariștii nu vor să utilizeze chiar atâta satirică fantezie încât să și-o plaseze și în măruntaiele lăuntrice ale omului de nimic; iar bâlciul nostru, capabil să expună multe alte fenomene, n-a parvenit încă să strămute o femeie într-un bărbat. Nu o să încerc să dau definiția deosebirii esențiale dintre unul și celălalt, și a elementului umed, cum i se spune în arcană, de cel uscat.

Teatrul n-a speculat până azi fenomenul, lăsându-l pe seama naturii și a presei cu tirajul scăzut; doamna Bulandra, de pildă, devenind în actul al treilea domnul Storin și jurându-se în smoching că-și alăptează copiii la sân.

Publicul ar lua transpunerea femelului în mascul ca o glumă de revistă, nu prea reușită, dar inofensivă.

Telegrama spune că deodată, pe la vârsta de patruzeci și cinci de ani, o mamă s-a pomenit că se face tată. Dăduse ea și mai devreme dovezi că ar fi pe cale să-i crească niște neverosimile organe, dar femeia cu barbă, de care ne-am învrednicit și noi pe vremuri în București, lasă, nu știu cum să zic, anatomia la locul ei. Cel mult, soțul idilic putea să-i spună, împiedecat în păr: «Julieto dragă, m-ai înțepat și am impresia că țin pe brațe un popă. Nu vrei să te bărbierești?»

O întreagă serie de probleme neprevăzute, de stare civilă, juridice, ştiinţifice, de ordin social şi religios, se nasc dintr-o depeşă de treizeci de cuvinte.

Bărbatul născut din nou, la patruzeci şi cinci de ani, ce vârstă oficială i se va recunoaşte? Dacă a suferit vreo condamnare ca femeie mai este valabilă sentinţa la bărbat? Transferul se poate repeta şi în vremea puşcăriei, dacă e atât de subit. Maria trebuie rebotezat Marin?

Nu-i de fel exclus ca isprava să continue. Într-o bună zi o femeie a născut în America cinci copii, apoi alta şapte. Gemenii de câte patru nu se mai socotesc şi multiplicarea cu zero reputată în aritmerică ca imposibilă (nici nu scade, nici nu înmulţeşte) a trecut şi în Europa. Şi se mai poate întâmpla şi invers: să te culci bărbat şi să te scoli femeie; să divorţezi însurat şi să te măriţi.

Te gândeşti la un general făcându-se, în timpul unui atac pe front, domnişoară şi cerând ordonanţei rujul de buze, cerceii şi combinezonul.

Poate că bomba de la Nagasaki va provoca şi alte răsturnări, dacă e adevărat că efectele variate ale deflagraţiei atomice vor dura, cum se spune, cincizeci de ani.

1947

LITERATURĂ MEDICALĂ

La Craiova, domnul doctor M. Cănciulescu scoate şi o revistă «Acta Medica Romana», pe care Bucureştii culturali, ştiinţifici şi de artă nu s-au învrednicit să o aibă.

Dacă nu eşti medic, tot nu-ţi lipseşte în schimb pentru plăcerea răsfoirii numerelor succesive, apărute pân-acum, o competinţă: aceea de bolnav. Un an de pat şi de experimente medicale pe nefericita-ţi piele, argăsită în toxicele farmacopeii şi ale codexului oficial, riscă să te înveţe aproape tot atâta medicină cât cinci ani de facultate cu sila.

Am primit vizita necunoscutului pân-atunci doctor Cănciulescu, acum vreo doi ani, în grădină. Avea un titlu

la simpatia mea nevăzută: era oltean. Sunt fără voia mea nițel regionalist și înclinările mi le-a mai întărâtat și sporul monstruos al elementului oltenesc în viața citadină. Încă de acum vreo treizeci și ceva de ani taică-meu, transplantat din Gorj în Argeș, se văieta duminica, la Pitești, în piața Brătianu, înconjurat de mese, de cafele și olteni chiaburi: «Mulți mai sântărăm!».

Până la un timp, oltenii s-au bucurat de reputația unor iscusiți precupeți; ceea ce făcea pe o distinsă doamnă franceză să confunde noțiunile, socotind că «Les precoupess» erau o naționalitate deosebită, vorbind evident și o limbă deosebită: «Parlez-vous le precoupess?» Când s-a trezit în ei Gorjul, Oltul, Vâlcea, Doljul, Romanații și Mehedinții și s-au dus juveții la carte, a fost o invazie devastatoare. Magistrații, medici, ingineri, soldați, scriitori au introdus în profesii ceea ce era mai ales și mai viu în sufletul de precupeț și au distanțat numaidecât pe colegi.

În medicină, fiindcă e vorba de ea, oltenii au dat somități și cercetători eminenți. Recunosc că părerile mele la răsfoirea publicației domnului doctor Cănciulescu nu sunt în totul lipsite de parțialitate și supuse celui mai pur obiectivism. Într-un text, care nu-și face un ideal din obscuritate și limbă păsărească în care se simte limpezimea și ordinea spirituală a directorului ei, cartea lunară a domnului doctor Cănciulescu poate fi citită cu mult folos instructiv și informativ de către orice public cu o educație generală mijlocie, rămânând foarte utilă omului de bibliotecă și de biurou.

«Un medic din Buzău» trimite un volum de lux, *Le médicin, servitude et grandeur*, editată de vechea firmă de farmacie și laboratorii «Midy Frères», cunoscută încă din anul 1693, și acum vreo cincizeci de ani în vogă la București prin vestitul ei, la tineret, santal... Probabil că expeditorul ține să facă dovada misiunii înalte a medicului, măgulitoare pentru doftori, închizând ochii asupra originii pateticelor elogii. Suntem de perfect acord: medicul de vocație e unul din exemplarele cele mai ireproșabile din toată știința. Am demonstrat-o fără să fiu spițer.

În sfârşit, domnul general doctor Nicolae Igna din Alba Iulia îmi trimite, însoţită de o scrisoare spirituală, frumoasa domniei sale plachetă *Cosma şi Damian, doctorii «fără arginţi»*. Îngrijită ca un volum de versuri occidental, cu un tipar excepţional, şi pe o hârtie cretată de calitate fină, lucrarea generalului (Editura H. Welther, Sibiu, 1945), bogat ilustrată cu gravuri din veacurile trecute, documentează obiectiv cariera strălucită a celor doi medici martiri, din calendarul creştin. Sunt mulţi anii, de când n-am mai răsfoit o carte atât de elegantă, tipărită la noi.

Pentru onoarea lucrului tehnic trebuie menţionată şi tipografia «Honterus», din care a ieşit această bijuterie.

1947

SĂ FIM REZONABILI

Odinioară, un inginer creator inventase o încălţăminte «La Rationnelle», gheata raţională şi pantoful raţional. Geniul imaginaţiei nu somnolează niciodată, zgândărit în toate ramurile activităţii de un demon, care până la urmă batjocoreşte pe toată lumea şi mai ales pe raţional.

Încălţămintea raţiunii avea particularitatea că eliminând linia călcăturii exterioare o rezolva printr-o curbă mare, care da tălpilor o lăţime înotătoare. Doamna prezinta cât şi domnul, faţă de estetica veche, înălţată elegant pe tocuri, dar nehigienică (cuvânt din seriile raţiunii), o plimbare răscăcărată. Descoperirea cu mult înainte de epoca raţionamentului fusese a ţăranului francez, deprins a se cotonogi, încălţat cu «saboţi». Însuşi regretatul Nicolae Iorga călcase în raţionalismul încălţămintei, propagând în guvernarea lui înlocuirea elasticei opinci seculare cu menghina rigidă a sabotului franţuzesc, dureros la degete şi călcâie ca o capcană de lupi.

Netăgăduit, raţiunea e o funcţiune a creierului, a căruia superstiţie agită omenirea şi o împiedică să trăiască slobodă şi după poftele ei. De la picioare, încălţămintea

«La Rationnelle» s-a ridicat la cap. În forma ei anterioară, după o modă fanatică, furioasă, pietonii au renunţat la ea. Bătăturile şi nodurile nu dispăruseră, ba dimpotrivă, şi pasul, şovăitor, începea să umble de-a-ndaratele şi pieziş. Ce pătimeşte capul de pe urma raţiunii şi a elucubraţiilor ei, formulate în dogme ţepene, cu infailibilităţi ornamentale, povestesc picioarele raţionale de odinioară. Până la ultima scadenţă şi faliment omul tenace şi verbal va rămâne totuşi să raţioneze şi să gândească, trădat de propriile lui teze.

Tot într-un elan de cugetare intensă, un maltusian descoperise un anumit ciorap de cauciuc, din care s-a citit într-un ziar că înainte de făină şi mălai suntem pe cale să primim un import. Pesemne că ţara exportatoare s-a hotărât după războiul care i-a împuţinat populaţia să renunţe la raţiune şi să se apuce de industria fără prea multe instalaţii a facerii de copii. Un raţionalist a fost şi evanghelistul Marcu. El e radical. A scrie că: «Dacă ochiul te sminteşte, scoate-l pre el; dacă te sminteşte mâna, tai-o pre ea». Ca orice raţiune, şi doctrina lui s-a bucurat, un timp, de popularitate şi adepţii n-au aplicat formula nici la ochi, nici la mână, ci la un supărător accident al naturii, destinat de gânditori să fie încălţat cu o peliculă de gutapercă. Ucenicii lui Marcu, scapeţii, au luat litera *Evangheliei* pe şleau: l-au retezat, ca la armăsari şi claponi.

Îmi pare tare rău că experimentarea dogmelor şi a raţiunii, pure şi impure, mi-a paralizat optimismul şi că sunt ca o monedă, imprimată pe faţă în valoare de schimb, iar pe verso cu un cap de prinţ care scoate limba. Viaţa mi-ar fi fost mai bine croită, m-aş fi învoit cu toate împrejurările, bine şi gras.

Raţiunea, da, dar unde începe? Începe ea undeva? Este ea o cantitate egală, nefracţionată? Are o formă, după care se recunoaşte? Individul raţional e când inteligent, când prost, când foarte prost şi fiecare din noi începe raţiunea de la el. Unde mai pui şi spirochetul, a căruia tendinţă raţională constantă a fost să reducă varietatea la prototip?

1947

UN COMPRIMAT

Un telefon, de la un actor apreciat.

– Sunt «comprimat».

Cum citeam tocmai o carte de medicină, eram în atmosferă de spital şi farmacie. N-am înţeles. Aş fi crezut că actorul îmi telefona dintr-o clinică sau dintr-un laborator de bătut pastile. Până acum a fi comprimat însemna să fii piramidon sau fenacetină. Om comprimat încă n-am auzit: om la sticlă, om înfundat, om în tub. Nu mă dumiream.

– Te rog, repetă. Cum ai zis că eşti?

– Sunt comprimat.

– Cu cine vorbeşti? m-a întrebat nevasta, umblând să-şi aprindă ţigarea de la mine.

– Cu unul care cred că a înnebunit... Zice că e comprimat.

– Doamne păzeşte! s-a închinat Paraschiva.

Actorul auzise. L-am simţit surâzând.

– Nu sunt nebun. Vă repet că sunt comprimat.

Tot o formă de nebunie, mi-am zis. Unul spunea, odată, la balamuc, că e de beton armat.

Dar tânărul m-a documentat. Nu-l tamponaseră două vagoane. Era dat afară de la Teatrul Naţional. La începutul unei cariere şi chiar în timpul când cunoscuse un succes cu ovaţii.

Va să zică terminologie nouă, Ministerul Artelor ţine să facă onoare vocabularului select şi mai şi inovează. A da afară e vulgar. A comprima este ceva cam cum ai face pipe din pulbere de chihlimbar subt presiune. Îl iei pe individ de guler şi pe când îi cari nişte genunchi în abdomen îl ţii de obraz şi-l săruţi în văzul public. Ministerul trebuie să aibă pentru situaţiile delicate un filolog poliglot. Să ridice mâna, să-l cunoaştem şi de ziua lui să-i oferim un basorelief cu discurs şi un balon.

– Mai sunt şi alţi comprimaţi, mai spuse actorul. Suntem şaizeci.

– Mai dă-mi câteva nume...

– Era să fie comprimată şi doamna Tanți dar a intervenit unchiul domniei sale, Victor, la timp. Începuse să se strângă şurupul pe teasc. A scăpat. Nu mai putea să iasă numărul şaizeci şi a trebuit comprimat altcineva. Ce spuneți de această operă de reducere la sinteză?

– Ştiu eu ce să spui? O să-mi permit să-l întreb pe ministru cum se face asta, că pe unii îi premiază, fără să geamă de geniu prea mult, iar pe alții îi lasă pe drumuri, oameni de talent recunoscut şi în continuare de roluri, încredințate de teatru şi trăite pe scenă expresiv.

Mi-e frică de un singur răspuns şi ezit. S-ar putea ca ministrul să-mi răspundă că nu ştie nimic...

1947

VALORI COMPARATIVE

În răspântia Piscului, din mahalaua noastră, s-a ivit peste noapte un cătun de barăci, ca la iarmaroace panoramele cu clovni şi cai savanți. Mi se pare că e una din «piețele volante», numite aşa, din pricină că sunt fixe. Se vând într-însele zarzavaturi şi, ca să fie mai arătoase, au fost construite anapoda şi după fantezia fiecărui dulgher. Pentru o igienă mai evidentă decât a precupeților cu coşuri, acuzați că trec de la scuturarea nasului şi altor accesorii cu mâinile murdare la saladă şi brânză, piața e aşezată într-o mocirlă şi pe un câmp de gunoaie.

Îmi iau dimineața tăgârța şi mă duc, ca orice mahalagiu disciplinat, care uită că e, dragă Doamne, intelectual, scriitor, după varză, fasole țucără, castraveți... Alți confrați au fost mai inspirați şi mai chibzuiți. Participă la ospețe, unde-şi vorbesc de rău colegii mai discreți, amestecând armonic fățărnicia duhului blândeței cu perfidia. Au automobil, fotolii cu arcuri, pentru odihna volumelor conştiinței, călătoresc în streinătăți, culturalizează şi exultă. Un singur lucru n-aş dori când îmi car dovlecii la vârsta mea, din piață la domiciliu: să fiu în inima lor.

Cu asemenea reflecţii optimiste, am nimerit, căutând pătlăgele roşii, la o baracă izolată pe măidan, într-un colţ de uliţă strâmtă. În contrast de la negru la alb cu ceilalţi prăvăliari, negustorul era un foarte distins personaj. Fizionomia delicată, pipăitul fin, vorbirea – o moldovenească de cărturar – aleasă m-au surprins. La plată zicându-mi pe nume, am întins mâna şi m-am prezentat complet, dezvelindu-mi figura de pălăria, cu care, adecuată costumului de salahor, umblu prin enoria mea, ca toţi bieţii oameni de treabă din localitate. El mi-a răspuns:

– Mucenica!

Am rămas interlocat.

Să vă spui cine e domnul Mucenica: fostul director al staţiunii de Radio de stat, de lângă Văcăreşti, însărcinată cu emisiunile şi recepţia telegramelor confidenţiale. De acest eminent inginer mă leagă un trecut semnificativ şi complicat. În partea locului, unde se adunau închisoarea deţinuţilor politici, o baterie de tunuri antiaeriene, controlată de germani, corpul de gardă militar, comandat de sublocotenentul Matei – o inteligenţă erudită şi un tânăr de mare caracter – se înfiripase, urmărită de Gestapo şi de Siguranţă, o reţea de schimburi, de colaborări sentimentale, poate că unică. Ofiţerul, suspectat mai târziu, dar bucurându-se de prestigiul rănilor căpătate în prima parte a războiului, leal camarad, de omenie faţă de prizonierii din temniţă şi corect ca o linie dreaptă, ducea ştirile secrete de la domnul Mucenica în temniţă şi primprejur, lua braţul cu cărţi de aici şi la distribuia deţinuţilor, aducea intuiţiile deţinuţilor încoace. Un pretext, o radioscopie anodină în temniţă, o coborâre la adăposturile de subt puşcărie, după alarmă, ne înlesnea un contact aproximativ de bunăstare morală.

Domnul Mucenica e cela care sta în relaţii strânse cu străinătatea, primind şi transmiţând condiţiile viitorului armistiţiu. Ceştialalţi, în libertate şi închisoare, eram informaţi înaintea guvernului şi cred că moralul ridicat al unei lungi detenţiuni nu s-a datorat atât simţământului speranţei, nelipsit oamenilor întemeiaţi pe sinceritate, cât noţiunilor precise, şoptite de domnii Mucenica şi Matei.

Domnul Mucenica a izbutit să aibă constant tactul subtil necesar pentru a se strecura, neîmpuşcat, între poliţia deghizată germană şi un guvern din ce în ce mai şovăitor. Cu postul de emisie mascat, când într-o traistă, când într-un geamantan zdrenţuros, el se ascundea prin pădurile încâlcite de unde putea să asculte, laolaltă cu privighetorile, bunele asigurări ale Aliaţilor şi, iarna, viscolul urzit cu limba engleză.

Acest om de ştiinţă şi bun român vinde varză şi pătrunjel, ca să nu moară de foame decât pe jumătate. N-ar fi să le cerem prea mult foştilor deţinuţi, să-şi aducă aminte de ceea ce s-ar putea chema, fără exagerare, o datorie.

1947

MUZEUL EMINESCU

La cincizeci de ani fără doi, de la moartea poetului, era în aer ideea, cum spune domnul profesor Iacob Crişan, directorul Liceului «Eminescu», a întocmirii unui muzeu – în aerul mai cu seamă al acestui liceu, oxigenat de profesorii de limba română.

Un muzeu e în speţă un eufemism. Un muzeu strânge ceea ce rămâne dintr-o existenţă confortabilă: tablouri, covoare, mobilier, prezentate în cadrul edificiului în care obiectele au trăit laolaltă cu fostul lor proprietar. Multe nume au scăpat de pierzanie, mulţumită destoiniciei sau pasiunii de adunare a lucrurilor frumoase.

Viaţa lui Eminescu a fost o singură carte de versuri, cât intră într-un buzunar. Viaţa cealaltă, aceea care permite înjghebarea unei atmosfere personale, păstrate ca să se vadă cincizeci de ani ambianţa animatorului ei, Eminescu, pribeag etern, etern client de han şi de ospătărie, nu a cunoscut-o. De la el n-a rămas măcar bastonul, de care se rezima, pe aleele jalnicului ospiciu, sălbatic şi uscat ca un cimitir de ţară; nici piatra cu care se povesteşte fi fost ucis de un alt internat. «Masa de brad»

era a altuia, imperiul pentru o ţigare nu i-a aparţinut ca nici ţigarea. Eminescu n-a putut să aibă nici scrumiera fumătorului. Ce s-ar fi putut conserva de la el?

La înmormântarea lui mi se spune că au participat vreo patruzeci de admiratori. Cred că s-a exagerat şi că nimeni nu a participat, afară de preot şi ciocli. Admiratorii sunt o specie de oameni recentă. Eminescu nu i-a căpătat decât de curând. Grija de căpetenie a patronilor şi colegilor lui de literatură şi politică măriţi la optica timpului actual, care împrumută epocii nesimţitoare proporţii nemeritate, a fost să se scape cât mai repede şi mai sumar de un ghimpe mobil şi obsedant. Poetul n-a ştiut să se ofere nimănuia şi a refuzat să se acomodeze, facultăţi mai târziu totalmente distruse din moravurile literare, iritant, fără nici o îndoială şi pentru cei mai apropiaţi, cu distanţe variate, de suferinţele lui. A doua zi după încarcerarea lui definitivă într-o firidă de cimitir, «prietenii» nici nu şi-au mai adus aminte de cel ce fusese Mihai Eminescu.

Academia Română, marele depou de vaste mediocrităţi, ar fi putut, de curând, la voturile şi răzvoturile date şi suspendate, să-şi caute o scuză, susceptibilă de un prestigiu tardiv, la un trecut ruşinos, atribuind un fotoliu de prezenţă spirituală lui Eminescu. Trebuiau să rămâie goale şi însemnate cu o coroană postumă şi alte două, închinate lui Ion Creangă şi lui Ion Caragiale.

Am răsfoit o bună parte din cele o sută de publicaţii, care constituiesc embrionul viitorului Muzeu Eminescu, ediţii, traduceri, studii. Multe din ele îmi erau necunoscute. Frumoasa Veronica Micle, calamitatea dulce a poetului, apare sugestivă într-un clişeu de broşură, iar umbra lui Alexandru Odobescu, sinucis din dragoste şi fostul locatar al camerei, devenită o cancelarie curată, corectă şi cu multe însufleţiri îngrijită, ca toată fosta casă boierească, bine gospodărită, trece pe lângă emoţiile noastre, ale celor prezenţi. Pe un pārete trece şi umbra lui Hasdeu.

Ctitorul şi ostenitorul iniţiativei de întemeiere, dacă nu a unui muzeu propriu-zis, dar a unei case de lectură şi a unei universităţi literare, Mihai Eminescu, e inimosul profesor de româneşte, tânărul domn Vladimir Dogaru,

căruia i se cuvine sprijinul tuturor, al particularilor, şcolilor şi autorităţilor, pentru izbutirea largă a gândului domniei sale, peregrin pe frunze căzute şi prin văluri de ceaţă, pe urmele marelui poet naţional.

1947

FERICIT CEL CE...

Care va fi fost rădăcina ideii de fericire? Când a cutezat omul să născocească iluzia mult căutată şi mai cu seamă să o afirme? Mai încoace în trecerea timplului sau mai demult?

Ieşisem într-o duminică din Fribourg către periferia munţilor din canton, însoţit de familia la care locuiam. Teofil era un mic patron, cu nici un alt ajutor afară de mâinile lui, tocite la strung, al unei prăvălii-atelier, fabricând în şase zile o puşcă de ţintă. Se ştie că helveţii sunt cei mai buni ţintaşi, ceea ce ştiau cu deosebire Mussolini şi Hitler, din târcoalele date pe la fruntariile republicei federale. Serviciul ostăşesc se face acolo o dată pe săptămână, în particular, bărbaţii trăgând la sęmn şi căpătând un dar smălţuit cu argint, de câte ori vâră mai multe gloanţe în centrul unui desen spiral. Teofil era un om mai scurt ca toţi concetăţenii lui, inteligent şi tăcut, dar puştile lui se bucurau de o reputaţie locală generală. Brevetase şi un cocoş.

Ne-am ales un loc mai rece între nişte începuturi de stânci, lovite ritmic de picăturile unui izvor ascuns deasupra noastră, cu vibraţii de orgă. Ne-am uşurat de sacii de spinare, am întins o pătură şi ne-am ospătat. Nevasta lui Teofil, cu profilul mefistofelic, era urâtă chiar ca dracul, urâtă dacă sta cu buzele închise, urâtă dacă râdea şi, dacă vorbea, prostişoară. Nasul şi umerii obrajilor foarte proeminenţi îi erau roşii ca ardeiul. Degetele-i ţepoase, pornite, brusc, de la cutia cu conserve, dintr-un sentiment de satisfacţie subit, se întindeau din timp în timp către barba lui Teofil, mângâiată mărunţel între

burice. Surâdea, şi cu un şervet i-o ştergea în vârful frecat, de untdelemn. Surâdea şi el, mulţumit, cu castitate.

Între ei se tăvălea copila lor, o fată de cinci ani. Pe neaşteptate, ducând o îmbucătură la gură, sau aşezându-se pe aşternutul de lână mai bine, îi scăpa copilei un zgomot scurt de undeva. Asta împrumuta sardelei sau feliei de salam o suavitate particulară. Părinţii tăbărau pe odraslă, ca pe o păpuşe şi o sărutau pe unde apucau mai iute: adeseori aproape de punctul de unde purcedea scânteia muzicală. De la un timp, mi-am dat seamă că urechea mi-a numărat maşinal cincizeci şi cinci de asemenea elanuri, înregistrate într-un fel şi de jărăgaiul meu, de valah.

Eram trist. În mijlocul panoramei mărețe dintre Alpi, mi-era dor de-acasă, de scursoarea murdară cu rațe bălăcite, pe o margine de drum. La sfârşitul mesei iată-l pe Teofil încins. Îşi cuprinde nevasta şi copila pe după şolduri şi, răsturnându-se cu ele pe spate, zise: «Câtu-s de fericit!» în două limbi, pe nemţeşte şi franţuzeşte.

Teofil era fericit cu o soţie caricaturală şi cu o fiică răsunătoare la orificiu. Nu-i mai lipsea nimic plenitudinii lui sufleteşti.

Poate că odată, la începutul începuturilor, omul era fericit că s-a putut ascunde într-un copac, urmărit de o fiară. Mai târziu pentru că s-a îmblănit şi a dormit în bordei. Apoi pentru că a dansat, că a fost la teatru, la cinematograf...

Care ar fi fericirea întreagă a omului de azi, sistem 1947?

1947

UN FERICIT

Un cititor mă face atent că şi el e fericit. Îl congratulez şi aş dori să fiu şi eu. De ce-i cititorul atât de fericit, faţă de ceilalţi cititori, care se plâng şi recriminează?

Fericirea lui e de-o simplicitate de invidiat. El trăieşte cea mai cumplită epocă din Istorie şi de trecere prin viaţă. Cauzele nu-l interesează, efectele îl fac să exulte.

E o estetică a duratei şi a profesiunii. Am văzut chirurgi încântaţi de frumuseţea unui cancer, care măcelărise înghiţitoarea unui ţăran până la clavicule şi bărbie, acoperit cu o cârpă spânzurată de urechi şi calificat «admirabil». Un fibrom cât o raţă era expus într-un borcan de murături ca o capodoperă a naturii. După caracterizările defunctului zămislitor al ştiinţei literare, Dragomirescu, capodopera e un lucru, mi se pare, capabil de culoare, de capacitate şi miros intuitiv, iar după un succesor al lui, care-i şi membru activ al Academiei, ar fi în funcţiune de «creativitate». Nimic mai explicit.

L-am poftit pe cititor să mă viziteze şi să-mi mărturisească formula fericirii lui, neaflată nici în *Sfintele Scripturi* (traducerea părinţilor Vasile şi Galaction, primul fericit într-altă lume şi cel de-al doilea fericit în lumea de faţă).

Mă aşteptam să sosească în limuzină, o condiţie de fericire integrală, mai ales la o marcă de patru miliarde. Cititorul meu a venit până la o răspântie cu tramvaiul şi apoi pe jos, ca să nu dubleze biletul. Credeam după înfăţişare că-i un vânzător ambulant de prin mahalaua noastră, de sticle de lămpi şi fitiluri.

– Sunt omul fericit! a strigat la întrebarea «cine e la poartă?»

– Ia să văd cum eşti dumneata fericit. M-ai făcut invidios. Îmi trebuie un profesor de fericire. Îmi închipuiam că eşti un primitiv amorf. Diploma dumitale de matematică poartă menţiunea *magna cum laude*, va să zică: eminent.

– M-am bătut cu toată Universitatea şi la doctorat le-am demonstrat matematicilor din juriu că sunt nişte imbecili.

– Interesant!... Dar asta o fac şi eu în specialitatea mea viticolă de cincizeci de ani şi încă nu sunt fericit.

– Mă roade pantalonul, mă strânge gheata, nu mă încape pălăria, fac patruzeci de kilometri pe zi de la o lecţie la alta, îmi pierd nasturii pe drum. Un cârciumar vrea să-şi facă fiul inginer şi mă ţine de rău că în doi ani n-am putut să-i bag în capul odraslei nici o noţiune. N-am nici un rost. M-am însurat şi nevastă-mea s-a despărţit de

mine, că nu-mi place opereta. Într-o noapte am fost dezbrăcat pe stradă şi m-au dus la comisariat ca Adam. Comisarul mi-a spus că simulez. Fiscul mi-a sechestrat biblioteca, motivând că sunt evazionist. Am fost de trei ori profesor. O dată am fost pus în cadrul disponibil, a doua oară am fost epurat, a treia oară comprimat; trei modalităţi de stil ale vulgarului dat afară. Ce vrei fericire mai mare?

– Poate că ai făcut politică?

– Să mă păzească Dumnezeu!

– Şi toate aceste nefericiri te fac fericit?

– Cum să nu fiu fericit, dragă domnule redactor? Sunt ales de marile predestinări să slujesc la toate experienţele tuturor autorităţilor de stat şi municipale. Ţi-am indicat numai câteva: ele sunt mii. Onoarea ce mi se acordă mie n-a fost consimţită nici unui învăţat. Cum să nu fiu fericit? Sunt un cobai în mâinile unor laboranţi geniali, exponentul selecţionat al timpului meu şi sunt fericit că trăiesc cel mai strălucit deceniu al tuturor veacurilor din lume.

1947

MESAJ PENTRU CITITOR

După vreo trei sute douăzeci de tablete, una peste alta, cu pauze duminicale sărbătoreşti sau prin accident, s-ar presupune că redactorul are dreptul la o lenevire de treizeci de zile. Un drept, în concepţia datoriei, nu i se cade poate, nimănui, mai cu seamă când e vorba de ceea ce s-a convenit că ar fi o muncă intelectuală. Aci nu se pomeneşte nici de răgaz, nici de program, nici de acele opt ore de lucru şi şaisprezece de repaos pe zi, pe care camaradul manual le-a câştigat încă demult. Inginerul, medicul, advocatul, şeful de fabrică sau de întreprindere, omul politic, artistul, scriitorul, ziaristul, muncesc fără preget vreo optsprezece şi douăzeci de ore din douăzeci şi patru, fără să recrimineze. E munca silnică pe viaţă, cu nici un beneficiu, măcar cu al unei sentinţe.

Aparenţele contrarii ale confortului mincinos sunt măştile provizorii ale tragediei unei vieţi grăbită spre deznodământ. El vine, deznodământul, brusc, în tumultul forfotei şi alarmei, şi trece nebăgat în seamă, ca zgomotul firimiturii de silex în avalanşa unei neîntrerupte prăbuşiri cu pietre. Un necrolog, un mormânt mai mult într-unul din cimitire. Şi, pe măsură ce scapără bolovanii activităţilor sparte, se aşterne sempiterna cenuşe.

Poate că în bună parte lipsa unei linii de nivel stabil, febrilitatea ondulărilor noastre continui, începuturile fără sfârşituri, reluările, abandonările şi întregul aspect de aventură şi purcedere orbească, al spectacolului dimprejur, se datoresc, pe lângă inexistenţa unei minime sincerităţi şi credinţe morale, acestei risipiri şi intime incoerenţe. O muncă metodică, într-un ritm organizat şi distribuirea ei chibzuită n-ar lăsa corvezile să copleşească o singură clasă, cea mai preţioasă, poate, şi mai greu întocmită prin studiu şi îndelungă abnegare, clasă care până la urmă dă bilanţul deficienţei.

Dar să nu intrăm prea mult în consideraţiile ocazionale. După un an şi aproape jumătate se cuvine să ne spălăm condeiul şi să schimbăm peniţa tocită. Nu e prea mare lucru să contribui zi cu zi cu un manuscris la fizionomia unei gazete, dar nici această treabă, închipuită minimă, nu pare prea uşoară. Una e comentariul faptului dat de evenimente şi înregistrat şi alta e smulgerea cotidiană din întuneric a unui motiv închipuit pentru a rămâne totuşi în adiacenţă intimă cu viaţa trăită.

E o frumuseţe, dar e şi o durere, o suferinţă. Condeiul nu e un robinet ori un pămătuf de bărbierit, care înmulţeşte prin frecare stratul de spumă şi-l face volum. Cine-l respectă şi crede-n el, nu-l poate lua în glumă şi joacă. În stropul de cerneală e întodeauna şi o seamă de sânge şi mâna, când nu se descurajează, osteneşte.

În vacanţa ce şi-o ia, cu voia cititorului, creionul nu va dispărea cu totul. Din timp în timp, el îşi va aduce aminte de binevoitorul public şi de datorie, zmângălind câte un crâmpei de tabletă.

1947

MEMENTO

Pe Pidouillard, un mare comic, necunoscut în afară de un departament din Midi, unde-l aplaudam cu zeci de mii de tunete de palme, l-am găsit într-o seară de acum vreo două vieți și tinereți plângând cu hohotele unui om deznădăjduit. Îi era un copil greu bolnav, nu mai putea de câteva zile să iasă în scenă cu splendidele lui bazaconii și publicul, supărat de absența lui ca de-o jignire, îl cerea neîntrerupt să-l facă să se strâmbe de râs.

În câteva meserii nu e permisă nici o vacanță. Publicul trebuie amuzat, cu vocea, cu clovneria, cu condeiul. Într-o privință e măgulitor: însemnează că i-ai intrat pe subt piele și, odată învățat cu perversiunea mâncărimii, nu mai primește să nu se scarpine cu tine. Dar într-alte privințe beneficiul preferințelor e tiranic. Nu ai voie să de răzgândești; osteneala, dezgustul și binefăcătorul ramolisment, de care saltimbancii funiei și ai peniței, apucați adeseori de o semiparalizie precoce, nu se prea pricep să-și dea socoteală, ți-s interzise. Ești obligat să cazi înainte de scoborârea cortinei, în pirueta ultimă a spectacolului, ovaționat de perfecta răsucire pe un călcâi, cea mai izbutită din carieră... Un medic și doi brancardieri te mută pe targă între culise, în vreme ce stalurile și lojile te bisau.

Camaradul de redacție, domnul Apostolescu, de-abia după patru zile de absență din gazetă, binevoiește să-mi comunice că telefoanele întreabă de subsemnatul. I s-a întâmplat ceva? S-a îmbolnăvit .

Sunt nevoit să mă arăt. Sunt aci, de față și slavă Domnului, relativ sănătos. A mai sporit chelia și mi-au mai căzut niște dinți: caut un dentist ieftin și care să nu-mi strâmbe gura prea de tot. Oamenii de inimă, pe care ființa mea încă durabilă îi interesează, mă puteau vedea acasă, cotrobăind prin grădină cu nevastă-mea, Paraschiva, triști că orătăniile din ogradă nu mai au boabe pentru cioc și urmăriți cu o speranță de-a lungul livezii, de găini, de câini și de porumbiei. Rafturile cu cărți răvășite trebuiesc aliniate, manuscrisele terminate sau revi-

zuite. Din piaţa de la răscruce trebuiesc aduse cu papornița legumele pentru masă. N-am căruţă de cal sau de măgar, nici automobil: cine vrea să vândă un «Jeep» cu plata într-o sută de rate găseşte client numaidecât.

Iată tot atâtea dovezi că exist, că fac treabă, că stau locului, că n-am fugit: un verb pe care n-am ştiut să-l conjug niciodată, nici ajuns grămătic.

M-am despărţit pe un timp de călimara cotidiană, cu avertismentul de rigoare. Mi-am luat un concediu de la cititori într-o tabletă recentă. Nu-mi era iertat?

E adevărat că am afirmat, aşa de politeţă, că, din când în când, îmi voi ascuţi creionul tocit. Sunt silit să mă ţin, lua-l-ar naiba! de cuvânt.

1947

REUMATISME

Nu ştiu dacă cititorii îşi mai aduc aminte de o tabletă din ajun de Paşti, de april. Fiind martorul experimental pe pielea lui a unei vindecări, se poate zice miraculoasă, care l-a mântuit pe mai jos iscălitul, acum zece ani, de o moarte asigurată de patruzeci de somităţi medicale, aş fi voit să contribui, dintr-un sentiment de aprigă decenţă, amestecat cu sentimentul datoriei faţă de mii de bolnavi, incurabili prin metodele obişnuite, la ameliorarea, dacă nu la vindecarea deplină a reumaticilor descurajaţi.

Medicamentul era un secret, iar descoperitorul lui a fost doctorul Dumitru Grigoriu-Argeş, care a murit. Formula, rămasă moştenitorilor şi domnişoarei Răducanu, preparatoarea lui şi asistenta doctorului defunct, a rămas neutilizată aproape trei ani. Dată fiind ferocitatea invidiei medicale, care a urmărit o viaţă întreagă pe descoperitor, familia şovăia să o întrebuinţeze. Motivul sau pretextul urii medicilor a fost şi este că metoda de vindecare a doctorului Grigoriu-Argeş nu fusese publicată, pentru ca medicii să o exploateze în folosul lor. Se evocau în această materie oarecare principii ştiinţifice obligatorii, pe cât de valabile pe atât de discutat.

Oleacă de paranteză: capitolul bolilor reumatismale, unul din cele mai confuze, nu ştie să explice nimic şi nici nu vindecă nimic. Medicamentul doctorului Grigoriu-Argeş are facultatea unică în farmacopee, că vindecă optzeci la sută din cazuri, că ameliorează zece şi că nu poate aduce nici o îmbunătăţire în restul de zece cazuri. Această statistică mi-a fost făcută de către defunct. Până la vindecarea mea el mai avea 16 mii (şasesprezece mii, citiţi bine!) de vindecări, nume şi adrese.

Un domn medic, doctorul Vasilescu, pe care nu l-am cunoscut atunci când am semnat tableta din april, aflasem de la familia defunctului că a luat succesiunea terapeutică a lui Grigoriu-Argeş. Am dat în tableta mea numele, adresa şi numărul de telefon al doctorului Vasilescu; ceea ce se obişnuieşte numai în reclamele comerciale. M-am aşteptat să fiu înjurat şi am fost copios înjurat în numeroase scrisori anonime, de la medicii de duzină şi de bâlci. Deprins cu insulta, căci doar am de- a face cu ea de peste cincizeci de ani de scris şi gazetărie, nu m-a jignit nici întrebarea cu cât am fost plătit pentru publicitatea doctorului Vasilescu. Lipsa de onoare în convingeri şi credinţe a celor mai mulţi dintre noi, care de când ne ştim ne vindem ca o marfă fiecărui scop şi de preferinţă celui care plăteşte mai gras, ne împiedică să credem că un lucru poate să fie susţinut şi apărat pe simplele, omeneştile şi cinstitele pricini de bună-credinţă şi obligaţie morală.

Acum vreo zece zile am primit un telefon intimidat de la o doamnă, al cărei nume nu l-am reţinut, soţia unui colonel, cu mulţumiri repetate că am colaborat, fără să ştiu, la vindecarea ei, după şase ani de grele suferinţe. Citise tableta din aprilie, a considerat-o cu toată seriozitatea necesară, s-a dus la doctorul Vasilescu, a urmat tratamentul şi în ziua telefonului, exuberantă, fericită, îmi spunea că poate în sfârşit să se bucure de o călătorie de sezon.

Am luat şi eu telefonul şi am stat întâiaşi dată de vorbă cu doctorul Vasilescu. S-a ostenit până la Mărţişorul meu şi am cunoscut, într-adevăr, pe lângă un om de toată simpatia, un om de ştiinţă adevărată. M-am bucurat.

Dar pentru că sunt determinat să nu ascund nimic, trebuie să mărturisesc că, la urma urmelor, tot am tras un

ce profit de pe urma doctorului Vasilescu. Inginerul Bancotă îmi lăsase în îngrijire o capră cu lapte. Tocmai zburda prin grădină la vizita doctorului Vasilescu, care mi-a spus că are şi dânsul în apartament un ied, mic şi nebun, şi că refuză să-l taie. Îl închisese în bucătărie şi iedul a spart cu coarnele geamurile de la dulapul cu vase, vasele, cristalele etc.

– Nu vrei să ţi-l dau dumitale? m-a întrebat doctorul. Mă scapi de o belea, scapă şi el cu viaţă, că mi-i drag, şi aici are unde să se joace.

– Cu multă plăcere, domnule doctor.

Puiul de ţap sare acum de-a capra prin toată grădina şi-mi fură laptele de la capră. L-am botezat Vasile.

Franţuzul zice: *voilà*.

1947

SOYEZ DES NÔTRES, LOUIS ARAGON!

La însărcinarea dată de către redacţie, să ies înaintea poetului Aragon, care soseşte azi, cu un elogiu de bună vestire, trebuie să mărturisesc o gravă ignoranţă. Cunoaştem prea puţin din activitatea lui literară. Câtva timp cărţile franceze n-au mai zburat cu aripile închise, însângerate, iar când au început să vie încoace curiozitatea şi gingaşul interes pentru poezie au fost copleşite de vulgarele comandamente de buget.

Pachetul cu care te întorceai acasă aproape zilnic din librărie a dispărut, luându-i tot mai mult locul filoşa cu ceapă şi mălai, recoltate în câteva ore de cutreier printre târgurile, negre cât şi mizeria salariatului. Rafturile goale din biblioteci au rămas goale şi nici anticarii n-au mai putut vinde nimic. Cum să nu ne găsim întârziaţi cu ani de zile faţă de tot ce s-a scris şi gândit o epocă întreagă, în care omul s-a ridicat la un nivel de autodepăşire, comparabil în contraste numai cu adâncimea turpitudinii atinse în decădere?

În vreme ce oamenii din «maquis», medici, ingineri, advocați, poeți, plugari și lucrători, de prin hățișuri, buruieni și bălării urmăreau dușmanul cotropitor și-l doborau, hărțuit pretutindeni pe teritoriul francez, la Vichy funcționa un guvern poate că și mai ticălos decât inamicul, aliatul lui pentru exterminarea celui mai liber și mai vioi dintre popoare, pentru că era de un neam și sânge cu oamenii de răscoală.

Parcursesem câteva traduceri ofilite ale poeziei lui Aragon. Dintr-o dată, în ajunul prezentelor șovăieli de creion, am putut citi o parte din opera lui de poet. Un adunător de cărți mai fericit decât semnatarul avea în odaia lui cu poliți până în tavan cam tot ce s-a tipărit între cele două războaie, în Franța și, noroc inestimabil, literatura machiului în feluri de formate și exemplare.

Răsplata e neașteptată.

M-am lepădat întodeauna de veleitățile criticei și de ajustările-i comparative, confruntări, analize și declarații. Singură sentința speculației pare să poarte o substanță mai autentică, fiind mai grosolană și mai vie și eliminând considerentele, teza legală și punctul de vedere imobil. Aragon sparge limba, oglinda calmă și orizontul, și nu e nicăierea academic, uscat, indiferent, închegat și dogmatic. Poet de permanentă surpriză și neodihnit în mișcare, tumultul lui aruncat uneori cu talaze până la lună și revărsat, amestecat cu sânge, peste continente, ca un ocean fără început și sfârșit, ar fi greu de împăcat cu farul încremenit pe un țărm de contemplare placidă. Poetul refuză satisfacțiile odihnei și ale unei notorietăți meritate, de pensionar ilustru. Ceea ce a deosebit la noi pe Nicolae Iorga de vremea și de antecesorii lui a fost această călătorie continuă, fără limanuri și porturi cu debarcader; acest foc neisprăvit de mare ardentă, care-și sporește văpaia pe măsură cu cenușa, nepotolit, nestins, din poezia lui Aragon, în stare de o devenire eternă; această neliniște mulțumită numai cu ea însăși, cu zguduirile și zbuciumul fără nici un răgaz, fie că frânge, fie că mângâie și iubește.

Salturile lui de la minuscul la vast și grandios dau poeziei fermecătorului francez, destinat să fecundeze din nou geniul în clocot al patriei sale pe o sută de ani, o

iconografie de izbucniri, de neîntrerupt Apocalips. Printr-o extraordinară însuşire personală, motivele poeziei lui nu-i sosesc în condei crude şi brute, ci rămânând în interiorul vieţii pornesc dintr-un punct alături de motivul imediat al vieţii şi evoluţiile lui de-a lungul unei poeme trec, dezlănţuite în impalpabil, prin toate fazele vertiginoase ale unui haos inabordabil de obicei poeziei cât de frumoase.

Poetul Aragon a fost ceea ce se cheamă un «rezistent», adică unul din numeroşii, incalculabilii francezi care nu s-au învoit cu platitudinea slugarnică a oficialităţii din cloaca de mormoloci. Aragon şi-a scris multe din poemele lui pe patul puştii, culcată pe genunchi, şi între ruinele bătute de tunuri. El n-a fost un aşa-zis clandestin valabil pentru recompense după încetarea primejdiei şi nimicirea fatalităţilor concertate. S-a încleştat cu ele în văzul tuturora.

1947

ŞOAPTA CONŞTIINŢEI PURE

Ah! ce sătul îs de omeni de treabă, de convertiţi şi de idealişti declaraţi. Ştii, domnul acela care tace şi surâde molcom, sau care-i todeauna în şa, călare pe principii şi doctrină, religios, patriot – omul plin de virtuţi, care nu fumează, care nu joacă, nu e muieratic, neutru, impermeabil, lilial. Acela care-şi ia zahărul din borcan cu cleştele, care soarbe supa fără zgomot, care nu plescăie, care-şi pune şervetul la înghiţitoare, care se poartă cu dungă, care face fraze, care nu vrea să supere şi numai se indignează, se duce la vânătoare, are tablouri şi cărţi, zece pălării, zece costume, zece părechi de ghete, spălat, călcat, dichisit, vara cu mâneci scurte şi cu guler scrobit, iarna cu blană de jder.

Să-l vezi cum îşi taie la masă friptura, cum gustă din paharul cu vin, să-l auzi cum analizează, cum osândeşte, cum face pe amorosul, clapon în pantaloni, cu chică la ceafă, cu guriţa ţuguiată, imaculat, cu batistă cu colţ, cu

măciulie la baston, cu servieta cu cinci paftale de nichel în licărire. E cinstit nevoie mare, riguros, geometric şi exact ca un schelet.

Simte că l-a făcut mă-sa pentru roluri preponderente. Aşteaptă să fie ministru într-un cabinet reformator, dacă pân-atunci întâmplarea, neşansa, nenorocul sau ceasul rău nu-i înlesnesc o depunere la penitenciarul cu care viaţa i se învecineşte încă din liceu sau universitate.

Dacă-l cauţi mai bine, ai să-l vezi în cârcotă cu surorile, cu fraţii, cu maică-sa, în proces cu copiii, când îi are, jefuindu-i pe toţi, ca să-şi mai facă patru rânduri de haine, ţapăn ca un manechin şi ridicul, şi alte patru părechi de pantofi, în câteva nuanţe.

Tare m-am săturat de asemenea titraţi, specialişti şi janghinoşi, a căror faţadă cu cravată aleasă, cu butoni de safir, cu nasturi aliniaţi, cu un dinte de aur la măsea, cu bărbierul lângă el, tras, întins şi preparat la baie, ca un cadavru deşteptat cu ventuze şi cataplasme, e căptuşită cu toate neruşinările laolaltă şi hrănită cu scursorile tuturor lăturilor sufleteşti.

Nu-mi mai vorbi de aceşti oameni de treabă pervertiţi. Lăsaţi stricaţii sinceri, vicioşii prin vocaţie vulcanică, oamenii fără căpătâi prin cădere şi predestinare să vie la mine: îi cheamă să-i mângâie; alăturat cu inima de ei, Domnul Iisus, ocrotitorul nărăvaşilor cinstiţi, al copiilor din pribegie şi al preacurviei nevinovate.

1947

ADEVĂRUL ADEVĂRAT

Multă vreme, considerând viaţa cetăţii cu superficialitate, am detestat şperţul, comisionul şi bacşişul ca nişte calamităţi. Coruptibil, omul judecam că se degradează, moralitatea era mânjită, individul trebuia salvat din mocirlă: un ideal naiv. S-au instituit legi de represiune pe care cei dintâi le-au călcat dascălii şi maeştrii de principii – şi mita a crescut pe măsură cu interzicerile riguroase.

După ce ai trăit viaţa cetăţii şi ai văzut că nu se cunoaşte încă om în stare să refuze ofranda, începând cu discul din biserici şi continuată pretutindeni; după ce ai dat şperţ şi poate că l-ai şi primit, mascat de un vocabular acceptabil, după ce ai cumpănit şi scrutat, comparând incapacitatea ipocriziei cu munca plătită prost – şperţul ţi se prezintă, atât pentru plătitor cât şi pentru primitor, ca o binefacere socială, capătă şi o semnificaţie clară. El nu-ţi mai pare odios ca pe vremuri şi parcă regreţi că l-ai denunţat ca o introducere la putregai şi demoralizare.

Fiţi binecuvântaţi cei ce contribuiţi la menţinerea permanentului corectiv al absurdităţilor de biurocraţie, samsari abili, misiţi deştepţi, personaje cu legături, intervenţionişti. Insultaţi prin presă, înfieraţi de justiţie, arătaţi cu degetul în mănuşe, de către toţi câţi trăiesc luxos dintr-o mizerie de leafă, apostolii dezinteresului mincinos. Voi moderaţi excesele, faceţi prostia inofensivă, îndulciţi, catifelând-o pe subt mână, stridenţa incompetinţei, agenţi activi ce sunteţi ai spiritului de creaţie şi de mişcare.

Şperţul scurtează şi simplifică timpul şi spaţiul, dacă ne figurăm formalismul legal ca un dreptunghi circulat pe linia lui ruptă la colţuri cu patru staţii în patru direcţii – derivându-le pe diagonală. Viaţa e un incendiu, într-un teatru cu uşile închise: ca să nu fii înecat de fum şi carbonizat în vâlvătaie, trebuie imperativ să scapi pe o fereastră. Căci, domnilor procurori şi distinse feţe, câte din actele noastre de fiecare zi, dacă ne lepădăm de făţărnicia învăţată şi trecută ca o podoabă falsă din generaţie în generaţie, nu sunt în coincidenţă cu abuzul, raptul şi escrocheria? Câţi din noi nu sunt de fapt nişte pungaşi inteligenţi şi nişte simpatici bandiţi?

Erorile moralei, care n-a făcut niciodată un înger dintr-un tâlhar calificat de natură, vin de acolo că purced dintr-un concept al perfecţiunii inexistente. Adevărul convenţional refuză realitatea insului toxic şi prevaricator de la care ar fi timpul să începem adevărul adevărat.

1947

O PROBLEMĂ DE PSIHOLOGIE

Mă găseam alaltăieri la masă între doi prieteni, un literat şi un director de bancă. Am parcurs câteşitrei timp de câteva ore agreabile, în toate sensurile, maidanul de buruieni şi hârburi, care se numeşte viaţă socială românească, unde se iveşte, când floarea pură şi timidă, strivită de materialul infect, când hazul grosolan sau faptul divers inexplicabil. O pildă dintr-o sută, autentică şi recentă.

Un proprietar de ţărână cultivată, un agricultor, avea în casă o cantitate veche de monezi de aur, moştenită şi păstrată, ca un ceasornic, ca o bijuterie, ca o amintire de familie, de o viaţă întreagă, mai mult pentru valoarea sentimentală decât de finanţe, proprietarul, om trecut de cincizeci de ani, fiind suficient aprovizionat prin excepţionala producţie a hectarelor lui, cu bani de cheltuială. Amintirea avea însă şi o valoare sonantă, la preţul metalelor actual, de nu mai puţin de şaptezeci de miliarde de lei.

Acum câtva timp, crezând că e în mai mare siguranţă, proprietarul s-a gândit să-şi mute comoara din casetă în oraş. Avea un singur prieten de toată încrederea, încercat, verificat, un om de bronz. A dus cutia cu aur la el, lăsându-i-o în casă fără nici o dovadă scrisă.

Evoluţia normală a unui asemenea gaj cordial ar fi fost ca proprietarul să nu mai restituie caseta şi la cerere să dea proprietarului răspunsul clasic: «Ce, eşti nebun? Mi-ai dat mie vreodată ceva?» Şi prietenul hoţ ar fi găsit şi astucia curentă să se simtă insultat.

În această formă, întâmplarea era destul de vulgară şi nu prezinta pentru noi, care fumaserăm trei pachete de ţigări în deşert, ca să desluşim unele lucruri obscure, nici un interes. S-a petrecut cu totul altceva: epilogul e unic. Proprietarul i-a cerut prietenului de toată... încrederea caseta înapoi şi prietenul i-a dat-o înapoi. S-au dus cei doi prieteni împreună la ferma bogătaşului şi au ascuns-o acolo, după o sobă, într-un coş de fum. S-au despărţit după o petrecere plăcută îmbrăţişându-se cu însufleţire şi... a trecut o noapte.

A doua zi, poliţia! Dumneata ai aur, aur mult, două mii de piese de aur, i-a spus proprietarului comisarul. N-am, domnule comisar, nimic. Să ţi-l arăt eu, aurul, a răspuns poliţistul, care s-a dus de-a dreptul la cotlon şi a scos cutia.

Problema era tulburătoare. Ce s-a putut fabrica în conştiinţa prietenului, care doi ani de zile a ţinut tezaurul la el fără să se ştie şi care chiar a doua zi după restituire îl denunţă? Care putea să fie psihologia denunţătorului? Cazul era extrem de contradictoriu şi complicat. După lege, denunţătorului i se dă dreptul unei treimi din valoarea denunţată, de astă dată echivalent cu douăzeci şi trei de miliarde. Prietenul n-a urmărit măcar acest ultim beneficiu. Nu era nici un denunţător recunoscut.

Dezlegarea verosimilă a problemei a venit de la directorul de bancă, mai bun psiholog decât noi. Eu cred că prietenul de toată încrederea a operat aşa, spuse bancherul. A scufundat monezile în apă tare şi a furat din fiecare câte un gram, în total două kilograme de aur. A spălat monezile şi le-a pus la loc. Dar îngrijorat că mânuindu-le pentru recalculare proprietarul îşi va da seama că s-a schimbat ceva, l-a pârât numaidecât, ca să nu rămâie timp de dumerire.

Prietenul a putut astfel să salveze morala, să fie şi legal şi hoţ şi să rămâie şi om de treabă stimat.

1947

PORUMBIELUL DE DANTELĂ

Mesagerii Sfântului Spirit, din icoanele mânăstirii de odinioară, pogorau din ceruri dimineaţa pe marginea ferestrei, zece porumbiei. Bălţaţi şi albi, curaţi, ca şi cum cuiburile lor de dormit la lună erau purtate de norul de matase şi puf de peste casă, virginal, ei îmi aduceau în toate zilele sfiala lucrurilor divine şi uitam că cer în geamul meu seminţe, că stau într-un coteţ, că se nasc şi clocesc.

O emoţie de fragedă împrospătare m-a cuprins neîntrerupt, privindu-le vizita matinală; un sentiment ca o rugăciune din copilărie, ca într-un sunet de clopot depărtat, ca în vibrarea cădelniţei de argint cu fum de parfum, ca în lectura *Predicii de pe Munte* şi a *Cântării Cântărilor* din *Scriptură*.

Mi se părea sublim de neadevărată realitate stilului în care sunt scrise pe viaţă formele delicate până aproape de abstract, ale păsărilor de bună vestire. Capul, ca o floare care vede, aripa fericit ondulată, gheara de o caligrafie augustă, pasul împiedicat şi dulce al acestei miraculoase perfecţiuni de frumuseţe. Şi todeauna neschimbatul ei gungurit, care e un cântec şi un glas, pentru ca înţelegerea ei să se facă prin murmur şi şoaptă.

Porumbielul meu, al sufletului meu, era cu deosebire porumbielul de dantelă. El mă şi cunoştea mai mult decât semenii lui şi curtenitor şi evanghelic se apropia de mine, întâmpinat la fereastră de amoroasele mistice târcoale. Se juca de-a v-aţi ascuns cu mâinile mele întinse, se pitea ca să fie prins şi răsfăţat, i-am simţit ciocul şi pleoapa adeseori subt ureche şi bărbie. Nu-mi puteam alege locul unde să-l sărut pe imaculata lui hermină, candidă, când îl găseam singur în camera mea, călcând ca o arătare sacră printre creioane şi cărţi şi voind să afle ceva, pe care eu nu eram în stare să-l ghicesc din misterul aşternut între slovele tipărite şi vis. Cât am mai avut o mână de mei şi de orz, le-am presărat pe masa de lucru şi el, bogat lucrat cu igliţele de sidef ale Sfintei Fecioare, într-adevăr ca o dantelă de altar, cu transparenţe, licăriri, şi cusături amănunţit încheiate ca frunzele de ferigă, păşea pe manuscrise şi bucoavne, rotat în crinolina de horbotă a costumului, ca o heliantă care ar merge deschisă pe vârfurile de petale.

De câteva zile, porumbieii nu se mai înalţă la fereastră. Mi-au lipsit şi i-am căutat. I-am descoperit în ogradă, trişti. Au dat să zboare şi n-au mai putut... Aripile li-s grele, penele întunecate. M-au recunoscut şi s-au strâns subt mine, aplecat pe pământ să-i mângâi. Sunt flămânzi şi meiul s-a isprăvit.

Porumbielul de dantelă zace de melancolie şi sfârşeală.

1947

PRIETENII REGĂSITE

De ai trăit prea mult şi eşti nărăvit la hârtia tipărită, aduni cărţi, ziare, broşuri şi tot aruncând valul scrisorilor în foc rămân şi dintr-acestea afară din cale de multe. Capriciile lipsei de treabă în critica literară chiar găsesc un capitol de exploatat în corespondenţa unuia cu alţii, şi o îndeletnicire, Doamne iartă-mă, culturală.

Năpădit de rafturi şi colecţii, ai vrea uneori să te scapi de arhiva de gunoaie, care neputând la nas are miros în regiunile suvenirii. Într-o vacanţă, iei pachetele gata legate să le scoţi în vânzare cu kilogramul sau să le vâri în jurul cotlonului de la cazan. Dar ceva te împinge să le desfaci; aceeaşi stupidă curiozitate, niţeluş modificată de un sentiment de râncezeală. Te aperi în sine-ţi de slăbiciunea că, de voie, de nevoie, ele fac oarecum parte din suflet şi că, în ceasul de a le distruge, ai mai vrea totuşi să le păstrezi. Oricât de scepticizat de durată şi forme, omul e incapabil să-şi curețe viaţa, ca un pahar. Îi e greu să se despărţească de un prieten oscilant, de un tablou, de un briceag, de o gumă de şters, şi de semnul care a fixat ca un balon sâcâit de sfoara lui legată într-un trandafir, o din ce în ce mai vagă amintire.

Iei o foaie, o pui în grămadă şi, de-abia zvârlită, te răzgândeşti şi o iei îndărăt. Edmond Haraucourt rezistă timpului cu un singur vers, cântat de lăutarii Parisului, de odinioară.

Partir c'est mourir un peu: ai plecat şi moare în tine ceva.

Am atacat zilele trecute stocurile mele de ceea ce ar fi trebuit să fie papirus şi nu e decât papetărie, maculatură şi hârţoagă, rămăşiţă odioasă, excrement moral. Nu m-a lăsat cugetul să fiu eroic, aprinzând o mare vâlvătaie cu ele. M-am întârziat să scormonesc, să scot din plicuri câte o mărturisire, să prizăresc prin câte un articol de gazetă sau revistă, să nu le strâng cocoloş.

Aş fi dat uneori să râd de pirueta opiniilor şi de trecerea lor la diametralul opus de câteva ori, hotărâri nezdruncinate, atitudini prometeice, jurăminte, şi m-am

pomenit întristat. M-ar fi amuzat vociferările şi clamoarea mâzgălite în autograf pe numeroase volume, urmate mai târziu de insulte publice, de contestări şi calomnii, tot atât de vehemente pe cât elogiile fuseseră trivial admirative şi, vai mie! mai ales reconvertirile ruşinoase şi întodeauna animate, toate acestea, nu de o credinţă, ci de un eveniment, de o teamă, de o speranţă, de o iluzie, de o conjunctură.

În biografia literară e de schiţat un recensământ. De câte ori la mie tânărul şi vârstnicul sunt nişte monumentale lichele, când chibzuite şi când magnanime.

1947

URSARII

În plinul centru al capitalei, prin faţa vitrinelor de bijutieri, negustori de «articole de lux» şi librari, un ţigan joacă un urs de patru ori mai mare decât el. Spectacolul e lamentabil să vezi o namilă, renunţând la demnitatea şi singurătatea codrilor, că sare după ritmul unei meschine tamburine pe un trotuar, condusă de o botniţă cu lanţ, în priveliştea lumii.

Pentru batjocura seninătăţilor slobode şi eterne ale ţinuturilor stâncoase, unde-şi petrece din neam în neam sălbaticul şi naivul destin, între peşteri şi stalactite, vecin cu lumina zilei şi cu scăpărarea luceafărului virginal, i s-au aninat la curelele botului strâns ca în menghină şi cleşte ciucurii roşii, ca să pară veselă nefericita fiară blajină.

În foaierul unui teatru, unde se reprezenta o piesă cu scatiu, atârna de părete o colivie, în care se zbătea o pasăre vioaie, stropită pe guşe cu galben. În celula ei strâmtă, prizoniera, înecată de fumul de ţigări, îşi aştepta câteva zile rolul între reprezentaţii şi mutarea coliviei pe scenă, printre rechizite. Aş fi fost bucuros să ştiu că publicul pedepseşte asemenea răpire a libertăţii unei zburătoare, prinsă cu clei de aripă în pomul de unde ciripise,

administrându-i autorului corecțiunea meritată. De dragul unui efect discutabil, el oprise viața și entuziasmul de a trăi, între zăbrele. Îi pusesem gând rău regizorului și am încercat să-i dau drumul pe furiș scatiului din temniță, fără să izbutesc. O dâră de soare ajungea pribeagă până la gratii, iar alături de teatru se clătinau parfumele unui masiv liliac violet, în zbeg cu adierile primăverii și cu păsările din flori.

De un timp ursarii dispăruseră din Bucureștii tuturor contrastelor, ca și gâștele din timpul copilăriei mele, trecând în liniștea cârdului pe Calea Victoriei, de pe o parte pe alta, în dreptul Ministerului de Finanțe. Târbaca se retrăsese în ultimele periferii. Presupun că știți ce fusese târbaca: un câine spânzurat în vârful unei prăjini era învârtit în aer până ce «crăpa». Se mai zărea câte un cățel, de care nobilul lui stăpân, omul, se scăpa atârnându-i o cutie de tinichea de coadă. Toată școala noastră primară alerga după el să-l dezlege, dar uneori mai rapid decât picioarele copiilor și speriat și mai mult fugea nebun și cădea părăsit.

Mă gândeam cum s-ar fi putut descătușa și ursul, a cărui suferință, izmenită într-un dans umilitor, îmi evoca durerile morale, mascate, ale saltimbancului, silit de foame să abandoneze mersul sănătos pe talpă și să umble pe o sârmă întinsă-n vânt. Lângă mine, zvâcnea de ciudă, de revoltă și de rușine un ucenic de cizmărie, care se pregătea să-i taie ursului botnița pe subt ascuns.

– Haide cu mine, mai departe, i-am spus, și fii cuminte. Dacă te simte lumea, te bate, că-i pui în primejdie viața, ori te ciomăgește țiganul. Iar dacă-i dai drumul, ursul ori nu vrea să plece de lângă țigan ori te omoară – și inima ta bună nu se alege cu nimic. Ce să te bagi tu, între urs și ursar? Între amândoi există o chestie personală: lasă-i să și-o lichideze singuri, dacă va fi cazul, în cortul de la șatră.

Ucenicul, care părea un brav, a plecat nemulțumit, ca de un asociat al ursarului dușmănit. Sunt sigur că-n gândul lui m-a înjurat.

1947

ŞCOALA ROMÂNEASCĂ DIN PARIS

Din Paris, de la Fontenay-aux-Roses, primesc o scrisoare însoţită de «anexe», a directorului şcolii, domnul C. Marinescu, profesor la Universitatea din Bucureşti, pe care n-am avut nici onoarea să-l cunosc personal, nici ineleganţa să-l pui în cântar cu atitudinile domniei sale, fără motiv.

În toate litigiile de interese se disting permanent două puncte de vedere, *deux sons de cloche*, şi în compoziţia vieţii firul de bumbac amestecat cu fibra de hârtie şi prezentat în vitrină mercerizat, deosebit de mătase şi identificat cu băgare de seamă.

Îl pot asigura pe domnul Marinescu că informaţiile nu le-am primit de la niscaiva «bârfitori» de meserie sau adversari ai domniei sale, asociaţi să-i apuce locul, râvnit mai ales de prieteni şi colegi.

Două aserţiuni sunt declarate false în cele ce s-au publicat mai înainte:

1. Scoaterea în vânzare a localului şcolii după propunerea directorului.

2. Salarizarea directorului şi a subdirectorului domniei sale, evaluată mi se pare, la circa două sute de mii franci (francezi). De un an şi trei luni, direcţia nu a mai primit nici un salariu, iar de la 1 april profesorii care o deţin au fost «rechemaţi» (eufemism diplomatic pentru «concediaţi»). Totuşi directorii continuă să rămâie la Paris şi în localul părăsit subiectiv cu cinci luni înainte, ceea ce nu e perfect normal şi ceea ce nu poate fi egal cu o absenţă.

E de rectificat, prin urmare, forma.

1. Nu directorul propune scoaterea în vânzare a şcolii ci «oficialităţile». Directorul s-a opus. Faptul e însă exact.

2. Directorii erau salarizaţi mai puţin. Nu se spune în scrisoare cât; cifra s-ar părea jenantă. Rămâne exact că salariul nu era insignifiant.

Interesa, înainte de toate, altceva: raporturile dintre direcţie şi studenţi, raporturi care, agravate în Fontenay,

continuau să fie cele din Bucureşti, în majoritatea cazurilor; distanţa patriciană de la catedră la bănci. Când studenţilor li se interzice intrarea în parcul şcolii şi când acest parc e transformat în grădină de zarzavat pentru uzul exclusiv al direcţiunii, nu mai poate fi vorba de o prietenie, inexistentă în toată şcoala noastră, primară, secundară şi universitară, unde tineretul nu cunoaşte decât datoria obedienţei, condiţionată de un servilism verificat.

Asemenea educaţie interesează infinit mai mult ţara noastră, cu o intelectualitate total deficitară în ce priveşte caracterul, decât o diferenţă de salariu ori punctul de iniţiativă al punerii edificiului la mezat.

A fost o legătură de suflet şi de intelect la Fontenay, între direcţie şi şcolăret? Nici vorbă. Deplasarea centrului constituie un stil de argumentare prea obişnuit. De altfel, domnul profesor Marinescu face abstracţie de multe alte adiacenţe, care ar fi interesat îndeaproape adevărul şi sensibilitatea.

Timpul nu e trecut şi n-avem nici o împotrivire la o clarificare francă. Mai mult, ne lipseşte amorul propriu al erorilor noastre dacă sunt demonstrate, dar ele se impune a fi demonstrate.

•

P.S. Tot de la Fontenay-aux-Roses primesc la două zile după creionarea tabletei de mai sus o altă scrisoare, însă de astă dată din partea studenţilor. Directorii au părăsit localul, tinerii bursieri au organizat o cantină, şcoala nu se mai vinde, bursele continuă. Băieţii se simt în sfârşit stăpâni la ei acasă, pe ungherul de patrie strămutat lângă Paris.

Domnul profesor subsecretar de stat Miron Niculescu se găseşte la faţa locului şi tactul domniei sale delicat şi simpatic a prezidat această utilă şi activă transformare. Nu se putea sfârşit mai estetic. Domnul Miron Niculescu e însoţit la Fontenay-aux-Roses de către domnul Buga, director în Ministerul Educaţiei Naţionale.

E un succes al ziarului «Adevărul».

1947

ÎN CEASUL DE APOI

Întodeauna cărturăreasa o ia înaintea cărturarului şi ghicitul în palmă sau cu birlici umileşte raţionamentul. Pe drept cuvânt.

Raţionamentul purcede prin deducţii şi schimonoseală, pe când ghicitoarea, scurtând procedura, constată şi afirmă. Niciodată locul şi prestigiul preotului nu pot să fie luate de omul politic, sau de filosof; unul dă certitudini, poate că sumare, dar le dă; ceilalţi, teoretici, logici şi cam încurcaţi, aduc ipoteze. Numai că preotul, basculant în teologia lui şi ciupit în ultima vreme de vermina îndoielii secrete, nu mai ştie să facă faţă, ca un spiritist şi ca o chiromantă, aşteptărilor iluziei, vânturată-n ciurul contradicţiilor ca o pleavă.

Din când în când, şi mai ales în izbelişti, omul nimereşte în enigmă şi dă cu nasul într-un colţ, din care se sileşte să iasă. Fiind, vorba ceea, şi trup şi duh, şi trupul fiindu-i chinuit, el e solicitat de o evaziune spirituală. Orişiunde, afară de lumea în care sunt, zice Baudelaire, nemulţumit şi încolţit de viaţă. Se pare că şi oamenii mai siguri de ei au superstiţia predestinărilor, ştiute mai exact de baba cu trei cărţi de joc în fereastră decât de presupunerile inteligenţei lor – dar nu li se poate imputa tocmai lor slăbiciunea mistică a profeţiei, obişnuită împăraţilor, înconjuraţi de astrologi şi magi.

Domnişoara Lenormand, uitându-se în palma lui Napoleon, i-a ghicit toată zbuciumata carieră. Doamna de Thèbes, căreia îi plăceau simbolele din mâna stângă a lui Aristide Briand, a fost proorociţa răsfăţată a saloanelor parisiene, vreo douăzeci de ani. Călugării ghicesc în plângerile *Psaltirii.* Cabaliştii îşi reazimă prezicerile pe *Apocalips*, care indică şi succesiunea papilor.

Ştiţi, stau scrise în această extraordinară poemă ocultă, a lui Ioan, lucruri de dimensiuni emoţionant exorbitante: «Am văzut cerul înfăşurându-se sul şi pierind... Eu am cheia morţii şi a tărâmului celor defuncţi... Vezi cele şapte stele din mâna mea dreaptă şi taina celor şapte sfeşnice de aur?... Îi erau capul şi părul alb, ca lâna, şi

ochii ca o flacăre de jar...Ţi-am pus dinainte o uşe deschisă, pe care nimeni nu va mai putea să o închidă...» Nu e de-a surda să recitim din când în când, pe lângă *Evanghelia lui Ioan* şi această *Apocalipsă.*

Preoţii neştiind să anuleze încrederea în vrăjitoare, publicul descumpănit de evenimente aleargă la ele şi la practica diavoliei. Un satanism adânc sau o misticitate aghiografică mână lumea să iasă din lume. E o nevoie morală analogă idealului creştin de mântuire prin suferinţă.

Cunosc un confrate care trăieşte la ţară şi doarme mult, ca să viseze mult, încredinţat că vorbeşte în somn cu semnele şi emblemele lui Dumnezeu, tălmăcindu-le în zeci de caiete, scrise dimineaţa cu pana celor două *Testamente.* Limbajul e acelaşi din toate reveriile profetice: Lebăda albă pluteşte şi se îneacă... Şarpele agăţat din pom în pom pe ramuri... Corbul cu un ochi în frunte... Inima care zboară. Porumbielul şi deluviul... Tronul de azur cu baldachin de purpură şi fir. A venit un condei şi a scris pe pieptul gol al Prinţului fără de nume câteva porunci cu litere de foc şi a venit şi un vânt şi suflând peste ele le-a şters...

Între spaimă şi speranţă se strecoară visul şi misterul...

1947

BROŞURILE

Nu te-ai fi aşteptat să ai între cărţi atâtea sute sau poate că mii de broşuri.

Strămutând câteva rafturi răzvrătite de bombardamentele războiului trecut, care mi-a lăsat o casă şubredă, legănată de viscolele iernii, am căutat colţurile mai rezistente decât mijlocul încăperilor încercate de zguduituri şi «suflu». Din vrafurile purtate pe braţe subt bărbie, mi-a lunecat dintre volume o broşură cât palma, care m-a dus cu vreo şaizeci şi trei de ani înapoi.

M-am aşezat turceşte între două uşi, am răsfoit-o şi am citit-o, câştigând o jumătate de ceas. *Apocrifele în*

literatura românească. O mai citisem poate, cu vreo treizeci de ani mai înainte, dar harul uitării trecuse peste foile ei.

E o broşură tipărită la puţin timp după ce socoteala îmi spunea că mă născusem, scrisă de un mare cărturar, despre care nu se mai vorbeşte nici în Academia filologilor, nici în Universitate, necum în presa literară: doctorul Gaster. Acest învăţat a închis ochii la Londra, expulzat din România, pe litera românească. Mâinile lui de unchiaş, până în minutul de-a şi le pune pe piept, pipăiseră paginile unui ultim manuscris de limbă românească.

În puţina hârtie, scrisă frumos şi neaoş, dar şi neînchipuit de frumos tipărită pentru o vreme şi ce se poate lua la întrecere uneori totuşi cu tiparul de azi, Gaster spune multe lucruri cu înţeles, bâjbâite prin volumele masive, fără folos pentru tihna iritată a cititorului din ceasul de faţă, romane, studii, eseuri, scrisori documentare, fără să mai pomenim genul didactic, istorie, matematici, chimie, fizică, geografie, atât de superficial şi obscur în «manualele» copiilor noştri, vioi, inteligenţi şu zvâcnitori înainte de şcoală.

De ce dispare broşura din librărie tocmai într-un timp când ar fi mai bine venită? Editor şi autori se dau de ceasul morţii să înmulţească enormul. O carte groasă e şi scumpă şi diluată în marea negreală, pe când cititorul de azi e pregătit şi pentru stil şi pentru sinteză. Gustul e mai sigur, intelectul mai substanţial. Cele patru, cinci sute de pagini ale unui ceaslov literar pot fi reduse meşteşugit şi fără nici o pierdere la douăzeci, la broşură, la acel mic pamflet ştiinţific sau de invenţie literară, care nu e nici volum, nici revistă şi care dă satisfacţii autentice neizbutite de librăria tomurilor fără sfârşit. Broşura bate volumul ori de câte ori e bine făcută, ca poemul în luptă cu lăbărţata proză lătăreaţă. Problemă, evident, de valoare în adâncime.

De altfel, evoluţia o indică ziarul incomparabil mai citit, şi cinematograful, expresia rapidă şi cea mai completă în spaţiu strict măsurat, a ideilor şi a cutremurului de creaţie. Publicul rabdă, dar ştie să aleagă.

1947

MÂNCĂRURI

Ce ureche, ce auz, ce timpan a putut să aibă clientul de restaurant care a cerut, întâiul între semeni, chelnerului «mâncăruri».

Cuvântul e pe cât de imbecil pe atât de nou, o influență de recentă destrăbălare a limbii, administrativă sau fiscală. Cuvântul, estropiat prin elefantiazis și mahalagiu, tinde să se substitue în vorbirea curentă cuvântului curat *mâncare* și frumosului plural *bucate.* O mâncare e «un fel» de bucate: corect și armonios, și lista de bucate clasică nu a fost nicicând o listă de mâncăruri, contrastul analfabetic dintre mâncare și mâncărime, al unui mușteriu care înfulecând se și scărpina de oarece.

Ar trebui reînființată și pusă la îndemâna unui profesor de limbă românească versat rubrica de odinioară, din presa cotidiană (fără aluzie la defunctul și regretatul Pisani) ținută de un specialist de catedră. Uităm pe zi ce trece să vorbim și indisciplina graiului ne duce la razil, tunzil, frizil al lui Caragiale. Cine zice mâncăruri poate să zică și mersim și Galimbardi, dar nu trebuie lăsat în voia râgâitului verbal.

Un alt cuvânt de restaurant care te silește să te strâmbi din scaun de o senzație încercată oareunde, e verbul «serviți» de o gramatică înfiorătoare. Vorba intră în gospodării și-n cucoane de ultimă oră. Li se pare acestor gâște ale imitației arătoase că au descoperit un stil. Amfitrioana oferă perișoare și zice... serviți! Pentru o a doua porție invită: «nu mai serviți perișoare?» Confuzie degenerescentă între a te servi pe tine și a servi pe altul. Nu știu cum e invitația pe țigănește, dar începem să grăim cam pe țigănește. Parcă preferi «cioara vopsită», pe «de lemn, Tănase» și pe «mai las-o, Popescule».

Cunosc un brav om care ezita între avariție și avarice, din pricină că i-a izbit odată urechea cuvântul medical. Nu mă supăra când îi spunea lui Churchill *curchilă* nici dacă zicea cu emfază politică *demoncrație.* Fericitul da greș din pricină că nu era licențiat în litere și filosofie. Dar când o distinsă doamnă te poftește la masă și-ți dă

voie să alegi din mâncăruri ce-ți place mai mult, nu-ți mai place nimic și-ți vine să te arunci din bloc, de la etajul al patrulea, pe fereastră. Iar la invitația: *serviți* ai lua castronul cu supă de pasăre și i l-ai turna în cap, peste «permanent».

1947

CAȘUL BACIULUI

În timpul verii venea din când în când un baci cu o sedilă de caș. Avea o turmă de vreo două sute de oi, cu trei ciobani, trei măgari și un câine și, târla lui, strămutată în pasul mărunt al mioarelor de prin Teleorman, poposea prin apropiere. Oile pășteau ce puteau să apuce în gură din roaderea pământului pustiit de o secetă repetată. Nu putuseră să dureze în partea noastră nici legumele cultivate, muncite de-a surda de brațele familiei, obosită de găleți. Apa fântânii le opărea ca o fiertură. Până la doi coți în adâncime, țărâna da praf la sapă, cenușe.

Totuși, stoarse până la oase, oile mai lăsau în ciubere fiecare câțiva stropi din acel miraculos extract de iarbă, care se cheamă lapte, mai frumos decât mărgăritarele și neasemuit la gust. Baciul îl prefăcea în cașul alb și dulce, purtat în cârligul unei cobilițe de-abia încovoiată cu o țâță de pânză-n vârf.

Mă împrietenisem cu el între salcâmi, la o țigare. Din pricina ochelarilor mei cu pläseaua groasă, oamenii, care nu prea știu ce însemnează o meserie atât de izmenită, ca scrisul, de obicei un simplu auxiliar de socotit al unui meșteșug ca lumea, îmi ziceau, ori domnule profesor, ori domnule general, sau colonel, ori, ca mai demult, domnule consilier... Baciul mi-a zis: Jupâne și mi-a plăcut mai mult. Aș fi meritat asemenea titlu de noblețe negustorească altădată, când eram mai gras.

Baciul avea mustață căruntă, un nas cocârjat cu eleganță, buzele aspre și sprincenele osoase. Bea tutun după tutun și nu scuipa niciodată. Se cunoșteau pe fața lui

arşiţele şesului străbătut o viaţă întreagă în călcatul moale al opincii, şi al turmei cu zgomotul mut de şindrilă, brazdele pământului cutreierat. Vorbea scurt, spunea drept şi nu se văita, ca omul de oraş, nemiluit de nici o mulţumire, niciodată. Logica lui era cinstită: aşa vrea Dumnezeu. Lumea, la el, se cuprindea în două responsabilităţi, a Domnului, care vrea sau nu, şi a lui, de om păcătos. Încolo, oile, măgarii şi caşul, uneori mai acru, alteori mai amar.

În satul lui depărtat îl aşteptau până toamna târziu patru copii şi nevasta. Din vreme în vreme, doi ciobani cu picioarele lungi pe măgari încălecau în patru zile drumul încolo şi îndărăt cu traistele de mălai. Ei aduceau şi veşti: a fătat Joiţa, a dat porumbul în mătase.

De la baci mă purta gândul, vorbind cu înţelepciunea lui, la poetul Paul Verlaine şi-mi aduceam aminte versurile, todeauna, aceleaşi, ale acestui Pauvre Lélian:

«Des Messieurs biens mis,
Sans nul doute, amis
De Royer Gollard,
Vont vers le chateau,
J'estimerais beau
Être ces vieillards.»

1947

LA TARĂBĂ

După războiul mondial numărul 1, am asistat într-un mare magazin din Lipscani la o piesă de moravuri. O doamnă elegantă, păşind princiar dintr-o splendidă limuzină, se îndrepta către dulapurile şi manechinele cu blănuri. Patronul i-a ieşit înainte cu o curbetă adâncă de egumen, o metanie de mitropolit şi întregul personal din vasta prăvălie, părăsindu-şi clientela distribuită pe la raioane, se îmbulzea să aştepte pe două rânduri trecerea ducesei.

Ducesa era doamna Popescu... Doamna Popescu, o vagă burgheză provincială, devenise printr-un capriciu de

vârstă soţia unui fost prim-ministru. Cu o distincţie distrată a ochilor şi a buzelor aristocratică, doamna îşi indica preferinţele printr-o secretară, şi cele mai fine şi mai exotice uniforme ale zoologiei sălbatice, îmblânzite în argăselile din Lipsca, şi alese de prin părţile Polilor şi de la Ecuator, vreo şase splendide mantouri, au fost introduse în automobil grămadă. Vehicolul era îmbrăcat ca o cucoană, pe dinăuntru, cu mătase «beige», asortată cu pantofii şi ciorapii doamnei Popescu.

Vizita inopinată a recentei Alteţe a tulburat atmosfera, negustoria şi publicul. Funcţionarii cam golani, reflectând în sine, probabil, ce bine e să fii ministru, se făcuseră iritabili şi nu mai aveau nici un chef să servească un cot de satin, un metru de căptuşeală, o pasmanterie, vulgarelor cumpărătoare fără maşină şi fără şofeur costumat ca un tambur-major cu trese de aur. «Dacă vă place!» răspundea unul. «Nu mai avem!» sau «Pentru atâta lucru ne deranjaţi?» argumentau alţii. Gospodinele veniseră să-şi cârpească un costum întors pe dos cu o bucată de anumită ştofă, să repare hainele de şcoală ale unui copil şi erau aproape date afară din marele magazin.

O clientă care umbla de colo, până colo cu un petec în mâini, să-l potrivească pe un fel de mătase şi care se rugase de mai mulţi domnişori obraznici să o asculte, şi-a ieşit din fire brusc, vociferând. Numaidecât, publicul feminin s-a solidarizat cu ea. Direcţia s-a emoţionat şi a scoborât precipitat de la etaj. Mirosea a răscoală. Oare marea Revoluţie Franceză n-a pornit din hale şi de la jumătate kilogram de peşte? Se auzeau ameninţări: «Vă spargem geamurile, porcilor!»

În câteva minute au apărut surâsurile, încovoierile, scuzele şi acel servilism galeş, rezervat până atunci doamnelor Popescu, din limuzinele cu lacheu.

Mi-am adus aminte de banalul vechi episod, în piaţa noastră, zisă volantă, din mahala, cumpărând nişte castraveţi. Niciodată specia comerţului de cinci parale n-a fost mai corectă, mai dulce, mai atentă şi mai comic îndatoritoare ca acum.

1947

SPUTA ŞI CĂLIMARA

Pluralitatea profesională e tragică şi adeseori grotescă. Nemulţumiţi cu satisfacţiile meseriei sau bănuindu-se în sinea lor rataţi şi căutând să capitalizeze cât mai variate competinţe. *Je siuis tout* fiind orgolios, unii profesionişti de specialitate, cu o rentă oarecum suficientă de opinie publică organizată, forţează uşile, unii din ei, în timpurile artelor grafice prin publicitate.

Cunoaştem, chiar în meşteşugăriile manuale un caz de plenitudine suspinată. Un antreprenor parchetar obţinuse cu mare trudă de la medicii lui o clasificare superioară prin diagnosticarea unui ulcer duodenal. Povestind clienţilor fazele ilustrei sale bubuliţe şi rostind cuvinte tehnice, spânzurate de nobila lui afecţiune, scandate prozodic şi cu intercalare între silabe a unui surâs evolutiv, el zicea du-o-de-nal, cântat pe cheia de fa. Sunt foarte mânit că n-am făcut medicina, spunea parchetarul: aş fi fost, dragă nevastă, a celebritate.

Doctorul S. Irimescu epuizând şansele de tuberculoză, al căreia monopol l-a exercitat la mai mult ca perfectul o sumedenie de timp, trece la literatură. Nu ştiu dacă scrie şi versuri dar se manifestează estet şi critic, probabil că atât prin pubertate trezită cât şi prin contaminare... Fostul suveran de peste flegmă ţine, la o vârstă de zvâcniri abstracte, ale somnolentului hormon, să se arate exhibiţionist şi execută în public amorul platonic cu sora Terpsicorei.

Revista craioveană de medicină, a doctorului Cănciulescu, «Acta Medica Romana», are în ultimul număr o cronică... teatrală semnată dr S. Irimescu.

N-am urmărit activitatea autorului în privinţa piesei mele, jucată la Naţional. Într-alt articol, directorul revistei afirmă că doctorul Irimescu, în recenta lui juventute cu mâncărime de condei, s-a mai ocupat de ea în scris, ca să zic aşa, de câteva ori. Cred că o cunosc, în schimb, din profilaxie, unde afară de un spital caracteristic de murdar, ex-dictatorul sputei sanguinolente n-a dat pentru sănătate nimic. Cronicile de teatre ar putea să fie o încercare de

soluție intermediară pentru recuperarea falimentului medical.

Accidentul e orișicum interesant cât și prezența doctorului de tuberculoși defuncți, între culise și sufleur. Poate că în apropiata nouă stagiune să avem și plăcerea să-l vedem pe domnul doctor Irimescu jucând. Sunt șase roluri libere în *Seringa* de pe urma comprimărilor efectuate. Aș fi gata să intervin să i se acorde unul, de medic sărac și dezinteresat.

1947

«SIMETRIA»

N-am mai răsfoit «caietele de artă și critică» ale domnului arhitect G.M. Cantacuzino de la numărul lor 4, din 1942, când apariția coincida cu muncile pământului și cu fazele solare. Primăvara, vara, toamna și iarna indicau în jurul copertei, după un calendar degajat de contingent, pasul cu o cadență de zodiac, inspirat de la materialele de catedrală, care calcă prin eternitate fără grabă.

Numărul 8 al caietului îmi ajunge acum, gros cât o carte de amvon, cu aceeași înfățișare adecuată preocupărilor de suprafață, adâncime și volum ale nobilei meserii și tipărit pe același ivoriu. Nu m-aș putea întreba câtă scumpete s-a cheltuit cu truda de a înfățișa atât de frumos frumusețea spațiului construit în continuă devenire. Exemplarul meu e gratuit, dar din har, cum se obișnuiește în schimburile dintre umbră și lumină, în care steaua dă licărire și primește puful păpădiei.

«Simetria» se găsește la un nivel de intenții și expresie unic în literatura periodică actuală românească și criteriile ei fixate de gândirea sigură și de gustul înalt al domnului Cantacuzino, și părăsite de epilepticul temperament al unei epoci de valori ușor de împăcat, sunt chiar când și Europa le uită, europene și europene în zestrea continentului cea mai bogată și mai substanțială

franceză. Nu e nici o scădere pentru români dacă între ei şi francezi afinităţile continuă să fie numeroase şi dacă o întreagă latură de sensibilitate e comună, ca în două exagoane lipite. Sunt imponderabile şi mistere ineluctabile, în destinul cărora fericit trebuie să ne încredem din toată profunzimea individualităţii.

Sumarul caietului al optulea e disputat de câteva nume de o circulaţie cu atât mai strict disciplinată cu cât calitativ e situată mai sus. *Impresiile din California* semnate Matila C. Ghyka; *Înţelesul materialului la Goethe* de domnul C. Noica; *Deformări critice*, ale domnului N. Nedelescu; *Pictura, artă universală*, scrisă de P. Miracovici; colaborarea domnului M. Rădulescu: *Muzică, dramă, cuvânt*, articolele şi notele domnului Cantacuzino, pagini peste pagini, de ţinută fermă şi de limpede eleganţă, dau impresia certitudinilor nete şi a duratei subtile.

Reproduc ca un desen final câteva rânduri din manuscrisul domnului Noica: «Respectul pentru material înseamnă înţelegere largă a naturii, natura duce la cultură şi amândouă par a culmina prin om. Dar omul? *Omul trimite dincolo de el.*»

1947

MEDALOSCOPIA

Citind într-o gazetă că s-a adus din străinătate un aparat detectiv pentru descoperirea aurului «oriunde s-ar găsi ascuns, indiferent dacă este ascuns în pământ subt piatră, cărămizi, lemn sau materiale izolatoare», mi-am adus aminte că la o şedinţă de spiritism, anterioară, pasiunea mea ştiinţifică evocase pe Edison, înmormântat în Statele Unite, şi că genialul inventator adusese vorba de ceva în genul detectorului în chestiune.

Întâi, m-am cam sfiit să-l supăr din nou invitându-l la o şedinţă cu paharul gol şi am încercat o anchetă la Şcoala Politehnică, la Universitate şi printre profesorii de fizică din licee. Gradul lor de cultură nu s-a simţit în stare să mă lămurească.

– Hai să-l mai deranjăm o dată pe Edison! Cred că nu o să fie indiferent la preocuparea noastră cu aparatul cu pricine la piatră, cărămizi, lemn sau materiale izolante, propuse o doamnă care voia să participe la interogatoriu.

Ca şi cum ascultase la uşe, ilustrul american s-a prezentat numaidecât, anunţându-se prin trei bătăi în masa de experienţă.

Dispoziţia spiritului a fost din cele mai binevoitoare pentru admiratorii lui din Bucureşti, când l-au întrebat cum ne explică necunoscutul până acum aparat.

– Filosofii şi filologii mei – ne-a declarat amical Edison – aparatul de care vă interesaţi e impropriu calificat «metaloscopie», fiind numai medaloscopie. El nu se adresează metalelor în general, ci numai aurului şi nici oricărui fel de aur, ci numai aurului rotund, cu zimţi şi gravat cu un cocoş. E un aparat preocupat mai ales de ce stă scris pe o piesă de aur decât de nobleţea materialului ei. Dacă ar fi o bijuterie, fie un inel, fie un pandantif, fie o punte de dentist ascunsă subt carne, aparatul nu simte nimic. Sensibilitatea lui e specializată pentru napoleoni şi poli.

Aparatul are şi un defect prepoziţional. *Subt* piatră, *subt* cărămidă, *subt* lemne, el prinde moneda cu o precizie stupefiantă, însă *pe* piatră, *pe* cărămidă, *pe* lemn, adică deasupra şi peste sau *alături*, dincolo sau dincoace de asemenea material aurul rămâne absent, parcă nici nu ar fi fost. Acelaşi e cazul şi cu *vizavi*; aurul nu se vede în aparataj. Cât priveşte ştofa de lână, bumbac sau bemberg, ea rămâne aparatului impermeabilă. Buzunarul de la jiletcă e garantat, fiind de celofibră. Nu mai vorbesc de materia izolantă elveţiană, faţă de care aparatul e surdomut şi orb. Însă el are o extremă sensibilitate pentru o specie de simili-aur, al căreia nume începe cu litera d. Ea poate fi şi de hârtie: dolarul. Orişiunde l-ai ascunde, aparatul îl vede şi-l trădează.

Unul dintre experimentatorii spiritişti observând că nu e stilul de expresie obişnuit lui Edison, am căzut de acord că ştiinţificeşte suntem victima unui spirit farsor. Ne-am hotărât să evocăm sufletul unui medic de la Bacău, specializat acum vreo treizeci de ani în «raze» şi

foarte căutat de țăranii chiaburi din județ, care refuzau orice alt tratament.

Că se vindecau mai mult sau mai puțin, asta nu privește științele fizico-chimice și naturale. Țăranii purtându-și banii cu care veneau la târg, în brâu, doctorul, la razele lui, căpăta noțiunea financiară justă a onorariului cuvenit: douăzeci de lei, zece lei, cinci lei, după numărul «pisoilor» din chimir.

Pisoiul era piesa de cinci lei, de argint.

1947

LIPSEA CEVA...

Am trecut către redacție, din când în când, pe lângă ruinele, în dărâmare, ale Teatrului Național.

Întâi, m-am întrebat de ce nu sunt folosite masivele temelii pentru reedificarea părților de deasupra. Altă dată, am oftat: imitație, inconștiență. Analizând oftatul, l-am găsit idiot.

Fațada de odinioară era, în simplicitatea ei, frumoasă, dar se asorta pe vremuri cu strălucitele trăsuri și scăpărătorii armăsari ai «muscalilor» de odinioară, nerăbdători pe copite și dacă, pe dinlăuntru, în teatru, fotoliul direcției era ocupat de celebrități, nici capra birjarilor nu se lăsa mai prejos. Toader, starostele dibaci în a îndoi fuga splendidelor lui echipaje, al scapeților, era o figură; Mișa, preferatul cucoanelor, confident discret, avea în sânge pe demonul velocității marilor surugii imperiali și domnești și era o altă figură. După dispariția acestor artiști în giubele de catifea, s-a făcut un gol. Teatrului îi lipsea ceva.

Suspinam că fotoliul fusese odată al lui Ion Ghica? Păi, n-a fost și al lui Ioan Bacalbașa, autorul unei piese *Mort fără lumânare* și al lui Alecu Mavrodi?... Fii serios îmi șoptea îngerul meu păzitor, și schimbă-ți melancolia...

Altădată, rămășițele fostei clădiri erau împresurate de un gard decorativ. Deunăzi, m-am oprit, interesat de un

alt aspect. Pierind aproape tot relieful care acoperea intrările străzilor Regală, Câmpineanul şi colţurile Căii Victoriei, aveai un spectacol revelator. Lipsise şi altceva din piaţa Teatrului Naţional.

Dărâmarea mi s-a părut deodată o binefacere edilitară sau cum se spune de un timp încoace, împăcat cu toate barbarismele: urbanistică şi modernă.

Ce-ar fi să se dărâme clădirea până la stârpire radicală şi să se construiască pe locul ei o admirabila piaţă, cu un scuar, în mijloc o statuie? Parcă l-aş muta şi pe *Regele Carol* al lui Mestrovici în mijlocul peluzei de gazon şi l-aş înconjura cu boschete de liliac, în care aş îngropa câte un chioşc elegant: ici un anticar de cărţi şi relicve şi dincolo o expoziţie de tablouri şi desene. Sculptorilor le-aş rezerva în aerul liber intervalele verzi dintre petice de geranium.

Oricât de izbutit ar fi proiectul noului teatru, silueta lui va fi alta iar Palatul Telefoanelor îi va birui linia şi volumul. S-ar câştiga pe deasupra o măgură centrală, de caracter, iar edificiul proiectat ar putea să înfrumuseţeze o perspectivă adevărată. De pildă, câmpia de asfalt din faţa Palatului Regal sau piaţa Senatului, opulentă, înfundată socialmente într-un pavilion provizoriu, comercial, pitit între firme.

1947

PSIHOTERAPIE

Domnul e surmenat şi doamna istovită. Domnul umblă toată ziua, de colo-colo, cu un ghiozdan luxos purtat de ureche. De unde vine, unde se duce, cine ştie? Domnul în schimb are o diplomă nepotrivită, care i-a servit să se introducă, într-o vreme când, între o autoritate şi alta, unde aveai trecere şi relaţii, îţi ieşeau de câteva ori câteva sute de mii de lei pe zi. Puteai să ai automobil, să faci cadouri, să trimiţi un buchet unei cucoane infidele şi să ţii cu chirie o garsonieră pe undeva, pentru dilatările personale.

– Am onoarea...
– Am onoare...
– Iartă-mă că sunt grăbit... Mă așteaptă ministrul.
Venea de la un ministru și se ducea la un ministru.

Prin urmare, domnul nu are nici o meserie activă, dar e surmenat.

Nici doamna nu e mai puțin surmenată. Canapeaua, eclipsele îndelungate de la domiciliu, pocherul, croitoresele, dentistul, frizerul, toată această muncă nu numai că o «ambetează», dar a ostenit-o afară din cale de mult. Cozile la ouă și cartofi, așa de disciplinate, românul fiind blajin și dulce când nu-i merg treburile neted și lin, de la sine, nu fac parte din programul ei apendicular.

Soții sunt de acord întodeauna, el mai bătrâior, ea mai tinerea, că obosesc de prea multă lene și că au nevoie de odihnă. Dar cum să te odihnești acasă? Odihna după munca la munte și la mare poate să fie totală și eficace. Sau măcar undeva, la țară, în peizajele zărilor infinite, ale cirezilor, ale turmelor, ale stolurilor de vrăbii speriate de apariția ciocoiului de cafenea și samsar intelectual și puturos de ghiozdan, pe miriști.

Periodic, doamna și domnul se găsesc în repaos. Zilele de odihnă îi surmenează. Au stări morale, depresiuni sufletești, mâhniri mistice, tulburări de psihologie, ca la teatru, ca în romanul în care viața nu începe niciodată, nu durează deloc și se isprăvește întodeauna. Viață de șperț, cu miros de irigator, de injecții și pilule, în chelneria falsificărilor sociale.

Ai propune bucuros un sistem de reeducare pentru acești marginași ai existenței vicioase și puhave, de mare oraș, fără regulă și credință...

1947

NITAM-NISAM

În Jardin d'Acclimatation din Parisul dragostei noastre, sunt mulți papagali și multe maimuțe, care fac ca omul, copiile în mărimi descrescânde ale bărbaților și

intelectualilor guralivi. Dar această populație deasă face ca omul numai în actele minore și sumare, de gălăgie și trăncăneală. Papagalilor le lipsesc semințele, iar maimuțelor nucile de cocos. Când vine îngrijitorul cu coșul, entuziasmul exprimă o bucurie alarmantă și merindele consumate în tăcere dau naștere păcii și normalului găinaț. Papagalii adorm în verigile legănate și, ca niște gospodine cu de-amănuntul, strămoașele noastre, maimuțele, rămase la stadiul simplei fiziologii, se purică și se ling. În toată grădina se așterne o liniște pustie până la prânzul următor și între câte două nuci se scurge viața monotonă. E de ajuns ca, din timp în timp, îngrijitorul cu șapcă să ia cu mătura cojile și să curețe singurele rezultate vizibile ale unicei activități: a înghiți și a da afară.

Mă prindeam la vorbă printre cuștile de uistiți și cacatoeși cu Monsieur Jean, pedagogul în tunică al sectorului guraliv. Încercam o tihnă ca la Palais Bourbon, adunarea deputaților, o tihnă dulce, și cum nu aveam un căpătâi precis la Paris și purtam cu mine niște inutile buzunare goale, m-aș fi intercalat de voie bună printre pensionarii cu ciocul învârtit sau cu coada pe spinare, să visez pe o vergea sau într-un colac, la pădurile de banane și la plantațiile de ananas, spărgând între dinți un sâmbure cu miez și sugând o roșcovă de mâzgă.

Domnul Jean realizase în parcul animalelor și fiarelor studiate prin zăbrele de pictori și desinatori așezați în deplină siguranță personală, dinaintea naturii de junglă, cu o mapă și un șevalet, cele trei mari deziderate ale Republicii: Liberté, Egalité, Fraternité.

– N-ai idee ce bune sunt animalele și ce ușor conduci Africa asta, spunea domnul Jean, cu o poală de mei și un ciolan; numai să le dai porția regulat. Și nici nu e nevoie să le saturi de tot. Când li-i foame, ți s-ar părea că vor distruge grădina, dar le potolești numaidecât. Ce mă bucură la ele, este că n-au nici o altă veleitate și că frământarea .lor nu se ridică mai sus de stomac. Uite, maimuțelor le place și tutunul, dar în loc să-l fumeze, ca noi, complicații și subtilii, cărora ne mai trebuiesc și chibrituri și câte un ciubuc, ele îl mănâncă.

Mi-am adus aminte de aceste bune, pacifice moravuri, din grădina zoologică franceză, la o ştire venită din Paris, cum că un urs, împrietenit cu îngrijitorul lui, dar neurastenizat de marea monotonie a parcului exotic, i-a sărit cetăţeanului în spinare şi l-a sfâşiat, aşa, nitam-nisam.

Va să zică, trebuie căpătată şi o noţiune ilogică inedită: nitam-nisam. Adică, fără motiv, mistică, absurdă, de dincolo de abdomen. Parcul prin care se plimbă probabil domnul Ramadier, ca să deprindă legiferarea pe viu, încercând senzaţia «chiar de pouls» s-a reabilitat.

1947

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

Între scrisorile pe care le primesc, mai ales de la tineri începători, însoţite unele, cu toate protestările publicate, de manuscrise, nu ia cel mai puţin loc îndoiala.

Îndoiala de sine stă bine la toate vârstele şi face parte din plămada substanţei. Ce urâtă şi stupidă e certitudinea de infailibilitate a individului, de obicei neînzestrat!

În literatură, ori eşti ori nu eşti. Nu încape nici o concesie. Numai în comitete şi clanuri, din motive de parvenire personală, copiştii şi pensionarii condeiului se învăluiesc de fumul de tămâie unii pe alţii, valabili reciproc în strânsură. *Asinus asinum fricat*: măgarii se scarpină, frecându-se între ei. Pe măgari îi pişcă musca: cerebralii sunt ciupiţi de gărgăunele autorităţii. Uneori, se caută pentru circ o girafă ori un dromader.

La ultima alegere în Academie, unde câţiva binevoitori candizi au bănuit că şi-ar fi pus şi subsemnatul candidatura, nu ştiu cine m-a propus, nici de ce am recoltat patru voturi. Nu-mi dau seama nici că aş fi putut face onoare în această colecţie ilustră. Dar am fost întrebat, în ajunul şedinţei de promoţie, indirect întrebat, dacă pentru cazul că voi fi acceptat odată cu prietenul meu, popa Galaction, ales cu unanimitate de opt voturi, Academia poate fi sigură de obedienţă. Propunerea m-a lovit ca un

pumn de box în stomac. Odios în opinia majorității tejghetarilor de cultură, nu m-aş fi aşteptat la atâta nemeritată onoare, dar oferta de calificare oficială venea după o unanimă ostracizare. Fusese un moment când mentorii Academiei mă trimiteau la Parchet. M-am angajat, în schimb, față de mine ca în obişnuitul discurs de recepție să insist, fireşte, că Eminescu, Creangă şi Caragiale au lipsit din Academie; în vreme ce nişte domni de a treia mână, ca să fiu aritmeticeşte politicos cu morții şi sentimental cu viii, creatori de oarecare vagă diaree literară, ocupau fotoliile marilor mucenici.

Aceştia nu suferă de nici o îndoială. Se manifestă în frac, urcă imperturbabil pe soclurile goale şi iau atitudini imperiale de călăreți. Ei sunt dogma, ei adevărul şi calitatea.

Cu toate acestea, tinerii mei corespondenți să nu cadă în exces. Obsedați de scriitorii care au trecut prin aceleaşi faze odinioară, ei se mărturisesc descurajați. Putea-vor să ajungă vreodată la nivelul idolilor contemplați?

E cea mai proastă tactică pentru începători. Ca să ajungă la sine, la sâmburele existent întodeauna, dar pierdut în adorație, înfumurare sau lectură, în timpul lucrului vor face gol împrejurul lor, ca şi cum nimeni nu ar mai fi scris până atunci şi, în singurătatea chinului, vor arunca de pe marginea sufletului întins ca apele de la începutul lumii, când Cuvântul plutea peste ele, undița după peştele de aur.

E o dragoste şi aici. Nu-i adevărat că orice adolescent iubeşte cum nimeni nu a iubit, încredințat că iubirea începe de la el şi că logodnica lui e cea mai frumoasă şi mai plină de haruri?

1947

O CASĂ ŞI O STATUIE

Nu mă dumiresc dacă o statuie, în afară de singurul ei merit, artistic, înseamnează, când evocă un personaj, ceva mai mult decât un pietroi stilizat. Nu ştiu nici dacă

Alexandru V. Beldiman, întemeietorul gazetei, la care sunt colaborator într-al şaizeci şi unulea an de la fundarea ei, ar trebui să aibă o statuie în Bucureştii atâtor momâi insignifiante.

Dar după ce pământul s-a tot aşternut peste el şi descendenţii lui au dispărut, mi se pare că toţi, dimpreună cu nepoţii, Beldiman e încă viu şi prezent cu această foaie, care se naşte în fiece zi dintr-un trecut de osârdie şi nobilă luptă. Or, datoria condeiului care suferă, caută şi gândeşte este, înainte de toate, să nu se absenteze. Datoria faţă de sentimentul că pulberea ta, mutată de colocolo, în câte un vârtej de vânt, încă se mişcă şi durează, datorie de sacru egoism; datorie şi faţă de unii cititori care găsesc în slovele tale puţin lucru, însă atât cât le trebuieşte pentru a se consola tocmai că durează, frumoasa viaţă fiind adeseori decepţie, amărăciune şi ofensă. O întâlnire în abstract a tristeţilor tale cu melancoliile lor dă ceva, tot abstract; o stare de suflet sau de intelect, un echivalent de duhovnicie defunctă odată cu feţele închinate odinioară unei vieţi de ascetică bucurie.

Trec uneori, departe de domiciliul meu din periferie, ca să vizitez un prieten aşezat într-un cartier de lux, pe o uliţă care prin copilăria mea se chema strada Cosma, rebotezată cu un nume italienesc. Pe aceeaşi stradă, despicată din Calea Victoriei, la câţiva paşi de vechea casă Beldiman, stă de veghe, pe gânduri, într-un spaţiu chibzuit frumos, de arbuşti, cu adevărat monumentala statuie *Ion I.C. Brătianu*, în granitul puternic inspirat al lui Mestrovici. O singură insuficienţă: soclul dizarmonic şi sărac relativ la exuberanţa motivului interpretat.

Trotuarul din dreapta uneşte astfel două adversităţi: Brătianu şi «Adevărul», conciliate în spectacolul vremii. Nu s-ar putea să se repete scuarul Brătianu mai încoace, edificând pe locul casei Beldiman, azi în ruină şi nelocuită, un petec de aer şi plante cu o statuie, demnă de expresia vecină, a monumentului de granit?

Locuiam prin partea locului în copilărie. Am azi şaizeci şi şapte de ani. Mă duceam cu placa de piatră la şcoală prin faţa sălaşului de boiernaş, cu aceleaşi ferestre ca azi, şi zăream pe Alexandru Beldiman, care tipărea la

început, pe frontispiciul gazetei, inscripția lapidară: «Să te ferești, române, de cui străin în casă», frecându-și barbișonul în geamul aburit.

Nu știam atunci, neștiind bine nici alfabetul, că odată și odată voi scrie și eu în gazeta lui.

La grilajul porții, acoperit ca și pe vremuri cu tablă neagră, se oprise acum vreo câteva zile un biet unchiaș cu fața spre el... L-am întrebat «Nu puteai, tată, să-ți alegi un colț mai ascuns? Aici a trăit Beldiman»... Era un bătrân cuviincios și s-a speriat... Nu știa nici el nimic.

1947

CAUZĂ ȘI EFECT

Aveam odinioară o motocicletă, cu o cutie lungă alăturată de ea, ca o luntre. Mutarea acestui supliment cu scaun, cum fusese construit pân-atunci, din spatele motocicletei în dreapta, a fost un progres, ridicul, dar important. Puteai observa pasagerul.

Odată, demult, unui sportman i s-a desprins «sidecarul» de dinapoi și de-abia după cincisprezece kilometri și-a dat seama turistul că-și pierduse nevasta pe drum. A regăsit-o într-o farmacie. Dureroşul eveniment se petrecea într-un admirabil peizaj alpin. Doamna motociclistului fusese trântită cu capul de pietre de câteva ori.

Urcând odată șoseaua către Predeal, motorul mi s-a înfierbântat peste măsură și, dilatându-se cilindrii, a dispărut compresiunea. Vehiculul se găsea în creștetul unei râpe de o mie de metri adâncime și, o secundă, a dat înapoi, către prăpastia neagră. Prezența de spirit și iuțeala însoțitoarei mele ne-au salvat. Sărind din ataș în secunda prăvălirii, i-a pus roții din spate un bolovan dedesubt.

Secunda durase o eternitate. Obosit de răsucirea nervilor violentă, am descălecat și m-am trântit în iarbă. Răcindu-se motorul, am pornit spre București.

Mi se stinsese acetilena cu mirosul ei caracteristic de usturoi și, pe întuneric, mă angajam în viteză pe șoseaua

Kiseleff scufundată în beznă. Ținusem dreapta reglementară.

Nu știu de ce am cârmit spre mijlocul șoselei, la stânga: un instinct. Începuse să fulgere a ploaie. La o scânteie de fulger am zărit primejdia ce-mi sta înainte, dacă aș fi continuat încă doi metri să merg pe dreapta. O trecusem și am stopat. În fața mea, se urnea încet o butie monumentală, cât o claie de fân, plină cu vin și trasă la pas de mai multe părechi de boi. Iarăși, o secundă era de-ajuns ca să ne sleim cu nouăzeci de kilometri pe oră de fundul uriașului butoi.

Două accidente și două noroace într-o singură zi începeau să fie prea multe. Am înțeles avertismentul. Nu e bine să abuzezi nici de noroc. Am vândut cu părere de rău dar hotărât motocicleta.

Cumpărătorul era un angrosist armean din Constanța. Încântat de buna funcționare a mașinii, dăruită unui fiu al lui după trecerea cu succes a unui examen, noul proprietar mi-a mulțumit în scris de două ori. A treia oară mi-a făcut un cadou. Nu pentru că motocicleta funcționa din ce în ce mai bine, ci din pricina că fiul scăpase cu viața și el dintr-un accident... Impetuos și fanatic, tânărul fusese aruncat de mașină în talaze. Semnificarea darului primit era că nu mă ascultase în privința accelerării, care la motocicletă se obține sucind foarte puțin maneta de pe ghidon. Băiatul o sucise de tot, dând gaze prea multe și nemaiputând stăpâni direcția a luat-o mașina razna și l-a băgat în mare. Asta se întâmplă des și în viața fără motocicletă.

Armeanul era un negustor bogat, dar zgârcit și voind să-mi trimită totuși un dar, ca un acatist, s-a gândit să nici nu-l coste prea mult. Desfăcând pachetul care însoțea scrisoarea, am scos la lumină un instrument de nichel și cristal, pentru cântărit corespondența. Cântarul era de două ori inutil; întâi că nimeni nu și-o cântărește și al doilea că nu funcționa cântarul. Dar era frumos. Armeanul m-a vârât într-o dilemă.

Sunt de atunci douăzeci și cinci de ani. Toate evenimentele au trecut și aparatul a rămas. Nădăjduiam să mă scap de el la bombardament. Am fost bombardat de

două ori, mi s-au prăbuşit păreţii şi el e intact. Uite-l colea, pe nişte cărţi. Dus prin rafturi, prin dulapuri, pe sobă, pe masă, mă împiedic de el în fiece zi şi n-am curajul să dau, într-un acces de disperare, cu el de-azvârlita pe fereastră. Pun mâna pe cântar, îl înjur şi nu pot să mă decid...

1947

CIVILIZAŢII

Venise vorba de civilizaţie, care ar putea să fie şi ea o vorbă ca toate celelalte, cu care ne jucam la ţigări, cu o scrumieră mare pusă pe masă. Într-însa se aduna, odată cu mucurile fumate, amare şi acre, cenuşa invizibilă a discuţiilor sterile.

Care-i semnul acestei aşa-numite, cu un cuvânt aşa de urât, civilizaţii? Parcă pe franţuzeşte, *civilisation*, cu alte aderenţe în sensibilităţile regiunii din capul continentului, legănat de cântările talazelor şi de sirene şi liber peste întregul ocean, sună mai dulce. Ce-i civilizaţia?... Săpunul? Lama de ras? Tacâmul de la prânz? Încălţămintea cu toc? Palatele de piatră? Catedralele? Asfaltul? Macadamul? Lectura?

Se pare şi este sigur, că toate acestea: baia, cabinetul cu lanţ, rufăria, ciorapii, inelele, tablourile, cărţile, patul de lână, perina cu fulgi, sufrageria, bucătăria, pivniţa cu vin, dau o spiritualitate, şi că expresia ultimă a stării de civilizaţie e o stare de moral.

Românul n-a putut să aibă, cu sutele de ani, mai nimic din semnele exterioare atât de emoţionante în ţările străine, de la Viena în sus şi-n jos. Rob permanent, cu slabe răgazuri de calm ameninţat perpetuu, rob între Bizanţ şi Roma, care se edificau treptat; colea spre Sfânta Sofia, dincolo spre Colisseum şi Vatican, desculţ ori golan în opinci, fugind de-a lungul veacurilor din baltă în păduri, din şesuri în munţi, viaţa nu i-a dat voie să se aşeze mai multă vreme decât între semănat şi seceriş, dacă evenimentele îi lăsau şi această vacanţă.

De aceea, la el totul a fost provizoriu. Casa lui a fost de lut, grajdul i-a fost de câteva lemne încrucişate subt paie sau stuf, mâncarea i-au fost pastrama şi brânza, şi ca să nu-i trebuiască un cuptor, evoluat de la situaţia de troglodit şi de fugar la o situaţie de securitate, el a mâncat, în loc de pâine, mămăliga fiartă repede într-un ceaun lângă carul cu coviltir. Şi ciobănitul dovedeşte starea lui aproape nomadă de om izgonit. Până încoace, târziu, flăcăii au trebuit prinşi cu arcanul, neştiind în ce oaste străină au de slujit. Nici pletele nu prea au altă explicaţie: omul n-avea timpul sigur nici să facă baie în albia lui, nici să se tundă.

Istoria poporului românesc e cel mai incredibil document. Ori de câte ori ne cuprinde necazul că rămânem tot îndărăt, avem obligaţia să ne consolăm cu trecutul şi, fiindu-ne groază să nu ne fie ruşine de el, dacă am fost în stare, îndată ce ne-am oprit cirezile şi turmele la loc mai liniştit, să dăm o elită a minţii şi să ne ridicăm limba la nivelul căpătat în milenii de literatura altor popoare.

Civilizaţia noastră e strict interioară. În pribegia lui de todeauna, valahul a fost singur cu Dumnezeu şi, neputând zidi temple şi columne, şi-a construit pe fluier şi grai un suflet generos, cruţător, echilibrat şi ceva pe care noi îl numim cu un cuvânt înalt şi făcut de noi: omenie, fără echivalent în nici o limbă. Ca să ne cunoască valoarea de civilizaţie, lumea trebuie să ne adâncească. Morminte spoite şi crestate cu aur sunt peste tot locul, unde oamenii au avut vremea cu ei, dar n-au omenia noastră.

Calea către stele şi către tipul omului definitiv, care nu-i chiar «Übermensch-ul» lui Nietzsche, cu cruzimile lui, trece prin suflete, nu prin autostradă cu lampioane. Poporul nostru are un folclor subtil şi delicat. Ştim că există o încercare de sociologie care, crezând că a descoperit ceva, face drumul dintre pirostrie şi groapa unde omul se duce în poiană, urmărit de câini, înainte şi îndărăt, derizoriu şi grotesc.

Monumentele civilizaţiei noastre nu se văd: sunt ascunse, dar au, unele, patru dimensiuni...

1947

UN STREIN ÎNTRE ROMÂNI

Un student maghiar, vorbind suficient de bine românește, a căpătat o însărcinare universitară pentru București și stă la noi, în capitală, de aproape o lună de zile. În ajunul unui examen de licență sau doctorat s-a hotărât să studieze pentru teză literatura românească, mai nouă, vreau să zic mai recentă, și mai ales, mi se pare, poezia unui oarecare Tudor Arghezi. Nu știu dacă vă mai amintiți; acest personaj antipatic și cunoscut pornograf, critica pretinde că e poet.

Deci, s-a impus o vizită literară. Dacă nu intervenea din când în când o tărăgănare, un accent, mai mult o pauză silabică sau o flexiune gramaticală șovăitoare decât un accent, s-ar fi zis că tânărul Sarosi Balint e un student român. Privirea limpede, expresia francă și tonul fizionomiei erau la fel cu ale unui băiat de sătean, din Dâmbovița sau Mehedinți, înscris în Universitatea de la încrucișarea celor două bulevarde. Am găsit la el un avânt și o determinare pentru spiritualitatea noastră, pe care am dori-o egală la noi față de intelectualitatea maghiară, în București ignorată.

Numeric, indiferența e aproape la fel, cu toate că ultimele generații cultivate la Budapesta încep a se dumiri că valahii nu sunt chiar niște foști «țigani» de șatră. Geniul românesc începe să intereseze și metropola ungurească, și coroana Sfântului Ștefan nu mai crede că depășește cu o turlă și jumătate căciula de oaie, cu moț, a lui Popescu N. Ion.

Numai că, vezi, cărțile românești nu se duc la Pesta. De ce? Probabil că vina nu cade exclusiv asupra editorilor români. Curentul actual pentru studiul limbii românești, aprofundată prin exponenții ei, nu găsește satisfacție locală. Viitorii doctori de academie sunt siliți să alerge, ca să citească, până la orașul marilor noastre contraste.

Am stat de vorbă vreo două agreabile ore, pentru amândouă părțile, întâlnite într-o grădină, de toamnă, cu zalele de aur ale caișilor risipite pe cărări. Erau de față un

poet ardelean, un profesor de limbă românească şi altul de istorie.

L-am întrebat pe student: «Cum vă simţiţi între noi?» Mi-a răspuns că e ceva particular aci, desigur că acel ceva care nu le displace niciodată străinilor poposiţi la noi; acel ceva subtil şi imponderabil, greu de identificat, greu de aflat aiurea şi care descoperit incită la dragoste sau la rezervă şi respect.

1947

NASUL CU PRICINA

La doctor vine un client...

– Domnule doctor, mă numesc Cutare. Sunt sănătos. Mănânc cât zece, dorm cât şapte şi habar n-am cât douăzeci... Dar am un defect... Îl vedeţi...

– Nu observ nimic, stimate domnule Client. Atâta văd, că aveţi o sănătate înfloritoare. Mină excelentă, bună dispoziţie admirabilă, un optimism exuberant... Cu ce pot să vă servesc?

– Îmi pare rău, domnule doctor, că nu vedeţi nimic... Eu mă ciocnesc de *el* în toate zilele, de câte ori mă rad.

Medicul era un chirurg al plasticei estetice. Şi-a pus clientul pe un fotoliu cu fus, l-a contemplat din faţă, din ceaţă şi din profil, s-a mirat că nu vede nimic şi înconjurând fotoliul de mai multe ori, s-a dat învins:

– Repet, onorate domnule, că nu văd nimic...

– Să vă spui eu, domnule doctor, zise clientul, vexat. Mi-e nasul prea mare...

– Atâta tot? Poate că nu, sau, ca să vă dau cu orice preţ dreptate, poate că da...

– Are o cocoaşe tocmai la mijlocul lui.

– Aşa e forma naturală a simpaticului dumneavoastră nas.

– Am venit să mi-l tăiaţi, domnule doctor. Vreau să-mi faceţi un nas mai plăcut.

Chirurgul a rămas cam aşa. Clientul, se vedea după îmbrăcăminte şi accesorii – acest amănunt se vedea clar –,

era un tânăr bogat. Dar când toată lumea face în piață, la vinete şi roşii, coadă, şi când menajul medicului aleargă câteva ore după douăzeci de ardei şi două ouă, idealul clientului i-a cam zdruncinat moralul.

– Să vedem, domnule, poate că o să vă mai gândiți.

– M-am gândit şi m-am hotărât. Am şi închiriat sala de operații la sanatoriul Nomina Odiosa pentru mâine la orele zece dimineața. V-am adus şi onorariul: poftiți. La unsprezece şi treizeci de minute trebuie să am alt nas neapărat.

Clientul nu avea aerul să fie român. Se părea după accent a fi american. Era civil. Să vii de la New York sau din Massachusetts să-ți retezi nasul în Bucureşti, comportă un sens inexplicabil. Poate că sportivul transatlantic s-a îndrăgostit de vreo româncă oacheşă, care i-ar fi răspuns la o declarație sentimentală, cu brutalitate, că nu ar prea aranja-o nasul.

După câteva zile, nasul rămas în chiuveta sanatoriului se prezinta la locul de unde fusese dezlipit ca o labă într-un ciorap numărul opt, de vreo zece ori mai voluminos decât fusese.

– Ce făcuşi, doctore? l-am întrebat. În loc să i-l micşorezi, i l-ai mărit.

– Trece!... Acum e umflat, zise chirurgul. Numai că nu ştiu dacă i l-am tăiat destul. Clientul se doreşte cârn.

1947

LITERATURĂ NECUNOSCUTĂ

De câtva timp îmi revăd hârțoagele adunate de un prost ca mine, cincizeci de ani în şir. Făgăduisem încă din epocile trecute că nu voi lăsa curiozității literare nimic şi încep să mă țiu de jurământ, aruncând în foc. Contest de pe acum autenticitatea a tot ce se va putea

găsi, la alții, și mă consider achitat pentru toate scadențele cu anticipare.

Am descoperit învechite și fără dată, în schimb, manuscrise primite și nu știu de ce păstrate până azi. Surpriza sentimentală a zilei a fost când dezlegând un pachet, mi-a căzut din el o scrisoare de la Ion Frimu, din anul 1915. Acest om exemplar mi-a ținut cald la suflet, ca o carte de liniște și înțelepciune.

Iată o probă de literatură, dintr-un caiet de versuri, de proză și de artă dramatică... O reproduc întocmai, cu speranța că autorul nu se mai găsește într-astă lume, de răi și nepricepuți. Uneori, opera nepublicată a unui obscur e valabilă cât și a unei celebrități. N-am loc cât trebuie și mă limitez la un extras. Ortografia și sublinierile sunt ca în manuscris.

Autorul s-a numit «Petre Poppescu-Poetul» și-n capul caietului, retezat ca o carte de buzunar și cu un autoportret în două cerneli, cu creion chimic își face autobiografia.

«Sunt născut în orașul Slatina la anul 1882 la Septembrie în 14. Am urmat 4 clase de gimnaziu în Câmpulung și București la Liceul „Cantemir Vodă". Niciodată nu m-am lăsat de coadă-n vale. Am obținut mereu nota 10 la Română și Franceză.

Am stăruit să-mi însușesc ca autodidact o cultură... independentă învățând Literatura Franceză, pe care o cunosc Memorandum ad literam ab ovo. Iar Principiile Mecanice și Istoria Naturală le-am învățat ca pe *Tatăl Nostru*. Acestea nu constituiesc o laudă, căci sunt fix. Toate astea au contribuit foarte mult de a fi considerat poet ilustru

Am scris Poezii Lirice, produse prin sentimente religioase, bucurie, amor și alte Poezii. Însă *nota mea* caracteristică este *un subiectivism* plin de nenorocire și durere, parcă am fost hărăzit să reliefez cugetarea celebră a lui Alfred de Musset: „Rien ne nous rendent (sic) si grande quune (sic) grande douleur", ceea ce vrea să zică pe românește că: „Nimic nu ne face a fi atât de mari, decât o mare durere"! Nuvelele mele toate sunt pline de Filosofie.

Am scris Teatru, în Proză și în Versuri. În Drame încerc să omit otrava și pumnalul ramplasând deznodă-

mântul sanguin printr-o finalitate produsă chiar printr-o mare durere constituind patetizmul ei, iar eroul sau eroii supravieţuind sau murind de durere: cord (*Moartea Doamnei Caţă*), Nebunie (mai rea decât *Moartea*, cum este în Drama Mea *Greşala Naturei*, constrângerea lui Taraburic, fără nici o soluţie de eliberare dintr-un Balamuc, în care zace hrănindu-se numai cu speranţa) ş.a.m.d.»

În ce priveşte poezia confratele Petre Poppescu-Poetul o atacă în felul următor:

«Eu n-am scris şi nici nu voi scri nicidecum Romane. Îndeletnicirea mea este să fac *versuri pasionale* produse printr-o imaginaţie aproape de *Realitate* şi nesupuse excesiv unei măsuri regulate, ci culante după sens şi claritate aşternând pe hârtie curată idei originale subt o rimă foarte bogată, fără însă a mă exercita prea mult în senzaţiunea duratei. Poezia mea este cea mai originală şi tot atât de folositoare.»

Dacă aş mai continua să copiez mă tem de influenţa acestui maestru atât asupra celui subscris cât şi a mişcării literare contemporane, căreia nu-i lipseşte prea mult ca să atingă perfecţiunea principiilor aplicate de premergătorul Petre Poppescu-Poetul, un mare necunoscut.

1947

DE CAUSA CAUSORUM

O telegramă relatează că tribunalul din Nürnberg continuându-şi activitatea, doi din răspunzători masacrului al unui milion de oameni şi-au făcut debutul în proces, unul adus pe targă şi celălalt suferind un atac de epilepsie în şedinţă. Aceşti asasini legali ai Reichului al treilea au fost comandanţi în faimoasele gărzi S.S. de exterminare.

Recrutarea impunea condiţii cu neputinţă de acceptat de către ceea ce se cheamă, în materie de sănătate, un individ normal, oricât de entuziast adept ar fi fost al

național-socialismului. Decalogul unui neofit era repetarea de zece ori a poruncii: «Ucide!» și, pentru asimilarea doctrinei, se alegea tineretul. Capabil să fie fanatizat, adică în stare de absență a facultății controlului de sine, băiatul cel mai potrivit cu misiunea de asasin profesional trebuia să fie atins neapărat de o tară.

Se cheamă pe franțuzește o tară, știrbirea în zeci și sute de feluri, fie a bunului-simț comun dar sănătos, fie a sensibilității. În războiul trecut, mi s-au relatat tot soiul de isprăvi de degenerescență. Două din ele mă urmăresc, mai ales, prin contrast. Un ofițer german găsind în câmp un copil de doi ani, a căruia mamă fusese de-abia ucisă, îngenuncheată lângă copil, a prins copilul de picioare în mâna stângă și l-a împușcat cu pistolul, așa spânzurat în aer cu capu-n jos. Micul cadavru a fost aruncat peste cadavrul femeii.

Un soldat, român de astă dată, sătean, a primit ordinul de la ofițerul lui degenerat să împuște un băiat de vreo patru ani, din fața lui, naiv și candid ca toți copiii nevârstnici. În așteptarea execuției, de care nu avea conștiință, copilul se juca de-a niște pietricele. Soldatul țăran s-a așezat, la ordinul ofițerului, în poziție de tragere, a ochit și nu a tras. «Nu pot să-l omor, trăiți domnule locotenent a spus țăranul, am și eu acasă copii».

Ofițerul a scos revolverul și, răstindu-se cu arma pregătită la soldat, i-a răspuns rece: «Dacă nu tragi, trag în tine eu». Soldatul a tras, copilul s-a răsturnat zvâcnind și soldatul a înnebunit pe loc. Nu mai țin minte cum l-a chemat. Poate că mai e în viață pe undeva, în vreun balamuc.

Gărzile S.S. au fost refugiul predilect al nebunilor pe jumătate, pe sfert sau pe una a opta, și ei au fost cu plăcere primii răsplătiți și ridicați în ranguri. După ce au asasinat mii de oameni, chemați să dea socoteală, ei leșină. Într-o zi leșină și a doua zi cer iertare. Așa s-au petrecut lucrurile lumii acesteia întodeauna. Spirochetul e universal și etern și tactic adeseori.

1947

ARTICOLE DE LUX

În materie de simplă viață cotidiană, interesează alimentarea, paharul de bere, tutunul, nasturii cusuți în dreptul găurii lor, briciul, bucata de săpun, chiria şi alte câteva articole accesorii, dintr-o serie limitată. Când iese omul cumsecade din seria lui hebdomadară, începe să fie oarecum încurcat şi-l vezi numaidecât dacă pune o pălărie nouă şi mănuşi de piele. Cravata-l gâtuie, gulerul îl sufocă, pantoful strâmt îl face să şchioapete şi să ridice în dreptul unui felinar câte un picior, ca să şi-l odihnească în aer. De ce o fi simțind el necesar să ia un aer de victimă, care-l sileşte să sufere şi să cheltuiască?

Numai țăranului îi lipsesc asemenea tragice apucături. Căciula, cojocul şi opincile lui sunt întodeauna la fel şi el nu ține în ruptul capului să-şi părăsească personajul şi să intre într-altul, incomod, copiat de pe târg.

În limbaj, ca şi în deprinderile de piață, se petrece acelaşi gen de aprovizionare cu materiale de lux, cu idei şi cuvinte, purtate peste cele curente. Foarte vizibile în intelectualitatea hrănită cu pesmeți literari şi cu înghețată teatrală, ele, din copie în copie, trec de la autori la librari, la chioşcuri, la garderobiere şi se difuzează în publicul mare şi mic. Fraze întregi, calificative, aprecieri critice umblă de căpătat din gură în gură şi constituiesc o garderobă de seară şi sărbătoare, în care o parte din lume umblă mândră şi răscăcărată, străină în straiele verbale, cu două, trei numere mici sau mai largi decât mintea respectivă. O şapcă-i cade peste ochi, un cilindru îi stă pe vârful căpățânii, creionul de buze îi mânjeşte botul până la nări, unghiile jerpelite devin de un roşu obscen.

Aud şi citesc: «are talent» şi «nu are talent» şi scribendului care se rosteşte cu pana sau cu glota îi lipseşte toată facultatea necesară. Aud: «e un imbecil» şi repetitorul acestui loc comun infatuat e un imbecil perfect.

Universitățile au creat cuvântul «semidoct» pentru suficiența savanteriei insuficiente. Orişicine e mai doct sau mai puțin doct, comparativ cu vecinul lui de treaptă şi semidoctismul parcurge scara insuficiențelor progre-

sive şi regresive de sus până jos. Deşteptăciunea se întrece cu tâmpenia şi amândouă dau semidocţi cu duiumul. Ce preferaţi?

Mie unuia îmi place cu deosebire savantul idiot şi la locul lui.

1947

ARTA DE A CHELTUI

Este o artă să cheltuieşti? Trebuie să fie, de vreme ce, la un acelaşi venit, unii se îndestulează şi altora nu le ajunge; ba, uneori, un salariu mai mic întrece în confort salariul mai mare. Administratorul acestor diferenţe de nivel e gospodina şi nu-i deloc uşor ca o femeie, o soţie, o mamă, o soră, să fie bună gospodină, dascălul cel mai bun de economie politică reală. De obicei, această economie se face într-un biurou şi la o catedră, pe când gospodinele amestecă popii cu birlicii: atunci, bucătăria rămâne fără cartofi, fără ceapă, fără făină şi fără untdelemn – şi familia umblă din colţ în colţ după bucata de mămăligă.

Laboratorul meu de experienţe economice ţine câteva uliţi care dau unele într-altele. Presupunând că arta de a cheltui a fost precedată de arta de a câştiga, destul de grea şi ea, şi mai ales, şi că a fost satisfăcută, am urmărit o familie cu patru copii adulţi, în perfectă validitate: cinci bărbaţi în casă şi o biată femeie, probabil o frumuseţe pe alte timpuri. Căutătura neagră, profundă, şoldul armonic, glezna fină şi, cu deosebire, sublimul dezinteres al acestei mame, cinstită ca un porumbiel, atestă o rasă, care lipseşte boierilor cu o reputaţie stabilită.

Mi-e tare dragă această băbuţă, trădată în toate aşteptările ei, dar cu concepţia clanului deasupra oricărei discuţii şi îndoieli. Flăcăii ei sunt frumoşi, ca şi ea, os din osul ei, carne din carnea ei. O întreb, pentru a deriva prezentul în trecutul îndepărtat: «Bună dimineaţa. Cum mai merge dragostea?» Un accent nou apare în ochii ei adânci.

E mai tânără, mai zveltă, mai vioaie, şi se duce cu gândul la tinereţea ei chinuită. «Cum să meargă, domnule? Când mai bine, când mai rău» – şi femeia surâde, ademenită de o imagine, pe care o cunoaşte ea mai bine.

Dar, ce folos! Bărbatul ei e un iubeţ de mai tinerele şi îşi cheltuieşte paralele pe unde apucă. Unul din băieţi, «frumos de pică», e înfumurat: poartă o coamă cât o chică de cal şi «citeşte». I-aş fi dat cărţi: preferă ziarele vechi. Orice fată s-ar prinde numaidecât de el, dar băiatul n-are «costum» şi fetelor le plac băieţii cocheţi: la o chică de mare intelectual să corespundă şi niscaiva pantaloni. Alt băiat a cheltuit trei salarii ca să-şi cumpere un aparat de radio vechi şi când l-a adus acasă de-abia a văzut că-i mai trebuia şi curent electric. Al treilea frate a mângâiat idealul unei biciclete: «să nu mai dea bani la tramvai». Cu greutăţi, în sfârşit, şi-a transportat bicicleta acasă, la spinare: mai trebuiau cauciucuri. Alt frate voia să plece în Argentina şi se pregătea serios. S-a întors acasă trist: ajunsese la Ploieşti.

Vis şi gunoi. Pac! Într-un ajun de Paşti, toată familia îşi adunase salariile şi s-au cumpărat câte toate, pentru masa de prânz. A doua zi, de Înviere, frumoasa bătrânică umbla pe la vecini. Îi trebuia o pungă cu mălai, ca să nu-i moară flăcăii de foame.

– Ei, cum mai merge dragostea? am întrebat-o.

– Prost, domnule, foarte prost.

1947

ELOGIUL GAZETARULUI

N-am fost întodeauna blajin cu dumneata, dragă confrate. Nu pentru că uneori erai poate crud şi nedrept sau poate că puneai prea mult sirop sau prea multă limonadă în călimările dumitale. În primul rând, când erai sincer, ţi-era iertat păcatul sincerităţii, pe care nimeni nu-l poate pedepsi, fără să comită un păcat mai greu, iar în rândul al doilea, produsul zaharos al condeiului e literar: în poezia

şi proza scrisă siropul e parte aproape constituantă şi dulceaţa se concretizează până la cristal. Am în farmacia bibliotecii, şi eu, o importantă serie de borcane pline cu substanţe nehotărâte dintre purgaţie şi leşin.

Ceea ce nu mă lăsa inima să accept de la peniţa matale, a fost murdăria profesională, şantajul care te-a procopsit câteodată, închirierea la orice soi de marfă, transportată cu tarif şi bacşiş la cititor, acasă, porcăria intenţionată. În doctrina medievală acestea erau considerate, în limbajul epocii, păcate împotriva Spiritului Sfânt, împotriva Duhului, păcatele de moarte. Nu te zbârli de mistica instanţă a idolului şi a inteligenţei: ea e valabilă întodeauna în variatele-i expresii verbale.

Dar dumneata ştii să fii şi curat şi onest şi naiv, calităţi care în jurisdicţia cerului sau pământului te absolvă sau te mântuiesc. Când fiinţa sufletească a gazetarului vine, lasă-mă să repet cuvântul: din poezie, din gingaşa stihie a credinţei şi a zborului rândunelei (iată că trece o săgeată cu aripi prin spaţiul de aur al ferestrei!) asta se cunoaşte numaidecât. Cuvântul licăreşte, gândul aduce o undă de sulfină, însuşi veninul e un nobil alcaloid. Mi-am adus aminte de dumneata uitându-mă în zarea mea de câmpii sterpe şi de coşuri de fabrici, de care se agaţă un zuluf de oarecare fum – mă întorceam chiar din oraşul mare, unde o lume densă, forfotită, pretinde că «munceşte»: tărăgăneli de sute de mii de picioare şi o pauză în fiece ins. Cremenea zace într-un buzunar şi amnarul în celălalt: greutatea e să se atingă şi să scapere scânteia. Nu e scânteie. Omul e demoralizat şi leneş.

Dă-mi voie să te arăt acum cu tu. Tu eşti singurul profesionist care munceşte cu adevărat şi dovedit, zi cu zi, în toate zilele, întodeauna, fără sărbătoare, fără de răgaz, nu de opt ore, nici de şaisprezece, de nici o oră – şi, paradoxal, ai împotriva muncii tale, adunaţi ca să te oprească, tocmai termenii care determină, pe alte laturi ale activităţii, necesitatea socială inexorabilă a muncii. Toate ocârmuirile au făcut o lege şi au înfiinţat un statut împotriva ta.

Arhitectul poate să construiască o casă şubredă, inginerul poate să contribuie la explozia unei locomotive,

lăptarul poate să amestece apa cu laptele vacii, ministrul de Finanțe poate să fabrice un buget săptămânal factice, medicul poate să-şi ucidă clientul – tu, gazetarule, n-ai voie nici să greşeşti o vorbă cu alta.

Şi totuşi, tu stăruieşti, îţi dai examenul cotidian faţă de juriul cel mai numeros, publicul; te supui cu îndărătnicie celei mai decisive şi mai eludate acţiuni în absolut toate profesiile: controlul. Tu nu te-ai ferit şi nu te fereşti de el, tu îl cauţi şi-l dovedeşti permanent util. Însă ţie ţi se dă prilejul să controlezi cu competinţa pe care ţi-o dă însăşi totala ta supunere la el, trândăvia, incapacitatea şi deficienţele ambianţei?

Tu eşti etica şi onoarea, râvna şi demnitatea, gratuit. Nu te descuraja.

1947

ÎNTRE COLEGI

Îmi stă de douăzeci de ani în fereastră această mânăstire cu patru turle zvelte, cu o clopotniţă mare şi cu clopotniţă mai pitită – şi nu am zugrăvit-o niciodată. A fost o casă de rugăciune cu cruci: e o puşcărie.

Clădirile au sporit prin adaose şi refaceri. Două mii de oameni trăiesc în zidurile lor, strigaţi, catalogaţi, mutaţi din dormitoare în ateliere. O dată, de două ori pe săptămână, intrarea principală e un bâlci. Sute de femei, mai cu seamă femei, care asupra bărbaţilor, născocitorii simţimântului de vitejie, au întodeauna un prisos de bravură, puţin cunoscut sexului tare – cel mai molâu dintre sexe – înfruntă depărtările, se adună, una câte una, dinaintea porţii, aducându-le deţinuţilor, fraţii, copiii, părinţii, câte ceva mai bun, într-o papornită jigărită. Pentru femeie şi pentru biserică nu e vină, nu e culpabilitate, nu e vinovat: toţi oameni-s la fel de vinovaţi şi la fel de inocenţi. Iar sătenilor şi târgoveţilor te-ai strădui în zadar să le lămureşti că delicventul din temniţă trebuia să fie închis: «Las'că ştiu eu cum merge treaba», răspunde omul de rând.

La noi în mahala, omul care n-a stat la închisoare, n-are nici un merit de băgat de seamă. Motivul nu interesează şi nu sunt deosebiri între pricini: faptul brut, că ai fost închis e de-ajuns. Se înfiripă şi o camaraderie între borfaşul rufelor întinse pe frânghie şi delicventul, de pildă, literar sau politic. N-am auzit niciodată ca un academician sau dascăl de universitate să mă cheme coleg, dar mi s-a întâmplat să mă aud astfel asortat în tramvai, unde tulburasem, în exerciţiul funcţiilor lui, pe un domn elegant, cunoscut hoţ de buzunare, invitându-l să se scoboare la prima staţie din vagon, pe când degetele lui subtile se îndreptau pe dedesubtul unui ziar deschis subt nasul călătorului, în intervalul dintre jiletcă şi subsuoară.

– Arăţi uitat, pesemne, că am fost colegi.

Tot există pe lumea asta o solidaritate. Dar, astă-iarnă au degerat viile şi livezile dimprejur. Şi au îngheţat, lipiţi de boltă cu aripile lor de piele, în turla mare, toţi liliecii. Şi au tremurat de ceasul morţii şi hoţii.

1947

UN ORIZONT

Câteva dâmburi treptate, până în marginea cea mai din fund a câmpiilor din zare întocmesc imensul peizaj, cu o biserică, undeva, cine ştie unde, foarte departe, indicată ca o urmă de creion. Ai vrea să fii acolo şi dacă ai fi acolo, unde linia pământului primeşte cerul şi melancolica lumină nedesluşită a unui început de ceaţă, ai vrea să fii aici. O turmă de porci caută în iarba rece merindea sărăcăcioasă şi porcarul, fără fluier şi fără frunză, stă jumătate jos şi jumătate în băţ.

Unul din porci e bălţat, negru până la cingătoarea ce-i înconjoară abdomenul. E mare în dreptul sticlei. Pare un vlădică, ieşit pe câmp în pantaloni şi cămaşe, umblând pe brânci cu barbă verde. Pace vouă!

Vântul de gheaţă cutreieră pomii şi-i risipeşte. Am măturat frunzele galbene de mai multe ori. Aşternutul lor

de coviltir mă dezolează. Valul galben biruie şi târnul şi osteneala. Să le lăsăm în voie, să cadă, să fugă, să călătorească. A venit toamna, dragă! De-acum decorurile se împuţinează şi dispar. Încă nu se vedeau satele din lunca mea: azi a căzut o parte din cortină. Soarele s-a făcut alb şi lunatic. E zor în muşuroaiele de furnici, şi albinele, din stupii cine ştie ai cărui sătean, nu mai călătoresc încoace: se închid în mânăstirile lor, ca nişte maici. Nişte gălbioare au mai rămas legănate pe nişte tulpini lungi.

Nu înţeleg de unde atâta ciorărime. Vârteje negre viscolesc dinspre Dunăre deasupra grădinilor palide şi rărite. Au trecut câteva stoluri, pe urmă s-au îndesit, acum curg torente, la nesfârşire, batalioane, armate de ciori; răzvrătite desigur de presimţire. Să vie atât de repede zăpada, de care fug milioanele şi miliardele de corbi, în septembrie. An funest, an deviat, an dezorganizat.

Mă uit la porci: pasc. Poate că instinctul lor, de pământ, e mai exact decât al ciorilor, de văzduh. Pace vouă!

1947

CLACĂ LITERARĂ

Cele câteva zeci de mii de cuvinte dintr-o limbă grăită şi scrisă se reduc, aplicate, la două, trei mii sau la câteva sute; capitalul din tezaur şi numerarul în circulaţie şi schimb. Multe vocabule sunt piesele rare ale unei colecţii, odăjdii de zile mari, bijuterii de seară, pahare cât un degetar de un strop sărbătoresc la desert sau, de-a dreptul, modele de muzeu.

Între cuvânt şi altul, înţelesul şovăie uneori şi scriitorul barbar, obligat să nu-şi piardă curajul dezechilibrat între nuanţe, tranşează, cum se zice în afaceri, contractul tacit şi procesul gramatical dintre două părţi aduse la bara cimitirului lexical, refuzând neted pretenţiile uneia din ele la claritate.

Uneori, nevoia sufletească te întoarce la standardul mental din copilărie, la o frăgezime perimată prin durată,

te trimite în bibliotecă la rafturile cărţilor de şcoală, pe care trebuie să le păstrezi în acest scop. Ai vrea să redevii un moment, la o trebuinţă morală, elev din clasa unei şcoli primare sau al unui liceu şi să-ţi evoci o circumstanţă. E o metodă de reîntinerire, mai bună decât figurile de gimnastică ritmică şi respiratorie şi o igienă. Fracţiile zecimale, tabla lui Pitagora cântată, elementele de matematică ale lui Borel sau Tanery, calculele lui Condorcet, botanica lui Saba Ştefănescu, liturghia lui Ioan Chrisostomul, lepădările Sfântului Petru, abecedarul lui Barbu Constantinscu, o fotografie, o doină dau la orice vârstă tonacitatea adecvată unui moment, când te simţi ori prea bătrân ori prea obosit. Câteodată, eşti bătrân la douăzeci de ani.

Răsfoind adineaori manualul *De Viris ilustribus urbis Romae, a Romulo ad'Augustum,* care la şaizeci şi şapte de ani capătă un parfum nou, carte adunată din literatura latină de către ilustrul scolast Lhomond, veşnicul adolescent, dau de un exemplu despre ceea ce aş avea de gând să sugerez, în prefaţa ediţiei Larousse, de prin 1905 (francezii şi-au datat prea puţin ediţiile în trecut): *Util şi Necesar.* În franţuzeşte, expresiile sunt aproape exacte pentru două înţelesuri. Textul zice aşa «Le *De Viris* fut jugé tout d'abord si utile, ou plutôt si nècessaire qu'il fu adopte dans tous les collèges». Ceea ce este util pare şi necesar, şi invers. În româneşte pleonasmul e mai puţin evident, traducerea fiind cam următoarea: «S-a socotit că *De Viris* e atât de trebuincios sau mai repede atât de folositor încât...»

Toată chestiunea scrierii şi a vorbirii stă în dificultatea găsirii cuvântului propriu, singurul care exprimă integral ideea, din toate cuvintele satelite. Dificultatea sporeşte în cazurile din ce în ce mai numeroase ale ideilor mijite între obscuritatea intenţiilor şi vocabularul existent. Trăim într-adevăr o epocă de fruntarii şi de universale influenţe despărecheate, cu impresia falsă că vorbirea nu mai corespunde noţiunilor noastre, şi căutăm alte cuvinte, ca să adăogăm la cele treizeci de mii de vocabule, din care trei sferturi de prisos, altele treizeci de

mii succedanee şi pleonasme, pentru a intra într-o confuzie sporită de noţiuni firimiţate.

E amuzant de citit dările de seamă asupra ziselor tendinţe noi în literatură. Insuficienţa atât a ideii cât şi a puterii de rostire duce la o formă verbală de aproximaţii insignifiante, a căror margine joacă pe idee ca o chivără prea largă pe un cap fiziceşte normal. Întâmplarea mi-a pus pe bancul de lucru o carte, care crede că a zguduit teatrul şi că a reformat concepţia geniului spontan şi iresponsabil; o carte de mari inspiraţii pentru critică şi pentru mediocritatea personalităţii regizorilor curenţi, remorcaţi în trecut de Reinhardt şi Antoine: *Arta teatrului* de Edvard Gordon Craig în traducere franceză. Tonul profetic şi plin de sine ca la toţi autorii fără vocabular intrinsec, ori de câte ori introducerea unei idei în realitate nu găseşte loc, se rezolvă în formula specioasă a evaziunii: «dans un sens plus élevé», cu un sens superior.

Lipseşte cuvântul unei iluzii de noţiune.

1947

OMUL TEHNIC

Dacă ne aducem aminte, vechile locomotive se prezentau ca nişte maşini de gătit, puse pe fugă, cu burlanul lor afară din cale de lung. Caricatura putea să alerge mai repede sau mai încet, dar era dizgraţioasă şi scotea un fum cât o imensă pătură murdară, agăţată de coş, ca un crematoriu greţos şi opac. S-ar fi zis că publicul din vagoane călătoreşte întins pe grătare, pentru a fi prăjit şi fript între două staţii de cale ferată. Din timp în timp, se depozita movila de cenuşe, pe undeva, ca nişte oseminte. Uneori nici nu s-ar fi părut că s-ar fi zis. Arderea călătorilor, cu tren cu tot, era reală şi se numea în termeni de transport internaţional o catastrofă, datorită întodeauna ilustrului Păun acarul, pe care, prin sentimentul solidarităţii tehnice, îl împrumuta România statelor în necesitate.

Probabil însă că mai mult forma fostului monstru ridicul, decât funinginea pe care o ningea după el prin

pădurile sonore şi între torentele limpezi spânzurate de piscuri, au aţâţat răzvrătirea esteţilor din secolul precedent, hotărâţi să împiedice trecerea puturoasei dihănii prin singurătăţile solemne ale naturii.

Trenul de azi, ca un sul fluid lansat pe două panglici de argint, nu mai turbură nici o susceptibilitate şi face parte din mitologia actuală, ca un spirit al codrilor, izvoarelor şi fluviilor străbătute de viaducte elegante şi poduri frumoase de oţel. Inginerul constructor a depăşit estetica de convenţii şi pe artist. În mâinile lui materia brută s-a rafinat până la transfigurare şi misticitate. Ce departe ne găsim, numai într-o sută de ani, de mecanica lăcătuşului neajutat de fizică, de chimie şi matematici şi de un vis al formelor încă neatins de clasica plastică a frământătorului totuşi genial de substanţe şi aspecte: uzinele şi atelierele tuturor industriilor sunt marile opere de artă ale omului aceluia, de colo, nervos şi tras la faţă, aplecat cu creioanele, măsurile şi calculele lui, deasupra unei planşete, din schiţele căreia ies presele tipografice, linotipurile, rotativele, ţesătoriile, strungurile, motoarele, vapoarele, avioanele şi forţele care le mână şi stăpânesc, după ce au întrecut de sute de mii de ori puterile tânărului din faţa şevaletului de machete.

Desigur că realizările ingineriei vor avea o influenţă asupra tuturor artelor anterioare omului politehnic, însă nu în sensul imaginat de simplismul unor teoretizanţi fără imaginaţie. Artistul, poetul nu vor reproduce locomotiva, maşina de cusut, ciocanul de zece tone, helicopterul, automobilul... Ei ar face operă inferioară de copişti vulgari. Nu! artele vor fi fecundate de energii, de impulsuri, de vârtejuri interioare noi, rămânând credincioase expresiei proprii şi materialelor particulare.

1947

PROSTUL - GUST

Dacă se urmăreşte progresul formelor în evoluţia tehnologiei, atât de bogată în varietatea aspectelor feri-

cite, nu e de prisos a nota şi defecţiunile, uneori, ale bunului-gust.

A fost o epocă de vreo zece ani care pierzându-şi simţul liniei şi al expresiei, poate că din pricina unui continuu efort cu excelente rezultate şi a oboselii, a dat naştere unui hibrid numit «Secession» cu pretenţii la «stil». Cele două linii de bază ale oricărei construcţii, dreapta şi curba, cu încrucişările lor, generatoare de multe alte puncte de pornire şi de nuanţe, fuseseră contrase într-o mişcare, dacă se poate spune, de paralizie. Totul degenera către moale şi strâmb.

Dacă furia fabricanţilor de estetică odioasă ar fi fost alimentată de răgazurile seculare, din vremile colonadelor, ale piramidei şi catedralei, ne-am fi ales, pentru dezgustul de viaţă, cu monumentele unei civilizaţii de broaşte lipite de pământ, atunci când elanul şi al omului şi al naturii, vertical şi ţâşnitor, caută nivelul cel mai de sus, vârful, ascuţişul şi culmea. Nici războaiele de dominaţie n-au altă explicaţie adevărată.

Piatra neputându-se constrânge la platitudine şi derivaţii, genul a tăbărât pe lemn şi hârtie. Afară de câtăva artă de cimitir, autoarea câtorva morminte fioroase, îmbulzeala s-a petrecut mai ales din partea mobilierului casnic; dulapurile, oglinzile, bibliotecile, biurourile au copleşit piaţa şi interiorul, concurate de un singur adversar demn de ele: pirogravura, «artă Brumărescu». În tipografie şi legătorie, «secessionul» găsise un câmp de exploatare nestânjenit şi o libertate de a multiplica urâtul, hâdul şi monstruosul, servită de o mediocritate generală. Trezită de câte o copertă, de câte o uşe, o vitrină, rămase pe ici, colea, însăşi suvenirea tulburată de o întreagă epocă de gigantic prost-gust constituie o ruşine.

Lupta se mai dă însă şi azi cu drojdiile acestui timp de facilităţi şi de reducere a plinului şi masivului la subţirime şi foliculă, la aparenţe – placajul şi furnirul – utile la locul lor, în ambalaj. A trecut în bună parte şi vârsta tinichelei. Mai durează, fără prea multă şansă, fibro-cimentul şi pereţii de mucava monumentalizaţi în noua expresie ridiculă arhitecturală, a blocurilor pentru chiriaşi.

1947

MÂNĂSTIREA CERNICA

Nu-mi aduc aminte dacă au mai scăpat condeiului aluzii la o propunere pe care o făcusem odinioară unui prinţ.

El a înţeles-o şi se pregătea să o realizeze. Un accident sentimental, urmat de o furtună şi de alte viscole şi vijelii, dezlănţuite unele dintr-altele, a spulberat intenţiile adunate într-un dosar poate că pierdut. Nu s-a mai vorbit de ele niciodată. Gândurile bune şi frumoase sunt nişte naivităţi repede date uitării, cu toate că numai asemenea lucruri dau vieţii meritul de a fi dusă la capăt, dacă nu şi trăită.

An de an, şcoala cunoaşte un deficit social. Din fiece generaţie de titraţi sau de tineri rămaşi cu diplome în drum, câţiva nu-şi pot face loc în aşa-zisa societate şi rămân pe de lături. Însuşirile lor, uneori remarcabile şi poate că excepţionale, nu se împacă practic cu celelalte, de abilitate şi de luptă. Am fost vizitat din când în când de către unii din aceşti băieţi curaţi, visători, nemulţumiţi să ocupe o catedră ori scaunul de lângă scuipătoarea unui biurou. Simţeam în ei o elită irosită la netimp. Câteodată, am dat într-o mahala, într-o cafenea, într-o provincie, de personalităţi trecute de efemeridele tinereţii uneori cărunţite.

Aceste valori negative pentru cotidian reprezintă o potenţă care trebuia recuperată şi orientată către un scop independent de voinţa proprie absentă. S-a presupus întodeauna că educaţia e în stare să-i dea tineretului ceea ce-i lipseşte din născare. O educaţie uniformă şi inatentă la individualităţi exclude din circulaţia energiilor tocmai ce-i poate fi naţiei şi educaţiei mai necesar. Aruncarea din traiectoria evoluţiei a neprevăzutului şi excepţionalului nu e o soluţie. E uşor a face dintr-o vigoare un leş, dar idealul perfectibilităţii rămâne un deziderat fără consistenţă.

Propunerea fusese ca oamenii oficialmente fără căpătâi, cărturarii neizbutiţi, rebelii prin natură să fie primiţi la solicitarea lor într-o mânăstire, ataşată unei instituţii de ceea ce se cheamă cultură. Fusese aleasă şi mânăstirea: Cernica, la cincisprezece kilometri de Bucureşti, aşezată într-un peizaj de reculegere şi tihnă adâncă. Solicitatorii puteau sta acolo de încercare; un timp sau definitiv.

Puteau să plece după voia lor. Puteau să rămâie civili sau să se călugărească şi să dea episcopatului ierarhia ireproşabilă şi activă în spiritual, pe care nu o are şi nu o poate avea cu metodele îndătinate. O bibliotecă, o chilie proaspătă, o masă asigurată ar fi fost de ajuns, legate de un program de lucru inteligent şi controlat, în raport cu facultăţile fiecărui ospitalizat. Tendinţa iniţiativei trebuia să fie o muncă de creaţie în disciplina aleasă, exprimată în scris. Poate că anual s-ar fi căpătat un număr de cărţi, care n-au apărut încă în literatura şi enciclopedia românească şi care ar fi justificat iniţiativa acoperind cheltuielile de întreţinere ale fericitului cămin. Să nu se uite că Port-Royal a dat spiritualităţii franceze un ferment decisiv şi tuturor vremurilor posibile ale neamului omenesc pe Blaise Pascal.

Am locuit în Mânăstirea Cernica un an de zile, în 1900. Am apucat acolo, atunci, ultimele pâlpâiri ale harului duhovnicesc, după aceea stins. Am mai trecut de atunci încoace, călător anonim, de patru ori prin mânăstire şi am aflat-o din ce în ce mai tristă şi mai moartă – şi mai dezorganizată: ultima dată acum zece ani.

Săptămâna precedentă am văzut-o din nou însă cu o duioasă şi candidă plăcere. Cernica renaşte. E albă, îngrijită. Rămâne mult de reconstruit, după un cutremur şi un incendiu, dar elementele principale şi atelierele pentru felurite activităţi există. Sunt şi câţiva monahi tineri, de calitatea ierodiaconului Roman Stanciu, care fac onoare şi cărţii bisericeşti şi cărţilor mirene. Mai trebuie ceva, o pornire, o mijlocire generoasă, o hotărâre pentru ca frumosul locaş de rugăciune să fie şi o vatră de intelectualitate.

1947

NOUĂZECI DE ANI

Probabil că cititorul ştie ce sunt acele «bune moravuri» şi acea «morală», apărate uneori în vacanţele de carenţă de câte un procuror susceptibil de moravuri literare.

Uneori vacanța e mai lungă decât pauzele ei de activitate și bunele moravuri ofensate țin câte o vârstă.

Bunele moravuri și morala lor sunt o realitate, însă la lumea anonimă, la grosul lumii, care le practică fără să știe că a fi înțelept și simplu este moral și cinstit. Ea nu-și face drapel din sentimente și purtări. Toboșarii acestor însușiri încep să sune, să dogmatizeze și să facă discursuri și articole de la o elită în sus, exact din punctul unde bunele moravuri relaxate și moralitatea se depravează. Mormintele spoite, fariseismul, închinarea pe la răspântii și metania respectivă sunt semnele marilor fățărnicii și măștilor în dosul cărora fierbe puroiul și colcăie viermii, acoperiți de o barbă, de o smerenie, de o perversitate, de o blândețe falsă.

Când un individ vorbește prea mult de onestitate și și-o atribuie, e incorect; dezinteresul proclamat sus și tare ascunde o aprigă poftă de camătă și de jaf; îngerismul tăinuiește un suflet venal, bunătatea simulată e veninoasă, puritatea ostentativă.

Viața trăită sincer, fără continuul ei referat la o rigidă geometrie de forme consacrate, e o succesiune de ridicări, șchiopătări și căderi, fără decor, mărturisite pentru pocăința secretă și iertarea în dragoste și umilință.

Poate că mălaiul, pătlăgelele și coada din fața capacităților convergente ale primăriei v-au făcut să uitați că acum nouăzeci de ani, doi mari artiști, un prozator și un poet, au fost condamnați, într-o atmosferă de ipocrizie, la Paris, pentru că au scris două cărți unice în literatura franceză: *Madame Bovary* și *Les Fleurs du Mal.* Bunele moravuri ale unui moment de adâncă murdărie morală osândeau de două ori talentul și lucrul frumos. Au trecut de la Gustave Flaubert și Charles Baudelaire judecători, cârmuitori, evenimente și ticăloșii, într-o mocirlă cu scurgere mai înceată și mai iute, valvârtej, sânge, noroi și vomitură, pe albia unui veac, în care opera de simțire și de adevăr bine încheiată au dat-o unui timp de nerușinări tocmai scriitorii, osândiți că l-au ridicat la un apogeu incompatibil cu ambianța.

1947

VISUL

Îmi aduc aminte din adolescență mânia lui Caragiale că se confundau în scris două cuvinte: visul cu visarea. Limba gondola mult mai mult ca azi și basculările condeiului corespundeau cu ale mașinilor de tipar mânate cu brațul și cu piciorul și sărite din făgașele lor. Parcă, puși la rând autorii, corectorii și tipografii, factorul care a evoluat în definitiv mai exact se poate să fie tot mașina de tipar. La o proză perfecționată mai ales în banal, răspunde, într-adevăr, un tipar ireproșabil.

– Mă idiotule, argumenta odinioară, la «Café Union», Caragiale, nu vezi că visul doarme și că visarea e lene? Mai adă, Grigore, o halbă că sunt supărat.

Caragiale se împăca iute. Era de ajuns ca «idiotul» să surâdă și căpăta și el o halbă ori mai multe, după gradul de idioție. Generozitatea părintelui dascălului Chicoș Rostogan era pentru proști milostivă. La «Union», idiotul varia, când era Mircea Demetriade, când Alexandru Obedenaru, când Theodor Stoenescu sau Teleor. Ei nu erau niște proști, erau niște idioți, adică oameni inteligenți fără, din punctul de vedere al «maestrului», talent. Și *maestru* era un cuvânt care dispera pe Caragiale.

Visarea e reveria și gândul. Nu interesează aici. E vorba de vis, de visul din adormire, inconștient și fără control. Cu toate explicațiile fiziologiei, care întotdeauna explică fie că pricepe ceva, fie că habar nu are, visul e o problemă tot pe atât de ciudată cât și de absurdă. Visezi lucruri pe care nu le-ai cugetat niciodată, țări, localități, împrejurări, controverse, străzi întregi inexistente, fără nici o împărechere cu o realitate. Visezi chiar că visezi și visul dublu îți permite și luciditatea în visul de bază, și-ți spui că nu se poate și că *probabil* visezi.

O formă enervantă a visului e visul prevestitor, împlinit a doua zi, a treia zi. Rațiunea refuză violent schema unui eveniment întocmit înainte de a se petrece, pe motivul că întâmplarea e ceva neprevăzut și imprevizibil. Ideea că o contabilitate misterioasă compune și descompune viața după hotărârile unui registru și că viața e

neîncetată realizare a unui proiect, stabilit ca textul unei piese de teatru înainte de a fi jucat, e antimatematică şi antiintelectuală. Rolul de simplă maimuţărie a vieţii trăite ofensează. N-ar mai fi o dumnezeire creatoare de miracole şi splendori, ci o poliţie de nesfârşită şicană a omului, pus între două ţinuturi de întuneric, ca să trăiască o existenţă caducă, de scânteie scăpărată şi stinsă subit.

S-ar accepta mai degrabă putinţa visării unui eveniment în secunda când se consumă, departe de somnul aceluia care l-a visat. A fost frecvent cazul vederii în vis a morţii unui fiu, a unui părinte, a unui frate, a unui prieten iubit. Fără nici o explicaţie, ar fi o explicaţie oarecare împăcată cu logica şi cu mintea noastră.

E şi mai bizară localizarea repetată şi verificată a unui vis. Te-ai dus în somn de mai multe ori într-un acelaşi oraş, necunoscut în geografie, dar bine cunoscut, foarte de aproape cunoscut, dintr-alt vis, din mai multe vise. Ai şi o cameră închiriată acolo, aceeaşi, cu acelaşi sertar, în care ai mai căutat, pe care l-ai mai răscolit. Ţi-s cheile în buzunar. De când n-ai mai dat pe la odaie, «de rândul trecut», s-a aşternut praful pe lucrurile lucii. O să mă întorc mai des, îţi zici. Dar banca, la care te-ai dus în vis pentru preschimbarea unei poliţe expirate, şi care a refuzat să-ţi mai acorde un termen? Visul era atât de veridic, încât ai avut îndoieli o săptămână întreagă dacă eşti într-adevăr dator sau nu, şi ai căutat numele băncii absentă din lista de telefoane. Şi ai mai visat aceeaşi bancă încă de două ori, la lungi intervale, întrebând la un ghişeu: «Ce-aţi mai făcut cu poliţa mea?» şi primind răspunsul unui funcţionar care vorbea cu altul: «Domnul nu-şi dă seama că visează şi crede că are o poliţă scadentă»...

1947

INTELECTUALII

Domnul Alexandru Rosetti, directorul Fundaţiei de Literatură şi Artă, a publicat în numărul 7 al «Revistei Fundaţiilor Regale» un articol pe cât de scurt pe atât de

ciudat din punctul de vedere al practicii curente. Să-l recitim împreună. E intitulat *Intelectualii*. Sublinierile vor fi ale noastre.

«Soarta intelectualilor noştri preocupă de câtva timp opinia publică românească. Glasuri autorizate s-au exprimat în presă, cerând rezolvarea problemei de către stat printr-o politică de ocrotire efectivă. Unele soluţii practice s-au şi dat. Problema e de cea mai mare importanţă şi ea va găsi desigur rezolvarea în cadrul măsurilor ce se iau în prezent, în strânsă legătură cu problemele economice.

Întrucât intelectualii formează elita societăţii, ei vor trebui trataţi ca atare. Crearea unei situaţii privilegiate *în baza valorii individuale* este de dorit. Marii învăţaţi, artiştii, scriitorii, filosofii, acei care dau *sensul şi valoarea unei civilizaţii* vor ocupa un loc de cinste în ierarhia statului român democratic.»

Probabil că domnul Rosetti s-a gândit mai mult la ceva ce-i va fi fiind ştiut domniei sale decât la repetatele deziderate şi sugestii publicate în ultimii vreo treizeci de ani – şi... *qui a buboira*... Domnul Rosetti are bune reminiscenţe din colaborarea domniei sale cu primul care a pus în mare circulaţie cartea românească, interesat de un destin al scriitorilor. Eleganţa de ctitor al literaturii şi mai ales de prieten «efectiv», cum zice, al scriitorilor, domnia sa a menţinut-o şi o menţine de mai nainte de a se şti exact ce ar vrea să facă statul cu ucenicii lui Pierde-Vară. Până acum, statul păstra faţă de scriitori, de pildă, o atitudine strict fiscală.

Concepţia directorului Fundaţiei Regale e pur şi simplu aristocratică, atunci când domnia sa cere pentru ei «situaţii privilegiate» ceea ce nu ar sta prea rău unui stat democrat, dar raportarea domniei sale la valoarea individuală şi afirmarea că învăţaţii, artiştii, scriitorii şi filosofii dau sensul şi valoarea unei civilizaţii, e în adevărul ei stupefiantă.

Eram deprinşi cu altă limbă. Auziserăm chiar că statul n-are ce face cu intelectualii, lipsiţi în toate timpurile, prin firea lor meditativă, de fanatism. Din pricina unei rezerve organice, ei par indiferenţi şi reci. Intelectualitatea

unora ca Pitagora, Arhimede, Pasteur, Goethe, Rabelais, Montaigne, Dante, Da Vinci, Beethoven şi a multor altor întemeietori de sensuri era suspectă de coruptibilitate morală.

De vreme ce priveşte şi breasla, ar fi interesant de văzut ce s-a făcut în trecut pentru scriitori. Să izolăm cazul Eminescu într-o paranteză. Scriitorii când au fost puşi pe o treaptă oarecare, ei s-au ales dintre nepoţi sau imatriculaţi, fără criteriul «valorii individuale». Vreţi să consultăm împreună, într-o materie caracteristică a reprezentanţilor culturii româneşti în străinătate, registrul de numiri şi statele de plată în aur pe douăzeci de ani, la posturile de ataşaţi? Sau e mai bine să nu fim indiscreţi şi să renunţăm.

Privilegiile acordate deocamdată numai de domnul Rosetti n-ar fi chiar obligatoriu să fie nişte pure privilegii. Privilegiul la care ar putea să aspire un artist, care-şi iubeşte meşteşugul şi-i face meşteşugului onoare, ar fi să i se asigure acestui necăjit viaţa în limitele unicei lui profesii şi în deplinătatea individualităţii lui, necondiţionată de îndatoriri care ar face-o inutilă şi unui scop extrinsec şi menirii lui. Privilegiul ar consta într-un schimb de procedee. Statul ar pune pe scriitor în situaţia optimă de producţie, ca un mare editor, visat de mulţi artişti, dispensându-l de funcţii de stat, de împrumuturi, de închirieri, de activităţi răzleţe, ca gazetăria, şi primind în schimb o carte nouă îndelung gândită şi scrisă încet, la un an, la doi ani o dată. Cel puţin o parte din cheltuielile statului ar fi repede recuperate. Posibilităţile unui scriitor de merit se înzecesc într-un regim de linişte şi belşug: să repetăm cuvântul belşug, dat fiindcă mizeria salariată nu dă nimic şi că o individualitate din lista domnului Rosetti se admite că are nevoie de anumit confort, de o locuinţă bună, de ambianţă interioară, de librărie, de călătorii etc. Artistul e oricum şi oricând un animal de lux, dar şi statul are întodeauna trebuinţă de un blazon cu zmalţuri pe care ar căuta în deşert să-l smulgă din mormintele încremenite şi să se solidarizeze gratuit cu nişte foşti oameni chinuiţi între canonul perfecţiunii ridicule şi legea indiferenţei.

1947

OMENEASCA FURNICĂ

Mă întâlnesc toată vremea cu oameni plictisiţi. Plictisul nu e urâtul şi întristarea. E un cât al unui prost împărţitor şi un cât zecimal, după zero. Diviziunea omului prin el însuşi a devenit dificilă. Omul se divide prin alţii, prin toţi ceilalţi şi nu mai rămâne din el nimic. Secretul e minor: nu-i merg omului treburile după dorinţă şi dorinţa e mai mare decât puterile lui; divizorul întrece deîmpărţitul de câteva ori.

În profesie, contemporanul meu, orice meserie îşi alege, nu se simte bine. Dascălul, medicul, advocatul, inginerul s-ar dori fiecare altceva şi de preferinţă om ajuns: mai puţin om şi mai mult ajuns. Superstiţia că ierarhia dă valoare, beneficii şi tot ce-ţi lipseşte, extraprofesionale, se ţine de contemporani, până ce, în sfârşit, s-au făcut. Ei constată că nici asta nu e o afacere cu beneficii de mie la zero. La câţiva norocoşi prin accident se numără cu sutele decepţionaţii. Capitolul mărturisirilor începe invariabil cu «Dacă ştiam». Omul trebuie să ştie, nu să se mărginească.

Rezultat general: gol general, cât se poate de prost la cât. Marasm, inactivitate: deşeuri, pleavă, rumeguş. Tot alergând după altceva, puţinul ceva personal se pierde şi continua contrarietate face din sufletul omului un dans de pulbere într-o rază de soare. Ce se poate concretiza dintr-o ninsoare lentă de molecule care nici în cădere nu exprimă nimic? Mai mult înoată decât cad.

Rămâne criteriul dezmăţat al dezideratului factice, al unei închipuiri incolore şi în acest fum emanat de o vatră cu o găteajă, sufletul dispare. Toată lumea cu o răspundere oareşicare, absentă din profesiune, totalul golului e enorm. E de făcut ceva în psihologia bolnavă?

Este. Şi e simplu fixarea precisă în meserie. Şi e şi mai ieftin. Agonisita modestă se păstrează într-un nod de batistă şi nu e cheltuită pe remedii fără efect. Poporul numeşte soluţia de acid boric «apă de nimica». Meşteşugul are şi moralitatea şi estetica şi filosofia lui şi, dacă-l adânceşti, răspunde întodeauna în natură şi în

ipoteză, cu o consolare: certitudinea că pe centimetrul pătrat înlăuntrul căruia lupţi cu tine însuţi nu eşti inutil. Mormântul nostru e minuscul, cât pentru o furnică.

1947

UN MILIARD

Aţi aflat câţi neştiutori de carte trăiesc pe glob, în octombrie 1947? Un miliard! La două miliarde locuitori fericiţi ai planetei sunt tocmai bine cincizeci la sută, jumătate de analfabeţi. Statistica e sugestivă.

Va să zică, un deficit în tirajul tipografic, serios. Nu-ţi vine să crezi că atât amar de populaţie nu ştie ce se petrece la O.N.U., la UNESCO, la Paris, la Londra, la Washington şi îşi mai permite să trăiască în această ignoranţă . Definiţia care deosebeşte pe om de berbec e astăzi mai uşoară decât acum două sute de ani: berbecul nici nu scrie, nici nu citeşte gazeta.

Ar fi tot atât de interesant de ştiut câţi doctori, câţi licenţiaţi, câţi profesori şi savanţi respiră pe faţa pământului lumină paralel cu atâta, cum spuneam noi, întuneric. Căci ce alt nume, dacă nu al întunericului, merită acel element, care împiedică una pe două din continente să ştie ce se petrece, de pildă, la Aranjuez?

Dascălii analfabeţilor îi poţi număra pe degete, în schimb: Moisi, Iisus, Mahomed, Buddha şi alţi câţiva profeţi şi întemeietori de şcoli de credinţă. Între noi fie zis, au învăţat mai puţin de la ei analfabeţii decât celălalt miliard de oameni, cultivaţi în disciplinele a câtorva sute de mii de dascăli cu diplomă şi zăpăciţi de antitezele a câtorva mii de alţi cărturari de filosofie?

În orice caz e greu de spus dacă ştiutorii de slovă sunt mult mai satisfăcuţi comparativ cu mulţimile proaste. Iisus polemizează cu fariseii, care sunt cărturari şi proclamă fericirea celor săraci cu duhul, cum se numesc în *Noul Testament* analfabeţi. Pe de altă parte, cine greşeşte de obicei mai mult din cele două categorii de contrast?

Înțelepciunea plugarului ignorant e mai mică decât a unui academician și neroziile țăranului să fie mai voluminoase decât ale domnului de la catedră? Cronica spune că, fără mulți și proști, boierii îndeobște nu s-ar fi priceput să păstreze nici țara, nici limba. Un savant român și-a pus și el problema trecerii analfabeților din infernul neștiinței în paradisul culturii. Inaugurase și metoda. Metoda prezenta originalitatea că civilizația nu trebuia începută chiar de la cap, acest organ accidental putând să fie lăsat mai la urmă și favorizat altul. Până la frigider și aparatul fotografic cu lentila «Tessar», savantul a construit pentru analfabeții de la țară un *tout à l'égout* de porțelan. Astfel, literele tipărite puteau fi învățate și citite invers. Dar prostul a preferat să rămână prost și analfabet și n-a tras niciodată de lanț. S-a servit cum apucase, întorcându-se la deprinderile lui, cu spatele la uluci, și păstrând mecanismul instalației pentru inspecțiile savantului novator. Secretul învățământului consista în a face pe țăran să citească cinci litere deocamdată: T.R.A.G.E. scrise negru pe alb pe mânerul lanțului pus în mișcare.

1947

CUM CITIM ȘI ÎNȚELEGEM

Parcă a spus cineva: ferește-mă, Doamne, de interpreți. Desigur nu de aceia de la poarta de hotel, unde interpretul e numele tâlmaciului cu șapcă și se mai cheamă, între ruinele clasice, și cicerone. Ferește-mă, Doamne, de zelul excesiv, de spiritul dea analiză prea subtilă și fără adâncime.

Noi ne obișnuiserăm, ăștia care ne-am ales, incapabili de un meșteșug mai practic, cusutul și broderia hârtiei cu penița, ne obișnuiserăm, când lucrul nostru era gata, să i se spuie dacă e bun sau prost; întrucât ceea ce învățaserăm că privește pe cititor e calitatea, ca la ciorapi. Criteriul era întocmit în bibliotecă pentru toate rezultatele unei opintiri, regulamente, statistici, poezii, articole de

ziar, romane, memorii, petiţii... E bine spus ori e insuficient şi rău exprimat. Nu ne opream la idei, la imagini, la potriveli; ne interesa plastic şi stilistic: un examen destul de greu de trecut.

Aşa e, mi se pare, toată problema scriitorului, să izbutească a se concretiza. Încolo, oricât ar fi de fericite sau de nefericite elucubraţiile lui, nu interesează. Cele mai frumoase sugestii şi sentimente, lichefiate într-un decoct zemos cu mucilagii, nu ajung să mă mişte. Poate că şi fondul, vorba ceea, merită oareşicare atenţie, dar dacă fondul n-are formă şi o formă a lui, strădania e de prisos. Toată morala stă cuprinsă în caietul de caligrafie, compus din douăzeci de fraze drepte, ronde şi batarde. Ce folos! nu le ţine minte nici un copil, ba îi fac nefericitului şcolar oroare, din pricina banalităţii de expresie inexpresivă.

Îndată ce schimbi criteriul şi adopţi pentru lucrul scris dogma interogativă: «Ce-a voit să spuie scriitorul?» nu mai există literatură. Ea încetează la marginea expresiei. Scrutarea unui text în afară de sensul de corectitudine şi de frumuseţe a stilului dă în rătăcire şi face dintr-o icoană şlefuită un capac de oală, trecut pe plită de pe o cratiţă pe alta. Ce-a vrut să spuie scriitorul, constituie un proces de conştiinţă şi uneltele noastre morale, în general, n-au atins încă fineţea de a se putea introduce într-o intenţie fără să o compromită şi într-un suflet fără să-l întineze. Apoi fiecare iscoditor de texte îi aplică textului sensibilitatea lui, gradul de inteligenţă, întorsătura lui de spirit, virtuţile şi perversităţile lui. Sunt zece mii de înţelesuri într-o ediţie de zece mii de exemplare, epuizată la zece mii de cumpărători.

Te mai poţi descurca într-un asemenea criteriu, pornit la lectura printr-o lentilă acoperită cu puncte de întrebare, pe cristal? Se mai poate distinge ceva?

Pe de altă parte nici scriitorului nu i se poate tăgădui dreptul la un perimetru personal de sensibilitate şi inteligenţă, inegal evident, comparat cu semenii lui şi mai mult sau mai puţin obscur, după cum îi solicită facultăţile pana. Între Tacit şi Rădulescu-Niger sunt mai multe cicluri de ere geologice şi ceea ce-i opac în cel dintâi, pentru cei mai mulţi cititori, în cel de al doilea e clar ca lumina zilei.

Un scriitor concentrat lasă pe dinafară reducerea la acelaşi numitor, socoteşte majoritatea locurilor comune de gândire ştiute şi înţelese şi eliminând notele, numerotările, trimiterile şi explicaţiile, neconforme cu linia stilului, se bizuie pe simţul de cultură generală a cititorilor lui.

1947

CREABILIS

După o conversaţie de o jumătate oră cu domnul Adolf librarul, specialist în unealta condeiului cu cerneală pe dinlăuntru, despărţindu-mă de el în piaţa Sf. Gheorghe, prin faţa domnitorului Brâncoveanu, mă salută un tânăr mititel cu ochelarii de aur şi mă întreabă:

– Dumneavoastră sunteţi domnul X?

Domnul Adolf mă tulburase cu povestirea lui, a unei fete, inteligentă şi frumoasă, lovită brusc de o incurabilă nebunie. Detaliile mari ale relatării întrec în dramatism însăşi nebunia. Chinuri, figuri şi evenimente atroce trecuseră prin naraţiunea încleştată a vechiului meu amic de librărie, cu neputinţă de închipuit, şi titubând la scoborârea marginii de trotuar, zguduirea mea morală îmi da o şchiopătare sufletească şi un sentiment de panică oarbă.

M-am trezit foarte puţin. Era întuneric şi marginile ochelarilor aveau un reflex galben de ochi de pisică.

– Da, eu sunt acel X, am răspuns. Dumneavoastră?

Copilandrul a rostit un nume. Avea şaptesprezece ani dar o expresie de intelectualitate matură, care adăoga la suferinţa povestirii o nuanţă. L-am ascultat... Era rănit undeva în conştiinţa lui, ca de o săgeată lungă, ieşită cu vârful prin spinare şi rămasă cu cotorul afară din piept. Rana lui sângera pe la creier. O prococitate, volubilă în fraze cu schemă analitică şi literară, mi-l făcea interesant, ca o piesă mecanică nichelată care juca în angrenajul ei exact însă infinit de divers. N-aş fi dorit să am un copil cu atâtea felurite aptitudini de a sări din cerc în poligon şi din

ax în perimetru; un copil care să-mi demonstreze discernămintele ipotetice plimbându-se cu mine de braț ori despicând oul răscopt la masă, dintr-o lovitură de cuțit în coajă.

Copilandrul era încă la studii şi frământat, torturat, şi scos din embrionul lui de o idee, care era o vorbă. Voia să scrie şi nu putea... Ah! Doamne, câte tragedii nu cuprinde sticla ta de cerneală! Îi trebuia şi băiatului ăstuia frumos asemenea durere? Spiritul lui critic îi spune că nimic din ce-i scrie penița nu e admirabil şi nefericitul adolescent înviază şi moare în fiecare zi.

Ce puteam să-i răspund? De lăsat nici vorbă nu putea să fie: singura şi definitiva lui rațiune de a fi e să «scrie». Vedeam bine că din tinerețea şi lecturile lui, luate de sus în jos, i-au lipsit câteva cărți şi experiențe, la care nu-l mai puteam sfătui să se întoarcă. Alte sfaturi nu mă simt în stare să dau, zadarnice fiind toate, de vreme ce le cauți. Sunt meşteşuguri fără consilieri şi dascăli şi tânărul nimerise în cel mai inconsistent, al silabelor pe jumătate deschise.

Cuvântul lui obsedant era cel mai infect din câte au putut să dea critica şi universitatea. Tânărul voia «să creeze» şi i se părea că nu creează. Ar fi fost de ajuns «să lucreze».

1947

DE HATÂRUL VORBELOR

Discreția pe care suntem obligați să o păstrăm față de cuvinte, ca să nu se răzbune prin ridiculizarea lipsei noastre de mărginire şi măsură, o călcăm adeseori în paguba ideii.

Vocabularul, înainte de alte preocupări de echilibru, este împărțit din origini în două. O linie invizibilă face o demarcație între total şi particular. O seamă de cuvinte au de la natură un sens unic, bine precizat însă în sensibilitate. De cum le pui să calce invers, auzi un țiuit: agentul cu aripi te fluieră şi te întoarce: pentru surzi, semnalul fiind bineînțeles inutil. Surdul dă cu nasul de părete şi sângele nasului e fără interes.

Vocabulele de felul: *talent, talentat, inteligent, sprinten, ciudat, extraordinar, blând, inspirat,* detună când sunt utilizate pentru sine şi chinul pe care ţi-l provoacă să le auzi nu e de ordinul modestiei. În elasticitatea permisă a expresiei rezidă unul din elementele meşteşugului de grăire şi scris, şi secretul extins la toate rostirile cu condeiul, diferenţial între nivelurile unei literaturi. Sunt în silueta umană părţile puţine, purtate în văzul tuturora şi cele mai mult ascunse, şi nu o convenţie colectivă împiedică pe individ să şi le arate ci un simţ de pudoare, numit în literatură stil. Definiţia că stilul e însuşi omul s-a verificat valabilă pentru întodeauna. Obscenitatea nu e în cuvântul, oricât de indecent, izolat de ambianţă, ci în raporturile dintre cuvânt şi scriitor, un raport de viaţă inculcat silabelor moarte. Dacă un artist ar spune, în ceea ce-l priveşte, că e frumos ori admirabil, calificativele lui ar fi mai murdare decât, de pildă, vorbele reputate spurcate. Medicul nu vorbeşte niciodată de autoanalize chiar urmărite în laboratorul personal.

Un cuvânt detestabil din punctul de vedere al circulaţiei corecte e verbul *a crea,* înfumurat şi stupid. Cine-şi poate da seama că realizează ceea ce afirmă aceste patru litere adunate? Acţiunea lor se găseşte departe de un rezultat şi rezultatul poate să fie o afirmare, în orice caz numai a unui terţ, nu a dumitale, care dacă umbli să creezi şi nu să-ţi împlineşti simpla datorie, eşti un prost. Cel ce «creează» îşi închipuie că procedează şi comite şi în privinţa acestui act eroarea funestă a masturbaţiei profesionale, crezând că toate generaţiile se nasc dintr-o singură dată, doisprezece copii făcându-se într-o singură şedinţă şi toţi de marmură şi bronz.

1947

LACRIMILE CURATE

– Te văd cu ochii roşii, i-am spus, când mă duceam ca de obicei, duminica trecută, la biserica din mahalaua mea. Ce s-a întâmplat? A fost astăzi popa atât de eloc-

vent, încât predica lui te-a zguduit? Te-a jignit cineva aşa de tare, că te-a scos din natura dumitale calmă şi puţin păsătoare? La biserică oamenii se împacă, nu se înjură.

– Am plâns! mi-a răspuns omul cumsecade, cu care dădusem mâna.

– Văd bine că ai plâns, că de asta te şi întreb. Dar de ce? Oamenii ies de la liturghie veseli.

Întâlnitul izbucni atunci într-un adevărat hohot de jale şi s-a răzimat de umărul meu.

– Fii serios, domnule Nicolaescu, i-am spus, căutând să-l remontez, cum am citit că se zice în asemenea cazuri. La vârsta dumitale, şi la poziţia dumitale...

I-o fi murit cineva az-noapte, m-am gândit.

– Ai dumitale, sunt, desigur, bine...

– Mulţumesc lui Dumnezeu...

– Păi, atunci?

Domnul Nicolaescu ţinea în palmă două bucăţi de anafură, din care îmi dete şi mie, ca să nu mă mai duc la biserică, unde slujba se sfârşise şi preotul mai rămăsese să bodogănească la nişte binecuvântări şi citanii. M-a luat de braţ şi ne-am dus încolo să mai vedem plopii, înşiraţi ca o perdea la grădina lui Constantinescu. Vestitul florar de trandafiri murise, nu de mult, de o mare bucurie ce l-a lovit.

Lumea ieşea din biserică, răspândită care încotro, femeile, copiii, bărbaţii, şi ochii tuturora erau roşii de parcă se frecaseră la pleoape. Şi zăcea o tăcere între ei, curioasă. Fiecare părea că gândeşte adânc şi parcă toţi se gândeau la acelaşi lucru, de vreme ce se mişcau la fel şi umblau la fel, parcă frânţi.

Trecu şi popa pe lângă noi şi ne-am salutat cu vorbele îndătinate: «Blagosloveşte, cinstite părinte» şi «Domnul să te blagoslovească». Erau şi ochii preotului roşii şi umflaţi.

M-am despărţit de domnul Nicolaescu şi m-am dus cu părintele Ştefan.

– Mă vezi foarte emoţionat, mi-a povestit preotul nostru, care-i teolog şi licenţiat. Am avut azi o liturghie neaşteptată. Eram în altar şi bisericuţa noastră era ticsită de credincioşi. Oamenii aduceau acatiste, pomelnice şi

lumânări ca duminica, şi forfoteau pe la icoane. Pe urmă, s-a făcut tăcere mare. Tăcuseră şi cântăreţii. Apoi, am auzit un murmur înăbuşit. M-am uitat din altar. Un biet creştin, pe care-l văzusem îngenunchind mai devreme în faţa Maicii Domnului, plângea acolo de un ceas. Dar ce plâns, domnule! de om dărâmat. Nu-l mai văzusem niciodată pe la biserică: un necunoscut.

După slujbă, l-am căutat, să vorbesc cu el, să-l ajut, să-l cercetez, ce durere îl doare, ce suferinţă îl apasă. Nu l-am mai găsit şi nu ştiu ce să zic. Parcă s-ar fi săvârşit o minune... Mărgăritarul ăsta nu l-a pus în ochii noştri Dumnezeu degeaba.

1947

IARĂŞI MANUSCRISE

S-au adunat iarăşi teanc o seamă de manuscrise. Împotrivirile sunt inutile. În răstimpuri, autorii în devenire au primit rugămintea cu iscălitură la tipar, să-şi păstreze proza şi versurile acasă şi să se lipsească de naş literar. Ori n-au citit şi atunci îndemnul trebuie iarăşi repetat, ori stăruiesc în a nesocoti datoria discreţiei şi a rezervei şi oarecum a ruşinii.

Dacă rătăcirea degetelor mele prin buzunarele altuia în tramvai constituie un delict, nu-i mai puţin un furtişag să mă folosesc în beneficiul meu de vreme şi de tihna semenului de peste drum, ca de un bun ce-mi aparţine. Viaţa în societate e şi ea un tramvai aglomerat şi ne învecinăm fără voie, spânzurând de o curea, cu toată lumea. Dacă se întâmplă să fii pe lângă pasager, scriitor, parcă eşti obligat să fii la discreţia tuturor celor ce se freacă de tine cu un ghiozdan ori cu un caiet, şi a manipulantului, şi a celui urcat în vagon la penultima staţie de coborâre.

Nu ştii ce-i de făcut ca omul să fie lăsat în pace. Se pare că a te vârî în existenţa altuia şi a-l zgândări măcar literar, dă o satisfacţie pentru sentimentul urâtului şi

plictisului că trăieşti, răspunde la o nevoie secretă de sadism şi-ţi face impresia că exercitezi asupra contemporanilor importunaţi o fărâmă de autoritate.

Neavând nici un subaltern, îl cauţi şi te promovezi şef, sâcâind liniştea oamenilor pe care nu-i cunoşti. Când ai mai provocat şi un răspuns, trimis pe numele tău şi la adresa ta, numirea e ca şi împlinită: ai o probă de certificat. Politeţea completează restul pe acea mărginire confuză, care compartimentează oamenii dintr-o epocă şi care te împiedică, din reţinere morală, să spui adevărul franc, îngăimat în ambiguităţile unei fraze.

Ar trebui să-i spui fiecărui imbecil: eşti un imbecil – şi nu poţi. Poate că în canapeaua lui sufletească e un resort delicat: că se poate frânge, şi te opreşte mila, care-i o formă cât de cât, când a laşităţii, când a iubirii de oameni.

Totuşi, abuzul e numai o infracţiune şi nu-i încă o insultă. Ofensa, insulta, începe de-abia când, haide, treacă, meargă, deschizi manuscrisul primit. El vine uneori de la un personaj la locul lui însă chinuit de literatură. Are de toate personajul şi-i mai prisosesc. E nemulţumit. Vrea să fie şi ceva romancier sau ceva poet. Mizeria poeţilor, mai mult sau mai puţin mascată, îl tulbură şi o vrea şi pentru el, mizeria lor dând gloria de cinci parale a tiparului cu comentarii. Dacă, odată cu proza şi versurile, ţi-ar trimite şi un cec! De asta se fereşte.

Totuşi, totuşi, se întâmplă ca violenţa să aibă compensaţii. Câte un pierde-vară ţi-a trimis nişte stihuri bune. Le citeşti între ai tăi şi te bucuri şi spui, dând din cap: «Uite încă un nenorocit. Are talent!»

1947

SUBIECTE

Un tânăr profesor îmi scrie şi mi se plânge că are tot ce pare necesar, studii, diplome (mai multe), limbi străine, bibliotecă, cerneală şi hârtie bună – şi stilou încrustat cu aur, dar că nu poate să scrie pentru că nu

găseşte «subiecte». Cum faci dumneata să ai în fiecare zi unul şi poate că şi mai multe? Spune-mi şi mie.

Mărturisesc, nu m-am gândit niciodată de cincizeci şi unu de ani, de când mânjesc velina, şi întrebarea binevoitorului meu cititor, dacă dorm cu barba în plapumă sau pe deasupra, e de natură să mă determine să mi-o tai.

Nu ştiu. Pe cuvânt! Dar m-am cugetat la Ion Creangă, ale căruia *Souvenirs d'enfance* mi le-a dăruit joia trecută un poet şi profesor francez din Bucureşti. Diaconul Creangă nu-şi făcuse o problemă din «subiecte» şi punea pe hârtie, aşa, hodoronc-tronc, tot ce-i venea în condei – şi nu-i venea prea des, nici zilnic, pentru că mai da şi cu puşca în clopotniţă ca să sperie ciorile, şi pentru că-i mai trimitea şi câte un bilet lui Eminescu. Ba Creangă nici nu era un om aşa de învăţat, ca profesorul din scrisoare, nici nu ştia patru limbi şi nu avea – popă golan cum a fost – nici bibliotecă, aşa cum se numeşte.

Necioplitul nu ştia la Humuleşti măcar că e scriitor şi că în evul axiomului şi al deflaţiei nucleare va fi tradus în limba altui popă, Rabelais, şi editat la Didier, la Paris.

Nu mă pricep ce sfat să-i dau profesorului de latină, deprins cu subiectul şi retroversiunea, administrate bieţilor elevi, riguros, după canonul elocuţiunii, cu plan organizat, cu introducere, dezvoltare şi concluzie. Când tragi la aproape şaptezeci de ani toate regulile la fit, e foarte greu să dai lecţii unui pedagog erudit, priceput în toate, afară de una, care nu există.

Cum oi fi făcând eu, o să caut să mă dumiresc poate că în viaţa viitoare.

De ce umbli, domnule profesor, după subiect? Ia-o şi dumneata, fără să te ţii de drum, peste câmp, cu căruţa, lasă-ţi fişele şi autorii în cartotecă şi vezi dacă poţi înjgheba ceva fără subiect.

Să spui drept, subiectul, motivul, fabula, nu te supăra, e o mare prostie. Singurul lucru care poate prezenta un interes în literatură e jocul de-a semitonul, de-a ceaţa, de-a obscuritatea cu niţeluş uşa crăpată. Să nu se vadă şi numai să se zărească. Fantoma fiinţei şi a ideii, nu fiinţa sau ideea toată, în calâp şi la calapod. Se preferă unui spectacol un aspect şi unui aspect numai o umbră.

Indirectul e o eleganță, domnule profesor, o rostire către inefabil și ductil, a gândului brut. N-ai aflat-o încă și nici nu o bănuiești?

1947

CUCOANA MARIȚICA

Vecina Marița e o femeie dezghețată, inteligentă și sprintenă de vreo patruzeci de ani, văduvă, harnică, îngrijită, todeauna nouă în vechiturile-i de nu se ține minte, și săracă. Pomenește din când în când, podidită de lacrimi, de soțul ei decedat, pe care îl numește «Al meu». «De-ar mai trăi Al meu, Dumnezeu să-l ierte, n-aș mai duce dorul de nimic.»

Are într-o curte o casă de lut, în care, după bombardamente, a plouat un an de zile, acum învelită cu carton și catran – și un câine – și o pisică, «două suflete». Lipsește toată ziua de acasă, dusă la alte cucoane la spălat. Unde pune mâna Marițica se cunoaște. Curăță apartamentele din «centru» cu repejune și le «despute».

În harță cu toată lumea rea, darul ei polemic impresionează și pe cei mai îndrăzneți. Din patru, cinci înjurături, placate cu o dexteritate și cu un spirit de invenție genial, adversarii se retrag literalmente opăriți, ca de niște acid sulfuric, incapabili să reziste la duelul verbal și intimidați să ridice mâna asupra ei. Că «se usucă».

Cu douăzeci de replici și tot atâtea introduceri masive în elementele cele mai meșteșugite, cucoana Marițica pune la pământ toată mahalaua într-un cnocaut eroic. Și, la urmă, satisfăcută, își acordă o «cafeluță» pe prispă, schimbând formulele de triumf cu câinele și pisica.

Ieri m-a interpelat ca delegat în suburbia Cărămidarii de Jos și ca reprezentant *ipso facto* al Municipiului, cum se poate că tolerez expoziția provocătoare a tuturor bunătăților în câteva vitrine din stradă, ale restaurantelor dintr-un cartier oarecare, crapi mari prăjiți, cotlete pentru grătar, mititei patricieni și alte alea. «Ce mai așteptați?» m-a întrebat vecina; răstită și dramatic încruntată.

Am luat, fireşte, aerul grav administrativ necesar şi i-am răspuns: «Linişteşte-te, colega, că voi cerceta. Voi vorbi de urgenţă şi cu domnul primar, să ia măsuri severe.» Şi ca să o biruiesc anticipat în torentul de înjurături, gata să erumpă, am stupefiat-o, redusă la tăcere, cu titlurile domnului primar: «Primar general al Municipiului capitalei, domnul Dombrowski, General *à la suite*».

Cucoana Mariţica n-a mai zis nici pis.

1947

ŞTAMPILA

Un cititor îmi arată o carte destul de elegant îngrijită şi de un preţ comercial ridicat. A întors coperta şi pe întâia foaie a volumului s-a văzut o ştampilă care aducea bine aminte indicaţia «Pe aci se deschide» de pe lăzile de maraciane. Mi-am pus ochelarii şi am citit numele autorităţii de control de unde pornea inscripţia: o confrăţie estetică «Societatea Scriitorilor Români» plus un creionaj dedesubt. Foaia era mânjită, cartea desfiinţată. Se prezenta ca un domn dichisit, la bal, cu o flegmă pe mustaţă, întinsă până la cravată.

Dreptul de ştampilare al Societăţii nu trebuia niţeluş rafinat? Era necesar ca pe o carte gândită, scrisă, tipărită şi cumpărată, plătită cu bani căzniţi şi aleşi, să fie evidentă din partea unei asociaţii de cărturari fini şi oameni, se presupune, de gust, o atât de caracteristică lipsă de respect pentru carte, pentru cugetare, pentru muncă, pentru autor, pentru materiale şi cumpărător?

Se obişnuieşte, desigur, ştampilarea cu violetul ieftin a vitelor vii şi măcelărite în abator. Semnul de control se spală la bucătărie; al cărţilor durează cât şi cartea în bibliotecă, administrativ şi supărător.

Ai fi crezut că un ochi din societate, mai sfios decât al contabilităţii, va zări această murdărie pe un obiect gingaş, care nici nu-i aparţine, şi va schimba odioasa ştam-

pilă cu un simbol frumos, cu o emblemă desenată de un artist, ca un *ex libris*, discretă, decorativă, făcută să adaoge cărților ceva și să nu le ia din buna înfățișare nimic.

Nu e prea târziu de a se primi cu atenția cuvenită o sugestie de bun-simț elementar.

1947

CU PUNCTUALITATE

O citație de martor e în general puțin plăcută. Oricine dorește să-și tărăgănească procesul, te ia de-acasă și te poartă pe la tribunale, fără să te întrebe dacă accepți, fără chiar să te cunoască. Nu știu cum admite Justiția să fii pus, nitam-nisam, pe drumuri și expus la pierdere de timp și cheltuieli. E de ajuns această importunitate, ca să te dispuie prost împotriva celui ce-ți face onoarea să se apere cu dumneata. De cele mai multe ori afli cine a binevoit să se acopere cu pături străine, de-abia în ședință. Inculpatul se scoală de pe bancă și-ți pune întrebări tangente pe cauza lui, privită dintr-o constelație depărtată. Crede domnul Martor, dacă ar trece Calea Victoriei pe la Cotroceni, că librăria Socec s-ar găsi tot în colțul de peste drum de strada Lipscani?

Cel puțin când o citație sosește cu câteva zile înainte de termen, îți poți întocmi un răgaz. La orele opt dimineața precis, prevăzute negru pe alb în formular, ești prezent. Te privește dacă magistrații se arată pe la zece și dacă aprodul te strigă la prânz. Ai constatat pe lista de la ușe a instanței că ești al nouăzeci și șaselea și mai puteai trage un somn după o noapte de lucru.

Cum te cheamă, ce meserie ai, câți ani, ești botezat, unde stai? Juri să spui adevărul. Ai jurat pentru colțul de peste drum de Lipscani.

«Mandatul de aducere» e riguros. Vin doi domni la nouă și jumătate, ca să te ia cu ei, pentru a fi prezent la nouă în instanță, nespălat, neras, îmbrăcat în zdrențele de salahorie. Ajungi tocmai bine la douăsprezece fără un

sfert, drumul fiind lung – şi mai aştepţi o bucată de vreme. Advocatul părţii te chestionează: ce număr porţi la pălărie, la mănuşi, la încălţăminte şi dacă adunate, scăzute, multiplicate şi împărţite, numerele corespund cu cel de la casă.

E interesant de constatat că prietenii şi colegii de aproape ai acuzatului şi care erau datori să-l apere s-au eschivat, ca să nu-l acuze şi ei la rândul lor, sau să nu tremure de cine ştie ce reminiscenţe, şi că numai prostul de tine, aflat în simplă coincidenţă profesională cu dosarul, ai primit să nu fugi din faţa crucii de lemn cu Iisus cel răstignit pe ea.

1947

ARBORE GENEALOGIC

N-aţi cunoscut desigur pe Imperatorul Artelor Magnificentiu, a căruia biografie a fost publicată de curând, după deces, în ultimele ziare.

Eu l-am cunoscut. Acum vreo treizeci de ani, falnic, fercheş, elegant şi aş putea să zic frumos, tânărul aventurier circula prin cafeneaua literară. În redingota lui impecabilă gri, cu demi-joben mai asortat, manşetat, gulerat, cravatat, încălţat fin în antilopă, la culoare, nu-i lipsea din mănuşă nici bastonul cu măciulie de aur.

Apăruse în Bucureşti nu ştiu de unde, din «străinătate», socotindu-se sosit sau din Mexico, sau din California şi tare bogat. În realitate el venea de mai aproape, de la Caracal. Unii-l credeau escroc, alţii nebun. Probabil că oarecum era şi una şi alta, dar el a mai fost ceva, ceva mai presus şi de detracare şi de escrocherie, o maşină genială. Mâna lui extraordinar de precisă bătea toate tehnicităţile grafice cu câteva dexterităţi în plus şi cu o rapiditate de execuţie stupefiantă.

A murit într-o mizerie cumplită. Şi, ca fulgerele, n-a lăsat după el nimic – afară de un proiect de pod peste Atlantic, de trecut în America pe bicicletă.

S-a prezentat tocmai la mine şi tocmai acasă la mine, ieri, o simpatică tânără persoană, doamna Anişoara Tase, născută la spitalul Filantropia, în 1920, fiica ilustrului Împărat. La naştere Împăratul a ţinut să se scape de ea, lepădând-o într-o grădină, iar la vârsta de zece zile el a dat-o la «cutia» primăriei. De acolo, la trei ani a fost luată şi adoptată, cum se obişnuieşte între soţii fără copii, miloşi, de familia Stamate, decedată şi ea. Într-o privinţă, Magnificentiu semăna cu predecesorul lui în celebritate, filosoful Jean Jacques Rousseau care şi-a trimis toţi copiii la cutie.

Mama Anişoarei Tase, mamă şi ea la rândul ei unei copile, era italiancă: Constanţa Manifiotti. Iubindu-şi Împăratul monstruos de mult, nici mama nu a refuzat să-i fie copilul desprins de sân şi aruncat.

Ce doreşte doamna Tase? Foarte puţin. Să i se rectifice actul de naştere, escamotat la Filantropia pentru ca doamna să nu mai fie fiica unei umbre sau a unui strigoi, ci a mamei sale adevărate, care în carne şi oase a existat. Acest lucru cinstit l-a şi cerut Tribunalului Ilfov, secţia a III-a, care-l va judeca mâine, miercuri. Fosta copilă abandonată are un martor preţios, pe Pandele Mutu, căruia Imperatorul i-a dat pruncul şi ordinul să-l puie la rădăcina unui copac din Cişmigiu, dar Pandele Mutu, neputând colabora la o crimă, a dus copila în braţe acasă la el, în căminul lui de om nevoiaş.

– Faceţi ceva pentru mine, m-a rugat simpatica vizitatoare, bănuindu-mă în stare de ceva mai bun.

Ce pot face altceva decât o însemnare pentru binevoitoarea atenţie şi omenia domnilor magistraţi?

1947

LITERATURĂ DE TREN

Acum vreo cincizeci de ani erau patru-cinci editori în toată ţara. Şaraga din Iaşi, Samitca din Craiova, Miloşescu la Tg. Jiu, şi Socec-Teclu în Bucureşti. Ultimul din serie,

Müller, un german, întemeietorul «Bibliotecii pentru toţi», falimentară, din lipsă de cititori a fost un vizionar păcălit de iluzii. Librăria lui era în Pasajul român. Pinath, din Calea Văcăreşti, tipărea *Micul dor, Halima, Barbara Ulbrich, Haiducii* şi *Minunile Sfântului Sisoe*, a cinci parale fascicula, prin iarmaroace. Alexandru Macedonski îşi vindea versurile singur, cu o carte de vizită trimisă la domiciliu. Eventualul cumpărător, căruia îi certifica poetul titlurile de bărbat distins şi unic, cunoscut ca ilustru şi amator asiduu de opere de artă, era invitat să contribuie la evoluţia culturii.

Literatorul popular, un precursor, cunoscut pe vremuri în toată ţara, era Nicu Meţ, care îşi vindea broşurile în tren, de preferinţă clasa a treia. Ca să plaseze o broşură de zece bani, el trebuia să câştige bunăvoinţa pasagerului, gâdilându-l cu un discurs de snoave, todeauna vesel şi coleg cu toată lumea. Înfăţişarea lui de nebun cu joben şi mănuşi ascundea o inteligenţă şi, s-ar putea spune, o vocaţie. Hazurile-i circulau din clasa trenului a treia în toate celelalte clase şi la cafenea.

Anecdotele lui Nicu Meţ veneau cu sutele, în acelaşi prost-gust, dar mărturiseau ceea ce s-ar putea numi un talent. Într-alte epoci, autorul în redingotă, cu cilindru, ar fi putut să aibă un public mai mare, o inspiraţie debarasată de vulgar şi să lase ceva în literatura de umor, cea mai săracă din toate literaturile de bibliotecă.

Mai încoace, un soi de scriitor mult mai puţine gustat, era un oarecare Albulescu, domn cu barbă albă, fost oarece în ştiinţa dreptului şi la vârsta pensionării căzut în ţicneală, fără nici o chemare pentru litera tipărită. El vindea o gazetă fără dată, pe culoarele vagoanelor de clasa întâi. I se cunoştea o singură vorbă de spirit, destul de dubios. Când călătorul acostat se întâmpla să-i dea o bancnotă de un pol sau de o sută, Albulescu răspundea că pentru persoanele «nobile» nu există rest.

O celebritate de stradă fusese Cilibi Moise, într-adevăr un înţelept. Nu l-am cunoscut. Bănuiesc că l-am apucat.

Un colportor excepţional de tren era şi călugărul Dionisie. Mulţi ani de zile el şi-a vândut pe linia ferată şi prin cârciumi ziarul, însoţind tipăritura, pe care când o

vindea, când o da gratuit, cu îndemnuri, cu maxime şi, la nevoie, cu o gâlceavă, isprăvită todeauna cu biruința ortodoxiei...

Ce-ar fi dacă poeții şi romancierii s-ar întoarce la Nicu Meț, trăgându-i de mânecă, în gări, pe negustorii plecați în campanie comercială, şi demonstrându-le că poemele şi proza fac parte esențială din compoziția normală a sufletului unui călător?

1947

ZBORUL DE SEARĂ

Sunt lucruri care se repetă, şi acum acelaşi sentiment pe care ți-l provoacă de câte ori se petrece îți pare inedit, şi repetarea lor ți se pare nouă.

Iată cocorii... Au plecat de prin septembrie, şi în fiece an la plecarea lor ceva din tine pleacă odată cu ei. Îți dai seama mai ales atunci când îi asculți din scaunul tău de lucru, chemându-se în spațiu unii pe alții, cât ți-e destinul legat de pământ şi de masa coatelor tale.

Se îngânau mai deunăzi întunericul şi lumina de amurg. Pasările din ogradă se culcaseră de cu vreme în nucul bătăturii, din care, ca nişte aripi şi ele, însă oloage, marile frunze cădeau câteva sute la toată adierea. Dormeau şi vrăbiile subt streşini, şi porumbieii. Ce pasăre vede noaptea afară de bufniță şi cucuvaie? Pasărea cerului, aceea care călătoreşte.

E frig. Din văile de sus se aude un cârd de voci ca dintr-o altă lume. Asculți. Te întrebi. Te uiți. Într-adevăr, un şir de zburătoare ca un bici lung, cu noduri multe, şerpuie în nemărginire. Se desface ca un zăbranic imens, se încovoaie, se strânge, atârnă ca o flamură neagră, se netezeşte ca o linie dreaptă, se frânge în unghi, când ascuțit, când obtuz. Săracile! două au rămas în urmă, dar au ajuns convoiul, care pâlpâie acuma sus. Încep să treacă, se fac mai mici, au trecut... Încolo, înspre miazăzi, e calea lungă. Lin într-acolo, zborul se duce săgeată, drept.

Poate că încă de deasupra ta păsările au şi zărit marea caldă.

Cocori întârziaţi, berze amăgite? Nu se poate. Ele dorm demult în miresmele de rodii, smochini şi portocali, între orhidee şi palmieri. Alte păsări mari au străbătut apusul de prin Deltă, de prin Bărăgan. Vâslele erau mai scurte şi bărcile lor mai boante, rânduiala lor era mai puţin geometrică şi corectă. Unele se mai opreau să se uite în câte o stea, în câte un glomotoc de negură cu gângănii de argint, mai făceau câte un ocol, mânate de aceeaşi ţintă dar depărtându-se de drumul tras, pentru frumuseţea unui înconjur neprevăzut.

– Pleacă şi gâştele! zise Glafira, întinzând rufele albe pe frânghie...

1947

DE CE?

Obiceiul naturii fiind să multiplice un tipar, pe care, cândva, l-a descoperit şi l-a găsit bun de model pentru o serie nesfârşită de exemplare, după o regulă oarecare a născocit şi omul. Acum, că el a fost făcut dintr-o dată, într-una din cele şase zile ale *Bibliei* sau prin evoluţia admisă de ştiinţă, puţin câte puţin, pornind de la icră şi trecând prin celulă, pentru poemă e indiferent.

Înainte de toate trebuie pusă întrebarea: de ce?

De ce a fost necesară o viaţă, o viaţă minerală, apoi una vegetală, apoi o viaţă autonomă, slobodă de rădăcini şi putând, dezlipită de pământ, să se mute după voia ei, animalul să se mişte, pasărea să zboare?

Dar de ce, după ce a fost organizată producţia în serii şi când meşterul modelelor reproduse identic, putea să se odihnească, nu a şaptea zi o singură zi ci în eternitate, asigurat că uzinele naturii vor merge angrenate pe discul dinţat al timpului, fără defect, că omul va avea în toate neamurile lui două braţe şi două picioare, două urechi, şi toate organele conformate unui tip anatomic fix, de ce a

intervenit nevoia de diferenţă, ca fiecare ins complet să aibă fizionomia lui deosebită? De ce?

O variaţie se petrece la toate fiinţele vegetale şi animale întodeauna, mai mult în dimensiuni şi nuanţe decât în expresia lor. La om, la chipul lui, caracteristic al fiecăruia în parte şi original, jocul hazardului e radical exclus, chiar prin individualizarea şi diversitatea lui, dacă s-ar putea admite un hazard organizat, care nici el n-ar muta termenii problemei într-o problemă mai uşoară. Antropometria a descoperit o altă deosebire, mai puţin vizibilă dar tot atât de simbolică, în detaliile, fine ca un păinjeniş, de la om la om, ale primei falange digitale; astfel că omul are două portrete strict personale, unul al capului şi celălalt în buricul degetului mare de la mână.

De ce?

1947

JOACĂ DE CÂINI

Laba lui Baciu, în stare să răstoarne un viţel, puternică, suplă şi desenată în catifeaua ei gălbuie de o anatomie cum numai viaţa fără maeştri ştie să întocmească, s-a aşezat în poartă pe umărul meu. La sunetul clopotului e o hărmălaie de câini, paznicii riguroşi, de zi şi de noapte, ai gospodăriei, izolată într-un câmp.

I-am apucat subsuoară capul frumos, cu nişte urechi vibratile ca aripile unui fluture de noapte, ca să-i pot imobiliza impetuozitatea. A scăpat şi mă asaltează. Îi prind grumazul şi îl arunc, dar Baciu nu ştie de oboseală, mă atacă din faţă, din spate, din dreapta, din stânga, îndârjit şi naiv. De sus până jos, sunt un noroi şi scuip ţărână din mustaţă. Strig, protestez, îl fac de două parale şi el perseverează: ştie că e de joacă şi glumă şi nu-l impresionează nimic. «Te aştept, zice el în sine – şi de azi-dimineaţă; am dreptul acum să te terfelesc» şi nu mă mai lasă până ce nu-mi fac loc şi fug înăuntru. M-a dus agăţat cu dinţii de mâneci, de pantaloni, însă cu ştiinţa

exactă a rezistenței ștofelor, ca un croitor, mușcătura lui de jucărie e mare însă moale. Baciu mai știe că dedesubt e carne de prieten și că doare.

Entuziasmul nu s-a săturat, mai rămâne de cheltuit o serie de energii în figuri neprevăzute. Dacă i-a ieșit înainte un băț, îl duce și-i sare împrejur: caută pretexte și le găsește, sperie o bibilică, pune pe fugă un porumbiel, alb ca o batistă de olandă, și se uită la el cum zboară, amuzat, aproape râzând. A! splendida gură cu măsele de piatră ar putea să sfarâme fierul.

Câinii ceilalți s-au luat după el: îi tăvălește. Ei s-au asociat să-l prăvale, îi înșfacă pulpa, coada, ca un panaș, arșicul – l-au încolțit. El face un salt peste toți și, păcăliți, aleargă să-l prindă și să-i arate lui ce pot ei laolaltă, cățeaua neagră, flocosul, corcitul bălțat și orbul, care vede cu nasul. Ager, Baciule, nu te lăsa! Dă-i peste cap!

S-a făcut deodată pace pe un plocat de frunze roșcovane. Baciu e răsturnat pe spate, ca într-un fotoliu. Zdreanță-i roade dulce o labă. Fetița îl admiră ca pe un sultan și el o caută de purici.

Din cer, cad una câte una, peste ei, crâmpeiele și peticele de aur ale toamnei.

1947

GRAVURĂ

E o ceață, diafană ca o umbră albăstruie. Pomii din grădina de dincolo de câmp, desfrunziți și subțiați, par niște buchete scufundate în câte un vas transparent, de cristal intenționat obscur, semnat de un mărăcine, care seamănă scris cu numele Gallé... Asemenea glastre, ghivece și urcioare sunt așezate la rând și cuprind în amfora lor, mai zveltă sau mai pitică, toți arborii până în zare, înmuiați în ele. Expoziție de ceramică, de zmalțuri degradate, de gălęți opalescente, alternate cu tablouri galbene și cărămizii, cu peizaje. Ursul cel mare, vânăt, e o claie de paie, zdrențele palide, prinse de un băț cu crăci,

a fost un vişin tânăr, înflorit de moarte. O mirişte coclită usucă o bucată de ţarină aspră.

Ce-o fi ducând omul acela cu căciulă, prin brumă, în spinare? S-a mai oprit, a mai pus lucrul lui lung pe pământ, a mai răsucit şi aprins o ţigară, a umblat cu mâinile prin lucrul acela, s-a mai uitat în sus, la nişte ciori care au fugit de el. A văzut un câine cenuşiu croindu-şi drumul peste locuri. Şi n-a mai trecut nimeni afară de omul cu căciulă prin priveliştea întreagă. E singuratic în toată ceaţa, în toată toamna, cu povara lui, mai mult volum în greutate puţină.

Ţigarea e amară. Fumul ei nu se zăreşte în aburul rece, numai scânteia ţigării când îmbucă din ea şi o soarbe. A scuipat ţâşnit în dreapta, în stânga, şi iarăşi a pornit cu lada lui în spate. Dar lada e îngustă, începe a se desluşi ceva, şi are şi o formă de luntre. Se duce la Dunăre, cale de trei poşte? Cum umblă şi cum se opreşte şi cum bea mereu tutun şi scuipă mereu printre dinţi, o să ajungă la Olteniţa peste o săptămână.

M-am luat pe furiş, printre hăţişuri, după om, păstrând necesara distanţă. Să apuc să văd şi mă întorc. Omul cu căciulă şi cojoc şi-a lăsat cutia jos cu un capăt, şi a rezemat-o de el ca un contrabas: era tot atât de înaltă, cât şi el până la moţul căciulii – şi avea tot golul dinlăuntrul ei căptuşit, am început să zăresc, cu hârtie roză... Dacă ştiam nu mai veneam să ştiu.

Omul cu căciulă ducea acasă un coşciug.

1947

«CRIZĂ»

Nu mi-aş fi închipuit niciodată că am fi suferit, noi, pământenii, de o «criză sexuală» dacă, desfăcându-mi podul casei de sumedeniile de maculaturi tipografice, nu mi-ar fi căzut dintr-un pachet o revistă cu un articol aşa intitulat. E adevărat că această criză izbucnise fără să ne dăm seama, cu vreo cincisprezece ani îndărăt, dacă te iei

după data publicației în chestiune, și mă tem că de atunci încoace criza să nu cumva să fi trecut.

Am apucat felurite crize pe care le-am trăit în ignoranță completă, revelate de câte un cugetător oprit la litera C din dicționar a cuvântului obsedant. Coincidența de azi e curioasă cu cazul maternității unui băiat denunțat de ziare, al unui băiat devenit mamă și purtând în pântec ceea ce se obișnuise încă din secolul lui Adam să fie treaba femeii.

Pe lângă barza distribuitoare de copii pe la casele oamenilor cu frica lui Dumnezeu se cam cunoaște mecanismul conform căruia se obține după nouă luni de răbdare un înger de fată sau un drac de băiat, care pe la nouăsprezece, douăzeci de ani începe să încurce socotelile părinților și să dea de furcă societății croitorești și, eventual, Codului Penal. Ei bine, autorul se plângea că tineretul e lovit în ambele sexe de suferința că n-are cum sau n-are unde... El pare să fi fost un embrion de sociolog căruia îi lipsea o criză și o teorie și e probabil că s-a lăsat de această nobilă știință universitară, din cauză de necelebritate. Dacă ar fi insistat, faima lui n-ar fi rămas în podul cu șoareci și pachete de ziare și ar fi continuat să fie activă.

Filosofi mai rezistenți și de reputație câștigată s-au declarat șah-mat după unele încercări de apă cu degetul, însoțite de frigere la falangă; de pildă acel profesor, sedus de arta descoperirii, care înarmat cu teste și flancat de o droaie de psihologi cu mustăcioară, s-a închis o dată într-un liceu de fete interzicând orice acces în clasă, pentru pătrunderea în adâncimile subconștientului, prin întrebări puse copilelor de unsprezece ani, de gustul acesta: dacă le-a venit adesea să fugă de-acasă și dacă se gândesc să se sinucidă... Profesorul, om în toată firea presupusă, a ieșit nu numai fript dar și opărit din eroica lui gimnastică pe sufletele nefericitelor școlărițe. Profesorul era un psihotehnician.

Unii oameni se apucă să gândească drept o meserie, agitați de febra terminologiilor, a fiziologiei și sexualității. Atari bărbați, hermafrodiți sau autoamoroși, ca să ocolesc termenii proprii, tânjesc după explicarea sexuali-

tății, argumentând că simțul delicat al incertitudinii și pudoarea virginală sunt rezultatul unei ipocrizii și indiscreția lor grosolană se căznește să o anihileze.

Participam odinioară, în străinătate, ca auditor la o mare conferință de lămurire a obscurităților existenței. S-a prezentat la catedră un domn în haine de ceremonie și cu puțin barbișon, spălăcit. I se păruse că a dat de adevăratele secrete și, impetuos și agresiv, a pus mâna pe cretă, desenând pe tabla neagră un sfârc de bici zicând pe latinește *Ecce homo*: spermatozoidul.

Explozia de huiduieli pe care am auzit-o atunci în aula de conferințe a fost ca o prăbușire a o mie de vagoane de pietre. Savantul dispăru subit ca într-o trapă și a fugit din localitate cu primul tren ce i-a ieșit înainte.

Dar asta s-a petrecut în Franța.

1947

CONDEIELE...

Odinioară stam de vorbă, condeiule, amândoi cu Cocò.

Îți amintești, Cocò era papagalul nostru, al amândurora, prietenul și camaradul de pe flașnetă. Văduvi de când ne-am pomenit, de o tovărășie deplină, și la puținul nostru bine și la multul rău, de care am avut mai întodeauna parte, ne-am adunat, așa, câteșitrei, și am închiriat, ca să ne iasă și nouă câte un ban, doi, ca la toată lumea din bâlciuri, o caterincă. N-am strâns avere cu biletele scoase din arhiva lui Cocò, dar înseninând câte o frunte posomorâtă și vânzând câte o speranță, ne alegeam seara cu câte un cornet cu semințe. Floarea-soarelui și dovleacul erau pe gustul nostru și ronțăiam împreună, la capătul lunii, preț de o coșniță plină.

Dar că ospătam laolaltă cu asemenea bunătăți nu era cine știe ce ispravă. Bunul împărecherii unui papagal cu condeiul, cu flașneta și cu un nătărău ca mine, venea dintr-altă parte; că stam de vorbă după priceperile noas-

tre, acasă, pe stradă, în piaţă, peste tot locul, şi ne trecea de urât. Această vreme s-a isprăvit.

Caterinca s-a zăpăcit, cântând amestecat sârba cu *Mai am un singur dor* şi cu *Tudoriţo nene* şi am dat-o înapoi patronului de maşinării cântăreţe, să-i dreagă, dacă s-o putea, muzica hodorogită. Papagalul, după câteva luni de strănuturi, se îmbolnăvise de piept şi sta posac în vată de atunci pe un raft: Dumnezeu ştie dacă se va mai îndrepta. Să-l auzi cum cârâie în somn, când visează! Şi nici nu mă mai ascultă: i-am ajuns, cum se scrie în stil ales, indiferent.

Va să zică, am rămas noi singuri doi, condeiule cu cerneala pe dinlăuntru, adică sufletească, şi nici doi întregi, fiindcă şi eu am ajuns cam la jumătate. Tu ai fost mai voinic, dragă «Kaveko», măruntaiele tale fiindu-ţi de ebonit. Ale mele oase păcătoase sunt fabricate din materiale mai proaste. Aş fi dorit şi eu, de pildă, o câtime oareşicare de gumă în urzeala fiinţei mele, gumă din care te tragi şi tu. Fabricantul meu nu era de prin părţile unde creşte cauciucul. Iar ca să-l aducă până la sculele lui, costa mult şi marfa venea prea scumpă. Acest adevăr ţi-l poate confirma orice economist. Principiu: de la sursă la locul de desfacere.

S-ar putea să nu mai ţie mult nici ultima noastră tovărăşie în doi... Nu te mâhni, condeiule dragă, că ai să rămâi poate singur de tot. Până la urmă, tot ai să-ţi găseşti un amic, care să te ia în mână, fie cel puţin pentru o iscălitură la primărie. N-ai să mai hoinăreşti cu mine prin buruieni şi stele. Ai să cunoşti în schimb tihna sedentară a unui biurou somptuos şi vei administra cu şeful municipal distribuirea cartofilor şi a uleiului comestibil.

O să-ţi aduci aminte de mine, nu-i aşa? Şi o să pui o vorbă pentru a se mătura frunzele, toamna, de pe acoperământul meu. Inima, condeiule, ţi-o ştiu simţitoare şi cinstită, oricât te-ar cleveti alte mărci de fabrică mai arătoase.

Poate că despărţirea noastră să vie mai iute decât ai vrea: cine poate stăpâni durata? Până atunci să începem să stăm de vorbă numai amândoi, să nu ne audă nimeni.

1947

NUNTA

Nu lipseşte o săptămână fără ca poşta şi telefonul să nu ne anunţe încă o serie de nunţi. Ele merg paralel cu invitaţiile la înmormântare şi cu cererile de divorţ. În vreme ce părechile dansează, bate la biserica toaca şi femeia ideală, luată de un soţ tot atât de ideal, se scuipă reciproc în faţa unui tribunal. Căsătoria e o filă cu două pagini: una îmbată cu roze şi dacă nu ştii să rămâi la ea şi să nu o mai întorci, a doua pagină miroase câteodată urât.

În pofida tuturor piedicilor viaţa continuă, trăieşte şi se amplifică – şi e normal. La naiba cu melancolia şi cu grijile de toată ziua! Cel mai mare exemplu, făcut să încurajeze pe Bibi să iasă din boemă şi să se mute cu Lolo, căci omul nu e bine, spune preotul, să fie singur, l-a dat familia regală a Marii Britanii.

Suspendând frica de cărbuni, evenimentul care a strămutat Londra o săptămână în luna de miere a două tinereţi, o prinţesă şi un duce, a fost o nuntă. Mai e de mirare că şi Lolo şi Bibi din Bucureşti doresc să fie fericiţi, să primească daruri şi telegrame, să se ducă iarna la Buşteni, ca să dârdâie într-o cameră de hotel, să caute un sfert de porc pentru viitoarea căsnicie, douăzeci de ouă şi o strachină de unt?

Procedura e destul de complicată pentru stabilirea unei noi gospodării şi nu e prea absurdă rezistenţa flăcăilor, care tind să devie ungureşti şi a domnişoarelor hotărâte să nu încerce marea cu deştul. Întâi, trebuie să-ţi găseşti mirele sau mireasa, ceea ce uneori capătă o soluţie prin publicitate, ca atunci când căutăm o cameră mobilată, sau o păreche de hamuri de ocazie. Asta se face şi printr-un schimb de fotografii, lăsate la o cucoană mai bătrână, unde are loc «vederea». Cum o găseşti?... Aş fi preferat-o mai blondă... N-are conversaţie... Nu ţi se pare că-i stă un ochi mai sus şi altul mai jos?... Ai văzut cum dă mâna? Ca un căprar... Dar el, ce părere ai? De, ce să zic?... E cam nătâng... Are titluri, nu zic, dacă sunt adevărate, dar te calcă pe picioare la dans...

Până la urma urmelor, căsătoria tot o să se facă prin concesii reciproce, care vor avea tot timpul să fie încadrate într-un viitor proces de despărţire. Cine ştie! Nu e scris că nu poate să iasă şi bine.

După mire, se caută naşul, un bărbat influent pentru nevoile majore, un preşedinte, un general, un membru a ceva important. La rigoare, se mulţumesc şi cu mai puţin, în baza principiului că n-ai relaţii. Cu apartamentul, dacă vrei să nu te încurci la baie, la lemne, la bucătărie cu familiile respective, începe viaţa adevărată, viaţa mare, viaţa superbă, chirie, impozite, calorifer, păcură, gaz, electricitate, radio etc., etc. Maşină de gătit, mobilier, cratiţe, oale, borcane, albie, fier de călcat... de la naşi, până la furculiţă, aţi intrat, fericitule şi fericito, în faza de contrast a existenţei, totul trebuind procurat, şi bucuria, şi banii.

E o formulă. Nu s-a spus că familia e temelia societăţii? Ce mai aştepţi?

1947

SĂ TRĂIEŞTI!

Din când în când, la un an o dată şi mai rar, dacă mă ia în căruţă câte un prieten, mă regăsesc în mijlocul lumii de absenţa căreia uneori mă resimt. Nu afară din cale de mult, căci am păscut-o şi o cunosc, dar cât de cât, nu pot să zic întodeauna că nu-mi lipseşte. Omul neconstelat într-o Pleiadă îşi reflectă palidul crâmpei de rază într-o negură fără sfârşit şi se stinge, ca şi firimiturile bolţii, neştiut. Singura tovărăşie constantă a insului rătăcit printre vremuri e inefabilul de mai presus de contingenţe şi de viaţa neemancipată de bine şi rău – şi el nu e o vorbă deşartă.

Pretextele întâlnirilor sunt o masă şi un pahar, pretutindeni şi pentru toţi oamenii de o seamă, de spirit ori de

stomac. O mâncare subtil pregătită are, ca şi opera de artă, afinităţi de inteligenţă şi stil. Să te păzeşti de semenul care nu gustă tainele delicate ale unui vin cu subînţelesuri şi suculenţele complexe ale bucătăriei, unde un artist feminin sau bărbat vrăjeşte, ca un mag, rostirile tăcute să se pronunţe. Omul fără cinzeacă şi butelie e incomplet şi asexuat. El îşi caută satisfacţia şi senzaţiile mentale, ale unei minţi uscate, în rigidităţi şi purisme maladive ca Jean Calvin, ca Medicisul Carol al Nouălea, ca Torquemada. Ludovic al Doilea de Bavaria sărutat de o artistă care voia să-i cadă pe piept, îmbrâncind-o din luntrea ce-i legăna împreună pe un lac, a înecat-o. Regele era hermafrodit.

Te întâlneşti cu câte un fost coleg sau camarad de odinioară, pe negândite. Nu l-ai văzut ani de zile şi şovăi să-l recunoşti, când adeseori nu te mai recunoşti nici pe tine. Uimirea e atât de iute, încât nu-ţi poate scăpa exclamaţia sincerităţii «Cum ai îmbătrânit!» Aţi îmbătrânit amândoi. Parcă figura de altădată, descompusă, e acoperită cu o mască de carnaval şi tristă şi grotescă. Faţa tragică s-a strămutat în rizibil şi expresia mai demult natural şi irezistibil comică mărturiseşte o suferinţă de agonie: buzele şi ochii caută în zdrenţele surâsului defunct şi în bucuria falsă o dantelă de învelit încremenirea zbanghie a hârcii apropiate.

Omul încă plin de sine, de la burtă la prestigiu, nu ştie acestea toate şi zmalţurile adaose ca să menţie aparenţa făpturii îl fac hidos. El mai continuă orgoliul, înfumurarea şi aroganţa câtva timp şi brusc se dezumflă şi, ca un pepene stricat, cu picioare, se mai târăşte, purtat de o limuzină, care a început să ia profilul unui dric. Mai ajunge până la un pahar de şampanie băut nu de el, ci de mormântul lui. Şi la ciocnirea cupelor cu tineretul, inconştient că şi el începe să moară de cum s-a născut, şi imoderat, îi face plăcere mai ales o urare: «Să trăieşti» Atât i-a mai rămas: să trăiască. Şi se îndoieşte.

1947

LITERATURA COPIILOR

În general, fără să fie excluşi autorii reputaţi experţi pentru psihologia copilăriei, Perrault, fraţii Grimm şi Andersen, unul francez, ceilalţi doi germani şi un danez, literatura mai veche a copiilor excelează prin terorizarea sensibilităţii, ca şi basmele folclorului anonim. Cruzimea se găseşte la locul de onoare. Grozăviile, torturile, nedreptăţile, suferinţa silită şi impusă de autor caracterizează poveştile menite să desfete copilăria. Tot ce ţine de imaginaţie şi basm, strigoii, arătările, fantomele, vârcolacii, sufletele pribege, casele blestemate, zmeii, balaurii, pare făcut să chinuiască într-adins şi să brutalizeze pe omul, părtaş al suferinţei adevărate şi martorul permanent al morţii. Urmărind să distreze pe copii, povestitorii i-au înspăimântat. O vrăjitoare schimbă un lup în miel: copilul tresare de fericire. E satisfăcut, dar pân-atunci câte dureri!

Viaţa era odinioară într-adevăr poate că aşa. Cotropirile, jafurile schingiuirea, tăierea capului la poruncă, supunerea oarbă la un stăpân recunoscut că are dreptul să osândească şi să execute după plac, unica lege. O întreagă concepţie accepta urgiile unui Dumnezeu cârcotaş, răzbunător, duşman al fiecărui om şi cruzimile stăpânilor puşi să-l reprezinte. *Vechiul Testament* e o fioroasă pedeapsă eternă a bietului muritor. Cetăţile în flăcări, trecerea popoarelor prin ascuţişul săbiei, ducerea lor în robie, scoaterea ochilor prizonierilor aparţin miilor de ani de asupriri. Homer e un mare scriitor, oricine ar fi fost Homer, un poet de geniu ori un popor, dar frumuseţile lui cele mai izbutite sunt unele ca acestea: «Căzându-i capul retezat de spadă, gura-i mai grăia. Suliţa intrându-i în coaste îi ieşi prin spinare şi oşteanul se prăbuşi de pe cal, târât de vârful ei de aramă.»

Împărăţia fizicului atotputernică a dominat zecile şi sutele de mii de ani ale omenirii până de curând şi de-abia de la Iisus încoace începe suprapunerea spiritului şi ascendenţa omului, şovăitor prin reminiscenţe şi încă violent şi crud subt hlamida de azur. Fanatismul noii

învățături era o formă a instinctului surprins, iritat de o transformare care-i solicita conştiinţa. Când acceptă naşterea din fecioară, învierea şi înălţarea la cer, omul evanghelizat concretizează numai nevoia lepădării de animale şi suveranitatea spiritului asupra brutei.

Literatura sângelui e perimată: copilul are dreptul să ceară o stare sufletească de inocenţă şi candoare, o lumină curată, o sinteză a stelelor, a florilor, a păsărilor şi a puilor mici, încă naivi, de urs şi de mâţă – nu desigur o literatură de limonadă şi de siropuri cu sfârşeală, încercată de unele cucoane. Copiii vor, ca şi bătrânii lor, o aluzie şi suntem obligaţi să le-o dăm.

1947

OAMENI DE SPIRIT

Într-o vreme în care greutăţile fac ca râsul să fie o indecenţă, un om de duh scria nu *ad usum Delphini* ci *ad usum humanitatis*, pentru a înviora şi a delecta. Îl chema Tristan Bernard. El a murit, după ce servise cu devotament o tradiţie, în care se ilustraseră maeştri ce se numesc Molière sau Voltaire – respectuoşi şi ei pentru o moştenire bogată lăsată de Montaigne.

Omul de spirit nu e produsul unei şcoale. Cărţile nu-l formează; premiile academice nu-l deprind să fie activ şi rodnic. El ţâşneşte ca un foc de artificiu, prelucrat într-un laborator, în care n-au ce căuta cei din afară...

Şi de aceea un om de spirit e o raritate şi o exemplificare unică a personalităţii creatoare. Iată-l pe Voltaire, biciuind pe contemporani, subliniind cu cuvinte de duh întorsături istorice şi persiflând personaje de legendă; .iată-l pe Rivarol, băiat sărac, plimbându-se prin saloanele selecte ale timpului, ca să arate miopia celor ce nu simţeau vântul marei Revoluţii; iată-l, venind în urma lor, pe Anatole France, cu figura de ceară şi cu surâsul înveselind un obraz de pergament. Tovarăş cu ei – înfrăţit cu acest spirit ce face din ironie o armă şi o plăcută filosofie

Tristan Bernard, de origine evreu, şi deci prin aceasta dovedind artificialitatea calităţilor exclusive şi monopolizante ale unui galicism, care în fond este o turnură umană, nelimitată în cutia frontierelor, – apare şi el ca să continue o tradiţie glorioasă, ce începe cu Molière, actorul sărac ce-şi duce viaţa în turnee actoriceşti, mizerie, dar înnobilat prin hainele împeticite cu azurul şi cu diamantele visurilor de artă...

Tristan Bernard a fost încă un Paladin al unei lumi, al surâsului, care se teme ca de foc de stafiile plictiselii, urâtului ori banalului.

Pentru acest belşug de avuţii spirituale dăruite unui veac, ce a cunoscut bucurii, dar şi atâtea mari dezastre, prin duhul rău al războaielor crude, memoria lui Tristan Bernard trebuie păstrată cu duioşie şi cu respect. Îl aşteaptă în Câmpiile Elisee toţi confraţii lui care au învăţat umanitatea să surâdă şi să guste din plăcerile unei lumi chemată la ospăţul spiritului.

1947

COSMOGRAFIA VERBALĂ

Cuvintele au o expresie, o fizionomie, o figură suplimentară la înţelesul lor, a obiectului reprezentat.

Se poate spune că substantivul, cel mai comun cuvânt din limbă, e fotografic şi enumerativ. El ţine contabilitatea în limbaj. E averea imobilă a limbii, proprietatea stabilă, clădită, strada pe care circulă cuvintele mobile, înregistrată pe fişe rigide de cartotecă; un inventar. Bilanţul e întodeauna gata făcut. Are şi substantivul un portret subiectiv, însă numai prin comparaţie.

Într-una şi aceeaşi limbă substantivul e însuşi obiectul pe care-l conţine. El începe să aibă o figură difuză proprie prin contrastul dintre două limbi. *La table* şi *der Tisch* reprezintă, bineînţeles, tot *masa* în limbile respective, dar ele evocă alte imagini pentru un străin, cu toate că, de pildă, *masa* înrudită prin asonanţă cu *masca*, nu se

înrudeşte nici în aceeaşi limbă cu ea, după cum nici *sable* nu trezeşte imaginea din *table* şi după cum nici *griş* nu evocă în nici un fel pe *Tisch*.

Noţiunea «a gândi!» într-o limbă, neputându-se gândi exact într-o vorbire străină, adeseori foarte aproximativ chiar în limba proprie, se pare a căpăta o semnificare, nu de la vocabular nici de la sintaxă şi inflexiuni, ci mai ales de la fizionomia abstractă a cuvintelor. Oricât de adânc ar cunoaşte omul o limbă, alta decât a lui, atunci când are nevoie de operaţii aritmetice, el o şopteşte în graiul natal. Francezul zice *soixante-dix*, şaizeci şi zece, românul zice *şaptezeci*, dar elveţianul şi belgul zic *septante*, care-i un cuvânt logic, dar refuzat din cauza inadaptabilităţii fizionomiei. Francezului îi trebuie un cuvânt ilogic, şi complicat şi compus: el are nevoie de acest portret verbal şi nu de altul.

Tot aşa *quatre-vingt-dix*, de-patru-ori-douăzeci-şi-zece, pare un cuvânt analitic idiot, ca să exprime *nouăzeci*, căruia la Geneva şi la Bruxelles i se zice *nonante*. Portretul acestui cuvânt e tipic exemplificator. Portretul cuvintelor e cu deosebire sensibil în versuri, la rimă, unde, efect curios, două lungimi cu totul disparate îşi pierd în oarecare măsură fiecare profilul propriu şi se alătură unei îngemănări de al treilea profil, ca şi cum un cuvânt cârn aliterat cu un cuvânt cu nasul turtit ar da, prin suprapunere, o linie acvilină.

Verbul e mult mai puţin static şi sèrvil comparativ cu substantivul. Se poate ca substantivul să nu fi dormit întodeauna, ca în limbile moderne şi să fi fost mai bărbat, mai activ, dacă ne gândim că sensul biblic al cuvântului, care este egal astăzi mai mult cu substantivul («La început era Cuvântul şi el se purta – zbura peste ape») era asociat cu imaginea unei fiinţe vii şi independente de ambianţă. Verbele au portretele cele mai caracteristice, şi de multe ori verbul neregulat dă mai multe aspecte ale unei imagini motrice, văzută din faţă, din stânga, din dreapta, din spate, culcat, ridicat şi în *raccourci*, după mod şi după timpul din mod.

Prepoziţia, conjuncţia, exclamaţia sunt nişte foarte interesante miniaturi ale terminologiilor, ca şi sufixele, prefixele, eufonicele, evocatoare de articulaţii, şuruburi şi piuliţe, de mărgele, de bijuterii, de gângănii versicolore.

Portretul unui cuvânt se defineşte mai subtil prin influenţa cuvintelor alăturate de el şi dimprejur, creşte sau se micşorează în volum. Ritmul frazei îi adaugă un sens mai lung şi un ecou, îi dă drumul sau îl frânează. În stil, care-i o construcţie de pietrificare şi unitate interioară, cuvintele toate fug unele după altele şi se prind, imaginile se între-intercalează şi se derivă, în imaginea mare, în peizajul frazei, care le cuprinde şi le anulează pe toate. Sunt fraze ca nişte câmpii întinse, fraze ca marea în mişcare, fraze grădini, fraze prăpăstii şi fraze păduri...

O filologie artistică, în care sunt de acord că filologul îşi poate pierde echilibrul, ar avea dorinţa să dea, într-un lexicon întodeauna neterminat, sensul vocabulelor după tensiune, după numitor, după fluiditate şi transparenţe în filigran.

Critica literară ar avea de câştigat.

1947

B. BRĂNIŞTEANU

De când zace şi el, condeiul însoţeşte împleticit la groapă pe un al doilea camarad...

Pot să-mi permit familiaritatea de titulatură căci cu Brănişteanu am fost, cum se zice, coleg de hârtie tipărită şi de închisoare. Acum aproape treizeci de ani, am dormit pe saltele vecine, în acelaşi «salon», lung de două pogoane. Am stat cu el de gânduri subt ferestrele orizontale, lipite de tavan. Lumina zilei mohorâte se intercala oblic şi difuză, pe furiş, ca într-o subterană. Păreţi jumătate văruiţi în sus, şi dedesubtul dungii de contrast spoiţi cu o negură spălăcită...

Eram vreo douăzeci de «arestanţi», mai tineri, mai vârstnici, mai bătrâni, cei mai mulţi dispăruţi rând pe rând, ca Brănişteanu, Adolf de Herz, Jonsohn, Simon Grossmann, Dem. Teodorescu, Petre Ciorăneanu, Slavici; îl omit pe C. Stere numai pentru că făcea parte, la apelul de seară, dintr-alt «dormitor». Discret prin temperament,

Brănişteanu se împăca penibil cu un regim interior, funciarmente indiscret, ca o sală de consultaţii dintr-un dispensar gratuit. De la colegul care-şi prăjea într-o tigaie feliile de slănină pe o lampă, până la cel ce, năduşind intens la picioare, îşi întindea ciorapii seara la uscat, sensibilităţile lui treceau prin toate fazele unei promiscuităţi, compusă din gradele de bună creştere şi degradările personale cele mai variate. Salvatorul situaţiei era Baronul, Baronul de Herz, dotat ca nimeni altul cu darul de a face lumea să râdă, duhliu, şoltic, transformat, improvizator şi actor genial.

Dealtfel, păduchele constituia o preocupare destul de majoră, în stare să derive mizantropia şi demoralizarea în dragostea de oameni.

Într-adevăr, temniţa trecea printr-o gravă epidemie de tifos exantematic, cu un sold de zece cadavre pe zi, şi echipa «intelectualilor» deţinuţi sta de veghe la căpătâiul muribunzilor din spitalul închisorii. Brănişteanu îşi înţelegea datoria de semen, cum şi-a înţeles-o şi pe aceea de gazetar, fără să lipsească niciodată să mângâie fruntea bolnavului în agonie. Sufletul acestuia, în singurătatea conştiinţei, plutea pe jumătate dezintegrat, între dorul de acasă şi răstignirea puşcăriei. Cu unii din ei, încă de ieri, alaltăieri, prietenul defunct se va fi şi întâlnit pe undeva, prin lumea cealaltă, nebărbieriţi şi goi de ţoale, cum au murit acum vreo treizeci de ani...

Elogiile cuvenite cu lauri profesionistului prodigios le-au făcut alţii mai calificaţi pentru treaba criticii de stil politic şi de analiză. Faptul că nici o problemă, de nici o dimensiune cu caracter ideologic şi social, nu i-a fost străină şi că documentarea lui universală, slujită de o vastă memorie de mare precizie şi de o inteligenţă înstelată, e prea bine cunoscut publicului cititor românesc. Brănişteanu a fost un clasic al gazetăriei, dacă gazetăria poate să comporte un vocablu rezervat sentinţelor de Academie.

Aş vrea să le spui cititorilor altceva, că Brănişteanu a fost un excelent camarad şi un om neasemuit de bun. Dacă el ar fi putut urî ceva, iubind pe fiecare, el a urât nedreptatea, asuprirea, modalitatea vulgară, meschinăria.

Aş fi auzit că ar fi fost orgolios: în patruzeci de ani n-am băgat de seamă. Dar meritele lui erau prea mari şi prea multe ca să nu minimalizeze o anodină pecadilă. Complex, rafinat, fin, subtil şi spirit elegant de nuanţe, convorbirile cu acest confrate erudit, într-un peizaj intelectual de nuanţe proaspete, de pastel, erau întodeauna o plăcere, o plăcere cu atât mai delicată cu cât el era unul din oamenii cei mai cumpăniţi cu sine, din câţi am cunoscut.

Scepticismul îi era parfumat, ca benedictina, sorbită mărunţel dintr-un degetar de cristal cu picior, laolaltă cu o havană. Păcat că poate pieri un om atât de înzestrat pentru înşirarea pe un fir de mătase a zilelor reduse la boabe de mărgăritar. Firul lui de mătase a ţinut o jumătate de veac.

Se zice la moarte că dispariţia e o pierdere, că lasă un gol. De obicei, e vorba mai mult de o vorbă goală, de presă şi de oratorie, două purtătoare de urcioare goale, şi de o pierdere recuperată instantaneu. Plecarea lui Brănişteanu lasă cu adevărat un gol, un mare gol şi constituie o pierdere netă şi adevărată. Înainte de el şi după el e o pauză; într-o parte brumă, într-o parte noapte: ca în cimitirul lui de acum. Individualităţile nu se repetă.

1947

ÎNVIERE

Ca în toţi anii, tipograful aşteaptă articolul liric de Paşti şi condeiul nu se simte în stare să scrie cu beteală şi zulufi. Aprilie s-a născut degenerat şi trist. Duhul pustietăţii suflă peste brazde şi semănături cenuşe şi jar.

E adevărat că-n zare pământul s-a învelit pe ici, pe colo, cu o culoare oareşicare, văzută verde în răspăr, dar dârele anemice par un mucegai şi o cocleală. Nişte oi par să le pască. În gură mai multă ţărână decât tuleie de iarbă. Şi cerul îşi permite să fie albastru fără ca lumina lui să se zbârcească senin, inconştient ca o păpuşe de

ceară într-o vitrină de frizer, tratată cu cosmetic. Ochii lui de cristal indiferent nu văd că ţarina şovăie, că cireada slăbănoagă, de arături cu coarne, se târăşte de-abia, între albia uscată şi câmpia de ceară.

De Florii, sălciile au dat plete multe dar sufletul e gol. Nu i-a mai tras inima pe copii să colinde din poartă-n poartă, ca pe vremuri. Au dat uitării bucuria zilei de după Buna Vestire.

Mai mult ca-ntodeauna Săptămâna Patimilor cerneşte lumea de-a lungul şi de-a latul ţării şi fiecare om, răstignit pe crucea lui, se uită prin spinii frunţii cum i se scurge sângele, strop cu strop prin cuiele crucificării. Învierea e de astă dată o ducere în mormânt şi luminile din noaptea ei însoţesc de la biserică acasă nu nişte fiinţe ci nişte năsălii. Pentru cine mai sună clopotele nopţii? Pentru vii? Pentru morţi? Pentru ziua de azi, pentru ziua de mâine? Pentru ce a trecut? Pentru ce va mai veni?

Vecinul s-a dus până la Alba Iulia să-şi aducă merindele adunate de părinţi pentru Paşti. La întoarcere, prietenii lui de călătorie l-au aruncat din tren şi i le-au furat. Cadavrul bietului om a fost descoperit de-a lungul liniei ferate. Săracul e ucis şi prădat de alţi săraci.

1947

[DESTINUL OMENIRII STĂ ÎN PUTEREA MULŢIMII, ÎN MÂNA POPOARELOR...]

Acolo unde domneşte ideea de agresiune, evoluţia sufletească a omenirii se face mult prea încet. Omul care a clădit oraşe uriaşe, uzine ca pentru giganţi, civilizaţii ilustre; care aruncă poduri peste fluvii şi podeşte şi mările cu nave de oţel şi văzduhul cu aripi, rămâne mereu în urma operei lui, ca un pribeag şi un străin faţă de ea. Sufletul lui colcăie de superstiţii şi erori.

În plină epocă a electricităţii găseşti la biuroul ei somptuos, lângă receptoarele de telefon, părând să gândească, o personalitate morală din epoca de piatră, în

smoching şi redingotă. Ea nu gândeşte propriu-zis, căci ar avea mijlocul să se judece şi să se transforme, ci simte; auzi dumneata? simte ca un sălbatic învelit în petice de cojoc.

Cea mai crâncenă şi mai funestă superstiţie care ruşinează omenirea e credinţa războiului necesar. Războiul necesar vine, evident, nu de la popoarele libere, în legitimă apărare, ci de la agresori. Război necesar înseamnează război calculat pregătit în vederea unei prădăciuni, a unei asupriri, a unei egemonii. Teoreticienii acestei ipocrizii, mascată cu principii, au mers până acolo încât să explice războiul ca o trebuinţă biologică, de lăsare de sânge. Când agresorul a hotărât că un popor vecin suferă de congestie, el îi aplică tratamentul de uşurare: tunul, puşca, incendiul şi baioneta. O recentă filosofie militaristă a introdus mai recent în medicina cărnii de tun şi a cărnii de cimitir şi o inspiraţie de sentimentalism. Atacul trebuie să fie fulgerător, pentru ca popoarele să sufere mai puţin, adică mai scurt. Suferind de o sută de ori mai intens, să sufere de o sută de ori mai iute. Această milă de oameni se numeşte în jargon militarist *Blitzkrieg* şi *Război total,* adică un război în care, dincolo şi dincoace de fronturile de luptă, piere toată suflarea din interiorul ţării atacate, copiii şi femeile, bărbaţii, într-un vârtej de foc...

Ca să ajungă la apogeul de caritate al morţii instantanee i-au trebuit Europei aproape două mii de ani de creştinism şi asceză.

Superstiţia diformează şi etica, în tot ce are ea mai gingaş.

În agresiunea germană din epoca anilor 1914-1918, Fritz primea în gara de plecare, pe fereastra vagonului, o strângere de mână cu îndemnul *Und jetzt macht uns Ehre!* (Şi acum faceţi-ne onoare!) Onoarea de-a năvăli în Belgia şi de a împuşca populaţia civilă pe bulevarde.

Şi mai este invocat şi Dumnezeu, ca patron al agresiunii. Ziarele apăreau cu titlul pe pagina întreagă: «*Cu Dumnezeu înainte!*»

Oamenii politici, oamenii de afaceri, oamenii de finanţe şi intelectualii din presa ţărilor agresoare sunt în genere mai practici. Ei se feresc din răsputeri de eroism,

de glorie şi de câmpul de onoare, aşa-numit, preferând o digestie voluminoasă şi o bravură cu întârziere a memoriilor scrise după război pentru fotolii în Academie.

Sunt între dumneavoastră, domnilor, unii care au trăit, ca mine, mai mult decât intervalul dintre două bombe explodate. Aduceţi-vă aminte câte războaie s-au succedat în ultimii patruzeci de ani.

Este oare locul să disperăm? Nu! Iniţiativele de pace, ca aceea de azi, nu pot rămâne sterile. E cea mai bună educaţie ce trebuie făcută publicului din toate ţările, ameninţate de un război, care va fi, dacă nu e oprit la timp, o catastrofă a frământatei noastre planete, care se spune că, privită din cer, pare verzuie ca o bijuterie de smarald...

Să ne ferim de fabula «Necesităţilor inexorabile», de «Evenimentul ineluctabil», de «Ceasul fatal», de «Raţiunile de stat» şi de toate maximele şi zicalele, în zdrenţele cărora se ascund spaima de a cugeta şi laşitatea de a voi. Destinul omenirii, care pe de o parte zămisleşte şi construieşte şi pe de alta dărâmă, stă în puterea mulţimii, în mâna popoarelor, în mâna fiecărui om hotărât, adunat cu semenii lui laolaltă, şi nu în competinţa clicilor derizorii din trecut.

Năzuinţa de pace mână şi însufleţeşte azi, după experienţele repetate ale războaielor, milioane de oameni şi energii consacrate apărării realizărilor naţionale şi dreptului de a trăi. Gândeşte-te, omule singuratic de dincolo, înfricoşat de cataclisme, că ridicând braţul ca să înfrunţi o poruncă şi să tăgăduieşti o nebunie, ai de partea ta, în sprijinul tău, solidaritatea tuturor mamelor din lume şi cel puţin o jumătate din numărul locuitorilor tuturor ţărilor. Pacea, ca şi dreptul, nu se cerşeşte. Ca orice victorie, pacea se câştigă şi se păzeşte prin luptă.

Pacea e patria şi patria e pacea – şi una şi cealaltă sunt scumpe. Cei care au moştenit de la trândavii şi trântorii înfumuraţi, din antica Roma, principiul că *Ubi bene ibi patria* (că acolo e patria unde se trăieşte bine) nu sunt patrioţii ţării lor sau presupusei ţări a lor. Patria se leapădă de aceşti ciocnitori de pahare străine. Aceştia sunt veneticii şi urmaşii de venetici.

Permiteţi-mi să termin cu o schiţă în pastel.

Un ofițer, un căpitan, mi-a povestit odinioară, întors de pe front, un epizod de război... Intrase într-o țară străină, iarna, și unitatea lui înconjurase brusc o localitate de frontieră și a găsit-o goală. Familia fugise. Dar cum era pe la prânz, el a găsit masa pusă cu șase tacâmuri și mâncarea rămasă în farfurii!... Ofițerul s-a întristat: surpriză, când s-au apropiat soldații, familia era la masă. Ofițerul trecu într-o cameră de alături, odaie de copil. O cameră albă, cu mobilierul alb, și zugrăvită cu imagini copilărești, veverițe, boboci de rață și brotăcei. Patul copilului era desfăcut. În perina de căpătâi se mai cunoștea groapa capului copilului, care fusese scos în frig, pe fugă, din patul și din somnul lui fericit... Ofițerul a pipăit locul din perină cu mâna. Locul era cald...

1952

MEDALION KRÎLOV

Am impresia că le sunt dator auditorilor noștri o salutare de întoarcere la microfonul românesc. N-am mai vorbit din acest loc de optsprezece ani – și credeam, pe temeiuri de vârste, că n-am să mai vorbesc niciodată.

Deci, bine v-am găsit sănătoși!

Pe vremuri, în vorbirile mele săptămânale de colaborator al postului București, încercam caricaturizarea aspectelor din viața superficialităților noastre de altădată.

Aș spune că după o absență de optsprezece ani mă găsesc aproape în aceeași situație ca atunci, căci salutând publicul din nou, de astă dată nu vin la urechea dumneavoastră singuratic, ci însoțind un fabulist, care a tratat vechea societate rusă cu biciul – un bici însă de mătase.

Să ne oprim un moment – momentul permis de programe – asupra acestui mare scriitor și fabulist rus, care dintr-o țară diametral opusă geograficește, se împărechează în cultura europeană cu celălalt fabulist, francezul Jean de la Fontaine. El se cheamă Ivan Andreevici Krîlov, mai cunoscut subt numele scurtat de Krîlov. Prin

cuvântul fabulist se înțelege un scriitor de fabule, de obicei poet.

Dar ce e fabula în definitiv? Poate că e de prisos o definiție a unui gen literar care circulă în conștiința cititorilor de zeci de ani, de sute de ani, ba chiar de două mii cinci sute de ani, dacă paternitatea genului i-o atribuim, după istoria literaturilor clasice, elinului Esop. Totuși, pentru că fabuliștii au fost întodeauna puțini și pentru că acum genul apare abandonat, fie din pricină că oprelIștile de a spune lucrurile pe față au dispărut, fie pentru că lipsește talentul special necesar, putem spune că fabula concentrează în câteva versuri o împrejurare în același timp simbolică și trăită. Însă genul fabulă e unul din cele mai dificile, dovadă numeroasele încercări din toate limbile, neizbutite. Nu este de ajuns să pui, după titlul unei bucăți în versuri, cuvântul fabulă, pentru ca bucata versificată să fie o fabulă, într-adevăr. Mai e nevoie și de altceva, de mult altceva.

Fabula s-a născut din sclavie. Esop a fost un rob. Robia, ca toate relele omenești, a evoluat și ea. De la robia antică până la robia medievală, șerbie și iobăgie, s-a făcut un pas. Forma robiei merge în ritm cu forma vieții economice și în epocile capitaliste robia a continuat neîntrerupt.

Față de forma socială a timpului, când scriitorii de atitudine erau suspectați, întemnițați și deportați în Siberia a fost, drept vorbind, și Krîlov tot un sclav. În fabulele lui vorbesc animalele și astfel fabulistul se poate strecura prin tăișurile cenzurii având și încredințarea îndreptățită că-și face datoria.

Krîlov a scris câteva sute de fabule, din care citim una: *Zmeul de hârtie*[1].

Câteva date: Krîlov s-a născut la Moscova, acum o sută optzeci și patru de ani și a murit la vârsta respectabilă de șaptezeci și cinci. A început prin a scrie teatru, dar vocația lui adevărată, de fabulist, s-a exprimat la vârsta de douăzeci și cinci de ani. De atunci și până la moarte nu s-a petrecut nici un eveniment și nici o variație în viața Imperiului rusesc, fără să lase o urmă sintetică în opera lui.

---

[1] Vezi *Scrieri*, 5, *Tălmăciri*. p. 179.

Ca toţi marii scriitori ai lumii şi care durează în conştiinţa oamenilor, Krîlov s-a inspirat în tot ce-a scris de la popor, izvorul sănătos al oricărei realizări de artă.

Fabulele lui Krîlov sunt ruseşti, dar ele se potrivesc tot atât de mult, independent de timp şi de spaţiu, cu împrejurările de pretutindeni. Tâlmăcite în româneşte, Krîlov e român; în nemţeşte, el e german; în franţuzeşte, francez; în englezeşte, englez... Această universalitate este semnul geniului şi puterii de gândire.

1953

EDITURI ŞI TÂLMĂCIRI

În calitate de profesionist al unui condei şi al unei călimări, dacă ţi-ai dus întrucâtva proiectul unei cărţi la capăt, fie că ţi-a ieşit mai bine, fie că mai prost, ai trebuinţă de o editură, cum şi editura are trebuinţă, să zicem, de tine. Întâia datorie a omului scriitor sau plugar este să trăiască din meseria lui şi să fie prezent în epoca lui. Se petrece şi la noi fenomenul că un scriitor poate trăi într-adevăr din slovele lui.

Pe vremuri, foarte apropiate de noi, trăiau din profesie numai editorii şi de felul cum trăiau ei şi cum nu trăiau scriitorii, sunt martore, pe de o parte clădirile, instalaţiile, proprietăţile lăsate de ei, societăţile şi exploatările variate ascunse, în flagrantă opoziţie cu profesia pe faţă. Editurile se înmulţeau văzând cu ochii. Băieţii de prăvălie, lăcomiţii şi neruşinaţii tuturor profesiilor zise liberale, descoperiseră mina de aur din care scoteau la nesfârşit cu găleata: mintea, vocaţia, sufletul, inima, rărunchii, boala şi sărăcia scriitorului. Ba editorul analfabet pretindea să formuleze şi opinii literare. Ca să ajusteze tocmeala, el zicea: nu-mi place! Unul se făcuse chiar scriitor.

De la manuscris până la carte se încâlceau toate misterele, şiretlicurile, falsificările şi ticăloşiile care îndopau casele de fier ale brutelor editoriale, adeseori foşti

negustori de mărunţişuri, băcani, ingineri rataţi, cămătari, tâlhari de gazetărie, advocaţi clănţăi, tejghetari, profesori fără tragere de inimă, acţionari de toată aventura. Orice propunere de control jignea susceptibilităţile de gingăşie ale editorului revoltat. Tirajele erau secret profesional, conturile inexistente. Numerotarea exemplarelor fusese o ultimă escrocherie de împăcare ipocrită a intereselor editurii cu exigenţele autorilor, militanţi pentru o lege clară, refuzată de toate guvernele, cât şi de guvernul unui cărturar cu editură proprie. Acelaşi număr de ordine era repetat pe câte trei exemplare.

Parcurgând toată claviatura literaturii literare, artistice, ştiinţifice, lipseau odinioară din librărie vreo patru sute de volume de bază, care trebuiau împrumutate dintr-alte limbi.

Activitatea scriitorului trebuia organizată în interesul cititorilor de limba natală; scrieri personale şi traduceri. Dar sunt traduceri şi traduceri, traduceri asimilabile cu o creaţie şi traduceri de mântuială, pentru lichidarea în pas gimnastic a unui contract. Traducerile repartizate pe afinităţi şi aderenţe cu autorul străin ales au şansa să fie cele mai apropiate de original şi de substanţă. În materie artistică unde scrisul ţine de meşteşug şi stil şi epizodul povestit e învăluit sau alternat cu deducţii, concluzii, poezie, reflecţie, transparenţă, traducerea brută, consistând în echivalarea cuvântului scris cu corespondentul lui din lexicon, nu e de ajuns. Pe lângă portretul personal al cuvântului în perspectivă, întors de profil sau prezintat din spate, cuvântul limbii are nuanţe, sporiri şi scăderi de intensitate, modificări de siluetă şi de aromă, atât prin umbra sau scăpărarea vecinătăţilor mai apropiate şi mai depărtate cât şi prin circulaţia pe dedesubt în text şi frază a intenţiei, lăsată prin cerinţele evocărilor subtile, răzleţe, nedesluşită şi perceptibilă în atmosfera lucrului scris.

O însemnătate majoră o are şi coincidenţa accentului ideii cu accentul frazei. Îndată ce zigzagul viorii interioare nu se suprapune cu pasul expresiei, ritmul compromis o destrăbălează. Sute de asemenea probleme, în aparenţă mărunte şi nedecelate de cititorul satisfăcut mediocru la lectura unei aşa-zise traduceri, se totalizează

concentrate în personalitatea autorului ales pentru o traducere bună, pe linia originalului. Alegerea traducătorului aproape exactă trebuie făcută prin analogie de către un for expert, căruia nu-i lipseşte sensibilitatea nu numai materialmente profesională, dar şi cu exponentul personal, căpătat din strădania de a extrage continuu din întunericul spontaneităţilor gratuite o scânteie. Căci a-l munci, scrisul nu e în sine o jucărie anodină ci, de fapt, o tortură frumoasă dar şi dureroasă, ca orice naştere, obligată să dea o fiinţă nouă, umană, vegetală sau elucubrativă dintr-un embrion.

Editurile n-au cunoscut înainte asemeni oprelişti şi scrupule secrete nici în ce priveşte originalul, nici tâlmăcirea lui. Preocupate sau de răspândire rapidă sau de negoţ, o asemenea doctrină risca să li se pară absurdă şi fabricată, editorii în mare parte nefiind scriitori, adică artişti, veniţi în această disciplină, indiferent din orice îndeletnicire, fie chiar din pedagogie. Un profesor hilar de odinioară întemeiase în strâmtura lui didactică şi o «ştiinţă a literaturii» ca un curs de bicicletă. Rezultatul general e ştiut: cărţi multe şi valoare puţină, maculatură broşată şi cartonată.

O editură de cândva, întreţinută de orgoliile înfumurate ale unui bancher, el însuşi cu veleităţi de autor rămas inexprimat, proceda în ce priveşte în special traducerile ca acasă la el, domiciliar. Când o dactilografă avea nevoie de o fustă nouă sau de o vulpe argintie, ea îl ruga să-i acorde dreptul unei traduceri pe care-l obţinea numaidecât dacă era mai cu seamă «drăguţă». Drăguţul e un adjectiv, dar el interesa de preferinţă ca adverb, mai mult la propriu decât la figurat. Câteva sute de volume, frumos cartonate, se îngrămădiseră astfel în magaziile editurii. Artistic şi literar, ele n-au însemnat nimic dar graţie unei protecţii «de sus» stocul din magazie a putut fi valorificat ca fond financiar masiv.

Dactilografele cunoşteau la perfecţie corespondenţa comercială în englezeşte, franţuzeşte, nemţeşte şi băteau repede clapele maşinii de scris – dar nu-i obligatoriu să fii atât de poliglot, mai trebuie ceva, şi lipsa sau prezenţa acestui ceva, imperceptibil pentru şeful de rând al unei

edituri care nu-i un scriitor calificat de o activitate dovedită, este esențială.

Anii din urmă, raporturile dintre autor și editori s-au schimbat cu totul. Contractele sunt precise, tirajele sunt tipărite pe ultima pagină, onorariile retribuite exact și culant. Și tirajele au crescut considerabil, deopotrivă cu numărul cititorilor. Azi, se citește și în tramvaie. Scriitorul nu se mai căciulește, nu mai închide și deschide ușa automobilului editorului falacios și impertinent.

Dar sunt permise introducerea nasului unde nu fierbe oala și pomenirea cu franchețã a deficiențelor excelentelor întreprinderi de editură? În afirmativ, poate că o critică oarecum n-ar fi inutilă.

Trebuie adus întâi un elogiu fără rezerve Editurii Tineretului, care se distinge printr-o eleganță de procedee și o fidelitate în ce privește manuscrisul, exemplificatoare. Acolo, pauzele dintre condei și tipar nu au lungimile celorlalte, sunt prevenitoare, atente și discrete.

La unele edituri s-a observat o modalitate de dispreț pentru colaboratori, o indiferență expectativă. Cu cât personalul e mai numeros cu atât treaba se lenevește într-o trândăvie, administrativ activă la chichițe și artistic sterilizantă. Deși dispun de servicii de supraveghere, control și corectură complicate, erorile de tipar distonante se aglomerează. Te trezești cu un cuvânt propriu, schimbat cu unul impropriu, cu versuri mai lungi decât în manuscris, șchiopătate după trompeta cacofoniei. De vreme ce nu ți s-a trimis corectura indispensabilă sau ultima revizie și te-ai citit în cartea definitiv tipărită, recriminările rămân fără sens, editura nu prea știe ce s-a întâmplat.

Traducerile mai au de furcă, pe alocuri, cu o serie de competințe variate, și ele în mare parte anonime ca un copil cu moașe multe, și care iese din mâinile lor în cele din urmă schilod: mai mulți scriitori însărcinați să facă referatul, direcția trebuind să aibă, firește, ocupată conform potențelor ei, aproximative, consilieri, referenți, scrutători, controlori, confruntatori cu originalul, comisii mixte, recrutate din toți aceștia și în ultimă instanță un stilizator, instituție excelentă pentru ținuta unui text, dar

şi ea recontrolată de un corp de pricepuţi, care controlaseră traducerea mai înainte de câteva ori.

Am avut în mână de mai multe ori manuscrisul traducerii voluminoase a unei cărţi de Gogol, improvizat ca un memoriu de întreprindere petrolieră, traducătorul ştiind ruseşte şi dictând-o pe fugă unei dactilografe! Trecute prin toată filiera de control, sutele de pagini ale satiricului rus au răbdat să fie acoperite şi copleşite de mii de însemnări cu roşu, verde, albastru şi negru, cu creioane şi cerneluri indescifrabile. Gogol trebuia căutat ca un ban de aur într-o căruţă de gunoi. S-a putut descifra din textul revizuit de o serie de dioptrii consecutive că însemnările mai substanţiale şi expresiile mai adevărate şi mai juste fuseseră diminutivate şi reduse la incolor de către alţi specialişti însărcinaţi să-i facă toaleta.

Calitatea traducerilor are un cod de judecată: opera originală. Traducerea, ca să fie mai bună, e în mare măsură interpretativă; o tâlmăcire cuvânt cu cuvânt, şcolărească, îşi pierde diapazonul şi, corectă lexical, e falsă, e reproducerea exactă, în plumb, a unei medalii de argint. Pentru evitarea şi a pieselor de muzeu din vocabularele juxtapuse şi a trădării originalului, cel mai mult adevăr estetic îl dă într-o traducere sintetizarea.

Editura de Stat a luat fericita iniţiativă a traducerii lui *Faust*. E neapărată nevoie ca biblioteca românească să aibă pe toţi clasicii mari ai lumii în limba ei. Vechea şi timorata eroare că limba noastră e limitată în literatura peripeţiilor de duzină e perimată. Întreprinderea e nespus de grea, dar mărgăritarul lui Goethe poate fi transpus de un meşter dibaci inspirat şi cu pana tare. Meşterul trebuie însă căutat, găsit şi recompensat de strădania lui cumplită cu îmbelşugare. Pentru *Faust*, editurii nu i se poate obiecta că nu a ales, însă alegerea i-a fost, împotriva aşteptărilor, nenorocoasă. Translaţia în versiune românească i-a fost încredinţată poetului clujean Lucian Blaga. S-a putut citi în paginile unei reviste un fragment al traducerii sale, drept model demonstrativ al operei întregi. Întrebarea cititorului este cum s-a putut admite de către o editură asortată cu un mare contingent de spe-

cialişti un text atât de scăzut în nivel, ca să-şi justifice marile năzuinţe? Traducerea e pur şi simplu, şi mă simt mâhnit, execrabilă. Va să zică, atâta timp cât producţia literară personală nu e comparabilă precis cu o similitudine recunoscută, lirismul atrage, îndată însă ce modelul declarat e alăturat de copia lui, schela se prăbuşeşte.

Editura trebuie să fie foarte încurcată, cu deosebire după ce un referent al ei, tot un poet, şi-a depus raportul, devenit, în opinia celor informaţi, ciudat, declarând traducerea ireproşabilă.

Aceeaşi editură, înfiinţând câteva grupe de scriitori pentru transpunerea în româneşte a câte unul clasic, tălmăcit în întregime, ar fi înzestrat literatura noastră cu o comoară literară. Activitatea grupului pe care o cunoaştem mai bine era consacrată lui Shakespeare şi colectivul număra patruzeci de autori. Prima piesă a scriitorului englez, *Antoniu şi Cleopatra*, aparţinând profesorului Tudor Vianu şi tipărită în volum, a dat greş din pripeală şi din absenţa autocontrolului profesorului traducător. Sunt în lucrarea domniei sale fragmente parcă premergătoare poeziei lui Carol Scrob şi, în derâdere, actorii care au citit piesa tradusă au numit-o *Antonìu şi Cleopatra* (tonul pe i)...

Concluzie: traducerile sunt de toată trebuinţa însă scrise decent şi frumos şi de către scriitori, şi perfect calificaţi, dar şi în concordanţă de sensibilitate cu originalul.

1954

REZULTATE

Acum vreo douăzeci şi cinci sau treizeci de ani, cercetându-se starea studiilor mai micilor funcţionari de stat, neparveniţi la gradul de directori generali sau de miniştri, rezervat, o parte din ei a fost obligată să prezinte la un soroc fixat diploma de bacalaureat. Spectacolul unei clase de impiegaţi, copişti, arhivari şi vameşi, cu mustăţi şi uneori cu barbişon, cu degetele fripte de tutun, siliţi să ia ghiozdanul în spate şi să puie pantalonii scurţi

din familie, promitea să fie interesant. Câţiva camarazi din profesia mâzgălicilor de hârtie am ţinut să asistăm, din băncile unui liceu, la examenul oral de limba română, cum i se spunea la şcoală limbii româneşti.

Am încercat o emoţie comparabilă cu *Eroica* lui Beethoven. Jumătate din candidaţi nu reţinuse din viaţă, care le încărunţea cât mai rămânea din pleşuvie, numele unui oarecare Mihai Eminescu, iar ceilalţi ştiau că individul citat la catedra comisiunii de examinare era încă în viaţă. Insistând, profesorii i-ar fi aflat adresa şi numărul de la casă.

Dacă am mai participa astăzi la un examen nu de bacalaureat dar de o clasă echivalentă cu ceea ce a fost mai înainte şcoala primară, n-am mai cunoaşte surprizele experimentate acum vreo douăzeci şi cinci de ani din care dacă scădem cincisprezece, rămâne cum şi este că trecerea de la ignoranţa majoră la documentarea exactă şi la toate nivelurile de studiu, s-a operat în ultimii zece.

Ofensiva literii scrise – şi în tot alfabetul sunt numai douăzeci şi patru, două pe lună – a pornit din toate părţile, prin încercuire şi a fost posibilă numai în Eră socialistă. În toate satele şi mahalalele, oamenii, indiferent de vârstă, femeile şi bărbaţii, au fost chemate şi chemaţi la învăţătură de carte. Fără să aştepte scadenţa totală a obligativităţii, care la şovăială repetă şi la refuz devine riguroasă, lumea înviorată de o îmboldire menită să dezlege mintea şi să facă orbii să vadă, s-a grămădit la locurile de alfabetizare. Lacomi să scoată din douăzeci şi patru de scântei lumina orizonturile desfăşurate, s-au dus la az, buche şi babele, şi moşnegii, unii legănaţi în beţe şi cârji. În primele luni de zile s-a putut citi gazeta, întâiul sol al cărţii şi bibliotecii. Într-al doilea şir de luni a ieşit din odaia ciobanului comunii întâia scrisoare de la facerea lumii.

Dacă o mare acţiune primeşte numele de operă, nici una nu merită mai mult această denumire ca realizarea uriaşă, să treci câteva milioane de oameni dintr-o beznă perpetuă milenară în seninătatea diafanului răsărit. De la rânză, omul s-a ridicat la intelect ca altădată de pe brâncile maimuţei în picioare. De ce nu l-a ajutat să

zboare-n sus intelectualitatea de dinaintea ultimului război? Ferocitatea unui egoism steril se mulțumea să-și păstreze generozitățile pentru sine și să nu și-o cheltuiască împărțind-o în jurul ei gratuit.

Că aveam în țară o intelectualitate măcar de oarecare diplomă, magistrați, advocați, medici, ingineri, ofițeri, preoți, profesori, învățători, pătură relativ restrânsă dar risipită în toată țara, e un adevăr. Fie dezgustul de profesie, îndătinat în scepticismul nostru geografic sau istoric, fie avariția morală, imensa lor majoritate n-a contribuit cu nimic la viața societății adevărate și la dezlipirea ochilor pecetluiți, încremeniți în funestul pentru câteva generații amorțite joc de-a bârlicul. Epoca a trecut și a încetat și paralelismul dintre o literatură mallarmeliană și optzeci la sută analfabeți.

O serie de edituri conjugate au atacat din flancuri, și ele, ignoranța masivă, prin punerea la îndemâna cetitorilor iviți din neant și la toate treptele de receptivitate, cărți peste cărți, vagoane și trenuri de cărți.

Edițiile de treizeci de mii de exemplare au ajuns un tiraj banal. Librăriile, chioșcurile și casele de citire se înmulțesc neîntrerupt, sporește pofta de lectură. Iată și fenomenul de simetrie neîntâlnit la noi niciodată înainte de al doilea mare război, în urma căruia s-a schimbat atâta fața lumii. Ce profesie ar fi cutezat să spuie alaltăieri că șase sute de milioane de chinezi se vor trezi din adânca lor letargie și că patru sute de milioane de indieni vor da mâna cu ei, când de-abia acum câteva ore bătute la orologiul din Westminter, Mahatma Gandhi era purtat cu picioarele goale și înfășurat într-un cearceaf, ba dintr-o temniță a Marii Britanii în Franța, ba din pușcărie la o discuție pe englezește în biuroul Forreign Office-ului?

Acum câțiva ani publicul nostru anonim citea pe fugă ziarele pentru «Ultima oră» și proza cancanurilor politice dintre fracțiuni și șefi – și arunca foaia numaidecât. Astăzi, se citesc în tramvaie *cărți*, nu-ți vine să crezi. Agățat cu un braț de cureaua vagonului și împins din spate de aglomerația călătorilor, tânărul de colo, adâncit într-o povestire, într-o deslușire tehnică sau științifică, absent la înghesuială, urmărește o problemă, care nu e chiar atât de

simplă, pe cât ar presupune nu ştiu cine. Discret, îţi arunci ochii pe textul ce-l preocupă şi eşti satisfăcut. Mâinile lui nu sunt de coconaş: calozităţile atestă un lăcătuş dar un lăcătuş intelectualizat. Intelectualitatea s-a deplasat: pentru naţie şi ţară e un câştig esenţial. Cartea citită e pusă alături de altă carte citită şi în căminul lui Gheorghe Neacşu se înfiripează o bibliotecă... Este un rezultat? Este. După cât se ştie anul ce vine coincide cu lichidarea analfabetismului, definitivă.

Este un rezultat? Este. Îl poate tăgădui cineva? Nu.

1954

PRIMĂVARA

Din păsările văzduhului de peste livadă, plecate în călătorie de iarnă, ni s-au arătat, patru luni, numai acelea care stau la vatră şi rabdă răspărul intemperiilor cu noi. Cioara, codobatura, ciocănitoarea, casnica vrabie vioaie, cu zborul scurt, de bulgăre aruncat, nocturna cucuvaie şi porumbieii. Domicilii: bătătura, streaşina şi podul.

Leneş, corbul a vâslit în aerul ardeiat, în căutarea vreunei nuci, rămasă nescuturată. Uneori, nuca l-a păcălit, scăpată din plisc. El nu face acelaşi lucru de două ori: când o pierde, o lasă pierdută, refuzând să mai coboare după îmbucătura lui. Flămând, însă mândru, ca un trubadur, îngheaţă în mătura cu vârful în sus a plopului celui mai cutreierat de crivăţ şi mai lung.

Graiul are adeseori o contracţiune intimă, de caracteristică sinteză. Pentru că usturǎ, el zice usturoi. Zice untde-lemn. Numeşte codobatură ţarca, verb împletit pe substantiv, pentru derivarea cuvântului nou. Codobatura bălţată bate din coadă, zburând ca un ciocan.

Ciocănitoarea, onomatopeică şi pestriţă, cu căptuşeala pelerinei arămie, s-a urcat toată iarna în pomi, ca un acrobat pe prăjină, verticală pe trunchi. Rămăseseră prin scorburi şi-n scoarţă coloniile de gâze friguroase, ascunse, în care scormonea foarfeca ei închisă, ascuţită ca un stilet.

De vrăbiile cicălitoare, care şi-au făcut odăi cu dormitor, cu saltele de fulgi şi scamă furată, s-au îngrijit mai cu seamă curcanul şi gâsca, două personalităţi singuratice ale ogrăzii. Intangibile şi sacre, prietene cu vrăbiile, cu câinii, cu mâţele, cu caprele şi cu ai casei, ele deosebesc şi poziţia relativă a familiei ospitaliere. Mama e mama, tata e tata, fata e fiica, băiatul e fiul. Omagiile distribuite cu socoteală, jur-împrejurul lor, variază. Mama are de la gâscă oul cu coaje, iar celorlalţi li se cuvin celelalte, cu colaborarea generoasă a tovarăşului ei de văduvie, umflat în pene şi dansator.

Dar odată cu vechile ramuri deşteptate în azur, naive şi grăbite să apuce sărutarea de aur a căldurii, înmugureşte şi condeiul, tot un băţ şi el cu haşchie-n vârf.

Bună dimineaţa, cititorule! Te-ai sculat? Azi îţi cântă grădina melodiile lui april.

Nu s-a mai auzit atâta veselie. Mii de ciocuri repetă laolaltă şi nesfârşit vibrarea de unică vocală a clopoţeilor cât mazărea de sticlă, în care bate o alică de diamant. Par legaţi ca în abecedarul ilustrat, la gâtul gospodinelor din streaşinele de puf, cu un fuior de mătase. Şi câte torente de firimituri de cristal! Ce revărsări de mărgele! Ce căderi neîntrerupte de zale, de ţăndări, de zimţi!

Cip, cip! Cip, cip! Cip, cip!

Condeiul visează-n basm. I se pare că sună-n livadă strălucirile stelelor de azi-noapte, aţipite în horbota lunii, pe florile albe de cireşi. S-au trezit în zori, la mugetul de orgă al uzinii.

Dar cine s-a ivit pe neaşteptate să tulbure sărbătoarea, de au tăcut ciripirile deodată? Un guguştiuc pribeag, cu năravul ca şi numele lui romanţios, de turturel, face pitulat pe cucul. Pentru originalitate, adaogă la stihul de cuc o guturală:

Gu, gu, gu! Gu, gu, gu! Gu, gu, gu!

Şi-au adus şi doi porumbiei geamătul de dragoste, adânc, prin apropiere:

Îngân!... îngân!...

Mai prudentă, furnica, din întunericul ei, din pământ, ştie, poate, mai mult decât mugurii, decât florile, decât vişinii şi decât vrăbiile cu ochii de gămălie. Programul ei

încă n-a început, după vacanţă: paisprezece ore de muncă pe muşuroaie, transporturi, mărfuri, materiale. Şi-a arătat niţeluş mustaţa la fereastră şi s-a întors repede înapoi în apartamentele fermei G.S.F.

1956

ZINTÂI MAI

Paralel cu el însuşi, Zintîiul de mai, din aducerile-aminte, a fost multă vreme ziua petrecerilor câmpeneşti. Târle nesfârşite de cetăţeni, cu copii şi neveste, abandonau oraşul, încărcaţi cu prăzi cumpărate şi damigene, în căutarea unui petec de iarbă, verde, verde şi iar verde... Idilicul miel, smuls de la ugerul maicii, sătura, copt la tavă, miile de fălci, tăbărâte pe inocenţa sacrificată. În urma cetelor vesele fără bucurie, rămâneau, în peizajele lui Andreescu şi Grigorescu, un maidan de cioburi, de gogoloaie maculate şi toate drojdiile cu care îmbălează citadinul frageda prospeţime calmă a preacuratei naturi.

Acum vreo şaizeci de ani, înfloreau trei bâlciuri ale crizei de chef anual: Herăstrăul, Floreasca şi Bordeiul, trei puncte de răcoreală, unde mica şi minuscula burghezie, de negoţ de-a măruntişul şi de copişti, tăvălite în promiscuităţile dezlănţuite printre buţi şi grătare, se luptau cu roiurile de muşte, avide să dispute omului festiv cotletul rupt cu dinţii de pe os. Băutura era distribuită de-a dreptul de la butoaie şi boloboace: cinci parale ulceaua cu vin cu tot. După înghiţirea conţinutului, ulcica de lut ars, elegantă ca o amforă zveltă, era spartă de pământ. Movile şi piramide de ţăndări cărămizii creşteau neîntrerupt în jurul buţilor risipite printre copacii anemici, bolnavi de o uscăciune precoce. Era epoca pâinii, a cărnii şi a peştelui de zece şi douăzeci de bani ocaua, când clondirul de un «chil» începea de la un litru şi jumătate, când un rând de haine era zece lei, încălţămintea cu carâmbi doi lei, când leul nu se găsea în nici un buzunar şi când jumătate din populaţia capitalei ieşea la iarbă,

desculță și în ciorapi. Dacă și nădragii erau cârpiți, în schimb lăcomia gurii și setea buretelui din stomac funcționau fără spasm hepatic și ulcer duodenal.

Dar spectacole la un circ brutal amuzau periferia, «tărbaca», tinicheaua de coadă și potcovirea pisicilor cu labele în coji de nuci, prinse în ceară roșie fierbinte. Blajinilor bivoli din Lacul Tei li se vâra în șezut lemnul găurit al unui mosorel fără ață, retezat la un capăt. Luând apă în pântec, bietele negre drăgane cădeau la fund în aplauzele madrilene ale mahalagiilor în papuci. Cât privește tărbaca, tehnica era tot atât de ușoară. Unul din reprezentanții superioarei rase albe din Colentina sau Tirchilești își lua câinele care-l păzise la ușe, îl lega de coadă, în vârful unei prăjini, cu o sfoară groasă, de lungime calculată, ridica prăjina și o învârtea vârtej cu câinele în aer până la agonie. Piesa se termina cu un Grivei trântit de sus. Cu ce păreri despre om și cu ce mâhniri putea să moară, crăpat în două, reputatul prieten credincios al insului beat și dement? Nobilul sport civilizat, al scufundării zgârciului de nas cu pumnul științific, al spinării deșelate și al scrântirii și frângerii fluierului de la picior, a venit mai târziu.

Pe neașteptate, s-a ivit, într-o bună zi, Zintâiul maiului socialist. Alți oameni: muncitorii din ateliere și fabrici, oameni evoluați, probleme, alte moravuri, alte perspective. Omul începea să fie om și să aibă o demnitate, o ținută. Câțiva boieri flămânzi de parvenirea politică, transfugi, după un stagiu de popularitate, rătăciți între meseriașii cu brațul și mâna, îl părăseau, trecând cu eticheta de «tineri generoși» în partidul Brătian, împărțitor de haruri și portofolii. Să tot fi avut șaisprezece ani, vizitam sâmbăta clubul socialist din strada Doamnei, unde puteam intra fără plată și bilet, într-o atmosferă nebănuită, simpatică și primitoare. Auzeam întâiași dată în loc de «mă, boule», de la școală, invitația sentimentală: «poftește, tovarășe». Am văzut și ascultat pe tovarășul Ion, zis Ioină, Nădejde, profesor de limba latină, exclus din învățământ și autorul primului dicționar ca lumea, latin-românesc. Câte un tovarăș cu joben și macferlan, ca Jorj Daiamandy, cu țăcălie roșie, zicea la

tribună «monşer». Un orator vehement şi gata de revoluţie la opt şi un sfert, ora exactă, era conu Vasilică Morţun, care, în aşteptarea revoluţiei, a primit, ca să servească ţara, ghiozdanul de ministru de Interne, ilustrat printr-o jandarmerie rurală nemaiuitată, într-un guvern Ionel. Printre mai tineri, erau G. Ibrăileanu, permanent în bibliotecă, dacă nu mă înşel şi Stere, poate că şi bacteriologul Cantacuzino, brătienizaţi şi ei, Ibrăileanu din credulitate şi frăgezime.

Intelectualii, posedând la maximum facultatea dezertării şi a mimetismului instantaneu, s-au făcut nevăzuţi, înlocuiţi cu o intelectualitate mai recentă, în care muncitorimea, cu moralul stabil şi mai bine orientat, nu mai putea să aibă o încredere dezamăgită.

Întâiul mai era astfel sărbătorit, într-altă ambianţă. Se discutau în grădini, la tribună, tezele propuse, nu prea de mult în epoca aceea, de Marx şi Engels. Mai figura în preajma tribunei, din când în când, şi schema lui Babel, apoi perimat. Plehanov era în onoare. Blanqui, Fourier, Robert Owen, Morus, utopiile volatile, Bakunin, Kropotkin, Elisée Reclus, anarhiştii şi nihiliştii, înainte de a fi logic eliminaţi din doctrina epurată pe o coloană vertebrală *ne varietur* şi pe o substanţă temeinică certă, în momentul întâiului entuziasm erau deocamdată confundaţi cu filosoful Materialismului istoric.

De Întâi mai iritarea guvernelor creştea pe măsura duratei. Data revoluţionară contesta dreptul tuturor stăpânirilor în fiinţă. Cuvintele: burghez şi burghezie scoteau din sărite pe miniştri, prefecţi, clerul, armata, justiţia, poliţia, directorii, subdirectorii, şefii, preşedinţii, ameninţând să surpe bunul plac, abuzul, huzurul, minciuna de stat, falsificarea Constituţiei, hoţia sistematizată, privilegiile acordate nulităţii, destrăbălarea... zeci de substantive şi calificări critice ale putregaiului îndătinat.

Zintâiul de mai a putut fi, în sfârşit, sărbătoarea Muncii, a Speranţei perpetui prin biruinţa ideii.

Numai în şaizeci de ani.

1956

BUTELCA

O gospodină de provincie ştia să gătească un singur fel de bucate şi acela era o prăjitură: budinca. Proastă dinspre gramatică şi etimologie, gospodina îi zicea budincii «butelcă» şi, la orice timp din orice zi, ai fi căzut în gospodăria ei, ea îţi ieşea înainte, indiferent, la zece dimineaţa, la cinci după-amiază, la noua seara, cu butelca.

Butelca nu era lipsită de un supra iz; unii musafiri pretindeau chiar că ar fi fost excelentă. Stafide, fisticuri, coji de portocală şi alte coloniale se confundau, frământate, într-o cocă greu de analizat ştiinţific.

Celelalte gospodine ale modestului oraş de subt podgorii aveau capacitatea să construiască bine cozonacii şi toate bucatele şi dulciurile de pe lume, însă nu puteau nimeri butelca mamei Safta.

– E cu griş, spunea una.

– Ba-i cu orez.

– Vrei să spui că e de făină.

– Să ştiţi că e cu tapiocă, răspundea o altă cucoană farmacistă. Se ţine ca o gelatină.

Surâzând cu bunătate şi cu mucul ei de ţigare în colţul gurii şi nefiind nici limbută, mama Safta tăcea. Avea în degete reţeta ei la întocmit butelca şi-i mai pica şi câte o lacrimă fără voie, din tinereţe, în aluat.

În cele din urmă, vecinele au socotit că sosise timpul să se simtă ofensate de liniştea ei delicată. Ar fi dorit să se ia la ceartă cu bătrâna, dar mama Safta nu era certăreaţă pentru nimicuri.

– Nu e nici cu stafide, nici cu fisticuri... Pune altceva în budincă, că nu se alege nici un gust hotărât... Şi, când e prea grasă, când e prea uscată.

– Altădată, se spune că era suculentă, cu toate că nu mi-ar veni să cred. N-ai văzut că are şi un miros?...

– Mie mi s-a aplecat.

– E ceva toxic în mămăliga ei, zise cu autoritate farmacista.

Aşa şi eu, cititorule dragă... Ca mama Safta la butelcă, mă pricepeam şi eu la un singur fel de probă de ziar: la nişte...tablete.

Dacă eram invitat să colaborez şi să fiu tolerat la o gazetă, eu mă prezintam cu butelca mea; bune, rele, cu tabletele mele. Mai netede, mai zgrunţuroase, mai coapte, mai crude, mai amestecate, mai cu sau fără smântână şi frişcă.

– Atât mă taie capul, spuneam. Luaţi-mă cum sunt. Băgaţi însă de seamă, că nu le prea gustă, afară de neamurile mele, mai nimeni. Să nu daţi banii pe gârlă. (În sânul familiei, orice scriitor de slove, pe hârtie sau pe pereţi, e naturalmente admirabil.)

Iată că scriu tablete de un amar de vreme. De câţi ani exact? De douăzeci şi cinci, de cincizeci, de optzeci, de o sută de ani?...Mi se pare, câteodată, atât am ajuns de vechi, că le făceam şi pe vremea lui Matei Basarab.

Dar au intrat şi butelcile mele în studiul aprofundat al colegilor de patiserie. Unora li se păreau cu nuci, altora cu zaharină, unora le venea sfârşeală, alţii se simţeau strepeziţi şi li se apleca şi lor. Câţiva, mai limfatici, s-au intoxicat, cu simptomele vizibile ale otrăvirii: buze vinete, bale negre şi niţică halucinare. Asta nu cred că atârnă de tablete şi butelci; porneşte de la stomac.

Aş fi încercat un laxativ şi nu eram spiţer. Din câte o serie de asemenea colaborări mă întrerupea subit câte un eveniment. Atunci îmi luam «formele» şi micile catrafuse şi mă duceam acasă...Bagajele încăpeau într-un buzunar de jiletcă. Dar, când şi când, trebuia să le transport la alt cofetar şi făceam şi la el tablete, cu bucata, cu ziua, cu luna, după învoială: că eram, cum s-ar zice, zilier.

Până acum câţiva ani, dădeam o tabletă pe zi, la un cotidian cu patru directori defuncţi şi cu al cincilea în viaţă şi m-am îmbolnăvit pe undeva, nici eu nu ştiu pe unde, cam pe la cap, şi probabil nu din contactul cu coşciugele celor dintâi patru, suprapuse în cavoul manşetei. Asistam neputincios la treptata mea degradare.

La un amabil consult, prezidat de profesorul Parhon, aş fi aflat că am o bubă la creier şi o anemie, cum se spune, cerebrală... Mă bucuram că aveam, în sfârşit, şi

eu ceva cerebral şi mă gândeam cât era de mulţumit odinioară un cunoscut al meu, de meserie parchetar, că dăduse peste intestinul lui un ulcer (cu nume muzical) du-o-de-nal. Fericitul intrase în Ştiinţă şi Terminologie.

Profesorul consultat îmi interzisese tot ce ţine de aşa-numitul intelect, lectură, mâzgălitură, literatură, iluzii, speranţe, onorarii...

M-am conformat strictului consemn, până azi, când încerc, mă rog, o decepţie. Din cap, s-a mutat buba la opus, în vârf la picioare, conform principiului, valabil pe cât am dedus, şi în medicină, că extremele se ating.

Prezenta voluminoasă butelcă ţi-o destinasem, iubite cititorule, din spital. Acum sunt la domiciliu.

Te salut şi te îmbrăţişez.

1956

UN CONGRES AL SCRIITORILOR

Am trăit cândva, de mult, câteva congrese internaţionale de medicină şi chirurgie, cu comunicări şi discursuri frumoase, dar ele erau mai degrabă nişte fericite pretexte de excursionişti, atraşi ca nişte ciocârlii în redingotă de oglinzile albastre ale lacului Léman. Un congres de scriitori nu am apucat.

În vechea formă a Uniunii actuale, membri S.S.R.-ului se adunau o dată pe an, ca să aleagă un comitet şi un preşedinte şi să se certe, ca găinile, pe firimituri. Orice sugestie venită de la membrii neangrenaţi în maşinăriile servile, era de mai înainte respinsă şi Societatea Scriitorilor zăcea de paralizie, mişcând din când în când, din sprâncene. Activitatea ei mai cunoscută consista în numirea membrilor de onoare, la schimbarea guvernelor, la persoana fizică a noului ministru peste şcoli şi cler. Nu prea flatat de asemenea onoare din partea unor haimanale insistente, lepădate de către stat, dar obligat la o politeţă căznită, al paisprezecelea sau mai mult, membri de

onoare acorda comitetului un cadou în lei şi o promisiune abstractă.

Stagnarea fără sfârşit a Societăţii a provocat un început de schismă a vreo patruzeci de membri (din două sute câţi erau pe atunci) şi hotărârea unui sindicat profesional. Unele cuvinte fac asupra creierului oficial efectul vezicatoarelor puse pe ceafă; le ustură şi băşică. Sindicatul, suspect la meseriaşi, devenea intolerabil la scriitori, o tendinţă de atentat, o anarhie. S-a iscat o turburare în forurile până atunci indiferente. Iniţiatorul sindicatului redactase, pentru a fi afişat, un manifest care, citit la cafenea, a stârnit un entuziasm emoţionant. L-au semnat – şi manifestul urma să fie dat, până seara la tipar – imediat – patruzeci şi doi de protestatari, îmbulziţi la masa dintre şvarţuri cu o picătură de rom, să iscălească fiecare înaintea celorlalţi.

Se petreceau acestea într-o zi, pe la orele unsprezece dimineaţa. Până la două după-amiază, fură retrase la telefon patruzeci şi una de iscălituri. Rămânea pe proiect singurul nume, al aceluia care pornise umoristica «mişcare». Frazele gingaşe, de retractare atât de accelerată, începeau cu formulele de codeală ruşinată, din care mai multe cu «Dat fiind» şi «Dacă», «Să vezi că...», «Ştii că...», «Nu m-am gândit că...», «Iartă-mă că...», «Să amânăm deocamdată pentru că, înţelegi...» Sfârşitul era al acelei bravuri care în limbaj decent se cheamă laşitate: «Sunt însă din toată inima pentru sindicat şi consideră-mă sufleteşte alăturea de tine». Bieţii colegi întru poezie atârnau de câte-o sinecură de mizerie şi se temeau să nu şi-o piardă. Luaseră, după semnare, contact smerit cu patronii lor.

Faţă de atacurile primite şi de înfrângerile neîntrerupte, comitetul societăţii, neputincios la atitudinile de apărare, s-a plâns altor foruri mai de sus. Atribuind lenea de gândire şi absenţa de realizări preşedinţilor fără iniţiativă, forurile au căutat unul mai nou, ales dintr-o categorie nemaiîncercată, şi l-au găsit în persoana unui ofiţer, un ghinărar, autor şi el al unor note de călătorie în jurul pământului, dealtfel interesante. Între membri societăţii mai figurau câţiva infanterişti în civil şi din comitetul ei

făcuse parte chiar şeful Siguranţei Generale, editor al unei reviste, da, literară, în ştatele căreia poliţia secretă plătea mai mulţi poeţi şi prozatori...Apoi, un general făcea parte din Academie, şi alţi generali erau primarul şi prefectul poliţiei: se ofiţeriseră autorităţile toate. Un general mai mult, peste scriitori, nu putea să fie refuzat mai ales trimis, aşa cum era, să facă ordine din ordin. Generalul a căutat să stea de vorbă cu singurul sindicalizat, fără sindicat, rămas din proiect:

– Un sindicat cu programul dumitale de lucru şi de independenţă face societatea noastră inutilă. E adevărat că ea nu-i în stare de nimic: ne-am sesizat şi ai perfectă dreptate. *Ştim* ce vrei dumneata: o editură a scriitorilor, servită de echipe de membri, pe categorii de îndeletniciri şi care să dea publicului cărţile ieftin. Vrei să înceteze exploatarea scriitorilor de către editori. Zici că scriitorii n-au cu ce plăti nici lăptăreasa. Bine! Vrei un control sever al tirajelor. Foarte bine! Doreşti ca scriitorii să nu mai trateze, intimidaţi, cu editorii direct, ci prin secretariatul sindicatului dumitale. Minunat! Ţi-am citit toate articolele de ziar şi le aprob. Propunerile publicate, mă însărcinez să le aduc la îndeplinire eu, fără să ţin de nici o piedică socoteală. Sunt de acord cu dumneata şi în privinţa eliminării din societate a membrilor scriitori prin bilet de recomandaţie şi complezenţă. Toate bune, dar să renunţi la ideea de sindicat...Înţelegi, termenul ăsta de sindicat e jignitor. Lăsaţi-l pentru tâmplari şi tinichigii. Admitem un singur derivat, pe Sindicul Bursei...

Sindicalistul de unul singur a înţeles că tot din ordin trebuia să renunţe şi el. În definitiv, dacă dezideratele erau realizate, nu se cerea deocamdată mai mult.

Rezultatul: Societatea a continuat să zacă lihnită şi zadarnică, pân ce s-a transformat, după 23 August 1944, în Uniunea de azi.

Azi editurile nu mai aparţin bancherilor, samsarilor şi tâlhăriei de toate dimensiunile, tăbărâte în codrii lui Eminescu şi în toată fosta Vlăsie literară. Cifra tirajelor, controlată, figurează desluşit şi detailat pe copertă, interesele autorilor sunt garantate şi onorate, fără căciuleală la termenele stipulate prin contracte şi peste ele. Ediţiile

de lux, altădată de mizerie, se succed din belşug. Iar interesele cititorilor, înmulţiţi la nesfârşit, sunt respectate prin preţuri de vânzare, se poate spune derizorii. Fenomen necunoscut odinioară, se fac pentru titlurile cărţilor aşteptate înscrieri anticipate la librării şi cererea întrece toate tirajele într-o singură săptămână. Publicul cere insistent reeditări. Fiinţa scriitorului e de un timp aproape răsfăţată. Case de odihnă şi sănătate ale statului şi Academiei, refugii de lucru îi aşteaptă gratuit, de-a lungul anului, vara şi iarna.

Ar mai avea un Congres ceva de cerut? N-aş mai vedea ce.

Sper că va fi un Congres de stimulare a valorilor latente către un maximum de expresie şi artă, către substanţă şi continuă înălţare. O dezbatere a calităţii, sinceră, debarasată de coincidenţe şi reciprocităţi, ar pune accesoriul la locul lui şi ar feri literatura de harababură.

1956

MĂRTURISIRI

La vreo douăzeci de ani, cât au unii din congresişti, adică acum vreo cincizeci şi şase, zvâcnind de certitudini de aspect, mă lua şi mă ducea gura şi nu se mai sătura de vocale. Mă fermeca şi citatul. Grăiam duminica dintr-un amvon la vreo mie de închinători şi nu biruiam uşor în lupta cu ei înghesuiţi să-mi sărute mâna, mână cu care, însufleţită dar pătată de cerneală, vin să o dau azi în spirit şi speranţă cu tinerii colegi necunoscuţi.

Într-o bună zi, ascultând la o vecernie cu mai multă luare-aminte cântările din strană, am auzit un verset pe care l-am mai auzit de multe ori fără să-l ascult: «Pune, Doamne, pază gurii mele, şi uşe de îngrădire împrejurul buzelor mele». De atunci încoace n-am mai putut «vorbi». Înţelegând mai bine tâlcul acestui stih cântat cu leneşa legănare a muzikiei, limba mi-a degerat parcă. Pe neaşteptate, se strecurase în mine îndoiala şi s-a instalat

definitiv în încăperile mele. Am tăcut... Îndoiala vine cu trebuinţa de control.

Gura omului umblă mai repede ca mintea şi poate spune în beţia de sine sumedenii de nerozii negândite şi când s-a trezit se căieşte că nu şi-a muşcat limba mai înainte de a şi-o fi fost lăsată să aiureze.

Iată de ce, iubiţi colegi din tineret, vă trimit un mesaj de bun sosit, cu o săptămână mai devreme şi în scris: căci, dacă mă ştiu colegii, tot din scris or fi auzit de cel care le trimite urarea de faţă. Oricât s-ar simţi de puţin scriitor, când răsfoieşte cărţile mari ale lumii, el parcă tot s-ar pricepe cumva mai mult decât la vorbă, la scris.

Dar scrisul poate să se resfeţe şi el fără control, mânat de nerăbdarea de a fi câteodată fără să izbutească să fie? Neizbutirea şi izbutirea pe jumătate sau pe sfert nu pot fi corespunzătoare cu orgoliul, înfumurarea şi golul împlinit cu neant. N-aş putea spune faţă de cine şi de ce eşti răspunzător când te-ai hotărât să apuci drumurile şi potecile de pădure şi spini ale literaturii, pe care unii o iau ca un amuzament şi în deşert. Răspunzi întâi faţă de graiul primit de-a gata de la strădaniile miilor de ani ajunşi până la călimara ta. Neştiutorii de carte, plugarii şi ciobanii au scris cu băţul pe nisip *Mioriţa*. Eminescu a dus-o mai departe în *Luceafărul*, daruri gratuite pentru uşurinţa celor de mai târziu. Le eşti tuturora celor trecuţi dator şi te-ai obligat pornindu-ţi condeiul pe sfânta, alba hârtie să-i faci faţă neapărat şi să nu ieftineşti comoara primită. Întâia gravă preocupare, după ce ai învăţat să te îndoieşti de tot ce scrii, este să cauţi perfecţiunea, pe care n-ai s-o ajungi desigur niciodată, dar pe care trebuie să o urmăreşti neîntrerupt cât îţi durează firul, cu tenacitatea păianjenului nemişcat în mijlocul panopliei lui de mătase. Pe tine puţin te iubeşti. Dar îţi iubeşti cu patimă chemarea şi datoria. Scrii o pagină, o citeşti, o reciteşti a doua zi, a zecea zi şi dacă nu-ţi mai place o arunci în foc; focul ăsta îl ţii în permanenţă aprins ca şi pe celălalt, din amfora fiinţei tale. Arzi mult şi păstrezi puţin, aduni puţinul cu puţinul şi din puţin iese multul. Nu te grăbeşti, aştepţi şi rabzi, iobag al voinţei tale, tu care-ţi eşti şi slugă şi stăpân în acelaşi timp.

Te-ai întrebat câteva sute de ani ce poate să fie lucrul acela impalpabil şi diafan: talentul. E dragoste, prietene. Dragostea face şi copii frumoşi, dar şi poemul frumos, cartea frumoasă...

Printr-o împrejurare neobişnuită, povestită alte dăţi, l-am cunoscut la şaisprezece ani pe Caragiale, de la care am învăţat întâi să fumez şi al doilea să stărui, dar altceva n-am vrut să mai învăţ. Cred că el avea peste vreo patruzeci de ani. Începeam să-mi încerc şi eu cu frică peniţa.

– Tu scrii, mă băiete; nu mă minţi, îmi spunea Caragiale. Te văd după ochi.

Verbul «a scrie»avea în fricile mele prestigiul săpatului în piatră.

– Nu scria, domnule Caragiale, îi răspundeam.

– Citeşte-mi ceva, să văd şi eu.

– N-am ce citi, răspundeam.

Dealtfel n-am citit dintr-un sentiment de sfială niciodată, nimănuia, nici un manuscris. Şi n-am putut să suport niciodată impudoarea de a mi se citi.

– Că vezi tu, spunea autorul *Năpastei* şi al *Făcliei de Paşti* într-un limbaj pe care nu-l pot reproduce în scris, în cruditatea lui neafectată de puritanismul ţuguiat, vezi tu, eu sunt muiere bătrână şi ştiu farmece pentru care ca să dai de ele tu trebuie să te frământi toată viaţa.

– Dacă aş scrie vreodată, iubite domnule Caragiale, i-am răspuns (pe vremea aceea încă nu circula elogiosul «maestre»), trebuie să descopăr farmecele eu. Farmecele fiecăruia sunt altele. Şi presimt că experienţa unuia nu-i foloseşte altuia niciodată. Şi că din punctul ăsta începe omul nou...

– Ai, ticălosule, dreptate, a mai spus Caragiale.

O dată invitat de generozităţile lui la un dejun de birt, Caragiale vroia să scrie la cafea o simplă carte poştală. O frază, un rând. Iritat, a rupt una, a rupt-o pe a doua, pe a treia, pe a zecea... a rupt douăsprezece cărţi poştale în bucăţi, aruncându-le subt masă. Le-am numărat.

Dacă din această proză lăbărţată s-a putut înţelege ceva, este meritul vostru, iubiţii mei prieteni de literatură.

Eu vă salut!

1956

FINALITĂŢI

Lipsa trufiei, a ispitei şi pizmei e singura însuşire bună, pe care îndrăznesc să mi-o recunosc. M-am ferit, pe cât am putut, de a zice în vorbire şi scris Eu, Mie, pe Mine, şi n-am mai utilizat decât incidental pronumele obligatorii de la conjugările din şcoala primară încoace, îmi pare rău, ori de câte rareori sunt silit să mă vorbesc de bine.

Nu sunt «modest» în forma cuvântului, răspândit în discursuri, ca o dovadă indirectă de contrarii. Sunt, aş putea zice, ţăranul, fără presă şi cărţi, de pe timpul când nu ştia nimeni în ascendenţa mea să citească şi să se arate în etimologie, sintaxă şi cuvinte de cofetărie. Mi-au plăcut cimitirele musulmane din Dobrogea, fără inscripţii şi statui aducătoare aminte de un nume isprăvit şi de o fizionomie otorinolaringologică, nas, gât şi urechi. Anonime, mormintele sunt indicate de o haşchie lungă de piatră, parcă despicată cu toporul, înfiptă-n pământ şi orientată către Mecca sau Medina, Ierusalimele turce şi arabe.

Un sentiment, pe care nu l-am mai încercat de când sfiala mi se înfăţişează unui auditoriu, mă sileşte de astă dată să citez o împrejurare personală. Simt, mai mult ca întodeauna, că nu sunt în ţara mea un strein. În trecut mi s-a interzis şi simpla exprimare a solidarităţii cu ea, monopolizată de o ceată de zarafi şi samsari politici şi ţigani de condei. Ţi se contesta şi dreptul să «simţi» româneşte ca un suprem argument de minimalizare a datoriei de control asupra obligaţiei de a fi sincer şi corect, şi acuzarea venea de multe ori din rândul corciturilor naţionale. A simţi e fiziologic, a simţi româneşte aparţinea unui criteriu subtil de psihologie, a căruia competinţă cădea în proprietatea celor mai urâte cârdăşii de aventurieri, într-o ambianţă de afinităţi şi toleranţă reciprocă.

Ce putea să fie un Congres al scriitorilor noştri? Întrebarea şi-a pus-o fiecare.

De la tableta unsă cu ceară şi zgâriată cu semne până la hârtie; de la pana de pasăre despicată cu briceagul până la *stiloul* cu vârful de aur; de la negreala de funingini şi

fum până la sticla cu cerneală; de la opaiţ la becul electric, sute de ani, mii de ani, scriitorul, scribul, copistul, poetul, povestitorul, cronicarul s-au silit să-şi păstreze gândurile, închipuirile şi ce vede şi aude, şi să şi le aleagă în singurătate. Ca şi sămânţa recoltelor aşteptate, care încolţeşte, fiecare pe seama ei, în ascunzişul şi tăcerea pământului, fie că ajunge lumina, ca moliftii şi cedrii, sus în slavă, fie că se bucură de ea ca iarba de păpădie, la o palmă de ţărână, scriitorul dospeşte în singurătate. Rareori, doi prieteni sau doi fraţi ostenesc împreună la unul şi acelaşi lucru, dar nici atunci laolaltă, revizuiţi şi definiţi unul prin celălalt, şi izolaţi. Asemenea tovărăşie de condei nu ţine mai mult decât o carte, două şi colaborarea se desface în două singurătăţi.

E într-adevăr atâta nevoie de scufundare a gânditorului în propriul lui univers, încât orice muncă a cuvântului scris e tulburată de prezenţa unui al doilea alături de ea. O linişte de început de veac condiţionează neapărat calitatea. Viaţa timpului zis modern cere o reflectare a ei în gazetă. Ziarele se fac în redacţii şi redacţiile implică personal numeros şi o activitate colectivă în jurul maşinilor de scris şi într-o atmosferă mecanizată. Nici dictarea unui articol, nici alianţa scriitorului cu dactilografia nu pot să dea un poem, o piesă de teatru şi o pagină cu o viaţă mai mult de-o zi sau săptămână, şi articolul cel mai rezistent de cotidian e scris tot acasă... Acasă înseamnează singurătate. E un făcut ca scrisul să participe de la naiva şi frumoasa Geneză, care, pe vremurile când omul nu ştia aproape nimic, spune că la *început* era cuvântul, răzleţ *peste ape* şi că tot ce s-a făcut a fost făcut din nimic...

Ce putea să fie *a priori* un Congres al scriitorilor? El a fost ceea ce am văzut că a fost, o luare de contact a tuturor celor ce mişcă din creion şi peniţă şi gând. S-au întâlnit într-o sală, rezervată pentru ele, câteva generaţii proaspete, ivite pe toată întinderea ţării, din câteva climate. Eram din cea mai veche şi eu cu numele din coada prozei de faţă. Pe scările strâmte, în zigzag vertical, am dat mâna cu mâini fragede, necunoscute. Ele nu erau încă mânjite de culoarea literei scrise, până la cot. Senzaţia că

aceleaşi cuvinte cu care ai scris şi tu trec prin mintea şi inima urmaşilor tăi tineri de două, trei, patru ori mai tineri decât tine, te leagă mai viu de copiii graiului şi neamului tău. Trăieşti mai adânc şi între ei durezi mai mult. Ţi se pare ca în copilăria ta de demult, când erai luat de mână şi dus la biserica de peste deal, că între ei e mereu duminică şi dimineaţă. Cămaşa sufletului e curată, lumânarea aprinsă e albă, glasul fetelor şi băieţilor cântă, şi murmurul câtorva voci mai vechi se amestecă depărtate, în simbolicul *Tatăl nostru...* Învierea e-o fabulă veche, dar înnoită cu fiecare nou visător de frumuseţi. E o horă neîntreruptă, de zmalţuri, împrejurul unei amfore, înaltă din imaşul de jos până la stele. Aruncă-ţi şi tu buchetul de miozotis în unda senină dinlăuntru. Dar trebuie să te sui târâş pe amfore până la gură, până la cer. Şi bagă de seamă, pereţii şi zmalţurile alunecă la urcuş...

Atât am aşteptat de la Congres: solidarizarea dintre vârste şi conştiinţa că scriitorii încep o lume, care mişuna risipită. Trebuie să facem abstracţie de câteva regretabile înfumurări.

Nu m-am înşelat. Nesfârşitele aplauze ale publicului în picioare şi lacrimile, pe care le-am văzut în lumina ochilor auditorilor mai apropiaţi de scenă, au spus că trebuia neapărat aruncată în inima fiecăruia o floare. A fost un schimb de emoţii din public la tribună şi de la tribună la public şi, covârşit şi stângaci în a primi pe seama mea atâta vastă însufleţire, am plecat mângâiat.

1956

TABLETĂ

Or fi vreo douăzeci şi cinci de ani de atunci.

Locuiam în mijlocul fin al capitalei şi scoteam un crâmpei de ziar cotidian «Bilete de Papagal». Primisem din Cluj, de la o doamnă maghiară, antreprenoară de flaşnete, chiar o comandă de «planete» pe culori, verde, albastră, roză pentru tineri, pentru vârstnici şi pentru fete

de măritat, ca să nu se încurce ciocul papagalului profetic între vârste, sexe şi noţiuni.

Stătusem vreo alţi douăzeci de ani în acelaşi apartament dintr-o casă cu câteva etaje, între generali, medici, samsari de lux, oameni de afaceri, escroci, socri, gineri, cumnaţi, internaţionali şi între lăzi de gunoaie împuţite. Voiam să mă mut o dată pe an, dar neavând banii de chirie niciodată la termen, tărăgănam, că aveam şi un proprietar îndatoritor.

Veneam la uşa lui, mă primea cu mii de amabilităţi şi cu ţigări, îmi afirma că citeşte şi că mă admiră şi, binevoitor, îmi dubla la fiece termen chiria. Asta se petrecea ritmic, la câte şase luni. Între clauzele contractului mereu înainte, a intercalat la un termen şi aliniatul că proprietarul, care pe atunci reprezenta excelenta ordine de stat, îşi rezervă dreptul să-mi viziteze apartamentul la orice oră din zi şi noapte. De ce? Ca să nu fug pe furiş cu bagajele la spinare şi cu chiria neplătită. În realitate ştia că am nevastă simpatică – gurile spuneau că e şi frumoasă – şi domnul se gândea că în lipsa mea de acasă, ocupat până spre ziuă într-o redacţie, şi-ar putea încerca norocul.

Proprietarul a fost însă prudent. Îl prevenisem cu politeţă că nevastă-mea, ţărancă bucovineancă, nu era fiică de bulevard, că se trăgea din nişte vlăjari cu suman şi care, indiferent, în iţari sau în catrinţe, ştiu să dea la trebuinţă şi cu cuţitul.

Deputat, advocat şi bărbat politic, averescan, întreţinea cu «fonduri» un ziar, «Îndreptarea», care a îndreptat ţara de a prăpădit-o. Era vlăstarul unui ceasornicar din Calea Victoriei, confecţionat cu o bucătăreasă şi s-a căsătorit la timpul lui au o femeie bogată, slută şi cocoşată. Mai făcuse şi un export de zahăr pe un şperţ de treizeci de milioane.

Chiria se ridicase de la două mii cinci sute lei la două sute cincizeci de mii şi scadenţele la poliţe ajunsese la câte trei zile una, încărcate fiecare cu dobânzile neachitate. Îmi interzicea să-mi iubesc pisicile şi câinii şi participam la o promiscuitate sufocantă. La gunoaiele menajere se adăugau împuţiciunile de moralitate. Un general prefera să se radă în odaia slujnicei şi furase din Ungaria

războiului din 1916 o iapă Esterhazy. Ordonanțele lui vindeau tacâmurile și farfuriile anexate de către comandant de la magnați și grofi, prin mahala. Dat la Consiliul de Război pentru hoții dovedite, procesul a fost, când ajunsese la puroi, oprit, din motive de patriotism.

Apărarea generalului era originală. În dreptul fiecărei acuzări de jaf (erau aproape o sută) se ivea argumentul vitejiei, afirmată la o cotă geografică a Statului-Major.

Cunoșteam fără să vreau întregul moral al elegantului imobil. Un alt general, ilustrat la Turtucaia prin înecarea în Dunăre a câtorva mii de soldați, comandați dintr-un tripou din București, își gusta laurii acasă, unde întreținea, și acolo, un tripou cu cagnotă. Pe când mai funcționase în calitate de generalisim al frontului din sud, doamna generalisimă, în uniformă masculină femelă, albastră, pălărie bicorn cu trese de aur, își striga «mașinile» armatei a II-a și a IV-a, cu vocile tinerești ale unui stat-major personal de ofițeri splendizi, așezați la rând pe lungimea unui gang de douăzeci metri. În momentul ieșirii, doamna își aducea aminte un amănunt și se întorcea în curte să dea ordine culinare bine auzite.

– Nu uita, Luiza, că avem patruzeci de persoane la dejun. Vezi să se coacă bine curcanii! Icrele și înghețata vin de la «Capșa». Eu ies după cumpărături.

Și viața socială curgea fericită...

Doctorul cutare, care își făcuse studiile medicale ajutat de acul unei croitorese, abandonată la diplomă, alerga după fetele în casă și, având în tratament o paralizie cu avere mare, susceptibilă de a fi tocată, i-a luat bătrânului paralitic baba, zbârcită, amatoare de o tinerețe întârziată. Un alt vecin, căsătorindu-se de curând și nupțiile dezamăgindu-l, a obținut a doua zi un supliment de zestre menit să refacă o virginitate consumată de către un frate al noului căsătorit.

Și așa mai departe... Cei cincizeci, șaizeci de membri ai onorabilelor familii conlocuitoare, bărbați, femei și domnișoare își purtau putregaiul în tunici, în smochinguri și în pantofi de lac.

Dar nu fusesem în timpul ostilităților numai un soldat-prost. Suferearn și de o scădere personală. În cali-

tate, dragă Doamne, de scriitor, eram după aceea peste măsură de vizitat. Între alţi admiratori entuziaşti, un coleg mă iubea cu frenezie. Îmi şterpelea scrisorile de pe masa de lucru şi le ducea cu un raport interpretativ la Siguranţa Generală. Am aflat mai târziu că fusesem amantul bunică-mii şi copilul din flori al unui mitropolit şi al unui profesor de teologie sau al ambilor acestor taţi.

Excedat de candidaţii şi candidatele la o literatură care ajunsese să mă înspăimânte, am publicat atunci – acum deci vreo douăzeci şi cinci ani – un articol, *Omul care nu ştie să plece.* Într-adevăr se fixa pe scaun la mine câte un personaj, câte o personajă care voia să ştie cine e mai mare: Goethe, Hugo, Balzac, Dostoievski, Stendhal, Tolstoi sau Flaubert. Articolul mi-a fost de mult folos şi n-a mai venit nimeni să mă cerceteze.

Ca să scap de variatele balamucuri şi atentate literare, am fugit din centru la periferie, unde eram un cetăţean obscur. De-abia parohul din mahalaua mea mă dovedise scriitor şi l-am rugat să nu mă spuie, de teamă să nu fiu asaltat de romancierii şi poeţii din cartier, care au fost destul de cuminţi. I-am satisfăcut pe cât am putut în fosta mea calitate de «delegat de mahala», o dregătorie încredinţată de către vechea primărie de obicei confraţilor cârciumari.

Sunt în nevoia de a publica din nou proza de odinioară. Bănuiam că mai îmbătrânind cu douăzeci şi cinci ani «omul care nu ştie să plece» s-a înţelepţit. Dacă nici aureola cheliei nu-l socratizează, ce-i mai rămâne cărturarului de făcut? Numai decesul? Oamenii şi oamenele îşi aduc aminte de căruţa lui Orfeu. Trecându-le în fugă pe dinainte, n-au apucat să se urce la timp în ea, săgetaţi în momentul oportun de drăgălaşul Cupido care opreşte lumea în drum pe câte o bancă de la Şosea încă din mitologie. Credeam că pruncului cu aripi şi arc, fraged şi pe vremea lui Eminescu, i-ar fi crescut niţcaiva mustăţi şi că ar fi chelit şi el niţel, dacă nu mai are ce să cănească. Oamenii învăţaţi măcar din experienţa altora mai pot să spere în reversibilitate.

Ţi-ai găsit! Gata să se lase de vechile lor meserii (intelectuale) simpaticii diletantişti îşi închipuiesc că

acolo şi-a oprit armăsarii să şi-i potcovească în Mărţişor şi că pot apuca un bilet în diligenţă. Săracii! Ei nu ştiu că şi unul şi celălalt, şi Orfeu şi Apolo, n-au mai dat pe la mine de nu se ţine minte.

Dar câinii mei, Ursei şi Mocanu, cu simţul critic dezvoltat, miros literatura cale de poştă, şi de telefon, zgândărit toată vremea, mă scapă bucovineanca. Totuşi tenacitatea vârstelor succesive e încăpăţânată. Aş putea s-o rog să mă lase în pace?

1956

14 IULIE

Ce nod imens de evenimente şi câte aţe, funii şi odgoane, întortocheate într-un singur mănunchi!

Ce mulţimi de timpuri, de oameni, de frământări, evocă această singură dată din istória poporului francez!

Diderot, d'Alembert, Rousseau, Montesquieu, Ludovic al XVI-lea, Maria Antoaneta! Regalitatea şi domnia ei absolutistă! Adunarea Naţională! Constituanta! Eşafodul! Necker! Danton! Invazia Versaliilor de către femeile din piaţă, înarmate! Robespierre! Comuna! Republica! Napoleon! Marseilleza! Mii de capitole şi de cărţi, o bibliotecă documentară pentru neamuri şi experienţă.

Convoiul secolelor legate unul de altul trece pe întinsul apelor de ceaţă din împărăţia nopţii, când ca un şir de coşciuge, când ca nişte luntri goale, îndreptate către neunde. Câte un veac de fierbere şi de neastâmpăr iese din rând şi străbate eternitatea în zigzag, lăsând în câte o insulă pribeagă fâşia ei de lumină. Corabia veacului cu numărul 1789 scris pe proră e cea mai mare pe care a pus-o poporul francez pe undele lui de aur şi de sânge. În vârfului catargului celui mai înalt se leagănă încă şi azi, când comenzile trec în alte mâini, boneta roşie frigiană... *Fluctuat nec mergitur.*

O imagine care totalizează într-o sinteză suferinţele unui popor înzestrat cu geniul cel mai ales e Bastilia,

cetatea puşcăriilor politice, păstrată azi numai în gravură şi care a stat patru sute de ani pe Franţa în picioare, dărâmată de-abia în 1789 de către răsculaţi. Opt turnuri mari de ziduri adânci au înghițit sute de valori şi inteligențe, trimise pe viaţă în umezeală şi mucegai, cu un simplu bilet regal (*La lettre de cachet*) .

Un rege bleg, dus de nas de către o regină, străină prin naştere şi tradiţie de poporul pe care l-a stăpânit dispreţuindu-l, a ilustrat premergerea marii revoluţii. E simbolică analogia dintre atmosfera de curte a lui Ludovic şi cea neputincioasă a ţarului Nicolae II. Şi sfârşiturile au fost, în variantele lor, aceleaşi.

O vorbă mistică, valabilă şi la profani, a spus acum vreo două mii de ani, că cine trage sabia de sabie moare. Ciudata dogmă a sângelui cere sânge pentru sânge...

În 1789, pe dărâmăturile Bastiliei, poporul a dansat. El dansează de o sută şaizeci şi cinci de ani, la 14 Iulie, de fiecare an. Ziua tragică şi miraculoasă a poporului francez e de atunci o sărbătoare de două zile.

Trăind-o de mai multe ori, mi-o pot aduce fotografic aminte.

Între mai mulţi colegi de masă ruşi – de prisos să se adauge revoluţionari – indiferent: socialişti, anarhişti, comunişti – «Exarhul plaiurilor» din Bucureşti, întors pe la 1901 din Kiev la Mitropolie, adusese cu el o listă de peste două sute cincizeci de «secte» în toată Rusia: dospea revoluţia pretutindeni şi în toate, chiar în potirele de cuminecătură; între colegii de masă de la «Bucătăriile populare» din cantonul Geneva, mă împrietenisem cu un medic, poate că Vasiliev, un frumos bărbat cu barba castanie, om fără lucru în meseria lui, ca şi mai jos iscălitul.

Era într-un an pe la începutul lui iulie. Amândoi prietenii la un loc n-aveau pe toată vara douăzeci de lei în buzunar. Doctorul propuse:

– Peste o săptămână începe la Paris bâlciul de 14 Iulie. Hai să facem o afacere împreună... Deschidem o prăvălie... Să vezi că ne merge bine...

– Cu un pol în două buzunare? l-am întrebat.

– Mai scot eu vreo doi... Mă împrumut de la spălătoreasă...

Doctorul se bucura între cunoscuți de prestigiul costumului și al cămășii. Toți ne așterneam pantalonii dedesubtul saltelei, dar ai lui păreau întodeauna călcați proaspăt cu fierul.

N-aveam nici o idee de ce-și pusese de gând. În definitiv, mi-am zis, ce-am avut și ce-am pierdut? Lasă-te în voia doctorului c-o fi știind și el ceva.

Cu primul tren am ajuns la Grenoble, într-o fabrică de camelotă măruntă, păsări, broaște, scarabei, păianjeni, flori, frunze, cocarde, marfă presată și trecută printr-o baie de lustru. Se vindea cu kilogramul, și într-un kilogram intrau câteva sute de bucățele. Am umplut două geamantane ușoare cu ele, vârâte în tărâțe de lemn și ne-am dus la Paris. Doctorul cunoștea toată procedura. A plătit o taxă la primărie, de unde a luat și o umbrelă cu masa ei, și ne-am instalat în Rue de Rivoli. Parisul întreg era acoperit de asemenea umbrele, îndesite pe marginile de trotuar.

Separând ridicolele obiecte după mărime, m-a învățat să strig:

– *Deux sous! trois sous! quatre sous! mesdames et messieurs...*

Mii de voci strigau la fel și mii de cumpărători luau câte o asemenea podoabă de zece, de cincisprezece și de douăzeci de centime.

Tarafuri, muzici, coruri, dansuri, la toate răspântiile vechei Luteții, fără sfârșit. A doua zi, pe seară, făceam socoteală subt umbrelă. Realizasem fiecare câte patru sute de franci, viața pe câteva luni... Condițiile economice, cum se spune, permiteau o existență ieftină, francul echivalat cu o muncă normală, fiind greu de câștigat și scump.

Ne mai rămânea însă marfă câte o jumătate de geamantan. Nu știam cum să ne scăpăm mai iute de ea. Conținutul trebuia aruncat în Sena. Am încercat toate podurile centrale, urmăriți de ochii intrigați ai agenților, ca niște suspecți. La vitrina publică a Morgii se puteau vedea din când în când bucăți de cadavre, pescuite în geamantane.

Am putut înțelege atunci mai bine, din aventura noastră, legile comerțului și sistemului istoric de a se crea

o burghezie, munca făcându-se în beneficiul intermediarului samsar şi producătorul rămânând iobagul unui speculant.

– Trăiască revoluţia! glumeam în derâdere între noi, numărându-ne câştigul de necesitate cu dezgust.

Rusul, om de spirit, zise:

– Păi aşa s-au petrecut lucrurile şi cu Comuna. O generaţie a murit pentru ea şi moştenitorii şi-au asigurat din sânge capital. Dacă se va repeta vreodată Bastilia şi la noi, trebuie să fim foarte şi aspru vigilenţi...

1956

CARTEA PROASTĂ

În zoologia culturală, cât şi în cea patrupedă şi cu cioc, există, nedescrise nici de Buffon, nici de colegul lui defunct din Bucureşti, I. Simionescu, pe care copiii de pe plaja Techirghiol, unde făcea odinioară baie de soare în pantalonaşi, îl chemau Menecu, specii şi familii variate. Papagalul, pitpalacul, gaiţa şi stăncuţa au abundat de la Guttenberg până mai încoace în toate disciplinele literare, dar cel mai iscusit purtător de minte fusese maimuţoiul. Cu sau fără ochelari, în redingotă, sacou ori fustă, el era un personaj sau personagiu (alegi cum sună mai bine) important, calificat să dea îndărăt viaţa, pictura, muzica, literatura, sau să le silească ani de-a rândul să zacă.

Limbuta-n scris maimuţă, contrariată în principiu, lua una din două poziţii: sau tăgăduia vocaţia sau o explica. Cei mai încrezători în cugetarea proprie dintre maimuţoi dădeau şi consultaţii, de pildă, de literatură, învăţând tineretul să scrie.

În Occident încă şi azi criteriul literar, ca şi cel politic, vine de la tradiţiile religioase. Spiritul vechii Sorbonna, cu evoluţiile lui, tot mai trăieşte. Catolicii au dat o literatură care a putut ajunge, e-adevărat, până la Pascal, matematician şi fizician, fără Jansenius şi Arnauld, însă protestanţii puri n-au depăşit pe Elouard Rod, şi romanul

lui sănătos, alpin şi funicular, *L'Ombre s'étend sur la montagne*. Titlul nu e afară din cale de strălucit, cu acel verb, *se întinde*. Umbra poate să se mulţumească şi cu atât, nu e vorba dacă permite condeiul, însă, în accepţie artistică, în munţi umbra creşte, nu se întinde. E un simplu exemplu, luat de pe coperta unei cărţi, scrisă la Vevey, acum cincizeci de ani.

Aş fi vrut să spui că în materie literară ca şi în toate altele, atitudinea de analist minor, de cauzalităţi şi finalităţi imediate, e la ortodocşi ca şi la turci, protestantă, ca derivaţii.

Protestantul nu numai că se întreabă *de ce* şi *cum*, dar el pretinde că şi răspunde. Actualmente, spiritul altădată protestant este ca şi atunci de inspiraţie şi calitate prolecultistă. Protestantismul nu vine nici de la Luther sau Calvin, nici de la Zwingli sau Huss: e şi vechi şi nou şi todeauna acelaşi. Spiritul protestant se iveşte numai după rostirea integrală a unei idei, ca să tăgăduiască reformistic. Ar fi de insistat dar să nu rătăcim pe cititor.

Într-o seară de iarnă, odaia de-acasă fiind îngheţată, căutam prin Geneva specializată în controverse, să mă încălzesc, un loc, care să nu fie cafeneaua. Iarna, timpul cel mai propice pentru propagandă, diversele aşezăminte deschid, pe unde apucă, localuri mai calde, cursuri şi conferinţe. Pe vitrina unei foste prăvălii goale citesc un afiş: «Libera Cugetare. Ce este omul? Conferinţă. Vorbeşte d-l Tartampion, profesor la Facultatea X...Orele 9 precis.»

M-am instalat...Erau vreo două sute de scaune, o catedră şi lângă ea o tablă neagră, ca la şcoală. Conferinţele religioase începeau, oriunde s-ar fi petrecut, cu orgă şi cor: cântarea Psalmului 42. Cele ştiinţifice cu tabla, pentru demonstraţiile cu tibişirul.

Apare conferenţiarul, un domn bălan, cu ţăcălia de cânepă, însoţit de un asistent cu ghiozdanul încărcat, probabil de documente. Şedinţa promitea să aibă volum şi să fie solemnă şi plicticoasă, dar era cald. Profesorul îşi scoate paltonul, rămâne într-o haină neagră, rectorală, cu poale, salută de pe catedră şi face doi paşi până la tablă... «Ce e omul?» zice profesorul, aducând aminte, prin

suprapunere, de tabloul «Ecce homo» al lui Guido Reni. la tibişirul de lângă burete şi pe toată diagonala tablei, din colţ în colţ, trage o curbă, schiţând un vierme lung, punctat la vârful mai gros cu un ochi şi isprăvit la coadă cu o linie subţire.

O secundă, publicul nu a înţeles. Dar când conferenţiarul, sigur de sine, a zis «Spermatozoidul», toate scaunele i-au sărit în cap. Nu două, trei, ci două sute! vă puteţi închipui. Nefericitul conferenţiar comprimat şi redus la dimensiunile şi culoarea unui bojoc, a fost lăsat la spital în strigăte de *Salaud!* şi *Saligaud!* – Nu doar că publicul nu ştia de unde, pe cale filosofică, vine omul, dar nu voia să se mai spună o dată şi în *forma* aceea. Ştiinţa e ştiinţă, omul e lacom de ea, dar simili-ştiinţa şi vulgarizarea ei prostească îi irită. Inteligenţei îi place stilul.

Spiritul protestant dospeşte în spiritul culturalo-ştiinţific, ştiinţa de a treia şi a patra mână, care explică totul, fără să uite nimic. Am luat cunoştinţă de primele cărţi, care te învăţau cum se scrie, scoase de editura protestantă Payot. Apoi pedagogia protestantă s-a lăţit. Alte deşteptăciuni de specialitate reformistă s-au ivit, descoperind că genul şi silul se învaţă în douăzeci şi două de lecţiuni.

Criteriul consistă în frecventarea asiduă a cărţilor *bune* şi în *imitarea* autorilor. Incontestabil că nouăzeci la sută din ce se tipăreşte e, conştient au ba, imitat: învăţul consacrat al scrisului era inutil. Apare un scriitor original şi concomitent zeci de epigoni, clasaţi de istoria literară în Pleiade, Secole, Epoci şi Şcoli. Ai doi gândaci în casă şi într-o săptămână o mie. Tipografia dă polen şi fecundează mai ales mediocritatea. Aduceţi-vă aminte de îmbulzeala, în vitrinele librăriilor, a nulităţilor importante, de odinioară, născute unele dintr-altele la nesfârşit şi de atitudinea lor ostracizantă ocrotită de forurile «culturale» în calea oricărui talent nou şi neîncolţit în clocitorile oficiale.

Concluzie pentru începători: Cartea bună nu te învaţă să scrii decât prin obsesie şi reminiscenţă, dacă vrei şi dacă eşti influenţabil la maimuţăreală. La o vârstă, toţi băieţii doreau să fie magistraţi, ofiţeri sau oameni politici şi s-a văzut ce au dat epocii aceste idealuri.

Singura carte bună de învăţat câte ceva, e cartea proastă. Din ea înveţi cum *nu* trebuie să scrii. Cartea proastă ar trebui bine încurajată să ajungă din ce în ce mai proastă, adică esenţială. E regretabil că Academiile nu premiază cărţile proaste, preferând să încununeze pe cele bune, care când sunt proaste vin admirabil la timp şi împlinesc un serios gol cultural.

1956

ILYA EHRENBURG

Aveam impresia că-l cunoscusem prin străinătăţi, la Geneva sau la Paris. Doi fraţi Ehrenburg trăiau într-adevăr fiecare în celălalt oraş. Mi se părea că cel pe care-l cunoscusem era mai tânărul dintre ei, dar începeam să mă cam îndoiesc că Ehrenburgii mai erau aceiaşi...

Acum câţiva ani, în Bucureşti, a ţinut Ilya o conferinţă. Eram printre invitaţii răzimaţi, departe de catedră, de colonadele frumoasei clădiri de stil fostă Monteoru, fostă Catargi, din Calea Victoriei. După conferinţă, Ion Nicoară, pseudonimul regretatului N.D. Cocea, m-a luat de braţ şi am stat de vorbă cu conferenţiarul.

– Ţineţi minte, l-am întrebat cu naivitate, că v-am cunoscut cândva la Geneva?...

Ehrenburg a surâs politicos. Mi-am dat seama că era mai tânăr decât mine cu vreo zece ani şi că vârsta nu-i corespundea cu calendarul meu uitat. Dealtfel m-ar fi cunoscut cu alt nume decât cel iscălit mai jos. Dubiul părea documentat... Totuşi nici până azi nu-i definitiv stabilit pentru mine că puteau să mai fie şi alţi doi Ehrenburgi în acelaşi moment cu principalii, la o distanţă de cinci sute de kilometri unul de altul, în Europa de vest.

Tot atunci, în Bucureşti, mi s-a trimis de către ziarul «Scânteia», din partea poetului, un scurt poem delicat, în traducere brută, pentru a fi trecut apoi în metrica româ-

nească. Poemul a fost publicat în ziar a doua zi. Era vorba de întoarcerea emoţionantă de pe fronturi acasă a unei fecioare-soldat...

Trebuia să ne mai vedem după conferinţă, dar asaltat de admiratori dedesubtul nivelului decent, scriitorul a dispărut brusc din capitală lăsându-mi o carte semnată de el. Dac-ar mai trăi Ion Călugăru, pierit atât de tragic şi de tânăr din literatura inteligentă, m-ar ajuta să-mi aduc aminte detaliile întâlnirii pe tangenta de fulger a stelelor căzătoare, alăturate o secundă şi depărtate apoi pe veşnicie, a unui scriitor rus cu un român.

În seara conferinţei, vorbită de Ehrenburg în franţuzeşte, am trăit două ore de neînchipuit grotesc.

Calea Victoriei, în centrul ei, strălucea de limuzinele superbe, înşirate pe două rânduri de-a lungul, ale miliardarilor industriei, de bancă, de afaceri, de misitie şi de contracte oneroase în dauna sistematizată a bugetului de stat. Cei mai stranii şi mai neaşteptaţi reprezentanţi ai jafului zâmbitor şi blajin erau de faţă, sclipitori în ţinuta de premieră a teatrului cântat, înecaţi în bijuterii şi reflexe briliantine. Stalurile până în fundul sălii fuseseră ocupate din vreme de această aristocraţie interlopă. Foştii miniştri din ceasurile grele ale ţării ţinuseră să nu se absenteze şi să fie văzuţi că participă cu portretul în mărime naturală la o disertaţie revoluţionară. Adeseori conferenţiarul, fiindcă era în tema lui, rostea cuvintele *revoluţie* şi *sânge*. Aplauzele şi ovaţiile asistenţei sculată în picioare le primea cu un entuziasm de luptător şi adept. Sportivii finanţelor publice şi ai patriotismului fanariot, foştii fabricanţi de muniţie proastă care făcea explozie în depozit, de bocanci de mucava pentru armată, de măşti contră gazelor subiective şi de informaţii falsificate, înflăcăraţi, nu mai puteau sta pe scaune de furnicăturile nerăbdării socialiste. Jobenele, redingotele şi pantofii de lac păreau că sosesc proaspăt de pe baricade.

Era epoca în care marii latifundiari şi şmecheri de geniu discutau comunismul în tehnica afacerilor îndătinate.

– Bineînţeles, afirmau ei, omenirea nu mai poate rămâne pe loc şi în răbdare. O schimbare a devenit necesară, suntem cei dintâi să recunoaştem. Noi nu avem

nimic împotriva comunismului şi suntem chiar comunişti convinşi, din tată-n fiu. Dar să ni se lase moşiile, uzinele, băncile, traficurile şi tejghelele. Nu cerem mai mult. Trăiască Marx! Trăiască Lenin! Trăiască Uniunea Sovietică!

La Bucureşti filtra subtil încredinţarea că protipendada noastră va trage şi socialismul pe sfoară. Primele guverne succesive, de tranziţie, acceptau să stea cu «dragoste şi elan» lângă exponenţii muncitorilor de pe brazdă, din mine şi petrol.

Combinaţiile cele mai anormal pestriţe şi contradictorii prezidară un timp la destinele unui popor nevoiaş, care din puţinele lui vieţi pierduse în două războaie două milioane de bărbaţi, fără să socotim milioanele de nefericiţi rămaşi să geamă şi să plângă.

Dându-şi seama că păcăleala nu mai merge cum funcţionase din belşug anterior, aplaudatorii lui Ilya Ehrenburg, tiptil, unii după alţii, şi-au încheiat conturile cu întreprinderile financiare străine unde, buni patrioţi, îşi depuseseră în aur şi dolari miliardele din sudoare şi sânge (sângele neaplaudat) şi s-au mutat în continentele depărtate ca să-şi păstreze scumpa piele intactă. Patria şi durerile ei sunt pentru această elită de papugii probleme de epidermă şi cosmetic. Cu o linişte splendidă şi cu simţ de răspundere culminant, unii din aceşti strigoi ai timpului perimat au deschis prăvălii rentabile peste ocean şi dau românilor de la vatră lecţii de comportare şi etică înaltă.

Conferinţa lui Ehrenburg avea în clasicismul ei de formă accentul polemic al prozei lui obişnuite şi al versurilor lui acide. Ehrenburg nu scrie ca majoritatea contemporanilor din ţările supercivilizate, cu dulciuri şi arome de cofetărie. Fiecare cuvânt al lui e o gravură cu vitriol pe aramă. El este unul din scriitorii care nu s-au jucat niciodată cu misiunea lor, în amabilităţi concesive şi aproximaţii de cugetare. El e net, categoric, clar şi frumos. Înfumurarea profesională îi lipseşte. Trufia, orgoliile şi admiraţia de sine aparţin altora, celorlalţi, de calitate meschină. Înfocată, fină şi dureroasă, pana lui zboară revelatoare peste apusurile unei lumi descompuse şi nădejdile alteia, care se naşte de-abia de ieri. Compa-

rativ, din toți scriitorii tineri și mai vârstnici, actuali, ai tuturor diverselor culturi înaintate, cel mai viu, mai adânc și mai viguros și generos autentic e omul tăcut, singuratic, de o vastă putemicie morală, căruia i se trimite această miniatură de creion, schițată în sala turnurilor de la Kremlin, pe ceață...

Moscova, septembrie 1956 (prin telefon)

ȘAPTE IEZI

Nu știu dacă alte făpturi, din miile de neamuri ale zoologiei, ar avea destoiniciile iezilor, decorative, inutile și fără scop. Trecutul din care apar, încă al neființei, le ține amorțite, și însăși larva omenească, destinată să devie cea mai inteligentă și să se împotrivească și legilor care au zămislit-o și o supun, vine pe lume încremenită că a zăcut în drojdiile preistorice nouă luni. Viața începe și sfârșește cu somnul.

Iezii, îi vezi ieșind pe rând și fără intervale, ca niște fabricate în serii, dintr-o cutie de jucării cu vată. Resortul e gata întors pentru săritura instantanee imediată, și paiațele albe, învățate pe de rost ce trebuie să facă în secunda sosirii la lumină, saltul caricatural, pasul de balet, linia frântă, uite-l-ul nu e, și sprinteneala curbă, au și populat grădina, hieratic și solemn liniștită, ca un circ de pușlamale zvăpăiate și de satiri. Sunt șapte.

Șapte clovni cu o infinită imaginație de tertipuri geniale. Îți pare rău că, dansând, nu și-au adus cu ei și naiul din mitologie, măcar împrumutat de la un muscalagiu de mahala din București.

Și Virgiliu, care s-a întâlnit, poate, cu horele de țapi bălțați în câmpiile așternute cu purpura macilor sălbateci, știa de la ei (*non bis in dem*) zicala variației neîntrerupte și obligatorii în meșteșugul semnelor gândite, al ritmului stârnit și al oftatului fără leac. Credincioși principiului că un lucru se face o singură dată, iezii bucolici, consacrați unicității, nu se repetă ca omul umilit și monoton.

I-ai da țapului să zică din unealta lui cu șapte suspine, pe când valsează și zburdă, suferința îndrăgostitului în deșert.

De-abia și-a închipuit că s-a culcat pe genunchi, că-i și vine iedului o idee. O apucă strâmb, în sus. În mijlocul ideei i-a venit o idee nouă și, din idee în idee, din firimitură de idee în firimitură de idee, silueta oscilează și se preface, după o fantezie în zigzag. S-a gândit o secundă la un proiect: o croiește la fugă cu șase iezi după el, și se răzgândește. A luat-o brusc îndărăt și numaidecât o ia la dreapta. N-a început încă, și o zbughește la stânga... Dacă unul ca dumneata sau ca mine ar juca după figurile lui Vasilică, cel mai îndrăgit din semenii lui, în cincisprezece minute și-ar pierde brațele, labele, picioarele, falangele, șira spinării în bucățele, și l-ai găsi presărat prin stufișuri, desfăcut din toate încheieturile lui.

Și ce de noțiuni are Vasilică! Știe, de pildă, din eternitate, unde stă exact țâța mamii gustoasă, îmbucată și plescăită cu lăcomie, tremurându-se din coadă. Știe să se scarpine cu pantoful de dans din vârful copitei, la ceafă, și pe care să-l aleagă din patru mai apropiat de pișcătură. Vasilică e un intuitiv, un politehnician și un om de știință. Cunoaște o teorie a drumului celui mai scurt, împodobit cu un chenar de nazuri și mendre picturale, a vitezei subite, echilibrul pe un punct mobil al centimetrului pătrat, mișcarea pe dos, sucitura oblică, rezistența la materiale... A trecut pe sus de pe pătul pe șură cu certitudinea că nici el nu se prăbușește, nici acoperișurile nu se vor surpa. L-am zărit la munte scrutând universul din vârful, ascuțit ca un creion, al unei stânci până la cer. Cum se urcase până acolo ca să-l sfideze și cum s-a dat jos știe numai el. Vertical, orizontal, spiral și în colțuri, și oricum, indiferent, merge, țâșnește și aleargă de-a valma. Are, desigur, și filosofie, de vreme ce-l prinzi mâncând și florile mari, care-i plac afurisitului ca niște prăjituri, și mugurii, ca niște bomboane.

Paraschiva l-a prins, înhățat de un picior din spate, și l-a pupat pe bot, pretinzând cu vorbe de idilă, că e «drăguț», că-i «adorabil», că e «dulce». El s-a zbătut și a țipat ca o bășică, dar a țipat degeaba, că n-a scăpat să fie pupat. Îi mirosea gura suavă a trandafiri.

I-ai căuta zadarnic defecte, ca unei poeme, citită într-ascuns şi pe care nu îndrăzneşti să spui că o şti pe dinafară, din pricini de austeritate critică şi de pudoare a catedrei. N-ai văzut că şi ceea ce lasă în urma lui Vasilică, are eleganţă? Un şir de mărgele rupt. Ca un frate tânăr, de mânăstire, căruia i se destramă, la vecernie, metaniile pe drum. Silabe lepădate din motive de stil, iambi, trohei, alexandrini...

Dar trebuia să-ţi prezint şi capra-maică, doamna Biţa Bălaşa, mama celor dintâi trei iezi cucuieţi; o singură ediţie de lux. Plosca ei de mătase roză, cu două curguie de urcioare, aduce acasă din livadă trei ocale mari de lapte. Perversă, Paraschiva i-a spălat sânii cu apă caldă, i-a şters cu o cârpă moale, legănată într-o cuvântare de diminutive insinuante, că vrea să-i împartă laptele cu căpriorii zănatici. Însă capra-maică are un moral incoruptibil şi o concepţie a justiţiei definitivă. Ea nu se îmbie la precupeţit. Ghicind că e vorba de fraudă şi furt, îşi pune în acţiune supapele, dopurile şi frânele personale, secrete, şi nu-i dă gospodinei un strop. Nectarul e pentru copiii ei. Insistenţă deşartă: nici îndemnul cântat, nici fraza şăgalnică, nici mângâierea perfidă, nici ocara întărâtată nu o hotărăsc. E ca şi cum ai trage de ugerii lupoaicei de bronz.

– Dă-i pace, dragă Paraschivă...N-ai înţeles că Biţa are psihologie, că nu vrea să fie mulsă şi că nu poate să-şi lase laptele într-o oală?

1956
Din Cartea Caprelor, a Câinilor şi Mâţelor

POTIGRAFIA

Alergând de mai multe ori pe patru roţi de gumă între Bucureşti şi Ploieşti, nu mi-am putut permite nici la dusuri nici la întors răgazul să fac un popas ocolitor în satul Potigraful. Numele-i pitoresc vine prin diformare simpatică de la cuvântul tipograful.

Legenda povestită cuprinde nu ştiu cât adevăr. Un călugăr, fugar din Mânăstirea Căldăruşani cu o ladă de scule, s-a instalat cândva, demult, în satul aşa-numit. Lada lui aducea o tipografie, probabil un primitiv «boston» de mână, de felul unuia cumpărat la fiare vechi odinioară de către mai jos iscălitul şi reparat în vederea unor eventuale tiraje de gravură. Interesanta pocitanie avea cel puţin două sute de ani şi se mişca după o tehnică hodoroagă, de căruţă. Că la Căldăruşani funcţionase cândva o tipografie, nu e îndoială. Scormonind acum vreo şaizeci de ani în locul unde, după spusa monahilor bătrâni, umblase învârtit orizontal un teasc de tipar, am aruncat din pământ cu băţul câteva litere de lemn. Nu s-a putut face cu băţul o explorare mai adâncă.

Matei Basarab avea în Târgovişte tipografia lui, Mânăstirea Neamţul are una şi azi cu zeţari şi maşinişti călugări. Câte foi putea să tragă pe o singură faţă o presă ca de struguri, pe zi? Poate că zece, în cazul cel mai bun, şi pe formate mici. Textul sărea la zdruncinul maşinii şi pagina cerea mereu o «potriveală» nouă. Dar colabora cu părinţii şi Sfântul Duh, fără ajutorul căruia nu ieşea lucru de ispravă. Coala virgină implica o ceremonie. Cuvioşii o ridicau cu evlavie din teasc, îngenuncheau, cântau pe muzichie un tropar şi un condac şi o sărutau ca antimisul la liturghie. Se înţelege că dacă se cocoloşea hârtia la tras însemna că unul din ieromonahii de faţă săvârşise un păcat, măcar cu gândul, care-i mai diavolesc decât fapta, şi atunci era nevoie să se lungească ceremonia, fraţii rugându-se pentru purificarea păcătosului neştiut, dacă nu cumva păcătuiseră, au cu ştiinţă, au fără de ştiinţă, cu toţii.

Cerneala frecată cu ulei şi fum de către cuvioşi, se mărturiseşte şi azi, în *Triod*, *Pentacostar*, *Minee*, *Pidalion*, *Aghiazmatar*, *Liturghier* şi pravilele bisericeşti, păstrate din timpuri, proaspătă şi vie, numită azi *Encre de Chine*, pentru că după ce europenii şi-au pierdut răbdarea mâinii, înlocuită cu moara de frecat vopsele, chinezii, care tipăreau un ziar acum vreo cinci mii de ani, pe când Gutenberg se legăna în coadă prin pădurile Westfaliei, şi-au conservat-o dimpreună cu gingaşul rafinament al

unui pipăit de păianjeni. La restituirea odoarelor noastre sacre, am deschis la Kremlin o *Evanghelie*, legată în vreo treizeci de kilograme de scoarţe de aur, în care fiece foaie, ca un pergament tipărit, era cu o stampă de încadrat şi un model de ceea ce s-ar putea realiza, măcar în parte, şi azi, când tiparul românesc industrializat, fără preocupări de o rezervă destinată excepţiilor de mare eleganţă pentru bibliotecile selecte şi posteritate, dă, desigur, ediţii mult mai ieftine decât în trecut, necesare neapărat cultivării spiritului şi numărului în continuă creştere al cititorilor, dar nesatisfăcătoare în ce priveşte gustul nostru, la examenul zilelor de mâine, şi mărturia lui. Tipărite în chirilicile influenţei slave, modificate cu discreţie, paginile bisericeşti au o expresie de farmec corespunzătoare cu iconografia bizantină şi atmosfera ritului ortodox românizat primitiv. În biserica actuală, cu preoţi fără plete şi barbă, bărbieriţi şi tunşi, îmbrăcaţi în mâneci strâmte, laice, şi seara civili la cinematograf, alături de doamna preoteasă cu buzele de carmin, cărţile vechi ar părea, natural, anacronice şi nepotrivite. Dar aceleaşi cărţi cu litere latine sunt tot atât de grav urâte, cât şi ediţiile literare comercializate.

Distribuirea albului şi aerului în pagină, măsura şi echilibrul textului, cules cu caractere mari şi mici, armonic încheiate într-un peizaj tipografic cu perspectivă, chenarele marginale cu intervale, gravurile în lemn ale unui xilograf de talent, ca Macarie, totul concurează la un aspect inspirat, al paginii de carte veche. *Povestea vorbii*, apărută în timpul vieţii lui Anton Pann şi *Jidovul rătăcitor* al lui Eugène Sue, în frumoasa traducere a mitropolitului Iosif Gheorghian, le-a mai rămas parcă ceva din lumina tiparului de odinioară, degenerat la noi, treptat, cu drumul de la tiparniţă la plane nr. 12 cu două mii cinci sute de exemplare pe oră. Până la ultimul mare război, înmulţirea lacomă furios a «caselor de editură», a căror tejghea ajunsese neînchipuit de productivă prin variatele furturi, de la autori, de la falsuri şi preţ, cartea imprimată mizerabil, cusută cu sârmă şi încleiată, a treia zi după o lectură iritantă fugea din coperte dezlânată şi trebuia adunată de pe jos cu mătura şi făraşul.

Într-această privință și în toate celelalte privințe, legate de trebuința citirii, cu desființarea editurilor, de îmbuibare și jaf și trecerea lor la stat, un progres însemnat a fost realizat într-adevăr. Tirajele cartonate în pânză s-au înmulțit, litera e mai clară, mai citeață, cotorul cusut cu ață ține foile strâns, cititorul își poate face o bibliotecă. Dar cerințele sporesc cu cerințe noi. De la poligrafie, nu știu de ce așa denumită, cititorul dorește împlinirea integrală a principiului «artă grafică», făgăduită de zeci de ani în nobila meserie a fratelui tipograf și a verișorului «graficist», greoi adeseori întru a da și copertelor o fizionomie mereu mai nouă, unde gustul trebuie însoțit de facultatea sensibilității și a imaginației răspicate. Manuscrisul canonit și migălos, ațâțat de o râvnă a perfecțiunii neîncetat, la scriitorii mai mari sau mai mici, dar deopotrivă de închinați lucrului frumos și biruitor, pretinde imperativ râvna pasională a celor ce pot să facă dintr-o ciornă, zmângălită cu elan, o bijuterie.

1956

EDIȚII FRUMOASE

S-a convenit să se cheme artă plastică pictura. De ce plastică și de ce nu altfel, nu se prea știe, că nimic nu pare plastic în asemenea meșterie unde se lucrează fără cauciuc, fără bachelită, acetilceluloză sau fără nylon, fără nici o cocă. Dacă modelajul în sculptură utilizează argila fasonată cu scule și ipsosul turnat lichid nu însemnează că formele scobite, găunoase și în relief ar fi, cel puțin ele, plastice. Probabil că expuse în aceleași săli, sculptura și pictura, vreun organizator de lucruri făcute, confuz în vocabular și inovator, i-a dat cuvântului drumul să se plimbe, fără să fi prins cu asociația lui, nici până azi. Un galoș ține de arta plastică dar un peizaj ori un portret nu se prea vede cum. Nu supără sensul prăjitura Take Ionescu, împănată cu cremă de fisticuri, nici cafeaua Marghiloman, căci la savanta lor denumire au colaborat cofetarii și bucătarii (vezi arta culinară) pe când plasticul,

aplicat la pensulă şi paletă e operă, se presupune, de intelect.

Dar pictura e sora de culoare a gravurii, care-i numai neagră, pe aramă şi pe lemn. Ba se pare că gravura cu apă tare, iluminată de o nuanţă izbuteşte să întreacă uneori tabloul în ulei, pastelul şi acuarela. Cea mai frumoasă expresie pe hârtie a toamnei, pardosită cu plocate de frunză ruginite, de care-mi amintesc, a fost o gravură pe aramă şi cele mai gândite gravuri pe lemn, limitate la România, sunt ale călugărilor Macarie şi Damian, de acum vreo sută de ani, din chinovia Neamţul, aşezând după ei pe Gabriel Popescu, un mare artist de-o fostă contemporaneitate cu noi.

Expeditivă, editura noastră nu s-a gândit nici în trecutul vechi, nici în trecutul mai actual, să-şi ilustreze cărţile, proza şi poezia, cu gravura, se poate zice aşa, de artă. Ea preferă fotografia şi desenul în zincografie. De pildă, când compozitorul Jora vorbea deunăzi la Academie despre alt artist, Jorj Enescu, după cum îl rostea domnia sa, doi fotografi indiscreţi, în târcoalele date vorbitorului, îl împuşcau în toate atitudinile cu un pocnet de lumină, ca nişte palme peste ochi, pe cine doreşte reporterul cu «Leica» şi «Contax». Imaginile înregistrate pe peliculă vor apărea în ediţia de a doua zi a unui ziar, caricaturizată de gravura mecanică; puncte negre, ca de muşte, constelate pe lipsa de orice figură, care ca-n mai toate clişeele de presă, nu a fost şi nu va fi niciodată a nimănuia.

Cotidianul, e drept, are exigenţele lui rapide şi nu i se poate cere altă gravură decât mecanică: tot ce ar putea să fie rugat să prezinte, ar fi clişee de oameni care să fie oameni şi portrete asemănătoare întrucâtva cu personajul pocit. Dar o carte nu e un ziar cotidian, se tipăreşte încet, are răgazuri mari şi nu se dezonorează împodobită cu gravuri, fie şi în surogatul rebarbativ al muşamalei groase, de linoleum, tăiată cu briceagul. Absenţa oricărui interes pentru frumuseţile mătăsoase ale gingaşului meşteşug lipseşte galeria românească de o podoabă, moartă odată cu artiştii care au migălit-o, fără să uităm

nici pe Sanielevici, ultimul, mi se pare, scriitor cu acul înmuiat în acizi pe plăci de metal. Am petrecut multe ore cu el, în atelierul lui, închis în războiul din 1916, care l-a şi ucis tânăr, frumos, talentat şi excepţional de inteligent, după nefericita lui întoarcere în patrie, de la Gros-Rouvre.

Ce opreşte a se împlini lacuna, incitând pictorii şi desinatorii să lucreze în acel alb şi negru, care câteodată întrece şi pictura cea mai bună? Ce trebuie mai mult decât o iniţiativă hotărâtă? Cuţitele artistului sunt în stare, aliate cu lemnul, să dea vieţii «plastice» româneşti valori şi talente.

De la Macarie te duce gândul la mânăstirile de azi. Am cunoscut la Cernica un tânăr arhimandrit, înzestrat pentru expresia vieţii, strămutată pe un panou, cu un har nesocotit şi uitat. Dacă pe lângă un program de altar cotidian, o preocupare absorbantă l-ar fi însufleţit, după lepădarea straielor monastice el nu ar fi azi un contabil la o prăvălie alimentară şi lucrările lui ar figura în expoziţii. În mânăstirile de maici şi bărbaţi, cercetate dintr-un punct de vedere anumit, talentele de care se interesează cu atâta râvnă şi dărnicie socialismul, decepţionate, rătăcite sau lâncede, se vor dovedi mai multe. În liniştea chiliei, atât de favorabilă studiului, reflecţiei şi concentrării, pot fi lucrate multe frumuseţi.

Subt autoritatea şefului actual bisericesc, Patriarhia caută să învieze pictura pe tencuiala umedă a frescei, inexistentă de vreme îndelungată la noi. Pe de altă parte, patriarhul, care a vizita recent Uniunea Sovietică şi vechile catedrale, doreşte să-şi vadă iconografia realizată în mozaic. Un patriarh precedent înfiinţase pentru călugării de lângă Bucureşti o tipografie, distrusă de un cutremur, însă pentru multiplicarea cu scop industrial a cărţilor de ritual. Activitatea variată spirituală parcă ar indica pe vlădica Justinian să pornească pe urmele ieromonahului Macarie, de odinioară, o şcoală mânăstirească de gravură în lemn.

1956

CARTEA

Pe om, adeseori trecutul istoric îl acuză, răspunzător numi filosofic de faptele lui când a domnit, la tribunalul conştiinţei. În boxe, fantomele împărăţiilor defuncte aşteaptă, cu găocile ochilor căscate în lanţuri de aur, verdictul zadarnic al unor judecători de catedră. Omul s-a multiplicat şi trece însângerat

Simţindu-se îndreptăţite să o facă, epocile învinovăţesc pe cele precedente, o generaţie nouă contestă pe aceea din care a ieşit şi pe drept cuvânt: pământul în luptă cu haosul nu poate să stea pe loc, în viaţa din orizonturile lui. Se pare că insul nostru dispune de o elasticitate de spirit, limitată pe măsurile ambianţei, şi că şi cea mai nobilă intenţie, purtată un timp cu elan, tânjeşte, scade şi se vaporizează. Câteodată, şi nu prea rar, din pricinile minore ale nesănătăţii şi ale unui aspect. Dacă nu se intercala un grăunte de nisip într-un uretru... Dacă nasul Cleopatrei n-ar fi fost aşa de lung... Dacă şi dacă... Dubitativul ar tinde să corecteze şi să amplifice împrejurările, pe când îndoiala permanentă şi universală e condiţia luptei, şi în atac, şi în renunţare. Moise a spus că «la început» a fost «Cuvântul», ferindu-se să-l precizeze. Cuvântul fusese Dacă... Viaţa pendulează pe un ax mobil, în perpetuă deplasare, între afirmaţie şi tăgadă. Ar fi fost rău şi plat, monoton să fie altfel.

Dar trăit în strâmbătate şi hulă, omul a izbutit să se răscumpere şi să se depăşească; nu clădind numai monumental, în lat şi-n sus, legiferând şi asuprind, ci născocind după ce a cântat şi zugrăvit, graiul scris şi, în sfârşit, Cartea... O fiinţă nouă şi fără de moarte s-a ivit, neprevăzută de natură, care face numai petale şi frunze. Răzbunarea omului e de astă dată integrală şi definitivă în fragila lui existenţă.

Omul şi-a făcut cartea în toată materialitatea şi spiritualitatea ei; el o gândeşte, el o scrie, el îi dă hârtia, cerneala, tiparul, el îi adună foile, i le coase, i le leagă: el o citeşte. În conspiraţia intelectului faţă de natură, cartea solidarizează azi două miliarde de suflete împotriva unui

destin, care cu variantele lui a rămas acelaşi. Omul se isprăveşte şi cartea lui de-abia începe. Uite, mii de inimi şi minţi trăiesc, lângă tine, în rafturile tale.

Până la cărţi, rămâne mărturie cimitirul. L-a învins biblioteca. Cartea ţi-e ţara, ţi-e fiica, ţi-e surioara, prietena şi iubirea. E maică-ta, cartea, neîntinata şi de-a pururea Maica Fecioară. Ai scăpat de mormânt!

În restrişte, singură cartea nu te-a părăsit şi a rămas să te mângâie. Te consolează şi condeiul, îngerul şi duhul cărţii, dacă-l ai. Dacă... În Decada Cărţii, marea sărbătoare, omule, a geniului tău, se cuprinde călindarul tuturor zilelor mari şi praznicelor împărăteşti, închegate toate laolaltă în altarele librăriilor tăcute, unde misterele se săvârşesc între gânduri şi slove.

– Am auzit, domnişoară, că a înviat Baudelaire. Nu vrei să-mi dai ultima lui ediţie apărută? Pe Bacovia l-am scos din cripta lui Lazăr săptămâna trecută...

1956

A SCRI ŞI A CITI
Aduceri aminte

A scri nu e numai să-ţi faci meseria cu condeiul, împlinind cerinţa că trebuie ca să trăieşti, să munceşti: gură de om, gură de câine, cere pâine. Mai cere şi conştiinţa ceva: să nu te înstrăinezi de datoriile menirii tale şi de lumea din care te-ai ridicat, chiar dacă epoca te renegă şi te elimineză, ceea ce scriitorului de faţă, departe de a mai fi un tânăr, i s-a întâmplat adesea în trecut. Dacă ţi-e condeiul obiectiv şi cugetul oneşt, neamăgit de speculaţiile în gol şi ferit de iluziile naive întreţinute de ignoranţă şi de reaua-credinţă, în răspăr cu împrejurările date, el poate contribui să se limpezească ceaţa în care cititorul inocent, legat la ochi cu mătasea speranţelor deşarte, e scufundat.

Ştiu bine că şi condeiul, ca limba, slujeşte să-ţi ascunzi gândirea şi să minţi, nu să te minţi pe tine (nu ar fi o

vinovăţie) dar, conştient sau inconştient de fapta ce o faci, să-i minţi pe semenii tăi. Condeiul a minţit mai mult decât limba, de când a învăţat să afle stilul-tertip, imaginea falsificată şi superlativul fabricat, şi a trăit făcând plăcere stăpânilor moşteniţi din tată-n fiu orbeşte, în compromisul dintre simţire şi nesimţirea de sus. Odată ce se născuse, scriitorul se strecura prin viaţă, ca să dureze, şerpuind între credinţele lui zbuciumate, jucând pe sârmă, surâzând într-o parte şi alta la boieri, încovoiat între nevoie şi dezgust, în balul dansat în costume împrumutate.

Când în vârtejurile de dogi, duci, marchize şi fanţi în destrăbălare muzicală aruncai o căldare cu apă fiartă, oamenii de treabă, obişnuiţi să aştepte «desfăşurarea evenimentelor», coacerea aluatului, adică, şi prăjitura fără să puie mâna la cocă şi să se frigă la deşte, aprobându-te pe furiş, adăugau că «Nu era momentul». După el, momentul e paralel cu veacul, şi fără scadenţă.

A scrie, în partea nobilă a meseriei, a te lămuri pe sine-ţi, treptat cu exercitarea ei, căci meseria dă naştere la probleme şi obscurităţi suprapuse, trebuind filtrate şi, pe cât ţi-e cu putinţă clarificate, dacă, bineînţeles, nu eşti numai o burtă care bagă şi scoate, fericită că natura i-a făcut animalului mai mult intestin decât cap. Pe măsură ce umbli cu pana pe hârtie în tendinţa de-a transmuta în pergament, asociind împrejurările cu mintea, puţin câte puţin şi disociind de viaţă erorile ereditare şi interesele imediate, ai impresia că te apropii de soluţii şi că din rezultatele mărunte ar putea să iasă un total de soluţie mai mare. Ai fi ca un dascăl de matematici, preocupat cu tibişirul de serii de necunoscute, ivite unele dintr-altele, ştergând cu buretele operaţiile continuu şi păstrând pe tabla neagră câte o cifră nouă, albă, obţinută într-o coloană ordonată şi însumată cu cifrele precedente.

Dar problemele stârnite de tine molipsesc şi pe alţii, care le trăiesc pasiv sau nu se folosesc de condei. Lămurindu-te pe tine se pot lămuri şi ei, adesea cu întârziere, până ce punctele de întrebare, smulse din mimetismul buzelor superficial intră în conştiinţă independente. Inteligenţele corecte, analizând şi deosebind, ajung să capete

singure un criteriu. Realizările utile sunt dorite mai ales pentru convertirea spiritului de cârcotă şi gâlceavă injurios şi refuzând încăpăţânat să treacă din aparenţe în fond, agăţat cu unghiile, din ce în ce mai tocite, de realităţile defuncte, de cadavre şi strigoi.

Înainte de a se deznădăjdui de tot, o firimitură de zare nu-i de prisos. În lupta la nivel înalt dintre credinţe şi interese se bate lumina cu bezna.

1956

MUGURI NOI

Se tipăresc atât de multe cărţi de la o zi la alta, încât cititorul, uneori, le scapă din vedere pe cele mai utile. El nu are timp să colinde librăriile şi să răsfoiască tipăriturile noi: de-abia-şi aruncă ochii ridicaţi de pe ceasornicul de la mână, în câte o vitrină, că a şi alergat, să ajungă repede la slujbă, pe când cărţile apar şi se isprăvesc. De teamă să nu piardă ediţia autorilor lui, cititorul a început să deprindă un mijloc de cumpărare, încă necunoscut până alaltăieri în vânzarea cu detaliul, dar care nu-i dă todeauna satisfacţia de client asigurat, înscriindu-se anticipat la una din librăriile de cartier, cu toate că numărul lor, cu firma de «Librăria noastră» creşte calendaristic. Pe o stradă ceva mai lungă, marţi era una şi sâmbătă vezi două, trei librării.

Succesiunea tot mai accelerată a trecerii cărţilor din tipografie şi rafturi şi geamuri, de unde dispar, a mai fost să aibă o consecinţă, aşteptată vreo sută de ani: librăria sătească... De curând cărturari, sătenii, în majoritatea lor, citesc. Le-a intrat în vatra pustie o mireasă nebănuită, în veşminte albe, care vorbeşte cu ei în cuvinte mute, dar adânci. Pentru instruirea viitorilor librari s-a deschis şi o şcoală de specialitate.

Ce departe suntem, la tirajele şi îmbulzirea cititorilor, actuale, de epoca, de pildă, a falimentului Müller, întemeietorul entuziast al «Bibliotecii pentru toţi» şi de

venerabilul Leon Alcalay, achizitorul norocos al falimentului, editor şi el, şi posesorul unui splendid analfabetism! L-am cunoscut pe acest om de ispravă, între copilărie şi adolescenţă. Aveam la el un cont deschis, plătit anual din provincie, fără să se ştie, natural, că între manualele şi rechizitele de şcoală intra şi o literatură care începea să ademenească ţângăul. Taică-su era speriat numai de creşterea, an de an, a cheltuielilor de şcoală trasă la fit. Câtă literatură aflase el, se rezuma la *Călăreţul fără cap* titlul sugestiv al unui roman, prin care circula într-adevăr un erou călare, scurtat din ceafă, *Jidovul rătăcitor*, în traducerea mitropolitului de mai târziu Iosif Gheorghian, şi *Povestea vorbii* lui Pann, tipărite cu slove bisericeşti. Partea ştiinţifică aparţinea relativ, în medicină, la utilizarea lipitorilor şi în meteorologie la brotăcei, în borcane cu scări, drept barometru.

Din când în când, Alcalay era pus în situaţia penibilă de a trebui să iscălească o listă de datorii cu şcolarul alături, mulţumit totuşi că nu era obligat să ia cunoştinţă, citind şi de secretele listei, acoperite cu peniţe, creioane, planşete, ţinte de planşetă, echere, teuri, linii, hârtie variată, gume de şters, cerneluri, acuarele, tuşuri... Dificultatea se ivea în momentul scoateri din blestematul condei, înmuiat în călimară şi apucat cu vreo patru degete, a primei litere din Alcalay, trei groaznice silabe, cu nu mai puţin de şapte semne de scris! Patronul înfigea, în clientul cu pantaloni scurţi, nişte ochi de taur, ca nişte coarne. S-ar fi lăsat bucuros păgubaş, numai să nu iscălească. Se cruţa el de Leon, la care renunţase dar tot mai rămânea Alcalay. Neputând să-l scrie, învăţase să-l desineze. Făcea întâi pe A mare şi se odihnea. Apoi, purcedea la realizarea lui L. Ajungând la litera C, nemiloasa copilărie se amuza să-l zăticnească.

– Domnule Alcalay, uitasem să vă întreb cât costă un Faber albastru.

Librarul, căzându-i ochelarii, se descuraja că şi-a întrerupt desenul, da din spinare, îşi lingea buzele cu vârful limbii, suspina. Relua semnătura, de la A, ducându-şi condeiul încă o dată pe literile scrise şi ajungea în sfârşit

la un Ygrec fantezist, nici chirilic, nici ebraic, nici latin, aproape musulman...

Evoluția însă pornise. O figură de librar nou, dar unic în frumoasa meserie a negoțului de cărți, a fost o bucată de vreme, un tânăr Zahareanu, înzestrat cu o memorie de titluri și culori nemaipomenită, decedat la netimp. În afară de bibliografia academică de atunci, de cabinet și arhivă moartă, Zahareanu a fost primul editor de autor al unei publicații, *Bibliografia,* destinată librarilor și bibliofililor, dar lipsită de orice interes literar. Un periodic mai meritoriu în această privință, denumit, dacă nu mă înșel, tot *Cartea,* cu informații descriptive despre conținutul volumelor din liste, a fost scos de un ziarist, Grossmann, decedat și el de timpuriu.

Cartea ceastalaltă, de azi, se adresează, cred, librarilor, de preferință, fără să excludă, desigur, nici pe bibliofili, lipsiți de informațiile adecvate. Ea va învăța pe librar să fie librar și cu deosebire librar, o profesiune și delicată și complexă, pe care ucenicul de librărie, de odinioară, nu o putea deprinde stropind vara prăvălia și măturând-o de două ori pe zi.

1956

CRITERII ȘI SELECȚII

Pe vremuri, viața reprezentativă se prezenta ca o menajerie, în care au dreptul să figureze tigrii, leii, leopardul, elefanții. Vitelor, fără noblețe și prestigiu, li-i interzisă situația de artiști de numere de spectacol și circ. Într-adevăr, boul, de pildă, nu primește să sară prin cercuri aplaudat. Cumintele prieten al țăranului ară din greu, rabdă, cară și tace ca și el, de câteva mii de ani, filosof. Când nu mai e bun de muncă, mai rămâne bun pentru abator și ajunge, ca și omul, marfă. Uite, maimuța se pricepe la sute de figuri și elasticități, apare în albume, are o literatură, e beletristică, e o celebritate, pe când, hăis, cea, plăvanul și sora lui Joița, păreche credincioasă

pământului şi brazdei, se furişează în tratatele de zootehnie, răsfoite de un profesor de lăptărie sau de măcelărit.

Menajerie politică era presa, ţarc închis. Elogiile şi fotografiile ei, limitate la câţiva domni şefi şi domni miniştri, repetate, aceleaşi, monoton, în sutele de zile ale unui an, se cuveneau cu onoare unei singure clase, organizată în Parlament, cu fraţi, veri şi nepoţi. Rareori întâlneai în ziare portretul unuia dintr-alte categorii neconfirmate de club şi atunci el trebuia să fie un spărăgător de frunte sau un mare asasin. Dreptul la cunoaşterea omului şi la celebritate aparţinea papagalilor limbuţi şi dării în coate şi peste cap. Dealtfel toate activităţile selecţionate se inspirau de la arta de salt şi tăvălire a clovnului de panoramă.

Răsfoind ziarele de azi, o galerie întreagă de chipuri înfăţişează în fiece zi, în atitudinea muncii, din ateliere şi uzine, oamenii care, valoroşi în activităţile lor, nu s-au împărtăşit niciodată în trecut de publicitatea trâmbiţelor sunătoare. Aplecat pe strungul sau pe lopata lui, în întunericul minelor adânci sau în aureola văpăilor şi jarului unui cuptor, din care izbucneşte vulcanic lava oţelului fierbinte, doborând stâncile, ca să-şi facă loc să intre în misterele cetluite ale naturii rebele, care-l pândeşte să-l sfărâme, clădind fără odihnă şi răgazuri, zi de zi, o civilizaţie amplificată şi nouă, o altă viaţă, cu ţeluri vaste, muncitorul cu braţele are aceleaşi drepturi la celebritate ca şi muncitorul cu intelectul, căruia celălalt îi dă lumina, căldura, hârtia, condeiul, masa, scaunul, pâinea şi odaia, fără de care n-ar fi în stare să împlinească nimic.

Nu doar că lăcătuşul conştiincios şi modest ar simţi nevoia laudelor şi tămâierii, după care aleargă orice nerod neisprăvit. Mulţumirea lui îi vine ca şi pictorului sau scriitorului de la uneltele lui bine şi corect mânuite, de la strădania făcută cu dragostea de meserie şi de la rezultatul urmărit. O potcoavă frumos încovoiată are acelaşi preţ ca şi poemul mai mult sau mai puţin izbutit. Criteriile preţuirii s-au schimbat şi în viaţă intră alături, braţ de braţ, oameni cu mâinile bătătorite şi fraţii lor, mai fragili, artistul cu vioara, cel cu pensula şi cu pana...

Şi în alegerile parlamentare pentru Marea Adunare Naţională, vechile criterii au fost răsturnate. Cumnaţii miniştrilor Cutare, culeşi dintr-un tripou din Bucureşti şi trimişi la Dorohoi să fie «aleşi» deputaţi cu concursul jandarmeriei, s-au isprăvit. Fusese o carieră. Ei nu mai pot să se adreseze muncitorilor pe păsăreşte: «*Mes chers amis, Messieurs et électeurs*» – pardon! – «Scumpile mei pgietenii, Domnilog». Cariera s-a isprăvit şi ea. Candidaţii nu mai sunt indicaţi cu poruncă «de sus». În toate profesiile, candidaţii sunt aleşi, într-adevăr aleşi, de colegii de meserie, pentru meritele lor experimentate în mijlocul lor.

În vederea termenului din februarie structura parlamentară prezintă această îmbucurătoare surpriză. Sunt primiţi pentru marele stat naţional reprezentanţii tuturor îndeletnicirilor şi a celor mai felurite, indicaţi în plină libertate şi pe răspunderea exclusivă a colectivităţilor care i-au ales, ştiind bine ce fac şi pe cine aleg.

1957

DE ZIUA DUMITALE, FEMEIE!

Pe vremuri, şi nu prea demult, moşiile se lăţeau, puţin câte puţin, la arat. Plugurile boierului furau în fiece primăvară câte două, trei brazde din petecele de pământ ţărăneşti, care se bucurau de cinstea unei vecinătăţi cu stăpânul.

Am fost de faţă, pe Argeş, la mutarea unui hotar. Proprietarul îşi vindea o moşie de două ori mai mare decât cumpărase şi satul avea dreptul să nu-şi lase pământurile înstreinate printr-un act oficial. Dar bărbaţii, adunaţi în cete, şovăiau să ia o hotărâre, scărpinându-se pe subt căciulă.

Oricât ne-ar fi deprins manualele de istorie cu ea, bărbăţia masculină nu poate fi dată întodeauna ca un model. Bărbaţii ascultă de tobă, de clopote şi de trâmbiţi şi se adună la poruncile «de sus». Iniţiativa lor e îndeob-

ște limitată și vitejia le vine silită. Te bați neavând ce face și ca să scapi de moarte, pe când femeia, mai slobodă de constrângerea disciplinii, are răgazul să gândească și să-și facă judecățile ei.

Văzând că oamenii întârzie să se împotrivească, femeile de pe Argeș au ieșit să întâmpine nelegiuirea. Și-au smuls pruncii de la țâță și i-au culcat la rând, în fața boilor, pe brazdă.

– Treceți, dacă vă dă mâna, cu plugurile peste ei!

Trebuia să vezi fulgerele din ochii femeilor și scrâșnetul fețelor crispate ca să înțelegi că nici o cruzime nu se mai putea măsura cu ele. Inginerul, primarul, prefectul, vechilii, argații și jandarmii au dat îndărăt. Slăbiciunea îndârjită biruie neapărat lașitatea chibzuielii.

Femeile de pe Argeș erau acelea care duceau în spinare, obosite și îmbătrânite de munci, sapa bărbatului însurat cu o sclavă, și adeseori lenevit de țuică. Ea naște, ea vede de staul și vite, ea caută găinile în cuibar, ea face fiertura și o duce bărbatului la câmp purtată în creștetul capului, în vreme ce mâinile-i torc în drum. Ea naște și alăptează. Biata muiere era nesocotită, uscată de marile suferinți, necunoscute bărbatului, ale condiției nedrepte cu care o asuprește natura. Plăcerea unei nopți de dragoste, ea o plătește fără nici o scadență, o viață întreagă. Țese, coase, spală, cârpește. Să nu se înfumureze cu geniul lui bărbatul, căci miile de strădanii minuscule, disprețuite, ale femeii, îl depășesc și-l fac de rușine.

Până-ntr-un timp ea nu avea nici dreptul să scrie și să citească. Munca țărăncii și a muncitoarei cu brațele o repetă într-altă formă femeia cultivată, la catedră, în negoț, în medicină, în știință, în arhivă și la mașina de scris. Poate că ea nu atinge nivelul cel mai înalt ajuns de bărbat, privilegiat de natură, dar, la bilanț, activitatea femeii e tot atât de folositoare și adesea mai imediată.

În revoluții, femeia a știut să înflăcăreze adesea pe bărbat și nici de războaie fragila ei făptură nu s-a lepădat.

Această femeie e sărbătorită de 8 Martie, mama neamurilor și a omenirii.

8 Martie nu sărbătorește păpușa, hetaira, amanta și maimuța de la oglindă. 8 Martie sărbătorește soția și

mama, căreia i se cuvine închinarea umilită a bărbatului harnic şi cinstit.

În literatura dezmăţată, femeia e bârfită filosofic. E ființa inferioară, calomniată de misogini. Când se petrece vrajba, ilustrată de divorţuri şi uneori cu pistolul sau cu securea în somn, vinovat e cel mai mult bărbatul, incapabil să se facă respectat şi iubit, trufaş sau neputincios.

De ziua sărbătorită, Femeie, onoarea, răbdarea şi jertfa omenirii, binevoieşte să primeşti, oricine ai fi, de orişiunde şi la orice munci, cuvenite metanie de închinăciune a popoarelor dumitale!

1957

CÂTEVA CUVINTE

Pe drumul care vine neîntrerupt din Neunde şi suie spre Nu-se-ştie, păzit de mesteceni şi sălcii în şir, se înalţă, unul din întuneric şi celălalt în platoşe scăpărată, doi cedrii către cer, cu-n sfârc de luceafăr pe vârf. Îi întâlnim şi-n cartea de faţă luminând toată poezia românească, *Mioriţa* poporului şi *Luceafărul,* într-adevăr, al lui Eminescu. Împărecherea poemelor atestă geniul unui neam, mai mult decât al unor autori, căci primul poem e gândit, grăit şi cântat la stână de către ciobani, neştiutori de slovă. Din vârste în vârste, de când o fi pornit să capete glas, el a venit până la noi întreg şi trece peste noi şi nediformat de acei interpreţi stricători de gingăşie şi limbă, care pe scripcă şi nai, tocind cântecul pur şi cuvântul de stil, ţărănesc, sunt lăutarii târgoveţi.

Ne-am permis odinioară afirmaţia că scrisul vechi, la opaiţ, în fumul de seu al feştilei, nu a fost întrecut de literatura becului electric şi a tipografiei. Desigur că ştiinţific şi concesiv, şi în principiu, la o tocmeală critică, adevărul poate fi discutabil, mai ales când nu e vorba numai de timpurile treptate ale aceleiaşi naţiuni ci de suprapuneri de culturi variate. În cazul nostru, Eminescu aparţine aceluiaşi neam şi aceleiaşi limbi neschimbate, de

la un capăt la celălalt al antologiei şi cred că el ar fi scris *Luceafărul* ca şi baciul din strungă *Mioriţa*, fără să fi ştiut litera şi hârtia. Biblioteca i-a dat meşteşugul ritmului susţinut, rima, alternanţele şi strofa, dar geniul nu-i al împrejurării că el citea în câteva limbi, că fluiera din condei şi nu din trişcă, el aparţine neamului care l-a zămislit. Dealtfel, acelaşi peizaj onduleză şi în scriptura lui şi în fiinţa priveliştilor dintre zările româneşti. De cum intri din streinătăţi în câmpia elastică, a cămeşilor noastre albe, la seceră şi brazdă o vezi că joacă în hore fără sfârşit. De cum înconjuri poezia lui Eminescu, aceeaşi ţară zvâcneşte între orizonturi.

Astăzi, viaţa confortabilă a scriitorilor, pentru împlinirea căreia statul cu prisos de grijă atent nu-şi cruţă nici o oboseală, n-aş putea să afirm că valoarea rezultatelor, în notele frumoase chiar, sunt la nivelul silinţelor lui. Scriitorii ştiu că toate generaţiile de mai înainte erau obligate să moară de foame, să slugărească şi să-şi lichideze durata pe paie şi în spitale, ca Eminescu, atunci când împrejurarea unei averi şi a unei demnităţi domneşti, împăcată cu diletantismul peniţei, nu-i ajuta să vegeteze. S-a ivit la purtătorii condeiului o suficienţă, o aroganţă a eului nietzcheeană, umilitoare pentru observatorii de breaslă. Ei n-au descoperit nici limba, nici geniul intrinsec. Ele sunt ale ciobăniei, care, spontan, are şi simplicitatea pe care poetul cărturar o descoperă de-abia după o viaţă întreagă, trăită în contradicţii, dar şi în smerenia artistului adevărat.

Nimburile adunate în această galerie ce-i o antologie strălucesc, de bună seamă. Dar de cele mai multe ori, circulând prin spatele păretelui de cleştar care le arată, ele acoperă nişte oseminte şi gloriosul muzeu e o criptă. Cântăreţii cutare mureau stingându-se încet, încă de vii.

În proză, o seamă de pagini, împrumutate de la un scriitor şi altul, e mai puţin demonstrativă decât mănunchiurile de poezie. Poezia e concentrată şi tinde ca şi pământul şi măruntaiele lui să-şi mărturisească silinţa ascunsă către perfecţiune, în diamant şi metal. Teluric, omul îl reproduce. Stihul şi pasul lui reduc la sământă, sâmbure şi

bob lungăreața povestire și drumurile întinse. Scopul fiind în general emoția, versul o scapără deodată și iute. E tot ce se cere, în definitiv, unei literaturi și unui imn.

1957

[PREFAȚĂ]

E greu de explicat ivirea limbilor și nașterea popoarelor, și ele participă parcă de la un mister. Deodată, istoria înregistrează, într-o anumită parte a lumii, un popor neștiut și o limbă nouă, probabil derivată și înrudită, însă nouă. De ce? Când și cum s-a petrecut fenomenul, știința presupune fără să știe. Aici, în jurul Carpaților, într-o bună zi s-a vorbit *românește*. De ce? Nu se înțelegeau de ajuns oamenii în dacă, slavonă și latină? De unde nevoia unei limbi noi, într-un timp de ignoranță, care nu are facultatea să aleagă și să prefere? Fără nimic artificial, s-a iscat o altă vorbire, pe care a vorbit-o toată lumea dintre graniți.

Un mister pare să prezideze și la întemeierea unui oraș. De ce-i situat acolo unde se găsește și nu cu o sută de kilometri mai sus, sau mai la dreapta sau mai la stânga, și într-un peizaj mai confortabil și mai aerat? Argumentul economistic nu pare suficient, într-o regiune unde nu s-a ținut seama nici de elementul strategic.

E cazul orașului București, așezat nu se poate mai prost, pentru o capitală de țară destul de mare și cu regiuni infinit mai prielnice unei populații de vreo două milioane, mai plăcute și mai pitorești. A rămas încă un secret în Europa care cere numai șosele de asfalt pentru accesul rapid al peizajelor caracteristice, că România poate fi socotită, dacă nu absolut cea mai frumoasă, dar una din puținele cele mai frumoase tărâmuri de pe continent. Varietatea solului, a perspectivelor și a climatelor, e uimitoare, și chiar populația, cu toate că omogenă în aceeași substanță de rasă, înfățișare și inteligență, prezintă o varietate de gusturi și costume nebănuită. Și la o

țară atât de frumoasă corespunde un popor nespus de frumos: acest lucru se vede pretutindeni de cum intri în România, fie prin Porțile de Fier, fie prin Careii Mari, Bucovina sau Dobrogea.

Legenda spune că întemeietorul capitalei ar fi fost un cioban, pe nume Bucur, legendă simpatică dar desigur fantezistă! Ce l-ar fi apucat pe un pribeag de cioban cu oile să întemeieze o localitate şi să-şi aleagă un loc atât de nepotrivit cu o aşezare productivă. De fapt, mai repede decât origina ar putea să intereseze numele. Bucureşti ar deriva de la Bucur. Există într-adevăr şi azi o bisericuță pe un mal al râului Dâmbovița, primitivă, mai mult improvizată decât construită, acoperită cu şindrilă, cu o singură turlă, într-o formă de ciupercă, neobişnuită lăcaşelor de rugăciune ortodoxe şi purtând numele ciobanului din legendă. Desigur ca să nu contrarieze legenda, serviciul urbanistic al capitalei, preocupat exclusiv de înfrumusețarea şi confortul oraşului, păstrează cu grijă osemintele acestei vechituri, lipsită de stil şi de vreo semnificație istorică certă.

Nu e locul să intrăm în studiul istoriei şi să ne aducem aminte succesivele schimbări de domiciliu ale capitalei, în legătură cu împărțirile administrative ale țării, pe principate. România a trăit numeroase forme de aventură, aşezată după spusa unui vechi cronicar «în calea tuturor răutăților». O capitală mai logic situată, relativ la neîntreruptele invazii străine, care sileau populația să fugă-n munți şi să se ascundă de urgia năvălitorilor în munți, a fost cândva mai aproape de asemenea refugii, de pildă Câmpulung, într-o regiune unică de vegetație luxuriantă, unde cresc florile cele mai vii şi mai frumoase.

Din străvechi, Bucureştii au fost cel mai vulnerabil punct al Munteniei, la îndemâna năvălitorului turc, care-şi varia monotonia, trecând mereu Dunărea şi atacându-l pentru jaf. De la Dunăre în sus se întinsese Codrul Vlăsiei, aşa-numit, brigandajul precedând invaziile. După doborârea progresivă a Vlăsiei, din necesități de combustibil şi cherestea, rămânea un teritoriu arid, uscat şi duşmănos, străbătut de un pârâu mai mult noroi decât apă, cea mai mare parte din an.

E de repetat întrebarea: de ce tocmai în cele mai rele condițiuni trebuia stabilit centrul comercial, cultural și politic al provinciei de sud, destinat să ajungă vatra unei țări de aproape douăzeci de milioane de oameni?

Trebuie să fie un farmec secret și inexplicabil care, în chipul cel mai real, atrage și pe străini, și-i lipește de oraș. Cântecele nu se ivesc degeaba. Au și Bucureștii cântecul lor:

«Dâmboviță apă dulce,
Cin'te bea nu se mai duce...»

Pe când începuse cântecul, această apă dulce era turbure și plină de nămol, transportată în sacale și bătută în putini cu piatră acră ca să se limpezească. Astăzi, râul care parcurge capitala, lărgit și construit inginerește, slujește de albie de scurgere a tuturor canalizărilor și apa cea «dulce» nu mai călătorește. Ea e extrasă cu pompe monumentale din adâncimile depărtate ale pământului. Bună, rea, asta a fost împrejurarea, lucrurile nu pot să se mai schimbe, capitala e definitiv fixată și ceea ce nu i-au dăruit nesilit natura și fatalitatea, face inteligența, care le obligă să colaboreze cu ea. De fapt, buna rânduială cere să te folosești de materialele la îndemână, ca vrabia, care-și face cuibul în streașina casei, din gheme de fulgi și fire de iarbă. Încercările de a părăsi orașul pe care l-au întocmit sutele de ani, pentru a muta capitala într-o regiune mai adecuată, au rămas simple proiecte de arhivă. Pe un bătrân nu-l întinerește nici un elixir. Edilii fără spirit de aventură au înțeles că problema consistă în a căuta mai armonizate artificii pentru a birui rezistența dușmănoasă a condițiilor în care a fost orașul clădit.

Albumul de față arată rezultatul victoriei omului hotărât inflexibil să nu se lase învins de uscăciune și de praful care roade și îngroapă de zeci de mii, de sute de mii de ani civilizațiile succesive. Până acum singure piramidele și singur Sfinxul au izbutit să scape de măcinarea cu care centimiligramul de pulbere îi amintește omului, biruitor într-alte privințe, că din el iese și în el se întoarce.

Bucureștii sunt astăzi o grădină, o mare grădină, pe un diametru de vreo douăzeci și cinci de kilometri. Rădăcina nu cere decât să o muți și să o înmulțești, pentru ca

dintr-un copac să faci pădure. Locuitorii au avut toată răbdarea trebuincioasă, ca să descânte pământul sec şi să-l fertilizeze. Acum vreo şaizeci de ani, pe care eu, unul, i-am trăit cu mult peste numărul lor, erau embrioane de vegetaţie, pe ici-colo. insule răzleţe de verdeaţă. Înconjurat de dealuri, deasupra cărora se ridică de jur-împrejur câte o mânăstire, povârnişurile erau o neîntreruptă centură de podgorii. Strugurii cei mai delicaţi, care puteau să concureze Malaga, Madera şi Chios, se revărsau în torente pe toţi pereţii de pâlnie ai împrejurimilor vaste. Pe neaşteptate, şi brusc, s-a ivit filoxera, care a ruinat o sută de ani de viticultură, lăsând râpele goale. Câte o fostă cramă, altădată cu zăcători imense, storcătoare şi butii, într-un furnicar de oameni şi activităţi, mai spânzură, cariată, în depărtările câte unei coaste surpate. Cea mai pitorească şi mai înaltă s-a prăbuşit de curând într-un mal abrupt.

Albumul dă o imagine variată şi bogată a monumentalei capitale de azi, care se înfrumuseţează zi de zi, mulţumită acţiunii neobosite a edilităţilor actuale. Ele nu mai tolerează nici un colţ uitat şi din fiece maidan urât au făcut un parc de răcoare şi odihnă, parcurile, pe zeci de kilometri pătraţi de-abia ieşite la iveală par edificate de sute de ani. Lacurile din noile păduri, străbătute de bărci şi ondulate de vâsle, dau oraşului un caracter la frumuseţea căruia natura colaborează cu arhitecţii, inginerii şi silvicultorii, fericit. Acolo unde nu se întind în oglinzi de unde, apele sar vesele din pământ şi bazine.

Artistul care a văzut la obiectiv Bucureştii, atât de armonic în unghiuri şi perspective, cu gustul şi talentul lui, unic în a portretiza o privelişte şi a fixa-o în imagini, se cheamă Bauh.

1957

TABLETE DE LIMBĂ

Conştiinţa de pescuitor de scântei prin apele vieţii nu mi se linişteşte cu ce am strâns din tihna priveliştilor întâlnite. Caut îndărăt cui îi sunt dator schimbarea licări-

rilor adunate, în aur, de cuvinte româneşti; căci pentru cuvinte şi vorbe înşirate am ajuns scriitor.

Trebuie să fac pomenire de dascălii mei cei adevăraţi. Fără ei, aş fi rămas poate un codaş nălucit la moara de măcinat iluzii.

Unul a fost, în şcoală primară, părintele Abramescu ctitorul mai târziu al Bisericii Brezoianu din Bucureşti, zugrăvită de către pictorul Luchian...

Al doilea maestru mi-a fost, în gimnaziu, un oltean frumos, Gheorghe Gârbea, poet cu vocaţie stinsă.Un dascăl în stare să ştie limbă mai bună şi mai adâncă într-o epocă lipsită de filologie şi lingvism, decât Gârbea, n-am apucat.

Al treilea dascăl nu mi-a mai fost un profesor ci vraful de cărţi bătrâne din strana dreaptă a chinoviei, tipărite în chirilice, unde am făcut «ascultare» de ucenic: *Ceaslovul, Triodul, Aghiazmatarul, Penticostarul, Mineele, Psaltirea*...

*

Scriitorii de foi denumite ziare, se cheamă azi redactori, redactor-şef, reporteri, secretari de redacţie, corectori, directori. Nu le-aş cere să citească neapărat pe Dositei, Conachi, pe Miron Costin, pe Neculce ori *Letopiseţii*, nici măcar pe Antim Ivireanu, dar o fărâmă de cunoştinţă, dincolo de stradă şi cinematograf, a limbii pe care o scriu, e de necesitate majoră.

Ziarul nu are numai sarcina să informeze. Zilnic desfăcut subt ochii cititorului grăbit, ziarul e o şcoală de limbă pentru fiecare şi totuşi ziarele alunecă lesne uneori spre forme şi vocabule care trebuiesc exterminate. Asta pentru onoarea limbii!

Ţi-ai pus ceva de gând şi câte un redactor scrie că *intenţionezi*. O gospodărie bine chibzuită iese în fruntea celorlalte şi fratele redactor spune că se *situează* în frunte. O piesă de teatru ori un film eşti invitat să le *vizionezi*. Progresul *bunei stări* ajunge la gazetă al *bunăstării*...

E nevoie devine *necesită*. A robi se face a *înrobi*. Meritul cutăruia nu a fost că, ci *a constat în aceea că*.

Adeseori numele de localităţi stau geograficeşte la plural: *Bucureşti, Ploieşti, Călimăneşti, Călăraşi...*

Nominativ: Bucureştii.

Genitiv: Bucureştilor. De unde a putut ieşi în titlul unui cotidian forma monstruosului *Bucureştiului?*

*

Limba noastră e definită fonetică, în şcoală.

Fonetică e propriu-zis ortografia. Se scrie cum se vorbeşte, fiecare literă reprezentând sunetul ei.

Totuşi, în vorbire se aud sunete care nu se scriu. De pildă, imperfectul *ştiam* nu se rosteşte uscat *şti-am* ci *şti-iam* şi mă *sfiam* e rostit, nu *sfi-am* ci *sfi-iam* .

Litera *e* din *este* se citeşte *ie* (*ieste*) fără ca îndulcirea vocalei să fie scrisă. Adevărul e că, în afară de etimologiile şi derivaţiile raţionale, cuvintele au şi pentru ochi un portret, o figură, un profil. S-a încercat altădată să se scrie *ieste* în loc de *este* şi prezenţa parazitară în text a cuvintelor, logic estropiate de către simplificatorii de aventură a vocabulelor, a supărat peizajul limbii. O altă simplificare introdusă întâi de Nicolae Iorga, prin generalizarea lui *î* din *i* cu căciulă, alterează aspectul şi atmosfera frazei, în afară de considerentul originii şi rădăcinii. E greu de admis un esperanto artificial al ortografiei, pe cuvântul reducerii la unitate.

S-au ivit confuzii de agramaţie. Am avut mult de luptat la corecturile unei edituri, a căreia pricepere nu renunţa în ruptul capului la ele, cu *trebue* în locul lui *trebuie.* Aici sunetul *i* face parte constitutivă din verbul a trebui, cum îl dă limba curat. A-l vârî forţat în litera *e* face să se zbârlească peniţa.

Valoarea vocalei e adeseori străină de înţelepciunile redactorului. În urarea *fii* bine venit sunt evidenţi doi *i*, unul întreg şi finalul scurtat la jumătate, ca în pluralul substantivului *fiu* (am trei *fii*). Redactorul lasă cuvântul berc şi scrie adeseori *fi* bine venit. Se constată că şi cuvântul *iie* (cămaşa ţărăncii) se scrie de la un timp mutilat *ie.*

*

Sunt zece consune aproape duble, cinci tari şi cinci slabe, ale aceluiaşi sunet, cu diferenţa de o nuanţă. *P* e

slabul lui *B*, *C* slabul lui *G*, *T* slabul lui *D*, *F* slabul lui *V* şi *S* slabul lui *Z*. Traducerea în scris a slabelor înaintea celor tari răzbeşte în harababură. Redactorul împărechează consuna *S* slabă cu consunele tari, ceea ce nu se poate rosti în vorbirea grăită, care grupează tarile cu tari.

E corect de scris *spor, scormon, strein, sfârc*, dar nu e permis a se scrie *sbor* în loc de *zbor, sgârii* în loc de *zgârâi, sdrobesc* (ca *stropesc*) în loc de *zdrobesc, svânt* (ca *sfînt*) în loc de *zvînt*.

Se întâlnesc şi neologisme fără altă paternitate, decât fantezia anonimă, ca să nu zic ignară, a nepriceperii aflate în treabă. De la o vreme încoace compozitorul se cheamă (brr!) *muzician*.

Confuzia lui *spun* cu *zic*, frecventă, dă de multe ori impresia traducerii brute a verbului, dintr-o franţuzească neştiută sau o nemţească nedigerată. În limba noastră întrebuinţarea lui *a zice* e limitată la un număr stabil de expresii. În nici un caz *a spune* nu-i egal cu *a zice*. Izbesc şi alte confuzii pe cititor: *împreună* cu *dimpreună* (sau *dinpreună*), *între, dintre* şi *printre*.

Mi-aş permite, să am iertare, şi obiecţia relativă la titlul unei publicaţii savante: *Limba română*, cu desinenţă franţuzită (Langue *roumaine*). Titlul e o reminiscenţă profesorală de catedră şi program afişat. El evocă şcoala, băncile, tibişirul şi cârpa de şters. În româneşte, Limba română nu ar fi putut să fie decât Limba românească – vezi revista «Viaţa românească». Titlul ei vine de la Iaşii Moldovei lui Creangă, Eminescu, Ibrăileanu, Sadoveanu. Închipuiţi-vă cum ar fi sunat un titlu ca *Viaţa română!*

Aş fi vrut să spui că, peste gramatică şi vocabular, redactorul, cât şi scriitorul calificat, are nevoie de o sensibilitate, de o intuiţie, de un simţ al limbii, care nu se învaţă la nici o şcoală. Ori le ai, ori nu le ai şi dacă nu le ai dă condeiul celui care le are.

A scri nu e o meserie decât comparativ. A şti, pentru a fi scrisă, o limbă, e a o avea, aş zice, în stare de instinct. Cucul nu scrie, dar îşi cântă silaba corect.

1958

IUBITULE CITITORULE,

Într-o scrisoare primită din atelierul constelației «Steaua», unde o seamă de colegi întru argintărie se străduiesc să încovoaie frumos metalul moștenit de la vechii și mai bătrânii graiului românesc, poetul Baconsky îmi șoptește că se cuvine, pentru a suta brățară ieșită din mâinile lor, un cuvânt de întâmpinare către cititori. Dacă ai avea nevoie de o adresă, «Steaua» e de căutat prin cerurile regiunii Luceafărului unui predecesor, printre nebuloase, pe latura șoselei diamantine, denumită de plugarii și ciobanii noștri răbdători, Calea Robilor.

I se cuvine cititorului nu numai anafura unei urări de întâmpinare. Limba e a lui și harul tot al lui este. Noi, ceștialalți, din slovă și tipar, nu știm face altceva decât să le strecurăm, din pământ și văzduh în degetarele de măsurat lacrima și dramul de scânteie.

Ți-aș face o mărturisire, Iubite Cititor. Mi-e frică de dumneata, de șaizeci de ani mi-e frică, de când întind cerneala pe hârtie. Ori de câte ori încep o pagină albă, mi-e frică numai de dumneata.

București, 27 mai 1958

Tudor Arghezi

VESTIRE BUNĂ

Trăiește multe cine durează mult.

Sunt aproape treizeci de ani de atunci.

Ziarele apăreau în câte douăsprezece, douăzeci și douăzeci și patru de pagini mari, fără să găsești în ele, pentru simțire, nimic. O împrejurare bruscă, inexplicabilă obiectiv, mi-a dat într-o vacanță de șomaj, direcția unei tipografii.

Obișnuit cu vingalacul și călfuța, am intrat între zețari și mașiniști, cu voie bună, condiționând însărcinarea neașteptatei sarcini de un fond editorial, care, făgăduit de repetate ori, nu mi s-a pus la îndemână niciodată.

Avusesem un proiect de editură, pentru, pe de-o parte, eliminarea brigandajului organizat în conclavul editurilor pe spinarea scriitorilor, lipsiți și de laptele copiilor la biberon. Pe de altă parte, trebuia impusă respectarea drepturilor de autor, pe atunci abstracte. Plecaseră de pe masa mea de lucru numeroase articole de revendicare inutilă.

Tirajul, misterios și necontrolabil, era multiplicat la infinit, pe furiș, peste orice clauze și obligații contractuale, iar guvernele se fereau să facă o îndreptățită lege de presă, schițată în derâdere odată, din întâmplare, cu escamotarea principiului precis. Miniștrii și deputații, interesați la beneficii, făcând parte, direct și indirect, din consiliile de administrație ale firmelor de editură.

Scriitorii mai tineri nu pot să-și dea seama de contrastul, ca de la negru la alb, dintre procedeele de atunci și de azi când tirajele, cifrate pe coperta volumelor apărute sunt publice și contractele plătite punctual.

Editurilor le aparțineau și marele ziare, care nu plăteau colaborările cerute insistent. Erau ziare – cimitire, ale cărora beneficii, zilnic enorme, veneau de la morții jeluiți în text de familii și taxați după tarife cu și fără portret... Era ca la vicleimul de iarnă, când Irozii costumați te întrebau, intrându-ți în casă, dacă dorești o reprezentație cu sau fără perdea. Perdeaua era decența relativă, iar absența ei pornografia porcină.

Pe lângă ziare și cărți, apărea din când în când câte o revistă repede dispărută, finanțată, de câte câțiva golani de băieți, cu mai mult sau mai puțin talent, dar hotărâți să se afirme, rupându-și pâinea de la gură.

Accesul la revistele mari, vreau să zic groase, țâțele literaturii de periodicitate, le era interzis fără un bilet de recomandație, emanat de la o figură, oricât de slută, bancară și politică-literară. Chiar Siguranța Generală, condusă de un teatralist ratat, scotea o revistă bine aprovizionată la casierie, izbutând să adune în paginile ei, pentru utilitățile ascunse, o serie de poeți-agenți și de prozatori mascați.

Am luat cu naivitate insulta adusă condeiului românesc asupra mea și neastâmpărul, de care a trebuit să dau

de mai multe ori socoteală sensibilităţilor judiciare, civile şi militare, nu a putut să fie frânat. Într-o noapte, am tăiat dintr-o gazetă curentă o a opta parte, de-o palmă, am îndoit-o în patru pagini înguste, lungi şi am trezit din somn pe ai mei cu o întrebare:

– Mă bate gândul să scot mâine fărâma asta de gazetă.

– Pesemne, ai înnebunit, mi s-a răspuns cu un surâs pe jumătate la ce visaseră dormind şi jumătate de uimire.

– Va să zică, suntem de acord.

– De!...

Am scos atunci «Biletele de Papagal» .

Mărimea derizorie a foii nu a înspăimântat pe cititori. Succesul a fost imens şi cu atât mai greu de admis cu cât, pe când un ziar cât un cearceaf se vindea cu douăzeci de bani, preţul *Biletului* era de doi lei.

În prima lui formă, ridiculă, *Biletul* a apărut, zi de zi, câteva sute de numere şi dacă a murit este că ziarele mari, bune la împachetat, coalizate au refuzat să-şi mai vândă marfa chioşcarilor care primeau «Biletele de Papagal».

Mi s-a părut acest scurt istoric necesar. Peripeţiile felurite vor fi, poate povestite, în niscaiva *Memorii*. Vream să ajung la o constatare de fapt. *Biletul* a rupt intrarea ferecată a publicităţii şi i-a dat drumul unui tineret, respins de literatură şi intimidat să intre... Mai mulţi din ei sunt încă de mult bine cunoscuţi de public şi unii consacraţi. Mărturisesc şi ei: *Biletul* mititel a sfărâmat zăgazul şi cred că a însemnat în literatură un moment.

În raza «Luceafărului», care veghează neîncetat aprins deasupra călimării, îmi fac o cinstită bucurie să le trimit, după ce au trecut cel puţin două generaţii şi vârste, tinerilor celor mai noi un mesaj de împrospătare, îndemnându-i să creadă discret dar dârz în chemarea pe care o simt în el şi să se împlinească. Rostul vieţii este să te realizezi şi să le depăşeşti, fie şi orbeşte. Tinereţea nu merită nici întristare, nici mediocritate. Ea trebuie să ţâşnească şi să se arunce sus. Cât mai sus!

Scormoniţi, feciori, în adâncuri şi scoateţi la lumină aurul simţirii. Pentru cinstea noastră şi pentru podoaba graiului cu năframă al maicii voastre în opinci şi catrinţă.

1958

SCRIITORI ŞI ZIARIŞTI

Nedumerit între noţiuni, un cititor se întreabă de ce două Uniuni, una de scriitori şi alta de ziarişti, paralele, trăiesc separat şi se adună deosebit, ca nişte familii neîncuscrite?

Ce-i un scriitor şi ce-i un ziarist?

Dealtfel nici calificarea de *scriitor* nu-i prea limpede pentru orişicine.

În războiul din 1918, ne-am prezentat la recrutările de mobilizare o droaie de ucenici şi calfe de peniţă, de pe la gazete şi reviste.

Dar mai era o categorie, destul de vagă, a profesiilor de tipar: publiciştii. Dacă m-aţi întreba ce-i un publicist aş rămâne confuz. Publicistul putea să fie de toate, şi scriitor şi ziarist, şi încasator. El putea fi şi samsar şi, mă rog, şi domn director: nu se întreabă. Decidea ghiozdanul, purtat de curea: mai elegant, servieta.

Odinioară, calitatea de «publicist» (o doză de impertinenţă şi de ceva escrocherie) era şi cel mai bun paşaport de intrat la un minister la orele neafişate. Ministrul se bucura să i se ceară o fotografie pentru niscaiva publicaţii inexistente. Cu fotografia expertul din anticameră solicita şi un «plic». Paşaportul suprem era însă parola «Presă». Pe portarii oficiali, aleşi pe vremuri după barbă, cuvântul Presă, strigat la uşe îi speria. Poftiţi, mă rog, Excelenţa sa e sus.

Ofiţerul recrutor din 1916 era un sublocotenent cu diplomă de la şcoala Bistriţa. Exista o asemenea «şcoală», din care se putea ieşi, fără studii teribile, după un stagiu scurt, cu tresa pe mânecă, de aur. Întrebându-ne despre meserie, colegii de recrutare au răspuns: suntem scriitori. Ofiţerul nu prea ştia ce-i asta. Ştia, în schimb, că în staţii şi gări un împiegat avea însărcinarea literară să scrie cu tibişirul, pe placa exterioară a vagoanelor de marfă, conţinutul. A stat puţintel, s-a gândit, i-a mai întrebat: toţi scriitori? Şi ne-a trecut la rubrica profesie: scriitori de vagoane.

Ziaristul, cititorule scump, ţine de gazetă, pe când scriitorul de volum... Un tom, două tomuri, trei...

Câte unii scriitori, probabil conştienţi de o mare valoare proprie, îşi fac şi un cap, ceea ce nu se prea vede

la ziarişti. Aceştia se bărbieresc şi se tund ca şi cititorii, chiar cu maşina numărul 1. Din vastele lor lecturi îşi aleg un portret personal, cu un accent în figură, exotic. Câte cineva şi-l păstrează şi în limba maică-sii, stilizată. Mă vizita un intelectual, fiu al unui brav negustor. Vorbea româneşte ca pe franţuzeşte, cu intervale britanice între cuvinte. Bănuiesc că avea acasă şi manuscrise în sertar, pentru posteritate. Îşi fabrica şi vocabularul, cuvintele lui tătână-su părându-i-se împuţite. N-ar fi zis *mă* şi *bă*, ori vorba aia, din prăvălie, să-l fi tăiat.

Şi mai vezi că ziariştii sunt pentru măreţiile scriitoriceşti nişte oropsiţi, nişte bastarzi. Asta nu contravine la măgulirea gazetelor, ziariştii fiindu-le de mare trebuinţă la celebritate. Câteva notiţe, intercalate printre ştiri, echivalează cu strigătele bine chibzuite, la lăsarea cortinei de teatru: Autorul... Autorul!

Apoi, unui ziarist nu-i este prea permis să-şi ia nasul la purtare şi să fie poet sau romancier. «Ai auzit poate de stil?». Singur scriitorul are dreptul să nu-l aibă. Permiteţi-mi o confidenţă. Obligat sută în sută să-l aibă, nu e nici scriitorul. Treacă-meargă, nu-i vorbă, nu se prea ştie ce-i stilul. După încercări voluminoase, Didactica, prudentă, a tăcut, ca şi la «talent» şi «inspiraţie». Poate că scriitorul nu-i absolut obligat nici să ştie să scrie bine. E suficient că scrie.

Şcolăreşte, a scri este ce am învăţat cu toţii, alfabetul. Materiale: o tablă, un ciubuc de cretă, un burete, băncile şi, peste drum, un material superior: un dascăl. Prin zigzagurile şi arabescurile lui de sâcâire, el era primul critic, al primei opere complete: abecedarul şi caietul de caligrafie. Cred că autorii lor nu mai fac parte din nici o Uniune, fiind încă vreo alte două, a compozitorilor şi artiştilor plastici.

A scri scriitoriceşte, implică sumedenii de alte materiale, mai ales nevăzute, s-ar putea zice: de reverie. Scriitorul le are, zic, dar nu le are şi ziaristul?

Nici vorbă că ţi-ai mai putea pune şi alte întrebări, subordonate, şi confuzia cititorului ar trece şi mai opacă la comentator.

Prin urmare, câte unii scriitori cred că pot scrie ce le vine şi cum le vine, dacă le vine, fără model, fără model cel puţin cunoscut. Dintr-o sămânţă de idee ei socot că pot creşte şi se pot ramifica stufos pe sute de pagini. Sămânţa nu e scris că trebuie să fie *mordicus* a lor. Ori o aduce vântul şi operaţia se cheamă influenţă sau reminiscenţă, ori o ia scriitorul din sacul altuia. Sacii nu lipsesc niciodată. Bibliotecile nu sunt chiar nişte cavouri ci nişte magazii de saci, cu tot felul de seminţe, de la filamentul ciupercii până la ghinda falnicului stejar: atârnă încolţirea de teren.

Ne cam încurcă în literatură prezenţa unui ins cu sarică şi căciulă, ins care nu scrie deloc nici şcolăreşte, nici literar, dar care-i totuşi scriitor, ba mare scriitor, ciobanul, plugarul. Îl găseşti la staul, la stână, la brazdă şi are un miros, *ma chère,* de năduşeală. Ce facem cu el?

Am trăit ani mulţi în gazetărie. Aş putea să afirm că spontaneitatea, caracteristică în vâltoarea ziarului cotidian, unde redactorii şi tipografii, lucrând cot la cot, în atelier, pentru a degaja, din furnicarul faptelor petrecute în toată lumea, o foaie nouă şi o sinteză, sporeşte facultăţile scriitorului şi-i dă nervul sprintenelii şi rapidităţii.

În ce mă priveşte, după o muncă, zi şi noapte, de şaizeci de ani, îmi dau seama că cea mai însufleţită epocă din ei a fost trăită la ziarul cotidian. Emoţiile mari le-am avut lângă maşinile de tipar. Aşteptarea, la coada rotativei, a primului exemplar imprimat, când vezi cu bucurie că a ieşit bine sau, cu descurajare, că e deficient, nu se aseamănă cu nici o altă frământare. Ştii că foaia ta, ca fluturii de lampă, moare chiar în seara în care sângele şi speranţele tale au fost înglobate în efemera cerneală.

Să fie permis un sfat. Aş îndemna pe începătorii condeiului să facă gazetărie. Munca ziarului te învaţă mai mult decât biblioteca. E o strădanie în mijlocul activităţii de forfotă şi de aprigă tensiune. Departe de a ofili, cum s-a spus, frăgezimile sufleteşti, ea zilnic te împrospătează.

P.S. Dacă s-a înţeles ceva, e bine. Ştiu numai că şi scriitorul şi ziaristul lucrează cu aceeaşi pană. – T.A.

1958

[EMINESCU]
Prefaţă

La mânăstire, îmi aduc aminte de el, venise să ceară adăpost până la moarte, un monah îmbătrânit în Tebaida printre şacali, timp de douăzeci şi cinci de ani, duhovnicul Paisie. Un zâmbet nedespărţit de frumoasa lui faţă senină, blajin şi iertător.

Fiind hirotonisit, era chemat de stareţ să slujească liturghia. Nu sunt vrednic, Prea Cuvioase, să umblu cu Sfintele Sfinţilor, îşi cerea iertare îmblânzitorul de şacali. Sunt necurat.

În *Thaïs*, are Anatole France un profil de călugăr, Pafnutiu, care, trecând noaptea pe marginea Nilului, îşi trăgea înverşunat gluga peste ochi, ca să nu vadă strălucitele frumuseţi ale nopţii şi să fie emoţionat.

O stare îngerească le da călugărilor, în splendida lor naivitate, o levitaţie care pluteşte, ca în *Hamlet*, nefixată, între pământ şi nesfârşitul boltit în curbe albastre.

Înţeleg emoţia, teama şi sfiala acestor duhovnici, când iau dintre cărţi pe Eminescu. Cu atât mă simt mai stânjenit dacă trebuie să-mi pui vorbele şi semnătura dedesubtul numelui acestui Beethoven al graiului românesc. Prezenţa unui actual în lumea de nesfârşituri înstelate ale poetului, indiscretă şi declaratică, e teatrală, gesticulează şi se pretinde. Adeseori comentatorii şi critica lui au căzut în apelpisivă de operetă şi au voit să-i ştie neştiutul şi, socotind în intimidata lui nemurire, au păcătuit cu emfază.

Cu intenţia de a pune în sânul tinerilor cititori un mănunchi de stihuri alese, pentru a fi simţite în tăcerile singurătăţii, editura mi-a cerut o pagină, de care, în nestare de atitudini de catedră, caut să fug prin târcoale.

Că reapare o culegere a pribeagului nostru de geniu n-a fost şi nu este de prisos pentru tineret.

Adeseori Eminescu e cunoscut din auzite şi nerăbdarea de a-l cunoaşte de aproape, distrată şi deviată de alte îndeletniciri ale emoţiei, se înstrăinează de frumuseţile lui. Nu prea de mult, acum vreo douăzeci şi cinci

de ani, am asistat la un examen de bacalaureat cu candidați tari în fizică și algebră, din care numai vreo treizeci la sută îi citiseră versurile adâncit. O categorie de băieți nu aflaseră încă bine de el și alta îl credea încă în viață. Domnișoarele gustau cu deosebire *Somnoroase păsărele*, ca epidemica *La prière d'une vièrge,* pentru că le cântau în sindrofii la pian.

Fie aceste câteva rânduri însoțitoare a cărții mici, dată la tipar, ca un buchet de flori pe mormântul marelui descălecător al poeziei

1958

FOLCLOR

Povestindu-i, printre întrebări, cele relatate mai jos, un confrate de la «*Cntemporanul*» mi-a răspuns cu politețea pluralului telefonic: «Faceți-ne o tabletă pentru numărul viitor». E viitor și viitor. Pe lângă viitoarele I și II, gramaticale, în publicitate se mai întâlnește și un al treilea: viitorul elastic. El permite, de pildă, ca o revistă anunțată în ianuarie să apară prin octombrie, fără pagubă pentru nimeni.

De când tot le înfășor în hârtie, ca fabricatele de ciocolată, cam «amăruie», într-adevăr, se vede că tabletele, utilizate și în farmacie, tind să ajungă și în literatura comprimată ceea ce se cheamă, între sonet și epigramă, un gen. Deci, o nouă tabletă. Pe responsabilitatea, jumătate, a confratelui nostru. Numai că, bănuindu-mi-o, de la început, de astă dată mai lungă, cititorul binevoitor o poate duce la ochi bucățele, indiferent de unde le frânge. Mai sper că, în vârstă de douăzeci, treizeci, patruzeci de ani, cititorul s-a și învățat, de o vreme încoace, să nu fie mirat peste măsură că unele amintiri vin în condei încă de mai nainte ca el să se fi născut, și că amintitorul mai trăiește. Asta e, mi se pare, viață. În ea încape și un trecut care nu a murit de tot.

Sunt va să zică, de atunci, de la o dată incertă, numărate înainte și îndărăt, pe toate degetele unui etern repe-

tent la toate matematicile cu putinţă, cincizeci şi patru de Crăciunuri, şi după cel dintâi, petrecut la Friburg (Friburg în Schweitz), mi-am deschis umbrela subt care dormeam cu geamantanul, pe malul Lémanului albastru, între muete şi vrăbii, împărţind pâinea cu ele. Obraznicele ţi se adună, de cum te simt, împrejur, amestecate cu porumbieii, şi-ţi iau dumicatul de la gură.

Îmi cheltuiam zilele de vară prea fierbinţi într-un sat din Câmpia Genevei, Athenaz (se citeşte Atnà). Acolo am cunoscut un profesor de folclor de la Universitatea din Berlin. Obişnuia să facă o dată pe an, dimpreună cu nevasta (lui), profesoară şi ea, drumul pe jos, din Reich până în satul helvet, unde-şi trăiau amândoi vacanţele de şcoală. Echipaţi de alpinism, încălţaţi cu gheare de fier, cu sacul de subsuori în spinare, culcaţi pe unde apucau, cu capul pe piatră, clătindu-şi ciorapii năduşiţi pe la fântânile şi izvoarele din drum, ei intrau în sat, cu pana şi bufniţa tiroleză la pălăria răsfrântă în sus, hăulind a *jodl*. Zisei năduşeală pentru că sudoarea e a frunţii şi n-are miros.

Catedra universitară de folclor era pe atunci o specialitate exclusiv germană, ca şi diploma de doctor în Bele-arte. La o Kultură care se exprimă pentru *Reuma* în douăzeci şi patru de volume, de câte o mie de pagini, iar pentru *Petroleum*, scrise de un singur savant, în patru sute treizeci şi două, dintr-o dată, un curs de folclor, repartizat pe zece semestre, era o jucărie sau, ca să rămânem în ton, *ein Spielzeug*.

În mai mulţi ani de reîntâlniri în acelaşi peizaj, ne împrietenisem destul. Duminica jucam bucuros popice şi ne acordam şi câte un *Bruderschaft* cordial. Bruderşaftul german implică ciocnirea cănilor cu bere, duse la buze, cot de după cot, încârligat. Încă nu ajunseserăm la forma supremă, aceea de a sorbi reciproc şi din cana vecinului cu care ciocneşti, dând pe gât, odată cu spuma, şi balele lui...Înghiţitoarea valahă se refuza hotărât, de teama acelei revărsări oticnite îndrăt, pentru care ţăranul are o denumire de o rară, nepermisă plasticitate vulgară, inexistentă cu patru silabele ei, la litera B din dicţionarul limbismului pur.

Profesorul nu aflase că aş fi fost român. Mă purtam cu o aproximativă barbă, cu chica retezată pe ceafă şi cu o şapcă luată de la Zürich; aşa că treceam, cu capul meu, neuzitat prin părţile autohtone, drept rus, ceea ce nu-mi disconvenea, Elveţia fiind pe atunci populată de mii de revoluţionari de la Neva.

Desigur, am stat de vorbă mult cu profesorul şi cu subiectul lui favorit. Când un geamgiu se întinde la glumă, anedoctica lui se menţine la sticlă şi chit. De ce lucru putea să fie obsedat spiritul unui profesionist al opiniunii critice, dacă nu de folclor? Ei bine, am învăţat de la el o sumedenie de noutăţi, pe care n-am fost în stare să le verific pentru o edificare definitivă.

Cel mai bogat folclor muzical din lume, dogmatiza profesorul, nu era, cum credeai dumneata, scandinav sau arab. Ridicându-se din scaun (eram la masă), cu o voce tronitruantă de *Jupiter tonans*, şi, gesticulând cu arătătorul înfipt ritmic de sus în jos în aer, a dat o sentinţă, că eram să leşin. Orice folclor are mai multe sau mai puţine motive originale, trei, patru, şapte, douăsprezece, cincisprezece. Folclorul românesc are treizeci şi trei de motive originale... le socotise!

– Ce vorbeşti, domnule?...

Întors în ţară, am încercat să mă documentez. Dacă e adevărat, îmi ziceam, e bine! Asta însemnează mult.

Am alergat la cărturarii muzicii cântate şi raţionate. Nici unul nu comparase în cifre motivele internaţionale de folclor. Apoi, cum uită omul, am uitat.

Avem azi un Institut de Folclor, culegători şi păstrători de melodii. Mă rog, cine ar primi sarcina să desluşească precis întrebarea: este folclorul nostru atât de înavuţit în izvoade, pe vioară, pe fluier, pe nai şi pe cimpoi, pe cât striga, cutremurat, profesorul berlinez la Athenaz?

Mă gândesc, dacă îmi dă voie, şi la maestrul Jora... Când eşti maestru, s-a isprăvit. Eşti obligat să le ştii pe toate, şi chiar mai multe, ca Pic de la Mirandola.

1959

ALMANAHUL NOSTRU

O.N.T. Carpaţi (ONETEUL) scoate primul Almanah. Aceste trei litere iniţiale denumesc prescurtat Oficiul Naţional de Turism, organizat pentru călătoriile prin ţară, cu prelungiri periodice prin străinătăţi.

Almanahul se adresează, natural, cititorul român, care, din nefericire, îşi cunoaşte patria prea puţin, ca un îndemn stăruitor la mişcarea din loc sedentar pentru împrospătarea fizică şi morală a muncitorilor de toată categoria, fixaţi profesional de sculele unui atelier sau biurou, tot un atelier şi el. Ieşirea din monotonia activităţilor utile, cotidiane, înviorează, face mintea mai ageră şi simţirea mai bogată, împuterniceşte, dă noi puteri la lucru şi bucurii. Iniţiativele de stat actuale, inexistente mai nainte de cincisprezece ani, de a se trimite miile de adulţi şi copii, la mare şi munte, au acest fericit înţeles.

S-ar fi căutat cândva un surogat al imperativei trebuinţe de odihnitoare înfrăgezire, pe care natura l-a găsit în alternarea dintre zi şi noapte, dintre arşiţă şi rouă, şi surogatul a fost de hârtie, ieşind o sărăcăcioasă *România pitorească*, scrisă la Ministerul Instrucţiunii Publice, cu ochii la arhivar, de către poetul Alexandru Vlahuţă, însărcinat să desfacă harta frumuseţilor noastre – prea departe de scopul, poate că propus. Desigur că o literatură turistică, încă puţină, ar fi suplinit, foarte relativ, pentru cititorul lenevos, de pe canapea, contactul direct cu măreţiile splendidelor privelişti româneşti. Poate că şi simţământul patriotic verbal şi redus al stăpânirilor anterioare, gata de orice concesii şi alianţe, s-a datorat lipsei de strânsă prietenie, activă, aş zice de înfrăţire în dragoste cu apele, cu pământurile, codrii şi piscurile României *lor*.

Ar fi preferabil alt cuvânt în locul «turismului» luat cu împrumut de la streini, dar nu-l avem. «Drumeţia», derivat literar din *drumeţ*, evocă prea mult picioarele goale şi traista-n băţ ale pribeagului rupt de oboseală, cerşetor din sat în sat a unui ungher pe laviţă şi a unui dărab de lipie.

Termenul are astăzi o amploare vastă. La mijloacele de odinioară, trenul, carul, căruța, roibul călătorit, se adaugă în superlativ automobilul, care, în milioanele lui de exemplare, constituie dominanta incomparabilă a circulației universale. «Oneteul» nostru acoperă șoselele și țara cu frumoasele și încăpătoarele, și rapidele lui autobuze.

E un fel de rușine să nu ne cunoaștem țara. Ca și limba ea trebuie să se identifice cu fiecare din noi.

Țara te așteaptă, cititorule. Dumneata ce mai aștepți?

1959

URARE LA LUCEAFĂR

De Anul Nou, să rugăm Luceafărul să pogoare în pana caligrafilor, din tărie, purtați de strălucirea lui. Pe sfiios a-l stârni, iar înfumuratul să-i dea stângăcia sfielii. Îngâmfaților să le aducă zmerenia pedepsitoare a păcatului celui fără ispășire.

Tu, Luceafăre, seninule neclintit, tu stai în bolți de veghe, urmărit de călătorul pe talaze să nu te stingi, așteptat de păstori să scaperi și să le arăți, cu turmele, drumul pe întuneric.

Ai tremurat în strunele cântărețului orb din Elada, ai sunat în fluierul ciobanului *Mioriței*, ai fulgerat în pana frământatului nostru dureros Mihai....

Arată-te-n fereastra casei unde naște muma noastră, femeia, chinuită de rodul pântecelui cu nădejdea neprihănitelor dimineți ale lumii. Ea trudește toată vremea, la seceră, la sapă, la caier și furcă: sărută-i degetele noduroase.

În salba logodnicei anină-ți mărgăritarul. Pune-ți licărul în lacrima ei de bucurie.

Și du-te, Lucefere, departe, cât mai sus. Descântă plodul bobului de grâu și porumb să răstoarne țărâna și să-și pornească spicele către tine.

Miruie-ne fruntea cu zimţul ivirii tale de seară şi de zori.

Fii părtaş la mâhnirile şi năzuinţele noastre.

Umblă cu albinele din floare-n floare şi tăgăduieşte-le mireasma, şi izmei, şi iasomiei, şi lămâiţii, şi păpădiei păscută de iezi. Şi vino mai încoace de noi... Sărută botul frged al viţelului bunichii, farmecă ouăle cloştii cu pui de aur. Prinde-te în acul răbdătoarei Cătălina, care te coase în fote, zuvelci şi pieptare, câte zeci de ierni în şir.

Strecoară-te, cu dalta cioplitorilor, în cremenea stâncii, în pensula zugrăvitoare de noi frumuseţi, şi în condeiele noastre, Lucefere, ochiule pe veci neadormit – şi în brobona de sudoare a tuturor ostenitorilor, roua genelor tale.

Fă-te frunză, fă-te beteală. Ţâşnete-n izvoare. Du-ţi cocorii şi stolurile de rândunele spre miazăzi. Fii şi cu ciorile bun, că şi ele trec prin visul tău de limpede feciorie, ca porumbieii şi turtureaua.

Te iubim cu cât mai înalt te ridici – şi cu atât eşti mai aproape de noi.

Îndeamnă-ne să fim mai curaţi, mai blânzi, Lucefere de Anul Nou.

1960

PRIN CONSTELAŢII

M-aş căi să nu pomenesc de o plimbare prin cer, mai de curând.

Pretextând că profesorul Observatorului Astronomic din Bucureşti împlinea şaptezeci şi cinci de ani (Cei mulţi şi voiniceşti înainte!) Academia l-a invitat să fie sărbătorit în aula ei şi sărbătoritul nu a mai avut încotro.

Într-adevăr, la 19 februarie a tras la poarta instituţiei Carul Mare, de argint, urmat de brişca de cleştar a Carului Mic.

Ptolomeu, Galileu, Pitagora şi Copernic veniseră mai devreme, cu invitaţie specială. I-am găsit îndreptându-şi

ceasornicele de la mână după meridianul Bucureşti, unde poposeau întâiaşi dată .

Belerofon d-abia descălecase şi el, legându-şi, cu căpăstrul, Pegasul de paltinul din fața intrării. Ceilalți se deteră jos din cele două cărucioare.

O dispută de preferințe întârziase programul, unii academicieni voind să ia un ceai în Casiopeea şi alții o limonadă în Aldebaran. Căruța de argint ne-a purtat în sus şi-n jos prin emisfere, fermecați de vastele peizagii diamantine, dezvăluite de astronomii de la Filaret.

Cât au durat povestirile lor inspirate şi limpezi, nu s-a ivit nici un căscat, auditoriul simțind, dimpotrivă, o învigorare vioaie, cum nu mai încercase de la lectura *Iliadei,* sau de când cu Apa mare, cum i s-a mai spus. Sosită la o sărbătoare de şaptezeci şi cinci de ani, asistența a plecat întinerită.

O atmosferă virginală plutea în aula Academiei şi stelele-şi ningeau petalele impalpabile pe zâmbetul, aş zice fericit, al audienței.

La elogiile iluminate ale foştilor lui ucenici, a răspuns sărbătoritul, care s-a prezentat împresurat de aripi. Vorbirea solului ceresc a fost de o incomparabilă frumusețe de dantelă şi păienjeniş astral.

Studiul stelelor l-a transfigurat într-atât încât auditorii se aşteptau să-l vadă zburând... Cântarul cuvântului şi sfiala cu care marele învățat primea aplauzele şi tăcerile dintre ele au dat dovada spiritului de ştiință proaspătă, la limita lui de azur cu poezia. Acest bărbat, puțin la trup şi mult la simțire şi intelect, aşternea o delicată undă de reverie pe sufletele din sală.

El a ieşit din aulă cu brațele încărcate de snopi de miozotis, edelweis şi ciclamene, culese pe crestele de sus, în hora planeților din eternitate. Nemaiîntâlnită, pură, inefabilă bucurie! Un om în cerul deschis, într-un paradis de giuvaere, umbla prin veacurile veciei, ca prin grădina lui, acoperit cu chiciuri de mărgăritare.

Omul gingaş se cheamă, cu simplicitatea plugarului de jos, numai Gheorghe şi Dumitrescu. Numai atât.

1960

ŢARA SURÂSULUI CONTAGIOS

În folclorul românesc încap nu numai dansurile, muzica, baladele, povestirile, strigăturile, realizările decorative, extrem de variate şi de un remarcabil gust al formelor, culorilor şi nuanţelor – acestea preparate din plantele şi rădăcinile sălbatice cu iscusitele mâini ale sătencii – mergând de la încondeierea ouălor până la podoabele de costum de lână, borangic, cânepă şi bumbac, dar şi vastul spaţiu al denumirilor de munţi şi râuri, de văi şi localităţi încă inexplorat de filologie. Când se vor hotărî să dezgrădească ocolul didactic, dând liber drum turmelor de vocabule legate de denumirile munţilor şi văilor încă virgine şi când vor apuca pe cărarea care duce prin ghimpi şi rădăcini, departe, învăţaţii vor descoperi, poate, odată cu mecanismul secret al limbii, o nebănuită poezie.

Într-adevăr, poporul nostru posedă deosebite facultăţi de sinteză în facilitatea lui de transformare a verbului şi adjectivului în substantive şi invers, şi de trecere a lor spontană în vocabularul numelor proprii. Între alte probleme, legate de asemenea facultăţi, din care nu trebuiesc excluse inspiraţia şi spontaneitatea, e de studiat şi preferinţa de multe ori pentru nomenclatura localităţilor plurală, frecventă şi în limba franceză – Piteştii, Ploieştii, Bucureştii, Călăraşii, Mehedinţii etc. sunt denumiri la plural. E o chimie şi osmoză a limbii noastre, încă nu îndeajuns de identificate, şi care creează sumedenii de analogii flotante. Sunt aspecte ale acestei specii de folclor, uimitoare şi care constituie pentru intelect un adevărat regal de satisfacţii .

O zicătoare lansată odinioară de bardul din Mirceşti, Alecsandri, spune fără ironie că românul se naşte poet. Adevărul este că poporul nostru are în cântece, basme şi sentinţe un foarte bogat şi variat folclor încă din timpurile când ţăranul nu ştia să scrie şi să citească şi-şi ţinea socotelile în crestăturile pe băţ, cu cuţitul tras din brâu şi chimir. Nu exagerăm întru nimic dacă vom adăuga că nivelul atins de inspiraţia şi expresia literaturii lui grăite, şi trecută în sutele de ani din generaţie în generaţie, nu a

prea fost întrecut de literatura noastră cultă, din ultimele două veacuri, care au iscat în schimb scriitori egali în valoare cu cei mai recunoscuţi din toată lumea. Păcat că limba ieşită din împărecherile cele mai neaşteptate are o circulaţie limitată la fruntariile ţării.

E incontestabil însă că românul se naşte înzestrat cu facultatea unui har personal, vizibil în tot ce a creat inteligenţa lui frământată şi vioaie, harul frumuseţii, exprimat tot atât de clar în cusături, broderii, costume, covoare şi ceramică.

Oglinda vieţii unui popor, a însuşirilor, a psihologiei, a valorii, a personalităţii lui comparativ distincte, o dă mai ales folclorul. În spontaneităţile şi sincerităţile, în naivităţile, îndrăznelile, îndoielile şi greşelile lui, folclorul e biblioteca şi muzeul popoarelor, anterioare manuscriselor, cărţilor şi industriilor ivite după multe timpuri trăite, în cotidianul dintre răsărit şi scăpătat.

Muncind pământul pe care învăţaseră să şi-l asocieze pentru hrană, mii de ani, mai înainte de a fi început să-l numere şi să-l adune în sute şi sute, popoarele nici în odihna meritată de o strădanie şi un chin fără preget n-au stat inactive. Când nu şi-au ostenit peste măsură braţele şi genunchii, au început să le muncească gândul, închipuirea, şi fantezia, între visurile de noapte şi realităţile zilei. Au făcut cântece şi poveşti. Degetele femeilor, iscusite să toarcă, să tragă firul, să ţeasă şi să coasă, au dat broderii.

E o concordanţă ciudată dar elocventă între sentimentul de frumuseţe al poporului românesc şi frumuseţea lui fizică unanimă. Graţia feminină umple satele şi oraşele cu o abundenţă neobişnuită la multe alte popoare. La muncile grâului cu spicul bogat cât şi la praşila de porumb, secera şi sapa sunt purtate de către mii de fete, intrate prin valurile de aur ale recoltei ca în tablourile marilor maeştri. Madone în cămaşe, cu o carnaţie a sânilor desfăcuţi, exuberantă.

S-ar putea zice că Patria ispititoarei Eva şi a mândrului Adam, din *Biblie*, au fost câmpul şi munţii româneşti.

Suntem un popor care cântă şi surâde, surâsul fiind floarea de mac a tuturor buzelor carminee ale fetelor noastre. Zadarnic ai căuta posomorârea şi încruntarea la

noi; surâsul e al ţării întregi. România nu râde în hohote zgomotoase. Ea zâmbeşte ca şi peizajul ei, şi surâsul e al naturii întregi, trecând în graiul şi literatura orală.

Peizajul acesta este dominat de munte, leagănul şi adăpostul de veacuri al poporului. Nenumărate sunt frumuseţile Carpaţilor pe care încearcă să le înfăţişeze ochilor privileştile încântătoare din această carte. De ele se leagă istoria noastră zbuciumată, în ele şi-a găsit un izvor nesecat folclorul de care am amintit.

Ne-ar trebui un registru, nu spaţiul scurt al unei prefeţe, ca să înşirăm toate aspectele frumuseţilor infinite ale acestor munţi, cu piscurile, pădurile, pajiştile, văile, văgăunile şi peşterile, florile şi apele lor, cu oamenii ce-l locuiesc, cu vieţuitoarele care şi-au găsit aci sălaşul.

Să ne mărginim, cu părere de rău, la câteva staţiuni balneoclimaterice în care îşi caută bolnavii sănătatea şi sănătoşii vigoarea împuţinată: Sinaia, Buşteni, Braşovul şi Poiana Braşovului, Călimăneştii, Olăneştii, Căciulata, Slănicul Moldovei, Predealul, Băile Herculane, Borsecul, Tuşnadul, Sovata, Lacul Roşu, Topliţa, Borşa, Stâna de Vale, şi multe altele.

Turiştii vor putea gusta emoţii inedite. Iată lacurile glaciare din muntele Retezat, iată salinele de la Cacica, defileul Oltului, iată carierele de marmură de la Ruşchiţa, Valea Iadului din munţii Bihorului, peşterile Polovraci, Ialomicioara, Cioclovina, Meziad, Cetăţile Ponorului, Pojarul Poliţei, coloanele de bazalt de la Detunata, iată gheţarii din grotele de la Scărişoara, Gura Barsa şi Focul Viu, lacul Sfânta Ana care-şi odihneşte oglinda apelor în fundul unui crater, lacul sărat Ursu, stâncile Sfinxul şi Babele din munţii Bucegi.

Multe din monumentele noastre de seamă, moştenite din moşi-strămoşi, biserici şi mânăstiri, sunt presărate tot de-a lungul munţilor de la Tismana, Curtea de Argeş, Hurez, la Agapia, Neamţu şi Putna seculară; o bijuterie de arhitectură: Dragomirna, apoi Voroneţul şi Suceviţa.

Acolo, de unde lipsise piatra, arhitecţii de odinioară s-au mulţumit să utilizeze lemnul, ca la străvechile biserici din Maramureş.

Două cetăţi: Neamţul şi Râşnovul. Două castele: Branul, muzeu de artă feudală, Peleşul, muzeu.

România s-a mărginit să-şi păstreze tezaurele, fără publicitatea gălăgioasă întrebuinţară de obicei. E aici şi un indiciu caracteristic al modestiei şi al vieţii sufleteşti interioare. Străinii au ce vedea şi simţi în patria noastră necunoscută multora. Mulţi dintre ei n-au aflat unde trăieşte România şi nici nu ştiu unde e situată exact măcar capitala ei, Bucureştii. La această descoperire vrea să contribuie albumul de faţă. Să lăsăm şi aici să vorbească imaginile, graiul lor este destul de îmbietor.

Poftiţi, doamnelor şi domnilor, la noi! Poporul nostru vă iese înainte cu tradiţionala pâine şi sare. Şi venind o dată, vă veţi întoarce mereu la noi, răsplătiţi întodeauna cu sentimentul suav al bucuriei.

1960

CUVÂNT ÎNAINTE

Dând vremea îndărăt, paginile de faţă au variate vârste, tinerele, dacă se poate zice, când copistul a intrat într-al optzecilea an al duratei, alternând cu cele de peste patruzeci. Mai pot ele să intereseze pe cititor? întreabă obişnuita îndoială.

Se afirma, aş fi crezut din politeţe, că ele mai suportă lectura. În ce mă priveşte, le-aş fi aruncat bucuros încă o dată în foc, obişnuitul meu de o viaţă întreagă, permanentul activ colaborator.

M-am lăsat încredinţat că însemnările de-a fuga, de altădată, coincid cu împlinirile unora din ele mai târziu. Verificate de timp, ele se încrucişează, într-adevăr, cu ignoranţa sinceră sau prefăcută, din spirit de originalitate, a câte unui ucenic beleartistic, căruia în momentul cutare nu-i ieşiseră încă dinţii şi care, rămas neînţărcat, în aşteptarea ivirii măselelor de minte, s-ar mai complăcea într-un infantilism tardiv, pentru acoperirea lipsei de

informație sau a deficiențelor de intelect. Adevărul exclude și reticența și tăgada neghioabă.

Ei bine, dacă osemintele de slovă și hârtie mai pot să tremure în criptele arhivei, să le scoatem la aer. De acord! Apoi dezgroparea le mai împrumută un fel de viață cioburile din pământ, prin patina vechimii.

Am participat, ca un prim cititor sceptic, la întocmirea prezentului volum și-l accept ca o introducere răzleață la niște probabile Memorii propuse, antipatice subsemnatului, odată, demult, dar din ce în ce mai ispititoare. Ele ar putea să îmbrățișeze cincizeci de ani de trecut amestecat, mai mult sau mai puțin literar, încă nescris. Trebuiesc notate și amplificate unele lucruri date uitării.

Scriitorii au pătimit în toate generațiile ultimei sute de ani de nenorocul unei prea scurte vieți. Pana muncind, amintirile se risipesc. Uneori, și poate că și mai des, cere cuvântul și procurorul conștiinței, care nu tace niciodată, dar ațipește pe-alocuri. Mi-ar veni să bănui că umbra noastră, aninată de la născare de noi, să ne soarbă, va mai aștepta, consimțindu-i condeiului un răgaz și purtarea lui mai departe.

La răsfoirea ziarelor și revistelor cercetate nu s-au putut găsi toate *efemeridele* și *tabletele* de odinioară. Sunt unele goluri pe care nu aș avea cuvânt să le regret. Regret însă însemnările scăpărate din aprinderea unei împrejurări, atunci necesare – și le-am înlăturat, fie din pricina excesului de accent, fie pentru că gustul polemicii răspicate, în apărare și atac, dintr-o epocă lungă, m-a părăsit, Procurorul conștiinței mai știe și să uite și să ierte.

1960

TABLETĂ

Anul Nou e o sărbătoare a tuturora, dar mai ales a copiilor, intrați într-o lume nouă, a jucăriilor și a păpușilor. Să fim alături de ei la toate vârstele noastre, întinerite măcar o zi. Ceea ce-i mai bun în oameni e tocmai

copilul. Copilăria e tocmai poezie, e bucurie şi entuziasm, voie bună cinstită şi dragoste adevărată.

Cu toate acestea literatura noastră, care a dat cititorului valori definitive, suferă de o deficienţă concretă. Cărţile copiilor sunt prea puţine. Scriitorii se feresc parcă-ntr-adins de poezia copilăriei, ca de un gen literar inferior şi degradant, pe când cele mai frumoase basme şi povestiri farmecă de sute de ani tot atât de mult copilăria cât şi maturitatea. Danezul Hans Andersen e şi azi proaspăt şi nou, cu toate că şi-a scris povestirile acum o sută de ani, iar italianul Edmondo de Amicis, continuu actual, stârneşte emoţia tuturor generaţiilor de cititori.

În toate limbile s-a scris mult pentru copii. Ediţiile ilustrate fac parte din toate bibliotecile din lume, peniţa întrecându-se pretutindeni cu creioanele în culori să le dea cititorilor cât mai impresionante.

E de luat o iniţiativă pentru a decide poeţii şi prozatorii noştri, cărora nu le lipeşte talentul, dimpotrivă, să-şi caute subiectele în lumea şi sensibilitatea gingaşe a micilor cititori.

Poate că Uniunea Scriitorilor e cea mai indicată autoritate literară să o pornească.

1961

O CARTE

S-a tipărit o carte binevenită şi impresionant de admirabil frumoasă, *Anatomia artistică,* a profesorului de această catedră, de la Institutul de Arte Plastice (fosta Academie de Bele-arte) din Bucureşti. Cartea nu ne soseşte de la Paris, scrisă de un rumân, Ghiţescu, în proasta noastră limbă românească.

Apărută în 1959, simili-criticii estetici, atât de limbuţi când este vorba să-şi vădească relieful personalităţii niţel cam plat, afectează a nici nu fi luat-o la cunoştinţă; şi tocmai se anunţă publicarea celui de al doilea volum, lucrarea promiţând să ajungă exemplară.

Întâia sârguită în priceperi adânci şi de incontestabil talent substanţa volumului apărut se ridică la un nivel încă neatins în obiectul ei în nici un Occident.

Pe o suprafaţă mare de text (34x26 cm.) şi pe o sută cincizeci şi şase de pagini imprimate pe hârtie *Kunstdruck* şi cu mare belşug de ilustraţii demonstrative, autorul, abandonând descriptivul banal şi stricta disciplină mărunt medicală, dar întemeiat atât pe anatomia larg ştiinţifică cât şi pe realitatea îndelungată a raporturilor personale cu artele, muzeele, cu artiştii şi atelierele inspiraţilor cu pensulă, modelaj şi daltă, inaugurează în scrierea dumisale, nouă pentru toate dezideratele de reprizintare a omului viu şi a vieţii, un vast orizont. Mişcarea şi expresia exterioară, variabilă, a mecanismului fizic, proprie artelor în sinteză, îl preocupă esenţial, iar cititorul, om de gust ori însuşi artist, deprinde, urmărindu-i fraza stabilă, bine încovăiată la răscruci, limpezimea ideilor emise de un intelect frământat şi seducător, tangente pe sensibilităţile nedesluşite.

Nici un elogiu nu-i prea mare pentru nişte rezultate atât de complex revelatoare.

Trebuie felicitată direcţia Editurii de Stat (E.S.P.L.A.) că înţelegând calitatea manuscrisului i-a dat preferinţele luxului ei de mijloace.

Condus de profesorul Ghiţescu, cititorul se întâlneşte cu Michelangelo, cu Leonardo da Vinci, cu Dürer, cu Rembrandt, cu neuitatul nostru fost mare învăţat şi om, discipol poetic al lui Homer, Francisc Rainer, şi cu savanţi de talia unor Pavlov, Laptev, Bunak şi Gherasimov.

Nu trebuiesc uitaţi nici colaboratorii cu străduinţa şi toată grija, la cartea medicului profesor şi artist, necesară în toate bibliotecile publice şi particulare şi pe masa de lucru a tuturor muncitorilor cu gândul, cu simţirea, cu condeiul, cu penelul şi cu osteneala, din casele noastre. Ei se numesc cu titlurile respective: Adler, prezintatorul grafic, M. Epure, responsabilul de carte, I. Marcus, tehnoredactorul şi corectorul I. Caradima.

1961

TRADUCERI ŞI TRADUCĂTORI

La o anchetă deschisă de «Contemporanul» asupra lui Maiakovski, răspunzând că nu mi-aş putea organiza o părere valabilă din traducerile răsfoite, în genere subt nivelul admisibil, unii confraţi care şi-au făcut din scriitorul rus profesie şi carieră, bănuind că e vorba numai de traducerile româneşti, au exprimat iritarea că li se contestă o incontestabilă genialitate.

Ei nu admit părerea liberă şi fără tocmeala că-ţi dau ca să-mi dai.

Lapidari, italienii ştiu că între traducere şi trădare literară sunt similitudini de sens: *traduttore traditore.*

Mai bună sau mai proastă, traducerea prozei, care-i un film verbal de peripeţii înnădite în romanul povestit, nu implică prea multe rigori de substanţă. «Nat Pinkerton» apărea săptămânal, fără nici o supărare pentru cititor, la New York, în douăzeci de limbi odată, distribuite în două continente.

În poezie sau în ceea ce s-ar numi poezie prin faptul versificării e cu totul altceva. Acolo, fără aproape imposibila valoare de condei egală cu originalul, tâlmaciului i se cere, de la sensibilitate şi temperament, o intuiţie tot atât de rară şi ea ca şi egalitatea calităţii.

Sunt întrebat pieziş dacă necunoscând limba rusă aş putea să am o părere despre potenţele unei traduceri, ca şi cum transportarea dintr-un idiom într-altul se reduce la o problemă primară de dicţionar.

Ba bine că nu! Dacă textul nu fulgeră şi nu-i fierbinte, substanţa se meschinează, traducerea e nulă.

Poezia e esenţialmente sinteză. Împletite, clarul şi obscurul tulbură, stârnind emoţia şi mai mult sugerează decât spune. Nicăieri ca în poem nu se impun mai acut expresia cu măduvă şi stilul. Traducerile obişnuite, că le prelucrează unul sau mai mulţi colaboratori, sunt nişte schelete cu ciorapi.

Ultimele noi exemple de mare izbutire le-am avut în literatura personală. Pe lângă numeroase traduceri zero, poeţii Luc-André Marcel, în franţuzeşte, Alfred Margul-

Sperber în germană, Ferenc Szemler, în maghiară şi poeţii sovietici au dat versiuni excepţionale, relativ la intrinsec.

Ne-am învăţat, fără învăţare de minte, să ne jucăm de-a poezia ca la ţintar şi în arşice. Ar fi timpul să ne dezvăţăm şi să ne golim de groteştile înfumurări.

O limbă care a dat un Eminescu nu mai tolerează vagile aproximaţii, denivelarea şi mediocritatea, necum îngâmfarea sterilităţii aflate în treabă, chiar dacă o critică ambiguă sau din acelaşi aluat le bate din tipsii şi tobe.

Mai poate oare să dureze mult contrastul dintre ce scrim şi măreţia reconstrucţiei din temelii a ţării şi oraşelor ei, şi să treacă definitiv poezia în privilegiul exclusiv al arhitecţilor, inginerilor şi meşterilor zidari, iar cuvintele să rămâie în ritmică, imagini şi rimă, cărămizile însufleţite, ca nişte silabe ale noilor frumuseţi zilnic inspirate şi gândite pretutindeni la noi, în tot ce se întemeiază şi se înalţă?

1961

SALVATORE QUASIMODO

Hotărâse editura ca versiunea de faţă a poetului premiat la Stockholm, de către instituţia Nobel, să fie primită la încrucişarea poeziei italiene cu poezia românească pe o pagină iscălită cu semnele de mai jos, supremă politeţe poetică şi datorie literară.

Încă nu aveam în atelier textul, aş zice tradus dacă n-ar fi mult mai mult, cu prefaţa poetului nostru Baconsky, care-mi dislocă pagina şi mi-o face inutilă.

Un al doilea cântar al polenului plutitor peste celulele silabice din versurile textului «tradus», nu mai poate uşor găsi un loc, şi cu atât mai puţin cu cât competinţa critică subsemnatului îi lipseşte. Îmi tremură mâna, mărturisesc, la echilibrarea legănată a inspiraţiei poetului propus literaturii noastre cu ponderea cuvintelor aproximativ interpretative.

Să nu vă aşteptaţi la ceea ce-i departe de condeiul meu: o părere rece, didactică şi fără admiraţie entuziastă.
Poetul italian se prezintă indiscutabil şi întreg cititorului român, ca un peizaj în conturele virgine ale naturii. Rupând locurile comune îndătinate, el face poezie din tot ce-i întâlneşte sensibilitatea, viaţa fiind, înainte de orice, versificare şi text, adevărata, marea şi toată poezia. Salvatore Quasimodo se vădeşte în fiecare din frumoasele-i poeme la nivelul înălţimilor şi în gingăşia frăgezimilor cântate pe harpele de aur ale ghiersului roman, începând cu Dante şi sfârşind cu el.

1961

TINEREŢE

Deunăzi, într-o dimineaţă cu soare mai mult, confratele dar şi şeful catedrei de Literatură română de la Universitate, m-a pus, cu delicatele sale decenţe, la zid...
– N-ai vrea să treci, m-a întrebat, pe la noi la Universitate, dacă te lasă sănătatea? Studenţii noştri din anul al cincilea vor să te vadă, să te audă şi să te cunoască. Peste câteva luni ei or fi profesorii generaţiei care înmugureşte.
E adevărat că până acum studenţii nu prea m-au văzut în carne şi oase, ci doar în zinc, publicat în gazete. Mai de curând, au putut să ia cunoştinţă şi de o reproducere a unui tablou de familie zbanghiu. Dar despre asta cu alt prilej, în altă tabletă.
Curiozitatea fotografică, aproape zoologică, o mai înţelegeam. Au avut-o şi străinii. Câte o delegaţie literară din Occidentul cel mai apropiat şi mai extrem, în vizită la Bucureşti, ţinea să vadă ce feluri de pahiderme intelectuale avem, după cum şi noi suntem prin străinătăţi curioşi să contemplăm papagalii, crocodilii şi şacalii respectivi.
De *văzut* era destul de lesne: văzut şi plăcut. Mai greu era de *auzit*. Ce să audă spiritul critic ascuţit al studenţilor de la mine? Că denumirile scrise cu literă mare, ca

Universitatea, Literatura şi alte asemenea entităţi, mă fac să mă cutremur? E drept că şi altele, cu litere mai mărunte ca *operă, creaţie, glorie*, mă costă câte un acces de crampă. Dar, în sfârşit, m-am dus, am fost...Ce pot să spui? Am dat ochii cu câteva sute de noi Feţi-Frumoşi şi de noi Cosânzene, venite din vremuri, de prin depărtări, de printre izvoare, râuri, pâraie, de peste măguri şi codri, la Carte, la Marea Carte şi Marea Învăţătură – asemenea majuscule îmi plac.

Eram într-o grădină cu suflete în floare adiate de un fraged elan matinal. Se desfăcea imens pe deasupra chiparoaselor zvelte şi a gherghinelor deschise sulul de azur înstelat al inocentei şi candidei tinereţi, pe care nici la vârsta fagilor seculari, cutreieraţi de viscole ce-i bat şi-i colindă, şi nu-i dezrădăcinează, nu putem să o pierdem de tot.

Între vlăstarele proaspete ale ţării, între inimi zvâcnite şi însufleţiri înalte, am trăit o neuitată seară de mare poezie. Trebuie să mărturisesc.

1961

CU GÂNDUL LA CITITOR

Pagina de faţă ar fi trebuit să fie prefaţa pe anul 1962 a almanahului revistei «Magazin». Dar tipografia luând-o înainte condeiului, care, fără electromotor, umblă pe hârtie mai încet, almanahul a şi ieşit de la tipar.

Cititorul întodeauna răbdător şi politicos îşi va da osteneala să mute cu gândul rândurile de mai jos în almanah şi să primească urările de Anul Nou cele mai entuziaste, între care şi urarea să ne citească almanahul încă o sută de ani, cel puţin.

Odinioară, cărţile tot aşa de puţine cât şi cititorii, nu ieşeau ca-n ziua de azi, cu zecile şi sutele de mii. În Bucureşti nici nu erau librării. Nu-i prea de mult de atunci, să tot fie vreo şaptezeci de ani. Tipărite cu chirilice, am apucat, pe ici, colea, două singure cărţi, *Călăreţul*

fără cap şi *Povestea vorbii* lui Anton Pann alternată cu semnele orizontale de psaltichie, autorul fiind cântăreţ şi dascăl bisericesc. Gama solfegiului de muzichie, *do, re, mi*...se citea la strană *pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa,* şi de-a-ndaratele, *pa, ni, zo, che, di, ga, vu, pa,* diezul, bemolul şi becarul fiind *gorgoanele*, adică titlul gâlgâit al vocii pe cele opt *glasuri* din *Octoihul* lui Damaschin.

Să fiu iertat de sfânta Patriarhie dar psalţii de la analogul din dreapta şi din stânga cântau mai mult a zbierăt şi răcnet urlat. Când maestrul Ionescu începea să dea drumul unei gârle de gorgoane din gâtlej, credincioşilor le venea să fugă lăsând liturghia pe seama babei de la lumânări ori a paracliserului, care, după slujbă, stingea lumânările cu o prăjină prevăzută în vârf cu *mucarniţă*, deşerta cenuşa din cădelniţi, punea odăjdiile la loc în altar, mai trăgând şi câte un fum de ţigare pe la spatele icoanelor împărăteşti.

Epoca următoare a pus în circulaţie pe *Cei trei muşchetari*, pe *Contele de Monte Cristo*. Nevasta tipografului Hertz, care ştia oleacă nemţeşte, traducea din Dumas-père, soţul tipărind fascicole de-a lungul anului, la o vai de lume de maşină, peste drum de unde-i Poşta de azi.

Apoi s-a ivit almanahul, pentru delectarea familiilor pe jumătate băcani. Băcanul de pe vremuri fiind şi *spiţer*, vânzând *sânge de nouă fraţi, miambal, ciriviş, piatră acră* şi *sacâs* de morfolit în guşă.

Ce era almanahul? Cartea cărţilor şi de căpătâi a negustorilor, singurii cărturari, cu poeţi pe măsură: Marion, Carol Scrob, Grandea şi ceilalţi.

În cartea ceea groasă găseai de toate. Era Enciclopedia clasei mijlocii – şi pe deasupra citatul regal de la Plevna: «Asta-i muzica ce-mi place», glume macabre, povestiri şi poveţe, hazuri triste, şi chiar modele de scrisori, cum scrie un tânăr unei tinere şi o tânără unui tânăr: «Doresc ca mica mea epistolă să te întâmpine în momentele cele mai fericite ale existenţei. Află despre mine că etc.»

Nu e de râs, pentru că aşa cum erau, almanahurile au întinat gustul de lectură, o nevoie de suflet şi de minte.

Almanahul a fost calendarul omului, care până să ghicească mersul meteorologic număra pe degete amintiri şi boabe, uitându-se în soare şi urmărindu-l printre nori. Cititorul avea nevoie de un îndreptar.

Almanahul de azi este din ce în ce mai mult o carte de cultură, prezentată vioi, surâzătoare şi mult sfătuitoare.

21 decembrie 1961

BUFTEA, REGATUL LUI «UITE-L, NU E»

Bunii cititori mă mustră că am lipsit din colţul, unde scot pentru vedere la ghişeul cu oblonul închis două săptămâni, «Contemporanul»

Unii mă întreabă: Ce s-a întâmplat? Mi-ar fi expirat contractul cu literatura sau cu viaţa? Să fi fost dat afară, ca pe vremuri, cu toate bagajele în stradă, de către proprietar?

Când mi s-a întâmplat aşa ceva, n-a fost nimic. Mi-am luat bagajele într-un buzunar şi m-am mutat cu ele în Cişmigiu, sau în sala de aşteptare a Gării de Nord, unde am dormit de câteva ori în tinereţe, şi tot n-am fost absent.

Ridic din nou perdeaua de oblon şi stau de vorbă cu trecătorul curios:

La o bună fugă de cal din Bucureşti, în ajunul viscolelor lui februar, s-a oprit murgul la Buftea, în dreptul palatelor cunoscute din basmele cu poduri de aur şi cleştar, povestite la gura vetrei de jar, Buftea mormântului lui Barbu Ştirbei...

Neştiind pe unde se intră în furnicarul de aproape două mii de vrăjitori şi magi ai umbrei şi luminii lui Zoroastru, am cerut să fiu introdus în acest vast Vatican, făcător de farmece fluide.

M-am pomenit brusc în sânul unui labirint cu sute de cotituri, intrături, ieşituri, încăperi şi celule misterioase, în fiecare din ele se oficia un descântec în feluritele limbi şoptite ale tăcerii. Se vedea fracţionat şi succesiv totul dar nu se auzea nimic... eram ca dincolo de lume şi de toată lumea.

Prins în infinitele nuanțe de politețe ale directorului Paul Cornea, te apăsa temerea că ai să primești explicațiile și documentările, ca la Canterbury, în englezește... Noroc că se auzi deodată, din înălțime depărtată, strigătul: Vasile!... Eram tot în București, la Buftea, capitala filmului românesc, în dialect yankeu, un Hollywood...

Începutul îi fusese, mă rog, modest, cu un Studio Sahia, păstrat mereu pentru filmul paralel, documentar.

În cursele de ajungeri și întreceri, întârziasem serios. Ridicându-se cortina de întuneric de peste țară, România o croi deodată la stânga, peste buruieni, bozii, cucute, miriști, arături și șerpi. Iată-o gata, gata să iasă la *potou* înaintea altor alergători mai antrenați. De zeci de ani, franțuzii fabrică filme peste filme, uimiți când ne vizitează că n-au ajuns să aibă o Bufte și ei ca românii.

Instalațiile tehnicității celei mai perfecționate înzestrează cu bogăție vastă uzina noastră de fantome în mișcare.

Grandioasa realizare e slujită de sumedenii de colaboratori, care de care mai inimos și mai pasionat de meșteșugul reveriei, transpusă în viața de toate zilele a omului, sculat de la muncă și ostenelile lui și îndemnat să viseze... Diavolul binefăcător al acestui nobil univers delicat și tonic, intercalat în forfota timpului și a existenței agitate, se cheamă cu numele pământesc de Gopo, celebru și căutat de jur-împrejurul planetei. Filmele acestui român, cu numele derivat din Popescu, a ridicat Popeștii noștri, luați până deunăzi în glumă și răspăr, până la prestigiu mondial. America îi cere Buftei filmele lui, pe nevăzute. În activitatea artistică internațională, Gopo e o prezență românească, fericită pentru faima țării și a poporului nostru, al căruia geniu începe să circule printre popoare... Ultimul film *S-a furat o bombă* indică o treaptă de glorie pentru Buftea și animatorii ei. Am văzut filmul la fața locului dimpreună cu mai multe alte filme de invenție și caracter, între care *Celebrul 702* trebuie citat pentru calitățile talentului profesional și numele altui român mai tânăr, regizorul Mihail Iacob.

Ar fi de continuat fermecătoarea poveste pe mai multe pagini de ziar...

1962

BOXUL ARTISTIC

Dintr-un logos ținut la Conferința pe țară a Uniunii de Cultură Fizică și Sport (Ateneu: 25 februar 1962) am omis un epizod.

Era poate că prin 1915, dacă nu 1916, va să zică de mult.

Sporturile începeau de-abia să fie schițate și mai mult în gând. Se cunoșteau din ele numai conture confuze, destul de vagi, din corespondența ziarelor străine.

Se introdusese, e-adevărat, bicicleta, dar după un drum prin bolovani, amatorul unui asemenea sport se da jos din șa, fără joc de cuvinte, literalmente deșelat, călcând mai mult în zigzag și-n unghiuri scalene, strâmbat din încheieturi. Roțile pe cauciuc masiv nepermițând nici o elasticitate, velocipedistul ieșea dintr-o excursie de plăcere hodorogit și schilod.

Când începeau să vie «anvelopa» și «camera de aer» cu pompa de umflat respectivă, la o răspântie a Șoselei Kiseleff funcționa și un velodrom oval, de alergări, în curbele căruia se ciocneau sportivii solid, trântiți cu capul de scânduri. Personajul măreț și unanim admirat, al acestui fel de călărit pe o prăjină cu cuie, era un anume, pare-mi-se, Constantinescu. El se arăta pe Calea Victoriei dând din niște labe încălțate, scurte, de sus, pe o roată înaltă de vreo doi metri cel puțin, dindărătul ei cu o derizorie rotiță cât o farfurie. Pe caricatura înaltă, înjghebată din tot felul de sârme și speteze, trecea ca un păianjen din cei cu picioarele peste măsură de lungi, ducând în spinare o minusculă gânganie cu șapcă. Capul numitului sau nenumitului Constantinescu sau Demetriescu ajungea, călătorind între magazinul «Fain» și Capul-Podului, cam pe la etajul al doilea al caselor pe dinaintea cărora trecea. Gloria i-a fost acrobatului scurtă, ca orice glorie, vai!

Unele similitudini sportive se petreceau mai cu seamă la Moși, târgul cu surprize anuale al bucureștenilor, din mai. Câte doi luptători în tricouri de baie, cu pieptul nefericit scheletic, se băteau pe o podină de estradă, anunțând, în sunetele unei mașini de cântat infernale,

miraculoasele evenimente din interiorul cortului de circ: doi urşi polari ronţăiau seminţe şi se înjurau pe româneşte; contemplarea la ochian a luptelor de la Plevna; Ţarul Alexandru la mijlocul statului-major; Soliman Paşa; Scanderberg etc., plus alte figuri ilustre, făcând fiecare din ele câte ceva. Viţelul cu două capete, concurentul de paie eroic al măgarului din literatură, proprietatea lui Buridan. Mâncând cu un bot ovăzul, el se adăpa cu celălalt dintr-un hârdău cu apă. Era epoca fenomenelor pasionante: femeia cu barbă, fata cusătoreasă cu degetele de la picioare, balena de muşama...

Se auzea parcă ceva despre fotbal, adus de zvonurile din Occident, dar sporturile noastre se opreau la apogeul mâncătorului de flăcări. Un om ca dumneavoastră şi ca noi îmbuca un şomoiog aprins, îl înghiţea, surâdea satisfăcut şi primea aplauze furtunoase, ca un orator naţional-liberal la discuţia unui proiect de buget.

Despre box nu se ştia aproape nimic, închipuit după cum te lăsa cugetul, în plină libertate...

Va să zică, era cam pe-acum vreo cincizeci de ani.

Un vapor de-al nostru străbătuse mările, oprindu-se prin dreptul Londrei, pe Tamisa. Obosiţi, flămânzi şi însetaţi, matrozii, valvârtej, olteni, munteni, moldoveni, vârtoşi, bine legaţi dar păroşi neraşi, au nimerit din greşeală într-un local de petreceri de noapte, cu o explicabilă mare poftă de mâncare. În local, li s-a întâmplat însă un lucru cu totul neaşteptat. Marinari şi ei, fie britanici, fie alt neam de şoacăţi, dansatorii, considerându-se asaltaţi, i-au întâmpinat în poziţia necunoscută, de box. Începând căratul ghionţilor pe subt fălci şi clătinarea în gingii a câtorva măsele, atacaţii s-au apărat după inspiraţie personală.

Era un eveniment cu scuipare de sânge. Un moment, matrozii se codiră. Fără o idee salvatoare nu se ştie ce s-ar fi ales de ei. Au pus mâna pe scaune şi într-un sfert de oră, adversarii zăceau lungiţi pe duşumele.

Sporturile au, *lady*, o nobleţe şi o eleganţă morală deosebită. Gentlemani cotonogiţi, sportivii boxului reglementar s-au sculat de jos câte unul, în echilibru instabil,

strângând mâinile valahilor noştri, felicitaţi că utilizau o formă de box neprevăzută în manuale şi la care sportivii didactici nu se gândiseră niciodată.

1962

COPIII

Participând atât la Conferinţa pe ţară a Scriitorilor cât şi la Conferinţa Sportivă, după aceea, ca invitat, a trebuit în amândouă cazurile să răspund la onoarea ce mi s-a făcut cu câteva cuvinte de bun sosit.

Între scriitori eram mai la locul meu, dar tot în calitate de scriitor m-au chemat să fiu prezent între ei şi sportivii.

Desigur că şi într-un loc şi într-altul veneam cu preocuparea esenţială profesiei, cartea. Despre scriitori nu era nici o grijă: mai mult sau mai puţin ei citesc, chiar când ar trebui să citească mai mult şi mai adânc. Literatura, ca şi ştiinţa, are niveluri variate ca minele de cărbuni. Dedesubtul combustibilului stă ascuns diamantul, tot un cărbune şi el, dar reproducând în fundul pământului strălucirile luceferilor din azur.

Aducându-le aminte că nici bicepsul nu trebuie să uite de creier, de minte şi sensibilitate, am perceput într-un şir de staluri un murmur... Am înţeles că nu pentru toţi sportivii cartea şi duioşia simţirii ar fi o necesitate. Însă ştiam că între ei, o seamă de profesori ai Educaţiei fizice asociază cultivarea muşchilor şi cultura spiritului, fericit.

Ca să nu-mi lungesc atunci prea mult cuvântarea şi să nu indispun o parte din auditoriu, am ocolit, şi la scriitori şi la sportivi, punctul central, aş zice, al Conferinţei.

E vorba de copii şi de scriitori. Şi unii şi alţii trebuie să se joace.

Numai că scriitorii nu prea vor să se joace în cărţile lor cu copiii, mai ales scriitorii încredinţaţi a fi patricieni într-o plebe de colegi subalterni.

Ei cred că luând condeiul lui Andersen, Swift sau al fraţilor Grimm, îşi mânjesc aureola şi viitoarele statui,

nemurirea şi posteritatea. Lamentabila eroare se repetă ca în cazul diferenţei fictive dintre scriitori şi ziarişti, împărţiţi ca nişte antagonişti, în două tabere şi Uniuni deosebite.

Grija statului de începuturile vieţii şi de copii, încă de prunci, ar fi timpul să le dea de gândit şi să-l urmească, neîmboldiţi. Case de naşteri, cercuri de pionieri şi felurite proiecţii acordă copiilor ţării o întâietate demonstrativă. Scriitorii nu se simt datori aci cu nimic?

Având şi ei demnitatea şi susceptibilităţile lor, copiilor le displace însă prepoziţia *pentru*. De ce literatură pentru copii şi nu *literatura copiilor*? Asemenea «pentru» a falimentat de pe când se fabrica în Bucureşti o literatură *pentru* ţărani. Copiilor, diminutivul li-i odios. Copiii se văd desconsideraţi. Psihologia omului, şi mare şi mic, refuză să fie proclamată de un diagnostic oricât de just, bolnavă. *Pentru* reprezintă o scădere, fixează o compartimentare, o izolare, un pavilion în fund... El s-ar potrivi la vagoanele pentru fumători, pentru nefumători şi la toalete: pentru femei, pentru bărbaţi, unde n-are ce jigni. *Literatura copiilor* da. Nu literatură *pentru* copii. Copilul e o persoană, o personalitate. Îl aşteaptă o întreagă ţară. Instinctul copilului o ştie chiar înainte de a fi început să citească.

Pare oportun să fie relevate o superstiţie şi o prezumţie de înfumurare.

Profesorii de matematici, algebră, geometrie şi alte-alea ştiinţifice, arborează faţă de colegii lor din Educaţia fizică o nuanţă de sublim dispreţ, retraşi, ca poeţii absconşi, care l-au părăsit, în turnul de ivoriu şi păstrând o distanţă de grade militare între dumnealor şi cătane.

Să ne ierte aceşti savanţi, afirmaţi mai ales în manuale didactice inexpresive şi antipatice de cele mai multe ori. Copiii sunt obligaţi să le deslușească acasă cu părinţii sau cu pedagog. Educatorii... fizici au, în schimb, o bunăvoinţă entuziastă, un sentiment de fraternizare generoasă adeseori cu copiii, absent din înţelepciunea severă, dacă nu şi arogantă, a docţilor sedentari moleşiţi.

Dascălii Educaţiei fizice sunt, nu rareori, mult mai variat informaţi decât Dumnealor, dincolo de specialităţi,

şi nu le sunt streine nici muzica, nici artele plastice, nici literatura, aducând în preocupările lor diverse aerul, sănătatea, optimismul, şi un spirit de hotărâre şi acţiune remarcabil.

Mai puţină mândrie de sine în toate disciplinele stă bine şi frumos întodeauna.

1962

CULURĂ FIZICĂ ŞI CULTURĂ

Cuvântul şi noţiunea «cultură» implică o convergenţă a tuturor cunoştinţelor câştigată din munca, inteligenţa şi talentele răzleţe şi colective.

Ea nu e numai carte, adjuvant desigur indispensabil, cultura fiind echilibrul dintre similitudini şi contrarii.

Încă ieri, *un ieri* de douăzeci de ani, omul fără şcoala de azi nu ştia să citească şi să scrie. Teama de ochii şi mintea cititorului instruit, care citind vedea mai limpede împrejur şi mai bine mai departe, împuţinase învăţătura, mai cu seamă rurală, a poporului mare, până aproape de nimic. Când în calitate de ministru al Învăţământului şi-a fixat un buget semnificativ pentru înmulţirea cursurilor primare la ţară, Spiru Haret, aparţinând totuşi clasei celei mai tenace negustoreşti-conservaoare, cu firma naţional-liberală, a fost etichetat în propriul lui partid «revoluţionar» cu tendinţe anarhiste. Alfabetul ajunsese exploziv şi cartea devastatoare. Dacă aş face adaosul că lectura ziarelor cu alte nume decât «Voinţa ***naţionale***» era interzisă în funcţiunile de stat şi bisericeşti, ca şi în licee, slova tipărită fiind suspectă, la orice nivel de exprimare, poate că nu ar fi de crezut. Era de ajuns să fie zărit modestul abecedar în broşură cafenie al lui Barbu Constantinescu, că familiile respectabile cădeau în leşin.

Echilibrul fără carte impresiona însă la cetăţenii de rând, îndeosebi la ţărănime, gânditoare, sensibilă şi afirmată superior în folclorul ei, încă neîntrecut şi poate că nici atins de literatura scrisă.

Echilibrul moral dintre *da* şi *nu,* dintre *minus* şi *plus* era impresionant la ţărănime. Dacă ar fi lipsit pondera, măsura şi dibăcia dintre ele, poporul nostru şi-ar fi pierdut încă de mult naţionalitatea şi limba, fals acuzat cum a fost, în toate timpurile, de deficienţele moralului, calităţi dimpotrivă de înţelegere şi adaptare; ceea ce de fapt poate fi numită o cultură.

Străduit veacuri de veacuri între pământ şi văzduh, de la muncă, de la răbdare, de la nădejde, valori sigure de cultură şi de netăgăduit, ascultând greierii din brazdă, poveştile şi frumuseţile închipuirii, poporul şi-a făcut la examenul psihologic o cultură, pe care epoca noastră de carte o adânceşte, o înalţă şi o perfecţionează.

Dar e «Cultura fizică» o cultură?

Este şi nu. Ea e o *cultivare* în mişcări, ale trupului, o insistenţă continuă pentru împuternicire şi formă, pentru căpătarea echilibrului fizic, trupesc.

Ca să fie o *cultură*, cultivarea fizică trebuie să-şi anexeze cultivarea intelectuală, cartea, învăţătura. Fizicul câştigă de la intelect, ceea ce câştigă intelectul de la fizic. Chiar fără să bată mingea, cărturarul umblă, se agită, aleargă, se frânge, îşi întinde trupul, membrele, grumazul, alunecă, suie, scoboară şi sare...

Trupul balansează mintea, mintea cântăreşte trupul. Oprit la mijlocul dintre talere, limba cântarului nu se mai leagănă, indicând la mijlocul braţelor echilibru stabil.

Am cuvânt să-mi permit asemenea judecăţi din două motive. Întâiul: în atelierul meu, cu coatele pe masă, lucrez nemişcat pe scaun, mişcând numai condeiul. Ar trebui ca scriitorii să-şi aibă locul şi sala lor de sport potrivit cu meseria...

Mă consolează şi mă pune în mişcare aparentă al doilea motiv. Am urcat de mai multe ori Mont Blancul din Alpi, o dată până-n creştet, cinci kilometri în sus.

Medicul sportiv ar putea să răspundă: Bine, bine, însă acum şaizeci de ani .

E şi asta tot adevărat.

1962

Tudor Arghezi

CE SE CHEAMĂ SCRIITOR?

Fără să-mi fi zis mie însumi aşa, şi înfricoşat întodeauna de vorba *scriu* amară şi plină de răspunderi subiective, cărora nu le-am putut face faţă, după cuviinţă, nicicând, cât şi de condei (vai mie!) m-am tot întrebat şi mă mai întreb, în mulţimea de semeni, purtători cu fălnicie ai tichiei de mărgăritar, ce poate să fie, subliniat, un scriitor. Cade din cer, cum simt că se simt? Vine din basme? Iese din întâlnirea lunii cu nenufarul? E făcut? E născut? Ce naiba poate fi el?

Nu mă dumiresc, cu toate că este ceva aci, ceva inexplicabil şi ascuns.

În ce mă priveşte, m-am pomenit numit scriitor cam din vânt. Nu eu m-am numit cu asemenea substantiv de nu mai ştiu a câtea declinare.

Scriitor ieri, scriitor alaltăieri, scriitor azi, începeam să mă deprind cu vorba ăluia, dar încă n-am învăţat să mă fudulesc cu ea.

Când mă găsesc prin câte o streinătate şi trebuie să completez buletinul de hotel, mă opresc la rubrica *profesie*, gândindu-mă ce sunt, dacă sunt ceva, cu impresia că nu-i nimic de capul meu, profesie mărturisită aproape zilnic copiilor mei, care, râzând de mine, îmi arată deasupra patului un rând de cărţi că le-aş fi *scris* eu, cu mâna mea, sărutată, dimineaţa şi seara, la culcare, de copii. Ceea ce-i sigur, ne pupăm toată ziua.

Le răspund că nu le-am scris eu şi ei mă râd şi mai tare, ştiind că de când ne-am pomenit împreună, ei în scutece şi eu pe scaun, stau încovoiat pe masă, cu nasul în călimară, cu o bucată de băţ în mână, frământând mereu hârtia, cocoloşită, ruptă cu necaz şi aruncată-n coş. Am acceptat brevetul verbal de scriitor numai după ce, satisfăcut, am aruncat optzeci de ani la coş. Cu această condiţie, mi-am spus într-o bună zi că, poate, cine ştie? sunt scriitor.

Mă gândesc că acum vreo şaizeci şi şase de ani eram şi eu copil. M-am trezit, pe la vreo şaisprezece, făcând

semne pe hârtie, mai cu seamă noaptea, plictisindu-i insomnia şi nervozitatea gazdei. În mijlocul unui rând început, ea-mi sufla în lampă şi mi-o stingea. Poate că atunci aş fi avut un fel de noţiune zăpăcită de scriitor.

Trebuia însă verificată. N-aveam cum. Era şi ca o spaimă şi ca o îndoială.

M-am văzut prosteşte cântând cu ciripitul vrăbiilor ce-mi vin acum, dimineaţa, la fereastră, cerând miezuri de pâine. Vecinii le detestă şi le gonesc pentru că le «murdăresc» platforma. Auzi dumneata? o picătură de găinaţ inocent, mai reuşit decât versurile locatarului de la etaj.

Dar ce? nu scrie toată lumea? Unchiului nepotul, verişoarei verişorul? Ba da! Însă, vezi, cartea poştală, telegrama, scrisoarea nu sunt *opere*. Nici cumnaţii, cuscrii, mătuşile, socrii nu sunt maeştri...

Încep să descifrez o diferenţă... Scriitorul face opere şi capodopere. *That is the question*, în englezeşte, *Hic jacet opus*, în latineşte. *Asta-i asta*, în valahă .

Dar, mă rog, ca să fii scriitor trebuie neapărat să ştii să şi scrii? Oarecare dublu nu e interzis...

Cunosc un popor care acum citeşte şi scrie sută la sută. Şi moşul şi baba au fost trimişi, de curând, să înveţe carte şi au învăţat-o bine. Dar în sutele şi în mia de ani mai înainte, el a scris, fără să scrie, nişte frumuseţi care fac uneori de ruşine *operele* noastre... A scris fără carnet de identitate de la Uniune cu fotografie, fără *colaborări*, fără şefi-redactori şi adjuncţi...

«Mioriţă laie,
Laie bucălaie
De trei zile-ncoace
Gura nu-ţi mai tace
Ori iarba nu-ţi place,
Ori eşti bolnăvioară
Drăguţă mioară?»

1962

CARAGIALE ŞI SNOBISMUL

Apreciatul pictor Petraşcu, căruia, din auzite în auzite, i s-ar fi consacrat la Washington o galerie personală, ca şi pictorului de crizanteme Isachie, una în Japonia, la Tokio, avea la Bucureşti un frate chipeş ca un muşchetar, şi care scoţând o revistă nejustificat de luxoasă, se instalase estet. Familia avea dreptul să se bucure mult că are în sân atât pictura cât şi critica de artă.

Frumosul critic Magister Dixit îşi asigurase admiraţia unui cerc de coconet cu *jour fix* şi salon *littéraire, ma chère.* Fenomenul apare în numeroase familii respectabile, când cu un mic geniu muzical, compozitor încă de la vârsta de trei ani, când desinator, în admiraţia părinţilor, unchilor, mătuşilor şi a bunicii.

Sceptic uneori, mă cam îndoiesc în ce priveşte mai ales gustul american, cunoscut mai mult din etichetele şampaniilor franceze *Extra dry, Triple sec* şi *Goût americain*; căci într-alte privinţe, ale artelor, ştim că Edgar Poe a trăit o mizerie cumplită, prezentat aproape oficial mai cu seamă ca un mare beţiv (*delirium tremens*) decât ca un mare poet, iar celălalt mare poet, Walt Whitman, era un muncitor spărgător de lemne cu toporul. Pe amândoi i-au impus Americii, al căreia criteriu de judecată şi de apreciere e mai cu seamă sfântul Dollar, europenii.

S-a întâmplat ca, la o sindrofie de doamne, să se afle, prin excepţie, şi Caragiale, de obicei rebarbativ la admiraţia mutuală şi la pedanterie *bas-bleu.*

Criticul se simţea în apele lui şi nu mai contenea să exulte într-un limbaj afectat graseind, iritant pentru Caragiale.

S-a produs deodată o deviaţie stupefiantă. Caragiale avea cruzimile lui. Adresându-se gazdei, Caragiale i-a făcut o rugăminte: «Doamnă, domnişorul acesta nu ştie franţuzeşte, vă dovedesc numaidecât».

Pe masa rotundă cu cafele, sta deschisă o carte, mi se pare *Candide* a lui Voltaire, probabil în curs de citire.

«V-aş ruga ceva, să ne dictaţi o pagină, ca la şcoală, şi noi amândoi, eu şi domnişorul, vom scri fiecare la dictare.»

Îngălbenind cei de faţă, criticul plastic s-a sculat din locul lui şi, strecurându-se printre scaune, s-a eschivat. Caragiale făcuse încă demult proverbul că «Prostului îi stă bine fudul». De astă dată vorbi latineşte: *Quod erat demonstrandum.*

Nu mai ştiu când s-a petrecut evenimentul. Trăind, amănuntele nesemnificative dispar. Evenimentul e însă autentic.

1962

POEME...

Literatura şi mai ales poezia, care e literatură concentrată, sunt nişte cântece ale inimii pentru mângâierile noastre ale tuturora, şi cred că datoria esenţială a unui scriitor este să mângâie viaţa cât mai mult, căci oricât de dulce ar fi ea, sufletul e todeauna însetat de gingaşele nuanţe ale simţirii şi gândirii cântate.

Popoarele au început să cânte de când s-au născut. Au cântat din unelte şi din cuvinte. Scriitorii, neavând alte instrumente decât condeiul, pun să cânte cuvintele pe care le aleg cât mai frumoase şi cât mai apropiate de dragostea noastră de oameni şi de popor.

Uneori un scriitor este întrebat cum lucrează şi care-i sunt criteriile de inspiraţie. Răspunsul e ca al florilor care înfrumuseţează zilele noastre şi dau din ele culoarea şi parfumurile care seamănă cu inspiraţia poetică. Poeţii fac buchete de cuvinte şi parfumul buchetelor lor este poate talentul. Ca şi parfumele, unele mai tari şi altele mai fine, talentele – nu putem defini niciodată ce este talentul – ating ca la clapele de pian şi de orgă o claviatură imensă şi toate registrele cu putinţă.

În ce mă priveşte, regret că trebuie să vorbesc despre mine, însă cel care vorbeşte sunt eu, m-am silit o viaţă întreagă să dau ecouri multe câte unei singure note.

Scriitorul are faţă de compozitorul muzical nu şapte note cât are el, ci sute de mii, câte cuvinte are limba în care scrie şi câte mai poate să scoată şi el din vocabularele împărecheate.

Crezul meu de căpetenie este exigenţa aspră pe care mi-o aplic mie însumi cu cruzime şi, vreau să fiu iertat, mi-aş permite să o cer tuturor colegilor de literatură care adeseori, şi mai des decât trebuie, preferă lucrul uşor, plăcerea extatică, pe când arta în general e o mare plăcere fără îndoială, dar şi o adevărată asceză.

Noi vrem să mângâiem, cum spusei, sufletele semenilor noştri, dar mângâierea lor e de multe ori dureroasă pentru noi, din pricină că rareori putem atinge nivelul aproape imperceptibil al sensibilităţilor complexe.

Ceea ce uşurează sarcinile noastre este noua faţă a vieţii şi a simţirii pe care în imensa lui generozitate ne-o aduce socialismul. El ne-a uşurat viaţa care de multe ori, dacă nu de cele mai multe ori, a fost în societăţile trecute o mare povară.

Fräţeşte, omeneşte, sufleteşte, el a realizat visurile noastre care au început acum câteva sute de mii de ani, cu omul peşterii, s-au continuat cu basme şi poveşti încât au ajuns de la *Iliada* şi *Odiseea* lui Homer până la noi.

Azi cântecele au început să fie împărţite artificial după ambiţiile personale în clasice, parnasiene, simboliste etc., etc., mergând câteodată până la absurd.

Dorinţa la care inevitabil ajung artiştii lirici, povestitori, sculptori şi compozitori, după ce socialismul în puterea căruia gândim şi vorbim biruie din ce în ce mai puternic pretutindeni, este noua modalitate a viitoarelor literaturi: pacea între popoare şi oameni . O doresc din adâncuri toţi câţi au trecut prin mult sânge şi multe temniţi pentru a se întâlni subt steagul de bună înţelegere şi pace universală.

Belgrad. iulie 1962

ARGUMENT

Impresionată că de la patruzeci, cincizeci de ani nu m-am înecat în cerneală sau că nu mi-a secat călimara şi că încă nu mi s-a cocoşat condeiul, dar că la optzeci şi trei câţi mi se împlinesc peste vreo şaizeci de zile mai pot sluji versurile şi proza fără bălăgăneală, o anumită grijă de antologie determină prieteniile aproximative, de care mulţumesc foarte, să ancheteze discret şi pe departe primprejurul familiei, dacă nu cumva producţia literară de azi aparţine unei epoci de ceea ce ele numesc, cu un eufemism convulsiv, tinereţe.

Bolnăvicioasa curiozitate trădează regretabile lipsuri fundamentale de intuiţie şi discernământ. Inteligenţa s-ar circumscrie pe zone circulare de sevă, intercalate, ca în trunchiul copacilor mari. E dureros că dezvăluite în intelect, circonvoluţiile interioare se vădesc încâlcite şi mate.

De pe la vârsta de şaisprezece ani, când mă căzneam la plivitul în genunchi al buruienilor aspre din Latium, inauguram pe scoarţa caietului meu de şcolar greoi zicala lui Apelles: *Nulla dies sine linea,* transmisă mai departe copiilor mei, care începeau să descifreze pe Tacit, şi de atunci n-am pierdut, într-adevăr, nici o zi şi nici o noapte, nici între călugării noştri, nici între Jezuiţii şi Cordelierii de pe Sarina, nici cărând cu spinarea în halele din Paris sau vânzând ziare cu braţul în Montmartre, fără să încerc fraza şi cadenţa şaizeci de ani în păr. E o lungă şi penibilă ucenicie, valabilă continuu pentru datoria obligatorie şi confidenţa literară...

Am învăţat să cred că starea de vocaţie şi, aş zice, de Artă, comportă niveluri multiple, variate şi atmosfere gradate succesiv dar solidare. E de-ajuns să-ţi alegi nivelul la cota gândită şi te regăseşti, pe teritoriul substanţei, egal cu sine-ţi întodeauna.

După cât înţeleg, şi înţeleg câteodată bine, ambianţa vie a expresiei, populată de roiurile de efemere dimprejurul globului de lampă al lunii pline, în locul prezenţei în viaţă şi al rânjetului semiadmirativ, ar prefera sinceri-

tatea unui necrolog lacrimogen. Dar pentru această condiţie de toleranţă, cu toate infirmităţile mele, nu mă simt preparat, să o satisfac. Îmi pare foarte rău că trebuie să mai tulbur o vreme somnul şi tihna de la troacă.

Câteodată am căutat să consolez fatalitatea antidatând intenţionat unele colaborări, după cum am făcut şi în numărul precedent al *Gazetei* de faţă, cu stihurile *Tecla*, puse în sarcina volumului *Flori de mucigai* de odinioară. Dealtfel, mă socotesc drept ceea ce şi sunt, un începător întârziat şi un perpetuu debutant.

Însă secţia de lirici cu scăzământ a unei edituri îmi propune o sugestie derizorie şi-mi cere să schimb la un volum în curs de imprimare titlul *Poeme noi* cu altul, învechindu-mi-l pe cel autentic şi recent, asemenea solicitări, pe furiş agresive, de abdicare prin ieftinire şi rabat de talcioc, mă stupefiază.

25 martie 1963

UN POPAS LA VIENA

Călător în ţările străine cu mersul trenurilor în buzunar, trecusem de mai multe ori, însă teoretic, prin Viena. Din gară şi din vagon eram fără să fiu în capitala Austriei.

Marele oraş de unde începe Occidentul se zărea ca într-o imensă constelaţie de lumini, părând o continuare a bolţilor cereşti pe pământ. Întâia dată, când am aşteptat în el nu mai ştiu câte ore, să pornească trenul mai departe, era în 1905, acum cincizeci şi opt de ani! O viaţă!

Ştiam că Austria fusese o mare împărăţie, autoritate în destinele europene, dar încolo, subt influenţa muzicală a lui Johann Strauss, aveam impresia că Viena nu stă pe loc, cum stăteam eu în gară, ci că oraşul întreg valsează pe undele Dunării albastre. Nici până azi n-am scăpat sentimentul de legănare dansată, dacă mă gândesc la marea capitală a unui stat cu vaste tradiţii...

Permiteţi-mi azi, stimaţi cititori, să exprim gratitudini superlative pentru neaşteptata onoare pe care mi-o faceţi. V-aş ruga să-mi acordaţi şi favoarea scuzelor ce vă sunt dator.

De obicei, la solemnităţile de asemenea natură, mulţumirile nu sunt citite ci vorbite, fără hârtie. Faceţi cu mine excepţia să vi le citesc.

Nu sunt orator nici pentru improvizaţii. Ştiu că au fost oratori iluştri, care îşi repetau discursurile pe dinafară în faţa oglinzii. Aş comite indiscreţia să adaog că paternitatea celebrităţii lor aparţinea adeseori câte unui biet obscur secretar, plătit cu o decoraţie poleită...

La vârsta mea, pot îndrăzni şi confidenţe. În prima mea tinereţe eram întrebat: «Ce vrei să te faci? Avocat?» «Nu!» – «Deputat?» «Nu!» – «Inginer petrolist?» «Nu!» «Atunci, nu eşti bun de nimic!» Eu doream să mă fac... ofiţer! – Vedeţi ce-am ieşit: un scriitor!

În această calitate, de scriitor, cutezai să vă cer iertare că citesc în loc să vorbesc.

Timp de şaizeci de ani, zi şi noapte, mi-am pierdut vremea, dacă se poate spune adevărul, scriind... Am scris şi iarăşi am scris şi am tot scris, până ce am uitat să vorbesc...

Totuşi, a scri şi tipări, de la o ţară la alta, este de a da mâna de la popor la popor, în slava intelectului, a prieteniei şi a fraternizării între cultură şi pace...

Mulţumirile mele recunoscătoare se adresează atât Societăţii Austro-Româneşti cât şi patriei lui Strauss, care a învăţat omenirea, întristată de o veche durată istorică, să cânte şi să valseze.

Fie ca Viena să fie, din ce în ce mai mult, marele loc de întâlnire dintre spiritul românesc şi spiritualitatea austriacă.

Post-scriptum – La întâlnirile care au urmat primirii la Viena, au participat însufleţiţi de mesajul literar al României profesori eminenţi, învăţaţi de reputaţie, scriitori apreciaţi, editori, cititori români şi austriaci, oficialităţile noastre, cu prilejul apariţiei ediţiei vieneze a ver-

surilor mele. Oricât de politicoasă ar încerca să-mi fie memoria, ierte-mi-se lipsa de îndrăzneală să le rostesc numele în limba germană. Însă rămân cu un sentiment neîntrerupt de neaşteptată bucurie.

1963

CĂRŢILE ŞI CARTEA
Tabletă-pastel

Ciorovăiţi pe cazurile de literatură, la prânzul oferit de ambasadorul nostru, doctor Victor Dimitriu, oamenilor de litere din capitala franceză, un editor afirma că la Paris apar douăzeci de romane pe zi...Pardon! răspunse o doamnă autoare – apar cincizeci pe zi.

Statistica *şovăia* între două cifre, la urma urmei aproape egale, semnificând deopotrivă cantitate, cu toate că romanul ar fi un şir de fotografii, mai caracteristice sau mai indiferente subt raportul valoare. Ca să atingă *tonul* viu, imaginile trebuiesc rostite în relief, ca-n turlă clopotele trase şi zmucite. Într-alt fel funiile spânzură molatec, paralel, şi în clopotniţă ca şi în romanul descriptiv. Sunetul şi perspectivele tac.

Ajuns la sonorităţi, îmi trece prin lampă silueta lui Huysmans, (*La Cathédrale, Là-bas, L'Oblat, À rebours*). Afirmase el, mi se pare, că vibraţia sublimă se căpăta, prinţesa smulgându-şi din dantelele de la piept râurile de briliante şi mărgăritare, sensibilizate de contactul cu ivoriul grumazului diafan catifelat, le arunca în cuptoarele topitoriei. I se adăuga astfel bronzului răcit un ecou de duioasă melancolie şi un suspin. Atât la cântece cât şi la imagini, topirea pietrelor scumpe în materiale polihrome se defineşte cu ceea ce s-ar putea chema, zice-se, stil...

Ne mişcăm între volume şi cărţi.

Dar câte veacuri adânci nu s-au pulverizat sclipind între vitrouri, orgi, confesional şi *Ave Maria*, de la Tomaso d'Aquino până la toptanul tirajelor actuale!

Teologului italian de acum vreo şase sute de ani, îi era frică de omul unei singure cărţi (*Timeo hominem unius libri*) pentru că omul şi-o ştia bine.

Cărţile nu sunt întodeauna cărţi, ci volume, tomuri, tipărituri foi numerotate, reviste, imprimate ale maşinii de tras formate şi coli.

O *carte* are altceva într-însa decât litere de plumb: un mesaj, o fantomă albastră pribeagă prin slove. De obicei cărţile sunt mai mult ale tipografiei decât ale unui manuscris şi numai rareori se abate spre cititor, la retragerea potopului de cerneală rotativă, porumbielul lui Noe, trimis să caute pământ şi cuib, peste ape.

Cititorului îi place să audă pulsaţia şi pasul gândului în proza chiar a lui Flaubert, care, pentru satisfacerea unei dogme de capriciu, pretindea că povestitorul trebuie să fie absent din redactare. Cititorul vrea să perceapă şi piedicile expresiei urmărite, şi căutarea scriitorului de sine, chiar dacă nu se găseşte pe sine întodeauna. Să zărească mâna umbrei delicate care-i face să *şovăie* condeiul, să audă bătaia inimii, să pipăie nodurile de trestie şi adierea fulgului ideii, să guste emoţia în transparenţă cu evocările intuitiv, să zărească linia de contur furişată în degradări de culoare descrescândă. Spui ce nu se spune şi nu spui de tot, tot ce aveai de spus, între certitudine şi incert, sigur şi îndoielnic. N-aş putea să decelez pertinent dacă asemenea lucru al cercului întrerupt şi reluat, e poezie sau zică-i-se impalpabilului orişicum.

De câtva timp mi se loveşte cotul de cotorul unui volum, al căruia titlu sorbonian mi-a condiţionat spiritul de rezervă. Îl deschideam, îmi umbla gângania prin pagini şi-l închideam la loc, ba cu teamă, ba cu speranţă. Volumul e o *carte* nu e un volum. Se cheamă *Studii de literatură română modernă* (regretând numai căciula circomflexă).

E o carte, o carte adevărată, semnată *Paul Cornea*. Nu sunt de vină eu că aş fi găsit în mecanismul măruntaielor ei însuşirile superlative ale scrierii gândite şi ale gândului scris. Vinovat e numai autorul. Cu părere de rău

pentru ignoranța mea, că e singura carte știută de mine semnată de un autor ivit dintr-o dată.

Geamantanul noului scriitor e încă închis cu cheia, dar vameşul din granița teritoriului literar are dreptul să-l întrebe pe călătorul dintre spații: «Ce mai aveți de declarat?»

Mi-aş permite să-l îndemn pe confratele Paul Cornea să-şi desfacă toate geamantanele de casă şi să le râcâie la fund. Sunt încredințat că vor fi date în vileag, ascunse, paftale, zmalțuri şi giuvaere...

N-aş vrea să indispun nici vanitatea pedagogică, nici elefantiazisul pedanteriei statornicite.

Mărturia jertfelor prințesei...

1963

PASUL MIORIȚEI

Capricioasa memorie şi simțire se distribuie, ca să păstreze, pe elementele cele mai disparate. Se pare că orice om are, din nativitate, un sistem de memorie personal: infinita varietate a personalității.

În ce mă priveşte, aducerea aminte mi-e slujită la abstract pe analogii şi evocări de privelişti la concret.

Astfel, noțiunile matematice pornesc de la ecuațiile lui Tanéry, de la trapez şi de la Puntea Măgarului, Elveția de la un lac cu țâşnitură verticală, Franța de la Ferignan vizitat acum vreo câteva zeci de ani, satul violet de glicine al lui Henry Fabre, creatorul Entomologiei...

Zicu-mi Ardealul şi putând să vie în gând frumusețea fetelor şi portului din Sălişte sau muntele Hărghita cu foştii lui păuni albi, văd însă Augustinul cu bivolițe lăptoase şi aud mai ales parcă de sute de ani mereu pasul înăbuşit ca-n pâslă al turmelor de mii de oi în transhumanță, scoborând Carpații la şesul păşunilor dobrogene. Gustului pe limbuța Mioriței îi place buruiana sărată suavă încă de pe vremea lui Herodot...

Ascult de-o viață întreagă de nopți umbletul delicat al duioaselor fapturi, atât de generoase cu omul şi sacri-

ficate de el pentru ofrandele lor neîncetate, mieii, hârdaiele de lapte pentru gură, care de lână şi cojoace. Cel mai blajin tovarăş de viaţă al omului după câine, şi cel mai oropsit. Ca să-şi merite superioritatea, omul şi-a ucis şi profeţii.

Sunt îndemnat de umbra tot mai ştearsă şi mai înnoită a vremii şi de şoapta Anului Nou, să le aduc o urare cititorilor din Ardealul străbătut de turme, de piscuri, de izvoare şi de prăpăstii. În el clocoteşte din piatră o apă frământată de fierberea minusculelor mărgăritare din profunzimile unui pământ în toate felurile eroic.

Ce le-aş putea ura de Anul Nou fraţilor dintre izvoare, care ne dau Oltul pentru Dunăre, dacă nu să continue bunăvoinţa inteligentă a inimii şi a ideii?

Fie-le pâinea din ce în ce mai bună şi mai dulce, dumicată cu laptele oilor întoarse din păşune.

Fie-le cât mai bogată munca.

Fie-le cartea cât mai dragă.

Fie-le viaţa cât mai tânără şi mai îndelungată!

Decembrie 1963

FOTO-TABLETĂ

Până acum o sută douăzeci şi cinci de ani ignoranţa ochilor silea şi mintea să stea legată odată cu ei. Ochii nu ştiau nimic de dincolo de peizajul înconjurător.

Priveliştilor depărtate, statuile, pictura îi erau, se poate zice, cu totul streine, dacă flămânda curiozitate a omului nu apuca din când în când, poate la o sută de ani o dată, să vadă un muzeu, un edificiu şi toate splendorile meşteşugurilor omeneşti îi rămâneau streine.

Iată că, spre fericirea documentărilor lui, s-a ivit camera neagră, obiectivul, şi într-un cuvânt fotografia.

Azi ea însoţeşte toate profesiile, de la cele mai neînsemnate până la artele inginereşti şi arhitecturale supreme.

Azi toate muzeele, toate capodoperele, toate creațiile geniului multiplu sunt la noi acasă, încadrate sau tipărite.

Azi nu se mai poate trăi fără banalul și extraordinarul aparat fotografic. Se poate spune, imitând o vorbă veche, că fotografia este una din minunile moderne.

1964

SEMNE DIN GRĂDINĂ

Acoperișul strâmtului chioșc în care citesc e o gazdă de vrăbii instalate în cuiburi de paie și fulgi. Toată vremea perechile de păsări vioaie au dus înainte de a-și pune ouăle la adăpost, în streașina lui, câte o fărâmă de lână desfăcută din sârma ghimpată pe subt care trec oile purtate cu măgarul, ale târlei din apropiere. Din ciocul uneia spânzură firul roșu, dumicat din iarbă după scuturatul cu bătătoarea de trestie a scoarțelor din casă, ca un ghem de arnici, șuvițe de stambă, zburată din foarfecă sau spicul moale de troscot, cules cu pricepere de printre caiși. Regula le spune să fie bordeiul cât mai bine căptușit pentru pui și iarna viitoare. O chilie pe tot anul și pe viața lor întreagă de doi, de o vrabie și un vrăbioi; ea îmbrăcată în șiac cenușiu, el în mantia de aripi castanie peste pieptarul ca fumul cu cravată neagră.

Am avut grije de ele, clădind cu șipci și tencuială coteţul meu din poarta grădinii, să le las locuri de odăi și de intrare pe coridorul spațios din cele patru laturi subt acoperișul povârnit dinspre bătaia vântului, tras peste păreți ca un cozoroc. Plouă, ninge, vrăbiile stau casă, așteptând raza de soare și înseninarea.

April. Unele cuiburi și-au crescut puii, puii învață să zboare, zboară, își pregătesc gospodăria, prelungind șirul dormitoarelor cu alte câteva, în apropiere de părinți. Deasupra vârfului de acoperiș se leagănă umbra copacului de glădiță, înalt în văzduh și desinat sucit și complicat ca într-o stampă sintetică, niponă. La crăpatul

de ziuă, când îmi descui chioşcul singuratic, vrăbiile au şi intrat să salute în roiul de glasuri fluierate, cu stridenţa scurtă, roata de aur desfăcută din zări. Ele ştiu că «tata» le aduce în buzunar boabe de mei. Au numai să se ostenească a le înghiţi. Apa le aşteaptă în farfuria verde de la robinetul fântânii. Vor face şi baie, cu porumbieii şi se vor scutura în iarbă.

Învăţate cu omul din chioşc, cocoşat pe masa mică, atâta cât încape cu scaunul ei, prudente vrăbiile parcă se tem... Nu li-i frică în ogradă de câini, de găini, de cocoşi, de curci şi porumbiei, cu care se înfrăţesc la mălai; tot le sperie Omul!... Se apropie de cuiburile aşteptate o dată pe secundă de ultimele generaţii. E timpul de recoltă activă: intră cu râma ca un fir de aţă în plisc şi ies să aducă altul; au de hrănit, fiecare, câteva guri. Dar fac o pauză la zăbrelele pe care stau şi socotesc, când să zboare din nou de pe gard la chioşc – o depărtare de un cot. Ele ştiu omul schimbător. Poate că şi cel din chioşc e primejdios. Are şi ochelari. Fumează. Se mişcă pe scaun.

Au intrat, au ieşit, intră iar şi pleacă iar.

În cutia de scrisori şi-au făcut cuib o păreche de piţigoi...

1964

BINE TE-AM GĂSIT, CĂRBUNEŞTI...

În lipsa unei Universităţi craiovene al căreia proiect jerpelit cred că se găseşte în vreo arhivă oarecare, pe undeva, capitala Banilor a dat din când în când câte un poet ca Traian Demetrescu, ca Milcu şi ca Ciurezu, deopotrivă şi regretabili uitaţi. Şi câte o revistă, de pildă «Ramuri», cu durata căreia a trebuit să lupte cu îndârjire Şaban-Făgeţel, împlinit în spiritualitatea revistei de Dumitru Tomescu, un adevărat critic literar care ştia să stăpânească ideea, fraza şi cuvântul.

Îmi aduc aminte şi de aceşti uitaţi cu o tresărire, chiar dacă, pe la începuturile mele, Tomescu m-a cam luat

curmeziş. Giulgiul uitării se aşterne peste toate plăcerile şi resentimentele meseriei...

Ca meridionali ai românilor, oltenii nu *sântără* totuşi nici gasconi, nici sumbri şi luceferici ca latinii din Andaluzia. Ei sunt români de o specie sui-generis, care au ştiut să ia limba românească pe cobiliţă şi în răspăr, mânată ca o răzmeriţă a lui Tudor din Vladimiri la îmbobocirea suavă cu care ne dă bineţe gorjanul în iţari. E o ramură de poezie din care mulţi au năzuit să-şi subţieze un condei. Scula tăioasă era pe aici la îndemâna fitecui. Pe Amaradia şi la Jii, cichia şi cuţitul sunt gemene cu poezia şi zvâcnirea oltenească. Crestând o haşchie dintr-o creangă de răboj de pe la Cozia şi Tismana, îmi făcui şi eu un băţ de credinţă, zis uneori şi condei, care mă învaţă şi acum câte ceva şi pe care îl învăţ şi eu să scrie câte o ţâră.

Suntem cu toţii, la toate vârstele, înainte de a fi ajuns calfe (se preferă zicala măgulitoare *maestre*), suntem cu toţii, mereu, ucenicii şi începătorii unui condei niciodată tocit...

Ca unul uitat de vreme mai mult decât mai toţi, chem asupra tinereţei noastre să pogoare şoimul din văzduh al geniului românesc. El ne ocroteşte, de la Coresi încoace, slovele şi întodeauna holdele, bărăganele, izvoarele şi noroacele noastre...

1964

ASCULTĂ OLTULE, MĂRIA TA...

Să ne raportăm numai la Franţa. Pe teritoriul ei se cuprind numeroase subteritorii, Normandie, Pitou, Flandre, Bourgogne, Savoia... fiecare cu caracteristicile lui, însă toate franceze, cu limba naţională franceză, în toate oraşele mari şi mijlocii cu câte o Universitate şi o mişcare intelectuală proprie, începând cu Parisul.

România are numai patru subteritorii mari, Moldova, Muntenia, Transilvania, Dobrogea...

Oltule, Măria ta, neaoş, întreg, românesc de la izvoare până la revărsare, mărgineşti Oltenia şi poporul oltenesc, mai teafăr şi mai iute la minte decât alţii din fraţii lui.

O doamnă franţuzoaică, profesoară stabilită în Bucureşti, nu ajunsese să înveţe cuvântul oltenii, şi vorbind de ei, după strigătorii de marfă dimineaţa, spunea: *ce sont les precupetzs...*

Într-adevăr, oltenii plecaţi în cârd din sărăcie prin oraşele ţării, s-au impus cu singurul lor instrument deocamdată cultural, cobiliţa, biruind orice concurenţă de obicei streină, fără purtarea mărfurilor pe umerii spinării.

«Noi zmóchine, noi roşcove, noi âlune, noi» era strigătul lor... «Dovlecei, dovlecei, joacă soarele pe ei...»

Cu cobiliţa de la ouă şi mere, oltenii scormonind pământul şi piatra celui mai sărac judeţ, Gorjul, care a dat vieţii politice şi artelor câţiva revoluţionari, fie cărturari, fie plugari, smulg din adâncimi petrolul cel mai bun şi fabricile şi uzinele lor multiplicate de socialism se înmulţesc văzând cu ochii.

De cum s-au aşezat pe învăţătura de carte, ei ne-au dat un număr considerabil de personalităţi şi valori excepţionale. În juvetele cu castraveţi şi «roşii» dormita un geniu latent.

Astăzi când ţara înviată are nevoie de vindecat racile şi beteşuguri moştenite, în epoca reîntineririi româneşti, oltenii dau statului numeroase energii, isteţime, hărnicie, devotament pe de-a-ntregul în sarcinile ce li se încredinţează. Nu e vorba de o selecţie de valori voită sau de o superstiţie oarecare. Selecţia e opera naturii.

Dar graţie indiferenţei din trecut, care voia o ţărănime slugarnică şi robi, Olteniei îi lipseşte ceva. Lipsa e pe cale să fie împlinită şi să i se dea Olteniei, Oltule, Măria ta, rangul de putere culturală oficială şi de aer liber în creaţiile de care teritoriul de la Porţile de Fier latine e în stare.

Să nu se uite că amestecul şi împărechierile tradiţiilor în linie dreaptă, de la Roma până la tine, Oltule, au atins Oltenia cel mai puţin în grai, în cântec, în poezie şi gândire. Florile ei cele mai frumoase nu şi-au împrumutat sămânţa de la trecători.

Socialismul a umplut Oltenia, ca şi toată ţara, de şcoli pentru citit şi scris. El e în măsură să întemeieze la Craiova şi o Universitate. Băieţii şi fetele nu vor mai avea nevoie să alerge pentru calificarea lor ştiinţifică şi literară departe. Vor avea şi ei la îndemână Şcoala mare de perfecţionare a intelectului şi a rafinamentului în opera de înălţare a omului nemuritor în sfera naţiunilor superioare.

Oltule, Măria ta, ţi se va face neapărat dreptatea bine şi mult meritată.

1965

SCUMPE MAESTRE,

N-aş cuteza să număr anii, începând din momentul pe care vi-l povestesc, şi am uitat şi data de la care trebuia să încep. El s-a petrecut în orice caz după 1905, spre 1907 sau poate 1909.

Am încercat să vă văd şi să vă fac o metanie de tinereţe la Paris, acasă la dumneavoastră.

Pe atunci trăiam printre călugării Cordèlieri şi Jesuiţi la Fribourg. Fribourgul elveţian.

Cu toată poziţia dumneavoastră de îndoială universală, eraţi gustat pe furiş, cu plăcere, de către oamenii în reverendă; probabil din cauza unei corespondenţe între îndoielile dumneavoastră şi scepticismul lor secret.

Uşurinţa de a înmănunchea contrariile conştiinţei nu a lipsit niciodată.

Uneori un credincios nu prea crede mult, alteori un ateu îşi dă seama că este la urma urmei un credincios: probleme de tulburare sau de fanatism. Eraţi, într-adevăr, un spirit tulburător pentru epocă. Aristocratic în artă şi om al unui gust care începe să dispară, asta nu vă împiedica să fiţi şi un socialist.

Întredeschizând acum şaizeci de ani uşa casei dumneavoastră, v-am găsit aglomerat de o mulţime de vizite din toate ţările. Streinii doreau să se reazime pe balconul

de unde dumneavoastră contemplaserăţi vanităţile şi erorile omeneşti.

Am încercat de mai multe ori să dau pe româneşte din scrierile dumneavoastră. Poate că am reuşit câte puţin să copiez în limba grăită şi scrisă a compatrioţilor mei care vă citesc aproape de o sută de ani în original *La vie en fleur*.

Daţi-mi voie, iubite şi mare Maestre, să aşez pe pragul uşei dumneavoastră, rămasă întredeschisă, această carte mică, întârziată, în locul buchetelor pe care nu puteam să le lansez din România în 1924, ziua în care pana dumneavoastră s-a oprit...

Cu smerenie,

Tudor Arghezi

Bucureşti 1965

Dedicaţie tradusă de pe coperta unui exemplar din volumul *Înfloarea vieţii*, versiunea românească de Tudor Arghezi. Exemplarul a fost destinat muzeului Anatole France, din Franţa.

[PAGINĂ DIN «CARTEA DE AUR» A UNIVERSITĂŢII VIENEZE]

E un noroc pentru condeiul meu că această carte e numai simbolic de aur... Într-altfel nu s-ar încumeta să-i strice o pagină cu câteva cuvinte de negreală.

Aurul a fost făcut o singură dată, odată cu sângele, în toată eternitatea.

Aurul e sângele cristalizat, după cum sângele e ca lacrima diamantină, un aur sfânt care simte şi plânge, în melancolie şi bucurii.

Nu ştiu de unde vine ea la mine, din stâncă sau din ceruri, dar găsindu-mă în faţa tineretului adunat la catedra eminentului profesor de Limba românească, Gossen, am simţit-o fierbinte, lacrima, ivindu-mi-se în lumina

ochilor, aş zice cu entuziasm ca la renaşterea limbii, pe care o scriu, a patriei mele şi a poporului meu – în stare de prunc în Şcoala dumneavoastră, una milenară şi cealaltă vecină cu mileniul. Cu asemenea blazoane de nobleţe, mi se înţelege emoţia, când îmi tremură mâna, lăsând Universităţii urma ei grafică în câteva aceste cuvinte. *Alma mater* cuprinde în sânul ei, pe Danubiu, două popoare şi două sensuri de viaţă. *Mioriţa* şi *Doinele* iau parte la înviorările mele.

În cele câteva zile trăite la Viena, am învăţat târziu – nu este aşa? – la optzeci şi cinci de ani, multe lucruri pe care ignoranţa mea nu le ştia: Universitatea se revarsă în Viena întreagă, circulă pe străzi şi bulevarde, vibrează în oameni şi bate în toate inimile laolaltă.

Cartea dumneavoastră de aur e de piatră.

Viena, 6 mai 1965

STRĂLUCITĂ ADUNARE

De vreme ce sunt obiectul unei simpatii, care daţi-mi voie să vă mărturisesc cinstit şi cu simplicitate că mă sperie, permiteţi-mi să vă citesc o scurtă povestire.

Undeva, nu prea ştiu cum şi unde, ca din mărăcini, spini şi mătrăgună, s-a ivit odinioară un copilandru cu ochii la stele şi umbre.

I se păruse, ca greierului din fabulă, că trebuia să cânte, şi pe când cei de-o seamă cu el se apucau de o treabă cu câştig, el şi-a improvizat o vioară, din scândură şi sfoară, şi nu s-a mai oprit să cânte, întâi râcâind-o mai gros şi apoi mai subţire.

Ai lui l-au batjocorit şi i-au sfărâmat vioara, şi s-au lepădat de el ca de un strein între dânşii. Într-adevăr, le era strein.

Învăţătorul i-a spus: Vai de capul tău, n-o să se aleagă de tine nimic. Preotul l-a mustrat pentru rătăcirea lui.

Dar copilandrul era un încăpăţânat. Şi-a lipit sfărâmăturile vioarei la loc, s-a pus pe cântat, îmbătrânind pe scula lui scumpă şi în păcatul lui.

Dacă întorc foaia paginii povestite, dau, pe dosul ei, de mine, fostul strein între cei pe care i-am iubit şi care m-au urât până la învierşunare.

Dar au trecut un timp şi o viaţă...

S-au înnoit şi timpurile şi viaţa, odată cu ţara. Copilandrul de odinioară se găseşte azi prea mult răsplătit de dureroasa lui crâncenă răbdare.

Statul, Academia şi Uniunea semenilor lui, laolaltă, îl primesc azi cu flori aprinse, şi-i fac marea lor ofrandă de haruri şi bunăvoinţă.

Vă mulţumesc adânc, mai mult în tăcere decât în grai.

Iertaţi-mă, nu vă pot spune mai mult.

1965

CE ESTE «ARTA»?

Începusem să mă gândesc la Arta oltenească, de care îţi voi vorbi altă dată, dar de la călimară la hârtie condeiul mi s-a strâmbat.

Ai mai auzit, Bade Ioane, de vorba asta Artă?

Dă-mi voie să încerc să ţi-o tâlmăcesc. Ţi-aş mărturisi că nu-i prea uşor.

Au încercat şi alţii mult mai chemaţi decât sluga dumitale, fără să-şi poată duce făgăduiala până la capăt.

Ia, de pildă, unul Tolstoi, de care am bănuială că ai fi auzit mai mult, o minte mare, într-adevăr. Numele lui poate fi pus în *Scripturi* alături de cel ce a scris acum câteva mii de ani, *Deşertăciunea deşertăciunilor, totul e deşertăciune,* Ecleziastul, cum ar veni pe româneşte Popa sau Patriarhul, adică acela care făcea slujba în altar.

Numele lui de om nu se cunoaşte, pentru că l-a şters din scrieri, de teamă să nu cadă şi el în deşertăciune.

Tolstoi fusese mare dregător la Curtea împărăției, dar scârbit să fie mare și puternic, a plecat într-o bună zi, fără știrea nimănuia, din Iasnaia Poliana, din mijlocul moșiilor lui, în pribegie.

Căutat pretutindeni pe toate întinsurile fără margini a țării țarului, împăratul, se părea că ar fi pierit. Dar din întâmplare a fost descoperit mort într-o stație de tren pierdută prin pustii, cu picioarele goale, înotate în mocirlele pribegiei, ca un țăran din miile de țărani morți pe drumurile dintre Moscova și Siberia, rătăcitori și flămânzi din marea împărăție, mare cât douăzeci de țări mari, împărăție uriașe.

Mare în tot ce cugeta și învățătură, contele Tolstoi a scris o carte pe franțuzește *Ce este Arta?* Pribegeam și eu pe atunci, acum vreo șaizeci de ani prin străinătăți, i-am cumpărat cartea, i-am citit-o și recitit-o, am venit cu ea subsuoară în București, am pus-o deasupra cărților mele cu grije și cartea Apostolului, cum era socotit, mi-a fost furată. Nu pentru problemele ei, ci ca să fie vândută de semenul literar hoț. Multe cărți mi s-au tâlhărit astfel și pe unele le-am cumpărat, semnate de mine, din nou de pe la negustorii de cărți vechi, numiți pe la noi *anticari.* Nici din cartea marelui scriitor n-am putut afla ce este Arta, cum nici dumneata nu știi. Însă dumneata *o faci,* o faci așa pe neașteptate și o faci tare frumoasă. O faci din pământ frământat și ars, la gura unui cuptor de oale, zmălțuită și înflorită, cu științele din cei mai vechi străbuni, trecute din neam în neam și păstrate întregi de dumneata. Lasă-mă, Bade Ioane, să-ți zic mai bine *tu* ca lui Dumnezeu. O faci în scoarțe și țoale, cu femeia și fetele tale și în cusături gingașe, cu izvoade pe marame și cămeși. O faci în urma plugului, la seceră și coasă. Dovadă cântecele tale, mai frumoase decât tot ce au scris condeiele, decât tot ce zic naiul, alăuta și cimpoiul. Sunt și eu o fărâmă de lăutar, dar nu te pot ajunge pe tine. Mă bați ori de câte ori mă silesc să șuier după fluierul tău.

1965

TAVI

Cu toate că sferele noastre, în evoluţie, se mişcau circular, se mişcau pe osii deosebite şi contradictorii, depărtându-se mereu între ele prin generaţie şi meserie – fuseserăm şi am tot rămas prieteni. N-am facultatea să-mi reneg prietenii, nici în adversitate, el dincolo de munţi, eu în câmpia danubiană, fiecare cu orientările proprii şi sensibilităţile natale. Deşi problemele lui pe teritorii şi locuitori fuseseră până la un punct şi ale noastre, el le trăise pe ale lui în carne şi oase, noi prin Istorie şi adevăr.

Ne mai lega şi împrejurarea că făceam parte, cot la cot, împreună, din comitetul Societăţii Scriitorilor, precedenta Uniunii de azi, el preşedinte, însă frate cu toţi, fără abuzuri şi scandaluri.

În perspectiva evenimentelor duble care trebuiau să biruiască în cele din urmă în două feluri, împletite în timp la unic, renaşterea din plebea servilă şi iobăgie a ţării pornită pe întregire, în discuţiile, de multe ori aprinse, eram nişte adversari. Îmi aduc aminte o noapte întreagă pierdută subt un felinar de trotuar, din faţa fostului «Pasagiul român», într-o mare controversă de înfruntări naţionale. Se lumina de ziuă când ne-am despărţit, păstrându-ne armurile intacte. Ne-am spus «*à bon entendeur salut!*» Petrecusem ani îndelungaţi în Fribourgul catolic şi în Geneva calvină şi, proaspăt întors acasă, mi-era mai uşor să punctez o pauză pe franţuzeşte.

Nu mă puteam împăca în conştiinţă cu aş zice *cultul* lui pentru generalul Averescu, autorul măcelului din 1907, data răscoalelor ţărăneşti, când peste revendicările legitime ale unui popor ofilit de muncă boierească şi nedreptate, au sunat clopotele morţii, de la un capăt la celălalt al lumii româneşti Dealtfel religia averescană convertise la fericirile făgăduite în gol sumedenie de oameni. Petre Carp, şeful conservatorilor integrali încă nedezbinaţi, vorbise în Parlament categoric şi clar: «Întâi represiune şi apoi vom vedea»... Tot el lansase strania idee a unei intervenţii străine pentru potolirea răzvrătirii ţărăneşti. Pe de o parte Goga lupta cu jandarmeria austro-

ungară şi pe de alta Carp o cerea împotriva plugarilor români...

Represiunea a fost sălbatecă vijelios. Cu oropsiţii ogoarelor, înarmaţi cu sapa şi în suflet cu deznădejdea, flămânzi şi despuiaţi, consideraţi drept o armată de invazie, a purtat războiul armata mobilizată pentru exterminarea lor. Ca bravură măreaţă de război internaţional, Averescu avu şi el două idei, una sinistră: «Triunghiul morţii» în Rusia şi trecerea cu artileria în Bulgaria. Devenit atotputernic, el îşi schimbase chipiul cu pălăria, capul gazon cu capul civil, păstrându-şi şi hibriditatea ambiguă, ca şi alţi mari militari, dintr-alte ţări, o calamitate pentru popoarele lor.

Însă Octavian Goga, mângâiat de copil cu diminutivul «Tavi», era un bun coleg, un prieten adevărat, cu dragostea întodeauna caldă. Polemicile lui din discuţii nu durau peste o întâlnire zgomotoasă. Surâsul îi venea numaidecât pe buze, uita numaidecât, şi o delicată politeţe urma unei dispute.

Aşa că n-aş putea să-i insult memoria pentru că el nu credea ca mine. Cine nu şovăie în atitudinile cuvenite? Suntem oameni, şi omul, până la o perfecţiune visată, se îndoieşte, păcătuieşte, cade. Goga şi în polemică era prompt să-ţi întindă mâna, să ţi-o strângă, să te îmbrăţişeze.

Dar nu oricine poate să înţeleagă armonia notelor disparate şi contrapunctul diferenţelor antagoniste. O jalnică emfază îmi trece pe dinaintea condeiului povestitor. Un oareşicare membru al Uniunii a insultat trivial o dată, chiar în Academie, memoria lui Octavian Goga, care-i una din ctitoriile incontestabile ale moştenirii literare româneşti. Se credea el autorizat să murdărească meschin obrazul poetului defunct, pentru că ştia să iscălească şi n-a învăţat să-şi controleze scăderile personale?

Iată alte două amintiri de circumstanţă despre Octavian Goga.

Nu-l mai văzusem de o mare bucată de vreme. Locuiam în Bucureşti pe fostul bulevard Elisabeta. Sună telefonul agăţat de părete, un vechi telefon militar de pe front.

– Alo!
– Alo! Cine-i acolo? (Vocea lui Tavi parcă.)
– Aide, mă, nu te preface!
– Încă o dată, cine vorbeşte?
– Ai sictir! Încă n-ai aflat că sunt ministru?
Într-adevăr, fusese numit ministru de Interne
– Bine, mă, toate lichelele din presă au venit să mă vadă. Preferam să vii înaintea lor... Ce mai aştepţi?

Ministerul de Interne avea un fond de distribuit şi redactorii ziarelor, obişnuiţi să găsească un plic nominal subt farfuriile banchetelor omagiale, se şi duseseră toţi în faţa ghişeului casieriei.

Cu toate că făceam şi eu gazetărie nu m-am mai dus pe la prietenul Tavi, ministru, decât după câteva luni, când îmi punea câte o întrebare în privinţa valorilor literare. Îi răspundeam cu altă întrebare.

– Vreau să ştiu cine aşteaptă răspunsul, poetul sau ministrul?

Ştiam că miniştri îşi schimbau tichiile, ajunse guvernamentale, îndată ce primeau portofoliul de marochin.

O altă amintire. Fiind coleg de liceu cu Galaction, Cocea şi I.G. Duca, viitor prim-ministru şi vecin de domiciliu cu el în strada Semicercului, contiguă cu strada Turcului, îl vizitam ca un vechi camarad şi într-altă stradă viitoare unde locuia cu sergenţi în poartă. Stam de vorbă. Duca îmi refăcea teoria higienică a fumatului şi nicotinii, teorie care nu mă slăbeşte nici azi din partea oamenilor de bine cu vocaţia de medici amatori.

Era iarnă albă. O sanie se opreşte. O blană voluminoasă de samur se dă jos, agale, în zăpadă: Ion Brătianu.

Duca se fâstâceşte. Nu trebuia să fiu de faţă, că dacă «Vizirul» binevoia să vină la el, însemna că era vorba de o confidenţă.

Camera, mare şi adâncă, era despărţită în două prin covoare verticale olteneşti.

– Bagă-te colo, spuse Duca, şi m-am băgat colo, după colţ.

Sobru, Vizirul îi spuse:

– Mâine suntem la putere, şi-i dete mâna de imediată plecare.

Lui Duca nu-i venea să creadă, ştiind că totuşi guvernele se realizau sau dispăreau la un conciliabul din Palat, cu şeful Partidului Naţional-Liberal.

– Nu-i aşa că n-ai auzit nimic? m-a întrebat Duca, numaidecât după plecarea Vizirului.

– Absolut nimic, dar dă-mi voie să-l înştiinţez pe Goga.

– Bine, însă discret.

– Cât se poate de discret, dar ca să fie mai iute, du-mă tu cu automobilul tău până în dreptul ministerului.

Ministerul de Interne era în strada Academiei.

Zis şi făcut. Conspirasem cu Duca.

Odată la Goga, anunţat de şeful de cabinet, un oltean adevărat dar un poet, cum se mai întâmplă, fără pic de talent, i-am spus tot ce auzisem. Tavi râse de mine.

– Suntem la putere pe încă zece ani, mă înţelegi? Se vede că eşti poet şi că visezi.

– Aoleu! i-am răspuns. Bagă bine de seamă, şi vezi-ţi de treabă!

Căderea guvernului fusese cronometrată exact. Poetul era Goga...

Dar Octavian Goga e un poet şi, comparativ, un mare poet al tragicului Ardeal. Asta rămâne, a rămas şi nu trebuie altceva reţinut din existenţa lui, supusă inevitabil atmosferei fanariote bucureşteneşti de odinioară, de aproximaţii, fracţii şi câtimi.

Două versuri definitiv săpate în pragul de piatră al României trecute:

«Munţii noştri aur poartă
Noi cerşim din poartă-n poartă.»

Dalta lui Octavian Goga. Plânsetul lui Tavi.

1965

DINAINTEA VEACULUI

Mult îndelungată vreme cuvântul Dincolo a fost geografic. Pentru România dincolo era Transilvania, iar pentru ardeleni dincolo însemna patria, România. Ei fuseseră înstreinaţi.

Lupta cu mintea, cu graiul şi condeiul, armele adevăratei culturi, din ambele ţinuturi ale românismului au dus pe dincolo dincoace. Astăzi amândouă adverbele contopite însemnează aici la noi, şi acasă. Carpaţii, care au despărţit duşmăneşte poporul, s-au mutat în mijlocul României întregite.

Ce se aude din depărtare de pe vâlcele? Îl auziţi? E fluierul ciobănesc. Ce se citeşte din condeiele oilor negre pe câmpiile albe ale hârtiei? S-au împlinit o sută de ani, românii au citit revista lui Iosif Vulcan, «Familia» în 1865! «Familia» lui, a familiei româneşti, strânsă ca să asculte acasă la ea, Crişana, Timişoara, Moldova, Muntenia, Oltenia, Dobrogea, cu provinciile lor divizionare, îmbrăţişându-le laolaltă cu sărutarea frunţii au întors o horă, cântând imnul Unirii şi la plug, la seceră şi ciocan aceeaşi plângătoare doină pentru trecut.

O emoţie a tuturor strunelor sufletului mă încearcă dinaintea veacului împlinit de scris şi tipar, al «Familiei» sărbătorite.

Da, iată că «Familia» de acum o sută de ani întinereşte. Ne găsim în ajunul reapariţiei acestei mari biblioteci a gândirii şi scrisului dascălului şi ucenicilor lui Vulcan. Spiritul întemeietorului ei, sper că a rămas pentru urmaşi, tineri scriitori, viu şi puternic. Îi urez cel puţin încă o sută de ani noi şi gloria pe care o merită însutit.

E jubileul de afirmare al personalităţii în cultură şi naţionalitate, a unui popor strălucit înzestrat pentru înălţare şi frumuseţe. El şi-a făcut cultura singur, ca un mare autodidact învăţat de codrii şi de spicele grâului, ştiind să rabde, să îndure, să înţeleagă şi să-şi trimită basmul poeziei lui peste toate hotarele lumii.

Victorioasa îndrăzneală a lui Iosif Vulcan, pornită în folosul inteligenţii românilor, pentru dezrobirea lor politică şi socială, îl aşază lângă Bălcescu. Cum aş fi putut să-i salut aniversarea marelui bărbat al neamului românesc?

Numai în genunchi.

1965

IUBIȚI ROMÂNI DIN AMERICI!

Ne despart un ocean şi chiar două, dar peste prăpăstiile de ape şi talaze pluteşte între noi, ca în icoane, neîntreruptul spirit al neamului purtat de dragostea noastră a tuturora laolaltă.

Sunteţi departe cu noul vostru pământ, dar ne simţim lângă voi toţi şi lângă fiecare din voi în ţara pământului nostru, Patria, cu credinţa nestrămutată peste ţări şi meridiane.

În furtunile vieţii avem acelaşi gând şi aceleaşi speranţe că valoarea poporului nostru crescând necontenit va întrece în sus ca un pisc, după ce fusese de-abia o măgură turtită, înălţimile câştigate de alţii cu trecutul mai fericit decât al zbuciumului nostru milenar.

Avem o singură casă, o singură comoară, un singur suflet, un singur avânt, scumpii noştri fraţi de obârşie şi de Mamă.

26 octombrie 1965
Bucureşti

[PREFAȚĂ]

Pentru plăcerea răsfoirii pe îndelete, am păstrat manuscrisul volumului de față până la tipar.

Emil Zegreanu nu e o imitaţie sau o reminiscenţă mai mult sau mai puțin sofisticată de literatură şi versificări ale amatorilor de publicitate. El e un poet, poet adevărat. Dacă aş adăoga că e de profesie medic, cititorul va înțelege, atras de cutare sau cutare poem frumos – frumusețea e nota dominantă a cărții apărute – că e vorba de un spirit învățat cu inspirația sinceră şi spontană şi cu ordinea disciplinii. El refuză locul comun vulgarizat de literatura poetică banalizată şi îşi începe arătura în singurătate, de-acolo unde se odihnesc vitele şi au îngălbenit porumbiştile în coceni.

E vorba de un poet autonom şi de un spaţiu de sensibilități inedit.

Fără să mă prea cunoască el a putut să aibă încredere în sinceritatea şi cinstea mea literară.

La rândul meu trebuie să-i mulţumesc. Faptul concret este că poezia românească are un neofit pe măsura ei.

HAI LA DRUM

Oficiul Naţional de Turism «Carpaţi» acoperă cu apariţia pentru a şasea lui ediţie în special ultimii douăzeci de ani de mari evoluţii ramificate în toate realităţile actuale. Iată revenind în vitrina librăriilor cartea lui anuală. Cititorii au căpătat an de an îndreptarul de aspecte şi înnoiri ale întregii ţări. Nu lipseşte din călăuza lor nici una din marile frumuseţi ale Naturii noastre, cu adaosele tot atât de frumoase ale rezultatelor unei munci generale urmate de râvna inteligentă în amănunt.

În cartea de faţă se deschide România întreagă cu drumurile ei convergente din toată Europa. Cu automobilul, cu trenul, cu avionul, insula originalelor noastre frumuseţi stă permanent la îndemâna curiozităţii şi setei de a cunoaşte mai mult. Avem astăzi, mai mult ca întodeauna, dreptul să ne arătăm străinătăţii ce pot da enciclopediei universale pământul, muntele, apele, izvoarele, marea şi vioiciunea în creaţia românească. Dacă altădată, mai demult, ne simţeam stingheriţi să invităm străinii din toată lumea la noi, astăzi le-am aşternut subt picioare un covor de şosele ţesut bogat, şi poporului nostru nu-i este ruşine să cheme la masa lui aşternută peste piscuri şi văi, la bucurie, la petrecere şi la horă. Pe când pâinea, sarea şi roadele pământului s-au înavuţit cu tot ce poate fi mai dulce pentru viaţa aş zice materială a omului, atât neaoş cât şi străin, şi spiritul străluceşte din ce în ce mai mult în scrisul, în muzica şi în pensula românească. Străinii au aflat oarecari lucruri despre ce-i în stare să facă poporul nostru şi vin din ce în ce mai mulţi să vadă cu ochii lor ceea ce altădată constituia elementele unui basm.

Însă până ce toate popoarele lumii vor trece prin basmul românesc, Almanahul nostru cheamă la ceea ce ar trebui să fie o datorie a fiecărui român, să-şi cunoască ţara, una din cele mai frumoase de pe pământ.

1965

NOTE DE VIAŢĂ

Au trecut mulţi ani de atunci...

Să fi fost prin 1907, 1908 sau mai târziu? Nu mă obişnuisem să notez evenimentele personale. Eram la Geneva în Plaimpalais, unde aveam, la poşta cartierului, o «căsuţă» (case), execrabil diminutiv. Şi aveam şi *cheiţa* ei, a căsuţei... Mă duceam dimineaţa să-mi iau corespondenţa din ţară. Eveniment istoric, într-o zi am găsit o piesă de cinci lei, de la Demetrius, smulsă din mizeria lui. N-am compensat niciodată, nici într-un fel, această sfâşietoare dovadă de prietenie. Nicu Cocea, tot atât de mare prieten, dispunea de un altruism mai măsurat. La întoarcerea acasă, văzând contrariaţi că nu mulţumesc, mai mulţi cunoscuţi necunoscuţi m-au întrebat dacă mi-au folosit la ceva bancnotele încredinţate generozităţilor lui. De ruşine mi-am scuzat memoria ingrată, mărturisindu-mă vinovat. El era prieten al cenaclului ieşean «Viaţa românească». Mai înregistrasem şi alte melancolii de care n-am pomenit niciodată când am fost rugat să eternizez efigia activ socialistă a frăţiei noastre literare.

În casa lui Cocea mi-am făcut pregătirile din ajun de plecare şi toaleta vestimentară, după ce mă despărţisem de şase ani pierduţi, dimpreună cu multe iluzii inefabile în viaţa mânăstirii. Îi lăsasem depozitat un raft de cărţi vechi tipărite în alfabetul chirilic, care contribuise la buna cunoaştere a limbii şi aş zice şi la formarea mea, în căutarea de sine, proprie neliniştilor tinereşti. Aveam predecesori în cele gândite, însăilate şi scrise: Antim Ivireanul, Dositei, Creangă, Anton Pann, plămădiţi într-ale sufletului de Biserică, prima cultură, ca să mă

rostesc în termeni, fiind bisericească. Dascălul, rămas până în zilele noastre sinonim cu Profesorul, ieşea pe uşa altarului de din dos şi, cu burta la pământ în mijlocul ciracilor lui, scria pe nisip cu băţul *Az, Buche, Glagor*, încheindu-şi lecţiile cu psaltichia: *pa, vu, ga, di, che, zo, ni, pa.* Orice-ai face nu se pot şterge vremile trăite, ele stând în tradiţia noastră românească.

Nu pare anacronic să zăresc asociaţi în schiţele amintirii pe Arhimandritul Valerian, veşmântarul Mitropoliei, cu Ion Nădejde, latinistul orator la tribuna socialistă din fosta stradă Doamnei.

Între cărţile dăruite în anii de chinóvie de călugărie şi stareţii cinului monahicesc din toată ţara, dispăruseră douăsprezece volume dăruite, drept ofrandă festivă, *Mineele*, o ediţie fără dată în cele dintâi tiparniţe româneşti destinate cultului cotidian pe cele douăsprezece luni ale anului bisericesc. Ele nu sunt nici în Arhivele Statului, nici în Biblioteca Academiei şi bătrânii în ştiinţele limbii întrebaţi au răspuns: «Nu ştim, n-am văzut». Odată cu ele s-a făcut nevăzută şi o cruce neagră, de mărimea unui om întreg, acoperită cu camilafca din obştia celor trei virtuţi teologale: sărăcia de bunăvoie, fecioria şi lepădarea de sine... simbolic.

În casa prietenului Cocea îmi retezasem coada capului ajunsă la şale, reducându-mi şi barba la ţăcălie. Pe o sofa, pe care dormita la siestă generalul, părintele lui, aştepta şi un costum croit aproape sacerdotal, cu nasturi până la gât.

În Elveţia, unde plecam a doua zi, 7 noiembrie 1905, puteam trece de pastor sau de ţârcovnic purtător de cădelniţi şi lumânare.

Colonelul Felix, un alt frate de sensibilităţi extreme, îmi trimetea toată presa noastră, politică şi literară. Izbucnise anul 1907 ţărănesc. Moment grav. Guvernul liberal refuza să-şi ia răspunderea ce sărea tuturor în ochi, a răscoalelor ţărăneşti, iscate dintr-o spoliaţie sistematică şi fără nici un răgaz a «Tălpii ţării». Toată corespondenţa românilor din streinătate, denunţată instigatoare, ridicată de la poştă, era fotografiată şi trimisă Siguranţei din Bucureşti. Şeful Departamentului Internelor (Ministerul)

era la Geneva un oarecare Maunoir de tristă memorie, în slujba discretă a poliţiilor românească şi rusă. Demascat, el a fost crud jerpelit în minusculul parlament al cantonului «Post tenebras lux», înfiinţat subt dictatura protestantă de Calvin.

Dovedindu-se că Ministerul de Interne păstra în arhivele lui secrete sumedenii de documente, într-o bună zi au fost arse în parcul Plaimpalais şaizeci de mii, sau patruzeci de mii – am uitat – de dosare.

Un ziar din Lausanne a publicat denunţul semnat de directorul Oficiului Poştal în ce mă privea.

Dar trebuia să fie vorba de altceva, de colaborarea mea la «Viaţa românească», la care mă întorc după zecile de ani de absenţă.

Deocamdată, îmi dau seama că încep, fără să vreau, un lucru de care m-am ferit cu dezgust până acum, Memoriile. Le voi creiona pe sărite şi după cum vor veni nechemate. Însă vor fi exacte şi adevărate. La optzeci şi şase de ani nu mai am ce ascunde şi nici trebuinţă de a face plăcere.

1966.

O VÂRSTĂ NOUĂ

Ţara e căminul nostru şi vă vorbesc din cămin.

Până azi voi aţi fost băieţii de acasă, flăcăii şi Feţi-Frumoşii neamului nostru. De astăzi, când puneţi jurământ cu pământul şi graniţele noastre, începeţi să fiţi ceva mai mult: cetăţenii noştri.

Începe, pentru voi, o răspundere pe care de azi încolo o veţi cunoaşte mai bine. Ţineţi în mâini acum drapelul românesc al poporului din care ieşiţi. Voi sunteţi puterea şi viitorul ţării noastre.

Dacă vreo nouă duşmănie vine să vă obidească, cu sabia şi focul, graniţele şi strămoşia todeauna vitează fac parte din răspunderea voastră.

Cine vine la noi cu inima bună, găseşte pâine, dragoste şi pace.

Cine nu, trebuie să se măsoare cu pieptul şi armele voastre.

Luminaţi-vă bine, iubiţilor, şi voi întodeauna nu veţi şti ce este frica şi codirea.

Vă veţi aduce aminte că-n sufletul vostru sunt de faţă şi oştenii Bătrânului Mircea, ai lui Ştefan cel Mare şi ai Viteazului Mihai. Ei aveau numai petice din steagul de azi şi voi aveţi steagul întreg.

Bunăvoie, fraţilor, călcaţi drept şi uitaţi-vă drept în faţa lumii întregi.

1966

DACII

Ignor dacă şi cât s-a scris de către o critică preocupată de aberaţii literare în publicaţiile zise de cultură, pe care le primesc, despre frumoasa carte de informaţie masivă, a nu ştiu cum să-i zic, a savantului sau artistului adânc, Hadrian Daicoviciu. De multe ori pricepi lucrul ştiinţific, dar nu ştii unde începe arta. Percepi, prin sita gândului şi a slovei, mai mult individualitatea şi talentul, cu toate că termenul *talent* pentru volumul istoric, cu copertă albastră de pur azur, e slăbănog. El afirmă mai mult, mult mai mult...

Am călătorit prin manuscrisul imprimat al autorului, ca printr-o vale de flori, adieri şi răcoare şi, ca să mă bucur, am pătruns într-însa cu o crizantemă trandafirie, smulsă din grădina lui fermecătoare.

Nu mi se poate imputa că am citit fără să le las din mână cele două sute şaizeci de pagini dacice, cu o duioasă satisfacţie românească, demult nemaiîncercată în lecturi. N-am ce face, sunt valah şi scapără-n mine dacul şi latinul, aşa cum s-au bătut, s-au cucerit şi s-au înţeles.

Din emoţie în emoţie, am simţit de câteva ori o lacrimă căzându-mi pe câte o filă. O să mă duc, de m-ar

lăsa puterile, la Orăştie, să plâng la zidurile ei. Un nou univers mi s-a deschis fulgerător. Mi-aş permite să spui că sunt un om fericit, între constelaţii şi balsamuri. Cojind pământul dac şi Columna lui Traian, care dă răspunsuri parcă neaşteptate, cartea Daicoviciului e un monument... Sunt întinerit şi sunt entuziasmat. Tovarăşe, confrate, sau domnule, primeşte-mi inima întreagă înfăşurată în petalele Dumitale.

Vezi-mă că mă bâlbâi, în nestare să-ţi aduc o mai viguroasă ofrandă.

Şi dacă mai e nevoie de o lacrimă, ia-o din iscălitura mea.

Ulpiu Traian răspunse din Roma: poporul de mâine românesc! Sarmizegetusa răspunse la fel. Germanul răspunse: Nu mai avem ce face! Franţuzul a strigat: *Vive la Roumanie!* Italia zise: poporul ăsta mi-e frate, ţara lui mi-e surioară! Bunica Europa tocmai înţărcase câteva timpuri pe care le ţinea în poală. Mi-am închis ochii şi am lăsat pruncul cel nou să înceapă să iubească. El grăieşte şi cugetă frumos. Din foc, din sânge şi din ţărâna pietrii a ieşit o minune: miracolul despre care am citit cândva, demult, nu mai cunosc unde.

Omul din miracol are şi norocul să stăpânească zarea de avuţii şi dă mult de gândit. Mintea, cât şi ochii lui nu au somn de lene şi nu dorm niciodată.

Au încercat vreme îndelungată unii şi alţii să facă din România cu sila altceva, uneori strâmbându-i numele şi limba în graiul altor neamuri...

Şi aţi băgat de seamă că axul gândirii şi scripturii se mută primejdios pentru unii din ce în ce mai mult încoace...

Popoare vechi şovăie între zilele de ieri şi cele viitoare cu o frică de a se scăpa de negura putregaiurilor şi de oseminte. Românul merge în pasul indiscutabilului viitor. Izbucnind încă o dată, România e socialistă.

Toţi răspund: Nu mai avem ce face.

Miracolul românesc.

P.S. Am bună nădejde că filmul *Dacii,* la care tocmai se lucrează, va reda aceiaşi daci ca în strămoşie, mari

bărbaţi de voinţă şi vitejie, cu aceeaşi puternicie morală şi acelaşi instinct de atac şi jertfă, fără concesii şi compromis, când, peste un an, va fi reprezentat.

1966

LA IZVOARELE LUI

Argeşule, care curgi pe amintirile mele, iată-te învolburat peste literatura românească şi a *Mioriţei.*

Meştere Manole, care treci prin gândurile mele de o viaţă întreagă ridicându-ţi schelele peste noul grai românesc, ajungi şi întreci turlele lui Negru Vodă.

Mă plec în faţa voastră cu osârdie şi nădejde. Din apele şi din creştetele voastre izvorăşte gândul unei noi tipărituri. Vor scri într-însa urmaşii cu har ai oamenilor care v-au trăit şi edificat. Daţi-mi voie să-mi scot căciula de oaie şi să-ţi sărut urmele, Meştere Manole, că m-ai învăţat să cuget, să sper şi să-mi aştern cuvintele pe hârtie. Iată hârtia acum tipărită: ea se cheamă «ARGEŞ».

Să-ţi doresc un veac de viaţă e prea puţin. Tu faci parte din vecia românească.

Iunie 1966

«O BUNĂ DIMINEAŢĂ PE VIAŢA ÎNTREAGĂ»

«Astră» de odinioară, câtă vreme ai dormit, ca în sfârşit să te trezeşti din nou la viaţă?

Fii binevenită şi îţi urez, dacă se poate, o nouă lumină de strălucire, mai tare şi mai sus, ca şi ţării în care te-ai întors.

Braşovul a fost pentru noi şi locul unui început de cultură românească. Îl cunosc din copilărie. L-am văzut, revăzut şi simţit cu oamenii şi cu bisericile lui aproape în fiecare an şi întodeauna m-am întors cu o emoţie nouă.

Îi lipsea Braşovului o publicaţie literară pe care o merită adânc. Poeţii şi povestitorii lui se vor opinti de bună seamă să facă din «Astra» un nou început şi o nouă continuare.

Te iubim, Braşovule. Ne-ai fost întodeauna scump. Tu ne-ai trimis pe cei mai buni cărturari ai tăi să ne înveţe o românească mai adâncită. Copleşiţi de mulţii noştri mari duşmani de altădată, uitasem aproape că venim cu Traian în frunte de la Roma. Dascălii noştri au fost mari latinişti, de la care am învăţat şi eu, subsemnatul, câte ceva.

Putea-vom noi răsplăti mulţumitor cu paginile noii reviste, cu o proză puternică şi cu o inefabilă poezie?

Vania Gherghinescu e în conducerea revistei. Îl cunosc, aş zice, de o viaţă. A fost colaboratorul meu la «Bilete de Papagal». M-a impresionat de la început vibraţiunea unei strune noi cu care venea în poezie. Aş dori să i-o simt din nou, în paginile «Astrei», după ce şi-a ţinut vioara ascunsă o sumedenie de ani. Deie-mi voie să-l îmbrăţişez în dimineaţa noiei lui activităţi .

În noua dimineaţă ce se deschide deasupra Braşovului, daţi-mi voie, viitori cititori braşoveni, să vă urez: Bună dimineaţa. O bună dimineaţă pe viaţa întreagă.

1966

AMINTIRI DE PRESĂ

Direcţia revistei «Argeş» mi-a propus intercalarea în coloanele ei a minusculului meu ziar cotidian «Bilete de Papagal» apărut acum patruzeci de ani, cinci sute de zile în şir, în răspăr cu timpul şi năravurile de atunci. Dacă acelaşi lucru poate fi încercat de două ori – *Non bis in idem* – vom încerca, dacă e cu putinţă, să reluăm şi diapazonul de acolo de unde l-am lăsat.

Dar să încercăm şi altceva, să povestim cum a luat viaţă publicaţia de atunci, şi să definim publicaţia de azi.

O revistă, cum i se spune azi, e tot un ziar care însă nu apare în toate zilele săptămânii.

Cu deosebiri şi diferenţe. Ziarul e mai mult făcut, revista fiind mai mult *scrisă*, cu toate că mândria autoadmiraţiei de «scriitori», astfel calificaţi în calitate de membri în registrul Uniunii, pretinde că ziarul profesional să-i fie inferior şi subaltern revistei, ca şi cum nu le întocmeşte acelaşi condei cu cerneala-n el sau în călimară.

E drept că materia ziarului o dau în mare parte informaţiile şi telegraful, care nu gândeşte, pe când materialele de revistă cer nişte răgaz şi o masă pentru coate, dacă nu şi pentru scris altcumva.

La Piteşti apare dintr-o foarte atentă iniţiativă revista «Argeş», cu numele semnificativ. Odinioară la Curtea de Argeş ieşea zilnic o «Gazetă a ţăranilor», scoasă de redactorul ei Valescu. Foaia lui era imprimată la o maşină învârtită penibil cu braţele ostenite ale câte unui sătean, conştiente că premerg mişcărilor ţărăneşti şi apogeului lor, Răscoalele din 1907 (ne simţim istoriceşte obligaţi să scrim răscoală cu literă mare)

Adevărul, cât de cât, este că în oricare centru urban mai mare sau mai mic, s-a ivit câte o elită intelectuală. Că în loc să caşte la cafeneaua locală dinaintea unei ceşti ocolite de muşte, iniţiativa îi dă o preocupare şi un ferment, ceea ce l-a hotărât acum vreo patruzeci de ani şi pe semnatarul prezentelor opinii să scoată o minusculă foaie zilnică, «Bilete de Papagal».

Intrarea unui crâmpei de hârtie nereglementar în presa cotidiană merită să fie povestită.

Ziarele epocii, de formatul mare preferat pe atunci, ieşeau în câte douăzeci şi mai multe pagini, foarte întrebuinţate la împachetat. Într-un număr de gazetă puteau încăpea comod înfăşurate două părechi de galoşi şi două de ghete cel puţin. Ziarele se vindeau douăzeci şi cinci de bani exemplarul şi de scris erau – vai! – scrise prost.

Fiecare partid conservator, demi-conservator, liberal-conservator sau chiar – aoleu!– conservator-democrat, îşi avea ziarele proprii şi injuriile se întreceau cu şantajul. Se ştie ce este un şantaj: atac la punga unui negustor.

O bancă nouă din Bucureşti cu firma nemaipomenită de Româno-Africană, condusă de un grup de aventurieri

internaţionali (un francez cu numele sacerdotal Vicaire, un fost mare demnitar rus şi câţiva autohtoni gură-cască) aveau o serie de întreprinderi şi simili-întreprinderi, nişte sonde moarte, o fabrică de carton asfaltat, în agonie şi... o tipografie. Câţiva visători de capitaluri personale digeraseră depunerile acţionarilor, la tipografie, convinşi că se vor procopsi ştiinţific subit subt semnul lui Hypocrat şi vândură instalaţia – un local cu firmă, românilor-africani.

Cumnatul meu, colonelul Felix, cavaler al Ordinului «Mihai Viteazul», ilustrat la Mărăşeşti, în şomaj civil, fusese rugat să ia direcţia tipografiei, dar puţin în curent cu meseria, după câteva silinţe, m-a pus în locul lui şi am luat în primire atelierul cu cincizeci de lucrători, cu asigurarea că banca va pune la dispoziţia tiparului un capital de editură.

La experienţă, banca nu s-a simţit datoare nici să plătească sâmbăta lucrătorii. Tipografia se descompunea deasupra unei prăpăstii de milioane furate ale depunătorilor iniţiali.

Trebuia făcut ceva şi am scos o foaie zilnică de format derizoriu, a opta parte dintr-un ziar comun, cu preocuparea aproape aceeaşi cu gândul din care a pornit şi iniţiativa actuală, de a stârni o mişcare mai presus de interesele imediate şi de a provoca la lucru condeiele unui tineret local fără publicitate. Stupefacţie! preţul de vânzare doi lei. Tirajul, zece mii de exemplare, menţinut până la dispariţie, când în format săptămânal de *revistă*, unul din dictatorii guvernului, arborând fracul şi jobenul cenuşiu, un moment la modă prin părţile Europei, l-a confiscat. Agenţii poliţiei, neştiind despre ce era vorba, cereau la chioşcuri «papagali» şi incidentele cu chioşcarii, terminate uneori cu palme şi bătaie, se repetau la toate chioşcurile de tutun şi imprimate.

«Biletele» prinseseră bine şi toate marile cotidiene, în care cititorii nu găseau nimic, s-au asociat împotriva micului duşman, care se comporta fără voia lui ca fabulosul peşte sfredel cunoscut din ihtiologie. Lăsându-se înghiţit de balenă, invizibilul adversar străpungea burta colosului marin lăsat în nesimţire.

1966

SURSUM CORDA

Se nimereşte fericit că cei o sută de ani de tinereţe ai Universităţii din Bucureşti coincide cu naşterea, pe digurile de odinioară ale Romei în Dobrogea Mării Negre, a unei publicaţii literare botezată cu numele străvechi de «Tomis», patrie de antichităţi latine şi a exilului şi sepulturii marelui nostru strămoş de limbă, de scriere, şi de sânge, Ovidiu.

Onoarea Dobrogei româneşti era prea lipsită de un blazon literar.

Cititorii tineri ai *Frumuseţii de a iubi,* scrisă de poetul latin, astăzi al nostru ca şi Eminescu, îi vor putea răsfoi *Tristele* şi *Ponticele* răzimaţi de bronzul statuii lui, în acelaşi timp cu paginile revistei lor.

Pe pământul uscat, sterp şi scheletic al fostei provincii milenare de-a lungul Danubiului până la revărsările lui în Deltă, pe nesimţite şi cu o muncă titanică a oamenilor de astăzi, se răsfaţă un adevărat paradis unic în toată lumea. Să nu uităm niciodată că ceea ce n-au realizat veacurile şi mileniile e opera vastă a vieţii noastre socialiste.

De fapt, revista «Tomis» e o nouă universitate cu redactorii care vor fi marii ei dascăli, iniţiatori inspiraţi, poeţii şi prozatorii dobrogeni. Frecvenţa universitară nu trebuie căutată. Ea este masa cititorilor dintre Dunăre şi Pontus Euxin.

Ca simplu cititor şi eu şi întrucâtva scriitor le urez tuturora să facă faţă strălucită scrisului şi graiului românesc, cu nuanţa particulară trebuincioasă. Mulţi ani revistei şi eternitate fraţilor dobrogeni.

1966

Tudor Arghezi

UN SEMN BUN

În forfota unui tineret de care se vorbeşte din ce în ce mai mult şi care a constituit obiectul unei mari preocupări acum vreo trei ani, într-o întâlnire intelectuală la Geneva, s-a vorbit şi s-a scris mult despre realităţile tinereşti.

Spre regretul publicului auditor, calitățile nu se găseau la nivelul defectelor descrise. Dintr-o cauză sau alta – să ne ferim de a le înșira și noi – în majoritatea țărilor civilizate s-a remarcat, cu sublinierile necesare, un spirit anarhic dispus să răstoarne clasicismul deprins în școală, în lectură și chiar în familii mai solid așezate. Întrebarea de fond era pe toate buzele și în toate mințile prezente: cauza acestei decadențe.

Din partea românilor a vorbit cel mai vechi prieten al tineretului, Mihail Ralea. Au urmat serii de întâlniri particulare între savanți, gânditori și scriitori.

Propunerile profesorului Ralea au fost primite cu aplauze, ca o încheiere fericită a unor discuții esențiale. Dar, s-a remarcat ca un suspin al conștiinței, că tocmai tineretul a lipsit la Geneva. Acuzatul fiind factorul principal al subiectului tratat, trebuia neapărat să fie de față cu toate că o vorbă veche, mereu adevărată, spune că tinerețea nu se numără cu anii și toate personalitățile care au dezbătut problema la Geneva depășiseră de mult calitatea rozelor înflorite la timp.

Mărturisesc, pe simpla și unica mea răspundere, că am părăsit Universitatea lui Calvin cu amărăciune.

Dar să ne gândim și la tineretul românesc. Ca o satisfacție pentru noi, acest tineret e mai apropiat de conferința lui Ralea decât tot ce s-a vorbit pejorativ la Geneva. Din tineretul nostru muliform s-a desprins pe nesimțite o nuanță. Tineretul gândește. Reflectează. Citește. Începe să scrie...

După o pauză de apariție a «Biletelor de Papagal», corespondența îmi aduce tot mai multe probe că mintea se sprijină pe condei. Mi se cer sfaturi despre cum se scrie și despre cum se începe scrisul. Personal n-am cerut niciodată sfaturi de la scriitorii cu nume făcute. Ba însuși Caragiale, la întâlnirile cu el, îmi spunea că deține secretele prozei și că ele mi-ar fi de mare folos. Fără impertinență i-am răspuns: «Iubite domnule Caragiale, secretele altuia nu folosesc la nimic...Ele trebuiesc găsite de către chiar începătorii literei scrise...»

M-aș permite să răspund global corespondenților mei că e nevoie, în scris, de ceea ce aș numi trei virtuți

teologale: modestie până la sacrificiu, exigenţă minuţioasă şi dragostea limbii moştenite. Deci cunoaşterea însufleţită a tradiţiilor noastre, a literaturii, scrisă de când ne-am pomenit de marii noştri înaintaşi, lipsiţi de tipar, de invidie şi înfumurare.

Mă uimeşte, răsfoind foile literare, un aşa-numit modernism, calificare a unei facilităţi nerecomandabile, care necinsteşte limba *Mioriţei*. Un singur modernism e de tolerat: noutatea spirituală şi a expresiei curate.

Îţi recomand, iubite corespondent cu visuri literare, răbdarea până la sclavie, perseverenţă, munci de zi şi noapte ca o închinăciune pentru graiul nostru şi un omagiu marilor noştri scriitori. Căci mai e ceva adevărat: valoarea scrisului românesc a putut să atingă toate înălţimile de intelect. Un scriitor român are la îndemână o literatură ştiinţifică şi literară şi tot ce-i necesar la perfecţionarea personalităţii. Tineretului i s-au creat condiţii de viaţă şi înţelegere, i s-a pus la îndemână toată uşurinţa marei culturi, tiparul e cu el, editurile îl slujesc şi bunăvoinţa timpului nostru îi dă dreptul să se manifeste pe toate dimensiunile lui şi în toate esenţele lui. Ce-i cere viaţa care-l aşteaptă? Serozitate, adevărată şi adâncă seriozitate. O disciplină severă. O conştiinţă la tot pasul şi la toată îndeletnicirea.

Să nu ne fie ruşine de ce a realizat neamul nostru de la Cantemir, prin Eminescu, până în zilele noastre.

Prin urmare, iubitule corespondent, ridică-ţi fruntea în Luceafăr, crezând în menirea dumitale şi sărută-ţi în fiecare seară condeiul cu care vrei să încerci posteritatea.

1966

CUVÂNTUL ŞI VORBA

Se pare că Filologia e o meserie universitară chemată să desluşească o sumedenie de lucruri verbale, decât clare mai mult obscure.

În Filologia noastră intră şi încape de la literă la cuvinte, începând cu abecedarul şi sfârşind cu întortocherea

savantă, toată limba românească, pe când Şcoala ne învaţă silaba, substantivul, atributul, adjectivul, proverbul şi toate firimiturile, compuse, ca să definească fiinţa, locul şi timpul unei idei.

Multă vreme s-a spus în şcoală că limitele limbii noastre sunt scurte şi că scriitorii români n-au la îndemână o limbă pentru exprimarea oricărei gândiri. E o gravă eroare. S-au demonstrat în ultimii zeci de ani, fără a ţine seama de traducerile în general subt nivelul ideii, posibilităţile încă virgine de a exprima în româneasca plugarului nostru orice idee şi orice nuanţă de idei. Nu avem decât să luăm cărţile bune şi să le citim.

Mi s-a cerut cândva, de către profesorul Bulgăr, preocupat de asemenea problema din scrisul naţional şi primul care avusese gândul să selecteze din literatură cuvintele lui Eminescu, un articol despre anume dificultăţi şi obscurităţi de expresie literară. Sunt câţiva ani de atunci. Revista «Limba română», căreia-i trebuia articolul, a continuat să apară, autorul întâmpinând însă dificultăţi mai mult sau mai puţin universitare care au făcut articolul să nu apară...

Mă simt obligat să iau unele lucruri de la început. Filologia nemulţumită de propria ei poziţie a crezut că o ia şi ea de la început cu un surogat. Filologii nu se mai numesc filologi, devenind subit lingvişti şi adoptând netulburaţi originea latină, neţinând socoteală de *lingua-linguae* când au scris *pîine* în loc de *pâine*...

A cui e limba românească şi cine o face şi lucrează? Filologia ori acest popor care şi-a primit-o odată cu venirea lui Ulpius Traian de la Roma în Dacia noastră?

Fără voia mea aparţin limbii ţăranului nostru şi literaturii lui. Mă simt destul de calificat să mă amestec în problema filologilor de catedră care în chestiunile de limbă n-au făcut până azi decât să trăiască netrăind pe urmele plugarului nostru.

Lipsesc şi din specialitatea filologică o sumedenie de cărţi, încă nefăcute, pentru studiul suficienţei universitare. Să luăm la întâmplare: încă n-avem măcar un dicţionar de sinonime, destul de abundente în limba noastră. În schimb avem un *«dicţionar invers»* care nu spune

nimic şi nu ştiu când, unde şi cum sfârşeşte ca să se înţeleagă ceva din el. Dacă nu mă înşel, «invers» înseamnă pe de-a-ndoaselea. Cui foloseşte această harababură? Să ne-o spuie cel puţin unul din autorii lui.

Facilităţile limbii noastre de a transforma substantivele în verbe şi adjective, şi invers, nu le-am întâlnit decât în mică măsură în limba franceză. Un exemplu: verbul *a fi – fire* noi îl definim derivat de la *fiinţă*; tot acolo găsim *înfiinţare*, în care este permanent prezentă viaţa, cât şi *desfiinţare*, care însemnează moartea. Asemenea valori furişate în vocabular nu sunt pomenite în filologie.

Înainte de a schiţa atari observaţii mi-am notat zeci de ani complicitatea foarte numeroasă a limbii vorbite. Îmi făgăduiesc să le caut pentru a fi găsite în teancurile încă nerezolvate nici de scriitori, nici de grămătici.

Materialele referitoare la vorbirea şi scrisul nostru trebuie puse în atenţia cititorului şi a corpului didactic aşa-numit.

Desigur, scriitorul are sarcina să lumineze cuvintele din câte părţi mai multe, să găsească inflexiunile cele mai noi şi aş îndrăzni să spui că e chiar noima specială a scriitorului chemat să înnoiască limba în fiecare generaţie, scriitoare şi să o întinerească neîntrerupt.

Avuţia adevărată a limbii româneşti e mai ales în graiul nostru plin de bijuterii şi de o puternică sevă strămoşească.

Vorbirea noastră scrisă şi grăită nu se va căuta la un colţ de stradă şi la un felinar, ci în cărţile noastre bătrâneşti. Gustul atâtor frumuseţi încă nedescoperite de marii şi micii noştri învăţăcei trebuie neapărat dovedit şi moştenit cu îndrăzneală.

Cartea Facerii spune simbolic că la început era Cuvântul şi cuvântul trăieşte până în zilele noastre şi desigur peste ele intact. Nu putem şti când a fost acest început al cuvântului, neîncetat în plină vigoare. Cuvântul «vorbă», însărcinat să i se substituie în dialogul cotidian, şi este, şi nu este Cuvântul. Sarcina scriitorului este să perfecţioneze nu vorba care zboară după nevoie, ci însuşi cuvântul, partea aş zice sacră a graiului omenesc şi cu atât mai mult a scrisului gândit.

De la începuturile literaturii limba românească se slujeşte de aceleaşi cuvinte. E nedesluşită şi clipa naşterii şi a cuvântului fie valah, fie moldovenesc, fie luat din Ardeal – strict românesc – care însoţeşte viaţa, cântecul, sentimentele şi resentimentele unui popor care a răbdat să sufere ceea ce multe alte popoare n-au încercat în trecuturile lor chiar grandioase.

E tot atâta plutire cât şi durere în fiecare cuvânt românesc, dacă filologia îşi va permite libertatea să le adâncească, scobindu-le sunet cu sunet şi atitudine cu atitudine, ca în sculptură.

Să nu lăsăm cuvintele nici să adoarmă, nici să amorţească, nici să zacă, nici să moară. Ele sunt comoara noastră de mare avuţie.

1966

CE E POEZIA?

De la un timp încoace se înmulţesc articolele de literatură despre «Poezie».

În general poezia nu e literatură pură şi simplă. Ea face parte din viaţa cotidiană. Dacă se vorbeşte de multe ori despre stele, locul palavrelor filosofice (semifilosofie şi semipersonalitate) nu se referă la nimic cărturăresc. Litera şi cartea încep mai târziu. Toată viaţa noastră, de zi şi de noapte, e a luminii şi a stelelor celor ce gândesc şi muncesc, indiferent de lucrul pe hârtie şi de tipografie. Sumedenii de lucruri inexprimate covârşesc şi ciocanul şi condeiul, speranţa şi dorul de lucru gingaş. Dacă ne aruncăm ochii în folclor, vedem ivindu-se poezia de la sine. Plugul are poezia în viaţa trăită cât şi imaginară. S-a mai spus de repetate ori că literatura de cultură n-a putut decât rareori să atingă apogeul ţărănesc, şi parcă ceea ce-i mai delicat e cules mai ales din gura şi scripca cântăreţului pe plai.

Chiar unii dintre scriitorii remarcaţi, încercând să definească poezia şi arta, au dat unul după altul greş.

Poezia nu e ceva brut, ca o pădure sau o câmpie, dar ceva care emană din ele ca şi din munca zilei de azi, de ieri, şi de todeauna şi din tot sufletul nostru.

E poezia dorinţă, aşteptare, e ca o speranţă nelimitată? Este şi astea şi altele multe! Ea nu e în nici un caz descriptivă prin revărsări ale gândului şi expresiei, ea umblă tiptil printre impresii şi senzaţii. S-ar putea spune că e umbra vieţii trăite, o umbră ascunsă în frumuseţi grăite.

Substanţa poeziei şi fiinţa ei întreagă vin din «mi se pare», din «parcă», din «m-aş fi gândit» – din teritoriul imens al închipuirii, adeseori absurdă, lăsând simbolului puterea lui de luminare a unei idei, autoritatea tuturor valorilor lui. Trebuie într-o zi să vorbim niţeluş şi despre acest simbol.

Poezia e presimţire, bănuială, incertitudine şi aproximativ. Altă făptură nu se vede să aibă. Negreşit nu ne e permis să introducem în poezie tusea măgărească a neisprăviţilor din absurditate.

În bucătăria literară poetul Paul Verlaine, scoborât până la rimă, a lăsat scris că RIMA de pildă «*c'est un bijou qui ne vaut un sou*» – dar poezia lui literară aduce în vers o lăscaie de aur. Literatura lui geme de acest aur, când exprimat, când ascuns în cutele frazei.

Va să zică ce ar fi poezia? Ecoul vieţii noastre simţite şi nemărturisite, confidenţa secretului nostru necunoscut, lucrul lacrimilor şi al suspinelor noastre tăcute căruia i se cuvine marea discreţie a vieţii dinlăuntru.

Cum a uitat Moisi din decalogul lui a unsprezecea fericire care e poezia, căci în toate cântecele şi versurile *Biblia* e plină de poezie de la el până la *Apocalips*.

Oriunde deschid această carte a cărţilor, discutată, îndreptată, strâmbată, interpretată, la orice pagină dau de poezie. *Biblia* e, înainte de a fi o mărturie a preotului sau a ctitorului, poezia tuturor care cer de la ea un har şi într-un fel sau altul acest mare volum de manuscrise succesive a răspândit harul pretutindeni. Rămân încă vreo câţiva ani de discuţii şi cercetări teologice ca să ne alegem, la urma urmei, cu literatura lui Moisi.

Cred că nu mai e nevoie să spunem că poezia e o necesitate a sufletului fiecăruia, în orice direcţie s-ar

manifesta. E povara dulce sau amară a fiecăruia din noi. Mai rămâne a se descifra cum trebuie poezia scrisă, cu deosebire acea zisă poezie care mă întristează şi care seamănă mai mult cu proza fără cap şi sfârşit – şi din nefericire fără substanţă, încurajată la o abundentă publicare de insuficienţele redacţionale.

1966

SCURTUL ŞI LUNGUL

Teatru scurt înseamnează teatru concentrat şi redus la expresia lui cea mai integrală. Spectacolul scurt evită lungimile inutile şi sintetizează ideea şi fabula piesei la minimum de durată. Asemenea teatru s-a jucat şi se mai joacă şi la noi, împrumutat mai mult din repertoriile streine. De ce n-aş aduce aminte că avem, între alţii, doi autori cu probele făcute? Ion Sava şi Horia Lovinescu, ale căror creaţii în genul scurt pot servi de model şi streinătăţii.

Aş ţine să amintesc cu insistenţă pentru cei care nu au putut cunoaşte îndeajuns personalitatea lui Ion Sava, că el a fost un mare artist multilateral: regizor, scenograf, scriitor şi pictor.

De curând televiziunea a prezentat un fel de două modele de teatru scurt, care-mi aparţin: *Neguţătorul de ochelari* şi *Interpretări la cleptomanie*. Să nu pierdem din vedere o altă nouă încălcare de libertate a clasicismului în teatru, aceea a teatrului absurd, care se întrepătrunde în aceste exemple ca şi în viaţa de toate zilele. Aceste două piese le-am publicat, prima în vechea mea gazetă cotidiană «Bilete de papagal» prin anul 1928, a doua în «Adevărul literar şi artistic» în 1932, paralel cu debutul literar la foaia mea, a celebrului nostru compatriot din Franţa, Eugen Ionescu, al cărui teatru scris mai târziu a adoptat atât genul scurt cât şi genul absurd.

O îndelungată şi tenace preocupare a fost să dau pe româneşte în întregime piesele lui Molière, pentru Teatrul Naţional din Bucureşti – şi le-am dat. Şi au dispărut,

zice-se, în incendiul bombardamentului german al Teatrului Naţional. Au apărut numai patru versiuni româneşti din Molière, cele rămase din simplă întâmplare la mine. Într-o zi sau alta trebuie să le găsesc, subt orice nume vor fi ascunse...

Un volum de teatru care va cuprinde mai multe asemenea scurte bucăţi, precum şi piesa *Seringa*, o satiră medicală, scrisă în lagărul de la Târgu Jiu în timpul războiului, cât şi alte câteva tâlmăciri din Brecht şi Tristan Bernard, aşteaptă să fie tipărite, dacă Editura pentru literatură ar avea odată şi odată acea hârtie care-i o problemă continuă şi iritantă, ca şi cum cărţile ar fi în editurile noastre de prisos, ceea ce mi-a împiedicat şi apariţia, nejustificat, a patru volume din *Scrieri* din acest an.

Fără nici o îndoială sunt şi alte scrieri ale tineretului cât şi a celor mai puţin tineri, îngropate prin diverse sertare de teatru şi editură.

Căutaţi-le, scoateţi-le, tipăriţi-le şi reprezintaţi-le, căci publicul nostru cere stăruitor teatru românesc şi literatură românească.

1966

PÂINEA MINŢII NOASTRE

Cuvântul şi vorba încep să aibă un înţeles precis din primele slove tipărite.

Se presupune, nu mai ştiu pe ce dovezi, că primele litere scrise aparţin fenicienilor... Dar există un scris înainte de manuscrise, în arhitectură şi sculptură. Artiştii, dacă se poate spune, SCRIAU cu dalta în marmură şi piatră. Vechile morminte de împăraţi şi demnitari poartă inscripţii care orientează studiul şi realităţile istoriei. Avem din timpurile marelui nostru trecut slove şi imagini moştenite de la romani. De multe ori un singur semn mărturiseşte că oamenii au gândit şi au aplicat.

Scrisul însă ajunge literatură, povestire şi amintire de-abia, aş putea crede, în timpurile medievale. De atunci

toată lumea scrie în sensul necesităţilor imediate, şi astăzi se poate distinge ceea ce se numeşte un stil.

Să ne punem o întrebare gravă: ce este stilul?

Buffon i-a dat o definiţie peste care nu se poate trece: *le style c'est l'homme*! Cu alte cuvinte în scrisul mai mult sau mai puţin literar e un fel de a scri al fiecărui om în parte. Aceeaşi întâmplare sau idee, fie scrisă cu mâna, fie publicată, se prezintă de fiecare martor al unui eveniment într-un fel deosebit. Dovadă cronicarii. Se poate scri şi lung şi scurt, volumul şi valoarea unui manuscris nefiind condiţionată de lungimile lui. Dimpotrivă.

O piedică în scris, atât la cărturari, cât şi la mai puţin cărturari, exprimată continuu, consistă în două verbe: ESTE şi AM.

Stilul ar începe prin felul de a te folosi de aceste verbe, uneori chiar prin evitarea sau înlocuirea lor.

Desigur că AM este egal şi cu nimic, şi omul îşi închipuie că e bogat în plină sărăcie. Iluzia e de obicei a celor care SCRIU.

SÎNT e în raport simplificator atât vorbînd de tine însuţi, cât şi de alte lucruri, dar care nu are nimic comun cu caricaturizarea recentă a lui SUNT.

Cu bunul lui simţ obişnuit, poporul are şi forma SÂNTARĂ care lipseşte din limbajul cultivat. Am auzit la olteni şi forma colectivă la persoana întâia plurală SÂNTĂRĂM, cu totul antigramaticală. Dar poporul are dreptul să-şi aleagă singur formele lui de exprimare, fie ele chiar trecătoare, nesupărând însă deloc fondul limbii.

Primul cărturar care a preferat pe SÎNT, scris cu i circumflex, a fost Nicolae Iorga. Ce frumuseţe ciudată a putut găsi el în forma luată nu ştiu de unde, n-am înţeles niciodată! Fapt este că Iorga fiind un mare savant cu o autoritate indiscutabilă şi tabù, atât în Universitate cât şi în Academie, felul lui de a înstrăina sunetul curat cu un altul străin, a fost reluat ceva mai recent de oameni mai puţin valoroşi decât el...

Dar mai e vorba, evident, de discutat cu acest prilej şi despre alte forme ridicole introduse în limbă, ca PÎINE (Pâine) MÎNĂ (pentru mână) CÎINE (în loc de câine) MÎINE (pentru mâine), forme care trebuiesc neapărat şi

de urgenţă excluse din scris şi redată scrierii româneşti claritatea ei adevărată.

Stilul e şi căutarea de-a lungul şi de-a latul limbii a sunetului cel mai curat şi mai apropiat de origini, deci debarasat de zgura adaosurilor contrarii geniului românesc. Stilul mai e şi o continuă primenire a vorbirii în scris şi a celor care nu scriu în sens literar, prin încrucişarea şi învecinarea sensurilor.

Fiecare ins ESTE ca fiinţă şi ARE ca valoare avuţia lui mai mică sau mai mare. Un condei rămâne slab şi nesemnificativ, altul ajunge până la geniu: aci se intercalează o altă noţiune fundamentală, talentul. N-aş îndrăzni să definesc talentul pe care încă nimeni nu l-a definit...

Stilul e şi noua valoare de împuternicire a cuvintelor scrise prin imaginile care le reprezintă şi care le dau relief, fiecare cuvânt, ca fiecare om, având într-adevăr fizionomia lui. Ar fi să ne ocupăm o dată, altă dată, de plasticitatea limbii noastre, căutând să facem o galerie specială cuvintelor moştenite. Dar să nu uităm până atunci să ne întoarcem, simplu şi cinstit, la splendorile, desconsiderate, ciceroniene!

1966

VIAŢA MEA TRECE CĂTRE VEAC

Viaţa mea trece către veac, şi nu a fost zi în care să nu mă gândesc pentru tine şi să nu mă leapăd de chipul făcut ţie de oameni.

Ruga mea e gândul.

Tu nu eşti socotitor al faptelor şi un cântăritor de lucruri grele şi uşoare. Tu nu eşti un stăpân, făcător de porunci şi ziditor de piedici. Tu eşti un prieten, mai puţin decât un prieten şi mai mult. Te-am găsit ca pe un copil, între ceruri, aruncând cu stele în mare şi jucând cu mâna oglinda lumii rotunde în odăile noastre albe. Tu nu te-ai posomorât niciodată, ca oamenii răi şi chinuiţi, şi nu ai făgăduit munci şi poveri. În prisacă, te uitai cu mine la stupi şi albine, şi în câmpie, te aplecai pe florile de trifoi.

Păcat? Un singur păcat: uciderea omului cu mâna omului răzbunător şi hoţ. Toate celelalte sunt viaţă şi ştirbire de viaţă.

Zi de zi şi ceas de ceas m-am gândit pe tăcute şi m-am întristat. Nimeni nu a crezut că suferinţa mea venea de unde ninge teiul de zăpadă şi că era o suferinţă de nemărginit. Nu am cutezat, când întârziam şi mă lăsam codaş, tărăgănitor afară de lume, să răspund că, tiptil, căutam pe Dumnezeu. Îmi lipsea acel Dumnezeu care nu era nici în cărţi, nici în biserici şi pe lângă care au trecut oamenii şi nu l-au văzut. Pe acela l-am găsit după ce s-au stins vara fierbinte şi toamna frumoasă, peste mine, de cincizeci de ori. Eu am crezut că nu te voi mai afla niciodată şi-mi pusesem uneltele deoparte.

Bucuria mea cine ar putea-o povesti acum? Ziua mea are un rost. Înţeleg multe lucruri până aseară neînţelese. Sunt voios şi sprinten. Culorile mele au înviat: am câştigat! Am o patrie, am un cămin! Şi scândurile din casa mea au început să trăiască. Şi încep şi scaunele să umble. Mi-a pierit golul şi nu-mi mai e frică de ziua de azi, nici de ziua de mâine. Împrejurările s-au micşorat, ura nimănuia nu mai doare; deodată, oamenii s-au pitit ca greierii şi au scoborât la măsura lor. În tot ce mă îngrijora şi mă ţinea în loc s-a strecurat nepăsarea sfântă, căci am chemat toate ceasurile mele negre şi le-am adunat şi le-am gonit cu bătătoarea de muşte: o singură clipă a înghiţit o jumătate de veac.

M-am sculat dintr-un somn greu şi adânc şi am rupt, întinzându-mi braţele cu pumnii strânşi de-o lene întunecată, rădăcinile mărunte ce-mi prinseseră degetele în aşternut. Aduceţi-mi calul tânăr din grajd, aduceţi-mi veştmintele noi, cizmele de fier, platoşa lucie şi spada. Şi aduceţi-mi şi vioara, căci vreau să cânt călare, trecând prin păduri şi cetăţi. Vreau să ştie toată lumea că m-am împăcat cu cel pe care nu l-am cunoscut, şi că de aci înainte suntem în loc de unul mai mulţi, căci Domnul meu este cât o sută şi cât o mie. M-am ajuns şi m-am biruit.

Veniţi, rele şi primejdii, valvârtej peste mine; voi nu mai aveţi nici o putere. De unele voi zâmbi, de altele în hohote voi râde.

1966

SCRIS ŞI NESCRIS

Cuvintele fac limba şi vorbirea unui popor, devenind cel mai frumos mod de transmitere a gândului şi sentimentelor fiecărui om.

Un cuvânt e un sunet sau mai multe, el contribuind după dulceaţa sau asprimea lui la muzicalitatea limbii vorbite. Cât priveşte limba scrisă, adică literatura, cuvintele mai au şi rolul de a-l pune pe cititor să-şi facă imagini şi legături, totul depinzând şi de gradul de intelect al celui care citeşte superficial sau citeşte înţelegând adâncimile şi nuanţele folosite de scriitor.

Ca şi oamenii, cuvintele se nasc şi durează mai mult sau mai puţin după nişte legi pe care nu le-a prea înţeles încă nimeni, mulţumindu-ne abia cu constatări şi aprecieri în general şcolare.

Cuvântul, oricare ar fi el, are două accepţii: una pentru auz şi alta pentru scris. Cum se naşte şi cum capătă un sens face parte dintr-o spontaneitate involuntară. De ce se cheamă boul, bou şi nu se cheamă privighetoare? De ce-i zice broaştei în franţuzeşte «grenouille»!? Nici o coincidenţă şi nici o filiaţiune... Cine oare poate lămuri misterul ce este limba? E una din explicaţiile majore, imposibil de dat în filologie: problemă esenţială, greu şi penibil de descifrat, piedica mare a diferenţelor dintre limbi şi problemă mult mai mult de inspiraţie decât de combinaţie de silabe.

Limba e un mister. Forma misterului e încuiată. Cheia lui nu are nimeni.

Limbile ca şi cuvintele au sensuri şi valori diferenţiate dar şi accepţii egale, după caz, după cum se poate constata, şi un sens universal: «mama», în orice limbă, e tot mamă, deşi cuvântul care o exprimă este altul... Îi pot zice băiatului *baston* şi sensul devine altul, îi pot zice *cârje*, îi pot zice *ciomag* şi mereu sensul e altul.

Sun cuvinte bătrâne şi care îmbătrânesc, cât şi cuvinte care mor. În fiecare epocă se iveşte un cuvânt nou pe neaşteptate şi tot aşa moare. Mai sunt şi aşa-zisele cuvinte uitate care pot reînvia dacă scriitorul chemat să

reprezinte limba scrisă ştie să le folosească şi să le redea prospeţimea necesară.

Cuvintele au ca şi omul o vârstă, e cuvânt mai tânăr şi e cuvânt mai bătrân, având fiecare un chip al lui, ca portretele într-o galerie de tablouri... Varietatea şi sensul cuvintelor aparţin scriitorului. El poate întoarce un sens într-altul şi contribuie astfel la renovările limbii – de aci începe şi aşa-numitul stil, atât al limbii cât şi al scriitorului.

Ziserăm că stilul e omul – orice om are figura lui, fiinţa lui ca şi cuvântul lui scris. Un cuvânt are accent şi ţinută, o eleganţă şi o fineţe, având şi semnul epocii în care a vorbit – în definitiv are un semn şi semnul e individualitatea lui.

În stil şi în cuvânt joacă un rol de multe ori îndrăzneala: nu trebuie să ne fie frică de a îndrăzni. Limba pe care o scriem o facem noi şi putem cuteza să o întoarcem şi să o exprimăm în conformitate cu stăpânirea limbii noastre personale.

Limba noastră românească are puterea plastică de a schimba cu uşurinţă substantivul în verb şi verbul în substantiv. De pildă: usturoi în ustură; bate în bătătorit; pământ sau pământean, în a împământeni; a lumina în lumânare; întuneric – întunecare; şarpe – a şerpui – şerpuitor; drum – îndrumător – drumeţ – a îndruma; prost – prostit; frumos – frumuseţe – înfrumuseţare; floare – înflorit etc.

Înainte de a ajunge la asemenea cuvinte scrise, la îndemâna scriitorului, cuvintele sunt din belşug vorbite. Prin derivaţie naturală, toată vorbirea scrisă are pilde numeroase. Cuvintele îmbelşugate ale graiului comun şi simplu oferă scrisului variaţii de literatură bogată. Între lipsurile de vocabular aici vine din plin colaborarea filologiei care caută şi găseşte adeseori cuvântul sau expresia trebuincioasă (cuvintele tehnice, de pildă).

Uneori scrisul are tendinţa de a strica limba mai repede decât a o înfrumuseţa şi un cuvânt frumos prin esenţa lui se urâţeşte. De unde vine nevoia la unii scriitori, care nu sunt scriitori propriu-zis, de a scri de pildă *păpuşă* cu *ă* când ea trebuie vorbită şi scrisă păpuşe (ca şi uşe, cenuşe, mănuşe, mătuşe, faşe, căpuşe etc.)?

Ţi se cere un manuscris la o redacţie literară şi când ţi-l citeşti imprimat nu mai găseşti nici linie, nici sens, redacţiile fiind obligate să intervie cu legea dicţionarului şi să modifice expresia şi ideea scriitorului.

Dicţionarul e o simplă sculă şi în nici un caz mai mult. Dicţionarul nu poate fi o lege sau o constituţie din simplul motiv că el stă pe loc, în timp ce limba evoluează mereu. De aci şi greşeala editurilor de a impune *păpuşă* în loc de *păpuşe* cum se pronunţă de popor.

Virgula e o pauză determinată de multe ori de scriitor, o pauză de gândire, o întoarcere de sens, obţinerea anumitor nuanţe pe care o permite limba noastră. Potopul de virgule întâlnite în diverse lecturi exasperează şi exasperarea creşte aflând că aceste virgule nu sunt puse de scriitor ci în biuroul redacţional.

Amestecul în scrisul cuiva este nepermis. Decât să fie ciopârţit de nişte oameni care nu sunt scriitori, un text e de preferat să fie restituit autorului spre a-l reface sau pur şi simplu înlăturat. Nimic nu este mai absurd decât să te vezi apărând cu alt cap şi altă minte. Noroc că pe vremea lui Coresi şi Miron Costin nu existau edituri şi dicţionare care să înveţe cum trebuie scris!

1967

FOLCLOR ŞI NE-FOLCLOR

Am povestit odinioară substanţa unei convorbiri într-un sat din Elveţia – Athenaz – cu un savant german, profesor de folclor la Universitatea din Berlin. El afirma că folclorul nostru muzical are treizeci şi trei de motive absolut originale, pe când toate celelalte folcloruri nordice, sudice şi orientale au, numai în cazul cel mai bun, vreo douăsprezece...

Întors la Bucureşti – sunt câteva zeci de ani de atunci – am stat de vorbă cu câţiva «specialişti» despre realităţile scoase în evidenţă de profesorul berlinez. Ceea ce m-a izbit şi m-a amărât de o amărăciune încă actuală, este că esenţialul problemei le era cu totul strein.

Singurul care m-a ascultat şi a înţeles problema a fost un artist identificat cu folclorul românesc, Sabin Drăgoi.

De la un timp încoace, care se prea lungeşte, atât în folclorul autentic, în muzică, în literatură, cât şi cu deosebire în jocurile noastre rămase din tradiţie, pasionează preocuparea de a le izmeni. Această tendinţă trebuie să dispară şi nu orice prim-venit nu ştiu de unde şi cum, stabilit autor, să-şi poată permite să degradeze în numele «creaţiei» geniul moştenit. Dovadă evidentă majoritatea obiectelor de aşa-zis artizanat şi dansurile falsificate.

Ceva mai mult: s-au infiltrat şi o seamă de aşa-numiţi «instructori-coregrafi» până şi la ţară, silindu-i şi pe ţărani să-şi abandoneze tot ce s-a moştenit din trecut, în timp ce pe scenele din oraşe se desfăşoară pe socoteala poporului spectacole urâţite şi aproximative.

S-a ivit o preocupare parazitară: «stilizarea», o gravă ofensă la tradiţia adevărată. Neputând să creezi, stilizezi... Costumul ia astfel o expresie antipatică: în locul căciulii apare o bonetă de cârpă, când teşită, când ţuguiată, iar în locul opincii autentice apare o imitaţie stilizată pe care costumul în totalitatea lui o respinge.

O pildă majoră despre folclorul adevărat o dau căluşarii, care în spectacolele de azi sunt modernizaţi, siliţi să denatureze aspectul şi mişcările clasice.

Ce caută cizma şi aşa-zisul pantof din picioarele fetelor dansatoare, în locul opincii şi a zornăitului în mişcare? Cizma e rigidă, ascunde jocul gleznei, strică supleţea şi stârpeşte elasticitatea dansurilor româneşti.

În toate dansurile ancestrale moştenite de la daci şi romani, pasul e jucat pe talpa întreagă, apăsat pe inima pământului de acasă. Piciorul liber vorbeşte limba lui şi fiecare încheietură e un semn de inspiraţie. Cizma şi pantoful căruia i s-a pus toc şi baretă ocărăsc subtilele ingeniozităţi ale naturii şi denaturează ritmul unui dans acordat cu marele ritm al vieţii întregi.

Întoarcerea la opinca jucătorilor numai superficialitatea fals modernistă o socoteşte ca un semn de sărăcie a sărăciei de odinioară. După asemenea «stilişti» şi după o paralelă înfumurare, ar trebui să scoatem şi plosca, chimirul, cobza, betele şi să repudiem însăşi frumuseţea

delicată păstrată de gustul todeauna rafinat al poporului nostru, păstrată fără greş din străbunie.

Desigur că oraşului îi este permisă câte o modificare fără să brutalizeze gingăşia primitivă. Din motive de mediocritate şi nepricepere totală s-a ajuns la un lamentabil stas pretins artistic căruia îi datorăm toate urâţeniile menite să înlocuiască şi să anuleze valorile naţionale.

E de aşteptat ca televiziunea măcar să simtă adevărul adevărat şi să-şi facă o autoritate cum şi este în abstract capabilă să-şi impuie o estetică şi o datorie în valorificarea curată a marii avuţii de folclor.

Nivelul de civilizaţie atins la maximum nu trebuie să desfiinţeze acurateţea pură care vine la noi numai din popor. Nu putem despărţi niciodată, în tot ce facem şi năzuim, geniul neamului nostru de adevărata lui avuţie.

1967

ADUCERI AMINTE

Pentru că le-am supravieţuit, îmi aduc aminte cu plăcere şi regret de foştii mei intimi conteamporani, Cazimir Belcot, cel mai inimitabil artist de teatru, rece, de Constantin Tănase, elevul lui, de Camil Ressu, unul din marii noştri pictori specializat în figurile argeşene, de Francisc Şirato, desinator şi pictor de mare vervă, de incomparabilul gazetar şi scriitor Dem. Teodorescu.

Unii din ei au trăit cu mine în ceea ce aş putea numi casa mea. Ar trebui pentru fiecare din ei să încep câte o pagină deosebită.

Momentul care-i înmănunchează pe toţi a fost primul război mondial, aşteptând fiecare ceasul de a ne prezenta la unităţile noastre, unii ofiţeri, alţii soldaţi şi ceilalţi întârziaţi de la serviciul militar. Datoria, ca să întrebuinţez cuvântul cel mai adecvat momentului de primejdie, şi-a făcut-o fiecare în felul lui şi nu şi-a făcut-o rău, dimpotrivă.

Belcot era şi un valoros autor de teatru. Îndrăzneţ faţă de popoarele oarecum antagoniste României, el a realizat

o admirabilă propagandă românească jucând pe scenele străine şi admirat mai ales în incursiunile lui prin provinciile româneşti de subt jugul austro-ungar. Aş spera că unii români care l-au aplaudat în teatrele eterogene îşi vor aminti bine de el, dacă revista de faţă se va deschide pe masa lor de lucru.

În camera lui Belcot din apartamentul meu, se petrecea zilnic scandalul didactic al maestrului cu Tănase, ucenicul lui. Cupletele lui Tănase erau scrise de Belcot şi debitul lor acompaniat de pian era des întrerupt de irascibilitatea profesorului, todeauna nemulţumit de realizările lui Tănase. Nu-l cruţa pe bietul om de treabă şi generos camarad ce era Tănase, până ce nu-l punea la punctul dorit.

Tănase nu şi-a economisit niciodată sforţările obositoare de a face din scena lui cel mai aplaudat şi popular teatru din Bucureşti. Conduita lui faţă de toţi câţi i-au trecut prin mână a fost întodeauna plină de înţelegere şi dărnicie.

Cariera lui Tănase a fost făcută întreagă, în casa mea, de Belcot.

În gravitatea lui de actor, Belcot ajungea să apară pe scenă ca sala întreagă să râdă. Ţinuta lui avea un umor neîntâlnit la nici un alt actor. Un gest, o mişcare, erau capodopere de haz.

Cazimir Belcot era, cred, societar al Teatrului Naţional. Norocul acestui teatru adeseori inspirat de prezenţa lui Caragiale era mânuit de o întreagă pleiadă de artişti fără pâreche. Celebritatea care i-a continuat e opera lor.

Chiriaşi prigoniţi de proprietari, ne-am schimbat domiciliul aproape la fiecare Sfântul Dumitru sau Sfântul Gheorghe, două epoci în care miile de bagaje ale nefericiţilor locatari se răspândeau în toată capitala – şi toţi prietenii noştri au venit după noi.

Dacă aş fi înfumurat şi emfatic, aş îndrăzni să spun că trăiam într-o mică academie din care au ieşit un rând de incontestabile mari valori.

Dem. Teodorescu pentru toţi colegii lui era Mitică, dar pana lui afurisită de incorigibil democrat şi de o vehementă dar suavă complexiune era temută în toată presa cu care avea întodeauna ceva politic de răfuit.

Cu Dem. Teodorescu am fost la închisoare şi am dormit împreună în acelaşi pat, mângâindu-mă cu epitetul de nene Iancule. Odată cu noi pătimea în zidurile închisorii şi Ion Slavici, mai bătrân ca toţi şi care ne da tinerilor pilda muncii fără preget de zece ore pe zi.

Masa noastră comună era zilnic aprovizionată de «Cucoana Paraschiva», soţia mea, care împovărată de două găleţi de mâncare făcea pe îngheţ şi zloată drumul pe jos până la penitenciar.

Marea noastră tovărăşie trebuia să fie ruptă şi îmbucătăţită de evenimente. Orişicum, izbânda socialismului şi pentru Dem. Teodorescu, pizmuit şi înlăturat din presa activă, ar fi fost o mare bucurie dacă nu murea la netimp.

E mult de povestit şi scris despre epoca de care vorbim şi, dacă viaţa ne permite, vom încerca să o facem noi, martorii momentelor tragice şi supreme.

1967

PRIMĂVARĂ

Îţi mai zic o dată bună dimineaţa, Primăvară!

Te-a aşteptat câteva luni inima noastră, a oamenilor tăi, să încapi cu mirodeniile şi florile tale într-înşii.

Ţi s-au ivit întâi ghioceii, ca nişte bilete albe trimise de grădinile tale.

Ţi-au adus şi paserile cerului darurile lor ciripite. Iată şi plugurile că vin întru întâmpinarea ta. Iată şi semănătorul cu sânul plin de grâu de aruncat pe brazdă. Iată şi pe sora ta Mărioara cu fotele zmălţuite, îţi iese înainte cu băiatul cel mai frumos din poveste.

Se vor întinde odată cu florile horele tuturor Feţilor-Frumoşi, viorile şi fluierele vor porni odată cu buciumul să te slăvească. Tu eşti viaţa noastră a tuturora, eşti Pacea noastră, eşti leagănul parfumat al tuturor neamurilor legănate în bucurii şi nădejdi. Tu eşti marea sărbătoare, învierea tuturor aşteptărilor frumoase. Odată cu florile şi cântecele iată droaia de copii, viitorii Feţi-Frumoşi in-

trând în hora ta mare. Fetele îți vor aduce trâmbe de mătase, albinele se împărtășesc cu corul tuturora, muzica e a pământului întreg, a pădurilor, a izvoarelor care toate te-au așteptat să vii...

Fii binevenită!

1967

LICEUL

Între școala abecedarului și universitate, are loc, încă de pe timpuri, o școală mijlocie care se cheamă liceu, când mai mult, când mai puțin depărtată de cursul universitar.

De la *az – buche* până la doctorat, școlarul adună lecție cu lecție și an cu an ceea ce se și poate numi cultură: suma lucrurilor învățate.

Fostul Liceu «Sfântul Sava», devenit de câtva timp «N. Bălcescu» – de ce-o fi fost nevoie de o suprapunere de nume când foarte bine ar fi putut două licee să poarte aceste nume? – reprezenta odinioară aproape o universitate, dând preferință studiului limbilor clasice: latina și greaca, așa-zisele până deunăzi *umanioare.*

Pe lângă Liceul «Sfântul Sava» – liceu de stat – funcționau tot felul de școli secundare, particulare, pentru băieți și fete, școli s-ar putea numi, trăgând cuvintele de păr, pentru o aristocrație.

Școala noastră, din care făceam parte și eu, fiind de-abia un început, de multe ori sfârșitul liceului se oprea în clasa cincea care aproviziona cu «elemente» funcțiile și magistraturile diverse și, nu rareori, catedrele primare din provincie. Astfel V. Demetrius a fost «învățător» mai mulți ani de zile și rezultatele lui profesorale n-au fost inferioare absolvenților de școli normale dirijați de pildă de Alexandru Odobescu. Ba dimpotrivă...

Pe vremea ceea personalitățile strălucite ale Liceului «Sfântul Sava» erau, dintre elevi, Gala Galaction și N.D. Cocea.

Galaction își alesese drept modele literare pe frații Jules și Edmond de Goncourt, din ucenicia cărora au

rămas câteva caiete groase de *memorii personale.* Sunt mi se pare şapte caiete groase în perspectiva apariţiilor actuale, notate de un şir întreg de ani.

Pe de altă parte, Cocea îşi scria voluminosul roman *Poet-poetă,* cu o prefaţă de Galaction, început chiar pe băncile liceului.

În cursul «superior» şi anume în clasa a VI-a, spre surpriza familiei şi a prietenilor, Galaction a hotărât să se lase *repetent* şi s-a lăsat repetent, mai ales în uimirea profesorilor între care se numărau câteva bune intelecte... Hotărându-se la asemenea gest anarhic, mistic din substanţă, Galaction în tot ce hotăra se simţea chemat «de sus». Acest «Sus» ne preocupa pe mai mulţi: căutare de sine, durere de tinereţe. Probabil o asemănare secretă îi scormonea ceea ce el numea o chemare. S-a ţinut cu îndârjire de această chemare luptând cu două biserici odată, Catedrala catolică «Sfântul Iosif» şi călătoriile laolaltă la mânăstirile ortodoxe. Cred că orga a jucat un rol strâns în chemările lui Galaction care, se ştie, că după studiile teologice de la Cernăuţi s-a dedicat preoţiei în momentul când se pregătea să intre la călugărie.

Galaction era încă din liceu o individualitate consacrată Domnului din Eternitate şi, în discuţiile dintre credinţele lui şi ateismul lui Cocea, pierdeam câte o noapte întreagă până la răsărit.

În casa plină de borangicuri, mătăsuri şi ţesături a maică-sii, din strada Semicercului, durau controversele până la ziuă, învinse mai întodeauna de Galaction.

Mi-aş aduce aminte cu multă plăcere plimbările din parcul care împrejmuia clădirea liceului, însă cu mai puţină plăcere de figura mai marelui de peste liceu şi internat – fie-i ţărâna uşoară – celibul Simeon. Prin el elevii dădeau întâiaşi dată de ceea ce s-a cunoscut mai târziu subt denumirea de *cenzură.*

Părintele celib aştepta cu o patimă diavolească curierul cotidian. Desfăcea repede plicurile, îşi orânduia scrisorile deschise după o formulă a lui şi nu se culca până nu analiza conţinutul lor, ţinând şi el o corespondenţă secretă cu părinţii copiilor, viu interesat de reacţiile lor...

Azi îmi aduc aminte cu bucurie de liceul nostru, cu amărăciune de dispariţia prietenilor mei. Pentru cartea şi ideea românească definitiv stabilită, Liceul «Sfântul Sava» a fost prima lespede de marmoră a scării de intrare în palatul culturii naţionale.

1967

PRIMĂVARA VIEŢII

Dacă aş fi întrebat ce păreri aş avea despre viaţă la vârsta mea de optzeci şi şapte de ani împliniţi, aş rămâne niţel cam confuz. Într-adevăr au trecut chiar optzeci şi şapte de ani? Mă cam îndoiesc... Cred că prietenii mei se înşeală, după cum mă înşel şi eu. N-am avut încă impresia că am trăit atât de mult şi tinereţea, la care am făcut mereu aluzie în timpul meu, este încă prezentă. Să se cheme un atât de lung interval bătrâneţe sau maturitate? Cred că şi aici e o înşelăciune. Desigur că lucrez nestânjenit ca şi în tot trecutul meu. Ba mai mult, îmi simt condeiul încă tânăr, de începător. Am aceeaşi senzaţie ca în timpuri, că de-abia încep să *scriu,* cum se zice. Cam pe aici ar fi răspunsul. Aceeaşi nelinişte, aceeaşi îndoială, aceeaşi uitare de sine mă fac să mă încred într-un fel de tinereţe nouă.

Le-aş dori confraţilor mei, mult mai tineri după datele din calendar, o vârstă cel puţin egală cu a mea, dar şi o lepădare de orice orgoliu rămas în drojdiile instinctului.

Dacă mi-aş examina trecutul cu obiectivitate şi cu toată modestia obligatorie, mi-aş descoperi câteva calităţi: o răbdare neostenită, o nădejde în înfrumuseţarea mereu sporită a limbii româneşti şi poate că şi impresia că am participat şi eu, cu puţinele mele mijloace, la această continuă înfrumuseţare. Orice altă veleitate mi-a lipsit şi sunt încredinţat că exagerata opinie a confraţilor mei despre ce aş fi putut să fiu nu mă îndreptăţeşte la alte năzuinţe.

Deci, dragii mei, perseverenţă, sinceritate şi îndrăzneală.

Cred că altceva n-aş avea de adaos la aceste cuvinte găsite în luna mai printre flori, la întâmplare...

1967

O FAMILIE CU DOI COPII
Pastel

Dialog între soţi, după douăzeci de ani de căsnicie:

– Când te-am cunoscut erai o proastă.

– Şi tu erai un nerod.

– De ce eram nerod?

– Pentru că te-ai luat după mine, pe stradă, fără să ştii cine sunt şi te-ai agăţat ca un scai. Puteam să fiu cine ştie cine...

– Mi-a plăcut că te duceai cu capul în pământ, ca o femeie cuminte şi care se duce la treabă. Te-am urmărit o jumătate de ceas înainte de a te saluta. Şi te-am examinat. Şi mi-a plăcut că te-am văzut curată, adică îngrijită cu hărnicie proprie: asta se vede.

– Acum nu te mai bâlbâi ca atunci... Ţi-aduci aminte ce caraghios erai?

– Mă sfiam...

– La treizeci ani? Şi după ce colindaseşi, presupun, atâtea femei?

– La treizeci de ani, da. Mă temeam să nu te jignesc şi nu ştiam dacă ţi-aş plăcea.

– Când mi-ai spus primele cuvinte credeam că eşti jidan... Aveai şi niţică barbă.

– Şi dacă eram jidan?

– Nu era nimic. Îţi sta bine jidan...

– Aşa e când te întorci după mulţi ani, acasă. Se cam încurcau limbile în gâtlejul meu.

– Şi ce pretext idiot ai găsit ca să intri în vorbă. Bărbaţii deştepţi sunt cei mai proşti cu fetele...

– Când au simţit că le pot iubi... La Paris, când îmi făcea semn dintr-un gang câte una şi-mi zicea «viens, mon p'tit» mă uitam niţel la ea. După figură, îi răspundeam fără nici o sfială «Pas d'sou» sau «Merde». De tine mi-a fost un fel de frică. Poate că era frica respectului.

– Şi nu ştiai că-ţi era teamă de o cusătoreasă, care îşi înţepa degetele cu acul...

– Am simţit că eşti o personalitate... Că munceşti, că rezişti singură şi că eşti organizată sănătos, cu voinţă, cu

mândrie şi cu speranţe. Şi nu m-am înşelat. Era zestrea ta.

– Îmi ieşise din picior un galoş. Dacă nu mă găseam într-o împrejurare atât de comică, nu ţi-aş fi răspuns nimic. Mi-ai spus, ca un prost. «V-a ieşit, domnişoară, galoşul din picior». Şi era idiot de adevărat. M-am oprit, m-am ţinut de un grilaj şi mi-am rulat galoşul. Şi ţi-am răspuns.

– Mi-ai răspuns: «Uite că l-am pus la loc». Şi adăugaseşi în tăcere: «Şi acum ce mai vrei?» Dar devenisem proprietarul unui răspuns pe care mi l-ai dat tu mie.

– Şi tu ai produs altă prostie.

– Ce-am spus?

– «Ce vreme urâtă e domnişoară! ce lapoviţă!» Începeai ca toţi, cu starea timpului. Uitaseşi gradul de temperatură.

– Păi ce eram eu? Nu eram toţi?

– Nu, că nu te-aş fi luat!...

– Dar cum eram atunci?

– Iar vrei să te laud...

– Îmi face bine. Când mă lauzi, mă simt parcă m-ai duce-n braţe şi parc-aş fi mic, mă mângâi. Hai spune...

– Da, ştiu eu cum erai? Dar erai ca un om care nu semăna cu nici unul altul.

– Serios?

– Foarte serios.

– Dar de unde bănuiai tu că eram singurul în felul meu?

– Asta se ştie, nu se află... Când zici: n-am mai văzut, e adevărat; n-ai mai văzut... chiar dacă ai mai fi văzut...

– Din ce iese o viaţă: dintr-un galoş!

– Dar din ce vrei să iasă?

– Noi ăia care zicem că învăţăm carte, ne închipuim că viaţa vine altfel... din lirism, în mod literar sau ştiinţific.

– Amestecată cu o zestre care-şi lasă sacul să se vadă prin ştofă...

– La cei şireţi şi calculaţi. La ceilalţi nu...Dar un galoş, o umbrelă sunt motive hotărâtoare de multe ori în viaţă... M-a iubit şi pe mine o dată o fată foarte cultivată,

pe care poate că aş fi luat-o de soţie, dacă nu avea o umbrelă. Îşi pusese umbrela pe genunchi, o frumoasă umbrelă de mătase palidă, şi din umbrelă s-a ivit un păduche de lemn... M-a trecut un fior. Ca să nu bage de seamă fata, i-am luat umbrela şi am scuturat-o: poate că nu era vinovată, mi-am zis. Dar m-am pus să controlez. Ducându-mă să o vizitez în familie, o familie cultivată şi elegantă, m-am uitat pieziş prin colţuri, pe acolo unde numai femeia harnică ştie să se uite. După un paravan, am văzut un capot murdar. În camera de baie, se terfeleau nişte prosoape şi un burduf de rufe strânse într-un cearşaf. Pantoful de fir dintr-un ungher era jerpelit. Şi mirosea a praf. Când îmi adunam socotelile lângă viitoarea mea logodnică, lăsat singur cu ea, la o măsuţă cu compotiere de cristal şi cu vase aurite de porţelan, mă uitam, distrat, pe broderiile dintre tacâmuri. Mă crezi? De subt o căprioară de Copenhaga ieşi altă ploşniţă, care nu mai era supusă controversei – o ploşniţă de o vârstă cu soacra, îndreptându-se către o constelaţie de prăjituri confuze în gulere de hârtie Maria Stuart.

– Şi ce-ai făcut?

– I-am arătat-o cu degetul.

– Cum ai putut?

– Eram revoltat.

– Şi ce-ai zis?

– Nimic. Mi-am scos monoclul şi am făcut gestul examinatorului cu lupa... Şi mi-am pus monoclul la loc...

– Ea trebuie să fi îngălbenit?

– Dimpotrivă! a zâmbit şi a zis ceva pe franţuzeşte, mi se pare că în versuri.

– Şi tu ce-ai mai făcut?

– Mirosea şi a ploşniţă şi am plecat. Şi nu m-am mai întors niciodată.

– Cum aşa?

– Iaca bine. Şi când am mai întâlnit-o, am salutat-o neutru.

– Şi ea ce-o fi zis?

– Trebuie să fie zis că sunt ceva ca un imbecil, care caut ploşniţa în femeie.

– Nu mai mi-ai spus asta niciodată... Ai mai văzut-o?

– De douăzeci de ani ne spuneam în fiece săptămână câte ceva nou... O văd din când în când într-un automobil splendid. A luat-o un nenorocit de bancher.

– Să-ţi mărturisesc ceva. După douăzeci de ani de viaţă laolaltă se poate face fără umilinţă o verificare. De ce m-ai ales tocmai pe mine?

– Umbli să-mi smulgi o declaraţie. Vrei să-ţi spui că te-am iubit.

– De asta nu mă îndoiesc. Şi asta se simte, nu se spune, nu mi-ai spus-o niciodată şi am simţit-o întodeauna. O simt de douăzeci de ani în fiece zi şi ceas.

– Ai putea să-mi dai amănunte, ca să văd dacă nu cumva te înşeli... Lasă-mă să mă apăr.

– Nu-i aşa că în douăzeci de ani nu ţi s-a urât niciodată cu mine?

– Spune, să vedem.

– Câte ceasuri stăm noi de vorbă în fiece zi?

– Să mă gândesc... Mi se pare că toată ziua. Dar ştii că abia acum bag de seamă?

– Ei?

– Continuă. Până acum n-am descoperit nimica grav.

– Ai mai stat cu cineva de vorbă douăzeci de ani fără să plictiseşti?

– Nu. Dar nu-mi aduc aminte: despre ce vorbim noi de douăzeci de ani?

– Crezi că eu îmi aduc aminte? Ştiu numai atât, că vorbim mereu şi râdem mereu. Nu ţi se pare curios?

– Ba dacă stau şi mă gândesc, poate că, într-adevăr, e foarte curios.

– Ai plecat câteodată singur de-acasă la prieteni şi te-ai întors amărât.

– E foarte adevărat. Eram între intelectuali şi intelectuale. Urâtă specie de animale! «Intelectualii» se silesc din răsputeri să pară interesanţi. Despre intelectuale nu-ţi mai vorbesc. Una spunea că Nietzsche scria binişor.

– Dar aia care recita pe canapea poezii?

– Nu-mi mai aduce aminte, îmi vine rău. Avea de fiecare împrejurare câte trei poeme şi nu pierdea nici una. Lumina lunii, tăcerea din odaie, zulufii din păr. Stam ca

un idiot şi persoana mă credea fermecat. Avea serii fixe de citaţii şi apropouri, exclusiv literare.

– Şi te plictiseai...

– Adevărat. Am văzut-o de patru ori şi era s-o arunc de cincisprezece ori pe fereastră. Nu ştii cum am scăpat de ea?

– Mi-ai spus: ai luat-o la înjurături.

– Exact. Ca un birjar care-şi ocărăşte iapa.

– Pe mine nu m-ai înjurat niciodată.

– ...

– Când te plimbi mă iei cu tine. Când pleci prin ţară nu poţi călători singur. Am ajuns să facem amândoi o singură bucată. Nu mă iubeşti?

– În faţa faptelor o să mă dau biruit.

– Asta nu înţeleg. De ce te-ai oprit tocmai la mine?

– Îţi pare rău?

– Dacă n-aş risca un cuvânt care ţi-e nesuferit, ţi-aş spune că sunt fericită.

– Aşa. Dă-mi cu mâna prin păr. Mâna ta mă adoarme.

– Tu eşti câinele meu.

– Mă cheamă Kuţu şi-mi place la şoldul tău. Uite, te-am luat de nevastă din pricina şoldului. Să nu protestezi.

– Numai atât?

– Întâi a fost şoldul. Când ne-am plimbat într-o seară pe subt nişte tei, şoldul tău se clătina ca un ou în palma mea. Te ţineam de mijloc. Călcai din ce în ce mai încet şi oul tău se lenevea cald în palma mea.

– Te-ai uitat la mine...

– Şi tu în ochii mei. Era o mărturisire. Ai văzut cum se potriveşte gustul albinei cu mierea unei flori? Am ştiut atunci că nu ne mai despărţim. Tu miroseai a vişini şi a pământ de plug.

– Dar ştii când m-am hotărât de tot?

– Când ai lipsit două zile de-acasă?

– Vezi că ştii?

– Am găsit odaia mea de flăcău scuturată, curată. Dezvelind patul, am găsit cearşafuri albe, feţe de perină frizate şi un buchet de muşeţele mari într-o cană. Peşchirele fuseseră păstrate în lavandă. Era ceva din zestrea

ta, lucrată de mâinile tale şi înălbite de tine. O aduceai soțului viitor, când nici nu ştiai ce fel de soț ai ales.

– Şi a doua zi am fugit cu tine.

– Ai fugit, e bine zis.

– Fiindcă aşa e, am fugit împreună.

– Ai fugit încet.

– Cine pleacă de acasă, la un bărbat, fuge. Fuge de trecut, fuge de deprinderi; ce mai încoa, încolo? am fugit. Să ştii cum îmi bătea inima de plăcut!

– Pot să spun că din noi toți fugeau numai caii, care duceau bagajele. Asta din pricina tarifului.

– N-a spus toată lumea că am fugit cu tine?

– Eram şi eu în trăsură, e-adevărat.

– Şi n-ai spus birjarului: acuma mână băiete? «Acuma» înseamnă să nu ne vadă nimeni şi are sensul unui sfârşit şi al unui început fără sfârşit.

– Îți pare rău?

– Nu ți-e ruşine să întrebi! Pune mâna şi vezi cum bate şi acum. Mă temeam să nu mă ia cineva îndărăt, sau să nu te ia pe tine cineva.

– Eu prefer să pipăi şoldul. Uite cum se rotunjeşte de frumos, ca dedesubtul teilor atunci...

– Acum cămăşile sunt de mătase.

– Mătasea s-a înțeles cu sânul şi cu şoldul tău ca unda cu stuhul: erați de-un neam. Auzi? cântă țâța ta ca un flaut şi o voce şopteşte-n subsuoară. Auzi?

– Acum douăzeci de ani te-am rugat să fii totuşi cuminte, când m-ai ameţit. Să nu mai fii cuminte...

1967

CÂTEVA CUVINTE

Pe vestita vale a Timocului sârbesc s-a ivit din cântece şi din ghiocei o spiță românească. Flăcăii şi fetele ei au graiul de rădăcină al fraților dintre Dunăre şi Carpați. Deie-mi-se voie, ca unui cântăreț din scripcă, flaut şi bucium, să intru în hora lor, bătându-le pământul cu

opincile jucate pe pământul de peste Argeşul şi Oltul de baştină veche.

Popoarele, care au dat cu timpul şi cu multă suferinţă Jugoslavia actuală, se bucură de privilegiul că viaţa lor subt guvernarea mareşalului Tito, eroul marilor izbânzi, prezintă o înfăţişare deosebită.

Noi românii am vieţuit într-o înfrăţire continuă cu Jugoslavia şi, cu toate presiunile încercate şi nedorite, n-am avut cu ea nici un război. E un fenomen deosebit între popoare vecine, care-şi dispută teritorii şi întâietăţi.

Cartea acestor însemnări strânge şi mai mult legăturile noastre de suflet şi de minte şi o considerăm ca o biruinţă.

Cunosc Jugoslavia, că am văzut-o de curând la ea acasă. Dovezile de gust şi valoare sunt nenumărate şi ar trebui înşirate şi ele cu stilul bravurei vecinilor noştri, în artă, în viaţă şi în capacităţile personale ieşite pe linia mondială întâia. La ea, la Jugoslavia, mi-a rămas din ce în ce mai sporită impresia de curat şi definitiv cu care am trecut Dunărea înapoi la Bucureşti.

Pe masa mea de lucru portretul Mareşalului semnat cu o lumină de cerneală e dovada preţuirei literelor româneşti.

Singura mea părere de rău şi adâncă e că n-am ajuns până la valea Timocului, în apele căruia se oglindesc fraţii noştri români.

1967

CUVÂNTUL AUTORULUI

Pentru evitarea confuziilor atât involuntare cât mai ales voluntare trebuie spus de la început că prezentul manuscris aparţine unei epoci anterioare şi că a fost întocmit în anul 1943, după o îndelungată experienţă personală.

În vremea lui, încă nu se desfiinţaseră aşa-numitele cabinete particulare. Corectitudinea profesională nu avea

prea multe prilejuri să se confrunte cu impresionanta conştiinţă. Abuzul, caracteristic pretutindeni, al epocii, preocupată aproape exclusiv de înavuţire cu orice preţ, nu era străin nici de medicină. S-au petrecut şi tolerat uneori excese condamnabile de necrezut, iresponsabilitatea medicală, dozată după temperamente vicioase, lăsa liber necercetat domeniul sănătăţii ermetic închis. Una din cele mai frumoase arte, altoite pe toate ştiinţele experimentale, nu prea rareori exemplare, prin euforism, devenea ruşinoasă pentru prestigiul admirabilei vocaţii dintre miracol şi viaţă.

Medicul e confidentul bolnavului. Intuiţiile şi spiritul de sinteză, atunci când fac parte din fericitele lui înzestrări de psihologie, însemnează adevăratul grai atotvindecător, existent şi el în lumea medicală a elenicului Hippocrat.

O confuzie regretabilă şi-a făcut loc între ipotezele stârnite la reprezentarea repetată a piesei pe scena Teatrului Naţional în anul 1947. Pe cât a plăcut publicului care ştie şi el ceva, tot pe atât a indispus laolaltă medicina corectă în opusul ei. O neaşteptată solidarizare contradictorie a vechei zicale *Invidia medicorum* a mers până la provocarea unui scandal, aş zice clinic la una din reprezentaţii şi culpabilitatea a cerut insistent retragerea piesei de pe afiş, ceea ce s-a obţinut, dată fiind superstiţia nu întodeauna verificată că medicul e o individualitate infailibilă şi fără greş. Minoritatea oamenilor şi de valoare şi de înrudire de categorie făcuse eroarea să se confunde cu o elită a tejghelei.

1967

MOŞTENIRE

Vă pizmuiesc, omeniri rămase după mine, că o să ascultaţi vântul, pe care nu-l voi mai auzi, că veţi călca pământul, pe care eu nu-l voi mai călca, că veţi sorbi lumina, care pe mine nu mă va mai atinge, că veţi auzi

fulgerele, apele, cântecul vântului, suspinul oamenilor, şoapta şi mireasma porumbului, parfumul pământului care va fi numai al vostru...

Voi veţi lupta înainte, veţi urca văzduhurile, şi eu voi tăcea întins pe armele mele tăcute, pe arcul meu frânt, cu săgeţile triste.

Voi veţi auzi mereu mugetul cirezilor întoarse din păşuni cu tidva vie a ugerilor plină.

Aprindeţi măcar o candelă pentru mine, dar băgaţi de seamă să fie pusă la cap, pe care-l veţi găsi ca o ceaţă în stihurile mele, murmurate de adierile de prin grâu şi porumburi, a cărora pâine nu o mai gust.

Voi veţi urma să auziţi nechezul hergheliei. Veţi vedea zburând vulturii, mierlele. O să vedeţi fugind căprioarele. Nu mai trageţi în ele cu săgeata. E păcat!

Şi puneţi să mă păzească Grivei.

30 iunie 1967

NOTE BIBLIOGRAFICE

OAMENII LUI CARAGIALE: «Revista Fundaţiilor Regale», an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 42.

PROCEDEE CULTURALE: «Revista Fundaţiilor Regale», an. XIII, nr. 1, ianuarie 1946, p. 213. Semnat T.A.

OCHI ÎNGHEŢAŢI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16541, 15 aprilie 1946, p. 1.

La 12 aprilie 1946 reapare «Adevărul», care fusese interzis în decembrie 1937, împreună cu «Dimineaţa» şi alte publicaţii democratice. Solicitat de conducerea ziarului, Tudor Arghezi revine, relansând rubrica «Tablete» pe care «Adevărul» îşi va întemeia o bună parte a audienţei. Primul articol, *Amintiri din timpul dictaturii*, inclus în sumarul volumului *Scrieri 34*, p. 688, a apărut în nr. 16540, din 13 aprilie. Scriitorul va ţine o evidenţă strictă a tabletelor sale, consacrându-le un caiet pe coperta căruia a specificat: «Tablete. Ziarul „Adevărul". April 1946, decembrie 1947.» Aici se află notate numărul de ordine, data trimiterii manuscriselor, precum şi incidentele ce au tulburat cursul normal al colaborării. Din loc în loc, consemnările sunt întrerupte, Tudor Arghezi strecurând o informaţie – scrisă cu creion roşu şi încadrată în chenar – referitoare la volumele solicitate de recent înfiinţata Editură de Stat, sau la volumul predat editurii Casa Şcoalelor. Toate citatele din notele bibliografice sunt reproduse din acest caiet şi au fost marcate prin litere cursive.

«***Dem. Teodorescu.*** *Marţi 9 aprilie 1946. Manuscris înapoiat.*»

O COMEMORARE: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16543, 17 aprilie 1946, p. 1.

PAUZA REA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16545, 19 aprilie 1946, p. 1

DE PAŞTI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16546, 20 aprilie 1946, p. 1.

«***Un vizionar.*** *Vineri 25 aprilie. Refuzat.*»

ONOAREA CÂINELUI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16554, 4 mai 1946, p. 1.

ELEMENTE DE POLITICĂ EXTERNĂ: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16555, 5 mai 1946, p. 1.

FINANŢE ŞI PENITENCIAR «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16563, 16 mai 1946, p. 1.

«*Note de şedinţă. Procesul Antonescu. 11 mai (sâmbătă). Refuzat.*» Text pierdut. În arhiva Tudor Arghezi nu se află.

O PROFESIE HILARĂ: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16566, 19 mai 1946, p. 1.

MARIOARA VENTURA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16567, 21 mai 1946, p. 1.

NOTE CU CREIONUL: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16569, 23 mai 1946, p. 1. Foiletonul «Adevărului».

«*Trimis prin Ş. Cioculescu, de la baletul din 17 mai, Teatrul Muncitoresc.*» «*Un sfânt mânjit, 21 mai. Refuzat.*»

ŞCOALA UCENICILOR: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16571, 25 mai 1946, p. 1.

CONŞTIINŢA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16572, 26 mai 1946, p. 1.

O VORBĂ: «Caiet de poezie. Revista Fundaţiilor Regale», an. XIII, nr. 5, mai 1946, p. 3.

AMINTIRI: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16577, 2 iunie 1946, p. 1.

«*Titlul iniţial: **Amintiri elveţiene**. S-a suprimat în redacţie cuvântul elveţiene.*»

O PROPUNERE CUMVA: «Adevărul vremii», an. LX, nr. 16580, 6 iunie 1946, p. 1.

«***Moartea câinelui**, 7 iunie. Titlu schimbat în **Moartea**.*» Cu totul nefondat, redacţia a modificat titlul pentru a se evita o eventuală asociere cu execuţia mareşalului Ion Antonescu (1 iunie), poreclit «câinele roşu». Dealtfel, recent, unii istorici şi ziarişti au făcut această analogie, total nejustificată. Vezi tableta *Moarte*, în vol. *Scrieri 8*, p. 327.

ACADEMIA ROMÂNĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16587, 15 iunie 1946, p. 1.

«***Panaceul**, 15 iunie. Refuzat.*»

OMUL CU FRANZELA: «Adevărul», an. LX, nr. 16588, 18 iunie 1946, p. 1. Titlul iniţial: *Domnul cu franzela.*

PESTE DRUM DE ACADEMIE: «Adevărul», an. LX, nr. 16590, 19 iunie 1946, p. 1.

UN JUBILEU: «Adevărul», an. LX, nr. 16592, 21 iunie 1946, p. 1.

«*Trimis la „Casa Şcoalelor" mss. 122, **Tablete din Dictatură**, în mâna doamnei Sanda Movilă – pentru un volum de aproape 300 de pagini. 18 iunie 1946.*»

PROFESORII ÎN BANCĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16595, 25 iunie 1946, p. 1.
«Modificat.».

MOARTEA CLASICĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16601, 2 iulie 1946, p. 1.

VIERMELE AUTORITĂŢII: «Adevărul», an. LX, nr. 16603, 4 iulie 1946, p. 1.

UN OM SÂCÂIT: «Adevărul», an. LX, nr. 16604, 5 iulie 1946, p. 1.

ECONOMICUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16608, 10 iulie 1946, p. 1.

«BANCA NAŢIONALĂ»: «Adevărul», an. LX, nr. 16610, 12 iulie 1946, p. 1 .

14 IULIE: «Adevărul», an. LX, nr. 16614, 17 iulie 1946, p. 1.
«Livrat la Editura de Stat manuscrisul volumului de versuri ***Una sută una poeme****, 131 pagini, jumătăţi de coală, format ministerial. 19 iulie 1946.»*

ZVÂRLUGA: «Adevărul», an. LX, nr. 16618, 21 iulie 1946, p. 1.

GRUPUL LUCHIAN – PACIUREA: «Adevărul», an. LX, nr. 16620, 24 iulie 1946, p. 1.

CARACOŞTII ACADEMIEI: «Adevărul», an. LX, nr. 16621, 25 iulie 1946, p. 1.

VĂLENII: «Adevărul», an. LX, nr. 16623, 27 iulie 1946, p. 1.

O VOCE DINTR-ALTĂ LUME: «Adevărul», an. LX, nr. 16624, 28 iulie 1946, p. 1.

ANTICARII: «Adevărul», an. LX, nr. 16626, 31 iulie 1946, p. 1.

UN MEDIC ŞI UN PREFECT: «Adevărul», an. LX, nr. 16632, 7 august 1946, p. 1.

«LUMINĂ ŞI COLOARE»: «Adevărul», an. LX, nr. 16638, 14 august 1946, p. 1.

UN CAZ: «Adevărul», an. LX, nr. 16639, 15 august 1946, p. 1.
«20 august. Aprobat alegerea făcută de către Editura de Stat pentru 95 de bucăţi în versuri. Dat azi şi prefaţa în autograf domnului Năvodaru. Tirajul va fi 5000 şi preţul 4500. Drepturi de autor 5 625 000 lei.»

ADAM & COMP.: «Adevărul», an. LX, nr. 16652, 31 august 1946, p. 1.

CIVILIZAŢIA: «Adevărul», an. LX, nr. 16655, 4 septembrie 1946, p. 1.

ŞTIINŢA UNUI VIITOR: «Adevărul», an. LX, nr. 16658, 7 septembrie 1946, p. 1.

LIMBA TRĂDĂTOARE: «Adevărul», an. LX, nr. 16662, 12 septembrie 1946, p. 1.

CORESPONDENŢĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16667, 18 septembrie 1946, p. 1.

VARIANTĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16668, 19 septembrie 1946, p. 1.
PUŞCĂRIA: «Adevărul», an. LX, nr. 16669, 20 septembrie 1946, p. 1.
OMULE: «Adevărul», an. LX, nr. 16673, 25 septembrie 1946, p. 1.
BOEMA: «Adevărul», an. LX, nr. 16677, 29 septembrie 1946, p. 1.
COPIII PRIBEGI: «Adevărul», an. LX, nr. 16679, 2 octombrie 1946, p. 1.
ÎNVĂŢĂMÂNTUL PARTICULAR: «Adevărul», an. LX, nr. 16681, 4 octombrie 1946, p. 1.
IDILĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16683, 6 octombrie 1946, p. 1.
FURNICILE: «Adevărul», an. LX, nr. 16688, 12 octombrie 1946, p. 1.

«Colaborarea la „Adevărul" a încetat pe ziua de 15 octombrie. Matei ducându-se să comunice ziarului că Cercul de Studii are de gând să dea o reprezintaţie – la care m-am opus – pentru cicantenarul de activitate al colaboratorului principal, Henry Soreanu (Sonnenberg?) a răspuns că nu-l interesează. Acum patru luni, acelaşi, însoţit de Brunea-Fox, m-a vizitat cu o propunere specială (singura dată când a venit la mine): să mi se ofere o vilă la Sinaia sau un apartament în Bucureşti, pentru cincizeci de ani de activitate literară... Dealtfel nu m-a înstreinat de cei care în aprilie m-au invitat să colaborez, numai aflarea exactă a sunetului lor sufletesc, ci pe lângă atitudinea lor de ambiguităţi, convingerea că ei primesc subvenţii de pretutindeni, ca să se joace de-a independenţi.»

Iată cum relatează N.D. Cocea vizita făcută poetului, la îndemnul «tovarăşului Rudenco», în primele zile ale lunii aprilie, cu ingrata misiune de a-l convinge să scrie un articol «în care să-i apere pe cei înjuraţi de presa manistă»: «Dragă tovarăşe Rudenco, Am fost la Arghezi, aşa cum m-ai îndemnat. Convorbirea a ţinut vreo două ceasuri. Părintele Galaction, deşi m-a întovărăşit, n-a luat parte la dânsa. Iat-o în rezumat: La întrebarea mea dacă n-ar fi dispus să scrie un articol care să apere pe cei înjuraţi de presa manistă, pe oameni ca profesorul Parhon, Sadoveanu, Arghezi mi-a răspuns: „Pe Parhon, da. E un om de inimă şi de bună-credinţă. A rămas aşa cum îl ştiu de treizeci de ani: savant modest şi dezinteresat. Comuniştii se servesc de el fără consideraţie şi fără cruţare. L-am întâlnit acum vreo două săptămâni, în tramvai, înghesuit şi bruscat de călători. Toţi puţoii voştri (repro-

duc textual expresia) au automobile. Bătrânul Parhon n-are nici măcar o căruţă cu un cal. În ce priveşte pe Sadoveanu, nu voi scrie nici un rând. Recunosc meritele lui de scriitor. Dar ca om nu pot să-l respect. A supt la toate ţâţele politice. Onoruri şi bani a luat de la toţi. Acum îi ciupeşte pe comunişti. Îi şade bine în ferma lui Şeicaru. S-o stăpânească sănătos. Dar n-o să-l tămâiez pentru asta." Întrebându-l dacă, lăsând la o parte personalităţile, n-ar vrea să ia principial apărarea scriitorilor atacaţi, şi lăsându-l să înţeleagă că pentru un singur articol aş putea să-i ofer 200 000 lei, mi-a răspuns: „Voi scrie articolul, pentru că prea mult îşi bat joc politicienii de voi, dar bani nu primesc. Tu ştii că sunt sărac şi că abia pot să-mi hrănesc pe ai mei cu ce brumă câştig. Mă tocmesc ca un oltean cu cei care vor să-mi cumpere versurile, proza sau numele pe afişe, dar de vândut nu mă vând. Regimurile capitaliste m-au silit să trăiesc ca un izolat o viaţă întreagă. Proletariatul, pentru izbânda căruia am luptat amândoi de când ne cunoaştem, mă condamnă la aceeaşi izolare. În Rusia, un reacţionar ca Pavlov a fost ridicat în slăvi de comunişti. În România, cele câteva talente autentice, sunt ţinute la periferia vieţii sociale şi politice. Acum vreo şase săptămâni am cerut să mi se autorizeze apariţia «Biletelor de Papagal». Nu mi s-a răspuns. Oameni ca Ivaşcu sau Pas, pe care i-am cunoscut ca slugi de casă a lui Donescu la legionara «Vreme», au vădit mai multă trecere la comunişti, decât un om care a putut să-ntindă mâna uneori, dar care n-a fost slugă niciodată. Nu fac din asta o vină specială comuniştilor. Sunt şi ei ca toţi ceilalţi. Au aceeaşi slăbiciune, ca şi ciocoii, pentru transfugi şi renegaţi. Oameni sunt. Le place să fie gâdilaţi la şezut. Îşi pleacă mai bucuros urechea la mormăielile lichelelor simpatice, decât la glasul iritant al adevărului. Ai nevoie de nume? Mi-ar trebui un pomelnic lung cât calendarul ortodox. Cum spuneai şi tu însă: să nu facem personalităţi. Dar nici să nu-mi ceri să iau apărarea unui regim, care, cel puţin în domeniul artelor şi literaturii, proslăveşte mediocritatea şi ignorează pe cei, măcar de-o muchie de cuţit, mai răsăriţi." [...] Îţi restitui, tovarăşe Rudenco, cei 200 000 de lei pe care Arghezi a refuzat să-i primească, şi fă cum crezi că e mai bine pentru poet şi pentru cauza noastră. 15 aprilie 1946.»

«A fost reluată colaborarea la «Adevărul», la 23 octombrie, în condiţii noi, cu începere de la 15 octombrie. Masă cu Soreanu la 21 octombrie, 2-6 p.m.»

«*23 octombrie 1946.* ***După un proces.*** *Oprită în redacție.*» Textul acestei tablete s-a pierdut. În arhiva Tudor Arghezi nu se află.

ARTĂ PENTRU: «Adevărul», an. LX, nr. 16701, 27 octombrie 1946, p. 1.

PILDA NU FOLOSEŞTE: «Adevărul», an. LX. Nr. 16702, 29 octombrie 1946, p. 1.

CÂNTARUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16704, 31 octombrie 1946, p. 1.

«*1 noiembrie.* ***Libertatea presei.*** *Cerut cenzura să se modifice titlul, hodoronc, tronc!* ***De ce se teme toată lumea.***» Tableta a fost inclusă în sumarul volumului *Scrieri 34*, p. 727.

PANACEUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16702, 2 noiembrie 1946, p. 1.

CULTURĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16708, 5 noiembrie 1946, p. 1.

A FI ORI A NU FI: «Adevărul», an. LX, nr. 16711, 8 noiembrie 1946, p. 1.

DOCTORATUL: «Adevărul», an. LX, nr. 16713, 10 noiembrie 1946, p. 1.

TOT EL ERA: «Adevărul», an. LX, nr. 16716, 14 noiembrie 1946, p. 1.

EREDITĂŢI: «Adevărul», an. LX, nr. 16718, 16 noiembrie 1946, p. 1.

INVITAŢIE LA COLABORARE: «Adevărul», an. LX, nr. 16719, 17 noiembrie 1946, p. 1.

«*19 noiembrie, ziua alegerilor, guvernul Groza–Tătărăscu–Pătrăşcanu.*»

BULGARII: «Adevărul», an. LX, nr. 16724, 23 noiembrie 1946, p. 1.

NEHOTĂRÂRE: «Adevărul», an. LX, nr. 16729, 29 noiembrie 1946, p. 1.

«TALENTUL MEU»: «Adevărul», an. LX, nr. 16731, 1 decembrie 1946, p. 1.

GORJUL ŞI «GORJANUL»: «Adevărul», an. LX, nr. 16733, 4 decembrie 1946, p. 1.

OAMENI ŞI OAMENI: «Adevărul», an. LX, nr. 16736, 7 decembrie 1946, p. 1.

PACEA: «Adevărul», an. LX, nr. 16741, 13 decembrie 1946, p. 1.

[PENTRU JUBILEUL TEATRULUI «ALHAMBRA»]: «Rampa», an. XXXV, nr. 45, 13 decembrie 1946, p. 2.

ŞAIZECI DE AMERICANI: «Adevărul», an. LX, nr. 16742, 14 decembrie 1946, p. 1.

ÎN CRIZĂ DE CULTURĂ: «Adevărul», an. LX, nr. 16743, 15 decembrie 1946, p. 1.
COCORII: «Adevărul», an. LX, nr. 16746, 19 decembrie 1946, p. 1.
REALITĂŢI: «Adevărul», an. LX, nr. 16747, 20 decembrie 1946, p. 1
PREFAŢĂ: 1943: «Bilete de Papagal», Casa Şcoalelor, 1946, p. 3.
CRÂMPEIE DE FRUMOS: *Caiet studio Teatrul Naţional*, 1946, p. 5
[CUVÂNTAREA DOMNULUI TUDOR ARGHEZI]: «Rampa», an. XXXVI, nr. 57, 1 ianuarie 1947, p. 6. Rostită la Ateneul Român, la aniversarea celor cincizeci de ani de activitate literară.
«*Duminică, 2 ianuarie,* ***Omul sovietic.*** *Refuzat.*»
TOMEK: «Adevărul», an. LXI, nr. 16759, 4 ianuarie 1947, p. 1.
«*8 ianuarie 1047. Vizită, când era să părăsesc „Adevărul" pentru nepublicarea articolului 183 (****Omul sovietic****), a lui Pauker, Soreanu, Fox, Apostolescu şi fotograful. Zăpadă mare.*»
«*9 ianuarie 1947.* ***Ateneul Român.*** *Refuzat.*»
IMPRESII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16759, 10 ianuarie 1947, p. 1.
DRAGOSTE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16760, 11 ianuarie 1947, p. 1.
DIVERSIUNE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16763, 15 ianuarie 1947, p. 1.
CRITICA MICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16767, 19 ianuarie 1947, p. 1.
TINERII FĂRĂ FRICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16769, 22 ianuarie 1947, p. 1.
MULŢUMESC...: «Adevărul», an. LXI, nr. 16772, 26 ianuarie 1947, p. 1.
PACE VOUĂ!: «Adevărul», an. LXI, nr. 16776, 31 ianuarie 1947, p. 1.
BUNĂ ZIUA, MUŞIŢĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16777, 1 februarie 1947, p. 1.
DOUĂ SUTE TABLETE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16779, 4 februarie 1947, p. 1.
ARTA DE A NU SPUNE ABSOLUT NIMIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 16783, 8 februarie 1947, p. 1
«***Doctorul Ciocâlteu****, 9 februarie 1947. Refuzat.* ***Perpetua renovare; Peste zece ani****, 10 februarie. Nu s-au mai trimis. Vezi mai jos. 10 februarie 1947. În locul articolului* ***Doctorul Ciocâlteu*** *s-a publicat în „Adevărul" un articol intitulat* ***Sărbătorirea lui Iser*** *şi semnat Tache*

Soroceanu. Cercetând mi s-a răspuns că „Domnul Soreanu e de părere că trebuie o mică modificare". Soreanu, proprietarul şi directorul de fapt al ziarului cu un director nominal şi cu alţi vreo doi, trei asociaţi la Direcţie, invizibili, lipsea de la telefon şi mi-a spus că pentru ziua de marţi apare al doilea manuscris trimis odată cu celălalt, ***Abcesul****. Am rugat să nu se facă nimic până ce nu voi avea o explicaţie cu absentul. La succesivele telefoane, acesta a lipsit până la orele zece seara, când am vorbit cu el.*
– Gazeta se loveşte zilnic de numeroase dificultăţi de asemenea natură. În chestia pe care am fost atacaţi, a gospodăriei statului, am dat azi un răspuns modificat cel puţin de douăzeci de ori. Gândeşte-te că sunt optzeci de oameni la gazetă. E momentul cel mai delicat al epocii războiului şi până vom intra în faza următoare (azi s-a semnat la Paris tratatul cu România) trebuie să fim extrem de atenţi. Faza mai durează şase, şapte luni. Nu te supăra .
– Nu sunt supărat, sunt mâhnit. Aş vrea să mă las de gazetărie şi să-mi arunc condeiul în foc. Te rog să nu publici tableta ***Abcesul****.*
– Eu te rog să o publicăm.
– Lasă-mă să fac o pauză de doliu!
– O să caut o maşină să mă reped mâine sau poimâine până la dumneata să-ţi mai spui şi alte lucruri. Poate că tableta ***Doctorul Ciocâlteu*** *ar merge, dacă ar mai fi estompată... Dar să publicăm* ***Abcesul****.*
– Mai estompat decât e, nu se poate – şi să nu publicăm ***Abcesul****.*
Soreanu mi-a răspuns:
– Biiine...»
«*Tabletele n-au apărut luni 11, marţi 12, miercuri 13 şi joi 14 februarie. Cauza: refuzul tabletei* ***Doctorul Ciocâlteu.***»

ABCESUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16790, 16 februarie 1947, p. 1.

LIBRARII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16793, 20 februarie 1947, p. 1.

DRAGOSTE ŞI OMENIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16794, 21 februarie 1947, p. 1.

VIAŢA LITERARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16796, 23 februarie 1947, p. 1.
Reprodus în «Dreptatea», an. XXII, nr. 292, 26 februarie 1947, p. 1, cu titlul: *Dl Tudor Arghezi despre libertatea scriitorului.* După publicarea acestei tablete în care

Tudor Arghezi denunţă cenzura, oportunismul şi plasarea nonvalorilor în posturi de conducere, temutul polemist, incomod şi neschimbat în atitudinea lui, redevine ţinta unor atacuri şi mai virulente, încercându-se anihilarea şi excluderea sa din viaţa literară. Tonul îl dăduse Miron Radu Paraschivescu, încă din anul 1945, 21 februarie, cu articolul *Un impostor: dl Tudor Arghezi*, publicat în «România liberă», nr. 172, urmat de *Scrisoare deschisă domnului Tudor Arghezi,* «Contemporanul», nr. 4, octombrie 1946, p. 4, semnată de Al. I. Ştefănescu şi de articolele lui Traian Şelmaru, de la sfârşitul anului 1946. De data aceasta, M.R. Paraschivescu declanşează, în serial, o distrugătoare campanie, din cauza refuzului poetului de a accepta marşul stângii şi a criticilor aduse derutei istorice în care se găsea societatea românească în acele momente. Campania va fi susţinută şi amplificată de Nicolae Moraru şi va atinge apogeul în 1948, odată cu publicarea articolului *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei,* în «Scânteia», nr. 1013-1016, din 7-10 ianuarie, semnat de Sorin Toma.

TRIPTIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 16799, 27 februarie 1947, p. 1.

ÎNTREBĂRI FĂRĂ RĂSPUNS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16800, 28 februarie 1946, p. 1.

TREI LUMINI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16803, 4 martie 1947, p. 1.

O PROBLEMĂ A TIMPULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16804, 5 martie 1947, p. 1.

CORECTURA CITITORULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16805, 6 martie 1947, p. 1.

PORTRETUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16806, 7 martie 1947, p. 1.

UITE POPA, NU E POPA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16808, 9 martie 1947, p. 1.

MAREA ESTETICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16810, 12 martie 1947, p. 1.

RĂSCRUCEA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16816, 19 martie 1947, p. 1.

PUTERE ŞI CĂDERE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16817, 20 martie 1947, p. 1.

MESERIA LUI PIERDE-VARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16818, 21 martie 1947, p. 1.

ABSENŢII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16819, 22 martie 1947, p. 1.

BURSIERII ROMÂNI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16822, 26 martie 1947, p. 1.

PRESA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16824, 28 martie 1947, p. 1.
MILIONUL ŞI CARTOFUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16825, 29 martie 1947, p. 1.
ACTUALITATEA LUI IISUS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16827, 1 aprilie 1947, p. 1.
ZINTÂI APRIL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16828, 2 aprilie 1947, p. 1.
VOCAŢII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16830, 4 aprilie 1947, p. 1.
CITITORII ŞI PRESA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16833, 8 aprilie 1947, p. 1.

«Medicină practică, Ion Minulescu, De Paşti, Literele. 8 aprilie. Articole date la teatru, în antract, la Seringa, reprezentaţia a treia. De Paşti, respins de cenzură.»

CÂND N-AM CE FACE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16843, 22 aprilie 1947, p. 1.
MAREA RUŞINE, MAREA PROBLEMĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16845, 25 aprilie 1947, p. 1.
UN ORAŞ NECUNOSCUT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16847, 27 aprilie 1947, p. 1.

«Fontenay-aux-roses. 1 mai 1947. Emil Pauker a fost bine primit la Paris de Basil Munteanu, iar H. Soreanu e prieten cu el. Mi s-a cerut să renunţ la tabletă. Nucleele de puroi trebuiesc menajate şi, din concesii în concesii, ne frecăm între noi unii pe alţii, măgarii.»

O LIMBĂ, UN STIL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16852, 4 mai 1947, p. 1.
UN DEBUT CÂŞTIGAT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16858, 13 mai 1947, p. 1.
DINŢII DE AUR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16859, 14 mai 1947, p. 1.
ELOGIUL POMPIERILOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16860, 15 mai 1947, p. 1.
PE LÂNGĂ CEAUN: «Adevărul», an. LXI, nr. 16861, 16 mai 1947, p. 1.
DOMNUL COMISAR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16862, 17 mai 1947, p. 1.
UN CÂINE ŞI UN OM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16863, 18 mai 1947, p. 1.

«19 mai 1947, a nouăsprezecea reprezentaţie şi ultima, Seringa.»

STRATEGII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16865, 21 mai 1947, p. 1. A apărut cu titlul *Strategia oului.*
OMENETUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16866, 22 mai 1947, p. 1.
OAMENI BUNI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16867, 24 mai 1947, p. 1.

MUZEOGRAFIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16868, 25 mai 1947, p. 1.
CECUL PERSONAL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16869, 27 mai 1947, p. 1.
SĂ LUĂM PILDĂ!: «Adevărul», an. LXI, nr. 16870, 28 mai 1947, p. 1.
MIRAJUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16871, 29 mai 1947, p. 1.
CONCURSURILE LITERARE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16872, 30 mai 1947, p. 1.
HÂRTIE TIMBRATĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16873, 31 mai 1947, p. 1.
AŞA VREA DUMNEZEU: «Adevărul», an. LXI, nr. 16874, 1 iunie 1947, p. 1.
CHESTIE DE OBRAZ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16875, 4 iunie 1947, p. 1.
NUANŢE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16877, 6 iunie 1947, p. 1.
NUCA STERLINĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16878, 7 iunie 1947, p. 1.
UN BILANŢ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16879, 8 iunie 1947, p. 1.
ASALTUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16884, 14 iunie 1947, p. 1.
O PROBLEMĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16888, 19 iunie 1947, p. 1.
INIŢIATIVA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16889, 20 iunie 1947, p. 1.
MAZĂREA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16890, 21 iunie 1947, p. 1.
LIBERA CUGETARE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16892, 24 iunie 1947, p. 1.
RENASC PRIVILEGIILE?: «Adevărul», an. LXI, nr. 16893, 25 iunie 1947, p. 1.
CAUT SAMSAR: CINE CUMPĂRĂ O ŞCOALĂ?: «Adevărul», an. LXI, nr. 16894, 26 iunie 1947, p. 1.
O EVADARE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16895, 27 iunie 1947, p. 1.
PROVIZORATUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16896, 28 iunie 1947, p. 1.
*«29 iunie. **Irineu Mihălcescu**, refuzat».*
NU E NICI O RUŞINE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16898, 1 iulie 1947, p. 1.
AVUŢIILE SUSPECTE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16899, 2 iulie 1947, p. 1.
CARTĂ POŞTALĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16901, 4 iulie 1947, p. 1.
LITERATURĂ MEDICALĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16903, 6 iulie 1947, p. 1.
SĂ FIM REZONABILI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16904, 8 iulie 1947, p. 1.

«Întâi cenzurat, apoi lăsat să apară.»

UN COMPRIMAT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16905, 9 iulie 1947, p. 1.

VALORI COMPARATIVE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16906, 10 iulie 1947, p. 1.

MUZEUL EMINESCU: «Adevărul», an. LXI, nr. 16909, 13 iulie 1947, p. 1.

FERICIT CEL CE...: «Adevărul», an. LXI, nr. 16910, 15 iulie 1947, p. 1.

UN FERICIT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16911, 16 iulie 1947, p. 1.

MESAJ PENTRU CITITOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16912, 17 iulie 1947, p. 1.

*«Am luat vacanţă o lună. Mi se comunică de la redacţie că telefoanele întreabă cauza absenţei mele, arătată în articolul nr. 322 [**Mesaj pentru cititor**]. La 22 iulie vizita lui Soreanu. Sunt nevoit să nu dispar de tot.»*

MEMENTO: «Adevărul», an. LXI, nr. 16919, 25 iulie 1947, p. 1.

REUMATISME: «Adevărul», an. LXI, nr. 16921, 27 iulie 1947, p. 1.

SOYEZ DES NÔTRES, LOUIS ARAGON!: «Adevărul», an. LXI, nr. 16922, 29 iulie 1947, p. 1.

*«Articol comandat de direcţie, pentru primirea la Bucureşti a poetului Louis Aragon, căsătorit cu doamna Triolet. Mă documentez. Aragon e francez, soţia lui e rusă. Poetul a fost un rezident şi e un comunist. Presa insistă asupra categoriei lui politice. Am scris articolul **Soyez des nôtres, Monsieur Aragon**, ca să nu utilizez banalul **Soyez le bien venu, Monsieur Aragon.** Fără să fiu consultat, titlul a luat forma **Soyez des nôtres, Louis Aragon.** A doua zi, venindu-mi ziarul, am constatat cu surpriză că ultimele fraze de concluzie au fost suprimate. Făceam o apropiere între rezistenţa scriitorului şi rezistenţa autorului. Vădit, nu mi s-a admis comparativul. Am telefonat lui Soreanu, directorul de fapt al gazetei şi cel care-mi ceruse, în plin concediu, articolul. S-a mirat. Şi-a adus aminte termenii convenţiei de angajament, că orice schimbare în contribuţiile mele la gazetă nu se va face decât de autor sau cu consimţământul lui. Soreanu lipsise din Bucureşti, în plimbare la Breaza. Iritat, mi-a răspuns că va cerceta şi-mi va telefona numaidecât. Azi, a şasea zi de la această înţelegere, nu mi-a comunicat nimic. Nici eu n-am dat o tabletă pentru duminica de azi, 3 august. Colaborarea devine tot mai dificilă. Voiam să nu fiu absent din presă şi prezenţa mea n-a fost inutilă.*

Cititorii, în lipsă de duhovnici, s-au simțit în toată țara mai puțin uitați de inimile contemporanilor, sensibile excluziv la interese. 7 august. *În sfârșit, telefonul lui Soreanu. Vinovatul e un oarecare Leon, căruia i s-a imputat violent că nu m-a consultat. Era ceva supărător în articol și era și prea târziu tehnicește, ca să mai ia o înțelegere cu mine. Soreanu voia să vie la mine, ca să-mi explice, dar îi este mașina stricată. Etc. Fiind azi la Socec, unde a venit și A.L. Zissu. Scoate o carte și i-au fost cenzurate câteva pagini. S-a introdus și cenzurarea cărților, simplu biurou de înregistrare până la o anumită zi de iunie.»*

ȘOAPTA CONȘTIINȚEI PURE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16934, 12 august 1947, p. 1.

ADEVĂRUL ADEVĂRAT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16935, 13 august 1947, p. 1.

O PROBLEMĂ DE PSIHOLOGIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16936, 14 august 1947, p. 1.

PORUMBIELUL DE DANTELĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16939, 17 august 1947, p. 1.

PRIETENII REGĂSITE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16941, 20 august 1947, p. 1.

URSARII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16942, 21 august 1947, p. 1.

ȘCOALA ROMÂNEASCĂ DIN PARIS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16943, 22 august 1947, p. 1.

ÎN CEASUL DE APOI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16944, 23 august 1947, p. 1.

BROȘURILE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16945, 26 august 1947, p. 1.

MÂNCĂRURI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16946, 27 august 1947, p. 1.

CAȘUL BACIULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16947, 28 august 1947, p. 1.

LA TARABĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16949, 30 august 1947, p. 1.

SPUTA ȘI CĂLIMARA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16951, 2 septembrie 1947, p. 1.

«SIMETRIA»: «Adevărul», an. LXI, nr. 16952, 3 septembrie 1947, p. 1.

MEDALOSCOPIA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16953, 4 septembrie 1947, p. 1.

LIPSEA CEVA...: «Adevărul», an. LXI, nr. 16954, 5 septembrie 1947, p. 1.

PSIHOTERAPIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16955, 6 septembrie 1947, p. 1.

NITAM-NISAM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16956, 7 septembrie 1947, p. 1.
CÂNTAREA CÂNTĂRILOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16968, 10 septembrie 1947, p. 1.
O CASĂ ŞI O STATUIE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16959, 11 septembrie 1947, p. 1.
CAUZĂ ŞI EFECT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16960, 12 septembrie 1947, p. 1.
CIVILIZAŢII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16963, 16 septembrie 1947, p. 1.
UN STREIN ÎNTRE ROMÂNI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16964, 17 septembrie 1947, p. 1.
Titlul iniţial: *Streinii în România.*
NASUL CU PRICINA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16966, 19 septembrie 1947, p. 1.
LITERATURĂ NECUNOSCUTĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16968, 21 septembrie 1947, p. 1.
DE CAUSA CAUSORUM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16969, 23 septembrie 1947, p. 1.
ARTICOLE DE LUX: «Adevărul», an. LXI, nr. 16970, 24 septembrie 1947, p. 1.
ARTA DE A CHELTUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16971, 25 septembrie 1947, p. 1.
ELOGIUL GAZETARULUI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16972, 26 septembrie 1947, p. 1.
ÎNTRE COLEGI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16973, 27 septembrie 1947, p. 1.
UN ORIZONT: «Adevărul», an. LXI, nr. 16974, 28 septembrie 1947, p. 1.
CLACĂ LITERARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16975, 30 septembrie 1947, p. 1.
«***De la Roma citire.*** *Exemple de virtuţi romane. Nu s-a publicat, nefiind „oportun".*»
OMUL TEHNIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 16976, 1 octombrie 1947, p. 1.
PROSTUL-GUST: «Adevărul», an. LXI, nr. 16977, 2 octombrie 1947, p. 1.
MÂNĂSTIREA CERNICA: «Adevărul», an. LXI, nr. 16978, 3 octombrie 1947, p. 1.
NOUĂZECI DE ANI: «Adevărul», an. LXI, nr. 16980, 5 octombrie 1947, p. 1.
VISUL: «Adevărul», an. LXI, nr. 16983, 9 octombrie 1947, p. 1.
INTELECTUALII: «Adevărul», an. LXI, nr. 16985, 11 octombrie 1947, p. 1.
«*La 14 octombrie, Năvodaru, directorul simpatic şi activ, până la riscul evident al sănătăţii lui profund zdruncinate,*

*al Editurii de Stat, mi-a comunicat că volumul meu **Una sută una poeme**, pus în librării de o lună şi jumătate, a fost confiscat şi interzis de cenzură. Şi-a vârât probabil coada vreun bun prieten al literaturii mele, gen Iorga, fără exponenţii lui şi zecimal. I-am trimis un exemplar cu indicaţiile de apariţie (toate poemele sunt vechi şi publicate pe vremea nemţilor) şi o scrisoare personală. Năvodaru e pe punctul să-şi piardă locul.»*

OMENEASCA FURNICĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 16989, 16 octombrie 1947, p. 1.

«*Duminică, 17 octombrie. **Temniţa**, cenzurat.»*

UN MILIARD: «Adevărul», an. LXI, nr. 16990, 17 octombrie 1947, p. 1.

«*Articolul a fost înjurat de ziarul comunist „Scânteia", ca imperialist (sic!). A răspuns redacţia ziarului de două ori. Ambele răspunsuri au fost cenzurate. Formula Iorga: te atac şi mă înţeleg cu cenzura să-ţi suprime răspunsul – agreabilă şi comodă.»*

CUM CITIM ŞI ÎNŢELEGEM: «Adevărul», an. LXI, nr. 16991, 18 octombrie 1947, p. 1.

«*20 octombrie. **Ţara morţilor**, publicare amânată.»*

CREABILIS: «Adevărul», an. LXI, nr. 16994, 22 octombrie 1947, p. 1.

DE HATÂRUL VORBELOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 16996, 24 octombrie 1947, p. 1.

«*26 octombrie 1947. **Flautul cu două găuri**, reţinut în redacţie.»*

LACRIMILE CURATE: «Adevărul», an. LXI, nr. 16999, 28 octombrie 1947, p. 1.

«*Reţinut de cenzură şi apoi publicat.»*

IARĂŞI MANUSCRISE: «Adevărul», an. LXI, nr. 17002, 31 octombrie 1947, p. 1.

SUBIECTE: «Adevărul», an. LXI, nr. 17005, 4 noiembrie 1947, p. 1.

CUCOANA MARIŢICA: «Adevărul», an. LXI, nr. 17007, 6 noiembrie 1947, p. 1.

«*La 6 noiembrie, vineri, aniversarea celor treizeci de ani ai Republicii Sovietice cade în aceeaşi zi cu a treizecea reprezintaţie a **Seringii**, al căreia succes se menţine, în contrast cu celelalte piese de la celelalte teatre, de la toate. Şedinţa în procesul Maniu a fost suspendată până luni. Mitinguri ale Săptămânii prieteniei cu URSS. Ministrul de Externe, Tătărăscu, a demisionat dimpreună cu toţi ceilalţi vreo şase miniştrii neoliberali, acuzat că a favorizat furturile de documente secrete, utilizate de*

maniști. Până seara, cabinetul s-a completat cu comuniști. Doamna Pauker ministru de Externe. Mai pot rezista duplicitățile șefului Tătărăscu?»

ȘTAMPILA: «Adevărul», an. LXI, nr. 17008, 7 noiembrie 1947, p. 1.

«*Sâmbătă, 8 noiembrie, ziua regelui.*»

CU PUNCTUALITATE: «Adevărul», an. LXI, nr. 17010, 9 noiembrie 1947, p. 1.

ARBORE GENEALOGIC: «Adevărul», an. LXI, nr. 17012, 12 noiembrie 1947, p. 1.

LITERATURĂ DE TREN: «Adevărul», an. LXI, nr. 17013, 13 noiembrie 1947, p. 1.

ZBORUL DE SEARĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 17014, 14 noiembrie 1947, p. 1.

DE CE?: «Adevărul», an. LXI, nr. 17015, 15 noiembrie 1947, p. 1.

JOACĂ DE CÂINI: «Adevărul», an. LXI, nr. 17016, 17 noiembrie 1947, p. 1.

«*Regele a plecat în Anglia, la nuntă.*»

GRAVURĂ: «Adevărul», an. LXI, nr. 17019, 19 noiembrie 1947, p. 1.

«CRIZĂ»: «Adevărul», an. LXI, nr. 17020, 21 noiembrie 1947. Titlul inițial: *Criza sexuală.*

«*Cenzura a suprimat sexuală.*»

CONDEIELE...: «Adevărul», an. LXI, nr. 17021, 23 noiembrie 1947, p. 1.

Titlul inițial: *Condeiule...*

«*Greșit auzit la telefon: a ieșit* ***Condeiele...***»

NUNTA: «Adevărul», an. LXI, nr. 17025, 27 noiembrie 1947, p. 1. Titlul inițial: *La nuntă.*

SĂ TRĂIEȘTI!: «Adevărul», an. LXI, nr. 17027, 29 noiembrie 1947, p. 1.

«*Dictat la telefon.* ***Kaveco și Cocò****, reținut în redacție.*»

LITERATURA COPIILOR: «Adevărul», an. LXI, nr. 17028, 30 noiembrie 1947, p. 1.

«*1 decembrie 1947. Duminică doctorul Parhon și doamna doctor Pitiș, consultație la profesor. Sunt bolnav și mi se interzice lucrul. Surmenaj, anemie cerebrală, pierderea echilibrului și a memoriei uzuale, tremurături. Suspendarea colaborării.*»

«*7 decembrie. M-au vizitat Soreanu și Ion Vinea, bolnav la pat. În lipsa colaborării Soreanu mi-a cerut să consimt să reproducă din când în când, de două, trei ori pe săptămână, din „Bilete de Papagal" sau din volumul* ***Lina****.*»

OAMENI DE SPIRIT: «Adevărul», an. LXI, nr. 17044, 19 decembrie 1947, p. 1.
«N-am putut lăsa să treacă dricul de la Craiova pe lângă mine fără o lacrimă de cerneală. Am dictat la 14 decembrie un articol.» Este vorba despre tableta *Costache Şaban-Făgeţel*, publicată în «Adevărul», an LXI, nr. 17042, 17 decembrie 1947, p. 1, inclusă în sumarul volumului *Scrieri 27*, p. 232. La 31 decembrie 1947 vede lumina tiparului ultima colaborare a lui Tudor Arghezi la «Adevărul», nr. 17050, p. 1, *De Anul Nou*, inclusă în sumarul volumului *Scrieri 22*, p. 189, În numărul din 30 decembrie trebuia să apară necrologul *B. Brănişteanu*, dar a fost refuzat de cenzură, deşi autorul efectuase modificările cerute. Suntem în primele zile ale RPR, şi la orizont se profila *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei.*

COSMOGRAFIA VERBALĂ: «*Almanahul* [ziarelor] „Adevărul" şi „Dimineaţa"» pe anul 1947, p. 29.

B. BRĂNIŞTEANU: «Adevărul literar şi artistic», an. VIII, nr. 497, 7 decembrie 1999, p. 1.

ÎNVIERE: Tableta a fost respinsă de cenzură la 8 aprilie 1947. S-a păstrat dactilograma, pe care titlul iniţial *De Paşti* a fost modificat, în speranţa că totuşi va fi acceptată, ceea ce nu s-a întâmplat.

[DESTINUL OMENIRII STĂ ÎN PUTEREA MULŢIMII, ÎN MÂNA POPOARELOR...]: *Cuvântul rostit la Congresul Naţional pentru Apărarea Păcii,* «Universul», an. LXIX, nr. 88, 8 decembrie 1952, p. 4.

MEDALION KRÎLOV: *Medalion radiofonic,* difuzat la 22 noiembrie 1953, ora 13,20

EDITURI ŞI TÂLMĂCIRI: «Veac nou», an. X, nr. 33, 2 iulie 1954, p. 2.
Răspuns în cadrul unui sondaj de opinie.

REZULTATE: «Contemporanul», nr. 48, 26 noiembrie 1954, p. 1.

PRIMĂVARA: «Contemporanul», nr. 17, 27 aprilie 1956, p. 1.

ZINTÂI MAI: «România liberă», an. XIV, nr. 3597, 1 mai 1956, p. 2.

BUTELCA: «România liberă», an. XIV, nr. 3607, 13 mai 1956, p. 1.

UN CONGRES AL SCRIITORILOR: «Gazeta literară», an. III, nr. 24, 14 iunie 1946, p. 1.

MĂRTURISIRI: «Contemporanul», nr. 24, 15 iunie 1956, p. 1.

FINALITĂŢI: «Contemporanul», nr. 26, 29 iunie 1956, p. 1.

TABLETĂ [O fi vreo douăzeci şi cinci de ani]: «Gazeta literară», an. III, nr. 28, 12 iulie 1956, p. 1.

14 IULIE [Ce nod imens de evenimente]: «Contemporanul», nr. 28, 13 iulie 1956, p. 1.
CARTEA PROASTĂ: «Gazeta literară», an. III, nr. 30, 26 iulie 1956, p. 1.
ILYA EHRENBURG: «Contemporanul», an. 37, 14 septembrie 1956, p. 1.
ŞAPTE IEZI: «Contemporanul», nr. 39, 28 septembrie 1956, p. 3.
POTIGRAFIA: «Contemporanul», nr. 46, 16 noiembrie 1956, p. 1.
EDIŢII FRUMOASE: «Contemporanul», nr. 47, 23 noiembrie 1956, p. 1.
CARTEA: «Contemporanul», nr. 51, 21 decembrie 1956, p. 1.
A SCRI ŞI A CITI: «Gazeta literară», an. III, nr. 52, 27 decembrie 1956, p. 1.
MUGURI NOI: «Cartea», nr. 1, decembrie 1956, p. 3.
CRITERII ŞI SELECŢII: «Contemporanul», nr. 2, 11 ianuarie 1957, p. 1.
DE ZIUA DUMITALE, FEMEIE!: «Contemporanul», nr. 10, 8 martie 1957, p. 1.
CÂTEVA CUVINTE: *Prefaţă* la vol. *Antologia poeziei româneşti*, ESPLA, 1957, p. 5.
[PREFAŢĂ]: *Bucureşti*, [Album de fotografii] de Aurel Bauh, EPLA, 1957, p. 5.
TABLETE DE LIMBĂ: «Limba română», an. VII, nr. 2, 1958, p. 5.
IUBITE CITITORULE: «Steaua», an. IX, nr. 6, iunie 1958, p. 6.
VESTIRE BUNĂ: «Luceafărul», an. I, nr. 1, 25 iulie 1958, p. 8.
SCRIITORI ŞI ZIARIŞTI: «Contemporanul», nr. 25, 27 iulie 1958, p. 1.
[EMINESCU]: *Prefaţă*, vol. *Versuri alese*, colecţia «Cele mai frumoase poezii», Editura Tineretului, 1958, p. 5.
FOLCLOR: «Contemporanul», nr. 7, 20 februarie 1959, p. 1.
ALMANAHUL NOSTRU: «Almanah turistic», Oficiul Naţional de Turism «Carpaţi», 1959, p. 7.
URARE LA LUCEAFĂR: «Luceafărul», an. III, nr. 7, 1 ianuarie 1960, p. 1.
PRIN CONSTELAŢII: «Luceafărul», an. III, 7, 1 aprilie 1960, p. 1.
ŢARA SURÂSULUI CONTAGIOS: *Prefaţă*, vol. *Peizaje din România – Carpaţii*, Editura Meridiane, 1960, p. 5.
CUVÂNT ÎNAINTE: *Tablete de cronicar*, EPL, 1960, p. 15. Semnat T.A.
TABLETĂ [Anul Nou e o sărbătoare]: «Contemporanul», nr. 1, 6 ianuarie 1961, p. 1.
O CARTE [S-a tipărit o carte]: «Contemporanul», nr. 4, 27 ianuarie 1961, p. 1.

TRADUCERI ŞI TRADUCĂTORI: «Contemporanul», nr. 19, 12 mai 1961, p. 1.
SALVATORE QUASIMODO: «Gazeta literară», an. VIII, nr. 31, 27 iulie 1961, p. 1. *Prefaţă* la vol. Quasimodo, *Versuri*, colecţia «Cele mai frumoase poezii», Editura Tineretului, 1961, p. 5.
TINEREŢE: «Contemporanul», nr. 48, 1 decembrie 1961, p. 1.
CU GÂNDUL LA CITITOR: «Magazin», an. V, nr. 221, 29 decembrie 1961, p. 1.
BUFTEA, REGATUL LUI «UITE-L, NU E»: «Contemporanul», nr. 5, 2 februarie 1862, p. 1.
BOXUL ARTISTIC: «Contemporanul», nr. 9, 2 martie 1962, p. 1.
COPIII: «Contemporanul», nr. 13, 30 martie 1962, p. 2.
CULTURĂ FIZICĂ ŞI CULTURĂ: «Sport», an. V, nr. 5, martie 1962, p. 5.
CE SE CHEAMĂ SCRIITOR?: «Luceafărul», an. V, nr. 7, 1 aprilie 1962, p. 1.
CARAGIALE ŞI SNOBISMUL: «Viaţa românească», an. XV, nr. 6, iunie 1962, p. 3.
POEME...: «Gazeta literară», an. IX, nr. 28, 12 iulie 1962, p. 1.
ARGUMENT: «Gazeta literară», an. X, nr. 14, 4 aprilie 1963, p. 2.
UN POPAS LA VIENA: «Secolul XX», nr. 11, 1963, p. 5.
CĂRŢILE ŞI CARTEA: «Gazeta literară», an. X, nr. 50, 15 decembrie 1963, p. 1.
PASUL MIORIŢEI: «Tribuna», an. VII, nr. 52, 26 decembrie 1963, p. 1.
FOTO-TABLETĂ: «Magazin», an. VIII, nr. 340, 11 aprilie 1964, p. 1.
SEMNE DIN GRĂDINĂ: «Albina», an. LXVI, nr. 852, 23 aprilie 1964, p. 1.
BINE TE-AM GĂSIT, CĂRBUNEŞTI: «Ramuri», an. I, nr. 1, 1 august 1964, p. 1.
ASCULTĂ, OLTULE, MĂRIA TA...: «Gazeta literară», an. XII, nr. 7, 11 februarie 1965, p. 1.
SCUMPE MAESTRE: «Gazeta literară», an. XII, nr. 11, 7 martie 1965, p. 1.
[PAGINĂ DIN «CARTEA DE AUR» A UNIVERSITĂŢII VIENEZE]: «Gazeta literară», an. XII, nr. 20, 13 mai 1965, p. 1.
STRĂLUCITĂ ADUNARE, *Cuvântare rostită la Ateneul Român, la 20 mai 1965*: «Gazeta literară», an. XII, nr. 22, 27 mai 1965, p. 1.
CE ESTE «ARTA»?: «Gazeta literară», an. XII, nr. 27, 11 iulie 1965, p. 1.
TAVI: «Tribuna», an. IX, nr. 31, 5 august 1965, p. 7.

DINAINTEA VEACULUI: «Familia», an. I, nr. 2, octombrie 1965, p. 1.
IUBIȚI ROMÂNI DIN AMERICI: «Almanahul „Credința“», 1965, p. 23.
[PREFAȚĂ]: Emil Zegreanu, *Amfora de lut*, EPL, 1965, p. 5.
HAI LA DRUM: «Almanahul turistic 1965», p. 6.
NOTE DE VIAȚĂ: «Viața românească», an. XIX, nr. 1, ianuarie 1966, p. 38.
O VÂRSTĂ NOUĂ: «Apărarea patriei», an. XXII, nr. 12, 23 martie 1966, p. 1.
DACII: «Gazeta literară», an. XIII, nr. 14, 7 aprilie 1966, p. 1.
LA IZVOARELE LUI: «Argeș», an. I, nr. 1, iunie 1966, p. 1.
«O BUNĂ DIMINEAȚĂ PE VIAȚA ÎNTREAGĂ»: «Astra», an. I, nr. 1, iunie 1966, p. 1.
AMINTIRI DIN PRESĂ: «Argeș», an. I, nr. 2, iulie 1966, p. 11.
SURSUM CORDA: «Tomis», an. I, nr. 1, iulie 1966, p. 1.
UN SEMN BUN: «Argeș», an. I, nr. 3, august 1966, p. 9.
CUVÂNTUL ȘI VORBA: «Argeș», an. I, nr. 5, octombrie 1966, p. 11.
CE E POEZIA?: «Argeș», an. I, nr. 6, noiembrie 1966, p. 11.
SCURTUL ȘI LUNGUL: «Gazeta literară», an. XIII, nr. 50, 15 decembrie 1966, p. 1.
PÂINEA MINȚII NOASTRE: «Argeș», nr. 7, decembrie 1966, p. 11.
VIAȚA MEA TRECE CĂTRE VEAC: «Calendarul „Credința“», 1966, p. 121.
SCRIS ȘI NESCRIS: «Argeș», an. II, nr. 1, ianuarie 1967, p. 11.
FOLCLOR ȘI NE-FOLCLOR: «Argeș», an. II, nr. 2, februarie 1967, p. 11.
ADUCERI AMINTE: «Argeș», an. II, nr. 3, martie 1967, p. 11.
PRIMĂVARĂ: «Pentru patrie», an. XIX, nr. 4, 30 martie 1967, coperta I.
LICEUL: «Argeș», an. II, nr. 4, aprilie 1967, p. 11.
PRIMĂVARA VIEȚII: «Plastică și poezie», an. IV, mai 1967, p. 1.
O FAMILIE CU DOI COPII: «Arena», an. II, nr. 5, mai 1967, p. 11.
CÂTEVA CUVINTE: *Prefață* la vol. Cristea Sandu Timoc, *Cântece bătrânești și doine*, EPL, 1967, p. 5.
CUVÂNTUL AUTORULUI, Programul Tratatului Național «I.L. Caragiale», 1967, p. 4.
MOȘTENIRE: «Gazeta literară», an. XIV, nr. 52, 28 decembrie 1967, p. 1.

CUPRINS

Tiparul executat sub comanda nr. 11 430

Compania Naţională a Imprimeriilor
„CORESI" S.A. Bucureşti
ROMÂNIA

Sistemul calităţii certificat SR EN ISO 9001